This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

Pe[illegible]

Christiern Pedersens

Danske Skrifter.

Fjerde Bind

(Davids Psalter og Smaaskrifter 1531–38.)

udgivet

af

C. J. Brandt.

Kjøbenhavn.

I Gyldendalske Boghandling.

Trykt hos J. D. Qvist.

1854.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Christiern Pedersens

Oversættelse

af

Davids Psalter,

udgiven

af

C. J. Brandt.

ASTOR LIBRARY
NEW-YORK

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandling.

Trykt hos J. D. Qvist.

1853.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Dauidz psaltere

Hwilken den Helligand selff giorde
gennem Dauidz mwnd

Han er alle Christne menniskis rette
bog/ thi man finder i hannem hworledis
man skall tro/ tiene och elske Gud
aff alt sit hierte/ oc bliffue salig/

Han maa vell kallis en liden Bibell
thi det staar i hannem
meth faa ord
som staar i
Biblien

Naade och fred aff Gud vaar fader och aff Vaar Aii Herre Jhesu Christo vor frelsere vere met alle som forstaa Danske / och alle andre cristne mennisske

Kere vennet vider ath mange Hellige forfedre loffuede oc elste Psalteren mest / offuer alle de andre bøger i den Hellige scrifft (han loffuer oc selff sin mestere) Off bør oc alle ath loffue oc tacke Gud ath han aff sin egen godhed haffuer nw vnt off ath høre / see / oc læse samme Psaltere paa vort eget twngemaall Huilken i mange aar ver meget glemd oc formørket Saa ath man kunde neppelige ret forstaa en aff Psalmerne / Det skede mest fordi / Ath mand førde da alle vegne omkring Passionall / oc Helgenis legender Oc mange andre Exempel bøger / fulle aff iertegen och drome / som menniskene hagde selffue optenckt dicted oc sammen sat effter deris eget gode tocke / De bleffue och alle vegne mest Predickede fore den menige almue Der faare bleff Psalteren saa forglemd || oc bort kast i vraaen / Han gaff allige- Aii' vel saa god sød lwct oc røcte fra sig At alle cristne som hørde nogre aff de hellige ord som staa i hannem de finge stor kerlighed till samme bog Der er oc ingen skønere Passional Legende eller exempel bog til i verden om hellige mendz rette leffned oc salighed en Psalteren er Ville oc nogen selff ønske sig de alder beste vdualde ord och sticke tilsammen sette som ere i alle Legender historier oc exempel bøger Da finder han dem i samme bog Thi her staar icke al eniste huad en helgen haffuer taled eller giort Men oc saa hwad Cristus som er hoffuedit for alle helgene talede oc giorde Och huorledis helgene hagde dem mod Gud oc deris

venner och fiende/ oc i deris modgong sorg pine oc forfølgelse Der staar oc mange gode lerdomme/ oc gudz budord i hannem Huorledis wi skulle alle erlige leffue Thi skulle wi diss mere læse oc elske hannem Der staar oc klarlige prophetered i hannem om Cristi død oc pine och om hans eréfulle opstondelse/ Oc om det ewige Rige som han haffuer Aiii loffuit alle som tro paa || hannem Psalteren motte vel kallis en liden Bibel Thi det som staar i Biblien det staar subtilige i hannem met gantske faa ord Saa at huer maa sandelige tro/ at den Helligand giorde selff det arbeyde Paa det at alle cristne som icke haffue/ eller læse kunde den store Bibel At de mwe her læse oc vide det som staar i hende Psalteren haffuer oc en serdelis dygd i sig mere en de andre Legender oc exempel bøger Thi at de tale meget om helgenis gerninger oc leffnid/ oc lidet om deris ord Men Psalteren taler meget om deris ord Huorledis de talede oc bade til Gud/ oc huorledis gode mennisker en nw tale oc bede till hannem Han lærer oss icke all eniste slette oc almindelige ord Men de alder beste som de talede til Gud aff deris rette hiertens grwnd i deris største sager oc nød Saa ath mand icke all eniste maa der aff see oc vide/ Huordanne deris ord oc gerninger vore Men oc saa huordanne deris hierte/ och deris sielis dyrebare skat vor Vii mwe oc see deris tro oc tancker som de hagde til Gud i deris hierte Oc huorledis deris hierte vaare skickede Aiiiv till Gud i || deris løst oc glede/ oc desligest i deris modgong/ sorg/ nød/ och drøffuelse

❧ Menniskens hierte er lige som ith skib i ith villende haff/ som stødis aff storm paa alle fire sider Paa en side stoder sorg och drøffuelse for den tilkommende skade/ Paa den anden side støder nød oc angest for den neruerendis fare/ Paa den tredye side bleff haab och trøst till den tilkommende lycke/ Paa den fierde side bleff gaffn och glede aff deth neruerendis gode/ Saadanne storme lære menniskenn at tale oc bede aff ret hiertens grwnd Thi at den som er i nod oc drøffuelse taler fast anderledis en den som er i løst oc glede Oc den som er i løst oc glede taler fast anderledis en den som er i

sorg ve och pine/ Man pleger at sige (Den sorgfulle leer icke aff hiertet/ Oc den glade greder icke heller aff hiertet/ Nw finder mand deylige i Psalteren rette alffuerlige ord til at tale till Gud met aff hiertens grund/ baade i løst oc glede/ oc desligest i nød sorrig och vee

❀ Huor finder man skønere ord om ret glede en der staar i loff psalmerne/ Hwor fin- || der man oc ynckeligere oc A iiii sorgeligere ord en der staar i klage Psalmerne/ Der aff kan mand see och merke Helgenis faste tro och gode hierte som de hagde til Gud deris frelsere baade i glæde en vee/ Hwor de och tale om Gudz heffn frøct oc fare/ eller om deris faste tro oc haab som de hagde til hannem Da bruge de saa merkelige ord At ingen kan selff bedre optencke dem i sit hierte/ til at tacke/ bede/ eller ath loffue Gud met en de ere

❀ Der faare er Psalteren alle cristne menniskis rette bog Thi hwer mand finder i hannem alle de ord som han haffuer behoff til ath tale oc bede til Gud met/ Ehwad som helst stat/ sorg/ nød/ løst eller glede som han er skicked vdi/ Ligerwiss som de vaare dictede eller sette for hans skyld Saa at han skulle icke selff kunde bedre dicte/ tale/ ønske/ eller optencke dem aff sit eget hierte sig selff till paff och nøtte en de ære

❀ Naar samme ord behage nogen vel/ och komme hannem til paff och lempe i sin sag sorg nød eller glede/ Da maa han visselige forlade sig till ath han er i det rette tall och menighed met alle Gudz helgene/ oc at det haffuer genget A iiii* dem lige saa for som det nw gør hannem thi de swnge alle en vise met hannem/ Oc brugede de samme ord til Gud som han gør nw/ Saa maa huert menniske nw bede oc bruge de samme ord til Gud som de giorde Oc det maa endelige ske met en fast tro/ Thi at vantro menniske forstaa icke psalmerne/ De haffue icke heller vilge til at lese dem/ Men gode menniske kunde vel see oc merke at der er icke moren en psalm i psalteren At hun ey loffuer priser oc ærer Gudz godhed trofasthed oc kerlighed som han beuiser menniskene met sine mange velgerninger oc hellige ord met huilke han vil gøre oss alle salige/ Och øffuer menniskens samwittighed

i troen met hans ord til Gud Saa at huer maa forstaa oc tage der paa/ at Gudz budordis fulkommelse staa i en reth tro/ oc i ith fast haab til hans naade/ och i en glad samwittighed til hans misskundhed Det hierte som haffuer ith fast haab till Gud/ Det gor ath han gor alting met en god fri
Av vilge oc lider baade ont och gaat vden knwr och || gensigelse effter Gudz vilge Hwer kan oc see i Psalmerne den modgong och dreuelse som Gudz tienere lede/ oc de klagemaall som de gierde offuer onde mennisske som forfulde de gode/ Hwo som vil ret leffue i den hellige tro Han skal meget lide for Gudz naffn skyld/ oc døde sit legeme fra synden och ond begerelser/ Disse tw sticke offues meget i Psalteren/ Først hworledis aanden leffuer/ strider/ gør/ och stadfestis i troen ved Gudz ord oc løffte som han loffuede/ ath han vill gore oss salige J det andet hworledis legemet lider/ vndertrockis/ oc dodis ved troen som doder mennisskens onde begerelser/ och han leffuer diss mere ath deris velløst saa dodis i hannem

❧ Psalteren lærer och den rette vey till Hiemmerige/ Ath huilken mennisskene mwe tryggelige gaa/ och effter folge Gudz helgene for vden all fare Men andre Legender oc exempel bøger/ de lære meget om helgenis gerninger/ Huilke man kan dog icke vel gore/ De ere och farlige ath effter følge thi der kommer mange parti oc secter aff dem
Avv som ere mange honde orden aff muncke och nynner/ Oc det ene parti vil vere bedre och helligere en de andre paa deris hellige ordens vegne som de sige/ Oc der met drage de mange mennisske fra den rette christne menighed Men Psalteren drager oss fra saadanne parti Oc ind til Gudz helgens oc den rette cristne menighed Thi han lærer oss huorledis wii skulle haffue oss i løst och glede och i vaar sorg oc drøffuelse/ som de gode helgene før gierde Oc at ingen skal forlade sig paa sine egne gode gerninger Vil nogen see den Cristelige kirke rettelige malen met liff farue/ i ith lidet billede meth sin rette skickelse/ Da maa han see oc læse i psalteren Der haffuer han en ret klar oc ren spegel/ J huilken han kan see huad den rette cristenhed er/ Han maa oc see sig selff der

(det er kende sig selff huordan han er) Han maa och der i see och lere/ huorledis han skal tiene sin Gud oc frelsere

✿ Kere venner lader off nu fordi alle tacke Gud for denne sin gaffue Oc anamme hende veluillige/ Oc lese oc øffue off i samme Psaltere met brendene hierte Gud til loff oc ære At wi skulle icke findis wtacknemmelige och fortiene flere A vi
plaffuer en wii før hagde men wi vaare i den store forblindelse O huilken en edelig skat hagde det før vered i mange forledne aar Om nogen hagde reth forstondet en aff Psalmerne paa sit eget twngemaal Oc kunde der aff seet oc lært Huor brendende de Hellige mendz hierte vaare till Gud deris frelsere ✿ Salige ere de øgen som see det wi nw see/ Salige ere oc de ørn som høre det wii nw høre/ Der ere dog mange diff wer som kedis ved at see/ læse/ oc høre Gudz egne rene ord Der faare er det befrøctendis/ ath det skal gaa lige saa til met off som det før giorde med Jøderne i ørken der de finge brød ned aff hiemmelen Da sagde de Vor siel vemmer offuer denne lette mad Der faare bleffue de plaffuede oc døde i ørken/ Saa at der komme icke vden to aff dem til det foriete land aff sex hundrede twsinde mend/ Lader off fordi alle loffue och tacke Gud for denne Psaltere/ och for alle andre hans velgerninger/ Huilken ske loff heder oc ære aff alle sine creature til ewig tid Amen

Psalteren er en deylig subtilig leeg paa danske/ oc kallis A vii
decardum i Psalmerne/ det er en leeg met thi strenge Grekerne kalle hannem nablum oc Hebreerne kalle hannem nebel Felix som vor en fødder Jøde/ men at det er en fegle/ Men huorledis sangerne och leuiterne brugede Psaltere Harper Cimbler Fegler/ oc andre lege i templen i det gamble testamente/ det staar i Paralipomenon i det xv capittel/ Oc ii Parali i det xxvij och xxix ca/ oc Esdre i det iii capittel/ Dauid skickede det icke aff sig selff/ ath disse lege skulle brugis i Templen aff sangerne och Leuiterne som mange mene/ Men han giorde det aff Gudz befalning som

han siger i Paralipomenon xxviii capittel/ Alle ting komme
saa bescreffne till mig aff Herrens hand/ Ath ieg skulle der
aff merke/ Hworledis alting skulle skickis effter den lignelse
Der staar oc ii Paralipome/ xxix cap/ Kongen skickede Leuiter
och sangere i Gudz tempel met Harper Psaltere oc Cimbler
A vii som Dauid hagde befalet/ och Gad || oc Natan Kongens
Propheter/ Men disse lege betyde oss (lige som Psalmerne)
den sang som wii skulle siwnge och loffue Vor Herre met i
sielens oc aandens glede/ Det er met troen som ret kender
Gudz velgerninger som S Pouil siger Ephe v capittel Taler
met hwer andre om Psalmer/ och loff sang oc aandelige
wiser/ Och siwnger och leger Vor Herre loff i eders hierte
Och tacker Gud obenbarlige for huer mand i vor Herris
Jhesu Christi naffn

Psalm er en sang Vise eller ympne som Propheten
screff aff den helligandz indgydelse Oc det er Gudz ord och Pro-
phetie som den Helligand gaff oss ved Dauid oc andre Psalme
scriffuere Thi at det som kallis i de andre propheter syn och
spaadom Det kaller den helligand i denne bog en Psalm Oc
styndem en vise Oc somme tid en bon vnderuisning och loff
sang Saa er Dauidz Psalm en Prophetie/ eller loffsang/ som
hannem vor obenbaren aff den helligand/ Men hwor der
A vii' staar andre naffn hoss || nogre aff Psalmerne som er Asaph/
Chore sønner Salomon Moses eller andre Da haffue de
screffuit dem aff den Helligandz naade

Psalmer ere en sang som all eniste cristne menniske
bør at siunge oc quede Gud til loff oc ære/ aff alt deris
hierte Thi ath det som staar Amos vi capittel/ bliffuer sagt
til de scrifft lerde/ Hipocriter och øgenskalke/ som alting acte
och døme effter den vduertis sang oc gerning/ Vee eder som
ere rige i Sion/ och hoffmodige paa Semeron bierg/ Ve eder
som ere for vden modgong/ Och haffue ro i eders forfengelighed/
Och ligge i kaastelige senge/ och hwile eder der i met ledye/
Oc ede det beste aff for oc kalffue/ Oc det fede aff queg oc
fæ/ Oc siwnge Psalmer effter Dauidz sang oc harpe/ Oc

søge ath deylige lege/ Oc dricke vin aff skaalene/ Oc smørge eders hoffuit met Salue Oc haffue ingen omhw for Joseps forderffuelse (Det er cristne mennisske) som i skulle lere Gudz ord och føde dem der met paa sielens vegne ath de motte bliffue salige

Huorledis man skal tale i psalteren och forstaa ordene Aviii

¶ Huer skal merke ath tiden staar icke altid i Psalteren som hwn skall forstaas till Thi ath stundom settis en framgongen tid for den som komme skall/ som der staar i den xxii Psal De stwnge mine hender och føder i gennem/ Der settis en framgongen tid for den som komme skulle Thi at Christus vor icke en da fød som siden bleff slagen til kaarsset/ Somme tid settis en persone for en anden/ Oc den tale som goris till en/ synis strax som hwn gierdis til en anden Talled fornendis oc tit i Psalteren/ saa at singularis numerus settis for plurali/ Saa ath i det samme som han taler om en Saa men han strax mange der meth/ Alligeuel at han taler om en/ som der staar i den cxl Psalm/ Herre frels mig fra en ond mand/ oc der staar strax hoss/ fra dem som tencke ont i deris hierte/ Dette hindrer dog inted i ordenis merkelser/ naar man acter scrifftens nature oc prophetierne/ som tale om mange ting lige som de vaare skede/ Ath alle skulle vide till vise ath Aviii• de skulle endelige ske Thi skal huer det vel merke icke all eniste i psalteren Men och saa i all den Hellige scrifft/ At han kan forstaa oc vide/ Huorledis han skal reth tale/ och vdtyde meningen aff scrifften/ naar han vil noget vdsette aff hende paa ith andet twngemall. ¶ Han skal oc bede Gud ydmygelige/ At han vil giffue hannem naade til ath forstaa scrifften ræt Ellers er det wmueligt ath han det gøre kan Gud vere velsignet til euig tid som vnte mig naade til/ at vdsette denne Psaltere paa Danske/ Det er hans gerning oc icke min/ Han giffuer huer sin naade som han vil/ oc naar han vil/ Han er nw saa mectig som han vaar for/ der han

gaff S Hans S Peder S Andris/ oc andre fiskere och ligmend/ naade til ath scriffue sine ord oc Euangelia oc Kong Dauid som vaar en hyrde/ at scriffue samme Psaltere (som er dybest oc snarist i all scrifften) Jeg haabis till Gud ath alle skulle forstaa denne Danske Gud vnde off alle
naade til/ at forstaa ordene oc
meningen reth

Beatus vir — Første Psalm

✿ J denne psalm lerer Dauid alle at leffue effter Gudz budord (oc icke effter menniskens dict) De som det gøre de bliffue salige/ oc de andre fare ille Denne psalm lyder som den iiij cxij cxvij och cxxviij psal

SAlig er den mand som icke gik i ondis raad/ och icke stod i synderis vey/ Och icke sad i bespotteris sede Men haffde sin lyst till Herrens low och tenckte paa hans bud nat oc dag Han bliffuer som ith træ der plantis hoss rindende vand/ oc ber sin frwct i tide Hans blad skulle icke fornisne/ men alt det han gør det skal vel lyckis Det skal icke saa gaa met de onde men de forgaa som vær bleff stoff aff iorden Thi skulle vmilde icke side paa dømme oc ey heller onde paa raad met retwise Thi Herren kender alle retwisis vey/ oc de ondes veye skulle alle forgaa

---

Quare fremuerunt — Anden Psalm

✿ Herrer och onde menniske sette dem op mod Gud och Jhesu Christi ord/ Thi skal han forferde dem alle De som er vijss han hører hans ord at han icke fortabis Denne psalm lyder som den x lv lxxii och cx Psalm

HVi rasede oc robede hedningene hwi tenckte Jøderne forfengelige Jordens Konger stode op i raad/ mod Gud oc mod Christum hans kære Søn Lader oss bryde deris raad och bud oc kaste deris aag oc snarer fra oss Gud i

hiemmelen skal bespotte dem herren skal visselige beskemme dem Han skal da tale til dem i sin vrede oc forferde dem alle i sin hastighed Jeg sette min Konge paa mit hellige bierg Sion (sagde Gud fader om sin søn) Jeg skal forkynde hans bud (siger Cristus) Herren sagde til mig/ dw est min Søn/ ieg fødde dig i dag Bed aff mig/ ieg vil giffue dig hedningene

Bii til arff/ och all iorden til din eyedom || Dw skalt regere dem met iern riiff oc bryde dem sønder som leer kar Thi forstaar nw vel i Konger/ oc lærer ræt/ som skulle hær døme paa iorden Tiener vor Herre met fræct oc fare oc gleder eder i hannem met bewelse Anammer hans lerdom ath han ey vredis ath i skulle icke falle aff de retwise veye Naar hans fortørnelse kommer hastelige da ere de salige som tro paa hannem

---

Domine quid — Tredye Psalm

✿ Dauid siger her at verdens menniske sette dem op mod Gud oc hans tienere oc ville gerne forderffue dem/ men Gud skal hielpe dem alle Dauid bad denne bøn der han flyde for sin søn Absolon

HErre hwi ere mine fiende saa mange/ som mig forfølge och ville forderffue Mange tale ille til min siel oc sige/ han haffuer ingen hielp aff sin Gud Men Herre dw est min skiold oc ære dw opholder mit hoffuit oc hierte

Biii Jeg røbte til Herren met all min røst oc han hørde mig aff sit hellige bierg Jeg laa oc soff oc bleff opuact thi ath Vaar Herre beuarede mig Jeg fræcter icke for mange twsinde folk/ som mig kringsette eller belegge Herre Gud stat op ath hielpe mig O Gud kom snarlige ath frelse mig Thi dw ned slar alle mine wuenner och sønder bryder de ondes tender All hielp oc trøst er aff dig vor Herre oc din velsignelse er offuer dine tienere

---

Cum inuocarem iiij psalm

❧ Dauid lerer alle at kalle paa Gud i deris sorg oc modgong/ oc ath tencke paa den euige glede som han vil giffue dem igen/ thi lide de tolmodige Men onde menniske sette deris hob til gotz oc penninge

Vd min salighed hør mig naar ieg rober till dig/ troste mig i all min nød Miskunde dig offuer mig oc ver mig naadig oc hør nw min ydmygelige bøn || J menniskens Biiii
bern huor lenge ville i haffue saa sware haarde oc forherdede hierte Hwi elske i nw forfengelige ting/ och atspørge menniskenis dict och løgn Vider ath Herren regerer alle sine helgen han hører mig naar ieg rober til hannem Forhaster eder oc synder icke/ angrer eders synder i eders hierte po eders senge Offrer retferdigheds offer oc tror paa Herren thi han er vor Gud Herre och skabere Mange sige forfengelige/ ho viser oss de gode ting oc de hellige gode lerdomme Herre optent dit ansictes liwss oc skin offuer oss arme syndige menniske Met hwilket dw gaff mig løst oc glede til ath elske dig aff alt mit hierte Men onde de bliffue meget hoffmodige naar de haffue meget korn vin och olye Jeg vil legge mig ned met frede och soffue oc hwile mig rolige Thi ath dw Herre haffuer skicked mig vel i den faste tro/ met ith sant haab til dig

---

Verba mea v Psalm Biiii

❧ Dauid gor her en bøn som huer maa bede till Gud ath han maa bliffue ved sandhed och beuaris fra falske lerdomme/ Hun lyder som den xi xij xiij xvij xxviij xxxv xxxvj cxl och cxliij Psalm

Herre hør mine ord oc tale/ och forstaa min røst oc robelse Giff act po naar ieg beder till dig Herre som est min Gud oc konge Thi ieg beder all ene til dig min Gud Herre hør min bøn aarle oc betilige Jeg vil aarle staa for dig/ see til mig thi ath ingen ondskaff behager dig Der skal ingen onde bo hoss dig/ de wretuise skulle icke staa fore dit ansicte Dw hader alle som ille gore/ oc for-

dømer alle løgnere oc blodgerige menniſke Thi vil ieg gaa i dit hwſſ paa din miſkund oc bede i din tempel med din rædſle Drag mig i din retwiſhed fra mine fiende oc ſkicke din vey ret fore mig Thi der er ingen ſandhed i deris mwnde Diiii deris hierte ere fulde aff bedragelſe || Deris halſſ er ſom en aaben graff de ſmigre faſt met deris falſke twnger Gud ſtraffe dem alle oc lad dem falle aff deris onde falſke raad oc mening Fordriff dem alle for deris ondſkaff thi ath de ere dig for meget wlydige Oc lad alle glede ſig ſom tro paa dig och loffue dig altid och ewindelige Beſkerme alle oc giff dem ewig glede ſom elſke dit ord oc hellige naffn Thi dw Herre velſigner alle retwiſe oc beſkermer dem met din ſkield oc naade

---

Domine ne in furore — vi Pſalm

D. Dauid giorde denne bøn til Gud / ſaa mwe oc alle criſtne nw bede met ith anger fult hierte / naar de haffue ſyndet / Hwn lyder ſom den xxxviij li cxxx oc cxliij Pſalm

HErre ſtraffe mig icke i din vrede och plaffue mig icke i din forhaſtelſe Herre miſkunde dig offuer mig thi ieg er ſiwg oc ſkrøbelig Herre gør mig helbrede / thi ath alle mine Diiii° ben ere forſkreckede || Oc min ſiel er meget forferdet / Herre hwor lenge vilt dw toffue at hielpe mig Herre kom igen oc frelſſ min ſiel gør mig ſalig for din miſkundhed Thi ho kan tencke paa dig i døden eller ho kan loffue dig i helffuede Jeg arbeyede i min graad / ieg ſkal vede min ſeng huer nat met gredende thaare Mit anſicte forwendis for din vrede thi ieg forderffuis aff mine fiende Gaar fra mig alle ſom ille gøre thi Herren hørde min gredende roſt Herren haffuer hørt min ſuck oc graad oc anammet min bøn tacknemmelige Thi ſkulle alle mine fiende forferdis oc bort fly / oc ſnarlige beſkemmis

---

Domine deus meus vij Psalm

❧ Dauid lerer her hvorledis huer skall haffue sig naar hannem sker wret Oc at mand skal giffue sig vnder Gudz vilge oc dom Oc bede for dem som det gør/ at de mue omwendis til Gud Hun lyder som den ir xviij xxi oc lv psalm

O Gud min Herre ieg tror po dig frels mig fra alle Dv
som forfølge mig Ath min wven skal ey tage min siel som en løwe/ for der er ingen som mig kan frelse O Gud min Herre giorde ieg det selff met mine henders onde gerninger Giorde ieg dem ont som mig ville gaat eller heffnede mig offuer mine fiende Da lad mine fiende forfølge oc sla mig ned/ oc gøre min ære til inted som stoff Herre stat op vdi din harm oc vrede/ oc bewise din mact offuer mine fiende Opweck mig i din retferdighed/ som dw bød alle ath holde oc gøre Oc lad alle slecter komme til dig oc kende din mact i hiemmelen Herren dømer alle menniske/ døme mig effter min retwished oc simpelhed Lad onde menniskis skalkhed faa ende Oc frelss alle som ære retferdige Thi dw retwise Gud prøffuer alle oc vist alles hierte hw oc
mening || Min hielp oc trøst er aff dig min Gud som frelser Dv°
alle retwise aff hierte Gud er en sterk och retwis dommere/ han høder alle onde menniske daglige/ Vden de snart omwendes thi han drog sit swerd och spente sin bwe til ath skiwde Han lagde dotsens skwd paa hannem och brendende och gloende pile Min fiende hagde ont i sinde/ han bleff tøk och fødde swig ont och løgn Han greff en hwle oc falt i hende och i den graff han selff giorde Hans falskhed slo hannem selff paa hals hans swig skal sla hannem paa sin iesse Jeg tacker Herren for sin retwished ieg skal oc loffue Gudz høyste naffn

Domine dominus noster viij Psalm

❧ Dauid taler her om den ære som Gud giorde menniskene der han gaff dem mact offuer alting paa iorden som han skabte dem til notte oc gaffn/ Hwn lyder som den xix xxiiij ciiij och cxliiij

Xvi HErre som est vor Gud oc skabere huor vnderligt er dit naffn i verden Thi ath din store mact oc velde er ophoffuit offuer all hiemlene Dw lost smaa born gore dig loff oc ære oc aff deris mwnde som en da dide For dine mange wuenners skyld ath dw ville forderffue dine forfolgere Jeg skal see dine henders gerning/ hiemmelen maanen oc stierner som dw skabte Huad er mennisken at du kommer hannem i hw eller menniskens son men dw soger hannem Dw lost hannem foye forladis aff englene oc kronede hannem siden met heder oc ære Oc giorde hannem til en mectig herre offuer alt det som dw nogen tid skabte Oc sette alting vnder hans foder/ oxen oc fee/ oc alle diwr paa iorden Oc fwlene i lwcten oc fiskene i haffuit oc alt det som far roris oc er i vandet Herre vaar Gud och rette frelsere hwor vnderligt er dit naffn i verden

---

Xvi^v Confitebor tibi domine ix Psalm

❧ Dauid taler her om ath Gud prøwer sine tienere met megen modgong/ oc hielper dem der aff/ ath de skulle loffue hannem ewindelige Hun lyder som den xliiij lx lxvi oc cxl psalm

JEg skall tacke dig min Herre/ aff alt mit hierte och sige aff dine vnderlige gerninger Jeg skal gore mig altid glad i dig oc loffue dit alder helligste naffn Ath dw dreff mine fiende til bage de folle oc forfore alle for dit ansicte Thi dw forfulde min sag och ret til ende som sider oc domer alle retferdige Dw straffede alle hedningene/ och affslette de ondis naffn ewindelige Dw giorde vor fiendes mact til inted oc forderffuede oc ned slo deris steder Deris i hwkommelse forfor som en rost Men dw Herre bliffuer ewindelige Gud giorde sit sede oc throne alder hoyst och han skall dome alle

retwiſlige Gud er alle de fattiges beſkermere oc hielper dem aff ſorg oc drøwelſe || De haabis til dig ſom kende dit naffn thi xvii dw Gud forlader ingen ſom flyr til dig Loffuer Herren ſom bor i hiemmelen oc forkynder hans gerninger for folket Thi han ſkal heffne de wſkyldigis blod han glemmer icke heller de fattigis rob Herre miſkunde dig offuer mig/ och ſee ath ieg fortrøckis aff mine fiende Frels mig fra døtſens mact oc velde ath ieg maa forkynde din mact och ære for alle menniſke oc gledis i din ſalighed Hedningene døde i den graff de giorde deris føder grebis i de garn de ſette Alle vide ath Herren ſkall dome de onde gribis i deris henders gerninger De onde ſkulle kaſtes ned i helffuede oc alle hedninge ſom forglemme Gud Men han ſkall icke forglemme de fattige deris haab ſkall icke forgedis ewindelige Herre ſtat op ath onde icke faa mact thi hedninge dømis for dit anſicte Herre ſet en dømmere offuer dem ath de mwe vide ath de ere menniſke

---

Quare domine x Psalm xvii°

❧ Om Antecriſtens mact ſom han haffuer i verden/ Och om den heffn ſom Gud ſkall lade komme offuer hannem/ oc frelſe ſine tienere aff hans velde Hwn lyder ſom den xi xxxv xxxvi oc lxxiiij pſalm

HErre hwi eſt dw ſaa lenge borte oc forſmaar oſſ i vor drøffuelſe Naar de onde ophøyes oc faa velde/ da mwe de arme lide effter deris vilge Thi de onde roſe dem ſelff ſom de ville de gerige ſigne dem oc ſpotte vor Herre Naar en ond kan bruge ſin mact oc vrede da acter han icke andre menniſke Gud er icke i hans hw eller hierte hans veye ere altid onde oc ſlemme Han acter icke heller Gudz domme och vilge men heffner ſig ſelff offuer ſine fiende Han ſiger i ſin hw och hierte mig ſkal inted ont ſke ewindelige Hans mwnd er fuld aff bander oc ſender hans twnge er falſk oc fuld aff ſwig Han ſider hoff veyen met rige paa lwr ath han kan ſla de wſkyldige i hiel || Hans øgen ſee xviii

effter den menlese haab lige som en løffue gør i sin hwle Ath han kan gribe nogre fattige och arme oc drage dem til sig vdi sin snare/ Han slar dem ned oc offuer falder dem meth sin store mact oc store velde Han siger ved sig selff i sit hierte Gud glemmer det oc seer det icke mere Herre Gud stat op oc bewise din mact oc forglem icke de fattige cristne Hwi bespotter den onde Gud oc siger i sit hierte Gud acter det icke Dw seer alle fattigis sorg och nød oc vist ath de befale sig i dine hender Och haabis til dig all eniste Gud thi dw hielper alle faderløse børn Nedsla det onde mennistis mact och velde ath han icke bruger sin ondskaff mere Herren skal regere fra ewig tid oc til ewig tid oc hedninge skulle forfare aff hans rige Herre dw hørde fattigis begerelse dine ørn acte deris hiertis mening Ath dw vilt frelse oss fattige menniske
xviii^a som ere forladne oc vndertrocte || Ath det onde menniske skal icke lenger regere offuer oss och æris her paa iorden

---

In te domine sperani xi Psalm

❧ Dauid taler her om onde menniskis falsk och swig som de bruge mod Gudz tienere/ Oc om den sware dom som skall komme offuer dem Hun lyder som den x xix lviij och cxl psalm

JEg tror paa Herren/ hwi sige i til min siel/ fly paa bierget som en spwrg Thi ath onde menniske spenne deris bwe oc legge deris skud paa strengene Ath de ville skiwde dem hiemmelige som ere retferdige oc gode aff hierte De haffue forderffuit lowen oc retten hwad skal den retwise der till gøre Herren er i sin hellige tempel Hans sæde oc throne er i hiemmelen Hans øgen see til alle fattige oc arme hans øffuen bryn prøwe menniskens børn Herren prøwer baade onde oc gode hans siel hader alle wretwise
C Han skal regne swøgel oc ild offuer syndere och skencke dem storm som de fortiente Thi herren er retwis oc elsker retwished oc han seer mildelige til alle retwise

Salua me domine — xij Psalm

✿ Dauid bad til Gud mod falske lerdomme/ saa maa oc nw huer bede ath Gud vil beskerme hannem fra dem Hun lyder som den v xvij xix xxxv xxi xxix xxli och xxlij psalm

HErre frels mig snarlige thi der er faa christne blant menniskens born Hwer taler forfengelige til sin neste met falsk oc swig aff mwnd oc hierte Herren skal forderffue alle falske mwnde och alle lognactige och onde twnger Oc dem som sige vore twnger skulle regere oss bor ath tale/ hwo er vor herre Herren siger ieg vil nw opstonde for de fattiges graad oc armod skyld Jeg skall sende dem en megtig frelsere som dem skal trøstelige oc vel hielpe Herrens ord ere rene oc klare som solff der siw gonge brendis i ild fra iorden || Herre hielp oc beskerme oss alle fra denne onde C
slect ewindelige Der ere nw onde menniske alle vegne thi de verste ophøyes blant menniskene

---

Vsquequo domine — xiij Psalm

✿ Dauid bad til gud om raad oc naade mod dieffuelen/ saa maa och huer bede aff alt sit hierte Hwn lyder som den xvi xxv xxxi xxvi xxxx och xxliiij Psalm

HErre huor lenge vilt dw forglemme mig/ hwor lenge vilt dw vende dit ansicte fra mig Hwor lenge skal ieg søge raad i min siel oc sorge i mit hierte baade nat oc dag Hwor lenge skal min fiende ophøyes och regere offuer mig som han selff will Gud min Herre see til mig oc hor mig oc opliws baade mine øgen Ath ieg ey skal soffue i døden/ ath min fiende skal sige/ ieg vant hannem offuer Oc mine wuenner skulle icke der aff gledis ath ieg vaar saa meget vnder slagen Jeg haabis til din miskundhed oc naade och mit hierte gleder sig i din salighed || Thi vil ieg siwnge C ii
Herren loff oc ære som halp mig aff min bedrøffuelse

Dixit insipiens xiiij Psalm

✿ Onde mennisk som gøre andre skade oc hade Gudz folk Oc foracte hans bud de skulle der fructe som iche er fare paa ferde oc Gudz tienere skulle frelsis paa domme dag Hun lyder som den liii lviij oc lxxvj Psalm

DAarlige mennisske sige i deris hierte/ Der er ingen Gud till De ere slemme oc verstygelige i deris mening der er icke en aff dem som gør gaat Herren saa aff hiemmelen paa mennisskens børn/ at han ville see om der vaar nogen forstandig som atspurde Gud De ginge alle bort oc bleffue onde der er icke en till som gør gaat De onde ville icke bekende dem selffue de sluge oc ede mit folk som brød oc kalle icke paa deris Gud oc Herre De skulle storlige fructe aff
C iiv suar retsle thi Gud er hoss alle retferdige || Onde mennisske bespotte de fattigis raad for de haffue deris haab til Gud Hwo skall giffue Israels folk hielp Gud aff Sion (som er i hiemmelen) Naar Gud vil frelse sit folk aff fengsel da skal Jacob gledis oc Israell frøydis

* Jacob oc Israel det er alle cristne mennisk

Domine quis habitabit xv Psalm

✿ Om den sande retferdighedz nature oc om hennis frucrer och ath de retwise skulle faa euig gød løn i hiemmerige Hwn lyder som den xxi xxvi och cj Psalm

HErre hwo skall bo i din bolig eller hwo skal hwilis i dit hellige bierg Den som indgaar for vden smitte oc gør retwisshed med alle mennisske Och taler ret sandhed aff sit hierte oc ingen gør swig met sin twnge Oc acter ey heller de onde mennisske men ærer dem alle som Gud fructe Oc swerg sin neste oc icke swiger hannem oc ey heller bedrager
C iii nogen anden || Oc faar ingen sine penninge vd til aager oc tager icke gaffuer med wskyldige Hwo som dette gør retferdelige han skal icke forfare ewindelige

Conserua me xvi Psalm

✿ Den retwiser forlader sig til gud i sin modgong thi han ved ath han da elsker hannem/ och kan vel beuare hannem fra alt ont och gore hannem salig Hwn lyder som den xvij xxvi xxvij lxviij och cj Psalm

O Herre besterme mig thi ieg haabis oc troer paa dig Jeg sagde til Gud/ dw est min Herre thi dw haffuer icke mit gotz behoff ieg haffuer inted gaat vden aff dig All min løst er til de helgen som ere paa iorden/ ath elske dem aff hw oc hierte Der er mange affguder komne blant dem som haste fast ath forderffue dem Jeg vil icke offre deris blodige offer oc icke neffne deris naffn met min mund Herren er en part aff min rette arff han skal giffue mig Ciii* min arffue deel Den laad falt mig alsom kerligste thi ieg skal faa en kaastelig arff Jeg loffuer Herren som gaff mig forstand oc straffede mine lender om natten Jeg haffuer Herren altid for min aasyn thi han hielper mig ath ieg icke forfar Thi gledis mit hierte/ oc min tunge frøydis oc mit kød skal hwiles i haabet Thi dw lost min siel icke bliffue i heluede dw lader din hellige icke see fordomelse Dw visde mig de rette oc sande veye til det ewige liff och store glede Der er offuerflodig lost hoff dig oc en erefuld verelse hoff din side

---

Exaudi domine xvij Psalm

✿ En bøn som huer maa læse ath han kan bliffue hoff sandhed och fornaris fore falske lerdomme/ Och tro ath Gud vil vel løne dem som lide modgong wskyldige/ Hwn lyder som den v xij xiiij xvi xxviij xli och xlij Psalm

HErre hør min retferdige sagh oc giff act paa min ydmyge Ciiii bøn Anamme min bøn met dine ørn som icke vdgaa aff en falsk mund Lad min dom komme fra dit ansicte thi dine øgen see til retferdighed Dw prøwede mit hierte oc søgtet om natten oc rensede mig met brendende ild Der fandz dog ingen endskaff hoff mig/ ath ieg talede om menniskens gerning Men ieg fornarede dine læbis budord

oc stod mod onde paa roffueris veye Fuldkomme mine gonge
paa dine veye ath mine fodspor icke glide aff dem . Jeg
robede til dig/ thi dw horde mig boye dine orn til mig oc
hor min bon Bewise nw din miskundhed mod mig som
frelser alle som haabis til dig Frels mig fra alle som staa
mod din mact lige som en oye sten vdi ith oye Beskerme
mig vnder dine vingers skwgge fra alle onde som mig forfolge
Ciiii° Thi mine wuenner kringsatte min siel oc beslutte deris getz
oc talede hoffmodige De forfulde oc kringsette mig/ de stillede
deris oyen til at sla mig til iorden De toge mig som en
lowe der griber roff oc som lowens vnger der bo i skiull
Herre stat op oc kom for han/ sla hannem ned/ oc frels
min siel met dit swerd Fra dine fienders hender/ som skulle
do skil dem fra de gode nw men de leffue Thi de ere mette
aff dit getz oc rente oc lade deris born deris getz effter dem
Men ieg vil see til dit ansicte i retwished/ ath ieg kan mettis
naar dw obenbaris i din ære

* Det er paa den yderste domme dag

Diligam te domine xviij Psalm

¶ Dauid sang denne psalm der Gud frelste hannem aff hans fienders oc kong Sauls hender Han taler oc om Christi pine/ dod/ och opstandelse Hun lyder som den xxi lvij lxi lxxxix oc cxliiij Psalm

HErre ieg skall elske dig som est min styrke mact/ sten trost
Cv och min frelsere || Gud er min tilfluct hielp oc haab
thi han beskermer mig met sin mact Jeg skal loffue oc kalle
paa Herren saa bliffuer ieg fri fra mine fiende Thi dodens
piner kringsatte mig och dieffuelens becke forferde mig
Heluedis droffuelse kringsatte mig oc dodens snare er kommen
om mig Jeg kallede paa Herren i min modgong oc robte
til hannem i min bedroffuelse Han horde min rost i sin
hellige tempel mit rob for op for hans asyn oc orn Jorden
skalff oc rordis oc biergenis grund ualde skottis oc brodis/
thi han ver vred Der kom rog aff hans vrede oc ild aff

hans mwnd / oc kullene tendis aff hannem Han bøyde
hiemlene och for nedh der vor stor mørkhed vnder hans
føder Han for op offuer cherubin / oc fløy oc fordis paa
verens vinger Han giorde stor mørkhed om sit paulwn oc
mørkt vand i verens skyer Sknerne forfore for hans clare
ansicte haglen oc ildens kull forsuonde for hannem || Herren Cv*
tordwnde aff hiemmelen / den høyste Gud gaff sin røst met
hagel och ild Han skød sine pile oc lagde dem øde han lod
fast lywne oc forferde dem Der kom meget vand oc regn/
och iordens grwndualle bleffue der aff obnede Herre det
skede aff din store vrede vdi din clariste aandis hastighed
Gud sende bud aff hiemmelen effter mig och tog mig op aff
meget vand Han frelste mig fra mine sterke fiende som mig
hadede oc vore mig formegtige De offuer følle mig i min
modgong och Herren vor min beskermere Han førde mig
vd paa rwmmet fra dem oc frelste mig/ thi det vor hannem
teckeligt Herren skal betale mig effter min retwished oc løne
mig effter mine henders renighed Thi ieg haffuer holdet
Herrens veye oc giorde icke ille met nogen vantro Alle
hans domme ere fore min asyn ieg kaste icke hans budord
fra mig Jeg vil bliffue wbesmittet hoff hannem och beuare
mig fra mine synder || Och Herren skal løne mig i sin asyn Cvi
effter min retwished oc henders renighed Met de hellige
bliffuer dw hellig och met wskyldige bliffuer dw wskyldig Met
de vdualde bliffuer dw vduald och met onde menniske bliffuer
dw ond Herre dw frelser alle ydmyge folk och nedtrycker
alle hoffmodige øgen Herre opliws min hw/ sind/ och hierte
min Gud opliws min mørke forstand Lad mig frelsis aff
fristelse met din mact oc gaa gennem muren ved min Gud
Gudz veye ere rene Gudz ord ere clare han frelser alle som
tro paa hannem Hwo er Gud vden vor Herre / hwo er
sterk oc mectig vden vor Gud all ene Gud omgiorde mig
met stor sterckhed och giorde mine veye for vden smitte Han
giorde mine føder snare som hiortis oc sette mig offuer de
alder høyste Han lerde oc mine hender ath stride oc sette
mine arme som sterke stolbwe Dw Gud gaff mig din salighedz

Cvi^v skield och din høgre hand hwn styrkede mig || Dw ydmygede
mig met din straffelse din reffelse skal lære mig retteligé
Dw gierde stort rum fore mine gonge Ath mine føder skulle
ey falle eller glide Jeg skal forfølge oc gribe mine fiende
oc icke komme igen før de ere ødelagde Jeg skal sla dem ned
vnder mine føder ath de skulle aldrig mere opstonde Dw
vebnede mig met din mact till striden oc nedkaste dem som
stridde mod mig Dw gaff mine fiender i flucht fore mig oc
bort spridde alle som hadede mig De robte til Herren/ men
der kom ingen dem til hielp/ thi han hørde dem icke Jeg
skal sla dem bort som stoff for vær oc vdkaste dem som skarn
paa gaden Frels mig fra de kiffactige Jøder/ oc gør mig til
ith hoffuit for hedninge Det folk som ieg icke kende tiente
mig oc vor mig lydigt der det mig hørde Fremmede børn
løye ath mig/ thi bleffue de gamble oc haltede aff deris veye
Herren leffuer/ velsigned vere Gud min frelsere/ Gud skal op=
Cvii høyes oc æris || Gud dw heffner mig offuer mine fiende
oc twinger alle Jøder vnder mig Dw frelser mig fra mine
wuenner/ oc ophøyer mig fra de onde som staa mod mig
Thi skal ieg tacke dig Herre blant hedninge och siwnge dit
naffn loff och ære Som gaff sin salnede kong Dauid
miskundhed oc salighed/ oc all hans seed til euig tid

Celi enarrant xix Psalm

❧ Dauid taler her om Gudz store mact oc ære oc ath han maa vel kendis
aff alle sine creature/ sol oc maane/ hiemle oc menniske/ och aff alting som han
skabte/ Ath han er sand Gud/ han kendis och aff sine hellige ord/ thi skal
huer bede ath han maa dem lere och bliffue hoss dem Hun lyder som den viij
xij xxix ciiij och cxlviij psalm

Hiemlene kundgøre Gudz store ære hiemlene forkynde
hans henders gerning En dag lærer den anden Gudz
ord oc en nat forkynder den anden visdom Der er ingen
tale eller twngemaall till i huilken icke høris deris røst oc tale
Cvii^v Deris røst er vdgongen offuer all iorden oc deris tale er

kommen till verdens ende Han sette sin bolig i solen / och vdgik aff sit herbere som en brudgomme Han gleddis som en kempe / ath løbe vegn hans vdgong vor aff den høyste hiemmell Hans opgong er til hiemmelen igen der kan ingen skiwle sig for hans hede Gudz low er vbesmittet/ hun trøster sielene hans vidne er sant oc giffuer ydmyge visdom Herrens budord ere retuise oc glede hiertene Gudz bud er klart och oplinser øgene Gudz frøct er hellig oc bliffuer ewindelig Gudz domme ere rette oc retuise i dem selffue De ere bedre en guld oc dyrebare stene oc sødere en hwnnig och anden sødme Fordi holder din tienere dem oc beware dem thi de fonge stor løn som dem vel holle Hwo ved menniskens synder/ Herre rense mig aff mine hemmelige synder Frels mig fra hoffmodige/ at de icke regere mig/ saa rensis ieg aff store synder Lad min mwndz tale behage dig/ lad och min hiertis tancke komme faar dig || Herre dw est min hielpere/ Cviii
Herre dw est oc all eniste min frelsere

* Hiemlene det er ath huer maa kende Gudz store mact paa sol oc maane och stierner

* En dag det er en Apostel lærer en anden gudz tienere hans ord

* En nat det er de som icke ere faste i trøen

Exaudiat te dominus xx Psalm

En bøn for Konger oc Førster til Gud Hun lyder som den xxi psalm nest følgendis

HErren høre dig i din modgongis dag Jacobs Gudz naffn besikerme dig Oc sende dig hielp aff sin hellighed oc styrcke dig vel aff hiemmelen Han skal i hwkomme alt dit offer dit brende offer vere hannem teckeligt Han giffue dig det dit hierte begerer och fuldkomme all din act och mening Ath wii mwe gledis fore din salighed och siwnge Gudz naffn loff och ære Herren fuldkomme alle dine bøner ieg ved ath han frelser den han salnede Han hørde dig i sin hellige

Cviii* hiemmell hans hogre hand gore dig salig oc sterk || Andre forlade dem paa heste och vogne men wii ville kalle paa vor Herre De ere tuongede och neder slagne/ men wii ere op-reyskde oc stonde ret Herre frels oc besterme vor Konge oc hør oss hwad dag wii kalle paa dig

---

Domine in virtute xxi Psalm

Gud hielper alle konger och forster som trør paa hannem/ Oc straffer deris fiender/ Hwn lyder som den xviij xx lvij och cxliiij psalm

HErre kongen skal glede sig i din mact/ oc gøre sig glad aff din salighed Dw gaff hannem det hans hierte begerde dw nectede icke det hans mund bad om Dw signede hannem met stor benedidelse oc krwnede hans hoffuit met dyrebar stene Han bad dig ath han motte vel leffue oc dw loff hannem leffue ewindelige Han haffuer stor ære aff din salighed thi dw hedrer hannem met megen ære Set hannem til den ewige velsignelse oc froyde hannem met dit ansictis p glede || Thi Kongen hobis nw til vor herre oc han skal faa den høystis miskundhed Din hand skal finde alle dine fiende din hogre hand finder dem som dig hade Dw skalt gore dem som en gloende on den tid som dit ansicte skal skinne Herren skall straffe dem i sin vrede oc ilden skal for-tere dem alle sammen Dw skalt aff slette deris fruct paa iorden oc all deris sleet fra menniskens born Thi de giorde dig ont/ oc falske raad mod dig som de kunde icke fuldkomme Gør dem fordi till daglige træle oc spent din bwe mod deris ansicte Herre ophøy dig i din krafft oc styrke wii ville siwnge din mact loff oc ære

---

Deus deus meus xxij Psalm

❧ Dauid taler her om Jhesu Christi død oc pine ath han frelste alle menniske met hende fra dieffuelen Denne psalm lyder som den xlv lxxij oc cr

MIn Gud min Gud see til mig hwi haffuer dw for-
ladet mig mine gredende ord ere longt fra min
salighed || Min Gud ieg rober om dagen til dig dw hør v
mig icke/ thi rober ieg om natten Dw bor i den alder
helligste sted och dw est Jsraels loff och ære Vaare foreldre
hobedis til dig all ene thi frelste dw dem/ for de trode paa
dig De robte til dig och bleffue saa frelste de trode paa dig
och vore icke beskemmede Men ieg er en orm oc icke menniske/
oc en spaat for menniske/ oc folkens forsmedelse Alle som
mig saage bespottede mig/ de talede met munden oc rørde
deris hoffuit Oc sagde/ han trode paa Herren/ han frelser
hannem vel om han elsker hannem Dw togst mig aff min
moders liff och vost mit haab fra hennis bryst Jeg forlod
mig paa dig aff moders liff dw vost min Gud siden ieg bleff
født Gak icke fra mig/ thi sorg och nød er hoff mig/ och her
er ingen som mig hielper Mange øxen haffue kringsettet
mig och fede tiwre haffue belagt mig De lode deris mwnde
op mod mig som glubende och robende løwer || Jeg vor Vii
vdstyrt lige som vand/ de drøge alle mine ben fra hwer
andre Mit hierte er lige som smeltet vox mit vdi min bugh
och liff Min mact visnede som en tor skaal min twnge laa
hoff min kege och gwme dw giorde mig til dødens støff oc
stugge Thi mange hunde kringsatte mig/ och den onde skare
belagde mig De stunge mine hender och føder i gennem och
talde alle mine been fra huer andre De gaffue och da stor
act paa mig de skuddede deris hoffuit oc saage po mig De
skiffte mine k[l]eder blant dem selffue och kaste saa laader
om min kiortel Men Herre gack icke longt fra mig min Gud
kom snart ath hielpe mig Frels min siell fra de hwasse sverd
och tag min siel aff hundenis hender Frels mig aff løwens
mund/ oc hør mig blant enhiørningis horn

* Horn det er store Herrer som forfølge Gudz ord och hans tienere

Jeg vil sige mine brødre aff dit naffn och loffue dig mit Vii° blant menigheden || Loffuer alle Herren som hannem fructe/ all Jacobs seed skal ære hannem All Israels slect skal redis for hannem thi han forsmaar icke de fattigis bøn Han skiuler icke heller sit ansicte for dem men naar de robe da hører han dem Jeg vil loffue dig i den store menighed oc betale mit løffte for dem hannem frycte

* Løffte/ det er at huer skall tacke Gud for han frelste hannem fra døden oc heluede som huer loffuer i doben

De fattige skulle æde och bliffue mette de loffue Herren som hannem atsporge deris hierte skulle leffue ewindelige Alle paa iorden skulle komme i hw ath de kunde vende dem om til Gud Alle hedninge skulle bede till hannem alle slecter paa iorden skulle ære hannem Thi det er vor Herris rige/ och han er en Herre offuer alle hedninge Alle rige paa iorden ære och loffue Gud de fattige falle paa kne fore hannem Min siel skall leffue i hannem ewindelige Viii mine børn skulle alle tiene hannem || Alle slecter skulle loffue och ære hannem oc tale om hannem fra en slect til den anden Och sige aff hans retwisched for folket som fødis/ och aff det han haffuer giort

---

Dominus regit xxiij Psalm

✿ David taler her om den glede som Gudz tienere haffue aff hans ord och løffte Denne Psalm lyder som den xvi xxxiiij xxxvij lxxi xci cxxi

HErren skal regere mig thi skal mig inted fattis Han ledde mig til en sted som er god føde oc førde min siel til vederquegelsis vand Han ledde mig till retferdighedz veye faare sit eget hellige naffn skyld En dog at ieg gaar i dødens dal/ da redis ieg icke for ont/ thi dw est hoss mig Och giffuer mig din staff och kep som mig skulle hugsuale och trøste Dw sette ith bord fore mit ansicte mod alle dem som mig bedrøffue Dw gierde mit hoffuit fit met olye och

skenckte mit kar fult aff dricke ‖ Lad din miskundhed och Diii*
barmhertighed bliffue heff mig i alle mine dage Ath ieg maa bo i Herrens huss i alle dage fore vden ende ewindelige

* Key och staff/ det er Gudz ord oc mact som bort driffue alt ont/ oc dieffuelens falske lerdomme

* Bord det er Gudz ord

* Olye det er at Gud giffuer en den helligandz naade och lost til at leffue effter hans bud och vilge

* Kar fult det er aff Gudz naade oc ret forstand

Domini est terra xxiiij Psalm

✠ David lærer oss her ath alting hør Gud til/ och ath de ere salige som tro paa hannem/ Han taler oc om troen och hennis fruct/ och raader alle Herre ath vere Gud lydige Hun lyder som den xv xxix xxxij och ciiij Psalm

JOrden oc alt som er paa hende hør herren til oc alle som bo paa hende Thi han sette hende paa haffuit oc gierde hende fast po floderne Hwo skal fare op paa Herrens bierg eller hwo skal staa i hans hellige sted Den som haffuer wskyldige hender och ith renligt/ oc ith gaat hierte Oc icke ophøffuer sin siell forgengelige och swer icke falskhed mod sin neste ‖ Han faar velsignelse aff Herren Diiii
och miskundhed aff Gud sin salighed Denne er den sleet som atsporger Gud som Jacob atspurde Gudz ansicte J høffdinge oplosss[t]er eder hoffuit/ viger heluedis porte/ thi ærens konge skal der indgaa Hwo er den ærens konge/ det er en sterk oc megtig Herre/ han er mectig i strid J hoffdinge opløffter eders hoffuit/ oc viger heluedis porte/ thi ærens konge skal indgaa Hwo er den ærens konge/ det er mactens herre/ och han er ærens konge

---

Ad te domine xxv Psalm

En bøn om det de skulle bede aff Gud som tro paa hannem och sette deris hob til hans godhed och miskundhed / Hwn lyder som den xvi xvij xxvij och xxxx psalm

HErre ieg opløffter min siel til dig min gud ieg haabis
al ene til dig Herre lad mig icke bliffue beskemmet/ at
mine fiende skulle gledis mod mig Thi ath ingen beskemmis
som tror paa dig men de beskemmis som dig forsmaa
xiiii' Herre viss mig dine rette veye oc lær mig ath gaa i dine
fodspor Led mig i sandhed och lær mig/ thi dw est min Gud
oc frelsere som ieg vocter hver dag Herre i hwkom din
miskundhed och naade som dw haffuer giort aff ewig tid
Herre kom icke mine synder i hw som ieg haffuer giort aff min
vngdom Men herre kom mig i hw/ effter din egen miskundhed/
godhed och naade Herren er mild och retferdig/ thi lærer
han syndere sine budord paa vegn Han leder de fattige och
ydmyge ræt och lærer de milde sine rette veye Alle Gudz
veye ere miskundelige oc sande hoss dem som holde hans bud
och vilge Herre miskunde dig offuer mine synder for dit
naffn skyld/ thi de ere store Hwo er den mand som frøcter
Herren den skal han lære sin vey som han vdualde Hans
siel skall bo i det gode/ och hans seed skal arffue gotz paa
iorden Herrens naade er hoss dem hannem frøcte han
xv obenbarer dem sin pact och vilge || Mine øgen ere altid op
till herren thi han skal drage mine ben aff snaren Herre
see til mig och ver mig misskwndelig thi ieg er fattig wsel
och elendig Mit hiertis drøffuelse er gantske stor hielp mig
snart aff all min nød See til min sorg och store elendighed
och forlad mig alle mine slemme synder See mine fiende
ere gantske mange som mig greselige hade oc bespotte Beuare
min siel och frels mig ath ieg icke beskemmis / thi ieg tror
paa dig Simpelhed och retwisghed skulle hielpe mig thi ieg
voctede altid effter dig O Gud frelse alle Israels folk aff
all deris nød/ sorg/ och bedrøffuelse

Judica me domine xxvi Psalm

☙ En god sammwittighed som er stadfest i Gudz naade/ Hun giffuer sig vnder Gudz vilge/ oc holler sig fra de onde Hun lyder som den cv xvi och ci

HErre dome mig misfundelige/ thi ieg gaar simpel i min wskildighed Jeg haabis ydmygelige til vor Herre ath ieg skal icke gaa fra hannem ‖ Herre proffue och forsøge Po mig naadelige och brent mit hierte och mine nyre Thi ath din misfundhed er faar mine ogen och ieg vil vandre vdi din sandhed Jeg sad icke hoff de aarkeløse mend ieg hagde icke omgengelse met hypocriter Jeg hader alle onde mennisskis forsambling ieg vil icke heller side hoff de onde Jeg vil tho mine hender blant wskyldige och stonde siden hoff dith altere Ath ieg kan høre dit loffuis rost och tale om alle dine vnderlige ting Herre ieg elsker dit husis deylighed och den sted som din ære bor vdi Forkast icke min siel met syndere tag icke mit liff bort met blodgerige J hwes hender er skalkhed och ont deris høgre hand er fuld aff gaffuer Men ieg vil vandre for vden smitte frels mig och ver mig misfundelig Min fod skal stonde paa retwished herre ieg vil loffue dig blant menigheden

---

Dominus illuminatio xxvij Psalm Cvi

☙ En bøn at mand kan bliffue hoff gode cristne oc frelsis fra vantro och onde menniske/ Hwn lyder som den xvi xxv lxi och lxiij Psalm

HErren er mit liuff och salighed for huem skal ieg da frøcte Herren er mit liffuis beskermere for huem skall ieg nw rædis Naar de onde fiende komme ath gøre mig ont och skade och ville æde mit kød Da lad samme mine fiende falle singe ned som mig hade och bedrøffue Setter nogen mectig sig op mod mig da skal mit hierte dog icke frøcte Kommer och nogen strid emod mig da skal ieg alligeuel haabis til dig Jeg bad ith aff Gud det vil ieg och efte ath ieg maa bo i Herrens hwff J alle mine dage och see hans

denlighed och søge hans tempel och vilge Thi han skiulte mig
i de onde dage vdi sine alderhelligste bolige Och sette mig paa
xvi* en hemmelig sted lønlige vdi sith tabernakel || Han sette mig der
paa en faster sten oc ophøyde mit hoffuit offuer mine fiende Thi
skall ieg offre i hans paulwn och siwnge Herren loff och sang
Gud hør min røst naar ieg rober til dig miskwnde dig offuer
mig och hør mig Mit hierte taler til dig/ mit ansicte spør ath
dig/ ieg vil søge til dit ansicte Herre vent icke dit ansicte
fra mig gack icke fra mig din tienere/ i din vrede Thi dw
est min eniste hielp och trøst forlad mig icke min Gud och
frelsere Min fader oc moder forlode mig men herren haffuer
anammed mig Herre lær mig dine budord/ och viss mig
paa en ret vey for mine fiende skyld Giff mig icke i deris
act oc vilge som mig forfølge thi der stode falske vidne op
mod mig som løye vden alt blysel Jeg tror ath ieg skal see
Herrens gode i deris iord som ewige leffue Toff effter
Herren arbeyde trolige trøste dit hierte/ och vacte paa Herren

xvii Ad te domine — xxviij Psalm

✠ En bøn til Gud at man maa frelsis fra de onde mennisker/ Och her
bedis for alle cristne Hun lyder som den v xiiij xvij xxvi xxx och xcij Psalm

HErre ieg rober til dig min Gud thi hør min bøn tolmodige
At ieg skal icke lignis ved dem/ som falle i graffuen
naar du tiger stille Hør min bøn naar ieg rober til dig
och opholler mine hender til din tempel Forkast mig icke met
onde mennisske eller met dem som ille gøre Och tale kerlige
till deris neste oc mene dog ont i deris hierte Løn dem
effter deris egen gerning och effter det onde som de optencke
Giff dem det de haffue fortient ath de mwe fonge deris rette
løn Thi de kende icke Gud eller hans gerning forkast dem
och lær dem icke mere Velsigned vere Herren ewindelige thi
han hørde mine bønners røst Herren er min styrke/ och
xviii* mit hierte hobedis til hannem och ieg fik hielp || Mit kød och
hierte ere glade/ thi vil ieg loffue hannem met en god vilge

Herren er sit folkis beskermere han hielper alle for Christi skyld Frels dit folk och velsigne din arff regere och fod dem til ewig tid

---

Afferte domino xxix Psalm

❧ Dauid loffuer Gudz ord i denne Psalm oc taler om deris store mact/ Hun lyder som den xviij xix xxiiij och xxxij Psalm

Alle Gudz børn giffuer herren loff met heder och ære/ och all mact Giffuer herren oc hans nafn al ære oc beder til herren i hans hellighed Herrens rost som offuer vandet/ ærens Gud tordunde han er herre offuer alle vand Herrens rost kommer met mact/ Herrens rost kommer met herlighed Herrens rost bryder hoye cedren/ och slar dem sender paa libans bierg Han bortsper dem som kalffue/ och som enhorne paa libans och sirions bierg Gudz rost atskilde ildens lwe/ Gudz rost forferde orken i Cades
Herrens rost forferder hinderne/ oc gor skoffuen ode/ alle xviii
skulle ære hannem i hans tempel Herren sider offuer alle floderne herren bliffuer konge ewindelige Herren skall giffue sit folk stor mact Herren velsigner sit folk met fred oc ro

* Hoye træ/ det er herrer och forster som staa mod Gudz ord/ dem slar han ned til den euige dod

* Floderne/ det er ath Gud vil lade sit ord/ gaa offuer all verden som en flod

* Hinden forferdis suart/ saa skulle och onde forferdis aff Gudz ord

---

Exaltabo te xxx Psalm

❧ Dauid tacker Gud for han lod hannem lide sorg och modgong til en tid/ och giorde siden miskundhed med hannem Som han oc gor met alle som tro paa hannem/ Hwn lyder som den xxviij xxxiiij lxvij och cxxvj Psalm

Herre ieg skall loffue dig for dw frelste mig/ och lod mine fiende icke gledis offuer mig O Gud min herre ieg

robte till dig/ och dw frelste mig miskundelige Herre dw tegst min siel aff heluede oc frelste mig fra dem som folle xviii* i graffuen || Alle helgen skulle siunge Herren loff til hans hellighedz hwkommelse Thi hans vrede varer til ith oye blick och der er liff i hans gode vilge Anger och graad vare till afftenen om morgenen kommer glede oc froyd Jeg sagde den tid det gik mig vell mig skal icke skade ewindelige Herre dw gaff mig mact och styrcke aff din egen miskundhed och gode vilge Der dw skiulte dit ansicte fra mig da bleff ieg forferdet och bedroffuit Jeg vil robe til dig vor Herre/ och ieg vill bede dig Gud om trost och hielp Dw omuende min graad til froyd oc bort tog min horsek oc gaff mig glede Jeg skall gore dig Gud loff och ere och skal det icke angre/ eller afflade Herre min eniste Gud/ ieg skall loffue och tacke dig ewindelige

* Haarsek/ det vor den sorg och anger som ieg hagde for mine synder
* Afftenen/ det er i denne liffuis tid i verden
* Morgenen/ det er nor wii opstaa till den euige glede met Christo

---

e In te domine sperani — xxxi Psalm

¶ Dauidz bon som alle mue lese i deris sorg och modgong/ naar de forladis aff alle menniske/ Och naar dem tockis ath Gud forlader dem/ Hun lyder som den xl liiij lv lvi lvij lix lxiiij lxix och lxxi

HErre ieg tror och haabis til dig thi lad mig icke beskemmis ewindelige men frels mig met din retwished Boye dine helligste orn ned til mig och haste til ath frelse mig snarlige Gud ver mig som en fast sten och slot altid till min hielp och beskermelse Thi dw est all min tilflutt och styrke fod och leed mig for dit naffn skyld Frels mig fra deris snare som de skiulte for mig/ thi dw est min Gud och frelsere Jeg befaler min siel i dine hender herre sandhedz Gud dw igenlosde mig Dw hader alle som elske forfengelighed men

ieg haabis til dig vor Herre Jeg gledis aff din miskundhed/ thi dw saast til min sorg och frelste min siel aff nød Och gaff mig icke i mine fienders hender || men sette mine føder paa e en rum sted Herre forbarme dig altid offuer mig thi ieg haffuer megen sorg och modgong Mit ansicte er formørked aff vrede och min siel och bwgh ere vansmectige Mit liff er gammilt aff sorg och drøwelse mine aar ere gamble aff suck och graad Min mact och styrcke ere forgongne och alle mine ben ere vansmectige Jeg er mine fiende och nabo till skendsel och alle mine venner fly och fra mig Och de som see mig gaa paa gaderne dem blues oc skemmis ath tale met mig Jeg er forglemd aff allis hierte/ som de døde oc er bleffuen som ith forderffuit fad Thi ieg hørde saa mange bespottelige ord aff mange som bo alle vegne om mig De holle mange hemmelige raad om mig ath de ville tage mit liff och siel aff mig Men ieg haabis all ene till dig min Herre oc siger dw est min Gud oc frelsere Min tid stonder i dine hender/ frels mig fra mine fiende som mig forfølge Bethe dit ansicte offuer mig din tienere || frels mig for din store miskundhed Eii skyld Herre lad mig icke beskemmis/ thi ieg kaller paa dig i all min nød Lad de onde beskemmis oc blwes och siden tige stille nedre i helffuede Lad alle falske mwnde bliffue dwmme som tale ont oc hoffmodige mod retuise O huor stor er din godhed oc naade som dw skiuler til dem som dig fructe Och beuarer hende til menniskens børn som ret tro oc haabis til dig Skiul dem hemmelige hoss dig selffuer och beuar dem vel for alles hoffmod Skiul dem vnder dit paulwn oc tagh for alle onde kiffactige twnger Velsigned vere herren/ thi han giorde miskundhed mod mig i en fast stad Jeg sagde tilforn i min fortwilelse ath ieg vor bortkast fra dit ansicte Thi hørde dw mine gredelige bønner der ieg robede till dig all ene Alle helgene elsker Herren/ thi han frelser retuise/ oc løner alle hoffmodige ret Verer sterke oc troster eders hierte alle som tro och haabis til Gud Eiii

---

Beati quorum xxxij Psalm

✿ Dauid lærer oss ath vor salighed staar i Gudz miskundhed/ och ath han vil forlade oss vaare synder Der om skulle wii alle bede oc bekende oss at vere syndere Hun lyder som den vi xxxviij li oc cxxx

SAlige ere de hwes ondskaff er forladen/ och hwes synder som ære skiulte Saligt er det mennniske som Herren icke tilregner hans synd och ondskaff Salig er den i hwes aand och fiel som icke er swig eller bedragelse Der ieg tagde da bleffue mine ben gamble/ aff daglige sorg och graad Thi din hand vor dag oc nat swaar paa mig/ ieg vendis i sorg som i stor hede Thi giffuer ieg dig min synd til kende ieg vil icke dølge min ondskaff for dig Jeg sagde ieg vil scriffte min synd oc ondskaff faar Herren emod mig selff/ saa forlost dw mig alle mine synder Thi skulle alle helgen och christne Eiii bede til dig/ vdi bequemmelige tider || Ath naar der kommer stort vandløb ath det icke trenger dem da fra dig Dw est mit haab oc hielp i min modgong thi frels mig fra alle mine fiende Gud siger/ ieg vil giffue dig forstand/ och vise dig vegn som dw skalt gaa/ ieg vil och haffue mit øge hoss dig Bliffuer icke som heste och mwle i hvilke der er ingen ret forstand Herre twing onde munde met bitzel och tom som icke ville ellers komme til dig Onde mennniske fonge mange plaffuer men de som haabis til Gud faa miskundhed J retwise mennniske gleder eder i Herren och loffuer hannem met ith gaat hierte

---

Exultate iusti xxxiij Psalm

✿ Dauid lærer oss alle ath loffue Gud for hans godhed/ oc mange velgerninger/ thi han hielper alle sine tienere i deris modgong sorg och nød denne Psalm lyder som den xxiiij xxix xxxvij och cxxx

J Retferdige gleder i Herren/ det sømer retuise at gøre hannem ære Bekender eder for Herren met loff oc Eiii* harpe/ oc siunger po psaltere met thi strenge || Siunger

hannem en denlig ny sang siunger met flit baade sang och leeg Thi Herrens ord ere gode och rette oc alle hans gerninger ere trofaste Han elsker retferdighed och retwiss dom all iorden er fuld aff Gudz miskundhed Hiemmelene ere skabte ved Herrens ord all deris mact er aff hans mwndz aand Han haffuer strandens vand som i en flaske och legger dybene ned i skiul All verden skal fructe for Herren / och alle paa iorden skulle redis for hannem Thi hwad han siger det skeer strax och hnad han binder det er strax giort Herren gor hedningis raad til inted han bryder och Jodernis tancker oc hw Men Herrens raad bliffue altid ewindelige hans hiertis tancker bliffue fra en slecth/ och til en anden faar vden ende Saligt er det folk hues Herre Gud er salige ere de som han vdualde sig til arff Herren seer ned aff hiemmelen paa Adams och alle menniskis born Han seer ned aff sit hoyste sæde || till alle menniske som bo paa iorden Gud Ciiii
skabte alle menniskis hierte han ved deris gerning hw och tancke Jngen konge kan hielpe sig selff met all sin mact och velde/ ingen kempe kan frelse sig met alle sin store styrke En hest faller vnder den hannem rider han kan icke fri hannem met sin styrke See herrens oye er hoss dem som hannem fructe oc haabis til hans store miskundhed Ath han skal frelse deris siel fra doden och fode dem i den dyre tid Vore siele haabis til Gud Vor Herre thi han er vor hielp och beskermere Thi gledis vore hierte altid i hannem och wii haabis til hans hellige naffn Herre lad din miskundhed komme til oss lige som wii tro och haabis til dig

---

Benedicam dominum xxxiiij Psalm

¶ Dauid loffuer Gud fore sin godhed Thi han frelser alle fra ont som tror paa hannem/ och lader sine Engle tiene dem/ oc forderuer deris fiende Thi bor huer ath tiene oc fructe Gud Denne Psalm lyder som den xxiiij xxvij och xxxix

JEg skal altid loffue vor Herre hans loff skal altid vere Ciiii*
i min mund Min siel skal loffue oc glede sig i Herren

de milde skulle det høre oc gledis Loffuer och priser vor Herre met mig oc lader oss loffue hans naffn tilsammen Jeg kallede paa Herren/ oc han hørde mig och frelste mig aff all min bedrøffuelse De som fly til hannem de bliffue oplinsde deris ansicte bliffue icke beskemmede Der den fattige elende robte til hannem da hørde han hannem/ och halp i nød Herrens engle ere hoss dem som hannem frøcte och frelse dem fra alt ont och skade Smager och seer hwor god Herren er hellig er den som tror paa hannem Alle helgene frøcte hannem / thi de som hannem frøcte de haffue ingen brøst De rige hagde hunger och stor nød oc de som Herren atspurde finge alt gaat Kommer hid alle børn och hører mig ræth ieg vil lære eder vor Herris frøct Den mand
Ev som lenge loster ath leffue || och begerer siden gode dage ewindelige Han bewarer sin twnge fra alt ont oc sine læbe ath de icke tale falst oc swig Han skal lade aff ath synde/ och gøre vel och søge fred hoss alle och elske dem Herrens øgen see til alle retferdige hans ørn hører deris rob och tale Herrens øgen ere och hoss dem som ille gøre at han vil slette deris hukommelse aff iorden De retwise robte til Herren / och han hørde dem/ och frelste dem aff alle modgong Herren er ner hoss dem som sorge aff hierte och frelser dem som mistrøste dem selffue De retferdige haffue sorg och bedrøffuelse och herren hielper dem aff dem alle Han beuarer oc alle deris been/ at der skal icke brydis ith sønder aff dem Synderis død er aller verst/ och de som hade retwise de skulle forfare ewindelige Herren frelser alle sine tieneris siele de synde icke heller som tro paa hannem

---

Ev' Judica me domine — xxxv Psalm

D Dauid gør her en bøn som huer maa læse mod dem som forfølge Gudz ord/ Gud vil oc straffe dem som tiene hannem falskelige som hypocriter gøre Denne psalm lyder som den x vij xxxi xl liiij lv lvi oc lvij

HErre døme offuer mine fiende strid mod dem som mod mig stride Tag din skiold oc væben til dig oc stat op

snarlige at hielpe mig Drag dit suerd oc frels mig fra mine fiende sig til min siel Jeg er din salighed Lad dem alle beskemmis och blwes som vill forderffue min arme siel Lad dem gaa til bage och beskemmis som tencke och ville gøre mig ont Lad dem bliffue lige som støff for vær lad Herrens Engil driffue dem bort Lad deris veye bliffue mørke och slebrige lad Herrens Engel forfølge dem fast Thi de sette deris snarer vden sag mod mig oc groffue huler forgeffuis mod min siel Lad stade komme wforuarendis paa dem lad de garn som de skiulte gribe dem selffue Men min siel skall glede sig i vor Herre || och frøyde sig i hans salighed Alle mine been skulle sige obenbarlige Herre hwo kan nogen tid vere din lige Thi dw frelser de fattige fra de sterke och hielper de arme fra røffuere Der stode falske vidende op mod mig oc spurde mig ath det som ieg icke viste De betalede mig ont for meget gaat ath de ville plat mistrøste min siel Der de vaare mig saa meget emod da førde ieg mig i secke och haarklede Och ydmygede min siel met stor faste och bad inderlige aff alt mit hierte Jeg vaar dem alle som en broder och ven oc ydmygde mig for dem som en sorgfuld Och de gledde dem mod mig aff min sorg oc raaddis til sammen at sla mig tiende De bede deris tender tilsammen mod mig met falske hypocriter/ och ogen skalke Herre naar vilt dw see til mig/ och frelse min siel fra deris store ondskaff/ och fra de glubende løwers vnge Jeg vil loffue dig blant den store menighed ieg vil och prise dig blant meget folk || Lad mine fiende icke gledis mod mig som mig hade vden sag/ oc tegne met øgen Thi de tale icke om fred/ men falske ord om dem som her foractis paa iorden De lode deris mwnde vit op mod mig oc sagde/ twi twi/ wii saage det met vore øgen Herre dw seer deris store bespottelse Herre tig icke lenger/ gak icke fra mig Herre som est min Gud och Herre stat op oc giff act paa min sagh Herre min Gud døme mig retwislige ath de skulle icke gledis offuer mig Lad dem icke sige i deris hierte/ twi vorde hans siel wii swncke hannem ned Lad dem beskemmis oc blwes til sammen som glede dem aff

min sorg och ned Lad dem fonge skendsel och skam som bande/ och tale ont paa mig Lad dem gledis och frøydis som begere retwisshed/ och sige altid i deris hierte Herren vere loffuit som vil ath alle hans tienere skulle leffue i fred Min twnge skal tale om din retwisshed och loffue och ære dig daglige

---

Cvii Dixit insipiens — xxxvi Psalm

✤ David taler her om onde menniske/ oc om gudz store miskundhed/ aff huilken alle cristne bliffue salige/ men ogen skalke forfare thi de lade dem tocke ath de ere gode/ Denne Psalm lyder som den v xiij liij och lxiij

DEt onde menniske sagde ille i sit hierte/ thi der vor ingen Gudz froct for hans ogen Han holt sig god och bedrog sig selff i sine ogen/ thi er hans synd meget hadelig Hans mwndis ord ere falske oc onde han vil icke forstaa ath gore gaat Han tencker alt ont i sin seng han gaar wret vey/ oc hader icke ont Herre din miskundhed er stor i hiemmelen oc din sandhed er offuer skyen Herre din retuisshed er lige som bierg dine domme ere lige som store dybhed Herre dw frelser baade menniske och fæ effter som dw Gud gor din miskundhed Saa ath alle menniskenis born haabis
Cvii* at skiules vnder dine vinge || De bliffue alle fulde aff dit husis sodme naar dw skencker dem dit sode vand Thi ath liffsens kilde er hoss dig och wii skulde see liuset i dit hwss Vdbred din godhed faare dem dig kende oc din visshed for dem som haffue gode hierte Lad icke de hofferdigis foder trede mig ned lad icke onde hender faa mact offuer mig De onde menniske falle alle ned ath de kastis vd oc staa icke mere

---

Noli emulari xxxvij Psalm

Et David giffuer alle cristne god trøst som her haffue sorg oc modgang/ Oc siger at onde mennisker faa her deris løn met gotz och rigdom / och siden euige sorg och pine Som lyder som den xxxiij xxxiiij xlix lxiij lxxiij och cxix Psalm

Nemme dig icke paa onde mennisker / och hade dem icke
som ille gøre Thi de forgaa hastelige bort hen som hø
och visne och terris lige som vrter || Haabis til Gud och Cviii
gør vel / bo retuislige paa iorden oc fød dig reth met troen
Haff din trøst til Herren / saa giffuer han dig hwad dit
hierte begerer Befal vor Herre alle dine veye tro paa
hannem/ saa gør han alting vel Han skal framføre din ret-
uished som ith liuff och din dom som en klar middagh Tig
men stille och lad Herren selff betemme ver hannem lydig oc
bed til hannem stedsse Fortørne dig icke paa den som det
gaar vel och ey heller paa den som gør wskel Lad din vrede
och hastighed hen fare trette icke/ ath dw skalt icke gøre ille
Thi onde mennisker skulle de oc forfare / men de som Gud
elske/ de skulle erffue iorden Om en føye tid skulle syndere
ey mere vere spor dw ath hans sted da findis han icke
Men de gode oc milde skulle erffue iorden och fonge stor
glede och megen fred De onde mennisker true de retuise och
bide deris tender sammen mod dem Men herren skall
bespotte dem alle thi han seer deris dødz dag komme
De onde drage swerd och spende deris bue ath de ville der Cviii
met sla och skinde De fattige oc arme elendige/ och døde dem
som her leffue retferdelige Deris sverd skulle komme i deris
egne hierte och deris bwer skulle alle sonder brydis De
retwisis føye gotz er fast bedre en den wretuisis store
rigdomme Thi synderis arme skulle sonder brydis men
herren trøster alle retwise Herren kender alle de godis
dage deris arff skall bliffue euindelige De skulle icke beskemmis
i den onde tid men de skulle mettis fra all hunger Men
onde mennisker och herrens fiende de skulle forfare och for-
swinde som røg naar de leffue i deris største ære Onde

menniske burge och icke betale men retuise ere milde och giffue gerne De Gud velsigner de skulle erffue iorden de han forbander/ de skulle ewige dø Herren skicker den gode mandz genge thi han haffuer løst til hans veye Falder han en/ da slaff han icke sonder || thi Herren holder hannem met sin hand Jeg vaar vng och er bleffuen gammill och ieg saa ingen retuiss vere forladen oc ey heller hans arffuinge bede om brød Fore han er mild och giffuer andre gerne thi skulle hans arffuinge och velsignis Lad aff ath gøre ille/ och gør altid vel och bo siden hoss Gud ewindelige Thi Herren elsker all retferdighed / han forlader icke gode/ men beuarer dem vel Men de onde skulle plaffuis och pinis deris arffuinge skulle och forfare De retferdige skulle erffue iorden och bo paa hende euindelige Den retuisis mwnd taler om visdom och hans twnge taler om retferdig dom Gudz bud och low ere i hans hierte hans føder gaa icke aff de rette veye . De onde vocte paa de retferdige ath de kunde komme dem til døde Men Gud lader dem icke komme i deris hender/ han dømer dem icke naar de fordømis Vacte paa Herren och beuare hans veye saa skal han ophøye dig ath dw skalt || erffue iorden/ oc see ath de onde fordømis Jeg saa en ond mand mectig och sterk ophøyen som ith høyt træ paa libans bierg Jeg gik om hannem och han bleff borte ieg spurde at hannem/ oc han bleff ey funden Ver enfoldig oc see altid til retuished thi ho det gør han for fred den siste dag Men onde menniske skulle alle forfare oc de skulle vdkastis paa det siste Men de retuisis salighed er aff Herren han er deris styrke i all deris sorg Herren skall hielpe dem alle sammen och frelse dem fra onde och wretuise oc gøre dem salige thi de trode paa hannem

Domine ne in xxxviij Psalm

¶ Dauid gør her en bøn til Gud som huer cristen maa lese/ naar han merker at Gud er vred paa hannem for hans synder/ Thi wij skulle komme i hw ath Cristus led død och pine for dem/ och bad for oss til Gud fader Aff denne Psalm maa huer forstaa sin skrøbelighed/ Hun lyder som den vi li och Xliij/

HErre straffe mig icke i din vrede oc plaffne mig ey i din hastighed Thi dine pile ere stungne i mig/ oc du haffuer sat din hand po mig || Der er inted swnt paa mit Fii legeme faare din vredis skyld/ der er icke heller ro i mine been for mine synder skyld Thi mine synder ere offuer mit hoffuit de ere mig suare som en stor byrde Mine saar ere fwle och ille luctende for min ondskaff och daarligheds skyld Jeg er wsel och bøyes och krwmpis thi gaar ieg daglige i sorg och graad All min induoll er plat forderffuen der er inted sunt paa alt mit legeme Jeg er och meget plaffuit och pinter ieg greder och hyler aff hiertens sorg Herre all min begering er til din asyn min suk oc graad er icke skiult for dig Mit hierte bewer/ min mact oc styrke er tagen fra mig/ mine øgen ere oc formørckte Mine venner och neste staa alle mod mig i min plaffue/ mine nabo staa longt fra mig De som staa meget effter min siell de gaa effter mig met swig och forederi De som mig ville ont oc plat forderffue de tencke oc tale huer dag suig mod mig Jeg maa vere døw lige som ieg icke hørde || oc som en dwmme der icke kan tale Fiii Jeg maa vere som den der inted hører oc som den icke suarer til det hannem sigis Men Herre ieg tøffuer fast effter dig ath dw min Gud skalt suare for mig Jeg beder dig at de icke gledis offuer mig thi falle mine føder/ da bliffue de glade Jeg er redebon til ath lide plaffue thi sorg oc bedrøffuelse er altid hoss mig Och ieg bekender min store ondskaff och er sorgfuld for mine mange synder Mine fiende leffue oc ere sterke offuer mig de ere mange som mig hade for vden sag De mig lønte ont for gaat bedroge mig thi ieg effterfulde det som gaat vaar Herre min Gud oc

frelsere forlad mig icke gack icke bort/ eller longt fra mig Herre Gud som est all min salighed giff nw act paa ath frelse mig

---

Dixi custodiam xxxix Psalm

✿ Dauid taler her om menniskens forfengelighed och gør en bøn som huer maa læse at han kan frelsis fra synderne Huilket dog icke kan ske men han her leffuer vden Gudz serdelis naade Hwn lyder som den xc Psalm

Fiii JEg sagde/ ieg skal beuare mine veye/ ath ieg icke synder meth min twnge Jeg vil holle min mund oc tie stille naar onde menniske staa op mod mig Jeg tagde stille ath sige deth gode min sorg bleff alligeuel fornyed Mit hierte bleff het vdi mit liff och ilden brende i mig aff min tancke Thi sagde ieg meth min twnge Herre lad mig vide mit endeligt Och hwor lenge ieg her skal leffue ath ieg maa kende hwad mig fattis Dw molte mine dage och gierde dem stackede/ oc mit liff er lige som inted faar dig O huor forfengelige ere alle menniske met all deris gerning leffned och liff Thi alle menniske gaa snarlige bort som ith billede der sees i en spegel De haffue forgeffnis stor och megen wro och saffne fast gotz/ oc vide icke til huem Hnad er mit haab vden dw
Fiiii Gud all ene ieg vocter paa dig som er min trost ‖ Frels mig vel fra alle mine synder oc lad mig icke spottis aff gecke oc dorer Jeg tagde stille och icke oplod min mwnd thi dw gierde mig det altsammen Tag dine plaffuer nw bort fra mig thi ieg vansmectis aff din handis straff Dw plaffuer alle menniske retuislige naar dw straffer dem faare synderne Du lader deris mact forgaa som spindel veff o hwor forfengelige ere alle menniske Herre hør min bøn och acte min røst hør min suk och graad met dine ørn Thi icke fordi ath ieg er fremmed hoff dig som alle mine forfedre vaare faar mig

Spar mig ath ieg maa verquege mig før ieg gaar bort och bliffuer icke mere

* Verquege/ det ær at ieg maa kende din naade och miskund och befale min siel i dine hender

* Bort det er før ieg dør aff denne verden

Expectans xl Psalm

¶ Dauid taler her om den store mact som vor tro och haab haffue hoss Gud Oc ath wij skulle offre oss selffue som Christus giorde/ de andre offer ere inted nyttelige Vij skulle bede aff hierted/ saa faa wi det wij begere aff Gud denne Psalm lyder som den xxxi xxxv l lxx och lxxj

IEg toffuede oc biede effter Herren han bøyde sig ned Fiiii och hørde mig Han ledde mig aff denne gredelige dall/ oc aff det slemme dyende oc dreck Han sette mine føder paa en fast sten och sticke de mine gonge vel och rette Han gaff mig en ny sang i min mwnd ath ieg skulle loffue och ære vaar Gud Det skulle mange see och rædis der faare och tro fordi och paa vaar Herre Salig er den som setter sit haab til Herren och icke til hoffmodige eller til løgnere Herre Gud dw gør mange vnderlige ting ingen ved hwad dw tencker om oss Jeg vil forkynde ath de ere fast flere en nogen mand kan sige eller telge Dw vilt icke haffue offer eller gaffuer dw gaff mig ørn/ ath ieg det skulle høre Dw beger icke heller brent offer for synden som de gaffue dig i fordwm tid Christus sagde) see ieg vil komme/ thi det er saa screffuit om mig i bøgerne Ath ieg skal gøre din vilge (Gud Fader) och holle din low aff alt mit hierte || Jeg vill obenbare predicke Fiiii· din retuished fore all den store almwe och menighed Herre dw vist vel ath ieg vil icke forbiude mine leber ath sige din sandhed Jeg skiulte icke din retuished i mit hierte men ieg lerde alle din tro och salighed Jeg dulde icke din miskundhed oc sandhed faar den store almwe och menighed Herre tag icke din miskundhed fra mig lad din godhed och sandhed beuare mig Thi ath wtalig ondskaff kringsetter mig mine synder gribe mig at ieg kan icke see De ere flere en mine

haar paa mit hoffuit thi haffuer mit hierte forladet mig Herre vorde det din vilge ath frelse mig Herre haste fast ath hielpe och frelse mig Lad dem skemmis och blwes som begere min siel/ och ville gore hende til inted Lad dem och faa skam oc gaa til bage som mig ville gore ont eller skade Lad dem snarlige forfare oc beskemmis som sige til mig/ twi twi/ vorde dig Lad dem alle gledis och frøydis i dig som atspørge dig och din gode vilge || Lad dem som elske din salighed altid sige vor Herre vere velsignet ewindelige Jeg er her fattig och plat elendig thi er vor Herre omhyggelig for mig O Gud dw est min hielp och salighed thi tøffue icke lenger ath frelse mig

---

Beatus qui intelligit xli Psalm

✠ Dauid siger her ath huer faar miskundhed aff Gud som er barmhertig Och ath retuise skulle lide ont och wret aff deris venner och fiende som Christus giorde Han gør her oc en bøn om hielp oc trøst Hun lyder som den xxv lv xxij Psalm

Salig er den som tencker paa de fattige/ Gud skal frelse hannem paa den onde dag Herren skal hielpe hannem oc han skal leffue och bliffue hellig her paa iorden Oc icke giffue hannem i hans fiendis hender effter deris onde act och mening Herren skal styrcke hannem paa sin seng och læge all hans induertis sugdomme Herre ieg beder dig/ ver mig miskundelig helbrede min siel/ thi ieg syndede mod dig Mine fiende tale ille mod mig och sige naar skal han dø/ oc hans naffn forglemmis Der han kom ind ath see om mig da tencte hans hierte forfengelige Han giorde sig selff ont/ och gik saa vd och fortalede mig atter paa ny igen De mig hadede ginge tilsammen i raad och optencte meget ont ath gøre mig De giorde ith skalke raad mod mig oc sagde han døør oc skal icke mere opstaa Min ven som ød mit brød/ oc ieg trode vel han gik vd och forraade mig Herre ver mig mild oc opregs mig saa skal ieg løne dem tilbørlige Jeg

merckte det vel ath dw elste mig thi mine fiende gledis icke offuer mig Dw halp mig i min store enfoldighed och sette mig for dit ansicte ewindelige Benedidet vere Israels oc menniskens Gud fra denne tid och ewindelige Amen

---

Quemadmodum xlij Psalm

✠ Huert menniske skal bede at det maa faa vilge till ath tiene Gud och leffue effter hans bud och vilge och sette alt sit hob till hannem Chore sonner giorde denne Psalm

O Gud min siel begerer ath vere hoss dig/ lige som en Fol hiort begerer vand Min siel torster til gud den leffuende kille/ naar skal ieg komme fore hans ansicte Graad och suck er min mad nat och dag thi de sige til mig/ huor er din Gud Naar ieg tencker der inderlige paa da begerer min siel hugsualelse Ath hwn motte komme till Gudz hws som alle loffue/ tacke/ och ære hannem O min siel hwi est dw saa bedroffuit och gremmer och moder mig megit Hobe til Gud thi ieg vil en nw/ bede til Gud/ som er mit ansictis salighed Min siel er bedroffuit i mig/ thi tencker ieg idelige paa dig i Jordans land/ och i hermons lille smaa bierg En dybhed kaller den anden/ naar dw lader regne och storme aff himmelen Alle dine store hoye ting met bolger och vaager ginge meget offuer mig Gud bed at tacke hans miskund om dagen och siwnge hans loff om natten || Jeg vil sige til Gud Fol* min skabere thi han er alt mit haab och styrke Hwi glemmer dw mig/ hui gaar ieg sorgfuld naar mine fiende plaffue mig hær Der mine been slogis i tw da bespotte mine fiende mig och sagde til mig Huor er din Gud/ min siel hwi est dw saa sorgfuld och gremmer mig nw Haabe til Gud/ thi ieg vil en nw tacke min Gud som er mit ansictis salighed

* Euangelium vor forst predicked hoss Jordans flod i Jodeland/ oc det læris nu i andre smaa land

* Dybhed/ det er euangelium rober den anden dybhed det er det gamble testamente/ thi de ere baade dybe ath forstaa

* Bolger/ det er forfolgelse som man lyder for Gudz ord

Judica me domine xliij Psalm

❧ Denne psalm lyder som denne neste forscreffne Psalm Ath alle cristne skulle loffue och tiene Gud

O Gud dome for mig oc ret min sag/ for onde folk/ oc
frels mig fra de falske menniske Thi du est min
Jvii Gud och styrcke/ hwi skyder dw mig saa fra dig || Hwi lader
dw mig vere saa sorgfuld naar mine fiende plaffue mig
Sent mig dit liws och sandhed/ ath folge mig til dit hellige
bierg och bolig Ath ieg kan indgaa till Gudz altere til Gud
som er min løst och glede Och loffue och tacke dig der min
Gud paa harpe/ thi dw est min rette Herre Min siel hwi est
dw saa bedroffuit och gremmer mig saa swarlige Hobe til
Gud thi ieg vil en nw tacke hannem min Gud for mit
ansictis salighed

Deus auribus xliiij Psalm

❧ Her taler Chore sonner om Gudz hielp som han beuiste de gamble forfedre/ och at hans tienere gaffue dem i doden for hans skyld denne Psalm lyder som den ix och lx

O Gud wii horde met vaare orn och vaare forfedre
sagde off och De vnderlige gerninger som dw gierde/
vdi deris dage oc i fordwm tid Dw fordreff hedningene
Jvii* met dine hender och plantede dem i steden igen || Dw haffuer
och plaffuit alle Joderne och dreffuit dem bort fra hwff och
bolige De vunde icke land met deris suerd deris hender och
styrcke halp dem inted Men din mact oc hogre hand halp
dem och dit ansictis liws/ thi dw elske dem Dw est min
Herre och konge som bod ath hielpe Jacob (det er de christne
mennisske) Met din hielp sla wii vore fiende ned och i dit
naffn foracte wii vore vuenner Jeg vil icke troste mig paa
min bwe mit suerd kan icke heller frelse mig Men dw halp
off fra dem off plaffuede och beskemde dem alle som off
hadede Vii ville glede off huer dag i dig Gud och tacke och

offue dig ewindelige Hwi forlost dw oss/ och lod oss bekemmis och dreg icke vd met oss i vor hær Dw lost oss fly or vore fiende och de roffuede oss som oss før hadede Dw orlost oss ath de slede oss som faar och spridde oss bort blant hedningene Dw solde dit folk for vden all werd och og icke guld och penninge for dem || Dw giorde oss til F viii
kendsel hoss vore nabo och til spaat for alle som bo om oss Dw giorde oss til en spegel for folket ath alle roste deris hoffuit mod oss Min skam och skendsel er daglige for mig mit ansictis bluelse bedecker mig Aff deris rost som mig laste och spotte oc aff mine fienders syn som mig forfølge Alt det kom offuer oss och wii glemde dig icke/ och giorde icke ille i dit testamente Vaare hierte vore icke omwende fra dig oc vore gonge ginge icke aff dine veye Thi dw slost oss ned blant orme oc drager och dødsens skwgge kringsette oss alle Om wii forgette vaar rette Gudz naffn oc ophølle vore hender til fremmede guder Skulle Gud det icke spørge eller vide men han ved alle hierters tancker Herre wii dødis daglige faare din skyld wii regnis som faar der slactis skulle Herre stat op/ huor faare soffuer dw nw vaage op och forlad oss icke til ewig tid Hwi vender dw saa dit ansicte fra oss oc forglemmer vaar drøffuelse oc plaffue || Vore siele ere F viii
bøyde ned til iorden vaare liff och buge ligge ned paa iorden Herre stat op och hielp oss naadelige frels oss fore din miskundhed och godhed

* Drager/ det er onde førster tiranner oc skalke

* Skugge det er sorg nød oc forfølgelse til døde

Eructauit cor xlv Psalm

Gud fader taler i denne psalm til Jesum Cristum som er en ret konge oc den hellige cristne menigheds brudgom / oc ath hans ord och euangelium skall komme offuer al verden/ met stor mact saa at alle mue lere der aff at komme til Gudz rige/ Hun lyder som den xxiij xxix xlvij xlviij lxviij/ och cx Psalm

Mit hierte sagde ith gaat ord ieg vil sige kongen min gerning Min tunge er som en scriffueris pen huilken

som kan snarlige scriffue Dw est den deyligste blant menniskens sønner/ dine læbe ere fulle met megen store naade fordi velsignede Gud dig euindelige Dw alder megtiste Gud bint dit swerd ved din side/ met stor ære och sterke Din høgre hand skal lære dig vnderlige ting/ met sandhed milhed [G] och retuished || Dine skud ere skarpe/ thi skall folket falle ned for dig mit blant Kongens fiende Gud dit sæde bliffuer ewindelige dit Rigis spire er retferdigheds spire Dw elsker retuished oc hader all ondskaff thi saluede din Gud dig met gledens olye mere en nogen aff alle dine stalbrødre Dine kleder ere som mirrha aloes oc casia alle gode gledis ved dine clare hws Til huilke Konge dotter haffue stor lost och gøre dig heder loff och ære Drotningen stod hoff din høgre hand klædt i guld oc kaastelige kleder O daatter hør och se her vel til/ bøye dine ørn och forglem dit folk och faders hwff Saa faar Kongen lost til din deylighed han er din Herre/ alle skulle bede til hannem Dotterne aff Thiri stad skulle bede til dig met gaffuer/ och de rige blant folked Kongens daatter er klar och ren indwertis oc kledis vdnertis met dyrebar guld Hwn skal ledis til kongen i klare kleder hennis kere iomfruer komme oc til hannem De skulle [G'] ledis did met glede och frøyd || och gonge alle ind i Kongens palatz Gud dw faar børn i dine Propheters sted och gør dem til førster offuer all iorden Jeg vil komme dit hellige naffn i hw fra den ene slect och til den anden Och alle folk skulle tacke dig vor Gud altid och ewindelige faar vden ende

* Clare hwff/ det er alle gode cristne/ de ere Gudz hwff och helige

* Dotter det ere konge Rige gøre dig ære och kende dig før deris Gud och frelsere

* Drotningen/ det er den menige cristne kirke

* Børn det er Apostle och gode predickere som komme i Propheternis sted

lens noster refugium xlvi Psalm

❧ Alle cristne bør ath tacke Gud for han frelser dem fra onde nniske som forfølge dem och hans ord/ De onde skulle vige for Gudz ord a det siste Denne Psalm lyder som den xlvij lxv lxvij lxviij och xciiij øre sønner giorde hende

GVd er vort haab mact oc styrcke oc vor hielp i al vor sorg oc nød Thi fræcte wii icke om iorden ville falde/ ller om biergene kastis mit vdi haffuit || Eller om stranden Gii e bølgerne brøde saa hart at biergene rørdis oc folle ff deris mact Den hastige strøm gleder Gudz stad oc en høyste Gud gør sin tempel hellig Gud er mit i annem thi røris han icke Gud hielper hannem och i agningen Hedningene gruede/ och rigene forferdis der han alede da rørdis all iorden Mactens och ærens Herre er neth off Jacobs Gud er vaar hielp och frelsere Kommer ch seer Herrens gerninger som han haffuer giort her paa erden Mactens och ærens Konge er meth off Jacobs Gud r vaar beskermere

---

Omnes gentes xlvij Psalm

❧ Her læris wi at loffue Gud for hans store mact och mange vel- jerninger som han gør off/ oc for hans erefulde opstondelse Denne Psalm lyder om den viij xlv lxvi lxvij lxviij lxxij och xcij

ALle folk legger eders hender til sammen/ och loffuer Gud meth gledelig røst Thi den høyste Herre er forferdelig/ oc han en stor Konge offuer alle iorden || Han slo folket ned Gii* fore off/ och lagde alle slecter vnder vaare føder Han vd- ualde off til sine arffuinge och til Jacobs ære som han meget elste Gud for op met stor frøyd och glede Herren for op meth liwd och basuner Siwnger loff siwnger loff vor Gud til ære siwnger loff/ siwnger loff for vaar konge Thi Gud er Konge offuer all iorden siwnger hannem loff met all forstand Gud er Konge offuer alle hedninge Gud sider paa hans

hellige sæde Folkens førster komme til Abrahams Gud thi iordens guder ere meget ophøyede

* Folkens førster/ det er Apostlene oc euangelister

* Guder det ere Apostlene oc alle gode predickere

Magnus dominus xlviij Psalm

✿ Her tales om Gudz store mact som først vaar predicked i Iherusalem oc paa Sions bierg met hans hellige euangelion och ord/ Denne psalm lyder som den xlv xlvij lxvi lxxxvij cviij och cxxij

HErren er stor oc løfflig i vor gudz stad/ och i hans hellige
bierg Sions bierg er som en deylig seed aff huilken all
Giii verden gleder sig || Den megtige store kongis stad han ligger
paa den nørre side Gud er vel kender i deris hwff thi er
han deris rette beffermere Jordens konger vaare forsamblede
och komme alle sammen til hobe De forundrede der de saage
Gudz ansicte och de bleffue alle forferdede och redde De
bewede oc skelffuede/ oc hagde stor sorg som en quinde der
skall føde sit foster Du bryder deris skib sønder i tw och
lader dem forgaa met østen storm Som wii før hørde/ saage
wii och i Gudz stad/ Gud bygde hannem selff aff ewig tid
Gud wii vacte effter din miskundhed som wii haabis ath faa
i din tempel Gud lige som dit naffn er mectigt oc stort saa
er och din ære til verdens ende/ och din hand er fuld aff
retwished och naade Sions bierg skal gledis och Jude døtter
skulle frøydis aff dine retwise domme Forliger eder met
Sion och holder venskaff met hende och met alle hennis taarn
Giiii Acter hennis mwre i eders hierte || och bygger der hwff/ ath
i kunde sige alle eders effter kommere siden der aff Ath
denne megtiste Gud som er vor Gud altid oc ewindelige/ som
off skal regere till ewig tid for vden ende

* Sions bierg/ det er den cristne menighed och den hellige kirche

* Torn/ det ere Apostle Propheter helgen och gode predickere

Audite hec omnes xlix Psalm

✿ Her tales om verdens forfengelighed/ och om dem som hende elske och sette deris hob till rigdom Ath de forfare som wskellige creatur/ Denne psalm lyder som den xxxv xxxvij lij och lxij Psalm Chore sonner sunge hende

ALle folk hører dette vel/ alle som bo i verden merker dette vel Megtige oc arme vnge oc gamble oc alle menniske som fødde ære Min mwnd skal tale stor visdom mit hierte skal tale met god forstand Jeg vil bøye mine ørn til lignelser och sige mit sporssmaal paa min harpe Hwi skal ieg rædis i de onde dage naar min fiende kringsetter mig ille De som forlade dem paa deris mact ‖ de rose dem selffue aff Giiii deris rigdom Der kan icke broder frelse den anden och icke gøre Gud fyllest for hannem Der kan ingen løse sin siel met verd mand maa det vel lade til ewig tid Men en god siel leffuer ewindelige thi hwn skal icke see den ewige død och icke helder nogen fordømmelse Naar hwn seer vise lerde och kloge daarer och vanwittige dø til lige Och lade her fremmede deris gotz effter dem deris graff er deris bolig oc huff til euig tid Deris hwff oc palatz bliffue her effter dem fra en sted til en anden/ som de for kallede effter deris egne naffn Der menniskene vaare her i heder och ære da kunde de icke deth ret besinde Thi bleffue de lignede ved queg och fæ och ere forglemde der som de nw ere Sodanne ere alle onde menniskis veye dem selff till skendsel oc skam/ dog loffue deris effterkommere det met deris mwnde De ligge i helffuede som døde faar den ewige død skal slide dem der ‖ De retuise Giiii* skulle aarle regere offuer dem thi de ondis hielp oc trøst er longt fra dem nedre i helffuede som de ere for vden al glede Gud skal frelse min siel fra helffuede naar han tager mig her aff verden Dw skalt icke rædis naar nogen bliffuer rig eller naar hans hws bliffuer meget æred Thi han skal inted der aff tage bort met sig naar han dør/ hans priss loff och ære fare icke heller ned met hannem i helffuede Han priser och loffuer sin siel meget men han her leffuer/ han siger til hende gør dig gaat/ ver glad saa rose de dig Han for

siden ned i helffuede til sine foreldre oc seer der icke sol eller noget skin mere Der menniskien vaar her i heder och ære da forstod han det icke/ thi er han lignet ved queg oc fæ oc forglemt lige som de ere

---

Deus deorum l Psalm

¶ Hær talis om den rette Gudz tieniste/ och ath mand skall lade den gamble seduane hen fare Thi Gud vill icke haffue den falske vduertis tieniste/ Han siger och ath hedningene ere kallede till Cristum Hun lyder som den xl li xc x[c]i xcviij xcix/ Asaph sang hende

Gv GVd som er Herre offuer alle guder han talede och
robede til iorden Fra solens opgong/ oc til hennis ned-
gong/ aff Sion er Gudz store hellighed oc ere Gud skall komme
hid ned obenbarlige vor Gud skal komme och icke tige Forterende
ild skall komme oc gaa for hannem och megtig storm skal vere
om hannem Han skall kalle Englene aff hiemmelen oc
alt folket aff iorden tilsammen naar han vil see oc dome
alle folk Han skal forsamble alle helgene tilsammen som
holde hans budord offuer alle offer Hiemlene skulle forkynde
hans retwished thi Gud er en retfe[r]dig dommere Hor mit
folk thi ieg taler til Israell ieg vidner for dig/ at ieg er
Gud din Gud Jeg straffer dig icke faare dine offer thi dit
brende offer er altid faar mig Jeg vil icke haffue kalffue
aff dit hwss och ey heller bucke aff din hiord Thi alle diwr
och vnderlige beest som ere i skoffuene hore mig till/ och alt
Gv* queg oc fæ som ere paa alle tusinde bierg || Jeg kender och
alle hiemmelens fule oc alt gaat som er paa marken hor mig
til Om mig hungrer da vil ieg icke sige dig til thi iorden
oc alt som er po hende hor mig til Ment dw ath ieg vil
æde kød aff oxen eller dricke blod aff kid och bucke Offre
Gud tak offer met loff och ære giff den hoyste Gud det dw
loffnede Och kalle paa mig i din modgong ieg vil frelse dig/
ath dw skalt ære mig Gud siger til alle onde predickere hwi
forkynde i mine budord oc testamente oc tage min pact for-
geffuis i eders munde Thi ath i hade min straff oc all mod-

geng och kaste mine ord bort fra eder Naar i saage tyffue da ginge i met dem och i hagde omgengelse met horkarle Eder mwnd talede ont och megen synd eders twnge dictede falskhed och swig I sade och talede mod eders ieffn cristne oc dictede spaat mod eder moders sønner Dette giorde i men ieg tagde stille der till thi mente i ath ieg vaar lige som i ere Jeg skal straffe eder reth och tilbørlige || och sette Gvi eders synder for eders øgen Merker dette vel som forglemme Gud ath han icke hastelige tager eder heden Och der bliffuer da ingen til i verden som eder kan frelse fra hans vrede Hwo som offrer mig loff tack oc ære oc bekender sin synd for mig/ han loffuer mig Det er den rette vey/ met huilken ieg skall vise hannem Gudz salighed

* Tack offer/ det er ath huer skal tacke Gud for han frelste hannem met sin død oc pine/ och tro paa hannem al ene som huer loffuer i sin cristendom

---

Miserere mei deus li Psalm

Dauid giorde denne bøn om syndens forladelse/ Huilken huert menniske maa læse oc bede/ Och vide huorledis den rette bod och bedring/ och retwished gøris skal Denne psalm lyder som den xxxij och ccc

O Gud miskunde dig offuer mig effter din store barmhertighed Oc forlad mig alle mine synder for din store miskundeligheds skyld Tho mig ren aff alle mine synder och rense mig och aff all min ondskaff || Thi ieg bekender alle Gvi mine synder faar dig och min ondskaff er altid emod mig Jeg syndede all eniste mod dig min Gud och giorde meget ont faar dit ansicte Thi bliffuer dw retwiff i alle dine ord och offuer vinder alle naar dw domis See ieg er vndfangen i mange synder min moder fødde mig och i synd See dw elsker ret sandhed/ och dw lost mig forstaa din visdommis lønlighed Stenck mig met isop ath ieg kan rensis tho mig saa bliffuer ieg huidere en snee Lad mig hore din frøyd och rette glede lad mine ben gledis som dw for plaffuede

Vent dit ansicte fra alle mine synder oc affslet alle mine onde gerninger Gud skabe ith renligt nyt hierte i mig och forny en ren aand i mit legeme Forkast mig icke fra dit ansicte tag icke heller din hellige aand fra mig Giff mig din salighedz trøst igen och stadfeste mig met din Helligand Jeg vill lere onde mennisske dine veye ath syndere skulle omwende dem til dig || Gvii Gud som est min salighedz Gud frels mig fra blodgerige mennisske Saa skal min twnge loffue din retwisshed oc din store godhed oc naade til ewig tid Herre oplad mine læbe/ ath min twnge kan forkynde dit loff och ære Hagde dw villet da hagde ieg giffuit dig offer/ dw lyster icke at haffue brent offer En sorgfuld aand er Gud ith ret offer faar synden/ thi Gud forsmaar inted ydmygt oc angerfuld hierte/ som sorger for synden Herre gør vel mod Sion effter din gode vilge ath Jherusalems mwre mwe opbyggis Saa faar dw lost til retwist och brent offer naar synderne leggis paa dit altere

* Ret offer/ det er naar wij bekende oss for Gud ath wij ere arme syndere/ oc kunde inted gaat gore aff oss selwe/ men wij haffue anger och ruelse i vore hierte for vore synder oc sette alt vort haab til gudz miskundhed oc naade/ oc tro ath han vil gøre oss salige aff sin egen godhed/ oc icke for vort offer lesning eller gode gerninger Naar wii det gøre da legge wi vore synder paa hans altere Det er paa Jhesum Cristum hans søn som giorde fyllest fore alle vore synder met sin død och pine Och han begerer inted offer aff oss huerken øxen eller kalffue gotz eller penninge/ men all eniste ith gaat rent hierte oc loff och tack for sine velgerninger

Gvii^a * Sion/ det er alle gode cristne menniske

* Mure/ det er och gode cristne menniske

Quid gloriaris lij Psalm

✿ Dauid taler her om ath Gud vill straffe alle hoffmodige och rige som forlade dem paa deris gotz och velde/ Och at Gud vil frelse sine fattige tienere som her lide forfolgelse modgong och nød/ denne Psalm lyder som den l och cix

DV som nw est megtig/ Hwi roser dw dig/ aff din synd oc store ondskaff Effter thi at Gudz store miskundhed/

nw daglige hoff off hær i verden Din twnge taler skalkhed h ont och gør suig som en skarper rage kniff Dw elsker ere ont en miskundelighed och mere ath tale løgn en ret-shed Dw elske de ord som andre kunde skade dw gør och a met din falske tunge Thi skal Gud plaffue dig ewindelige h driffue dig bort fra din rette bolig Han skal och rocke g op meth rode aff den euindelige liffuis iord Det skulle retuise see och fracte Gud och spotte och lee ath den ıden och sige || See den mand som icke holt Gud for sin Gviii
elp/ men sette sit haab po store rigdomme Han vaar her r megtig til en føye tid och hagde fremgong i sin forfengelighed eg er som ith fructsommeligt laureber træ i min Gudz hwss h i hans bolig Thi ieg haabis til Gudz miskundhed som arer fra euig tid och til ewig tid Jeg tacker dig Gud som ette gierde och ieg haabis til dit naffn i alle dage thi alle ine helgene elske det gerne

---

ixit insipiens liij Psalm

¶ Dauid taler her om onde fortuilede menniskis nature och ath Gud hielper och frelser sine tienere/ Denne Psalm lyder som den xiiij ij och lviij

ONde oc vanuittige mennisske sige i deris hierte/ der er ingen Gud till De ere slemme oc versnyggelige i deris ynder/ der er ey en aff dem som gør gaat Gud saa ned aff iemmelen offuer mennisskens børn/ at see om der vaar nogen om ret faarstod/ eller atspurde hans budord oc vilge Da aare de alle onde och vende fra Gud ingen gierde gaat icke n aff dem || Vilde de onde icke en nw bekende dem selffue Gviii
om æde oc slwge mit fattige folk Lige som brød swl eller ad de kalle icke en tid reth paa mig De frøcte der altsom est och aller størst som icke er naagen fræct paa ferde Gud tsper deris been/ oc gør dem skam thi Gud forsmaar dem lle sammen Hwo skall giffue Israels folk ret salighed aff

hiemmelen/ vden Gud all eniste Naar Gud tager sit folk aff fengsel Da skal Jacob gledis oc Israel frøydis

---

Deus in nomine liiij Psalm

✿ Dauid gør her en bøn som huer cristen maa læse i sin sorg oc modgong Oc siger at Gudz tienere frelsis fra onde menniske som dem forfølge Hun lyder som den iij xvij xxxi xxxv lix lxvij lxx lxxi cxx och cxl Psalm

[O] Gud frelff mig i dit naffn oc døme mine fiende i din mact Gud hør min bøn/ oc anamme min mwndis tale met dine ørn Thi fremmede sette dem op mod mig/ och de megtige och onde Tiranner staa effter min siel som icke haffue Gud faar øgen || See Gud skal hielpe och staa met mig Herren skal och anamme min siell Betal mine fiende faar deris ondskaff och spre dem bort met din rette sandhed Saa vil ieg gerne offre til dig vor Herre och tacke dit naffn thi det er gaat Dw frelste mig aff all min modgong mine øgen see heffn paa alle mine fiende

---

Exaudi deus lv Psalm

✿ Dauid gør her en bøn som huer maa læse naar hannem skeer wret Ath Gud vill hielpe hannem i sin modgong och drøffuelse/ och giffue hannem hwgsualelse/ Hwn lyder som denne forscreffne Psalm

[G]Vd hør min bøn/ och forsmaa icke mine ydmyge bønner Giff act paa ath høre mig/ thi ieg sucker/ oc kerer faar dig met hierte hw och tancke Ath mine fiende saa robe paa mig och gøre mig alt ont i deris vrede Mit hierte sørger induertis i mit liff och dødens fræctelse er falden paa mig Fræct och beuelse ere komne offuer mig stor sorg och gruelse bedecke mig || Jeg sagde hwo skal giffue mig dwe vinge ath .ieg kan bort flwe/ oc bliffue met frede Saa ville ieg fluge meget longt bort och bliffue i ørken och i øde steder Och bie der effter den som mig kan frelse fra denne store storm

bulder och vær Herre kast dem ned och afskil deris tunger thi ieg seer stor synd/ och trette i staden Som der skeer nat och dag inden mwren met stor synd oc ondskaff mit i hannem Alle gader ere fulle met falsk och suig och met stort aager och bedrageri Om min fiende mig spotter eller bander da vil ieg det gerne lide tolmodige Om de sette dem op mod mig som mig hade da vil ieg vige for dem ydmygelige Dw mand som vost min vdkorlige ven oc vost min veyledere oc egen stalbroder Dw ost meth mig och vost i mit raad wi ginge tilsammen i Gudz huff met vilge Doden skal snart komme offuer de onde och de skulle fare leffuendis i helffuede Thi der er megen ondskaff i deris bolige och alle vegne mit i blant dem || Men ieg vil robe til Gud all eniste och Hii Herren skal hielpe och frelse mig Jeg vil bede til hannem baade aarle oc sille oc om middag/ oc han skal høre min rost Han skall hielpe min siel meth frede fra alle som mig her i verden forfølge thi ath de ere saa mange mod mig ene Gud hør mig som vost och er ewindelige och nedh troc dem alle som mig hade Thi de ville icke omwendis oc frocte dig Gud/ men de stercke deris hender daglige mod dem som ville leffue fredsommelige De besmitte Gudz ord och hans testamente och faaracte hans budord oc hellige vilge Deris ord ere sødere en smør och hwnig de haffue dog kiff och had i hierted Deris ord och tale er blodere en olye de ere dog hwasse som swerd och spiwd Set all din omhyggelse och trost til Gud han skal vel føde och besørge dig Thi han lader ingen retferdig forfare i sin modgong nød eller bedrøffuelse Men onde menniske kaster Gud nederste ned/ i dødens pwt oc i helffuedis affgrund || Blodgerige och onde och falske menniske Hiiª de skulle icke leffue i halff deris tid/ men ieg haabis til dig vor Herre

Miserere mei deus lvi Psalm

¶ Dauid giorde denne bøn till Gud huilken huert menniske maa lese i sin nød och modgong oc bede ath Gud vill hielpe hannem der aff Hwn lyder som den liiij Psalm

O Gud misfunde dig offuer mig thi menniskene vndert[r]ecke mig oc stride oc forfølge mig daglige Jeg er bedrøffuit i denne forfølgelse/ thi de ere mange som stride mod mig Naar ieg er i alder størstc froct och fare da haabis ieg mest til dig all ene Jeg vill loffue Gud met alle mine ord och haabis til Gud/ och icke frocte faar ont/ som noget menniske kan gore mig De bespotte mine tale och ord daglige all deris tancke er til ath gore mig ont De saffnes lønlige tilsammen om mig och tage vare och lwre paa min gong Ath de kunde gribe min fattige siel Gud støder alle de onde ned i helffuede
Hiii Och frelser alle gode siele faar inted och giffuer dem den euige salighed och straffer det onde folk i sin vrede O Gud dw vist min sorg och dreffuelse lad min graad komme for dit ansicte Och hielp mig som dw haffuer for loffuit saa fly mine fiende til bage fra mig Naar ieg kan robe rettelige til dig da merker ieg vell ath dw est min Gud Jeg vill altid loffue och prise Gudz ord Jeg vil forkynde hans ord och tale Jeg vill haabis til Gud all eniste thi frecter ieg icke faar nogle menniskene O Gud ieg kommer dine gode løffte i hw thi vil ieg gore dig loff heder och ere For dw frelste min siel fra den euige død och mine føder fra fald/ ath ieg skall teckis dig min Gud i de leffuendis liuff

---

Miserere mei lvij Psalm

¶ Dauid tackede Gud for han frelste hannem der Kong Saul forfulde hannem Och huert menniske maa læse denne Psalm och bøn naar han forfølgis aff onde meniske Hun lyder som disse iij forscreffne psalmer

Hiii* O Gud miskwnde dig offuer mig thi min siel hobis all ene til dig Jeg haabis ath skiules vnder din vinge/ til all ondskaff gaar bort fra mig Jeg vil kalle paa den

alder høyste Gud och paa Gud som mig kan altid hielpe Han sende mig hielp ned aff hiemmelen oc frelste mig/ oc straffede alle mine fiende Gud sende mig sin miskundhed oc sandhed der min siel soff blant grwme leffuer Menniskens børns tender ere hwasse som pile deris tunger ere skarpe som hnasse snerd O Gud ophøye dig offuer alle hiemmelene och ophøye din ære offuer all iorden De sette deris garn i alle mine veye och neder trykte min fattige siel De groffue en dyb graff for mine føder och de falle siden selffue ned i hende Gud mit hierte er rede/ mit hierte er rede til ath siunge dig Herre loff tack och ære Jeg vil opstaa och gøre dig heder och loff meth Psaltere och harper betimelige Herre ieg vil tacke dig for alt folket || och siwnge dig loff blant Hiiii alle hedningene Thi din store miskwndhed recker til hiemmelen/ oc din sandhed recker op til skyerne Gud ophøye dig offuer alle hiemlene och ophøye din ære offuer all iorden

---

Si vere vtique — lviij Psalm

☙ Dauid taler her om de onde tiranne/ oc vanhertige menniskis nature ath hun neder dem til at leffue skammelige/ och at forfølge de gode Men Gud vil plaffue dem der faare ewindelige Och de gode skulle gledis som frelsis aff deris hender Hun lyder som den xiiij xvij och xxxvi Psalm

J Menniskens børn taler en tid retuislige/ oc dømer alle retferdelige J gøre synder paa iorden i eders hierte/ eders hender gøre wretuise gerninger Onde børn vendis fra Gud strax de ære fødde/ oc linge strax de komme aff moders liff Deris vrede er lige som hugormis sting och den forgifftige orm som kallis en aspis som løcker sine ørn at han skal icke høre Deris røst som hannem kwnde besuerge/ han flyr deris ord som hannem kan bemane Gud bryd deris tender aff deris munde Herre bryd kindtenderne vd aff de lower De forgaa som het vor oc vand bort flyder de spende deris Hiiii bwer til de brydis De forfare som arme vansmectige madke oc som ith død barn der icke saa sol For deris torne vore

op och saa quiste da tager Gudz vrede dem bort saa grone Den retuise skal gledis naar han seer den heffn/ och the sine føder i de ondis blod Da skal menniskten sige/ vist faa retuise god løn/ thi Gud dømer ret paa iorden

* Løwer/ ere de onde førster/ oc falske predickere

* Torne spuore det er før de onde børn opuore Oc saa quiste det er før de bliffue store oc gamble

* Grone/ det er men de ere smaa och vnge

Eripe me domine lix Psalm

❀ Dauid gør hær en bøn som huer maa lese naar han er i drøffuelse/ och forfølgis aff sine fiende/ och bede ath Gud vil frelse hannem Hwn lyder som disse iiij forscreffne Psalmer

MIn Gud frels mig fra mine fiende/ och hielp mig fra alle som staa mod mig Frels mig fra alle som gøre
Jv synd och hielp mig fra blodgerige menniske || Thi de staa lønlige effter min siel oc de sterke och megtige offuerfalle mig Herre de gøre mig det for vden all sagh thi ieg gierde icke ille eller synd mod dem De løbe til hobe mod mig vden skyld Herre stat op oc see snarlige der til Herre Gud som est ærens oc Israels Gud stat op ath straffe de onde hedninge Dw skalt icke miskunde dig offuer dem alle som gør synd och megen ondskaff Lad dem omuendis mod afftenen oc hungre och gaa som hunde och løbe om staden De tale ont met deris munde/ der ere suerd i deris læbe/ lige som ingen det hørde Men dw Herre skalt bespotte dem alle och gøre alle hedningene til inted Jeg vil sette al min styrcke oc mact til dig min Gud beskerme mig for din naade skyld Gud lod mig see mine fiende/ sla dem dog icke i hiell ath folket icke forglemmis Men Herre fordriff dem met din mact thi dw est all ene min beskermere Deris mwnde och læbe ere fulle met synd
Jv* lad dem gribis i deris egen hoffmodighed || De tale met bander och megen stor løgn fordriff och gør dem til inted i din vrede Ath de mwe vide ath dw Gud est till som regerer offuer Jacob/ och all iorden Lad dem omuendis mod

ſtenen oc hungre oc go ſom hunde och løbe om ſtaden Lad em gaa omkring effter deris mad naar de icke mettis da ulle de knwrre Men ieg vil ſiunge aff din ſtore mact oc re och priſe din miſkundhed betimelige Thi dw eſt min yrke och all min tilflucht i min modgong nød och bedrøffuelſe leg vil ſiunge dig loff ſom eſt min mact dw eſt min Gud iiſkundhed och frelſere

---

Deus repuliſti nos lx Psalm

¶ Dauid taler her om hedningis kaldelſe til troen Och om gudz ieniſte/ ath huer ſkall forlade ſynden och gøre retuiſhed och tiene Gud aff ſit ierte/ thi han vil icke haffue falſke hypocriters tieniſte/ Denne pſalm lyder ſom en rl lj revij reviij och rcir

GVd ſom vdſtøtte oſſ och voſt vred paa oſſ/ ver oſſ nw miſkundelig Dw rørde iorden oc forſtørlede ‖ hende/ Hvi eel hendis forderffue thi hun er rørder Dw loſt dit folk ee haarde och ſware ting och gaff dem ſørgelig vin ath dricke Dw giffuer dem ith tegen ſom dig frøcte at de der met ſkulle ly for onde ſkud Ath dine venner ſkulle alle vel frelſis hielp nig met din mact och hør mig nw Gud ſagde i ſin hellige lad/ ieg gledis ieg vil dele Sichem och Soccotz dall Galaad ch Manaſſe høre mig till och Ephraim er mit hoffuitz ſtyrke Juda er min lærerre/ Moab er mit løwekar/ ieg vil vdſtrecke nine ſko offuer Edom Philiſteerne ere mig och alle lydige ch alle de andre vdlendige alle vegne Huo ſkall føre mig il den ſtercke ſtad hwo ſkal lede mig reth til Edom Skalt w Gud det icke all eniſte gøre ſom oſſ tilforn vdſtøtte/ dw jaar dog icke aff vaar hær ſkare och forſambling Giff oſſ hielp oc trøſt i vor modgong thi menniſkens hielp er plat orfengelig Met Gud ville wii bewiſe vaar mact han ſkal nder trocke alle vaare fiende

---

Hvi^v Exaudi deus deprecationem lxi Psalm

¶ Dauid gør hær en bøn som huer maa lese i sin bedrøffuelse/ Och ath Gud hugsualer sine tienere met sit ord/ Ath de skulle faa euig glede for deris modgong/ Denne psalm lyder som den xxvi oc lxv

O Gud hør min klage oc keremaal och giff act paa min ydmygelige bøn Jeg rober til dig nederst aff iorden/ i mit hiertis sorg oc store bedrøffuelse/ før mig op paa ith fast stenbierg Dw est alt mit haab/ och all min tilfluct oc ith sterckt torn mod alle mine fiende Jeg vil bo i dit paulwn til euig tid och beskermis der vel vnder dine vinge Thi dw Gud hørde min ydmyge bøn och gaff dem ret arff som fructe dit naffn Dw gaff oc Kongen ith longt leffnid ath hans aar skulle vare til euig tid Han skal side ewige faare Gudz asyn miskundhed och sandhed beware hannem Jeg vil siunge dit naffn loff ewindelige Jeg vil hwer dag betale mit loffte

---

Hvii Nonne deo subiecta lxij Psalm

¶ Dauid siger her huor gaat det er at haabis til Gud/ Oc huor forfengelige menniskene ere Och at ingen skal forlade sig paa verdens gotz och rigdom Denne psalm lyder som den xvi xxxvij xlix och cxxix Psalm

MIn siell skall vere Gud altid lydig/ thi all min salighed er aff hannem Han er all min tilflwct hielp oc frelsere/ thi skall ieg icke røris mere Hwi ville i alle sla den mand i hiel som en fallende væg/ eller ith brødet gerde De tenckte ath fortrøcke hans mact oc ære met løgn thi hwn behager dem mest De rose hannem alle met deris mwnde oc bande hannem induertis i deris hierte Men min siel skall vere Gud lydig thi alt mit haab er till hannem Gud er all min tilfluct och frelsere ieg skal vel bliffue och inted rædis Gud er al min salighed mact och ære alt mit haab oc trøst er til Gud Haabes till hannem alle gode mennisker giffuer eders Hviii^v hierte till kende for hannem || thi Gud er vor hielp oc trøst

ewindelige Alle mennisfe ere forgengelige och løgnere oc lættere po vecten en forfengelighed selff Setter icke haab po roff eller wretuist gotz begerer icke helder nogen forfengelighed Kommer eder noget gotz eller rigdom till da henger icke eders hierte eller hw po dem Gud sagde det en gong/ och ieg hørde det tho gonge/ at all mact er aff Gud all ene Herre all miskundhed oc naade er hoff dig dw betaler hwer effter sine gerninger

---

Deus deus meus — lxiij Psalm

¶ David sang denne psalm der han vor i ørken i Juda Den maa och huer læse som forlengis til Gud hoff huem al salighed er Hans fiende oc alle cristnis skulle forfare/ Hun lyder som den xvij xli och lxxxiij

O Gud dw est min Gud ieg vil vaage tidelige til dig Min siell tørster daglige effter dig/ mit kød oc legeme forlengis ath dig Thi ieg er her paa denne tørre oc øde iord som er faar vden gaat vand och vedske Jeg ville gerne see dig i din hellighed ath ieg kunde der see din mact och ære Thi din miskundhed er bedre en liffuit mine læbe skulle prise Hviii och loffue dig altid Jeg vil loffue dig men ieg hær leffuer och oploffte mine hender i dit naffn Lad min siel fuldis aff din store naade som aff ister och anden stor fedme Ath min mwnd och læbe kwnde loffue dig och gøre dig heder och ære ewindelige Jeg kom dig stedsse i hw paa min seng och talede om dig saa tit ieg vognede Thi dw est all ene min trost och hielpere ieg skal oc loffue dig vnder dine vinge Min siel holder sig til dig all eniste thi din høgre hand holder mig oppe De staa fast effter ath døde min siel men de skulle alle falle ned vnder iorden De skulle och slaff i hiel met swerd och bliffue roffueris parte lod och dele Men kongen gleder sig stedsse i Gud de loffuis alle som suerge om hannem men den mwnd stoppis som taler løgn

* Huer maa suerge om Gud naar det gelder om Gudz ord loff oc ære/ Oc om sandhed at beuise Men ingen skall suerge paa sine egne vegne/ eller fore sit eget notte oc gaffn skyld

Xviii* ## Exaudi deus lxiiij Psalm

¶ Dauid sang denne psalm Oc det er en god bøn mod dem som forfolge Gudz ord och hans tienere/ Thi de onde falle selff i de graffuer som de gøre til andre/ Hun lyder som den xxxi xxxv lv lvij lxvi och cxi psalm

Gud hør min bøn oc klage besskerme min siel fra mine fiendis fare Skiull mig fra de ondis forsamling oc raad och fra alle onde mennisske som illt gøre Thi de hwesse deris tunger lige som suerd och vdskiude hwasse ord som pile Ath de kunde lonlige skiude de gode de skiwde snarlige och de frecte icke De giorde onde raad til sammen och sagde wi ville legge vore snarer lonlige for dem hwo kan dem see/ eller acte paa dem De optenckte fast større oc mere swig och holle det hoff dem i deris hierte Thi skiwder Gud dem met hastige skud som skulle gøre dem stor pine oc plaffue De skulle falde fra deris twngers ord oc bespottis der fore aff
3 mange mennisske || Alle som dem see skulle grwe der faare och rædis och vndre storlige der paa Och siden predicke och sige Gudz mact thi de merke ath det er hans gerning De retuise skulle glede dem i Herren och tro paa hannem / de skulle alle frøydis i hannem som haffue gode hierte

Te decet hympnus lxv Psalm

¶ Dauid taler her om Gudz store naade som han giffuer alle cristne menniske at hans euangelium och ord nw predickis oc gør mange vegne stor fruct Hun lyder som den li lxvij lxviij och lxxxv Psalm

Gud det semer sig vel at loffue dig/ oc betale dit løffte i Jerusalem Hør alle mennisskis/ oc min ydmyge bøn/ til alle vore legeme komme til dig Vore onde ord oc tale/ de ere for mange forlad oss vore synder och store ondskaff Salig er den som du vdualde oc tog til dig ath han maa bo i din hellige bolig Thi han opfyllis der aff dit husis glede och aff din erlige tempels hellighed Gud som est vort haab och
3* salighed hør oss mildelige/ thi dw est retuiss || Dw est alle

mennisckis haab och trøst som ere paa iorden/ och mit i haffuit Dw bereder biergene met din mact och omgiorder dem met styrke och velde Dw stiller strømene och bølger i haffuit oc will gør det onde och grumme folk Alle folk i verden frøcte faar dine tegen och loffue dig baade aarle och silde Dw søger alle land och giffuer dem regn dw gør dem alle rige met dine strøme Thi dw bereder deris fruct och korn oc lader det fructsommelige vore oc gro Dw giffuer vand i plogrenen och i faaren oc regner po sæden oc velsigner hans grøde Dw lader aared fremgaa met din naade thi dine fodspor drøppe alle aff fedme Marken orken oc skoffuen ere fulde aff fet bierg och tuer ere fulle aff lost och glede Marken er fuld aff queg faar oc fee och agrene met korn/ thi skulle alle gladelige siwnge och gøre Gud ære

---

Jubilate deo lxvi Psalm

✿ Dauid lærer alle i denne psalm ath de skulle loffue Gud for hans vnderlige gerninger oc for han || lader sine tienere offueruinde deris forfølgere Jii
Och hugsualer dem i deris sorg oc modgong Hwn lyder som den xlvi xlvij xlviij lxxvi cxiij och cxxxix

Alle mennisske paa iorden gleder eder i Gud/ och siwnger hans naffn loff och ere Siger til Gud huor vnderlig er din gerning dine fiende mistrøste dem for din mact Alle Land och Rige skulle bede til dig och siunge dit naffn loff heder och ære Kommer och seer Gudz store gerninger han er vnderlig i raad blant mennisskens børn Han omuende haffuit til en tør bond ath de ginge da til fodz der i gennem thi glede wii oss alle sammen i hannem Han regerer ewindelige met sin mact hans øgen see till alle mennisske de vantro kunde icke frelse dem selffue J folk loffuer och ærer alle vaar Gud oc lader hans eris loff høyt høris aff alle Som sette vore siele till det euige liff och lod vore føder icke falle eller stride Gud dw forsøgte oss/ och forklarede oss || som sølff der rensis Jiii
och klaris met ild Dw indledde oss i en belagder dall och

lagde stor byrde paa vore rygge Dw lost mennisske gaa offuer vore hoffuit ath wii motte daglige gøre dem tieniste Vii ginge baade gennem ild och vand och dw vdførde off i ledsskelse igen Thi vil ieg gonge ind vdi din tempel met brendede offer oc betale mit loffte Som ieg før loffuede dig met min mwnd i min bedroffuelse och store modgong Jeg vil offre dig brent offer aff vedre och sammeledis aff øren och bucke Kommer och horer vel alle som frøcte Gud Jeg vil sige det gode/ han giorde min siel Jeg kallede paa hannem met min mwnd och loffuede hannem met min twnge Seer ieg selff noget ont i mit hierte da vill vor Herre icke høre mine bøn Men Gud horer mig naar ieg beder ret och giffuer vel act paa alle mine bøner Velsigned vere Gud som icke forsmaar min ydmyge bøn/ och icke bort tager sin misskundhed och naade fra mig

Jiii * Brent offer/ det er at wij skulle loffue och tacke Gud met ith brendene hierte oc kerlighed faar sine velgerninger.

Deus misereatur lxvij Psalm

✿ Dauid gør her en bøn om gudz naade oc troens fruct/ Ath alle menniske skulle loffue Gud och bede hannem om miskundhed och naade/ Denne Psalm lyder som den xlvij och lxv

GVd misskunde sig offuer off och velsigne off/ och lade sit ansicte skinne offuer off Ath wii mue kende hans vey her paa iorden och hans salighed blant all hedninge Gud alle folk skulle bekende dig alle mennisske skulle tacke och loffue dig Alle folk skulle gledis aff alt deris hierte thi dw dømer alle mennisske retferdelige/ oc leder dem den rette vey her paa iorden Gud alle folk skulle bekende och tacke dig oc alle mennisske skulle tacke och ære dig Jorden giffuer sin fruct och grøde Gud som er vor Gud velsigne off alle Gud velsigne off alle nw och altid euige alle som bo til verdens ende skulle frøcte hannem

---

Exurgat deus lxviij Psalm Jiiiv

❧ Dauid taler her om Christi fødelse pinelse och opstondelse Och om hans hellige ord som al verden skal høre/ Och om hans mange velgerninger Denne Psalm lyder som den xlv xlvij lv lxvi och cxxx

GVd skal opstaa och hans fiende skulle bort spreff/ oc de som hannem hade skulle fly for hans ansicte Oc forgaa som røg/ oc vor smeltis aff ild saa skulle alle onde forfare for Gud Men alle retuise skulle gledis och frøydis for Gudz ansicte/ oc haffue der løst oc glede Siunger faare Gud och loffuer hans naffn bereder hans vey/ thi han kommer til ørken han er vaar Herre gleder eder i hannem Thi han er en fader faare faderløse børn och alle enckers forsuar och dommere Han er vaar Gud i sin hellige bolig Gud lader de forsmaade bo i sit hwff Han vdløser fangerne met mact oc styrcke och lader vantro bo i torcke och graffuer Gud dw gik vd faare alt dit folk ath vise dem vegn i den villende ørken || Da beffuede iorden och hiemlene droppede Jiiii faare Sinai Gud oc faar Jsraels Gud Gud din arff er gantske meget tør giff hannem naadelig regn ath styrckis met Dine diwr skulle bo i samme din arff Gud lad dit gode komme fattige til gaffn Herren skal giffue dem sit hellige ord som det skulle predicke oc lære met mact Kongerne faare skarene skulle vel forligis och hustrwen i huset skal skiffte roffuit Naar i soffue paa grensen eller strand backen da skal duens fiedre forsølffuis oc hennis vinge oc ryg skulle forgyldis Naar Gud vor herre setter konger i hende da bliffuer hun huid och klar i mørke Gudz bierg er ith fet/ och ith gaat bierg det er ith høyt och kaasteligt bierg Hwi trette i høye bierg mod det bierg som Gud elste/ oc vil bo vdi til euig tid Gudz vogne ere mange twsinde twsinde Herren er blant dem i den hellige Sinai Dw opfor i høyden och fangede fengselet och gaff menniskene flere gaffuer Jiiiiv Ath de vantro mwe lære ath kende Gud || och bo siden hoss hannem ewindelige Herre ver daglige velsigned aff alle vaar salighedz Gud frelse oss i alle veye Vaar Gud er vaar

salighedz Gud han er vor Herre til at vndfly døden met Gud skal sla sine fiendis hoffuit i tw och deris iesse som vandre i deris synder Herren aff Basan sagde/ ieg vil omuende ieg vil omuende dem i strandens dybhed Ath dine føder skulle farffuis i blod dine hunde skulle slicke det aff dine fiende O Gud de saage dine gonge och veye min Gudz min Kongis i sin hellighed Sangere gaa faare/ saa legere och pibere mit blant iomfruerne som lege paa bommer Loffuer Gud vor Herre i den cristne menighed/ faare den gode oc føde Jsraels kilde Den lille Beniamin regerer i hende meth hans findis storde forstandighed Førsterne aff Juda ere deris veyledere och førsterne aff Zabulon oc Neptalim Gud gaff dig Christo mact och styrke stadfeste det i oss som dw giorde i oss J• Kongerne skulle offre dig skenck oc gaffuer || i din tempel som er i Jherusalem Straffe rørens diwr och de mange tiwre som komme tilsammen blant folkens køer Ath locke dem vde fra hiemmerigis glede som haffue meget sølff guld oc penninge Atspre det folk som fører orloff och krig oc begere ath kiffue och trette met andre Der skulle komme sendebud aff Egipten Morland skal oprecke sine hender til Gud Alle Konge Rige paa iorden siunger och loffuer Gud/ siunger vor Herre altid loff Som opfor offuerst i alle hiemlene fra den alder første begyndelse See han skal giffue sin røst stor mact gører Gud alle stort loff och ære Thi hans herlighed er offuer all Jsrael och hans mact er offuer alle hiemlene Gud er vnderlig i sin store hellighed Jsraels Gud skal giffue sit folk mact och styrke/ velsigned vere Gud vor Herre

* Beniamin/ det er S Pouil som vor aff beniamins slect

* Tiure/ det ere falske predickere oc lærerre

* Køer det er enfoldig almue som de lære ath købe dem selffue hiemmerige for penninge

Saluum me fac lxix Psalm Jv*

¶ Dauid taler her om Christi dod och pine/ och om hans tieneris modgong Oc han gor en bon til Gud fader mod Cristi och hans tieneris forfolgere som ere forblindede och skulle forfare Hwn lyder som den xxij xxxi och cix Psalm

O Gud frels mig snart thi vandet er indgonget til min siel Jeg er swncken dypt ned i dyende/ saa ath ieg kan icke selff komme op igen Jeg er kommen i ith dypt vand och haff och floden sanck mig ned til grunden Jeg arbeyde och robede till ieg bleff heeff mine ogen bleffue vansmectede oc morke thi haabis ieg til dig min Gud all ene De som mig hade for vden sag/ de ere flere en mine haar paa mit hoffuit ere De ere mectige stercke oc som mig forfolge ieg maa betale det ieg icke roffuede Gud dw vist min dorlighed och wforstand mine synder ere icke heller skiulde for dig Herre lad dem icke beskemmis i mig som vocte effter dig Herre ærens Gud Herre lad dem icke heller beskemmis i mig || Jvi som atsporge digh Jsraels Gud Thi ieg led stor spot och spe for din skyld och skendsel skiwlte mit ansicte til met Jeg er hær fremmet hoff alle mine brodre och elende blant min moders sonner Thi den awind ieg hagde for dit hwss han odh mig induertis i mit hierte Och deris bespottelse som dig bespaatte hun er oc kommen offuer mig suarlige Jeg greed oc meget/ der min siel fastede och det bleff mig til stor bespottelse Jeg tog en seck paa mig til klededon och vaar allis deris spaat och spe De som sade i portene talede mod mig och de som drucke vin de quade om mig Men min bon skal vere hoss dig vor herre til en bequemmelig tid kan komme Gud for din store miskundelighed hor mig i din naade och salighed Och frels mig aff alt slim och dyende ath ieg icke faller eller senckis i dem Frels mig fra alle som mig hade och aff det megle store dybe vand Ath vandens storm icke druckner mig ned || Jvi* ath brynden icke lockis til offuer mig Herre hor mig thi din miskundhed er villig see til mig for din store barmhertighed Vent icke dit ansicte fra mig din

tienere hør mig snart thi ieg er i bedrøffuelse Kom til min siel ath hielpe oc trøste hende och frels mig vel fra alle mine fiende Dw vist den skendsel last och spottelse som ieg hær lider aff mine fiende Thi dw seer dem alle som mig bespotte mit hierte haffuer stor sorg och ve Jeg voctede om nogen ville sørge met mig men der vor ingen som det ville gøre Jeg bidde om nogen ville hugsuale mig men ieg fant dog ingen som det giorde De gaffue mig galle vdi min mad oc skenckte mig edicke der ieg tørstede Deris bord skal bliffue dem til en snare och til en betalelse och stor skendsel Deris øgen forblindis at de skulle icke see gør alle deris rygge altid krogede Giff din vrede och straff offuer dem och lad din hastighed begribe dem Lad deris bolige bliffue alle øde
Jvii ath der er ingen som vil bo i deris hwff Thi de forfølge den som du haffuer slaget oc gøre hannem flere saar offuer din pine Lad dem gøre en synd offuer den anden ath de icke komme til din retwished igen Lad dem vdslettis aff liffsens bogh ath de icke scriffuis hoff de retwise Jeg er arm elendig och bedrøffuit Gud lad din salighed besterme mig vel Jeg vil loffue Gudz naffn met min sang loffue oc tacke och ære hannem storlige Det behager Herren bedre en nogen vng øre som haffuer baade horn och kløffue De fattige skulle see och glede dem i Gud deris siel skall leffue som atspørge Gud Thi ath Herren en hører de rette fattige han forsmaar icke heller sine arme fanger Hiemlene Jorden oc Haffuit/ oc alt det som er i dem de skulle loffue vor Herre Thi Gud skal frelse alle de Christne oc bygge dem steder i Juda som de skulle bo vdi/ och haffue till arff ewindelige Hans tieneris sed skall erffue dem alle och de hans naffn elske skulle bo i dem

Jeus in adiutorium lxx Psalm Jvii

Dauid gør her en bøn til Gud som huer maa læse naar han for-
lgis aff onde menniske/ och er i sorg och drøffuelse/ at han maa frelsis der aff
an lyder som den liij liiij och lxvi Psalm

D Gud giff act paa at frelse mig herre kom snart ath hielpe mig Lad dem alle beskemmis oc blues som egere eller ville skade min siell Lad dem stødis til bage och eskemmis som mig ville ille eller gøre noget ont Lad dem rar fonge skendzel och skam som sige til mig twi twi/ twi ɔrde dig Lad dem alle gledis och frøydis i dig som dig lsporge och ville elske dig Alle som elske din salighed skulle ltid sige Gud skall æris och loffuis storlige Men ieg er ıttig och meget arm och wsel thi haste Gud ath frelse mig ıarlige Herre dw est min hielp och frelsere thi tøffue icke ıar lenge ath komme

---

In te domine sperani lxxi Psalm

Dauid gør hær en bøn som huer maa læse Ath han kan frelsis aff
n sorg och modgong Ath han || kan siden tacke Gud for sine velgerninger Jviii
un lyder som den xxxi xl liiij Psalm

HErre ieg tror och haabis til dig lad mig icke beskemmis til euig tid Frels mig met din retwished bøy dine øren id ned til mig och gør mig salig Gud ver min beskermere/ ɔh faste sted til huilken ieg kan fly i all min nød Dw bost ig til ath ville frelse mig dw est all min styrke mact och ielp Min Gud hielp mig aff synderis hender och aff eris vold som gøre mod lowen Thi dw Herre est all min lflucʈ Herre dw vost mit haab aff min vngdom Jeg er op-ɔlden aff dig siden ieg bleff født och siden ieg kom aff min ıoders liff Dw est min beskermere trøst och hielp thi vil ieg ltid loffue och ere dig Gud Jeg er bleffuen for mange til h vidwnder men dw est ene min stercke hielpere Lad min ıund fuldis met dit loff och ære at ieg kan daglige ære din

Jviii° mact oc velde Faarkast mig icke i min alderdom || forlad mig
icke naar min styrke forgaar Thi mine fiende talede ille om
mig och ginge i raad til sammen om mit liff Oc sagde Gud
forlod hannem forfølger oc griber hannem/ thi der er ingen
som hannem frelser O Gud ver icke longt borte fra mig
o Gud kom snarlige ath hielpe mig Lad dem alle
beskemmis oc forderffuis som ville forraade min arme siell
Lad dem skiulis met skendsel oc skam som mig ville skade oc
gøre noget ont Men ieg vil altid haabis till dig min gud
och gøre dig mere loff tack och ære Min mwnd skall forkynde
din retuished oc sige daglige aff din rette salighed Herre
ieg kan aldrig fuldkommelige sige aff din store mact godhed
och naade Thi vil ieg indgaa met Gudz styrke och tencke all
eniste paa din retuished Gud dw lerde mig aff min vngdom
thi vil ieg oc nw forkynde dine vnder Gud forlad mig icke
i min alderdom naar ieg bliffuer gammild oc graherdet For
A en ieg fonger sagt aff din store mact || for alle slecter som
komme skulle Gud din retuished recker alder høyst Gud som
gør store ting/ huo er din lige Dw som lader mig see stor
sorg och nød och megen modgong nød och drøffuelse Och gør
meg siden leffuende igen och drager mig op aff iordens dybhed
Dw betheer din store mact der met ath du vilt komme/ och
hugswale min siell Herre ieg skal tacke dig meth psaltere och
psalmer/ for din gode rette sandhed Hellige Jsraels Gud
ieg skal oc gøre dig loff oc ære/ met min harpe Mine læbe
gledis nor ieg siwnger dig loff och min siel frøydis som dw
frelste Min tunge skal daglige forkynde din retuished thi de
ere beskemmede som mig ville ille

Deus iudicium lxxij Psalm

✿ Dauid taler her om Jhesu Christi rige oc mact/ ath han frelser sine
tienere offuer all verden Hun lyder som den/ xlv/ och/ xlvii/ psalm/

A° Gud giff kongen din ret oc dom giff Kongens son
din retuished At han kan deme dit folk retuislige/ oc
alle dine fattige vndersotte Lad biergene fonge fred meth

almwen och lad tuerne ske ret och retferdighed Gud skal
døme alle fattige folk/ och frelse deris børn/ och forderffue
alle bespaattere Alle skulle frøcte Gud emen solen och maanen
bliffue/ fra en slect til en anden Han skal komme som
regn paa en vldefet och som sød regn der iorden begyder
I hans tid skal der en retuiff opstonde och gøre fred til
maanen bort tagis Han skal regere fra ith haff til ith andet
och fra floderne och til verdens ende Blaamend oc fremmede
skulle kne for hannem och hans fiende skulle slicke iorden
Kongerne hoff haffuit och alle som bo paa oerne/ skulle giffue
hannem gaffuer Kongerne aff Arabia och Saba de skulle
føre oc giffue hannem gaffuer oc skencke Alle konger paa
iorden skulle bede til hannem alle Land och Rige skulle tiene
hannem || Thi han frelser de fattige fra de megtige och de xii
arme som haffue ingen hielpere Han skal spare de arme och
fattige och frelse de fattigis och elendis siele Han skal frelse
deris siele fra aager oc suig deris blod skal vere dyrebar for
hannem Han skall leffue altid och ewindelige de skulle giffue
hannem Arabie guld Mand skall och altid bede til hannem
och velsigne och loffue hannem daglige Der skall bliffue
kaasteligt korn nedre paa iorden/ och øffuerste paa biergene
Hans fruct skal ophøyes som libans træ och gro vdi stederne
tock som hø Hans naffn skal velsignis euindelige hans naffn
skal bliffue lenger en solen Alle mennisker skulle velsignis
i hannem alle hedninge skulle benedide hannem Velsignet
vere Gud vor Herre Israels gud som gør all ene store vnder
och tegen Velsignet vere hans æris naffn til ewig tid all
iorden skall opfylles met hans ære det skall sandelige och
visselige ske

* Biergene/ det er Apostlene oc rette predickere

* Tuerne/ det er den menige fattige almwe xii*

Quam bonus lxxiij Psalm

¶ David taler her om onde menniskis store locke her paa iorden/ Oc om den modgong och fristelse som gode menniske haffue/ Oc ath de troste dem i det at de besinde Gudz dom oc godhed och hans vnderlige gerninger/ Hwn lyder som den lxxvij er lxxix och lxxxix Psalm

O Hwor god er Gud mod dem som haffue rene hierte Mine føder hagde moren faldet min gong hagde moren bort gledet Thi ieg bar awind ved de onde oc wmille der ieg saa ath det gik dem vel met frede De tencke inted der paa ath de skulle dø deris hwff oc palatz ere sterke och faste De haffue icke wlocke som gode menniske de plaffuis icke heller som de fattige Thi bliffue de stolte oc meget hoffmodige deris wret regnis dem stedsse til gode De ville vere actede offuer alle andre for de ere rige/ de gøre och huad de ville De tale høyt och meget hoffmodelige de bespotte och
K iii tale ille om andre || De sette deris mw[n]de op mod hiemmelen oc deris twnge gaar fast nedre paa iorden Thi vender folket sig om til dem och finde offuerflødige dage hoff dem De sige hnorledis ved Gud huad wii gøre er der och visdom i den høyste Gud Se onde menniske haffue god løcke i verden och faa meget gotz och stor rigdom Jeg sagde renseде ieg mit hierte fordi vden sag/ och tode mine hender wskyldige Jeg vaar hudstrugen den gantske dag de straffede mig och fra morgenen Jeg sagde da hoff mig/ om ieg siger saa se ieg forlader dine børnis slecter Jeg tencte ath ieg ville det forstaa men det vaar mig ith swart arbeyde Thi gik ieg ind vdi Gudz hellighed och tenckte paa de ondis endeligt Thi dw setter de ondis ting paa løffhed och kaster dem nederst ned i affgrunden Hnorledis bleffue de saa snart øde lagde de forswunde plat for deris synd skyld Lige som en drøm gør for den som opuogner Herre du gør deris hukommelse
K iiii til inted || Mit hierte er fwlt aff sorg och we mine lender ere saare pinte och stwngne Jeg er som en daare der inted gaat ved och som ith wskelligt beest faar dig Jeg er dog altid met mit hierte hoff dig thi dw ophelder mig met din hand Dw

ledde mig effter din egen vilge och anammede mig met stor ære Hwad haffuer ieg oppe i hiemmelen Jeg vil inted haffue vden dig paa iorden Mit kød och hierte ere vansmectige Gud er mit hiertis trøst oc deel ewindelige Thi alle som gaa fra Gud de skulle forgaa dw fortaber alle som gør hord mod dig Det er mig gaat at ieg holder mig til gud och setter mit haab til Gud vor Herre Ath ieg kan forkynde dit ord och predicke dine store velgerninger for alle

---

Vt quid deus lxxiiij Psalm

❧ Her talis om Jødernis forderffuelse och om alle cristnes begerelse ath frelsis fra synden/ Hwn lyder som den x lxxix lxxx lxxxiij Psalm Asaph sang hende

O Gud hwi forlader dw oss til enden/ din vrede er offuer Aiiii de faar dw føder Kom din menighed mildelige i hw/ som dw eyede fra første begyndelse Hwilken dw frelste til din arffuis rod vdi Sions bierg som dw nw boor Opløfft din hand mod dine fiendis hoffmod och stød dem ned vdi affgrwnden Thi de haffue nw giort alle ting onde vdi dit hellige hwff och tempell Dine fiende robe och skraale i din høytid och sette deris fløye op till tegen Deris voben skinne der offuerst vdaff som blancke øxer skinne i skoffuen De hugge sønder dørre och snidker verk met deris kniffue øxer och swerd De kaste din helligdom ned paa ilden och besmitte saa dit naffnis tempell Deris slecte sagde tilsammen i deris hierte lader oss tage och røffue altsammen Och brende alle Gudz store høytider och alle hans hellige dage i landene Vii see nw icke mere vaare store iertegen ‖ der er ingen Prophete Auiii som kender oss mere Gud huor lenge skulle dine fiende saa bespotte och straffe dit naffn til ende Hwi vender dw saa din hand fra oss och tager din høgre hand fra dit skød Gud som est vor Konge fra enig tid sent oss nw alle hielp paa iorden Dw stadfeste haffuit met din mact och brød dragens hoffuit sønder i vandet Dw brøst Leuiatans hoffuit i tw och

gaff fremmede folk hannem til mad Dw giffuer alle fleder
och rindene vand dw lader store strøme och fleder torris
Dagen och naten høre dig till all ene dw skabte solen och alle
stiernerne Dw giorde enderne paa alle Land oc Rige dw
skabte och sommer vinter och vaar Kom i hw ath dine fiende
spotte dig Herre oc ath det galne folk straffer dit naffn
Giff icke best deris siele som dig bekende forglem icke de
fattigis siele ewindelige See til dit testamente/ thi iorden er
fuld aff wretferdige hwss och øde steder Lad de ydmyge icke
Kv vendis fra dig || fattige och arme skulle loffue dit naffn
Gud stat op och døme din sag/ kom i hw den spot som daarer
gøre dig hver dag Forglem icke dine store wuenners røst
eller deris store hoffmodighed som far altid op i hiemmelen
for dig

Confitebimur lxxv Psalm

Her tales om Gudz dom/ och at de onde skulle fortabis/ oc de gode skulle bliffue salige/ Hwn lyder som den xxxiiij och lxx Psalm Asaph sang hende

Gud wii tacke och loffue dig wi skulle altid kalle po dit
naffn Vi tale om dine store vnderlige ting/ naar ieg
for tid/ da vil ieg døme retuist Jorden er bløff/ och alle
som bo paa hende ieg Gud vil stadfeste alle hennis pillere
Jeg sagde til de onde och vmille/ synder icke mere oc ophøyer
en heller eders horn Ophøyer icke eders horn faar høyt
taler icke stolteli̇ge mod vor Herre Thi der er ingen anden
Gud i øster eller vester/ oc ey heller po høye eller øde bierg
Men vaar Gud er den rette retuise dommere han ophøyer
Kv' oc nedtrocker hwem han vil || Der er en kalk i vaar
Herris hand som er fuld skencket aff sterker vin Han skal
skencke de gode aff hannem men de onde skulle dricke aff
bermen Jeg vil loffue Gud altid oc ewindelige/ oc siunge
Jacobs Gud loff heder tack oc ære Gud skal bryde alle
vmildis horn oc mact och ophøye de retwises horn och mact

Notus in Judea lxxvi Psalm

✿ Her talis om Gudz bekendelse Oc at han bør i cristne menniske Och frelser dem fra dieffuelen oc onde menniskis mact och dom Hun lyder som den lxvi lxxv och cxiij Psalm Asaph sang hende

GVd er kender i Jodeland/ hans naffn er stort blant Jsraels folk Hans bolig er i Jherusalem hans tempel er i den hellige Sion Der brod han bwens mact i sønder och skioldene/ suerd/ spiwd/ och striden Dw est det clariste liwff offuer alle som holle dem meget kloge och vise De hoffmodige beroffuis i deris hierte oc soffue/ de rige finde inted i deris hender || O Jacobs Gud/ vd aff din straffelse Kvi da soffue de alle som sade paa hestene O Gud dw est grwm och greselig ho kan staa mod dig naar dw est vred Dw lost høre din dom aff hiemmelen all iorden fryctede och tagde da stille Gud skall staa op ath døme alle och han skal frelse ydmyge aff iorden Naar dw fortorner dig til en tid paa gode da skulle de tacke dig ydmygelige Men naar dw fortørner dig paa de onde da skulle de gode loffue dig alle Loffuer och giffuer Gud eders Herre ære alle som er om hannem offrer hannem eders bønner och gaffuer Han er mectig oc betager alle førsters mod han er grum oc greselig mod iordens konger

---

Voce mea lxxvij Psalm

✿ Denne bøn maa huer lese om hielp aff Gud i stor modgong och sorg Her talis och om de underlige gerninger som Gud giorde i forme tid met sit folk Hun lyder som den lxxiiij cxij och cxxxix Psalm Asaph sang hende

JEg robte til Gud met min rost ieg robte til Gud met Kvi° mit maal och han hørde mig naadelige Jeg flyer om dagen til Gud ydmygelige/ naar ieg er i sorg nod oc dreffuelse Jeg recker mine hender om natten til Gud thi min siel sørger och vil icke trøstis Jeg tenckte po Gud oc gruede for min synd ieg talede och min siel bleff meget redt

Mine øgen vaare vogne/ och ieg bleff forferdet ath ieg torde icke tale mere Jeg tenckte paa de fremfarne dage oc kom i hw de euige aar som komme skulle Jeg tenckte om natten i mit hierte po Gud och randsagede min arme siel och aand Oc sagde skal Gud och altid forlade mig och icke vere mig mere miskundelig Eller vil han nw plat tage sin nade/ och miskundhed bort fra en sleet til en anden Eller haffuer Gud forglemt at gøre naade oc miskund/ eller vil han holde sin milhed i vrede Jeg sagde det er visselige min egen skyld det er Gudz høgre handis omuendelse Jeg kom Gudz store
Kvii gerninger i hw || som han giorde aff første begyndelse Jeg vil tencke paa alle hans gerninger och sige aff hans store mact och velde O Gud din vey er sand oc i stor hellighed Huo er saa megtig som vaar Gud er Dw est Gud som gør alle vnderlige ting dw betheer din mact blant alle folk Dw frelste dit folk met din arm och mact baade Jacobs och alle Joseps børn Vandene saage dig vor Gud/ vandene saage dig och sørgede/ och dybene stormede Skyerne gaffue stort bulder och regn och der for megen ild och pile aff dem Din tordwns røst kom ned aff hiemmelen din liwn ild skin i verden at iorden bewer Din vey er i haffuit/ oc din fordsti er i vandet dine fodspor kendis dog icke alligeuel Du vdledde dit folk som faar aff Egipten ved Moysen och ved Aarons hender

---

Attendite popule lxxviij Psalm

Her talis om Gudz vnderlige gerninger som han giorde blant Israels folk i Egipten/ oc i ørken Och siden i det foriette land til Dauidz tid Hun lyder som den cv cvi cxiiij och cxxxv Psalm Asaph sang hende

Kvii* MIt folk hører min low och bud/ bøyer eders ørn til min mwndis ord Jeg vill oplade min mwnd och tale ved lignelser/ om gamble ord oc store tegen Som wii haffue hørt spurt och vide och som vaare forfedre oss lerde oc sagde De vaare icke skiwlde for deris børn som siden føddis och komme

effter dem Thi forkyndede de Herrens loff oc mact oc de vnderlige ting som han giorde Han sette ith vidne oc testamente i Jacob oc gaff dem en ret low vdi Israel Och bed saa samme vaare forfedre ath de skulle lere alle deris born hende Ath alle som effter komme skulle det vide och lære deris born det siden fremdelis Ath de skulle alle sette deris haab til Gud oc icke forglemme hans store gerninger men altid holde hans buderd oc low Oc icke vere lige som deris forfedre vaare thi de vore vantro oc ith wlydigt slecte Som icke ville skicke deris hierte til Gud deris siele trode icke heller paa Gud ‖ Som Effraims born forde harnisk oc bwe oc den dag de stridde da vende de rygge De ville icke holle Gudz bud oc pact oc icke heller vandre effter hans rette low De forglemde hans velgerning och tegen som han forre lod dem tit se oc hore Gud giorde store vnderlige ting i Egipten faar deris forfedre paa Thaneos marck Han atskilde haffuit oc ledde dem der i gennem oc lod vandet staa po siderne som en mwr Han ledde dem om dagen wed en sky oc om natten wed en klar skinnende ild Han brod stenbierg i orken i tw for dem oc gaff dem alle noch offnerflødige vand Han lod becke vd rinde aff store stene ath de flode som andre smaa strome De syndede alligeuel alle sammen mod Gud oc opuacte hannem till harm oc vrede De fristede Gud induertis i deris hierte oc begerede alle mad till deris legeme De talede mod deris Gud oc sagde/ ia Gud skulle vel kunde fly oss mad i orken Saa slo han stenbierget ath der flod vand aff det/ baade becke oc rindende strome ‖ Da sagde de/ kan Gud oc giffue oss brød och fly oss alle kod her vde i orken Der Herren det horde da bleff han vred saa kom der gloende ild offuer Jacob oc Gudz vrede kom offuer all Israel Thi ath de ville icke reth tro paa Gud oc ey heller haabis til hans salighed Siden bed han offuer skyerne offuen till oc oplod naadelige hiemmelens dørre Oc lod saa regne hiemmelens bred ned til dem oc gaff dem hiemmerigis brød ath ede Huert mennisķe od der da engle brød oc Gud sende dem

offuerſledige mad Han lod bleſe øſten vær ned aff hiemmelen och ſynder vær met ſin egen mact Han lod kød regne offuer dem ſom ſtøff och fierede fwle tycke ſom ſand i ſtranden ath de ſolle alle ſtede ned i deris leyre och i alle andre ſtede ſom de vaare Saa ode de alle oc bleffue for megit mette Gud lod dem raade deris løſte bod Der de hagde fonget det de begerede och ode en alle effter deris egen vilge Da kom Gudz vrede ned offuer dem alle || och ſlo de ypperſte i hiel blant dem oc ydmygede de vdualde aff Iſraels folk Offuer alt dette ſyndede de en ſiden mere thi de trode icke paa hans vnder oc tegen Thi forginge deris dage forfengelige och deris aar fore bort meget ſnarlige Nar Gud ſlo dem i hiel da tiente de hannem och vende dem aarle till hannem igen Och komme da i hw ath Gud vor all ene deris hielp/ och at Gud vor deris frelſere De ſmigrede for hannem met deris mwnde och løye ath hannem met deris twnge Deris hierte vaar icke ſtadigt hoſſ hannem de holle icke heller hans pact och bud Men Gud vaar mild och miſkundelig och forlod dem deris ſynd och ondſkaff Han fordreff dem icke/ men han vende ſin vrede tit fra dem / oc lod dem icke rettelige ſtraffe Men han kom i hu at de vore kød oc aand ſom bort far och kommer icke mere igen Hwor tit vaare de ſaa wlydige i ørken och gierde hannem vred i de øde ſteder De omwende dem och friſtede deris Gud oc errede den høyſte faar Iſraels folk || De tenckte icke paa hans hand och ſtyrcke eller paa den dag ſom han dem frelſte fra deris mange ſtore grumme fiende Eller paa de tegen ſom han gierde i Egipten oc vnnder ſom han gierde i Thancos land Han vende deris ſloder oc vand til blod ath de kunde icke dricke aff beckene Han ſende brimſe och onde orme blant dem och padder ath bide och forderffue dem Han ſende oldenborrer paa træ och fruct och greſhopper i deris enge korn och ſæd Han ſlo deris vingaarde ned met hagel och andre træ met froſt ſtorm och kuld Han ſlo deris fæ ned met megen hagell och deris queg och faar met liwn ild Han lod ſin vrede komme ned offuer dem met ſtor wgunſt ſtor ſtraff och plaſſue Han ſende dem

nød sorg anger oc dreffuelse och lod onde engle plaffue
dem mere Han gierde sin vrede store brede veye han sparde
icke heller deris liff och siele fra doden/ och ey heller deris
qweg oc fæ Han i hiel slo alt som forst føddis i Egipten
och de beste ting i deris huff i Cham || Han ledde sit folk Fii
vd aff Egipten som faar och fulde dem bort i ørken som en
hiord Han ledde dem dristelige faar vden redsle och druknede
deris fiende mit i haffuit Han ledde dem till sin hellige
sted oc til sit bierg som hans høgre hand eyer Han dreff
folket aff landene faar dem och skiffte deris gotz och iord
blant dem Han gaff dem deris arff och eyedom och lod
Israels børn bo i deris huff De fristede dog Gud och vaare
wlydige och holle icke hans budord och vilge Men de gierde
ille som deris forfedre och bøyde dem twert som en onder
bwe De erreде Gud och gierde hannem vred der de offrede
til affgude i høye steder Gud hørde det vel och bleff der
fore vred och forsmaade der faare alt Israels folk Och forlod
sin tabernakel i Silo som han før skickede der blant folket
Han gaff deris ære och mact til fengsel och deris deylighed
i deris fiendis hender Han gaff sit folk vnder suerd och
mord och sparde icke heller sin egen arff || Ild brende de Fiii
vnge mend och drenge Jomfruerne dode oc vaare icke begredne
Deris prester bleffue och slagne met suerd deris encker bleffue
icke heller begredne Herren vognede som en sterk kommer
opaff søffne/ som før vaar drucken aff vin Han slo sine
fiende i deris bagstack och gierde dem der met en ewig skam
Han foractede och da Joseps tabernakel och forsmaade alt
Ephraims slecte Han vdualde til sig alt Juda slecte och
Sions bierg som han meget elste Han bygde sin helligdom
som en enhorn och gierde hannem euige fast som iorden Och
han vdualde der Dauid sin tienere/ oc tog hannem fra faar
som han da voctede Han tog hannem fra faar som gaffue
at di ath føde sit folk Jacob/ oc Israel sin arff Han fødde
dem och vel met sit enfoldige hierte/ och ledde dem ret met
sine hender och met sin gode forstand och visdom

Deus venerunt lxxix Psalm

✿ Dauid lærer alle cristne at bede til Gud naar onde menniske for- Fiii følge dem oc den hellige tro/ Och || ath de skulle tacke Gud gladelige naar han hielper och trøster dem met sin naade och hugsualer dem i deris modgong

GVd der komme hedninge i din arff/ och besmittede din hellige tempel/ och giorde Jherusalem til en sten hob De gaffue fulene i lucten dine tieneris kroppe ath æde/ oc diur oc hunde po iorden dine helgenis kød ath slide och sløge De vdgydde deris blod om Jherusalem som vand/ oc der ver ingen som iordede dem Vii bleffue til spot och spe for vaare nabo och til skendsel for alle som om oss bo Herre huor lenge vilt dw vere vred och lade din gramskaff brende som ild Vdgiff din wrede offuer de hedninge som icke ville bekende dig vaar Herre Och offuer de Konge Rige oc andre Land som icke ville kalle paa dit hellige naffn Thi de faarterede och op ode Jacobs folk och ødelagde deris huff och menighed Herre tenck icke paa vaare gamble synder Fiii* eller paa vaar framfarne ondskaff || Men lad din miskundhed komme snart til oss/ thi wii ere meget wsle och skrøbelige O Gud vaar salighed hielp oss naadelige faar dit hellige naffnis store ære Frelss oss och ver oss alle miskundeligh oc forlad oss vor synd for dit naffn skyld Ath hedninge skulle icke sige mod oss hwor er nw deris store Gud och Herre Lad oss see heffn faar vore øgen paa dem faar dine helgenis blodis wdgydelse Lad dine fangis droffuelse sorg och graad komme op til dig faare dit ansicte Lad deris børn leffue som slaff wskyldige faare din store naade mact oc velde skyld Och betale vaare nabo siw dubbelt igen i deris skød met stor spot och megen spe som de bespotte dig vaar Herre met Vii som ere dit folk oc din fodis faar wii ville tacke dig alle ewindelige Vii ville oc forkynde din ære loff och priss fra en sleckt til en anden til ewig tid

Qui regis lxxx Psalm

¶ Alle cristne læris her at bede til Gud om hielp och trøst i deris sorg och drøffuelse naar onde men- || niske forfølge/ spotte och hade dem Fiiii Asaph sang hende

DV Gud som regerer Jsraels hiord/ och vocter Josep som faar/ hør nw til Gud som sider høyste offuer Cherubin/ bethe din mact offuer Ephraim Beniamin och Manasse Och kom off snarlige til hielp och trøst oc frelff off vel fra alle vore wuenner Gud trøste off/ och lad off see dit ansicte saa bliffue wii alle salige och frelste Herre ærens Gud hwor lenge vilt dw vere vred / och icke høre dit arme folkis bøn Dw gaff off sorgelig och gredelig mad oc skenckte off fulle kar aff gredende thare Dw gaffst off til had faar vaare nabo ath alle vaare fiende bespaatte off Herre ærens Gud frels off nw oc vent dit ansicte til off/ saa bliffue wii salige Dw hente vingaarden vdaff Egipten och sette hannem ned oc fordreff hedningene Dw beredde veyen for hannem oc feste hans røder/ ath han haffuer opfyldet iorden || Biergene ere Fiiii* skiulde met Gudz skwgge och de høye cedri træ met hans grene Han breder sine quiste vd til haffuit och sine sommer tene vd til floderne Hwi haffuer dw nu saa brødet hans gerde ath alle riffue hannem som der gaar frem Vildbassen aff skowen lagde hannem øde och sæed i marken bed hannem aff O ærens Gud vent dig om oc see hid ned aff hiemmelen/ oc kom at hielpe din vingard Och frels den rod som din haud plantede och den søn som dw stadfeste dig ene Det som brendis aff ilden och bort kastis det forfar aff din straff faar din aasyn Lad din hand vere hoff din høgris mand oc hoff menniskens søn som dw stadfeste dig Saa ville wii icke vige eller falle fra dig thi lad off leffue och kalle paa dig Herre ærens Gud vend dig til off alle bethe off dit ansicte saa bliffue wii salige

---

Exultate deo — lxxxi Psalm

✿ Alle mennisker paamindis hær at tro paa Gud Och ath loffue hannem for sine velgerninger / Eller lader han dem bliffue i vilfarelse oc fordomis Hun lyder som den lxxviij Psalm Asaph sang hende

fo HOffuer Gud gladelige som er vaar hielp/ och ærer Jacobs
Gud met stor glede Tager Psalmerne och leger paa
bommer och Harper / och siwnger alle met en sod lyud
Bleser i basuner vdi de maanede och i de store festis hoytid
och dage Thi det er saa budet blant Jsraels folk och det er
och saa ret faar Jacobs Gud Gud bod det til ith testamente
i Josep der folket gik aff Egipten/ da horde de mange tunge-
maall som de icke forstode De vende deris arler oc skulder
fra byrden oc sette deris hender i mad kurffuen oc gryden
Der i robede til mig eders Gud i nod da horde ieg eder
velvillige Der storm och tordun kom ned offuer eder da
forsogte ieg eder der i trette om vand Hor mit folk ieg vill
bewise faare dig Jsraels folk om dw vilt hore mig Da skalt
dw icke haffue fremmede guder blant dig/ och icke heller bede
fo* til dem Jeg er din Gud som forde dig aff Egipten || lad op
din mwnd ieg vill opfylle hannem Mit folk horde icke mine
ord och tale och Jsraels almwe trode mig icke heller Thi
lod ieg dem bliffue i deris hiertis forfengelighed / oc leffue
i deris egne sind oc rad Jeg vil ath mit folk ville
vere mig lydige oc at Jsraels folk ville gaa i mine veye
Da ville ieg snart ydmyge mine fiende och sende min hand
offuer deris wuenner De som hadede Herren loye ath
hannem deris pines tid skal være ewindelige Han spisede
dem met det beste hwede och mette dem met den sode
hwnig sten

* Sten/ det er Christus hues ord ere sødere en hwnnig

Deus stetit in lxxxij Psalm

✿ Her talis om Cristi tilkommelse Herre och dommere paamyndis her ath de skulle ret dome blant deris vndersotte Hun lyder som den ij xxi och lviij Psalm Asaph sang hende

Vd staar i de cristnes menighed och dømer alle mit blant dem Huor lenge ville i domme saa vretferdelige/ oc hielpe dem til ræt som onde ære || Dømer retuislige for Fvi de fattige och arme och hielper alle faderløse born til rette Frelser och hielper alle fattige och arme aff de onde och wmilde tiranners hender De vide inted gaat/ och forstaa icke heller de gaa i mørke och i stor forblindelse/ alle iordens grund[u]alle skulle røris och falle Jeg sagde eder ath i ere guder/ och ath i ære och den alder høyste Gudz børn Alligeuel skulle i dø som menniskene gøre och falle saa ned lige som en aff forsterne O Gud stat op och døme all iorden thi dw skalt erffue blant alle hedninge

---

Deus quis similis lxxxiij Psalm

✿ Her talis om Gudz tilkommelse til domme dag Och her gøris en bøn om Israels følkis forløselse (som er alle cristne) thi skulle de oc bede at Gud vil frelse dem fra deris fiende Hun lyder som den lxxix och lxxxij Psalm Asaph sang hende

Gud huo er din lige/ tig icke stille/ lad icke aff ath tale Thi ath dine fiende storme robe och buldre || de dig Fvi hade opløffte deris hoffuit De handle skalkelige oc ille mod dit folk och gaa til raadz emod dine helgene De sige kommer oc lader oss slette dem aff folket/ at Israels folk ey kommis mere i hw De beraade dem tilsammen i deris hierte och bunde dem tilhobe emod dem alle Baade de Idumither oc Hismaeliter och alle Moabiter och Agariter De Gabalither oc Amoriter de Amalechiter oc Palestiner oc alle som bo hoss Thiro Assur forsamblede sig och til dem at gøre samme lottis børn hielp oc sterke Gør med dem som dw giorde med

Madian Cisare oc Jabin hoff Eson rindene vand Der de bleffue nedslagne vdi Endor och laae der paa iorden lige som mog Gor deris forster lige som Oreb oc Zeeb och lige som Zeba och Salmona Gor saa alle forster som sige/ wii ville tage Gudz hwff/ oc holle dem for vor egen arff Gud lad dem omlobe som ith hiwll och lige som straa der flwe faar
xvii storm Lad dem brende som ild brender en skow || oc lige som en lwe der brender i biergene Forfolge dem met din storm och vær och forferde dem met din harffwel vind Op-fylt deris anlede met skendsel och skam ath de mwe lære at ære oc prise dit naffn Lad dem altid skemmis oc blues mere och mere/ oc bliffue alle til skam/ oc saa forgaa Ath de mwe kende ath dw est Gud och den hoyste Herre offuer all iorden

---

Quam dilecta lxxxiij Psalm

❧ Her talis om/ Ath Cristne menniske skulle begere ath komme till den euige glede i hiemmerige Hun lyder som den xxvij xliij och xliiij psalm Chore sonner sunge hende

Erens och mactens Herre huor lostelige ere alle dine bolige Min siell begerer och forlengis storlige/ ath komme til vor Herris indgonge Mit hierte och liff glede dem nw megit och loffue och ære den leffuende Gud Thi spurgene haffue fundet deris bolige och swlene rede oc legge deris vnger vdi O huor erlig ere alle dine altere Herre
xvii* ærens Konge som est vaar Gud || Herre salige ere de som bo i dit hwff thi de skulle loffue dig der ewindelige Salige ere de menniske hwes mact dw est och ath dine veye ere i deris gode hierte De gaa i gennem denne gredelige dall och gore hende til en sod kilde och leffne De gode gaa fra en dygd til en anden och skulle seeff faare dig Sions Gud Herre ærens Gud hor min ydmyge bon Jacobs Gud hor mig nadelige met dine orn faar din miskundhedz skyld Gud som est vaar rette beskermere giff act paa oss och se til

Christi dod Thi ath en dag i dine hellige indgonge er bedre en mange andre twsinde dage - Jeg vil helder foractis i min Gudz hwss en bo i synderis kaastelige hwss oc palatz Thi Gud vor Herre er vaar sol oc skiold han elsker miskundhed och ret sandhed och han giffuer alle sine/ naade och ære Dem skal inted gaat fattis som leffue hér erlige och skellige i denne verden Herre ærens och skarens Gud/ salige ere de menniske som haabis til dig all ene

---

Benedixisti domine lxxxv Psalm xviii

¶ Dauid taler her om Gudz store velgerninger som han giorde menniskën Och om den naade och miskundhed han gør mod dem met hans ord oc lerdom Hwn lyder som den lxv Psalm

HErre dw velsignede din iord och bort tog Jacobs fengsel Du forlost dit folk al deris endskaff/ och skiulte til met alle deris synder Dw milledе din store fortørnelse och vrede och bort tog din harm och forhastelse O Gud som est all ene vaar salighed frels oss och vent din vrede fra oss alle Vild dw och altid vere vred paa oss oc bruge din vrede fra en slect til en anden Gud vent dig om och giff oss liff igen saa skal dit folk glede sig altid i dig Herre bethe oss din store miskundhed och giff oss alle din rette salighed Jeg vil høre hwad Gud vor Herre vil sige til mig sin arme och fattige tienere thi han skal tale fred til alt sit folk Och till alle sine helgene och tienere/ och til dem som vende deris hierte fra synderne || oc vil icke vende dem til dorlighed mere xviii* Thi hans salighed er nær hoss alle som hannem fructe/ och hans loff er i vaar iord Miskundhed och sandhed motte hwer andre fred oc retuished koste hwer andre Sandhed er opvoren aff iorden och retuished saa ned aff hiemmelen Herren skal giffue naade och velsignelse och vaar iord skal giffue sin grøde Retuished skal altid gaa faare hannem och sette hans gonge ret paa vegn

---

Inclina domine lxxxvi Psalm

❧ David gør her en bøn som huer maa lese naar han er i sorg och nød/ At han maa faa Gudz hielp och trøst/ och tacke hannem føre sin miskundhed oc godhed Hun lyder som den xxv cxxx oc cxli psalm

HErre nedbøy dit øre oc hør mig thi ieg er fattig och arm Beuare min siel thi ieg er mild min gud frels mig som tror po dig Herre miskunde dig nw offuer mig thi ieg rober och beder daglige til dig Gled din fattige elendige tieneris siel thi ieg oplø ffter hende til dig vor Herre || Thi dw Herre est god mild och naadelig och velvillig mod alle som kalle paa dig Herre hør min bøn och acte min røst met huilken ieg beder ydmygelige til dig Naar ieg er i sorg/ da kaller ieg paa dig thi dw hører mig i min nød oc modgong Herre ingen er dig lig blant alle guder thi ingen gør saadan gerning som dw Alle folk som dw skabte skulle komme och bede til dig/ och loffue dit hellige naffn Thi dw est mectig och gør store vunder och fore dw est den aller eniste Gud Herre lær mig dine rette och retuise veye ath ieg maa gaa vdi din rette sandhed Lad mit hierte gledis induertis i mig thi ath det frøcter dit hellige naffn Herre ieg tacker dig Gud i alt mit hierte ieg vil och loffue dit naffn ewindelige Thi din miskundhed er stor offuer mig dw frelste min siel fra det dybe helwede Gud de hoffmodige sette dem op mod dig och de sterkis hob staa effter min siel de acte dig icke heller fore deris øgen Herre Gud dw est mild och barmhertelig || tolmodig oc fuld aff miskundhed oc sandhed See til mig och vær mig miskundelig giff mig din tienere styrke och offuerhand och frels mig din tieniste møeß søn Gud gør tegen met mig i det beste ath de mwe det see som mig før hadede och skemmis/ thi dw Gud trøstede mig

Fundamenta eius lxxxvij Psalm

✿ Her tales om huor megtige den hellige kirke (som ere alle cristne menniske) er bygd paa den hellige tro Hun lyder som den xlviij Psalm Chore sonner swnge hende

DEn hellige kirkis grunduālde ere sette paa de hellige bierg Vor Herre elsker Sions porte mere en alle iacobs tabernakel oc bolige Dw Gudz mectige stad / der bliffuer mange herlige och erlige ting sagde om dig Jeg vil besinde Raabs och Babilonis hoffmodighed / at de skulle vnderuise mig See fremmede Phtilisteer Thirer oc Morianer/ de bliffue der oc fødde oc oplerde Mand skall meget sige om Sion/ ath disse och andre menniske ere fødde i hende || och ath den Mii heyste Gud ophoygde hende Herren skal lere folket met scrifften ath mange skulle fødis igen paa ny Alle som bo i dig skulle gledis i Gud och swnge hannem loff alle sammen

* Bo i dig det er i den menige cristelige kirke

Domine deus salutis lxxxviij Psalm

✿ Her leris i denne Psalm huorledis huer maa kere sin sorg och nød for Gud naar han lyder modgong/ Och bede hannem om hielp och trøst Hwn lyder som den xli xlv lxix och cxliij Psalm Chore sonner sunge hende

HErre Gud min salighed ieg rober til dig nat och dag Lad min bøn komme ind till din asyn / och bøye dine øren till mine bønner Thi min siel er fuld aff sorg och ont oc mit Liff oc leffnid er hart hoss helffuede Jeg actes som de der fare til helffuede och som en mand der er for vden al hielp lige som ieg vaare fri blant de døde Jeg lignis oc ved dem som falde i graffuen och ere tilforn i hiel slagne met suerd || Paa huilke dw tencker icke heller mere thi de ere aff Mii* skaarne fra dine hender Dw lagde mig ned i den nederst pwt i stor merkhed och i dødsens skugge Din vrede er nw stadfested offuer mig dw plaffuer mig och met alle modgonge Dw skilde mine venner longt fra mig och gierde mig verskyggelig

for dem alle Jeg er fangen och kan icke vndkomme mine øgen ere mørke aff forfølgelse Herre ieg rober och beder daglige til dig oc oprecker mine hender all dagen til dig Skalt dw och gøre tegen i blant de døde eller skulle lerde opstaa igen oc loffue dig Skal nogen tale om din store miskundhed i graffuen/ eller om din tro i fordømelsen Skulle dine tegen oc vnder kendis i mørket eller din miskundhed i forglemmelsens iord Herre ieg rober nw ydmygelige til dig lad mine bønner komme betilige for dig Herre hwi foracter dw min arme bøn och vender dit ansicte bort fra mig Jeg er fattig/ och haffuer arbeydet oc trelet aff min vngdom/ oc
Miiii ledet sorg oc stor modgong || Din store vrede er kommen offuer mig och din froct oc fare haffue forferdet mig Din vrede haffuer kringsat mig som vand och vndertroct mig ned altsammen Dine plaffuer ere om mig lige som vand och besette mig fast paa alle sider Dw bort vende mine venner fra mig och bort togst dem som elste mig

---

Misericordias domini lxxxix Psalm

¶ Dauid taler her om Gudz store mact naade oc miskundhed Och ath Christus skulle fødis oc frelse alle menniske/ thi skulle wij haffue vort haab til hannem Hun lyder som den xviij och cxxxij Psalm

JEg vil loffue oc siwnge Gudz miskundhed til euig tid Jeg vil oc forkynde hans tro oc sandhed/ fra en slect till en anden Thi dw Gud sagde ath din miskundhed skal vere altid och ewindelige Och ath din sandhed skall beredis och stadfestis vel hoss alle vdi hiemlene Gud sagde/ ieg giorde ith fast testamente oc en pact met alle mine som ieg vdualde
Miiii* Och ieg for dig Dauid min rette tienere ath ieg vil berede din seed til ewig tid Och bygge hannem ith gaat och fast sede fra en slect til en anden ewindelige Herre hiemlene skulle loffue dine vnderlige ting/ alle helgene skulle och ere din tro Hwo kan lignis ved Herren i hiemmelen eller hwo er hannem lig aff Gudz børn Gud er vnderlig i sine

helgenis raad och grefelig for alle som er om hannem Herre mactens Gud hwo er dig lig din sandhed oc mact er alttid omkring dig Dw regerer offuer strandens mact oc vold dw stiller hendis bølger ath de slettis Dw ydmyger hoffmodige lige som siwge dw atsprer dine fiende met dine arme Hiemlene ere dine/ och iorden er alsammen din/ dw skabte verden/ oc alt som er i hende Dw skabte och norden/ synden och vesten Thabor oc Hermon loffue dit gode naffn Din arm er veldig met mact och styrcke din høgre hand er stark och megtig Retnished och dom ere dit sedis grundualle miskundhed oc sandhed gaa fore dit ansicte || Miiii Saligt er det folk som gledis der aff Herre de skulle gaa i dit ansictis liwff De skulle gledis all dagen i dit hellige naffn och ophøyes aff din store retferdighed Thi dw est deris sterkhedz priff och ære och ophøyer vaar mact met din naade Dw Herre est allis vaar beskermere/ dw Israels Konge er vor Gud och frelsere Dw talede før til dine helgene ved syner oc sagde/ ieg vdsende hielp met en megtig Jeg ophøyede en som ieg selff vdualde serlestis vdaff alt mit eget folk Jeg fand Dauid min elskelige tienere oc smwrde hannem met min hellige olye Min hand skal hielpe och styrke hannem och min arm skal och stadfeste hannem Hans fiende skulle icke heller skade hannem de onde skulle icke vnder trøcke hannem Jeg skal nedsla hans fiende faar hannem och plaffue dem alle som hade hannem Min sandhed oc miskundhed er hoss hannem oc hans mact skal ophøyes vdi mit naffn Jeg vil sette hans mact offuer alt haffuit och hans høgre hand offuer alt vandet || Miiiii Han skal kalle paa mig oc sige/ dw est min fader/ min Gud/ min trøst och salighed Jeg vil gøre hannem til min første søn oc høyst offuer alle Kongerne paa iorden Jeg ville holle en vilge met hannem til enig tid/ oc ith stadigt testamente met hannem Jeg skal gøre hans sæd oc slect ewindelig oc hans sede ewigt som hiemmelens dage Er det saa ath hans børn forlade min low och icke vandre i mine bud och domme Och icke heller holle mine hellige bud eller gode seduane och erlige seder Da skall ieg søge deris synder met iern riff oc straffe

deris ondskaff met store plaffuer Jeg skal dog icke tage min miskundhed fra hannem/ oc icke feyle hannem i mit loffte Jeg vil icke bryde mine ord och loffte oc icke omnende det min mwnd for sagde Jeg for en tid vdi min hellighed ieg vil icke heller liwge ath Dauid Hans seed skal bliffue til ewig tid oc hans sæde er i min asyn lige som solen Han skal vare til ewig tid som Mv maanen och vere ith sant vidne vdi hiemmelen || Dw bort kaste och forsmaade hannem oc vaast vred och hastig paa din saluede Dw forminskede och din tieneris loffte och besmittede hans krune paa iorden Dw brost alle hans mwre/ och lod ned sla hans gerde och plancker ath de ned felle Alle som ginge ath vegn roffuede hannem han vaar til spot och spe faar sine nabo Dw ophøyde hans fienders hand oc mact och giorde alle hans wuenner glade Dw bort togst hans suerdis och vobens mact/ oc halp hannem icke heller i striden Dw formørkede hans klarhed och renhed och kaste hans sæde ned til iorden Dw forsteckede hans vngdommis tid och dage/ oc betedkte hende met stor beskemmelse Herre huor lenge vilt dw vende dig bort och lade din vrede brende som en stor ild J hwkom huor stacked min leffned han er oc ath dw icke skabte mennisken forgeffuis Hwo er det menniske som leffuer och icke skal see døden eller hwo kan fri oc frelse sin siel fra det nederste helffuede Herre huor er nw din gamble miskundhed Mv' som du sorst Dauid paa din rette sandhed Herre kom dine tieneris bespottelse i hw som ieg holt i mit sked for meget folk Met huilket dine fiende straffe dig Gud och bespotte din Søns Christi fodspor Velsigned vere Herren altid ewindelige det skall skee visselige och sandelige

---

Domine refugium xc Psalm

✿ Moses loffuede Gud fore hans mact och ære och bad hannem hielpe och styrcke sit folk Han paaminder oss och alle om vor dødelighed denne psalm lyder som den xxxix och xlix Psalm

HErre dw est all vaar tilflwct fra en slect til en anden Dw vaast Gud aff ewig tid/ och til ewig tid/ for en

Jorden och biergene vaare skabte Dw lader mennisske do indwertis i dem selff oc siger/ kommer igen i mennisskens born Thi ath twsinde aar ere lige faare dig som den dag der gik bort fra oss i gaar Deris aar gonge alle snarlige bort lige som en natte vect der snart forgaar och forglemmis snarlige aff alle mennisske || Mvi Dw tager dem bort lige som en soffn de fornendis och snarlige lige som ho Der blomstres om morgenen oc neder slaff och torris och visner for en afftenen Saa forgaa wii och alle faare din vrede oc forferdis vd aff din store hastighed Dw sette vaar ondskaff faare din asyn och giorde vaare synder obenbare for dig Alle vaare dage gaa bort vdi din vrede wii fortere vore aar som framfarne ord Vaar liffs tid er halffierdesins tiwe aar forlengis de mere da ere de firesins tiwe Bliffue de och flere/ da ere de met siwge och arbeyde/ och met strobelige dage Thi vort leffned i verden gaar snarlige bort och wii falle hastelige heden aff verden Hwo kender din vredis mact och storcke thi din vrede er lige som din froctelse Lad oss vide vaar tid/ och vore dagis tall ath wii mwe leffue met vise hierte Herre vær icke lenger vred paa oss vent dig om oc ver mild mod dine tienere Opfuld oss tilige met din misskundhed saa ville wii leffue oc ære dig/ oc gledis || Mvii i alle vaare dage/ och siden enindelige Gled oss for de dage som dw oss plaffuede och faare de aar som wii lede ont vdi Se til dine tienere/ oc lad din gerning kendis och lad din ere komme offuer deris born Ver Herris och Gudis klarhed och ære vere offuer oss alle nw och ewindelige Oc skicke vaare henders gerninger ret hoss oss/ och stadfeste dem alle vel/ oss til gode

---

Qui habitat in — xci Psalm

✿ Gud vil vel beuare alle i deris fristelser oc fra alt ont som tro paa hannem Thi han lader sine Engle beskerme dem de fonge och hwad de begere aff Gud/ Hwn lyder som den lxxxi cxxi och cxxv psalm

DEn som er vnder den hoyste Gudz beskermelse/ och bliffuer i hans fornarelse Han siger til Herren dw est min

frelsere och min Gud som ieg haabis til all ene Thi dw frelser
mig fra onde iegeris snare och fra skadelige pestilentze ord
och tale Gud skall skiule dig vnder sine arler thi skalt dw
Mvii haabis vnder hans vinger || Han skal beskerme dig met
sandhedz skiold ath dw icke skalt frecte for nattens rædsle
Oc icke heller for pile som flwe om dagen eller for pestilentze
som far om natten Eller for siwgdom som kommer om mid-
dagen / eller for andre dieffuelens plaffuer Komme der
twsinde hoff din venstre side och thi twsinde hoff din høgre
side da skulle de dog icke gore dig skade Men dw skalt see
lost met dine øgen offuer onde som skulle faa deris rette løn
Herre Gud dw est vort haab och trost dw sette vaare tilfluct
alder høyst Der kan inted ont komme till dig som tror der
kan oc ingen plaffue komme til dit huss Thi Gud haffuer
befaled sine Engle at de skulle beuare dig paa alle dine
veye De skulle bære dig paa deris hender ath dw skalt icke
stode din fod mod sten Dw skalt gaa paa øgler och hwgorme
och ned trede løwer och grwmme drager Jeg skal fri och
frelse dig (siger Gud) thi dw trode mig och kende mit naffn
Mvii* Kalle paa mig och ieg vil høre dig || och vere hoff dig i din
nød och droffuelse och gore dig hielp trost och ære Jeg vil
och lade dig leffue i mange dage och vise dig min rette
salighed

Bonum est confiteri xcij Psalm

¶ Dauid lærer oss hær ath det er oss nøtteligt at betencke Gudz store velgerninger / oc tacke hannem for dem Thi man for stor fortrøstelse der aff Hwn lyder som den xxviij och lxxviij psalm

HErre det er gaat at bekende dig oc at loffue dit alder-
høyste naffn Och ath forkynde din miskundhed betilige/
och sige din tro och sandhed om natten Paa en ræth Psaltere
met thi strenge och met sang och leeg paa en Harpe Thi
Herre dw gledde mig i dine gerninger ieg vil loffue alt det
dine hender skabte Herre dine gerninger ere gantske store

och dine tancker ere meget dybe En wforstandig och daarlig ved det icke en galen mand forstaar det icke heller Onde mennisske och synder gro som greff och de som ille gøre stonde i blomster || Ath de skulle siden faarfare til ewig tid men Mviii Gud dw bliffuer høyst ewindelige Herre alle dine fiende skulle forgonge och alle som synde skulle bort kastis Lad min mact sterkis som en enhørningis horn/ i min alder met din miskundhed Ath mine øgen maa see løst paa mine fiende oc mine ørn maa gledis mod dem mig hade Den retuise skal gro som ith palme træ och vore høy som cedrus træ i Libano De som plantis i Herrens hwff oc bolige de skulle vel gro i Gudz forstwe Och bere god frwct i deris alder och giffue mange skøne grene aff dem Och forkynde ath Herren er retuiss oc sterk och ath der er ingen ondskaff i hannem

---

Dominus regnauit xciij Psalm

¶ Dauid taler her om Gudz Rigis ære som læris aff hans ord/ for hvilke alle mwe grwe oc forferdis Hwn lyder som den xlvi xlvij och xlviij Psalm

HErren regerer och han er kledt met ære/ han omgiorde sig met stor sterckhed Han befeste iorden offuer all verden/ ath hun skulle icke falle eller røris || Gud dit sæde Mviii vaar fast aff ewig tid thi dw vost altid och ewindelige Herre floderne ophøffue dem meget saare floderne oploffte deris røst oc storme Floderne opheffue deris megtige bølger och gøre snart buller i dybe vand Strandens bølger ere meget vnderlige Herren er megtig vdi sin høyhed Herre alle dine vidne ere sande och tro der er hellighed i dit hwff ewindelige

---

Deus vltionum xciiij psalm

✿ Dauid raader alle cristne ath vere tolmodige i deris modgong/ Han gør her och en bøn som huer maa lese mod onde tiranner som forfolg· Gudz ord oc tienere Han propheterer at de skulle faa plaffuer der faare Hun lyder som den lxxix lxxx och cix psalm

HErre Gud som bør at heffne Gud som heffner lad dig nu see Opstat dw Herre som dømer al iorden/ och betale hoffmodige effter deris gerninger Herre huor lenge skulle syndere regere huor lenge skulle de her æris och gledis Alle snacke och tale meget hoffmodige som gøre store synder/ oc leffue meget ille Herre de plaffue och hade dit fattige folk och nedsla din arff och eyedomme De sla encker och arme elendige i hiel och lade myrde och drebe faderløse børn De sige ath vaar Herre seer det icke och ath Jacobs Gud ved det icke heller J daarer blant folket merker oc acter dette i daarer bliffuer dog en/ en tid vise Den som skapte alle ørn skulle han icke høre den som skabte alle øgen skulle han icke see Den som tucter hedninge/ oc lærer alle menniske alle visdomme skulle han icke kunde straffe Herren ved alle menniskis tancker thi de ere alle løse och faarfengelige Herre salig er den som dw vnderuiser och lærer hannem din low bud och vilge Och frelser hannem fra de onde dage til de onde ere døde och begraffne Herren skal icke bortkaste sit eget folk och icke heller forlade sin arff och eyedom Thi dommen skall komme til retuished alle retuise hierte skulle da følge hannem || Hwo skal staa met mig mod de onde eller huo skal staa met mig mod syndere Hagde vaar Herre icke selff hwlped mig da hagde min siel bod i helffuede Naar ieg sagde mine føder stride och falle Da opholt din store miskundhed mig Naar ieg hagde stor sorg i mit hierte da hwgsualede dw mig oc min siell gerne Skal och de ondis sæde bliffue hoff dig som synis ath arbeyde i dine budord De forsamble dem mod de retwise siele och døme de wskyldigis blod til døde Men Herren skal vere all min tilslwct som er min Gud mit haab och trøst Han skal betale dem faare deris ondskaff

och fordøme dem i deris slemme synder Gud vaar Herre skal fordøme dem alle

---

Venite exultemus xcv Psalm

✿ Dauid lærer alle ath loffue Gud och vere hannem lydige Thi wij ere hans fattige tienere Han giffuer oss och ith exempel ath wij skulle tencke paa de vlydige Jøders straffelse Hun lyder som den xxiiij och c Psalm

KOmmer wi ville loffue Herren vor frelsere/ och siwnge xii
hannem gledelig sang Lader oss komme faare hans
ansicte oc tacke oc loffue hannem met psalmer Thi Herren
er en megtig stor Gud och en stor konge offuer alle Guder
som icke vdkaster sit folk fra sig All Jorden er i hans hand
och mact och biergene høre hannem och alle til Haffuit er
hans thi ath han det skabede hans hender skabede alle tørre
ting Kommer oc lader oss falle paa knæ och grede for
Herren som oss skabede Thi han er vor Gud / oc wi ere
hans fødis folk/ och hans henders faar och gerning Er det
saa ath i høre hans røst i dag da forherder icke eders hierte
lenger Lige som det skede tilforn vdi ørken i fristelsens och
i modsigelsens tid Der som eders faarfedre fristede mig en
dog de saage min vnderlige gerninger Jeg vor vred paa
den slect i feretiwe aar och sagde/ de fare vild i deris hierte
Och vide icke mine veye/ thi for ieg i min vrede/ at de skulle xii•
icke komme til min ro

Cantate domino xcvi Psalm

✿ Dauid taler her om Gudz store mact och ære Oc at alle skulle tacke Cristum for hans mandom och for han opliusde verden met sine hellige ord och lerdom och frelste oss met sin død och pine/ och vill komme igen och døme alle re[t]uislige Hun lyder som den xxiiij xlvij lxxvi och cviij Psalm

SIwnger vor Herre en ny sang oc loffuer vor Herre i alle land Siunger til Gvd och velsigner hans naffn/ och forkynder hans salighed i alle dage Forkynder hans ære

faar alle hedninge och hans vnderlige ting for alle folkene Thi Herren er mectig och gantske erlig och grwm och greselig offuer alle affgude Alle folkis affgude ere dieffuelskaff men Gud vor Herre skabede hiemlene Der er megen deylighed faar hans ansicte och stor glede och mact i hans hellighed Alle slecter blant folket loffuer altid Herren oc ærer Gud aff
niii al eders mact oc formue || Gører Herrens naffn loff heder och ære oc tacker Gud i hans hellige indgonge Beder til Gud i hans hellige deylighed all iorden skall och fructe faare hannem Siger blant hedningene at Gud er ret Konge som feste iorden/ oc domer alt folket ræt Hiemlene skulle gledis oc iorden skal frøydis haffuit skal roris/ och alt det som er i det Marken skal gledis och alt som er i hende alle træ i skoffwen skulle gore hannem ære Alle skulle komme for Gud naar han kommer thi han kommer da at dome all Jorden Han skal dome all verden retferdelige och alle folk met sin tro och sandhed

---

Dominus regnauit exultet — xcvij Psalm

¶ Dauid taler her om Jesu Christi tilkommelse ath han skulle offuerwinde alle sine fiende och opstonde aff dode oc beside det euige Rige Hun lyder som den xcvi Psalm

HErren regerer thi gledis all iorden mange oer land och Rige skulle frøyde dem alle Skyerne oc mørk ere tringt om hannem/ retuished oc dom ere hans sædis beredelse
Niiii Ild skal vdgonge faare hans ansicte och brende hans fiende altringt omkring Hans liwn ild skal skinne offuer al Jorden all Jorden skall det see och forferde sig Biergene smelte som vor faare hans ansicte thi han er Jordens regerere och Herre Hiemlene forkyndede hans store retuished alle folk skulle see hans mact och ære De skulle alle beskemmis som tiene billede och de som rose och ære deris affgude Beder til Herren alle Engle och helgene Sion horde dette och bleff meget glad Dotterne i Juda bleffue och alle glade Herre

faare din retwiſhed och rette domme Thi dw Gud eſt høyſt offuer all iorden och dw eſt faſt ophøyet offuer alle guder J ſom elſke vor Herre hader det onde thi han beuarer alle ſine helgenis ſiele oc han frelſer dem aff alle de ondis hender Liwſet er opgonget faare den retwiſe oc glede fore dem ſom haffue gode hierte J retwiſe gleder eder i vor Herre och Gud oc tacker och ihwkommer hans hellighed

---

Cantate domino canticum xcviij Pſalm

❧ Dauid paaminder alle ath tacke Gud3 Søn faare han anammede Uiiii
mandom och frelſte oſſ Oc for han vil komme paa domme dag och gøre oſſ
ſalige Hwn lyder ſom den xcvi Pſalm

SJwnger vor Herre en ny ſang thi han giorde mange
ſtore och vnderlige ting Han haffuer giort ſin ſtore
ſalighed/ met ſin hogre hand oc hellige arm Herren giorde
ſin ſalighed obenbarlig oc kundgiorde ſin retuiſhed faar alt
folket Han kom ſin ſtore miſkundhed i hw oc ſin ſandhed
ſom han iette Jſraels folk Alle ſom bo paa iorden gleder
eder nw och ſiwnger och loffuer/ och ærer Gud Loffuer vaar
Herre met harper och ſang och met loſtelig leeg Pſalmer och
bonner Oc met trommeter och vel lydende baſuner gleder
eder alle fore vor Herre oc Konge Haffuit och alt ſom er
i det ſkal roriſſ och Jorden och alt det ſom er paa hende
Floder oc ſtrome legge deris hender ſammen och biergene
gledis och met huer anden Emod vor Herre naar han ſkal
komme thi han kommer da ath døme all iorden || Han Uiiii*
ſkal døme all verden retferdelige och alle menniſke met
ſtor retuiſhed

Dominus regnauit irascantur xcix Psalm

✿ Dauid taler her om Jhesu Christi Kongelige mact Och ath alle skulle loffue och ære hannem deris Gud och rette Konge Hwn lyder som den xcvi

HErren regerer thi vredis folket han sider offuer Cherubin thi fortørnis all iorden Herren er alsommegtiste vdi Sion och alder høyste offuer alle folk Alle skulle tacke oc ære hans megtige naffn thi det er greseligt och alder helligst Kongens megtighed oc hans store ærlighed elsker rette domme och retferdighed Han skicker alt det som er retferdeligt oc gør ret dom oc retuished i Jacobs slect Ophøyer vaar Gud och Herre/ beder til hans fodeskammell thi han er hellig Moses och Aaron blant deriss Prester/ och Samuel blant dem som kende hans naffn De robede til Herren och han hørde dem och swarede dem i en sky som i en pillere Thi de holle hans bud och testamente som han dem selff før giffuit hagde
Nv Herre som est vor Gud dw hørde dem/ dw vost dem mild oc straffede deris ny fund Ophøyer vor Gud oc Herre/ och beder till hannem i hans hellige bierg/ thi Gud vor Herre er alder helligst

---

Jubilate deo omnis c Psalm

✿ Dauid paaminder alle ath bekende deris synder for Gud Och tacke och loffue hannem/ thi han skabte alle menniske Hun lyder som den xlvij och xcv

ALle menniske paa iorden loffuer Gud/ och tiener vor Herre meth ret glede Gaar for hannem oc bekender ath han er Gud/ som oss skabede/ oc wii ey selffue Ath wii skulle vere hans folk och faar til hans hellige ord och føde Gaar ind ath hans porte met tack oc loff och ærer hannem i hans hellige indgonge Thi Herren er god oc hans miskundhed er stor/ oc varer til euig tid/ och hans tro oc saandhed/ varer fra en slect till en anden

---

Misericordiam et iudicium ci Psalm

✠ Dauid lærer her alle at de skulle omgaas met gode/ och lære det som gaat er/ och forlade det som ont er Hun lyder som den xv xvi och xxvi Psalm

HErre ieg vill siwnge oc loffue dig for din store miskundhed xv· oc rette dom Lær mig visdom och den rene sandhedz vey Herre naar vilt du komme til mig Jeg vil vandre i mit hiertis wskyldighed mit i mit hwss och i andre bolige Jeg skall icke tage onde sager faar mig thi ieg hader alle ondis gerninger Lad onde och falske hierte vige fra mig thi dw Herre hader alle de onde Och forderffuer dem som lønlige bagtaske och dem som fortale deris egen ieffn christne Gud dw hader alle som ere hoffmodige i deris øgen eller hierte och dw siger Mine øgen see till alle som tro i verden ath de skulle bo hoss mig ewindelige Alle som leffue erlige och renlige de skulle och tiene mig tilbørlige De som bruge swig løgn och bedragelse de skulle icke bo i mit hwss och bolige De som ere stolte och hoffmodige de skulle icke komme till mit ansicte Jeg skal tilige i hiel sla alle syndere || paa iorden/ xvi oc driffue dem alle aff Gudz stad/ som gør ille ondskaff/ och synde

---

Domine exaudi orationem cij Psalm

✠ Dauid gør her en bøn som huer maa læse naar han er i sorg och bedrøffuelse/ Och bede om forladelse aff sine synder Och ath han kan vel komme aff denne vsle verden til den euige glede Hun lyder som den lxx lxxxi lxxxiij och cxxxiiij Psalm

HErre hør min bøn / oc lad min rost komme op til dig/ Vent ey dit ansicte bort fra mig/ men hør mig strax ieg kaller po dig Hør mig naadelige paa hwilken dag ieg kaller paa dig/ och hielp mig snart Thi mine dage ere framfarne som en røg och mine ben ere plat forwisnede Jeg er nedslagen lige som greff/ mit hierte er tørt lige som hø/ thi ieg forglemde ath æde mit rette brød tilborlige Mine ben henge plat løse ved mit kød aff min store graadis swck och rost Jeg er lige som en enlig pellikan i ørken och som en vgle i øde och brødne hwss Jeg vaagede

oc vor dog enlig som en spwrg och som en forladen full paa Nvi taget || Mine fiende bespottede mig daglige de mig for loffuede/ de sore mod mig Thi ieg od aske lige som brød/ oc blendede min drick met gredende thaare Faar din fortørnelse och vrede skyld thi dw ophøyede/ och kaste mig ned Mine dage ere framfarne som en skwgge och ieg er bort vissen lige som greß Men dw Gud bliffuer euindelige/ och din i hwkommelse er fra en sleet til en anden Stat op och miskunde dig offuer Sion thi det er tid ath du miskunder dig offuer hende/ thi tiden er kommen meget snarlige Hennis stene behage dine tienere vell och de skulle yncke offuer hennis støff Herre hedninge skulle frøcte for dit naffn och alle Konger paa iorden for din ære Thi dw vor Herre opbygde Sion dw skalt och sees i din store ære Gud seer till alle de ydmygis bonner och han forsmaar icke deris begering Dette skal scriffuis for effter kommere ath det folk som fødis skal loffue Herren Thi han saa ned aff sin hellige høyhed Nvii Herren saa ned aff hiemmelen paa iorden Ath han ville høre fangernis graad och frelse menniske dødtsens børn Ath de skulle predicke hans naffn i Sion och forkynde hans loff i Jherusalem Naar folket kommer der mest til sammen ath alle land skulle tiene Herren Han ydmygede min mact paa vegn ath han ville forstecke mine ende dage Gud tagh mig icke bort mit i mine dage thi ath dine aar vare ewindelige Dw skabte iorden aff første begyndelse och hiemlene ere dine henders gerning De skulle alle forgaa men dw skalt bliffue de skulle alle eldis lige som klede Dw skalt omuende dem lige som kleder och de skulle bliffue alle forwende Men dw bliffuer altid den samme Gud och dine aar faa aldrig nogen ende Dine tieneris børn skulle lenge leffue deris seed skal bliffue hoß dig euindelige

* Brød det er Jhesu Christi ord och bud/ som wij skulle hwsuale oß met/ och leffue aff euindelige

* Sion/ er den almindelige cristelige kirke

* Stene/ er Gudz ord som ere sande oc faste som stene/

* Støff det er synderne

Benedic anima mea ciij Psalm xvii*

❧ Dauid lærer her alle ath tacke Gud for hans mange store velgerninger som han haffuer giort oss Vij skulle och loffue hans gerninger Hun lyder som den xv x cxi och cxvi Psalm

MIn siel velsigne vaar Herre/ oc alt det som er i mig skall loffue hans hellige naffn Min siel velsigne vor Herre/ forglem icke alle hans store velgerninger Han miskunder sig offuer alle dine synder och læger all din sot och siwgdomme Han frelste dit liff fra den ewige død och kruner dig met miskundhed oc naade Han metter din mwnd met god begerelse ath din vngdom fornyes som en ornis Herren gør miskundhed naade och ret dom for dem som lide wret och wskell Han lod Moses vide sine veye och bud och Israels born sin vilge och mening Vor Herre er barmhertig och mild tolmodig naadig och meget miskundelig Han skal icke vere vred til ewig tid han skal icke true och hode ewindelige
Han plaffnede oss icke effter vaare synder och lønte oss icke xviii
effter vaar ondskaff Saa høyt som hiemmelen er fra Jorden saa stor er hans miskundhed och naade offuer alle som hannem frøcte och fare Saa langt som øster det er fra vester lod han vaare synder komme longt fra oss Lige som en fader miskunder sig offuer sine born/ saa miskunder och Gud sig offuer dem som hannem rædis och frøcte Thi han ved och kender vaar skabelse han ihw kommer at wii ere iord oc stoff Menniskene er lige som greff och hø/ hans dage blomstris som blomster gør i marken Thi naar vær kommer och bleser der aff da kender det ey mere huor der stod førre Men Gudz miskundhed varer fra euig tid til euig tid/ offuer dem som hannem frøcte Hans retuished varer fra born oc til borne born/ offuer alle som holde hans bud oc vilge Oc offuer dem som komme hans bud oc pact i hw/ at de ville gøre oc holde dem gerne Vor Herre beredde sit sæde i hiemmelen
och hans Rige skal regere offuer alle || Alle Engle velsigner xviii*
vor Herre/ thi i ere sterke/ oc lyde oc gøre hans ord oc vilge Velsigner Herren alle hans Engle skare som ere hans tienere

och gøre hans vilge Alle Gudz gerninger loffuer vor Herre i alle hans Rige/ min siel loffue vor Herre

---

Benedic anima mea ciiij Psalm

✠ Dauid pominder alle ath tacke Gud for sine vtalige velgerninger som han beuiste oss met alle tingis skabelse/ Och for han regerer alting met sin forsyn och føder alle creature Hun lyder som den cri och cxxxvij Psalm

Min siel velsigne vor Herre/ Herre min Gud dw est alder megtist Dw kledde dig met stort loff oc ære/ och førde dig i klart skin som i ith hwit klede Dw vdbreder hiemmelen som sperlagen oc hvelffuer hannem offuer til met vand Dw giorde skyerne til din opgong och de fare for væred som løse fiedre Dw giorde dine Engle snare som aander och dine tienere sterke som stor ild Dw skabte all Jorden paa sin grundvall ath hun bliffuer fast ewindelige Dw kledde hende met store och dybe vand der staar och vand paa høye bierg De fly alle fore din straff/ och de forferdis for din store tordwnnis røst och bulder Biergene fare op och marken far ned til den sted som dw dem skabede Dw sette dem deris ende och tid faare som de skulle icke offuer gonge paa iorden Dw lader kilder opspringe i dalerne ath vandet flyder och emellem biergene Alle queg och diur fonge dricke i marken de store elffue slocke och der deris torst Fulene aff hiemmelen bo der hoff och siwnge blant buskene och stenene Dw giffuer regn offuerst paa biergene Jorden mettis aff din gerningis fruct Dw lader greff gro til queg och fæ och sæden vore til menniskenis nøttæ Dw lader och brødet komme aff iorden och lader vinen glede menniskenis hierte Ath deris ansicte skinne och aff olye och brødet styrker menniskenis hierte Alle Gudz træ i skow och mark faa nock och de høye cedres træ som dw plantede || Der gøre spurge oc smaa fwle deris rede høyre och storke haffue oc rede i høye træ Stengederne bo blant høye stenbierg och pindswin bo nedre blant stenene Dw skabte maanen ath han ved sin tid och solen ved och sin tid ath gonge ned Dw giorde morket saa

ath det bleff nat i hende gaa diwr och vilde creature Dw skabte lowerne ath vrole effter roff och atsporge saa deris fode aff dig Gud Naar solen gaar op/ da gonge de bort och legge dem ned i deris bolige Saa gaa menniskene vd til deris arbeyde oc til deris plogning och sed till afftenen Herre huor mange oc store ere dine gerninger dw giorde dem alle met din egen visdom Jorden er fuld aff dine gode gaffuer och aff dit megle gotz som dw skabede Haffuit er stort/ oc meget vit och bret der ere mange vtalige fiske vdi det Baade store och smaa och alle hende fiske der i segle oc re mange skib och baade Der ere och store trold hwalffue vdi och store hwalff fiske som lege der vdi || Alle vacte paa dig baade smaa och store ath dw skalt giffue dem mad i tide Oii Naar dw giffuer da tage de det gerne/ naar dw oplader din hand da mettis de alle Vender du dit ansicte bort da forgaa de strax tager dw deris aand fra dem/ da do de alle/ oc vendis siden om til iord och stoff Vdsender dw din aand da skabis de strax thi dw gor alle ny ansicte paa Jorden Gudz loff och ære skal vare ewindelige Herren gleder sig aff sine gerninger Han seer til iorden oc lader hende beffwe han stoder paa biergene ath de ryge Jeg vil loffue Herren i min liffuis tid oc siwnge hannem loff emen ieg leffuer Han vnde mine ord ath behage sig vel ieg vil altid glede mig i Herren Onde oc syndere skulle forfare aff iorden ath de skulle aldrig siden leffue mere min siel velsigne Gud ewindelige

* Biergene ere Gudz Apostel oc helgene

* Marken/ er de som hore Gudz ord oc gore icke effter dem

Confitemini domino cv Psalm

❀ Dauid lærer her alle ath tacke Gud for hans store hielp och trost/ Oii* som han gor oss i vor nod sorg och drofuelse Lige som han for halp Israels folk aff deris sorg och arbeyde der han forde dem aff Egipten Hun lyder som den lxxviij cxxxv och cxxxvi

LOffuer Herren/ och kaller alle paa hans naffn/ och forkynder hans gerninger for folket Siunger oc loffuer oc

ærer hannem oc taler om hans store vnderlige gerninger Erer och loffuer hans helligste naffn deris hierte gledis som hannem atsporge Sporger ath Gud och ath hans store mact sporger altid ath hans klariste ansicte Betencker de store vnder som han for giorde oc de tegen oc domme som hans mund sagde J som ære hans tieneris Abrahams sæd och hans vdualde Jacobs sonner Han er vaar rette Gud och sande Herre hans domme ere rette offuer all Jorden Han kommer sit loffte euindelige i hw och de ord han bød offuer tusinde slecter Och det som han for loffuede Abraham oc
Oiii den eed han for och loffuede Isaac || Han stickede Jacob det faare en low och Israel for ith ewigt Testamente Oc sagde ieg vil giffue dig Chanaan land ath haffue til din arff och eyedom Der de vaare en faa mend vdi talled och aldelis fremmede der vdi landed Da fore de fra ith folk bort til det andet och fra ith Konge Rige til andet folk Han lod inge mennisske gore dem skade men han straffede mange Konger fore dem Befatter eder inted met mine salffuede och plaffuer icke heller mine Propheter Gud lod komme dyr tid offuer landet och lod forfare alt kornet til brødet Han sende en mand vd frem fore dem Josep som for vor sat til stor treldom De tuingede hans føder met stock och iern ath sorgens suerd stack gennem hans siel Til den tid ath Herrens ord komme vd som han før spaade effter hans vilge Da vdsende Kongen sine tienere och bud och gaff hannem quit och løff aff fengsel Och giorde hannem til Herre offuer sit hwff och lod hannem
Oiii* regere offuer alt sit gotz || At han skulle lære de ypperste effter sin vilge/ och gøre de gamble vise oc kloge Israels folk fore ind vdi Egipten oc Jacob bleff fremmed i Chanaan land Gud lod sit folk bliffue gantske mange oc giorde dem megtige offuer deris fiende Han forherde de andris hierte til at hade hans folk/ och ath bedrage hans tienere Han sende da Mosen sin tienere did och Aaron som han føre vdualde De giorde der store tegen met hans ord och vnderlige ting i Chanaan land Gud sende mørk i landet ath ingen der saa ath de skulle tro hans hellige ord Han vende deris

vand om til blod och lod alle deris fiske do och raadne Han lod deris iord giffue padder aff sig som hoppede i kongens oc i alle deris huff Han talede saa komme der gedehamse brimse oc hundefluer offuer alt landet Han gaff dem greselig hagel fore regn och brendene ild offuer alt deris land Han nedslo deris vintræ/ och figen træ och mange andre træ til landens ende || Oiiii Han talede saa kom der store greshopper och wsigelige mange oldenborrer De ode løff och greff aff iorden i landet och fructen til met aff alle deris træ Han slo i hiel alt som først føddis i landet oc det som først føddis aff alt deris queg Gud vdledde sit folk met sølff och guld der vor ingen siwg aff deris slecte De i Egipten gleddis da ath de fore deden thi de vaare alle forre redde fore dem Gud vdsende en sky ath beskerme dem met oc klar ild ath liwse dem met om natten De bade til Gud saa finge de agerhons han mette dem och met hiemmelens brød Han brød stenbierg ath der vdflød vand ath rinde becke løbe i den tørre ørken Thi han ihwkom sine hellige ord som han før sagde til Abraham sin tienere Gud førde sit folk aff Egipten met glede och sine vdualde tienere met stor frøyd Och gaff dem hedningenis land til arff ath de behølle deris arbeyde och gotz Ath de skulle holle hans bud och low loffuer Gud alle ewindelige

---

Confitemini domino cvi Psalm Oiiii^v

❀ Dauid taler her om. Israels folkis wtacknemmelighed Ath de icke tackede Gud for hans naade och velgerninger som han giorde dem/ Han lerer her alle ath loffue och tacke Gud fore hans velgerninger Och fore han forlader oss vaare synder Hun lyder som den lxxviij Psalm

LOffuer oc tacker Gud faar han er god/ thi hans miskundhed varer ewindelige Hwo kan vdsige Gudz store mact och velde/ eller obenbare hans loff heder och ære Salige ere de som holde och gøre ret dom oc gøre altid retferdelige med alle Gud kom off i hw aff din egen gode vilge som du

haffuer til dit folk/ oc søg oss met din naade/ miskundhed och
salighed Ath wi mwe see din store naade oc godhed och
loffue dig met din arff och eyedom Vii haffue syndhed met
vaare foreldre wii giorde ille och leffde meget wskellige Vore
forfedre i Egipten viste icke dine tegen de tenckte icke heller
Gv paa din miskundhed || Men de fortørnede dig gantske saare
och vore dig wlydige hoss det røde haff Dw frelste dem dog
faar dit eget naffn skyld ath dw ville da obenbare din store
mact Gud bød det røde haff/ och det bleff tiwrt han ledde
dem i dybed som i ørken Och frelste dem fra dem som dem
hadede och halp dem aff deris fienders hender Han sanck
deris wuenner ned i haffuit ath der bleff icke en aff dem
leffuende igen Da trode de paa hans hellige sande ord
och swnge hannem loff heder och ære De forglemde dog snart
hans velgerninger och giorde icke effter hans raad oc vilge
De finge atskillige begeringer och løste och fristede Gud i ørken
och ødemarcken Saa gaff han dem alle det de begerede och
sende dem nock effter deris vilge Alligeuel fortørnede de
Mosen i deris leyre och Aaron Gudz prest och tienere
Jorden bleff aaben oc sløg Dathan ned i sig och sanck Abirams
skare och ned i sig Der kom ild ned blant deris forsambling
Gv' och brende der alle skalke och syndere || De giorde dem en
kalff vdi Oreb och bade til det billede som de støbte De om-
wende all deris heder och ære lige som en kalff eller stud der
æder ho De forglemde deris Gud som dem frelste oc giorde
for store tegen oc vnder for dem Baade i Egipten och i
Cham land och store grwelige sticke i det røde haff Gud
sagde da ath han ville døde dem alle men Moses stod der
emod i hans asyn Och bad ath han ville omwende sin vrede
och icke lade dem saa øde och forderffue De foracktede alligeuel
det edelige land och trode icke paa hans hellige ord Men
mwrrede oc knurrede i deris paulwn oc ville icke høre Gudz
ord bud oc vilge Saa opløffte Gud sin hand mod dem ath
han ville sla dem ned i ørken Han sløð deris børn wd blant
hedningene och atspridde dem bort i alle landene De
offrede och bade till Belphagor och ode aff de døde billedis

offer De fortørnede Gud met deris ny fund thi slo han
dem der met mange plaffuer || Da opstod Phineas och millede Ovi
Gud saa bleffue de plaffuer alle stillede igen Och det bleff
dem regned til retferdighed fra en fleck til en anden til ewig
tid De fortørnede Gud igen oc trette for vand och Moses
bleff saare sorgfuld der faare Thi de vaare hans aand och
ord wlydige som han før sagde dem met sine læbe Och sloge
icke heller de hedninge i hiell som vaar Herre dem selff
befalede Men blandede dem met de hedninge oc lerde deris
gerninger oc tiente affguder Det bleff dem siden til skendzel
oc skam / thi de offrede affguder deris sønner oc døtter Oc
vdgydde deris arme vskyldige blod vdi Chanaan for deris træ
guder Jorden bleff smittet aff blodis wdstørtelse och meget
wren aff deris gerninger De giorde store hord och slemme
sticke met deris gerninger oc ny paa fund Da bleff vaar
Herre hastig och vred och fick stor verstiggelighed til sin arff
Oc gaff dem da i hedningers hender ath de regerede dem
som dem før hadede || Deris fiende giorde dem sorg och Ovi'
plaffue de bleffue ydmygede vnder deris hender Gud frelste
dem offte / de vaare alligeuel wlydige baade i deris hw och
hierte Thi bleffue de forsmaade och vndertrøcte faar deris
ondskaff och synder skyld Gud saa til deris store sorg och
plaffue och hørde deris rost der de hannem bade Han
tenckte paa sit løffte och testamente och angrede det aff sin
egen miskundhed Och giorde dem alle barmhertelige mod
dem som før hagde grebet och fanget dem De sagde da
Gud vor Herre frels oss alle och hielp oss vel fra alle disse
hedninge Ath wii mwe loffue dit hellige naffn och siwnge
dig loff tack heder och ære Velsigned vere vor Herre Israels
Gud fra enig tid och til enig tid / alt folket skal loffue Gud
altid och enindelige

Confitemini domino cvij Psalm

¶ Dauid paaminder oss ath tacke Gud fore han hielper. oss aff alle hande sorg nød och drøffuelse/ naar wij kalle paa hannem met en ret tro Hun lyder som den cxj och cxiij Psalm

Gvii LOffuer oc tacker Gud for han er god/ thi hans miskundhed varer euindelige De skulle det sige som vor Herre frelste/ oc halp dem aff dieris fienders hender Och saffnede dem sammen aff mange land aff øster vester synder oc nor/ oc aff haffuit Der de fore vild i ørken oc i onde veye och funde ingen sted som de kunde bo Oc vaare baade hwngrige oc meget tørste deris siel oc liff vaare saare vansmectige De robte til Gud i deris sorg och plaffue och han frelste dem aff deris sorg oc nød Och ledde dem alle paa de rette veye ath gaa til den stad som de skulle bo De tackede Herren for hans miskundhed/ oc for tegen han giorde blant menniskens børn Thi han da leskede de tørstige siele och mette de hungrige siele met gaat Som sade i mørke och i dødzens skwgge och vaare fangne i elende armod oc iern For de vaare før wlydige mod Gudz ord och spottede met den høyste Gudz raad Han ydmygde deris hierte met stort arbeyde
Gviii ath de vansmectede/ och ingen halp dem De robte till Gud i deris sorg och plaffue och han frelste dem aff deris bedrøffuelse Oc førde dem aff mørket och dødzens nød och brød deris bønd och fengsel sønder De tackede Herren for sin miskundhed och faare de tegen han giorde menniskene Thi han brød sønder store kaaber porte och store hengsle och suare iern sprinckel De onde bleffue plaffuede for deris synder och nedertrøcte faar deris ondskaff Deris siele vemmede ved alle haande mad ath de komme hart ned till døtsens port De kallede paa Herren i deris store nød oc han halp dem aff deris store sorg oc plaffue Han sende dem sit ord oc giorde dem sunde och frelste dem saa aff deris vildfarelse De tackede Herren fore sin miskundhed oc for de tegen han giorde menniskene De offrede hannem loff met heder och ære oc

forkynde hans gerninger met stor glede De som segle paa
haffuit met deris skib och driffue deris handel der paa vandet
De see vor Herris store gode gerninger || och hans vnderlighed Cviii
paa de store skib Naar han vil da kommer der greselige
storm och opløffter store bølger och vaager Som fare op i
lwcten oc ned mod grunden ath deris liff som segle ere i stor
fare De tumle oc falle did oc hid som en drucken och all
deris visdom er da forswnden De robe til Herren i deris sorg
och nød och han frelser dem aff deris bedrøffuelse Han stiller
stormen och været i haffuit ath bølgerne oc vogerne bliffue
alle slette De bliffue alle glade naar det er stille han fører
dem i haffn som de begerede De tacke da Herren fore
sin store miskundhed oc faare de tegen som han gør menniskēn
De ophøye Gudz loff faare all menigheden och ære och tacke
hannem i de elstis stole Thi han giorde rindene vand i
ørken oc lod springene kilder der bliffue tørre Han giorde
grøde fulde land vfructsommelige for deris synder skyld som
der vdi bode Han giorde mange vand och søer i ørken och
springe kilder i tørre stede paa iorden Der sette han ned
det hungrige folk || ath bygge dem steder oc byer ath bo vdi Cviii.
Och saa der agre / och plante vintræ och sette der anden
fruct til deris føde Han velsignede dem ath de bleffue
mange och gaff dem vtalige meget qweg och fæ De bleffue
siden faa och vndertrøcte aff onde mennisker och anden wløcke
Han giorde trette blant Herrene oc førsterne och lod dem
fare vild paa wrette veye Han halp de fattige aff deris
armod oc nød och giorde deris slect som faare hobe De
retuise skulle dette see och gledis och all ondskaff skal stoppe
sin mwnd Ho som er wiss han komme dette vel i hw saa
skal han forstaa Herrens miskundhed

Paratum cor meum — cviij Psalm

❀ Dauid lærer her ath tacke vor Herre fore hans død och pine och ærefulde opstandelse/ Och for han frelste oss fra dieffuelen/ och forlicte oss m e Gud fader Hun lyder som den xl och xcv Psalm

GVd mit hierte er rede ath siwnge och gøre dig loff och ære Stat op min siel met heder oc ære ieg vil staa tilige op met min harpe || Herre ieg vil tacke dig blant alt folket och siwnge dig loff for alle menniskene Thi din miskundhed er storre en hiemlene och din sandhed recker offuer alle styerne Gud dw opfor offuer alle hiemlene thi er din ære offuer alle Land och Rige Ath dine kere venner mwe frelsis alle hør oc hielp mig met din hogre hand Gud sagde i sin hellighed ieg er glad och ieg vil skiffte Sikem och Socotz dall Galaad hør mig til / Manasse er och mit och Effraim er mit hoffuitz starckhed Juda er min lærerre twctere och Konge Moab er mit lowekar handfad och gryde Jeg vil kaste min sko offuer Edom Philisteerne ere mig alle vnderdanige Hwo skal lede mig i den stercke stad eller hwo skal lede mig frem til Edom Haffuer dw icke Gud vdkasted oss alle men dw icke far i vaar hær och skare Hielp oss i all vaar modgong och nød thi ath menniskens hielp er forfengelig Vii ville bethe vor mact met Gudz hielp och han skal gøre vaare fiende til inted

---

Deus laudem — cix psalm

❀ Dauid taler her om Christi pine och om Jude forrederi och om Jødernis wtacknemmelighed Han gør her oc en bøn som huer maa læse mod Christi oc hans tieneris forfølgere Han taler oc om den dom som de onde skulle lide Hun lyder som den lxix oc xciiij

GVd som est mit loff och ære tig icke Herre nw lenger stille Thi mange onde munde ere obne mod mig/ som liwge met deris falske tunger De fortale mig stedse met hadelige ord och stride mod mig faar vden alle sagh De

hade mig fast som ieg før elske thi beder ieg nw ydmygelige til
dig De gøre mig ont for meget gaat oc hade mig fore min
store kerlighed Skicke den onde vmilde mod min fiende oc
lad dieffuelen staa hoss hans høgre side Naar han domis da
lad hannem gaa bort fordømt oc lad hans børn bliffue til
synd Lád hans dage bliffue faa paa iorden oc lad en anden
tage hans Biscops døme Lad alle hans børn bliffue faderløse
oc lad hans hwstrwe oc bliffue encke Lad hans børn bliffue
fattige och arme || och gaa omkring ath bede och tygge vii
Lad dem vddriffuis aff deris bolige och bliffue siden fremmede
och ælende Ager karle skulle aagre hans gotz oc penninge/
oc fremmede skulle faa hans arbeyde Der skal ingen vere
som hannem gør gaat ingen skal forbarme sig offuer hans
børn Lad alle hans børn dø och forfare ath hans naffn
forglemmis i en sleckt Hans foreldris synd skal sees for Gud
hans moders synd skal icke forladis Men de skulle bliffue
obenbare for Gud deris hwkommelse skal glemmis po iorden
Thi de tenckte icke paa ath gøre vel eller nogen miskundhed
mod de fattige Men de forfulde dem aff deris formwe ath
de kunde snart komme dem til døde Han bannede snarlige
och lod altid ille det skall hannem nw selff ille bekomme
Han begerde icke Gudz velsignelse thi skal hwn oc vere longt
fra hannem Han førde sig altid i sender och bander lige
som i sine egne daglige kleder De ginge ind i hans liff lige
som vand || och ind i hans been lige som olye Lad dem viii
vere hoss hannem til hans kleder och til hans belte ath giorde
sig met Dette skal dem ske aff Gud som ære mod mig/ och
tale ille paa min siell Herre Gud gør vel mod mig for dit
naffn oc frelss mig nw thi dw est miskundelig Och ieg er
meget fattig och arm och mit hierte er fult aff bedrøffuelse
Jeg forgaar som en skugge der bort far och ieg vdskyndis
som en greshoppe Mine knæ ere vansmectige aff stor faste
och mit kød och ben ere magre for olye Jeg er bleffuen
deris spaat och spe de saage mig och røste deris hoffuit
Min Gud och Herre hielp och frels mig faare din store
miskundhedz skyld Ath alle mwe det vide och kende ath dw

det giorde met din hand Bande de mig/ da velsigne dw mig
staa de mod mig da lad dem beskemmis Och lad mig din
tienere bliffue glad/ och lad dem som mig faartale/ fore dem
viii i skendsel och skam lige som i en troye || Jeg vil altid tacke
Gud met min mwnd och leffue oc ære hannem blant alle
folk Thi han gor fattige hielp och bistand och frelser deris
siele fra onde dommere

Dixit dominus domino cx Psalm

❧ Dauid taler her om Jhesu Cristi mandom och guddom/ Och om hans store mact och ære thi hans ord och euangelia regnere nw blant hans fiende/ Hwn lyder som den ij xlv och lxxij Psalm

GVd fader sagde til Gudz son sid hoss min hogre hand
Till ieg legger alle dine wuenner och fiende vnder dine
føder/ till en fodeskammell Gud skal sende din mactis spire
aff Sion ath regere mit i blant dine fiende Begyndelsen
vor hoss dig i din mactis dag oc helgenis skin / Jeg fødde
dig for solen Herren suor och han skal det icke angre dw
est en Prest euindelige effter Melchisedeks skickelse Herren
sider hoss din hogre hand han slo Kongerne i sin vredis dag
Han skal domme folket och opfylde falde oc nedsla affgudernis
viii* hoffuit paa iorden || Han drack aff rinde becken paa vegn
thi skal han ewige oploffte sin hoffuit

Confitebor tibi cxi psalm

❧ Dauid paaminder alle ath tacke Gud for hans guddommelige godhed oc miskundhed som han gor oss/ met alle sine velgerninger Hun lyder som den ciij och ciiij Psalm

HErre ieg skal tacke dig aff alt mit hierte/ i de retwisis raad och fore almuen Herrens gerninger ere megtige och store/ de atsporge dem som elske hans bud oc vilge Hans gerning er erlig klar och deylig hans retwished bliffuer

ewindelige Han gierde hwkommelse aff sine store tegen han er en naadig och barmhertig Herre Han giffuer dem mad som hannem frøcte han tencker ewindelige paa sit løffte Han bether sit folk sin mact och gerning och giffuer dem hedningers arff och eye Hans henders gerninger ere sande oc retuise alle hans budord ere faste och rette Och stadfeste fra ewig tid / och til ewig tid och gierde sande met stor retwished || v iiii Herren sende sit folk en genløselse oc bød sit testamente at holdis til euig tid Hans naffn er helligt oc forferdeligt Gudz frøct er visdommens begyndelse Hwo det gør han haffuer god forstand Gudz ære och løff bliffuer ewindelige

---

Beatus vir qui — cxij psalm

David taler her om gode menniskis store løn och salighed som de skulle faa i den euige glede som hannem frøcte och gøre miskundhed met andre Denne Psalm lyder som den xli cxij och cxx

Salig er den mand som frøcter Herren/ oc vandrer altid i hans budord/ Hans sæd skal bliffue megtig paa Jorden den retferdigis slect skal velsignes Der skal vere rigdom och ære i hans hwss och hans retuished skal vare til ewig tid Liwset gik op for den retuise i mørked Herren er mild retwiss och naadelig En mand som er mild han lener gerne oc vddeler oc siger sine ord retferdelige Baade paa dom och i andre steder han skal icke røris men leffue ewindelige || v iiii Den retuise skal ihwkommis til ewig tid han skal ey frøcte for noget ont røcte oc tale Hans hierte er rede ath haabis til Gud thi hans hierte er altid fast och stadigt Han skal icke vnder trøckis eller skadis men han skal see løst offuer sine fiende Han vdspredde och gaff de fattige sit gotz hans retferdighed bliffuer ewindelige Hans mact skal ophøffuis met store ære det skulle de onde menniske alle see Oc fortryde det storlige oc bide deris tender til-

sammen aff stor vrede och forfare Alle synderis begering skal forfare

---

Laudate pueri — cxiij psalm

¶ Dauid paaminder alle ath tacke Gud som er Herre offuer alting Chi han hielper alle som kalle paa hannem met en ret tro / Hwn lyder som den lxvi lxxvj cvij cxxxi och cxxxiiij Psalm

LOffuer vaar Herre alle hans tienere / loffuer och alle
Gudz hellige naffn Loffuet och velsigned vere Gudz
naffn fra denne tid / oc altid euindelige vden ende Fra
Pv solens opgong och til hennis nedgong || skal Herrens naffn
altid loffuis oc prisis Herren er ophøyet offuer alle hedninge
hans ære ær offuer alle hiemlene Huo er lige vaar Gud
som bor aller høyst och seer alting i hiemmelen oc paa
iorden Han ophøyer de fattige aff Jorden och oprenser de
arme aff møg oc dyende Ath han vil sette dem hoff store
Herre och hoff førsterne blant sit eget folk Han lader den
vfructsommelige bo i huset til hwn bliffuer en glad moder
aff børn

In exitu Jsrael — cxiiij Psalm

¶ Dauid lærer her ath tacke Gud for hans store vnderlige gerninger / och for han førde Jsraels folk aff Egipti land Hun lyder som den lxxviij cxxxiiij och cxxxv Psalm

DEr Jsraels folk gik aff Egipten oc Jacobs slect fra de
wlerde folk Da bleff Jødeland giort til hans hellighed /
oc Jsraels folk vnder hans mact Stranden saa Jsraels folk
oc flyde for det Jordans flod vende sig om til bage igen
Biergene gleddis oc hoppede som vnge vedre oc twerne
Pvº sprunge som faarenis lam || Hwad skadde dig strand men
dw saa flyde eller dig iordan at dw vende dig om igen
Eller ath i biergene sprynge som vedre och ath i twer

hoppede som vnge lam Jorden skelffuede oc beffuede faar Herren oc faar den alder megtiste Jacobs Gud Som vende stenklipper om til vand och so och store stenhalde til rindende kilder

---

Non nobis domine cxv Psalm

✿ David loffuer Gud for sin miskundhed och naade/ som han gør mod alle som sette deris hob til hannem/ och fræcte hannem Hun lyder som den xcvi xcvij cv cxxxiiij och cxxxv Psalm

ICke oss/ icke oss vor Herre men giff dit nafn all ære Gør miskundhed met oss fore din sandhed/ at hedninge skulle icke sige hwor er deris Gud Vaar Gud er alder offuerst i hiemmelen han gør alt det som han lyster och vill Hedningis affguder ere aff sølff och guld de ere alle menniskenis gerninger De haffue mwnde och kunde icke tale och de haffue øgen/ oc de kunde icke see ‖ De haffue ørn xvi
och de kwnde icke høre de haffue neser/ och de kwnde icke lwcte De haffue hender och de kwnde icke tage de haffue føder/ och de kwnde icke løbe De haffue baade halse och store strube och kunde dog icke skrige eller robe De som gøre dem de ere lige som de ere och alle som haabis och tro paa billede Alt Jsraels folk haabis til vor herre thi han er deris hielp och frelsere Aaron och presterne haabis till vor Herre thi han er deris hielp och beskermere De som fræcte Gud de haabis til herren thi han er deris hielp och beskermere Vor Herre kom oss i hw sine arme tienere och velsignede och benedide oss alle Han velsignede och alt Jsraels folk han velsignede och alt Aarons slecte Han velsigner och alle som Gud fræcte baade fattige och rige smaa och store Vor herre skall faarøge alting met eder och desligeste offuer alle eders børn J ære vor Herris velsignede børn som skabte baade hiemmelen och iorden Hiemmelen oc offuerhiemlene hører alle Gud til men Jorden xvii
gaff han menniskenis børn Herre de som ere døde loffue

dig icke och de ey heller som ned fare til helffuede Men wii som leffue loffue dig vor herre baade nw och altid ewindelige

---

Dileri quoniam eraudiat cxvi Psalm

❧ Her læris alle at tacke Gud for han frelste oss fra døden/ och aff stor modgong sorg och nød Aff huilket huer maa kende ath menniskens hielp er forfengelig/ thi Gud kan all ene hielpe oss och vill det gerne gøre Hun lyder som den ciij cxxiiij oc cxxxvij

JEg elsker vor Gud och Herre thi han hører mine bøners
røst Och faar han bøyer sine øren til mig/ ieg vill
kalle paa hannem i alle mine dage Dødzens sorg oc angist
fangede mig och helffuedis nød och fare de funde mig Jeg
fant hoss mig sorg och bedrøffuelse thi kallede ieg paa vaar
Herris naffn Och sagde Herre Gud frels min arme siel
xvii thi dw est en retuiss oc nadefuld Gud || Herre dw beuarer
ydmyge och simpele dw frelste mig der ieg vor neder trøcter
O min siel vent dig om igen til din ro thi Herren giorde
meget vel med dig Han tog min siel fra døden/ och min
øgen fra graaden/ och mine føder fra faldet Jeg skal
ret vandre ath ieg maa teckis Gud/ vdi de leffuendis
Jord och Rige

Credidi propter quod locutus

JEg trode fordi talede ieg/ thi ieg er meget neder trøcter
Jeg sagde vdi min store sorg oc fortwilelse/ ath alle
mennisske ere løgnere Hwad skal ieg giffue vor Herre igen
for alt det gode han haffuer giort mig Jeg vill anamme
salighedens kalck och kalle altid paa vaar Herris naffn Jeg
vil betale vaar Herre mit løffte for alt hans folk som ieg
for iette O hwor dyrebare ere hans helgenis død faare vaar
Herris ansicte och øgen Herre ieg er din fattige ydmyge
xviii tienere ieg er din suend och tieniste mois søn || Dw løsde

alle mine fengsel och bond thi vil ieg offre til dig met loff och tack Och kalle paa vaar Herris hellige naffn och betale hannem alle mine loffte For alt hans folk i Herrens indgonge och mit i hans hwff i Jherusalem

---

Laudate dominum omnes cxvij Psalm

✿ Dauid paminder oss at tacke Gud for han lod sin son anamme mandom oc frelste oss fra helffuedis pine Hun lyder som den cxvi Psalm

ALle hedninge loffuer och ærer Herren/ alle folk hedrer och erer hannem/ Thi hans miskund er stadfest offuer oss och Herrens sandhed bliffuer ewindelige

---

Confitemini domino cxviij Psalm

✿ Dauid raader alle at tacke Gud for hans store miskundhed och velgerninger som han gor oss i mange maade Hun lyder som den cxxvj Psalm

LOffuer Herren fore han er god thi hans miskundhed varer euindelige/ Israels folk skal sige faar alle mennisske
ath hans miskundhed varer ewindelige || Aarons slecte skulle viiii
och sige for alle ath hans miskundhed varer ewindlige Alle som frocte vor Herre de skulle och sige ath hans miskundhed varer ewindelige Jeg vor i bedroffuelse oc robte paa Herren och han gierde mig ith bret och wit rwm Vor Herre er min hielp och beskermere thi redis ieg icke for alle menniskene Vor Herre er min hielp och trøstere thi acter ieg dem icke som mig hade Det er bedre ath haabis til vaar Herre en ath faarlade sig paa menniskene Det er bedre ath haabis til vaar Herre en ath faarlade sig paa Herrer oc Forster Alle hedninge hagde kringsettet mig ieg fik heffn offuer dem i Herrens naffn De kringsette mig tocke som bierne och de bleffue vdslucte som ild i torne Det skede altsammen i vor Herris naffn ath ieg fik ret heffn offuer dem alle Jeg

vor stød och slagen ath ieg skulle falle men vor Herre tog oc
holt mig oppe Vor Herre er all min mact loff och ære han
xviii* er och all min hielp och salighed || Salighedens loffsens och
ærens røst hwn er i de retwisis hwff och helige Gudz høgre
hand er sterk/ Gudz høgre hand ophøyde mig Gudz hand er
megtig Jeg skal icke dø men lenge leffue oc forkynde Herrens
store gerninger Vor Herre han straffede och tuctede mig men
han slo mig icke alligeuel i hiell Lader retferdighedz porte
op fare mig ath ieg kan altid indgonge ath dem Och loffue
Gud/ denne er Herrens port de retwise skulle indgaa ath
hannem Herre ieg tacker dig ath dw hørde mig och ath dw
est giort mig til salighed Den sten som mwremesterne bort
kaste han er giort til en hiørne sten Det er alt skeet vdaff
vaar Herre och det er vnderligt for allis vaare øgen Denne
er den dag som Herren giorde wii skulle gledis och frøydis
i hannem Herre ieg beder dig hielp och frelss mig Herre
lad och alting vel lockis met mig Velsigned ver den som
kom i Herrens naffn wii benedide eder oc i Herrens hwff
a Gud vor Herre oplinse oss/ pryder hans høytid met may
til alterens hiørne Dw est min Gud thi tacker ieg dig dw
est min Gud thi loffuer ieg dig .Jeg tacker dig Herre ath
dw hørde mig och est bleffuen min hielp och salighed
Tacker och loffuer Herren for han er god thi hans miskundhed
varer ewindelige

Beati immaculati cxix psalm

✠ Gudz hellige ord och lerdom loffuis i denne psalm J huilke all vor salighed staar/ Her gøris en bøn ath man maa bliffue fast hoss dem/ thi de bliffue salige som dem elske/ och de fordømiss som dem hade Hun lyder som den vij xix/ S. Ambrosius och/ S/ Jeronimus scriffue ath Dauid giorde hende

SAlige ere de som ere vbesmittede paa vegn/ och vandre i Herrens low och bud Salige ere de som acte hans bud och vidnesbyrd och atsporge hannem i alt deris hierte Thi ath de som gøre ille eller synde de vandre icke paa hans rette veye Dw bøst ath alle skulle holle dine bud met stor slit/ och

met en god vilge || Gud giffue ath mine veye mwe saa ste G
ath ieg kan holde din retferdighed Jeg bleffue icke beskemmet
faare dig om ieg saage stedsse till alle dine bud Jeg tacker
dig inderlige aff alt mit hierte ath ieg lerde din retuished
ræt och dom Jeg vill holde din retferdighed stedsse thi for-
lad mig icke nogen tid mere

In quo corrigit adolescentior.

HVor met retter en vng sine veye i det ath han holder dine ord och tale/ Jeg atspurde dig aff alt mit hierte/ lad mig icke gaa vild aff dine budord Jeg vil beuare dine ord vdi mit hierte ath ieg skal icke mere synde mod dig Velsignede vere dw Gud vaar Herre lær mig din retuished bud och vilge Jeg vil forkynde dem met mine læbe och sige aff din mwndis retferdighed Jeg gleder mig i dit testamentis veye lige som i alle honde store rigdomme Jeg vill øffue mig i dine budord och vilge || och acte och tencke Gii
altid paa dine veye Jeg haffuer stor lest til din retwished ieg skall icke forglemme dine hellige ord

Retribue seruo tuo viuifica.

GVd vnd mig din tienere ath ieg maa leffue/ och beuare dine hellige ord och tale Oplad mine øgen ath ieg maa see/ och acte dine store vunder aff din low Jeg er en gest och elende her paa iorden skiwl oc døll icke dine budord faare mig Min siel begerer met stor forlengelse ath hwn maa altid vide din retferdighed Dw straffer alle som ere hoffmodige forbannede ere de som gaa aff dine bud Tag bort fra mig bespottelse och foractelse thi ieg atspør dine hellige budord Forsterne sade sammen och talede mod mig men din tienere tenckte paa din retuished Jeg løster til dine hellige budord oc vidne och alt mit raad er til din retferdighed

Adhesit anima mea

Gii MIn siel henger ved iord oc muld gør mig leffuende effter dit ord Jeg sagde dig mine veye och dw hørde mig lær mig din sande retferdighed Lad mig forstaa din retwishedz veye ath ieg kan tale om dine store vnder Min siel vansmectede aff angest och sorg gør mig sterck och fast i dine ord Tag fra mig alle onde falske veye och vnd mig ath leffue vdi din low Jeg vdualde dine hellige sandhedz veye och glemde icke dine retuise domme Jeg holt mig gerne til dit testamente Herre Gud beskemme mig icke din tienere Jeg vandrede i dine hellige budordis veye thi dw gledde och frøyde mit hierte

Legem pone michi domine.

HErre lær mig din retuishedis veye/ ath ieg kan beuare dine budord/ Giff mig forstand till ath holde din low Giii och ath beuare hende vel vdi mit hierte || Led mig Herre paa dine budordis veye thi ieg haffuer stor lost til dem alle Boye mit hierte til dine bud och vilge oc icke til nogen gerighed eller karighed Bort vent mine øgen ath de icke see forfengelighed/ och giff mig liff i dine veye Stadfeste mig din tienere i dine sande ord ath ieg maa altid frøcte dig vor Gud Tag bort fra mig al min bespottelse oc skam faar huilken ieg redis/ thi dine domme ere gode See ieg begerer ath holle alle dine bud gør mig leffuende i din retferdighed

Et veniat super me misericordia tua

HErre lad din miskundhed och salighed komme offuer mig effter dine ord och tale At ieg kan sware dem som mig bespotte met ord/ thi ieg haabis altid till din tale Tag icke sandhedz ord aff min mwnd thi ieg haabis til dine milde domme Jeg vil gerne holle din low och bud nw och altid

til ewindelig tid ‖ Jeg vandrer her paa ith stort och vit Ciiir
rwm thi ieg atsporger och begerer dine budord Jeg vil tale
for Konger om dine budord och ieg skall dog icke beskemmis
Jeg tenckte och actede paa dine budord huilke ieg elste aff alt
mit hierte Jeg skal opløffte mine hender til dine budord
som ieg elske/ oc øffne mig din retuisfhed

Memor esto verbi tui domine

HErre kom dit ord i hw i hu[i]lket dw gaff mig stort haab
Det er min hugsualelse i min nede[r]trodelse thi dine
ord skulle gøre mig leffuendig De hoffmodige bespottede mig for
meget men ieg ville dog icke vige aff din low Herre ieg tenckte
paa dine retuise domme som vare fra euig tid/ saa bleff ieg
trøsted Jeg gruede faare de onde mennisske som forlade din
low bud och retuished Herre ieg tencker om natten paa dit
naffn ath ieg kan holde dine bud och low ‖ Det er min Ciiii
rette act och mening thi vil ieg och gerne holle dine budord

Portio mea domine dixi custodire

HErre ieg sagde/ dw est min part och deel/ ath ieg kan
holde din low och bud Jeg beder for din asyn aff alt
mit hierte miskunde dig offuer mig effter dit ord Jeg tenckte
oc actede paa dine sande veye och vende mine føder til dine
budord Jeg hastede och vor altid redebon der till ath ieg
kunde nogen tid holde dine bud Onde mennisskis garn kring-
sette mig men ieg vill dog icke forglemme din low Jeg stod
op om midnat ath loffue dig fore dine retferdighedz domme
Jeg er delactig met alle som dig fructe och ville holde dine
budord och vilge Herre iorden er fuld aff din miskundhed
lær mig Herre din retferdighed

Bonitatem fecisti cum seruo.

Qiiii HErre dw gør vel mod mig din tienere effter dit eget ord oc tale Lær mig visdom seder oc forstand thi ieg trode paa dine budord Jeg syndede til ieg bleff neder trocter ieg vil nw gerne holle dine ord och tale Dw est god lær mig dine budord/ och din store retuished/ for din egen godhedz skyld De hoffmodige dictede løgn paa mig men ieg vil holle dine bud i mit hierte Deris hierte er fet och tædt som talg men mig løster mest til dine budord Det er mig gaat ath dw ydmygede mig ath ieg maatte lære din retferdighed Din mwndz budord ere mig kerere en mange twsinde pund guld oc sølff

Manus tue domine fecerunt me.

HErre dine hender giorde och skabte mig/ giff mig forstand och holle dine bud De dig frocte de skulle se mig oc gledis/ thi ieg hobedis til dine ord oc tale Herre
Qv ieg ved ath dine domme ere retuise || och ath dw ydmygede mig retferdelige Lad din miskundhed hugsuale mig din tienere/ effter som dw selff før loffuede Lad din barmhertighed komme til mig ath ieg maa leffue och elske din low Lad de hoffmodige beskemmis/ thi de giorde ille med mig/ ieg vil tale om dine budord Lad dem komme til mig som dig frøcte och ville vide dine budord och vilge Lad mit hierte bliffue rent i dine budord ath ieg skal icke beskemmis

Defecit in salutare tuum anima

MIn siel forlengis effter din salighed/ thi ieg haabis til dine ord Mine øgen forlengis och effter din tale och sige/ naar vilt dw Herre hugsuale mig Thi ieg er lige som en flaske i frost men ieg forglemmer dog icke dine bud Huor mange ere dine tieneris dage naar vilt dw døme offuer mine

fiende De hoffmodige groffue hwler faare mig som icke leffde effter din loff och bud || Alle dine budord ere sande och ov- visse de onde hade mig thi hielp mig snart De forterede mig moren her paa iorden men ieg forlod dog icke dine budord Gør mig leffuende faar din miskundhed ath ieg maa holde din mwndis bud

Ineternum domine verbum tuum.

HErre dw bliffuer ewindelige dit ord bliffuer och til ewig tid i hiemmelen Din sandhed bliffuer oc ewindelige/ du skabede iorden at hun staar fast Alle ting staa daglige vnder din vilge thi alle ting skulle tiene dig all ene Tenckte ieg icke paa dine budord da forfore ieg snart i min modgong Jeg vil aldrig forglemme dine budord thi dw gør mig leffuende met dem Jeg er din tienere / hielp oc frels mig thi ieg maa atspørge dine hellige budord Onde mennisske vocte paa at forderffue mig men ieg tencker altid paa dine budord Jeg saa til enden paa alle ting thi dit budord er alsom bredest och størst

Quomodo dilexi legem tuam. Qvt

HErre o huor meget elske ieg din low / thi taler ieg oc daglige om hende/ Dw gierde mig visere i dine budord en alle mine fiende och wuenner vaare thi ere de altid och ewindelige hoss mig Jeg er visere en alle mine lærere vaare thi dine budord ere altid i min tancke Jeg er mere forstandig en de gamble thi ieg atspørger stedsse dine budord Jeg holder mine føder fra alle onde veye ath ieg kan holde dine ord och tale Jeg vigede icke aff din dom och ræth thi ath dw haffuer lert mig din low O huor søde ere dine ord i min strube och bedre en hwnnig vdi min mwnd Jeg bleff wiiss och klog aff dine budord thi hader ieg alle onde och syndige veye

Lucerna pedibus meis verbum.

DIt ord ere mine føders lecte/ och mit liwff i alle mine
veye/ Jeg for oc vil det altid gerne holde/ at ieg vil be-
Qvi^v uare dine retuise domme || Herre ieg er ydmyget och neder
trocket gør mig leffuende effter dit ord Herre lad min
mwndis ord behage dig och lær mig dine domme och ræt
Min siel er altid vdi mine hender thi vil ieg icke forglemme
din low Onde mennisske legge snarer faare mig ieg gaar
dog icke aff dine budord Jeg vil arffue dine bud til ewig
tid thi de ere alt mit hiertis glede Jeg bøyer mit hierte til
ath gøre retuished ath ieg maa fonge den ewige løn

Iniquos odio habui et legem

JEg hadede de onde mennisske och elske dine budord och
low Dw est min hielpere och frelsere ieg haabis altid
til dine egne ord Viger bort fra mig i onde mennisske thi
ieg vil holde min Gudz budord Holt mig i dine ord ath
ieg maa leffue oc lad mig icke skemmis fra mit haab Hielp
mig Herre saa bliffuer ieg frelst ieg vil offue mig i din
Qvii retferdighed || Dw forsmaar alle som forlade dine bud thi
ath deris tancke er falsk och ond Dw gør alle onde til inted
paa Jorden thi vil ieg elske och holle dine budord Mit
legeme skelffuer for din fryct och fare thi ieg rædis storlige
for dine domme

Feci iudicium et iusticiam.

JEg giorde dom och retuished giff mig ey vnder mine
bespottere Tag mig din tienere i de beste maade/ och
lad de stolte icke bespotte mig Mine øgen forlengis effter
din salighed och effter din retferdighedz ord och tale Gør
mod din tienere effter din miskundhed och lær mig din ret oc
retferdighed Jeg er din tienere giff mig forstand ath ieg

maa vide dine hellige budord Herre det er høy tid ath dw
gør det thi de ville forderffue din low och bud Der fore
elske ieg meget dine budord fast mere en guld och dyrebare
stene Jeg vil gerne lære alle dine bud och hade alle løgn-
actige och onde veye

Mirabilia testimonia tua domine Qvii

Herre dine budord ere meget vnderlige thi tencker min
siel altid paa dem/ Dine ordis vdtydelse oplinser och
lære alle och giffue de ydmyge god forstand Jeg oplod min
mund och hente min aande thi ieg begerede ath vide dine bud
See til mig oc vær mig miskundelig som dw est mod dem som
elske dit naffn Skicke mine gonge effter din tale och lad icke
mine synder regere i mig Frels mig fra menniskens fortalelse
ath ieg maa altid holde dine bud Opliuss dit ansicte offuer
mig din tienere och lær mig din retferdighed och bud Mine
øgen græde baade thaare och vand fore de ville icke holde
din low och bud

Justus es domine et rectum

Herre dw est retuiss oc god/ och din dom er ret och
retferdig Dw bod strengelige ath holle dine bud/ oc
din retuished oc rette sandhed ‖ Min vrede haffuer skot Qviii
fortered mig thi mine fiende forglemde dine ord Dine ord
ere brendene offuer maade och din tienere elsker dem vdi sit
hierte Jeg er vng oc meget foractet och forsmaad ieg for-
glemmer dog icke dine budord Din retwished er en ewig
retwished och din low er sand fast och stadig Sorg nod och
forfølgelse funde mig men dine budord ere all min lost oc
lancke Dine budord ere retuise til ewig tid giff mig forstand
til ath lære dem ath ieg maa siden leffue euindelige

Clamavi in toto corde meo

HErre ieg robede aff alt mit hierte hør mig/ ieg ill holle dine bud Jeg rober til dig Herre frelſſ mig ath ieg kan holde dine budord Jeg kommer tilige i dagningen och rober thi ieg haabis til dine hellige ord Hør min roſt for din ſtore miſkundhed Herre gør mig leffuende paa din dom De mig forfolge komme faſt nær met ont och de ere meget langt borte fra din low Herre dw eſt altid nerwerendis till ſtede dine veye er alle ſande faſte och rette Jeg viſte fra førſte dine hellige budord thi ath dw ſtadfeſte dem til ewig tid

Vide humilitatem meam

SE min ydmyghed och nedertrøckelſe/ och frelſſ mig heden/ thi ieg haffuer ey forglemt din low oc bud Døme offuer min ſag och frelſſ mig/ oc gør mig leffuende faar dit ord ſkyld Salighed er longt fra onde menniſke thi de acte icke din retferdighed Herre din miſkundhed er meget ſtor gør mig leffuende faare din dom De ere mange ſom mig forfølge och hade ieg vill icke vige aff dine budord Jeg ſaa mange onde menniſke/ och ſørgede faare de ville icke holle dine budord See ieg vil elſke dine budord gør mig leffuende fore din miſkundhed Dine ord vaare ſande fra begyndelſen dine retuiſe domme vare til ewig tid

Principes perſecuti ſunt me.

FØrſterne forfulde mig for vden ſagh och mit hierte grwer for dine ord/ Jeg gleder mig ved dine hellige tale/ lige ſom den der finder mange ſtore roff Jeg hader løgn oc vederſtyggis ved hende och elſker dine hellige bud och low Jeg loffuede dig huer dag ſiw gonge fore alle dine ſande och retferdige domme De haffue ſtor fred ſom elſke din low de fonge ſiden huerken ſkendſel eller ſkam Herre

ieg vacter nw effter din salighed thi elsker ieg och dine hellige bud Min siel holder dine bud och testamente och hun elsker dem alle offuer maade Jeg vil holde dine bud och befalninger thi alle mine veye ere fore din asyn

Appropinquet deprecatio mea

HErre lad min bøn komme op til dig for din asyn/ och
lær mig ath forstaa dine hellige ord Lad mine bøner
komme for dit ansicte/ oc frels mig effter dine ord oc tale
Mine læbe skulle loffue och ære dig Herre naar dw lærer mig u*
din retferdighed Min twnge skal och forkynde dine ord thi
alle dine bud ere retuise och sande Lad din hand gøre mig
hielp och bistand thi ieg vdualde dine hellige budord Herre
ieg begerer din store salighed och ieg haffuer stor vilge til
din low Lad min siel leffue och loffue dig all ene och lad
dine milde domme hielpe mig Jeg for vild som ith fortabet
faar Herre frels mig din fattige tienere thi ieg vil icke
glemme dine bud

Ad dominum cum tribularer [cxx Psalm]

¶ Dauid gør her en bøn som huer maa læse ath han kan frelsis aff denne sorgelige verden och fra onde menniskis had och forfylning Hwn lyder som den lv lvi lix och cxl Psalm

JEg robede til Herren der ieg forfuldis och led nød/ oc
han hørde mig naadelige/ Herre frels min siel fra
onde mwnde och fra alle falske och onde twnger Huad
kunde de giffue eller tage fra dig met deris falske och long-
actige twnger || De ere lige som huasse och skarpe pile och uii
brende met hede forderffuelige kwll Ve mig ath ieg er her
nw saa elendig och ath min bolig er saa longt fra mig
Jeg bode hoff dem som bode vdi Cedar och min siel vaar der
lenge elendig Jeg vaar fredelig hoff dem som hagde fred

naar ieg talede/ da stridde de mod mig faargeffnis och vden all sagh

---

Leuaui oculos meos cxxi Psalm

❧ Dauid lærer her ath man skall haffue sin tilflucht til Gud i sin modgong oc fristelse/ thi han kan vel beskerme alle Hun lyder som den xci och cxxv/

JEg oploffte mine ogen til biergene/ oc deden skal mig komme hielp/ Min hielp skal komme fra vor Herre/ som skabte baade hiemmelen och iorden Han skall icke lade din fod falde han soffuer icke som dig beuarer See den som beuarer alt Israels folk han soffuer icke/ och han skall icke soffue Gud beuarer dig/ Gud beskermer dig vel baade hoff din høgre/ och venstre hand || Ath solen skal icke brende dig om
uii° dagen maanen skal icke skade dig om natten Herren beuarer dig
och fra alt ont Herren beuarer altid din siel och aand Herren skal beuare din indgong oc vdgong fra nw och altid siden ewindelige

---

Letatus sum in his cxxij Psalm

❧ Dauid taler her om den store glede som gode menniske haffue i deris hierte aff det faste haab som de haffue til den ewige glede i hiemmerige (som her kallis Jherusalem) denne psalm lyder som den xlviij

JEg glædis ved de ting som mig ere sagde/ ath wii skulle gaa ind i Herrens hwss/ Vaare føder skulle staa i hans indgonge i Jherusalem (det er i hiemmerige) Jherusalem som byggis lige som en stad det holder tilsammen met huer anden Did opfare slecterne/ serdelis vor Herris ath lære och kende alt Israels folk Herrens budord och testamente ath de skulle loffue oc ære Herrens naffn Thi der skulle være sæde paa dommen och sammeledis Dauidz hwsis sæde
uiii Beder Gud i Jherusalem om fred thi det gaar dem vel som vor Gud elske och de skulle fonge offuerflødige nock Der skal

bliffue fred i dit huff aff din mact och offuerflødighe nock i alle dine taarn For min kere brodris och venners skyld thi skal ieg tale fred aff dig for alle For vor Herris och Gudz husis skyld da vil ieg opsøge gaat til dig

---

Ad te leuaui cxxiij psalm

David lærer her alle at fly til Gud i deris sorg och modgong som de rige och hoffmodige gøre dem De skulle bede Gud frelse dem der aff Hun lyder som den cij Psalm

HErre ieg oploffte mine øgen till dig som bor i hiemmelen Lige som gode tieneris øgen tage vare paa deris Herris och hosbondis hender Och lige som en god tieniste moff øgen tage vare paa hendis frwes hender Saa skulle vaare øgen vere op til Gud till han miskunder sig stedsse offuer off Herre miskunde/ Herre miskunde dig offuer off/ thi wii ere meget foractede oc forsmaade || Vaare siele ere och Niii
opfylde aff de rigis spot och aff de hofferdigis store forsmædelse

---

Nisi quia dominus cxxiiij Psalm

David lærer off her ath bede Gud ath han vill frelse off aff verdens modgong/ och fra vore fiende/ thi wij kunde icke ellers vndkomme fra dem Hun lyder som den cxxvi Psalm

VAare icke Herren hoff off skal Israels folk nw sige Vaare icke Gud nw snarlige hos off/ naar menniskene satte dem op mod off Da opsløge de off moren leffuende naar de vredis och faarhaftis paa off Da hagde oc vandet druckned oc suncket off oc stromene hagde loffuit offuer vore siele Velsigned vere Gud ath han gaff off icke til fengsel oc roff/ i deris hvasse tender Vaare siele vndkomme som fwlene vndfly fra fwgleris garn och deris snarer Thi snaren och garnet ere sønder brødne och wii ere alle saa frelste naadelige

Vaar hielp och trost er i Herrens naffn som skabte baade hiemmelen och iorden

---

xiiii Qui confidunt cxxv psalm

✿ Dauid lerer her ath alle skulle haffue en fast tro och haab till Gud/ och icke till noget menniske paa iorden eller til rigdom Men alle skulle bede gud ath han frelser dem fra synd och alt ont Hun lyder som den xci och cxxi Psalm

DE som tro oc haabis til Herren de skulle icke roris till ewig tid Men de skulle bliffue vel faste och stadige/ som Sions bierg till ewindelige tid Der ere bierg om samme Jherusalem Herren er hoss sit folk til ewig tid Vaar Herre skall icke lade onde menniske fonge mact offuer de gode och retwise Saa ath de retferdige skulle vdrecke deris hender til synd/ eller til nogen ondskaff Herre gor vel mod alle gode menniske som ære retferdige i deris hw och hierte Men de som vige aff Gudz bud skall han bort lede met dem som synde/ fred vere offuer Jsrael (det er offuer christne)

In conuertendo cxxvi Psalm

Xiiii° ✿ Dauid taler her om ath Gud vil vende deris sorg till glede i hiemmerige som lide modgong tolmodige met wrette/ Thi skulle alle tacke Gud ath han frelser dem fra deris synd Hwn lyder som den cxviij Psalm

NAar Gud tager Sions fengsel bort/ da bliffue wii alle hugsualede/ Da skulle vaare mwnde opfuldis met lader/ och vaare twnger met froyd och glede Da skulle de sige blant hedningene Herren giorde store tegen blant dem Herren giorde store ting oc vel mod oss thi ære wii alle offuer maade glade Herre tag vort fengsel bort fra oss alle som rinde becke torris i synde vær De som saade deris sed met gredende thaare de skulle hoste igen met lost och glede De som vdginge met stor graad och suck ath saa deris gode

och erlige seed De skulle komme igen met stor glæde och bære deris kerffue hiem met dem

---

Nisi dominus edificauerit cxxvij Psalm

✿ Dauiid taler her om ath alting skeer och kommer aff Gudz faarsyn Vden huilken all omhw och sorg er forgeffuis Hun lyder som den ciiij Psalm

VDen Gud bygger hwset/ da arbeyde de alle forgeffuis vv som det bygge/ Vden vor Herre beuarer staden/ da vaage de forgeffuis som hannem vocte Der er forgeffuis ath i staa op for dag staar op alle som æde drøffuelsens brød Thi huo som Gud vil vnde noget gaat det giffuer han hannem och vel i søffne See de gode børn ere Herrens arffuinge oc liffuens fruct skall bliffue deris løn Lige som pile ere i de megtigis hender saa bliffue deris børn som ere vdstødne Salig er den mand som haffuer fult gode skwd han skal icke beskemmis naar han skal tale met sine fiende paa dommen

---

Beati omnes cxxviij Psalm

✿ Dauid siger her ath all locke och salighed er i Gudz fryct Hun lyder som den ix och cxij Psalm/

Salige ere de som Gud frøcte/ oc gaa och vandre vdi hans veye Dw skalt føde dig aff dine henders arbeyde/ salig est dw/ och vel vorder dig om dw det gør || Din hustrw vv• skal vere som ith fructsommeligt vintræ inden dit hwsis vegge Dine børn skulle vorde som olye quiste alt tringt omkring dit bord och sæde . See saa bliffuer den mand velsigned som frøcter vaar rette Herre och Gud Herren aff Sion skal velsigne dig vel/ at du skalt see Jherusalems gode i alle dine dage Dw skalt och see dine børne børns børn fred vere offuer Jsrael (det er christne)

Sepe expugnauerunt cxxix Psalm

✿ Dauid kærer paa alle som forfølge Gudz tienere och siger ath de skulle forfare som greff paa tagene Hwn lyder som den cxxiij cxxiiij cxxviij clix lxij och lxxvij Psalm

ISraels folk skal nu sige/ de stridde tid mod mig aff min vngdom De stridde tit mod mig aff min vngdom/ och kwnde dog icke offueruinde mig Onde mennisske tomrede paa min bag och forogede meget deris ondskaff Vaar Herre som er retferdig och god/ han skall ned hugge de ondis halss och
Nvi snarer || De skulle skemmis och driffuis til bage alle som hade och forfølge Sion De skulle bliffue som ho paa tagene som er tiwrt før en det neder slaff Aff huilket lemanden icke fulder sin hand och icke heller den som binder kerffuen De sagde icke som der ginge omkring Herrens velsignelse skal vere offuer eder Men wii velsignede och benedide eder alle i vaar Herris Jhesu Christi naffn

---

De profundis clamaui cxxx Psalm

✿ Dauid gør her en bøn som huer maa læse om forladelse aff sine synder/ Och ath han maa frelsis fra all sorg och pine Hun lyder som den cxv li psalm

HErre ieg rober till dig aff hiertens grund/ Herre hør min ydmyge røst/ Lad dine øren merke och giffue vel act paa min ydmygelige bønnis røst Herre vilt dw komme vaare synder i hw Herre huo kan da lide eller thaale din dom Der er miskwndhed och forladelse hoss dig thi skulle
Nv alle mennisske frøcte dig || Jeg vocter paa Herren thi han er tro min siel haabis til hans ord och tale Min siel vocter fast effter vaar Herre fra en morgens vect oc til en anden Jsrael vocter och haabis til Herren thi all miskundhed er hoss hannem Han frelste Jsrael aff alle hans synder och fra alle hans onde gerninger

---

Domine non est exaltatum cxxxi Psalm

✿ David siger ath ydmyghed och en ret tro ere mest tacknemmelige for Gud/ Och han raader ath wij skulle sette alt vort haab oc trøst till Gud Hun lyder som lxxv och cxiij Psalm

HErre mit hierte er icke hofferdigt min øgen ere icke heller hoffmodige/ Jeg vandrede icke heller i store ting/ som mig vaare faare meget vnderlige Naar ieg icke ydmygede mig faare dig och stillede min siel til rolighed Da bleff hun i mig lige som ith barn der affvennes fra sin moders bryst Jsrael vocter och haabis til dig vaar Herre fra nw och altid til euindelige tid

* Jsrael/ det er alle cristne menniskenn

Memento domine dauid cxxxij Psalm xvi

✿ Dauid lærer alle ath bede til Gud at han vil vnde dem ath forstaa hans ord och vilge/ oc at fuldkomme dem met kerlighed oc en sand tro thi al vor salighed staar der paa Hwn lyder som den xlviij lxxxiij lxxxvij lxxxix och cxxiiij Psalm

HErre kom Dauid din tienere i hw/ och alle hans modgeng oc tolmodighed/ Han swor vaar Herre och Gud en eed och loffuede Jacobs Gud ith løffte Jeg vil icke gaa ind vnder mit paulwn och icke heller legge mig paa min seng Jeg vil icke lade mine øgen soffne och icke heller mine øgenhuale slwmme Før ieg finder en god sted til Herren ath gøre Jacobs Gud ith tabernakel See wii hørde Herren vdi Effrata och funde hannem i markens skoffue Vii ville indgaa i hans tabernakel och bede til hannem faare hans føder Herre stat op vdi din ro och ære och frelff off vdi din salighedz arck Dine prester skulle føre dem i retuished dine helgene skulle gledis och loffue dig || Vent icke din xvii
salffuedis ansicte bort faar Dauidz din arme tieneris skyld Vor Herre suor Dauid ved sin sandhed han vill och visselige holle hannem det Han sagde ieg skall sette paa dit sede

vdaff dit liffuis fruct och seed Om dine børn holde mit testamente och mine budord som ieg dem lærde Da skulle deris børn side paa dit sede altid och ewindelige for vden ende Thi Herren haffner vduald Sion och han haffuer lost til ath bo i hende

* Sion det er alle gode christne menniske

Han sagde denne er min ewige ro ieg vil der bo/ thi vdualde ieg hende Jeg vil velsigne alle hennis encker och mette hennis fattige met mit brød Jeg vil klede hennis prester i salighed oc hennis helgen skulle gledis oc frøydis Der vil ieg giffue Dauid stor mact ieg beredde ith stort skin for min saluede Jeg skall klæde hans fiende met skam och min ære skal blomstris offuer hannem

---

Ecce quam bonum cxxxiij psalm

¶ Dauid lærer hær alle cristne ath leffue kerlige met huer andre som brødre/ thi det er dem selffue stor glede/ och Gudz naade er da hoss dem Hwn lyder som den lxviij Psalm

SEer huor gaat och losteligt det er ath brødre bo kerlige tilsammen/ Som salffuen rand ned i Aarons skeg der han bleff salffued och smwrder Hwn rand och ned paa hans kleder som dug falt paa Hermon oc Sion bierg Der bød och gaff Herren sin velsignelse och det sande liff ewindelige

---

Ecce nunc benedicite cxxxiiij psalm

¶ Dauid paaminder alle ath loffue och tacke Gud for alle hans velgerninger Hun lyder som den cxiij Psalm

ALle Gudz tienere velsigner vor Herre/ och loffuer hannem alle ewindelige/ J som staa i vaar Herris hwss och bolige och i vaar Herris och Gudz indgonge Holder eders hender op om netterne til hans hellighed/ och loffuer

Gud || Vor Herre aff Sion velsigne dig vel som skabede xviii* hiemmelen och iorden

---

Laudate nomen cxxxv Psalm

Loffuer allesammen Herrens naffn / alle Gudz tienere loffuer Herren / J som stonde vdi vaar Herris hwss/ oc vdi vaar Gudz hwsiss indgonge Loffuer vaar Herre thi Herren er god siunger hans naffn loff thi der er søt Thi Herren haffuer vdvald Jacob och Israels folk til sin eyedom

* Jacob och Israel det ere alle cristne mennisker

Jeg ved ath Herren er stor och mectig och ath vor Herre er offuer alle guder Han gør hvad han vil i hiemmelen oc iorden och i haffuit och i alle dybe vand Han lader skyer opgaa fra iordens ende och lader regn komme met stor lynn ild Han lader vær komme ned aff hiemmelen effter sin egen gode och lønlige vilge Han slo i hiel alt som først føddis i Egipten baade aff menniskken qweg och fæ Han lod store tegen komme i Egipten offuer Kong Pharao * och hans tienere Gud slo der meget folk oc menniske i hiel och mange store och veldige Konger Seon Amoriters konge/ oc Ogh aff Basan och alle Konge Rige i Chanaan Och gaff Israel sit folk deris land ath haffue dem til arff och eyedomme Herre dit naffn varer ewindelige och din hwkommelse till alle slecter Vor Herre skal dome och rette sit folk och milde sig offuer alle sine tienere Hedningis affgude ere aff sølff och guld och de ere menniskens egne gerninger De haffue munde och de kunde icke tale de haffue ogen och de kunde icke see De haffue oren och de kunde icke høre de haffue icke aande i deris mwnde De som dem gore de ære lige som de ære och alle som tro eller haabis til dem Israels folk loffuer alle vaar Herre i aff Aarons slecte loffuer vor Herre J aff Levi slecte loffuer vaar Herre i som fracte vaar Herre loffuer hannem || Velsigned vere vaar Herre * aff Sion som bor i Iherusalem (det er i hiemmerige)

Confitemini domino cxxxvi Psalm

❧ Dauid paaminder alle cristne ath loffue Gud for hans velgerninger som han haffuer giort oss arme mennisske/ Hun lyder som denne forscreffne psalm

Loffuer vaar Herre for han er god/ thi hans misskundhed
varer ewindelige Tacker Gud som er offuer alle guder
thi hans misskundhed varer ewindelige Tacker Gud som er
offuer alle Herrer thi hans misskundhed varer ewindelige
Han gør all ene store vnderlige ting thi hans misskundhed
varer ewindelige Han skabede alle hiemlene visslige thi hans
misskundhed varer ewindelige Han satte och feste iorden paa
vandet thi hans misskundhed varer ewindelige Han skabede
solen och alle andre skin thi hans misskundhed varer ewindelige
Xii Han gaff solen stor mact om dagen thi hans misskundhed
varer ewindelige Maanen och stiernerne skinne om natten thi
hans misskundhed varer ewindelige Han slo Egipten i det
som først føddis thi hans misskundhed varer ewindelige Han
vdførde Israels folk fra dem thi hans misskundhed varer
ewindelige Met sin mectige hand och vdtracte arm thi hans
misskundhed varer ewindelige Han skilde det rode haff ath
mit i tw thi hans misskundhed varer ewindelige Han lod
Israels folk gaa der i gennem thi hans misskundhed varer
ewindelige Han slo Kong Pharao och alt hans folk och all
hans mact ned i det rode haff thi hans misskundhed varer
ewindelige Han ledde sit folk i gennem orcken thi hans
misskundhed varer ewindelige Han slo de megtige Konger
och Herre ned thi hans misskundhed varer ewindelige Han
slo mange veldige Konger i hiel thi hans misskundhed varer
Xii• ewindelige Han slo i hiel Seon Amariters Konge ‖ thi
hans misskundhed varer ewindelige Han slo i hiel Ogh
Basans Konge thi hans misskundhed varer ewindelige Han
gaff andre deris Land oc Rige til arff thi hans misskundhed
varer euindelige Sine tienere Israels folk dem til eye=
domme thi hans misskundhed varer ewindelige Han kom
i hw ath wii vaare vnder trøcle thi hans misskundhed varer
ewindelige Thi frelste han oss fra alle vaare fiende thi hans

mistundhed varer ewindelige Han giffuer alt det som leffuer ath æde thi hans mistundhed varer ewindelige Tacker vaar Herre som er i hiemmerige thi hans mistundhed varer ewindelige Tacker vaar Herre offuer alle Herrer thi hans mistundhed varer ewindelige

---

Super flumina cxxxvij Psalm

❧ Dauid taler her om at Israels folk vaare fangne i Babilonen Och ath de begerede ath frelsis och komme till Iherusalem/ Det betyder ath mange cristne skulle fangis aff Antechristen Hun lyder som den lxxix och lxxx Psalm

WJi sade och graade hoff Babilons floder/ der wi Siiii
tenckte paa dig Sion/ Vii hengde vaare harper och lege paa træ baade paa pile oc vie træ som der stode hoff Thi ath de som oss hagde grebet oc fonget begerde ath wii skulle quede och siwnge De oss plaffuede sagde till oss paa spe queder oss nw en glad vise om Sion Huorledis skulle wii siwnge Herrens sang vdi fremmede Land oc Rige Forglemmer ieg dig o Iherusalem da forglemmis och min hogre hand Min twnge skal henge ved min keffte om ieg icke tencker paa dig vaar Herre Och om ieg icke ærer Iherusalem offuer all anden min glede och froyd Herre ihwkom deris born aff Edom i Iherusalems och i hiemmerigis dage De som sige bryder ned/ bryder ned bryder hannem ned i hans grunduall Dw wsle Babilonis daatter/ salig er den som dig betaler/ met den betalning som dw betalede oss
alle met tilforn || Salig er den som tager dine born och slar Siiii
dem i hiel emod en sten

Confitebor tibi cxxxviij psalm

✿ David loffuede Gud for sine store velgerninger Saa bør och alle cristne ath gøre/ for den store naade som han gør oss i mange maade/ Och vil hielpe alle aff deris nød som kalle paa hannem met en fast tro och stadigt haab Hwn lyder som den cxvi

HErre ieg tacker dig aff alt mit hierte/ thi ath dw hørde min
mwndis ord/ Jeg vill gerne siwnge dig loff och ære
for alle dine hellige Englis asyn Jeg vil bede til dig i din
hellige tempel och tacke der altid dit hellige naffn For
din store miskundhed och sandhed thi dw ophøyde dit naffn
offuer alle naffn Naar ieg kaller paa dig/ da hør mig och
giff min siel styrcke och mact Alle Konger paa iorden loffue
och ære dig thi ath de høre din mwndis ord och tale De
skulle och siwnge paa Herrens veye thi Herrens ære er stor
xiiii och megtig || Thi Gud er høyst och seer alder nederst och
kender de hofferdige longt fra sig Vaare ieg en mit i stor
sorg och nød da lode dw mig alligeuel leffue Och vdracte
din hand offuer mine fiende och frelste mig vel fra all deris
vrede Herren skall betale alting faare mig Herre din
miskundhed er ewindelig forlad icke dine henders gerninger

Domine probasti me cxxxix Psalm

✿ David taler her om Gudz euige faarsyn Och oth Gud haffuer mact offuer alting/ Och vid och seer alt som skeer/ och skicker alting effter sin vilge/ Hun lyder som den lxvi lxxiij och lxxvij Psalm

HErre dw forsøgte och kender mig/ dw kender min sidelse
och opstondelse/ Dw vist min hw och tancke longt borte
dw vist alle mine fodstige och veye Dw opleder alle mine
xiiii* gonge och veye der er inge ord och tale i min twnge || Ath
dw ey vist dem vel alle kere Herre baade lønlige och
sammeledis obenbare Dw skabte mig baade faare och bag
och sette din hand och saa offuer mig Din visdom er mig

faar høy ath forstonde thi kan ieg ingelunde hannem begribe Huort skal ieg fly faare din aand huort skal ieg fly faare dit ansicte Far ieg op til hiemmelen da est dw der far ieg ned til helffuede da est dw oc der Tage ieg mig vinger tilige i dagningen bode ieg och saa yderst ved haffuit Da skulle och din hand lede mig der din hogre hand skulle och holde mig der Siger ieg och ath mørket skywler mig da er det mørk dog lynst faare dig Thi mørket er icke mørkt hoff dig och natten er lyws som dag faare dig Mørket er altid saa klart faare dig som liwset skinner klarlige faar dig Dw haffuer mine nyre vdi dit vold Dw togst mig aff min moders liff Jeg tacker dig ath dw skabede mig dine gerninger ere alle meget vnderlige || Det kender min siel nw gantske vell mine Xv ben vaare icke dulde faare dig Der dw skabede och giorde mig vnderlige her nederst nedre paa denne iord Dine øgen saage mig før ieg vaar født allis dage ere screffne vdi din bogh Som en nw her effter komme skulle en dog der er en ingen kommen aff dem Gud huor ærlige ere dine helgene for mig huor megtig est dw deris Herre oc første Huor mange och vtalige ere dine gaffuer oc dine store velgerninger mod menniskene Telger ieg dem da ere de flere en sand i haffuit/ ieg vognede op oc er en nw hoff dig Gud som slar alle syndere i hiel lad alle blodgerige vige bort fra mig Thi de tale ille och twert mod dig dine fiende hofferde dem vden sagh Herre ieg hader dem alle som dig hade och ieg vaar vred paa alle dine fiende Jeg hadede dem met fuldkommeligt had thi bleffue de och alle mine fiende Faarsøge mig och forfare mit hierte forsøg mig och acte min hw och tancke || Och see om der er ondskaffuis vey i mig och led Xv mig paa din ewindelige vey

Eripe me domine cxl Psalm

❧ Dauid gør her en bøn som huer maa læse mod sine wuenner som hannem fortale och forfølge ath Gud vil frelse hannem fra dem och aff hans nød och sorg

HErre frels mig fra onde mennisfe / oc beuare mig fra
alle wmilde mend/ Som betencke ont i deris hierte mod
mig och berede dem daglige til strid och trette De hwesse
deris twnger som hugormene der er forgifft och eder i deris
twnger Herre beuare mig fra de ondis hender och frels
mig fra alle wretuise mend Som acte ath kaste mine føder om
kuld de hoffmodige lagde deris snarer for mig De vdsette
deris garn och reb fore mig ath ieg skulle falle ned paa
vegn Men ieg sagde til Herren dw est min Gud Herre
hør min ydmyge bøn och røst Herre som est min salighedz
xvi krafft dw skyulte och halp mit hoffuit i striden || Herre lad
onde mennisfe icke fuldkomme deris onde vilge mod mig som
de acte De motte ellers hofferde dem faar meget lad dem
icke fonge mact och offuerhand Lad deris lebers ondskaff och
fortalelse betecke deris hoffuit tringt omkring Lad dem falde
i ilden paa gloende kwll ath de icke staa op igen aff den
wselhed En baguaskere faar icke lecke paa iorden en ond
mand skal gribis aff doden Jeg ved ath Gud skall sly de
fattige dom och ret / oc heffne de armis wskel oc wret
Herre de retwise skulle alle loffue dit naffn och bliffue for
dit ansicte ewindelige

Domine clamaui cxli psalm

❧ Dauid gør her en bøn om sine synders forladelse Och ath han motte beuaris fra sine fienders swig och forfølgelse/ Huer cristen maa vel lese hende daglige Hun lyder som den v och xxxix Psalm

HErre ieg robede til dig hør min røst naar ieg kaller
po dig/ Lad min bøn komme op faar dit ansicte lige
xvi* som en god sød røgelsis røgh || Jeg skal oploffte mine

hender faare dig gantske ydmygelige til ith afftens offer Herre beuare min mwnd och læbe fra alle wnøttige ord/ och lad mig inted ont tale Bøye icke mit hierte til onde ord eller til ath samtycke de ondis leffned Lad mig icke omgongis met de onde eller æde aff deris kreseligthe mad De retuise sla och straffe mig naadelige det er min beste trost och hwgsualelse Lad icke de onde mennistis olye komme eller smorgis paa mit hoffnit Thi min bon er mod deris begerelse deris dommere swncke ned mod stenen De skulle hore mine ord och tale thi de ære alle kerlige sande och gode Vaare ben ere spridde bort mod helffuede som en der graffuer och kaster iord bort Herre mine ogen see op til dig ieg haabis til dig/ tag dw min siel Beuar mig fra de garn de sette fore mig och fra de ondis stendsel och skam Lad de onde mennisske falle i deris garn men ieg gonger der vden omkring

---

Voce mea ad cxlij Psalm xvii

✿ Dauid giorde en bon til Gud som huert menniske maa læse i hans sorg och forfolgelse ath han maa frelsis der aff och loffue Gud siden ewindelige Han lyder som den xxxi xxxv och cxliij Psalm

IEg robte till Herren met min rost/ oc ieg bad til Herren met min rost/ Jeg vdgyder mine ord for dit ansicte och obenbarer min nød faare dig Gud Naar min siel er i sorg och bedroffuelse da kender dw vel alle mine veye De lagde garn och snarer i stiwll for mig vaa den vey som ieg skulle gonge Jeg actede och saa paa min hogre side och der vaar ingen som mig kende Jeg kan ingen sted vndfly/ och der er ingen som atspor ath hielpe min siel Herre ieg robede til dig och sagde/ dw est mit haab och del i de leffuendis iord Giff act paa min bon och keremaall thi ieg er nw meget vndertrocket Frels mig fra alle mine forfolgere thi de ere faar meget stercke mod mig || xvii[r] Tag min siel aff dette mit fengsel ath ieg kan loffue och ære dit naffn De retferdige skulle bie effter mig til ath dw hielper mig op igen

Domine exaudi orationem cxliij Psalm

¶ Dauid giorde denne bøn til Gud om affløsning och naade/ Huilken huert menniske maa lese naar han er i synd sorg eller fristelse/ Ath Gud vill frelse hannem der aff Hun lyder som den lj och cxxx psalm

Herre hør min bøn met dine øren/ for din sandhed och godhedz skyld/ Hør mig och giff mig gode milde swar faar din egen store retferdighedz skyld Gack icke i rette meth mig din tienere thi ingen som leffuer er retwiff fore dig Mine fiende forfølge min arme siel och sla mit liff plat ned til iorden De ville legge mig ned i mørket lige som de der ere døde aff verden Min siel er gantske bedroffuit i mig och mit hierte er forferdet i mit liff Jeg tenckte paa de fremfarne dage || och gaff act paa alle dine gerninger Och talede om de store vnderlige ting som dw haffuer giort met dine hender Jeg racte mine hender op til dig thi ath min siel tørster fast effter dig lige som iorden gør effter vand och regn Herre hør mig snarlige och naadelige thi ath min siel vil ellers forgaa Vent icke dit ansicte bort fra mig at ieg ey bliffuer som de der falde i kulen Lad mig betilige høre din miskundhed thi ieg haabis altid til dig all ene Viff mig din vey som ieg skall gonge thi ieg oploffter min siel til dig Herre frels mig fra mine store fiende thi ieg haffuer all min tilflucht til dig Lær mig ath gøre effter dit bud och vilge thi dw est min eniste Gud och Herre Lad din gode aand føre mig paa det rette land/ faar dit eget hellige naffn skyld Herre gør mig leffuende faar din godhed och miskundhed och retferdighedz skyld Tag min siel fra sorg och plaffue/ for din miskundhed/ och bort driff mine fiende || Forderff dem alle som bedroffue min siel thi ieg er din fattige tienere

Benedictus dominus cxliiij Psalm

❧ Dauid tacker Gud for han gaff hannem seyer offuer sine fiende Oc halp hannem i hans nød Saa skulle och alle tacke Gud for han giffuer dem alt gaat och den euige salighed Hun lyder som den viij och lxv Psalm

BElsigned vere min Herre och Gud/ som lærde mine hender ath stride/ och mine fingre til ath føre krig Han er min storcke aff sin miskundhed han er min frelsere och al min hielp Han er min beskermere och al min trøst vdi min modgong och bedrøffuelse Jeg haabis fordi all ene til hannem thi han twinger mit folk plat vnder mig Herre huad er menniskēn ath dw det kender eller menniskens søn ath dw hannem acter Menniskēn lignes ved forfengelighed hans tid gaar bort lige som en skwgge Herre bøye dine hiemle och far ned tagh paa biergene och de skulle ryge

* Biergene/ det er verdens Førster och onde vmilde tiranner som hade och forfolge Gudz tienere och dem som ret predicke och lære

Lad liwn ild oc tordwn forderffue dem alle skiwd dine pile ned och forferde dem Vdstreck din hand aff den høyste hiemmel til ath hielpe och beskerme mig vel Frels mig och aff mange store vand och aff de fremmede børnis hender Hueff mwnde som tale forfengelige ting deris høgre hand er skalkhedz hand Gud ieg vil siwnge dig en ny sang paa en harpe meth thi strenge Dw som giffuer Kongerne seyer och priff och frelste Dauid din egen tienere Aff de mange onde menniskis suerd frels mig och nw aff min modgong Tag mig aff fremmede børnis hender hueff mwnde som tale om forfengelighed Deris høgre hand er ondskaffuis hand deris høgre hand er fuld aff bedragelse Tillad ath vaare sønner och børn mwe opuoxe/ lige som planter i deris vngdomme Och ath vaare døtter mwe bliffue prydede lige som billede och hiørne i templen || Oc ath vaare keldere mwe fullis met gaat ath dele met alle fra en tid til en anden Och ath vore faar bliffue fructsommelige met deris lam frwct och grøde Lad vaare øxen bliffue fede/ och sterke til ath drage/ ath de icke vansmectis Ath der icke bliffuer nogen dødis

nød eller rob och skraall paa vaare gader Vel er det folk som det saa ster och gaar men saligt er det folk huess Herre Gud er

---

Exaltabo te deus cxlv psalm

Dauid loffuer Gud for sin store mact och naade aff huilken alt gaat kommer til alle mennistke och creatur/ Oc serdelis till fattige som nedertrøckis aff hoffmodige Hun lyder som den xxxiij och ciiij psalm

GVd min Herre och Konge Jeg vil loffue dig/ och dit naffn ewindelige Jeg vil loffue dig daglige/ och ære dit naffn altid och ewindelige Vor Herre er stor/ och erlig/ och lofflig der er ingen ende po hans mact oc krafft Den ene slect fra den anden skall sige aff Gudz gerninger/ oc store mact oc E ii velde || De skulle och tale om din hellighedz ære och om dine megtige vnderlige ting Ath alle skulle ihwkomme dine store tegen och sige aff din erlige mact och ære De skulle tale om din godhedz ihukommelse och glede dem alle aff din retnisħed Vor Herre er naadelig och barmhertig tolmodig och fuld aff miskundelighed Vor Herre er mild och god mod alle/ hans miskundhed gaar offuer alle hans gerninger Herre alle dine gerninger loffue dig och alle dine helgene velsigne dig Och sige aff dit Rigis ære och verdighed och tale om din store mact och velde Ath alle skulle sige mennisskenis børn aff din store mact och dit Rigis ære Dit rige er ith Rige altid och ewindelige och din mact varer altid til ewig tid Vaar Herre ophielper alle som falle och oprenser alle som ere nedslagne Alle øgen vacte och haabis til dig Herre och dw giffuer dem alle ath æde i tide Dw oplader din hand/ och E ii* giffuer alle creatur velsignelse/ och alle deris føde || Vaar Herre er retwiss i alle sine veye och hellig i alle sine gerninger Gud er nær hoss alle som kalle paa hannem och hoss alle som bede met en sand tro Han gør deris vilge som hannem frøcte och hører deris bøn och frelser dem alle Herren beuarer alle som hannem elske och forderffuer alle

onde menniske Min mwnd skal loffue och tacke Herren alle menniske skulle velsigne hans naffn altid och ewindelige for vden ende

---

Lauda anima mea cxlvi Psalm

☙ Dauid lærer her/ At alle skulle tacke Gud for hans vtalige velgerninger thi han hielper alle aff deris sorg och nød/ Den er salig som tror paa hannem Men den er wsalig som tror paa Herrer och førster Hun lyder som den xxxiiij och lxviij Psalm

Min siel loffue vaar Herre ieg vill loffue Gud saa lenge ieg leffuer Jeg vil och siwnge Gud vaar Herre loff och ære men ieg er til i denne verden || Forlader eder Tiii icke paa Herrer och førster eller paa nogre aff menniskenis børn Thi de kunde icke heller hielpe eder ræt der er och ingen salighed hoss dem Deris siell far vdaff dem/ och de komme till iord igen/ oc all deris mening forfarer Vel er den som Jacobs Gud beskermer och den som setter sit haab til Gud Som skabte hiemmelen iorden och haffuit och alle de ting som ære i dem Han holder tro och loffue ewindelige och skicker dem ræt som lide wret Och giffuer alle arme och hungrige mad och alle brod och mad til deris føde Vor Herre løser dem som fagne ære och giffuer de blinde deris øgen och syn Gud opretter dem som ære nedslagne han elsker alle som ere retferdige Gud beuarer fremmede och alle elendige och alle fattige faderløse børn Gud beskermer och encker och viduer och bortsper onde menniskis veye Gud skal regere altid och ewindelige Sions Gud skall bliffue til ewig tid

* Sions Gud/ det er alle cristne menniskis Gud.

Tiii*

Laudate dominum cxlvij Psalm

¶ David lærer alle ath tacke och loffue Gud for sine vtalige velgerninger/ thi han er den eniste som kan hielpe oss och vil det gerne gøre Hun lyder som den ciiij och cvij Psalm

LOffuer och tacker vor Herre thi vor Gudz sang er lostig
oc erlig/ Gud opbygger Jherusalem och sammen sancker
dem som ere vdstudne aff Jsrael Han gør dem sunde som
angre deris synder aff hiertet/ och helbreder alle deris saar
Han telger alle stierner paa hiemmelen och kaller dem alle
ved deris naffn Vor Herre er stor och hans mact er megtig
der er inted tall paa hans visdom Gud opretter och anammer
alle enfoldige och nedslar onde mennisske til Jorden Siwnger
tilsammen Gud loff i kor och loffuer oc ærer vaar Gud paa
harper Som betecker hiemlene met sine skyer och gør iorden
Ciiii vel til met regn || Och lader greff och vrter gro paa
biergene til mennisskenis tieniste gaffn och nøtte Han giffuer
alt fæ och queg deris føde och de vnge raffne som robe til
hannem Han haffuer ingen løst til hestis sterckhed oc ingen
behagning til nogen mandz ben Gud haffuer vilge til dem
som hannem frøcte oc vacte effter hans miskundhed oc naade

Lauda Jherusalem dominum.

O Jherusalem loffue oc tacke vor Herre/ O Sion loffue
och ære din Gud/ Thi han giorde dine portis laase
faste och stercke/ och velsignede dine born i dig Han gør
fred til dine ende och grendser och metter dig met fed hwede
Han sende sit ord och tale til iorden hans ord løbe snarlige
til alle Han giffuer och hwid sne lige som vld och omstrør
rimfrost lige som aske Han wdsender hagel oc sne som mund-
Ciiii* bide huo kan lide hans frost och kuld || Han vdsender sit
ord och smelter dem han lader blese saa flyder der vand
Han forkynder Jacob sit hellige ord och Jsrael sin retwished
och dom Han gør icke saa med alle land och folk han lader
dem ey heller vide sine domme

Laudate dominum — cxlviij Psalm

✠ Dauid paminder alle creatur at tacke oc loffue Gud thi han skabte dem alle aff sin euige godhed/

LOffuer vor Herre i hiemmelen loffuer hannem alle i de høyste hiemle Alle hans Engle loffuer hannem alle hiemmelske starer loffuer hannem Sol och maane loffuer hannem alle stierner och liwff loffuer hannem J hiemle och offuer hiemle loffuer hannem och alle vand som ere offuer hiemlene Skulle loffue och benedide herrens naffn altid och ewindelige for vden ende Thi der han bod/ da bleffue de skabte der han talede da vaare de giorde || Han skickede dem fra euig tid till euig tid och gaff dem bud som de icke offuer gaa Loffuer vor Herre alle paa Jorden och hualffue och alle fiske som ere i dybet Jld/ hagel/ sne/ iff/ frost/ vand och vær de gore alle effter hans ord och vilge Bierg twer/ och alle fructsommelige træ och alle andre træ/ och cedrus træ Alle diwr best fæ queg och fened och alle orme och fierede fwle Alle Konger paa Jorden och alle folk alle Forster och alle dommere paa Jorden Alle drenge och andre vnge mend och karle och alle iomfrwer piger och moer Alle som ere baade vnge och gamble loffuer Gudz naffn thi det er alder høyst Hans loff er offuer hiemmelen och iorden han ophøyer sit folkis horn och mact Loff ske hannem aff alle hans helgene och aff Jsraels born/ och aff alle andre folk som komme och søge till hannem

---

Cantate domino — cxlix psalm

✠ Dauid paaminder alle at tacke och loffue Gud for han styrker dem met sine hellige ord mod al verdens mact och gør dem salige ewindelige

SJwnger vaar Herre en ny sang hans loff skal vere blant alle helgene/ Jsraels folk gleder sig i sin skabere Sions børn glede dem i deris konge De skulle loffue Gudz naffn i alle kor oc siunge hans loff paa trummer oc harper Thi Herren behager sit folk meget vel han hedrer de milde

met store salighed Helgene gøre dem glade i Gudz ære de loffue hannem och i deris senge Gudz loff och ære er i deris halff oc strube och twæ eggede suerd i deris hender Ath de skulle gøre heffn blant hedningene och stort straff blant alle andre folk Och binde deris Konger i boyer och lenker och deris ædelige mend i iern bolte De skulle gøre den dom effuer dem som før er screffuen/ dette er alle helgenis ære

---

Laudate dominum cl psalm

Cvi ✿ Dauid pominder oss ath loffue och tacke Gud aff all vor mact for hans vtalige velgerninger som han gør oss.

Loffuer vaar Herre i hans hellighed/ loffuer hannem i hans høyste mactis hiemmel Loffuer Herren for hans mact och stor velde loffuer hannem faar hans megtige mact Loffuer hannem met basuner och lyud loffuer hannem met Psaltere och harper Loffuer Herren met trummer och kor sang loffuer hannem met strenge och vrgeleg Loffuer hannem met Cymbler och lege som vel lostelige och sodelige lyde Loffuer hannem met sang som vel lyder Alt som leffuer det skal loffue Herren

✿

Her endis

✿ Kong Davidz Psaltere ✿

GVd vere velsignet till ewig tid/ som haffuer vnt och Cvi
tilladet aff sin naade Ath denne Psaltere er nw
vdsat paa Danske/ Der ere dog mange affwensinge
som det fortryde/ Oc sige ath ligfolk burde icke ath læse
hannem paa deris egne tungemaall/ De ere blinde oc vide
icke bedre/ thi skal der ingen acte deris vanuittige ord och
tale Men læse daglige i hannem/ Och tacke och loffue Gud
der faare Ath han haffuer nw vnt oss/ aff sin egen godhed/
Ath wii mwe der aff lære och see/ Huorledis de hellige
Propheter och helgene bade till hannem i forme tid met en
sterck tro/ och ith fast haab/ och bleffue der met salige Ath
wii mwe och saa bliffue

❧ Der skulle och nw mange sige/ Denne Psaltere lyder
sommestedis paa verss och rim Icke staar der saa i latinen
(der suarer ieg saa till) Ja Psalteren skulle vist meth rette
vere paa verss och rim/ Saa ath det ene kor kunde siunge
oc suare det andet met faa ord/ och loffue Gud der met/
som her staar i denne siste och neste Psalm saa/ || Loffuer Cvii
Herren met trummer oc kor sang/ S Pouil siger och/
Siunger vor Herre loff sang Kong Dauid sang oc selff
Psalmerne met sangerne paa verss och rim/ den ene mod den
anden/ Chore sønner sunge dem oc saa meth Leuiterne och
andre sangere som forscreffuit staar Man siger och nw
almindelige (det staar i det verss/ i den Psalm i Psalteren)
Thi kan huer nw selff der aff see och mercke/ Ath Psalmerne
burde meth rette/ ath vdsettis paa verss och rim om det
vaare mueligt Thi de vaare saa først paa det Hebraiske
maall som er gantske subtiligt men vaart tungemaall er faar
meget grofft der til Thi kunde ieg icke det saa tilbørlige
gøre/ som det sig met rette burde/ Jeg giorde dog det ieg
kwnde effter som Gud gaff mig naade til

met store salighed Helgene gøre dem glade i Gudz ære de loffue hannem och i deris senge Gudz loff och ære er i deris halff oc strube och twæ eggede suerd i deris hender Ath de skulle gøre heffn blant hedningene och stort straff blant alle andre folk Och binde deris Konger i boyer och lenker och deris ædelige mend i iern bolte De skulle gøre den dom offuer dem som før er screffuen/ dette er alle helgenis ære

---

Laudate dominum — cl psalm

Cvi ✿ Dauid pominder oss ath loffue och tacke Gud aff all vor mact for hans vtalige velgerninger som han gør oss.

LOffuer vaar Herre i hans hellighed/ loffuer hannem i hans høyste mactis hiemmel Loffuer Herren for hans mact och stor velde loffuer hannem faar hans megtige mact Loffuer hannem met basuner och lyud loffuer hannem met Psaltere och harper Loffuer Herren met trommer och kor sang loffuer hannem met strenge och vrgeleg Loffuer hannem met Cymbler och lege som vel løstelige och sødelige lyde Loffuer hannem met sang som vel lyder Alt som leffuer det skal loffue Herren

✿

Her endis

✿ Kong Dauidz Psaltere ✿

✿

GVd vere velsignet till ewig tid/ som haffuer vnt och Cvi
tilladet aff sin naade Ath denne Psaltere er nw
vdsat paa Danske/ Der ere dog mange affwensinge
som det fortryde/ Oc sige ath ligfolk burde icke ath læse
hannem paa deris egne tungemaall/ De ere blinde oc vide
icke bedre/ thi skal der ingen acte deris vanuittige ord och
tale Men læse daglige i hannem/ Och tacke och loffue Gud
der faare Ath han haffuer nw vnt oss/ aff sin egen godhed/
Ath wii mwe der aff lære och see/ Huorledis de hellige
Propheter och helgene bade till hannem i forme tid met en
sterck tro/ och ith fast haab/ och bleffue der met salige Ath
wii mwe och saa bliffue

¶ Der skulle och nw mange sige/ Denne Psaltere lyder
sommestedis paa verss och rim Icke staar der saa i latinen
(der svarer ieg saa till) Ja Psalteren skulle vist meth rette
vere paa verss och rim/ Saa ath det ene kor kunde siunge
oc svare det andet met faa ord/ och loffue Gud der met/
som her staar i denne siste och neste Psalm saa/ || Loffuer Cvii
Herren met trummer oc kor sang/ S Pouil siger och/
Siunger vor Herre loff sang Kong Dauid sang oc selff
Psalmerne met sangerne paa verss och rim/ den ene mod den
anden/ Chore sønner sunge dem oc saa meth Leuiterne och
andre sangere som forscreffuit staar Man siger och nw
almindelige (det staar i det verss/ i den Psalm i Psalteren)
Thi kan huer nw selff der aff see och mercke/ Ath Psalmerne
burde meth rette/ ath vdsettis paa verss och rim om det
vaare mueligt Thi de vaare saa først paa det Hebraiske
maall som er gantske subtiligt men vaart tungemaall er faar
meget grofft der til Thi kunde ieg icke det saa tilbørlige
gøre/ som det sig met rette burde/ Jeg giorde dog det ieg
kwnde effter som Gud gaff mig naade til

✿ Vill nogen straffe denne Danske/ Da læse sig først de Psaltere som Felix/ Pellicanus/ Faber/ Martinus/ och andre flere/ haffue vdsat effter den rette Hebraiske Psaltere/
Cvii* och mercke sig vel deris vdtydning oc mening/ Oc sige sig siden her om huad han= || nem tøckis gaat och ræt ath vere Thi ieg er vel til fredz huad lærde oc vise sige her po Men wlerde vanuittige muncke skulle icke dømme her om Skulle ieg sæt Dansken effter den Latine som S Jhe=ronimus screff/ Da hagde der ingen forstondet hende/ Hun hagde och huercken hafft hoffuit eller hale/ Som huer kan selff see oc mercke aff de andre Psaltere som for vaare vdsette Alle kere der paa/ ath de kwnde icke forstaa dem Det sker fordi/ ath de som dem vdsette ville strax saa lettelige sette ord effter ord lige som dem tøckte at de lydde/ Oc de ville icke gøre dem vmage ath søge och lede i gode bøger effter den rette mening aff ordene/ Ath de kunde siden vdset den rette mening aff dem som dem alder mest burde at gøre/ Thi at ordene i Latinen haffue tit en anden mening en de strax synis (at haffue aff huer mand)

✿ Huo som vil noget vdsette aff Latine Hebraiske eller Grędske/ Han skal det saa vdsette/ ath alle andre som ere aff det twngemaall kunde det vel forstaa/ Ellers vaare det
Cviii bedre ath han lode det betemme Thi at || de som dem læse oc kunde icke forstaa dem De fonge lede der aff till Gudz ord/ oc kedis siden ved ath læse dem/ Och sige Huad skulle wii gøre meth disse bøger/ wii forstaa dem icke/ Det er flensborgis Danske (thi man taler der Danske och tydske till hobe) Disse ord haffuer ieg hørt aff mange/ De sige oc saa almindelige i Danmark som alle vel selffue vede Tager fordi dette føye arbeyde til tacke til Gud vil vnde mig naade till ath vdsette mere paa Danske/ Huilken ske loff/ tack/ heder och ære aff alle sine creature till ewindelig tid Amen

Denne Psaltere er vdset paa Danske
aff
Christiern Pe[dersen]

som vaar Cannick i Lund

och prentet i Andorp
Aar effter Gudz byrd

M D xxxi

Christiern Pedersens

Smaaskrifter

1531—1533.

1. Om vor Herres Død og Pine, og om Billede. 1531.
2. Hvorledes hvert Menniske skal betænke vor Herres Død og Pine. 1531.
3. Den rette Vej til Himmeriges Rige. 1531.
4. Mærkelige Spørgsmaal og Svar om Troen og Kærlighed. 1531.
5. Hvorledis hvert christet Menniske skal bære sit Kors med Jesu Christo. 1531.
6. Om Ægteskab og Børn at opføde Gud til Lov og Ære. 1531.
7. Om Børn at holde til Skole og Studium. 1531.
8. 170 mærkelige og ret christelige Spørgsmaal, med deres Svar. 1533.

Kjøbenhavn.

I Gyldendalske Boghandling.

Trykt hos J. D. Qvist.

1853.

I.

Om vaar Herris

død oc pine

Och om billede

[Korsfæstelsen.]

Gud sparde icke sin egen søn/ men gaff hannem i døden faar oss alle   S: P Ro viii

[Korsfæstelsen.]

DEt er meget gaat / och nøtteligt for vnge folk / Ath man setter passional oc billede om vaar Herris død oc pine for dem i deris bøger / och ander stedis / Ath de kunde dis bedre læres oc opuecfis der aff til ath kende forstaa och i hukomme / Gudz store velgerninger som han haffuer giort oss arme menniske met sin død oc pine / Och frelst oss fra dieffuelen och den euige død och pine S Marcus siger oc at Christus lerde oc predickede altid ved lignelser for folked / ath enfoldige menniske skulle diss beder merke oc beholle hans ord predicken och lerdom oc acte oc besinde hans mange vtalige velgerninger som han haffuer giort oss arme menniske / oc frelst oss fra dieffuelen oc den euige død oc pine a ii

Det vaare oc vel gaat ath man lode prente eller male nogre Historier aff det || gamble testamente i samme bøger / Ath de kunde diss bedre i hwkomme Gudz store vnderlige gerninger som han giorde de gamble forfedre / Det vaare oc vel nottheligt at mand lode male dem i stuer / hwss oc herbere / oc lode der scriffue nogre Gudz ord hoss / ath mand kunde diss bedre alle vegne haffwe Gudz ord / och vnderlige gerninger faar øgen / ehuort mand vende sig eller saage om sig / Oc toge saa gaat exempel der aff / oc fræctede for / Gudz vrede oc heffn / Oc øffuede sig saa i troen til Gud / Och sette alt sit haab oc trøst til hannem / Ath han all ene kan fri och frelse hannem fra alt ont oc fra den / euige død oc pine / oc ingen anden helgen eller creature / Det vaare oc gantske gaat oc notteligt at ligfolk lode male historier aff det Gamble oc Ny testamente i deris stwer hwss oc herbere / Oc i deris bøger / a iii

oc kallede det ligfolkis Biblie oc Testamente/ Thi man kan
a iii icke formeget lære || sige eller vnderuise den menige enfoldelige
almwe aff Gudz ord oc vnderlige gerninger/ En dog ath man
predickede lærde sagde screffue och vnderuisde dem det baade
aarle och sille/ Thi ath dieffuelen vaar fiende/ er formeget
sterk oc subtilig til ath drage off der fra/ och behindre off
met sin logn och bedrageri Han vdsender oc andre dieffle oc
falske predickere oc lærere oc andre onde mennisker som ære
hans lemmer oc tienere/ Ath de skulle drage off fra Gudz
ord oc lerdom/ oc fra den hellige christelige tro paa det ath
wii skulle icke sette alt vaart haab oc trost til Gud al eniste/
Oc tacke oc loffue hannem altid for hans vtalige velgerninger/
som han haffuer giort off/ Oc gor en nw daglige i mange
maade/ och ville gerne giffue off det euige liff och salighed
aldelis forgeffuis aff sin egen godhed/ Om wii all eniste ville
tro paa hannem

a iii' Thi er det endelige nøtteligt oc tilbør= || ligt at huert
menniske læser taler/ maler hører/ merker/ besinder oc i hw=
kommer aff alt sit hierte Gudz vnderlige velgerninger oc
hans ord oc lerdom/ Oc de gode løffte som han haffuer off
loffuit oc til sagd/ Oc ath huer gør all sin flit der til i alle
maade/ at han kan stedsse see Gudz vnderlige velgerninger
fore sine øgen ehuort han vender sig baade malne och screffne/
Der ære nw mange til (diff ver) som sige ath man skal icke
haffue billede eller malninger i deris hwff herbere eller ander
stedz/ De skulle forst ræt lære oc vnderuise vnge folk oc den
menige almwe huorledis de mwe haffue billede/ Oc huorledis
ath de mwe ingeledis haffue dem mod Gudz bud

Thi Gud sagde/ dw skalt icke haffue andre guder/ billede/
eller effterligning/ Huerken effter dem som ære i hiemmelen
paa iorden/ eller vnder iorden/ Det er at man skal icke bede
a iiii til dem/ eller misbruge || dem som hedningene oc Jøderne
giorde/ De giorde dem affgude aff stocke oc stene/ oc aff træ
sølff guld kaaber/ oc malm oc bade til dem/ det haffuer Gud
strengelige forbudet/ ath ingen det gøre skal/ thi det er aff=
guderi/ Men naar man haffuer billede paa det ath han vil

i hwkomme vor herris død oc pine/ oc hans mange store velgerninger som han haffuer giort oss arme syndige mennisse/ Da maa man vel haffue dem/ Oc det er da meget nytteligt oc gaat for wlerde ligfolk/ Thi at mand bruger da samme billede til nytte/ och gaffn J det ath man skal see/ och tencke paa Gudz store velgerninger/ och paa hans død oc pine/ Och tacke oc loffue hannem der faare/ Oc ath wii skulle fræcte oc redis for hans hessn oc vrede/ om wii icke leffue effter hans bud oc vilge/ Gud fore sine store miskundhed skyld/ Vnde oss alle naade til/ ath wii mwe altid i hwkomme hans død oc pine/ oc hans helli= || ge budord/ oc ath wii mwe a iiii* leffue erlige/ oc cristelige her i verden effter hans bud oc vilge/ Ath wii mwe siden loffue ære oc tacke hannem euindelige i himmerige for vden ende

Mand skall icke alle eniste see læse eller betracte vor herris død och pine met ord oc skin/ Men mand skal leffue der effter/ och døde sit legeme fra synderne och onde begerelser

Det gorff icke heller behoff ath læse huer dag x eller xii blad/ men ith eller tw huer man haffuer mest vilge til och besinde de ord oc vor herris pine vel i sit hierte och tacke hannem der faare/ Oc haffue hw och vilge til ath bedre sit leffnid i alle haande maade/ Oc at loffue oc tacke Gud for sine mange velgerninger/ Oc bede hannem ydmygelige/ at han maa leffue effter hans budord oc vilge/ och tiene sin ieffn cristen aff sin formwe

VOr Herris Jhesu Christi død och pine settis oss for a v ogen til en spegel oc exempel/ Ath wii skulle daglige spegle oss der vdi/ Oc acte oc besinde/ ath han leed samme død och pine for vaare synder skyld/ som ere saa slemme och ver=styghelige for Gud fader/ ath han ville icke forlade oss dem met minde/ en ath hans kæriste søn/ skulle lide den for=smedelige død for dem/ oc der met gøre swar bod/ och fyllest for dem som Gud siger gennem Esaie mund Jeg slo hannem for mit folkis synder skyld ✿ S Pouil til de Rom viii

Gud ſparde icke ſin egen ſøn / men gaff hannem i døden for oſſ alle / Naar man ſeer at han huſtrugis kronis kaars feſtis / och ſlaff gennem hender och føder / Da ſkal huer viſſelige tro oc vide ath det er hans gerninger oc for hans ſynder ſkyld / Oc ath hannem burde ſelff ſaa ath pines oc plaffuis for dem euindelige met rette

---

a v° DEr Gud alſommectiſte hagde ſkabt Adam / Da ledde han hannem ind i Paradis / och ſagde Dw maat æde aff alle diſſe træ / vden aff liffſens træ (ſom er ath vide ont oc gaat) Thi huad dag dw æder der aff da ſkalt dw dø ✿ Geneſis ii

Siden ſagde hugormen til Eue J ſkulle ingeledis dø Men Gud vid at i huad dag i æde der aff / Da ſkulle i bliffue ſom guder oc vide ont oc gaat / Saa ød Eue der aff / oc gaff Adam met / och de brøde Gudz bud

✿ Geneſis iii cap

✿ O aldermegtiſte Gud beuare oſſ arme menniſke fra dieffuelens och alle onde menniſkis onde inſkydelſe oc raad och fra alle falſke lerdomme / Ath wii icke bedragis aff dem til ath bryde dine hellige bud Men lad oſſ leffue effter din vilge oc loffue dig ſiden ewindelige i hiemmerige

a vi [Syndefaldet.]

DEr Adam hagde brødet budet da sagde Gud til a vi*
hannem/ Dw skalt æde dit brød i dit ansictis sued oc arbeyde i alle dine dage/ Oc iorden skal bære dig tidsel oc torn til dw dør/ oc vendis til iord igen som dw est skabt vdaff/ Gud sagde oc til Eue Jeg skal gøre din sorg mangfoldelig/ oc dw skalt føde dine børn met ve och droffuelse Saa lod han Engelen driffue dem aff Paradis met ith gloende suerd ✿ Genesis iii cap

✿ O alsommectiste Gud som vd dreff Adam oc Eue aff Paradis for de brøde dit bud/ Forbarme dig offuer oss arme syndere som daglige bryde dine hellige bud Oc driff oss icke fra dit euige Paradis i hiemmerige faar din store miskundhed skyld Men frelss oss fra den euige død och pine

[Uddrivelsen af Paradis.] a vii

ENgelen sagde til Jomfrw Marie/ Hill vere dw fuld a vii*
met naade/ Herren er met dig/ velsigned est dw offuer alle qwinder ✿ Luce i cap

Dw skalt vndfange och føde en søn/ oc kalle hans naffn Jhesum

Maria sagde huorledis skal det ske thi ieg ved inted aff mand

Engelen suarede/ den Helligand skal komme i dig/ oc det hellige som fødis aff dig skal kallis Gudz søn/ Maria sagde/ See Gudz tieniste mø/ Vorde mig effter dine ord ✿ Luce i cap

✿ O leffuende Gudz søn som ville vndfangis vd aff den Helligand i Jomfrw Marie liff/ Giff oss naade til at vndfange din hellige tro i vaare hierte/ och den Helligandz naade Ath wii mwe leffue effter dine budord och vilge/ oc siden loffue oc tiene dig euindelige i hiemmerige

[Bebudelsen.] a viii

---

a viii* MAria gik hastelige bort til Jude stad oc hilsede Elisabet/ der hun hørde Marie hilsen/ da gleddis barned i hennis liff/ oc hwn bleff opfylt met den helligand/ oc sagde til Mariam/ Velsigned est dw offuer alle quinder oc velsigned er din liffuis fruct Hweden sker det mig ath Herrens moder kommer til mig ✿ Luce i cap

✿ O leffuende Gudz son/ som lod din moder søge oc trøste Elizabet sin frencke Verdis til at søge oss met den helligandz naade som oss kan altid trøste oc hugsuale met den hellige tro/ Oc vnd oss at wii mwe altid søge och trøste vaare ieffn cristne i deris siugdom oc sotte seng/ Oc hugsuale dem i deris sorg oc drøffuelse/ Oc leffue effter din vilge oc leffue dig ewindelige i hiemmerige faar vden ende

b i [Maria besøger Elisabet.]

---

b i* DEr Josep oc Maria komme til Betlehem/ Da vaar Marie tid at hun skulle føde/ Oc hwn fødde sin første Søn oc suøbte hannem i smaa klude oc lagde hannem i krubben/ thi de finge icke hwss i geste herberne ✿ Luce. ii. cap

O Leffuende Gudz Son/ som lost dig føde Jule nat aff Jomfrw Maries rene iomfruelige liff met stor løst oc glede for vden all hennis sorg ve och pine/ Oc lost dig legge ned i krubben hoss oxen oc asenen for kuld oc armod skyld Giff oss aandelige fattigdom i vore hierte/ Och vnd oss naade till ath wii mwe forsmaa al verdens rigdom/ Oc torste oc søge effter din euige rigdom som dw giffuer alle dine tienere i Hiemmelen till euig tid/ aff din egen godhed och miskundhed

b ii [Barnet i Betlehem.]

DEr otte dage vaare fuldkomne och barned skulle omskeris / da vaar hans naffn kallet Jhesus / som han vaar for kallet aff Engelen for han bleff vndfangen i sin moders liff ✿ Luce. ii. Oc Mat i cap b iiʳ

O Leffuende Gudz Søn som lost dig omskere effter Mosi low / alligeuel at dw vost klar oc ren for vden all synd oc smitte / Verdis till for din miskundhed at omskere vaare hierte hw och sind fra alle onde begerelser / Och beuare vore legeme fra wkyske gerninger / oc vnd off ath wii mwe her effter renlige leffue effter din benedide vilge for vden din fortørnelse / och loffue oc tacke dig siden euindelige i Hiemmerigis Rige met alle dine Engle och Helgene

[Omskærelsen.] b iii

DE hellige tre Konger ginge ind i hwset och funde barned oc Mariam hans moder / De fø lle paa kne oc bade til hannem oc offrede hannem guld røgelse / och mirhe ✿ Mathei ii capit b iiiʳ

O Alsommectiste Gud / som gaff de hellige tre Konger den naade oc indskydelse i deris hierte / ath de skulle søge till din eniste Søn oc offre hannem deris gaffuer / Giff off arme syndere naade till ath wii mwe søge till hannem / oc offre hannem daglige vaare hierte / och legeme / och tiene hannem met en god samwittighed her i verden at wii mwe siden leffue met hannem i hiemmerige til euig tid / oc tacke / oc loffue hannem for alle sine velgerninger / oc serdelis faar hans død oc pine som han frelste off met fra helffuede

[De hellige tre Konger.] b iiii

---

a viii* MAria gik hastelige bort til Jude stad oc hilsede Elisabet/ der hun hørde Marie hilsen/ da gleddis barned i hennis liff/ oc hwn bleff opfylt met den helligand/ oc sagde til Mariam/ Velsigned est dw offuer alle quinder oc velsigned er din liffuis fruct Hweden sker det mig ath Herrens moder kommer til mig ✿ Luce i cap

✿ O leffuende Gudz son/ som lod din moder søge oc trøste Elizabet sin frencke Verdis til at søge oss met den helligandz naade som oss kan altid trøste oc hugsuale met den hellige tro/ Oc vnd oss at wii mwe altid søge och trøste vaare ieffn cristne i deris siugdom oc sotte seng/ Oc hugsuale dem i deris sorg oc drøffuelse/ Oc leffue effter din vilge oc loffue dig ewindelige i hiemmerige faar vden ende

b i [Maria besøger Elisabet.]

---

b i* DEr Josep oc Maria komme til Betlehem/ Da vaar Marie tid at hun skulle føde/ Oc hwn fødde sin første Søn oc suøbte hannem i smaa klude oc lagde hannem i krubben/ thi de finge icke hwss i geste herberne ✿ Luce. ii. cap

O Leffuende Gudz Søn/ som lost dig føde Jule nat aff Jomfrw Maries rene iomfruelige liff met stor løst oc glede for vden all hennis sorg ve och pine/ Oc lost dig legge ned i krubben hoss oxen oc asenen for kuld oc armod skyld Giff oss aandelige fattigdom i vore hierte/ Och vnd oss naade till ath wii mwe forsmaa al verdens rigdom/ Oc tørste oc søge effter din euige rigdom som dw giffuer alle dine tienere i Hiemmelen till euig tid/ aff din egen godhed och miskundhed

b ii [Barnet i Betlehem.]

DEr otte dage vaare fuldkomne och barned skulle om- b iv
skeris / da vaar hans naffn kallet Jhesus / som han
vaar for kallet aff Engelen for han bleff vndfangen
i sin moders liff ✿ Luce. ii. Oc Mat i cap

O Leffuende Gudz Søn som lost dig omskere effter Mosi
low / alligeuel at dw vost klar oc ren for vden all synd
oc smitte / Verdis till for din miskunddhed at omskere vaare
hierte hw och sind fra alle onde begerelser / Och beuare vore
legeme fra wkyske gerninger / oc vnd oss ath wii mwe her
effter renlige leffue effter din benedide vilge for vden din
fortørnelse / och loffue oc tacke dig siden euindelige i Hiemmerigis
Rige met alle dine Engle och Helgene

[Omskærelsen.] b iii

DE hellige tre Konger ginge ind i hwset och funde b iv
barned oc Mariam hans moder / De følle paa kne
oc bade til hannem oc offrede hannem guld røgelse/
och mirhe ✿ Mathei ii capit

O Alsommectiste Gud / som gaff de hellige tre Konger den
naade oc indskyndelse i deris hierte / ath de skulle søge
till din eniste Søn oc offre hannem deris gaffuer / Giff oss
arme syndere naade till ath wii mwe søge till hannem / oc
offre hannem daglige vaare hierte / och legeme / och tiene hannem
met en god samwittighed her i verden at wii mwe siden leffue
met hannem i hiemmerige til euig tid / oc tacke / oc loffue
hannem for alle sine velgerninger / oc serdelis faar hans død
oc pine som han frelste oss met fra helffuede

[De hellige tre Konger.] b iiii

---

b iiij b DEr Maria ſkulle gaa i kirke effter Moſi low/ Da bare de barned til Jheruſalem/ ath de ſkulle der offre och bethe det for Herren/ Da tog Simeon barned i ſin fagn och loffuede Gud och ſagde Herre lad mig din tienere nw do/ Thi mine ogen haffue nw ſeet den/ ved huilken dw vilt gore alle menniſke ſalige/ ✿ Luce ii cap

O Alſommectiſte Gud vnd oſſ din naade der til at wii mue leffue effter din vilge/ och do naar dw vilt i en ſand tro/ Thi ath wii haffue nw hort oc ſeet dine hellige ord i det Ny Teſtamente/ Oc wii tro ath dw vilt gore oſſ ſalige ſom dw ſiger oc ſelff. Marci. xvi. ca. Huo ſom tror oc er døbter/ han ſkal bliffue ſalig/ Giff oſſ fordi en faſt tro i vaare hierte faar din ſtore miſkundhed/ ath wii mwe loffue oc tacke dig euindelige i Hiemmerige

b v [Gamle Simeon med Barnet.]

---

b v b DEr Kong Herodes vaar død da ſagde Engelen til Joſep i ſoffne/ ſtat op oc tag barned/ oc hans moder/ och fly bort i Egipten thi ath de ſom ville ſla barned i hiel ere døde/ Han ſtod ſtrax op och tog barned oc moderen och flyde till Jſraels land och bleff der i en ſtad hed Nazaret i Galileen ✿ Mathei . ii . cap

O Alſommectiſte Gud ſom beſkermede din eniſte Søn/ oc Mariam hans moder fra Kong Herodes der de flyde for hannem/ Beſkerme oſſ arme menniſke fra diefflene oc alle vore fiende/ Oc ſerdelis fra alle falſke predickere och lærere/ Och vnd oſſ ath wi mwe fly fra dem oc bliffue faſt ved dine egne ord och hellige tro/ Oc komme til den euige glede i Hiemmerige/ oc loffue och tacke dig der faar alle dine velgerninger ewindelige

b vi]Flugten til Ægypten.]

DEr Kong Herodes saa at de hellige tre Konger komme b vi*
icke til bage igen til hannem som han begerede/ Da
bleff han ganske vred oc vdsende sine swene/ oc lod
i hiel sla alle de born som vaare i Betlehem/ oc der omkring
tw aar gamble och der faar neden ✿ Mathei . ii . cap

O Jhesu Criste som ville fly for kong Herodes ath han skulle icke sla dig i hiel met de andre smaa born Verdis till for din store miskundhedz skyld ath frelse oss arme mennisker fra dieffuelen/ och fra alle falske predickere oc lærerre at de icke sla vaare arme siele i hiel och drage dem ned i den euige fordomelse met deris falske lerdomme oc predicken/ Men vnd oss ath wii mwe fly fra dem met din hellige tro/ ord oc euangelia/ oc siden altid leffue oc loffue oc tacke dig euindelige

[Barnemordet i Betlehem.] b vii

DEr Jesus vaar tolff aar gammill da ginge de til b vii*
Jherusalem effter høytidens sedvane/ Der høytiden
vor forleden oc de fore paa hiem vegn/ Da bleff
Jhesus till bage igen i Jherusalem och hans foreldre viste det
icke/ Den tredye dag der effter funde de hannem i templen
sidende mit blant doctere mestere oc lerde mend/ Han hørde
dem oc spurde dem ath meget/ Oc alle fo[r]undrede paa hans
store visdom och swar ✿ Luce ii capit.

O Leffuende Gudz Søn/ som ville bliffue til bage i Jherusalem/ och sporge oc lære de vise flercke mange dybe sticke i scrifften/ Verdis til at lære oss dine hellige ord oc Euangelia/ Oc vnd oss at wii mue do i en sand tro oc bliffue salige met dig ewindelige i Himmerige/ och loffue oc tacke dig met alle dine helgene

[Jesus som Tolvaarsbarn i Templet.] b viii

---

b iiii[b] DEr Maria skulle gaa i kirke effter Mosi low/ Da bare de barned til Jherusalem/ ath de skulle der offre och bethe det for Herren/ Da tog Simeon barned i sin fagn och loffuede Gud och sagde Herre lad mig din tienere nw do/ Thi mine ogen haffue nw seet den/ ved huilken dw vilt gore alle menniske salige/ ✿ Luce ii cap

O Alsommectiste Gud vnd oss din naade der til at wii mue leffue effter din vilge/ och do naar dw vilt i en sand tro/ Thi ath wii haffue nw hort oc seet dine hellige ord i det Ny Testamente/ Oc wii tro ath dw vilt gore oss salige som dw siger oc selff. Marci. xvi. ca. Huo som tror oc er døbter/ han skal bliffue salig/ Giff oss fordi en fast tro i vaare hierte faar din store miskundhed/ ath wii mwe loffue oc tacke dig euindelige i Hiemmerige

b v [Gamle Simeon med Barnet.]

---

b v' DEr Kong Herodes vaar død da sagde Engelen til Josep i søffne/ stat op oc tag barned/ oc hans moder/ och fly bort i Egipten thi ath de som ville sla barned i hiel ere døde/ Han stod strax op och tog barned oc moderen och flyde till Israels land och bleff der i en stad hed Nazaret i Galileen ✿ Mathei . ii . cap

O Alsommectiste Gud som beskermede din eniste Søn/ oc Mariam hans moder fra Kong Herodes der de flyde for hannem/ Beskerme oss arme menniske fra diefflene oc alle vore fiende/ Oc serdelis fra alle falske predickere och lærere/ Och vnd oss ath wi mwe fly fra dem oc bliffue fast ved dine egne ord och hellige tro/ Oc komme til den euige glede i Hiemmerige/ oc loffue och tacke dig der faar alle dine vel-gerninger ewindelige

b vi]Flugten til Ægypten.]

DEr Kong Herodes saa at de hellige tre Konger komme b viᵃ
icke til bage igen til hannem som han begerede/ Da
bleff han ganske vred oc vdsende sine swene/ oc lod
i hiel sla alle de born som vaare i Betlehem/ oc der omkring
tw aar gamble och der faar neden ✿ Mathei . ii . cap

O Jhesu Criste som ville fly for kong Herodes ath han
skulle icke sla dig i hiel met de andre smaa born
Verdis till for din store miskundhedz skyld ath frelse oss arme
menniske fra dieffuelen/ och fra alle falske predickere oc lærerre
at de icke sla vaare arme siele i hiel och drage dem ned i den
euige fordomelse met deris falske lerdomme oc predicken/ Men
vnd oss ath wii mwe fly fra dem met din hellige tro/ ord oc
euangelia/ oc siden altid leffue oc loffue oc tacke dig euindelige

[Barnemordet i Betlehem.] b vii

DEr Jesus vaar tolff aar gammill da ginge de til b viiᵃ
Jherusalem effter hoytidens sedvane/ Der hoytiden
vor forleden oc de fore paa hiem vegn/ Da bleff
Jhesus till bage igen i Jherusalem och hans foreldre viste det
icke/ Den tredye dag der effter funde de hannem i templen
sidende mit blant doctere mestere oc lerde mend/ Han horde
dem oc spurde dem ath meget/ Oc alle fo[r]undrede paa hans
store visdom och swar ✿ Luce ii capit.

O Leffuende Gudz Son/ som ville bliffue til bage i Jherusalem/ och sporge oc lære de vise klercke mange dybe
sticke i scrifften/ Verdis til at lære oss dine hellige ord oc
Euangelia/ Oc vnd oss at wii mue do i en sand tro oc bliffue
salige met dig ewindelige i Hiemmerige/ och loffue oc tacke
dig met alle dine helgene

[Jesus som Tolvaarsbarn i Templet.] b viii

---

b viii* DEr Jhesus hagde fasted i feretine dage i ørken/ Da hungrede han Saa sagde dieffuelen til hannem Est dw Gudz Søn da sig den sten at han bliffuer brød Jhesus suarede hannem/ Der staar screffuit At menniskien leffuer icke all eniste aff brød/ Men aff alle Gudz ord/ Jhesus sagde igen Der staar oc screffuit dw skalt bede til din Gud oc Herre och tiene hannem all eniste/ Item dw skalt icke friste Gud din Herre ✿ Luce. iiii. cap

O Jhesu Criste Gudz leffuende Søn som lod dig friste aff dieffuelen/ Verdis til for din godhed skyld/ ath frelse oss fra dieffuelens fristelser/ Oc fra alle falske predickere oc alle andre onde menniske som oss kunde swige eller bedrage met deris onde raad/ eller met deris listelige søde och falske ord/ tale eller predicken

c i [Fristelsen.]

---

c i* DEr kom en Samaritaner quinde ath drage vand Jesus sagde till hende/ qwinde giff mig drike/ Hun suarede/ Hui beder dw mig om drike men dw est en Jøde/ thi ath Jøder och Samaritaner omgaas icke sammen Jhesus suarede hende viste dw Gudz gaffue oc huo han er som bad dig om dricke/ da bade dw vel det aff hannem Oc han gaffue dig det leffuende vand Thi at huilken som dricker aff det vand som ieg giffuer hannem/ han torster aldrig/ Men det bliffuer en springende kille i hannem til det euige liff ✿ Joannis iiii

✿ O Jhesu Criste Gudz eniste Søn Giff oss alle dit leffuende vand/ Oc lær oss dine hellige ord/ och den sande tro ath wii mwe stadelige tro ath dw giorde fyllest for alle vaare synder met din død oc pine/ thi lad oss aldrig torste til euig tid/ men lad oss leffue oc loffue och tacke dig euindelige i Hiemmerigis Rige

c ii [Kvinden ved Brønden.]

DEr Jhesus reyste Lazarum op aff døde / Da robede c ii*
han høyt och sagde Lazare kom vd aff graffuen / Han
gik strax vd / oc hans hender oc føder vaare bundne
met iorde klude och hans ansict vaar skiult met ith linklede
Jhesus sagde løser kludene aff oc lader hannem gaa
✿ Joannis . xi . cap

O Jhesu Criste Gudz leffuende Søn som opreyste Lazarum
aff døde opreyss oss arme mennisske aff vaare synder oc
onde leffnit / for huilke wii ere aandelige døde for dig Oc
giff oss naade til ath wi mue stadelige tro at dw haffuer giort
fyllest faar alle vaar synder met din død oc pine / och vilt
giffue oss den euige salighed Thi vnd oss ath wii mue elske
och tacke dig der faare / och siden loffue dig euindelige i
Hiemmerigis glede met alle dine Engle och helgene

[Lazari Opvækkelse.] c iii

JHesus Christus sagde om Marie Magdalene / denne c iii*
quinde tode mine føder met sin graad oc øgne thaare /
oc hwn tiurde dem met sit haar / oc smwrde dem met
dyrebar salue . Oc hwn lod icke aff ath kysse dem siden ieg
kom hid Hende skulle mange synder forladis / thi hwn elske
meget ✿ Luce . vii . cap

O Jhesu Christe som est mild och miskundelig mod alle
syndige mennisske Giff oss naade til ath wii mwe yd-
myge oss ned for dine føder oc bekende och begrede vaare
mange synder faar dig / Oc elske dig aff alt vort hierte / hw /
sind siel / oc aff al vor mact oc formwe / Kere Herre forlad
oss alle vaare synder oc vnd oss at wii mwe loffue och tacke
dig der faare euindelige vdi Hiemmerigis Rige met alle dine
Engle / helgene / oc tienere

[Synderinden som salver Jesu Fødder.] c iiii

---

c iiii* DEr Jhesus red mod Jherusalem paa en asen/ da bredde mange deris kleder paa vegn faar hannem ✿ Luce xix Der han kom til Jherusalem/ da toge de palme quiste/ och ginge vd mod hannem oc robede oc sagde/ Velsignet vere Israels konge som kommer i Herrens naffn ✿ Joannis xii cap

O Jhesu Criste vor kere Gud oc frelsere velsignet vere dw aff alle Engle helgene oc mennisker/ oc aff alle creature/ Ath dw ville komme til verden oc frelse oss arme syndere fra dieffuelen/ døden oc helffuede met din haarde død oc pine/ vnd oss arme mennisker ath wi mwe der faare loffue oc tacke dig her i verden men wii leffue/ och siden ewindelige i hiemmerige met alle dine Engle oc Helgene oc tienere faar alle dine store velgerninger

c v [Indtoget i Jerusalem]

---

c v* JHesus gick ind i Gudz tempel/ och vd dreff alle som der solde oc kobte i hannem/ och omkaste vedslernis bord/ oc deris stole som solde dwer/ Oc sagde til dem/ Det er scriffuit (Esaie lvi) Ath mit hwss skal kallis ith bede hwss/ men i giorde det til en roffuere kule/ ✿ Math xxi

✿ O Jhesu Christe vor Gud oc frelsere miskunde dig offuer alle Prester och mwncke/ och alle andre/ som selge dit hellige Sacramente/ messer/ vigilyes/ sang tider/ lesninger och bønner/ Faar rente/ gotz/ penninge/ eller faar deris klede och føde/ Och opliwss alle deris hierte och forstand met den Helligandz naade/ Ath de mwe kende oc see den store vild=farelse och forblindelse som de ære vdi/ Oc omuende dem til dig/ och tro dine egne sande ord/ Ath dw skalt icke driffue dem fra din ewige Tempel i hiemmerigis rige/ och kaste dem ned i helffuedis pine och fordomelse met alle vantro mennisker

c vi [Jesus renser Templet.]

Jhesus tode sine Disscipelss føder och tiurde dem met c vi'
ith handklede oc sagde Jeg gør eder dette til ith
exempel / At lige som ieg tode eders føder (som ær
eders Herre oc Mestere) saa skulle i och to hueraandens føder
✿ Joannis xiii . cap

O Leffuende Gudz Søn / som ville verdis til ath tho dine
Disciplis føder / Verdis och til for din store miskundhedz
skyld Ath forlade oss alle vaare sorte och slemme synder / Som
dw haffuer for afftoed paa det hellige kaarss met dit dyrebare
blod oc haarde død oc pine / Oc giff oss naade til at wii
mue altid ydmygelige tiene vaare ieffn cristne ehuad maade
de haffue oss behoff vdi / Oc tolmodige lide al verdens mod=
gong oc foractelse / oc leffue oc tacke dig der faare euindelige
i Hiemmerige met alle dine Engle / och helgene

[Fodtvætningen.] c vii

Jhesus tog brødet oc velsignede det / oc brød det sønder c vii'
oc gaff sine Disciple det oc sagde / Tager oc eder / det
er mit legeme / Saa tog han kalken / och tackede Gud
oc gaff dem och sagde / dricker alle der aff / Det er mit blod /
det Ny Testamentis / som skal vdgydis for mange till syndernis
forladelse ✿ Mat . xxvi . cap

O Jhesu Criste Gudz leffuende Søn som gaff dine Disciple
dit hellige legeme och blod sker torssdag ath afften /
Verdis til for din wsigelige miskundhed skyld / at forlade oss
alle vaare synder Oc vnd oss ath wii mwe daglige aandelige
anamme dit hellige legeme i vore hierte / dig til loff oc
ære / oc vaare arme siele till salighed At wii mwe siden leffue
oc tiene dig euindelige i Hiemmerigis Rige met alle dine Engle
oc helgene for vden ende

[Den hellige Nadvere.] c viii

---

c viii* Jhesus gick i vrtegaarden och tog Peder/ Hans/ och Jacob met sig/ Han grwede oc sagde til dem Min siel er sorgfuld til doden/ Han falt tre gonge ned till iorden met sit ansicte/ Oc bad til Gud fader oc sagde/ Er det mueligt/ da tag denne dotsens kalk och drick fra mig/ Men vorde din vilge oc icke min ✿ Mat. xxvi.

O Jhesu Criste vaar Gud oc frelsere/ Vii mwe vel grwe oc rædis for den euige død oc pine/ som wii met rette lide skulle/ och haffue vel fortient met vaare store synder/ Thi forlad oss dem alle miskundelige/ Och lad oss stadelige tro/ ath dw giorde fyllest for dem met din død oc pine/ thi lad oss gerne dø naar dw vilt/ oc sige/ Vorde din vilge oc icke vaar/ thi dw vist best naar det er oss notteligst ath dø aff denne syndige verden/ Och lad oss siden loffue oc tacke dig euindelige i hiemmerige vden ende

d i [Jesus i Urtegaarden.]

d i* Judas sagde till Joderne/ griber oc holder den som ieg kysser/ Saa gik han till Jhesum/ oc koste hannem oc sagde/ Hil vere dw Mestere/ Saa ginge de frem oc grebe Jhesum ✿ Mathei. xxvi cap

O Jhesu Criste Gudz leffuende Son som lost dig forraade i vrtegaarden/ Besserme oss arme mennisske fra dieffuelen/ oc fra alle vaare fiende Och serdelis fra alle falske lærere oc predickere/ som oss bedrage kunde met mennisskens dict och falske lerdomme/ Oc lad oss stadelige tro dine egne hellige oc sande ord och bliffue altid fast hoss dem/ At wii mue loffue dig ewindelige for denne store naade/ At dw ville verdis till/ ath lade oss her saa lenge leffue at wii motte høre dine egne ord oc euangelia/ Giff oss naade til ath wii mwe holde dem fast i vaare hierte

d ii [Judas forraader Herren.]

JØderne ledde Jesum bunden til Biscop Annas Peder b iiv
fulde langt effter/ Han spurde Jhesum om hans lerdom/ Han suarede spor dem at som haffue hort mine ord/ Saa slo en hannem en stor kindhest oc sagde/ skalt dw saa sware Bispen ✿ Joannis . xviii . cap.

O Jhesu Criste som lod dig sla den store kindhest/ och led stor spaat och spe for vaare mange synder skyld Forlad oss arme mennisske al den spaat och spe som wii haffue giort vaare ieffn cristne/ Och alle de bander eder oc sender som wi haffue bruget mod dine buderd oc din hellige vilge oc giff oss naade til ath stille vaare tunger fra vnottige ord bander sender oc eder Oc tocke det ille at vere aff alt vort hierte/ at wii haffue fortornet dig met ord eller gerninger i all vaar liffnis tid

[Jesus for Annas.] b iii

ANnas sende Jhesum bunden til Biscop Chaiphas/ b iiiv
Der vaare de scriftlerde och elste forsamblede oc begerde falske vidende mod Jhesum/ Bispen sagde till hannem Jeg besuerg dig ved den leffuende Gud/ at dw siger om dw est Cristus Gudz Son Jesus suarede dw sagde det Bispen reff sine kleder aff harm oc sagde Han bespottede ✿ Mathei . xxvi.

O Jhesu Criste/ som lod dig lede bunden fra den ene Biscop til den anden oc led stor spe oc spaat aff dem Giff oss arme mennisske naade til ath wii mwe tolmodige lide/ all den spaat oc spe som andre gore aff oss/ for vaare synder skyld eller faar dit naffn skyld/ och sammeledis om wii en vaare wskyldelige i alle maade/ Oc lær oss ath bede gaat for dem och faar alle vaare fiender och wuenner

[Jesus for Kaiphas.] b iiii

---

b iiii^v AArle om morgenen ginge Bisperne och de elf
faalket sammen i raad mod Jhesum at de vill
hannem Saa ledde de hannem bunden til Pi
dommere/ Der Judas saa at han vaar dømder/ da sagd
Jeg syndede ath ieg forraadde det wskyldige blod ✿ Mat

O Jhesu Christe som lost dig lede bunden aff Bi
oc de elste til Pilatum/ Oc de hagde der falske vi
som de hagde købt til ath liwge paa dig Forlad oss naa
alt det wii haffue løget paa vore ieffn cristne / Oc l
tolmodelige lide alt det andre liwge paa oss wbrø
oc tacke oc loffue dig der faare Och bede gaat for dem/
mwe vendis om til dig oc loffue och tacke dig euindelige i Hi
rigis Rige met alle dine Engle oc Helgene faar vden

b v [Jesus for Herodes.?]

---

b v^v DEr Jhesus stod for dommeren/ Da spurde han h
at oc sagde dw est Jøde konge Jhesus suarede d
det Bisperne oc de elste ferde fast paa Jhesum
han suarede dem inted/ Da sagde Pilatus dommeren /
dw icke huad de sige mod dig ✿ Mathei. xxvii.

O Milde Jhesu Christe som stod bunden for P
dommere/ oc hørde der mange falske keremaal m
aff Bisperne oc de elste for vden all skyld oc brøde
suarede dem inted der till Giff oss arme menniske na
ath wii mwe tolmodige lide alle klager och keremaal
mod oss huad helder de ske met rette/ eller wrette Oc lad
lade dem det gerne som det gore/ aff alt vort hierte oc bed
faar dem igen till dig ath dw vilt forlade dem alle deris

b vi [Jesus for Pilatus.]

PIlatus sagde till Joderne hwad sag haffue i mod dette b vi
menniske/ De suarede vore han icke en skalk oc misdedere/ da hagde wii icke antwordet dig hannem Pilatus sagde Tager oc dømer hannem effter eders low De suarede/ det somer oss icke ath døme naagen ✿ Joannis . xviii.

O Jhesu Criste Gudz leffuende Søn som lost dig kalle en skalk oc misdedere aff Bisperne och Joderne for vaare synder skyld / Oc dw horde ath Pilatus bad dem døme dig selffue Forbarme dig offuer oss arme menniske / Oc giff oss naade til at wii mwe tolmodige høre oc lide Ath andre kalle oss skalke misdedere luthere eller kettere/ huad heller det sker met rette eller wrette oc lad oss bede gaat for dem igen/ ath de mwe lære ath kende dig deris Gud oc frelsere/ oc loffue dig altid

[Jesus for Pilatus.] b vii

PIlatus gaff Joderne Barrabam loss (som vor en b vii'
røffuere) oc han lod hustruge Jhesum oc antworde dem hannem at han skulle kaars festis ✿ Math xxvii ✿ Oc Marci xv cap.

✿ Jeg finder screffuit at ser karle hudstruge Jesum/ to sloge hannem met bremle riss oc hyben torn/ oc to met riss oc snober och to met smaa iern lencker saa ath der vaar inted helt paa hans hellige legeme fra hans taap/ oc till hans thaa

O Jhesu Christe Gudz leffuende Søn som lost dig saa ynckelige hudstryge for vaare synder skyld Forbarme dig offuer oss arme menniske / Oc forlad oss vaare vtalige synder / faar huilke dw leest de vtalige mange saar paa dit alder helligste legeme/ oc vnd oss ath wii mwe tacke oc loffue dig der faare euindelige

[Jesus hudstryges.] b viii

---

d viii* PIlati swene sette en torne krune paa Jhesu Christi hoffuit oc bespottede hannem oc sagde hil vere dw Jøde konge/ de sloge hannem oc mange store kindheste ✿ Joannis xix

O Jhesu Christe vaar rette Herre och konge/ som lost sette en torne krune paa dit hoffuit/ och stode hennis hwasse grene ind i din pande/ oc lost dig sla met mange store kindheste for vaare slemme synder skyld/ Indtryck samme din krunelse oc horde død oc pine i vaare hwkommelser/ hierte och sind/ Ath wii mue tacke oc loffue dig faare samme din død oc pine/ Oc idelige betencke dine mange store velgerninger som dw haffuer giort oss arme syndige mennisske/ Och siden tacke och loffue dig euindelige i Hiemmerige/ met alle dine Engle oc Helgene.

e i [Jesus slaaes og bespottes.]

---

e i* DEr Jhesus vaar saa hwdstrugen oc kroned/ Da sagde Pilatus til Joderne/ Seer dette mennisske/ De swarede/ tag borten/ tag borten/ oc kaarssfeste hannem/ Pilatus swarede/ Jeg finder ingen sag met hannem/ tage i oc kaarsfeste hannem ✿ Joannis xix cap

O Jhesu Christe vor Herre och Konge der dw stost saa nogen oc blodig ath der vaar inted helt paa din kraap fra din top och til din thaa da ynckede Pilatus offuer dig och sagde till alle Joderne/ Seer dette mennisske (som han ville sige/ haffuer han giort eder noget emod/ da er han nock straffet der faare) De ville dog icke lade dig løss met liffuit/ Forbarme dig offuer oss arme mennisske och giff oss naade til ath wii mwe forlade alle vaare wuenner det de haffue giort oss emod/ oc bede altid gaat faar dem til dig

e ii [Se hvilket Menneske!]

Pilatus ville gerne ladet Jhesum loss/ men Joderne robede oc sagde lader dw hannem loss Da est dw icke Keyserens ven thi hue som ger sig til konge/ han siger mod Keyseren/ Der Pilatus det horde da sette han sig paa domstolen och domde Jhesum ✿ Joannis xix cap e ii

✿ Pilatus tode sine hender och sagde Jeg er wskyldig i denne retuise mandz blod ✿ Mathei . xxvii cap

O Jhesu Christe vaar frelsere/ som lod dig dome wskyldelige till dode for vaare mange synder skyld/ Dome oss alle mildelige oc barmhertelige effter din dodis oc pines fortieniste oc verskyld/ Och icke strengelige effter som wii haffue vel fortient/ Thii wii tro stadelige ath dw gierde fyllest for alle vore synder/ Oc ath dw vilt gerne forlade oss dem forgeffnis

[Pilatus tor sine Hænder.] e iii

De toge oc ledde Jhesum vd aff Jherusalem/ och han bar kaarsset paa sin axel vd mod hoffuit pande sted ✿ Joannis xix cap e iii

✿ De nodde en till som hed Simon aff Sirenen ath bære kaarsset met hannem ✿ Matthei xxvii cap

O Jhesu Christe vaar frelsere som styrte ser gonge ned til iorden met kaarset po vegn aff stor vansmectelse som dw hagde aff din hustrugelse pine oc kronelse/ Oc de ructe dig op igen i dit haar oc skæg/ oc sloge dig met keppe oc stocke at dw skulle gaa fast met kaarsset Opreyss oss arme mennisske misskundelige som ære nedfaldne i mange store synder Och lad oss bære kaarsset met dig/ Och lide tolmodige all verdens modgong sorg och forfolgelse/ Oc idelige betencke din dod oc pine oc loffue oc tacke dig der fore euige

[Gangen til Golgatha.] e iiii

---

c iiii* DEr de komme til hoffuit pande sted/ Da rwcte de hans fiortel aff hannem/ Ath han stod nøgen igen och blwedis der aff for almwen/ Saa tog hans moder Maria ith linklede och bant neden om hans lender ath skiwle hannem meth

O Jhesu Christe vaar Gud oc frelsere som stost saa nøgen oc blodig offuer alt dit legeme fra din top oc til din thaa/ faar den menige almwe hoss kaarssens galye/ for vore mange vtalige slemme synder skyld Verdis til for din ewige godhed skyld Ath forlade oss alle vaare wbluelige oc skammelige synder/ som wii haffue giort for din asyn baade lønlige och obenbarlige/ oc desligest for menniskene Och giff oss naade til at wii mue her leffue effter din vilge/ oc siden loffue oc tacke dig euindelige i Hiemmerige

c v [Jesus afføres Kjortelen.]

---

c v* DEr Jhesus sad saa nøgen oc vansmectig paa hoffuit pande sted hoss kaarsset Da skenckte de hannem ædicke som vaar blandet met galle ath dricke/ Der han det smagede Da ville han icke dricke ✿ Matthei xxvii cap

O Jhesu Christe som torstede suarlige der dw hagde baaret kaarsset til hoffuit pande sted som dw skulle kaars festis paa Oc de skencte dig da ædicke oc galle Forbarme dig offuer oss arme menniske och vnd oss ath wii mwe dricke aff dine søde ord och Euangelia och aff dit leffuende vand Thi dw haffuer sagt ath huo som dricker der aff/ han skal aldrick torste/ Det tro wii och stadelige/ Thi fresff oss naadelige fra den ewige tørst oc helffuedis pine/ oc lad oss loffue oc tacke dig ewindelige i Hiemmerige faar alle dine velgerninger

c vi [Jesus sidder ved Siden af Korset, som ligger udstrakt paa Jorden. En af Svendene byder ham at drikke.]

---

e vi*
DE lagde Jhesum saa nøgen ned paa kaarsset/ oc sloge hans haand i gennem met en stomped nagle/ oc bunde saa reff oc liner om den anden hand och droge hende til det andet hwl oc sloge hende i gennem met en nagle/ Siden droge de føderne till det tredye hwl (ath hans lemmer sener oc aarer skyldis ath) oc sloge dem til kaarsset met en nagle/ ath alle motte telge och see hans ben atskyllige paa hans legeme/ Da bleff den Prophecie fuldkommen som Dauid der om for spaade i den .xxii. psalm. De groffue mine hender oc føder i gennem oc talde alle mine been

O Jhesu Criste som lod sla dine hender oc føder i gennem met stompede nagle/ oc lod saa oploffte dig met kaarsset/ som de støtte hart ned mod stenhalden Jnstød den helligandz naade i vaare hierte/ at wi mwe tacke dig der faare euindelige

[Vor Frelser korsfæstes.] e vii

---

e vii*
DEr Jhesus hengde paa kaarsset da bad han for sine wuenner oc sagde Fader forlad dem dette/ Thi de vide icke hvad de gore ✿ Luce xxiii cap

✿ Jhesus sagde oc til sin moder qwinde see din søn

✿ Joannis xix cap

✿ Jhesus sagde och till Gud Fader/ Min Gud/ min Gud/ hwii forlost dw mig/ Siden robede han høyt och sagde/ Fader ieg befaler min siel i dine hender/ och døde strax

✿ Luce xxiii cap

O Jhesu Criste vaar frelsere/ som bad for dine wuenner paa kaarsens galye bed for oss arme menniske till Gud Fader at han vil forlade oss alle vore synder for din død oc pine skyld Oc giff oss naade til at wii mwe befale hannem vaare siele met en ret tro i vaar yderste tid/ och sige hver for sig met en fast tro/ O Gud fader ieg befal min siell i dine hender

[Christus paa Korset.] e viii

---

e viii' Jhesus for ned till helffuede oc vdtog Adams oc Eues Propheternis/ oc alle andre gode menniskis siele, som hagde for leffuit her i verden effter hans budord och vilge/ Der stode da mange dode op aff graffuerne oc ginge ind i Jherusalem och obenbarede dem der for mange

✿ Mathei. xxvii. cap

O Jhesu Christe vaar Gud oc frelsere som ned for til helffuede/ Oc vdtog de hellige siele fra det ewige mork och droffuelse Verdis til faare din haarde dod oc pine skyld (som dw led for vaare vtalige synder skyld) At frelse vaare arme siele fra den euige dod oc helffuedis pine/ som wii met rette skulle lide Thi wii tro stadelige paa dig at dw haffuer giort fyllest for dem/ Oc dw sagde selff/ Huo som tror han skal bliffue salig ✿ Marci. xvi.

f i [Nedfarten til Helvede.]

---

f i* Om afftenen kom der en rig mand aff Arimathia som hed Josep/ Han gick till Pilatum oc bad hannem om Jhesu legeme/ ath han motte tage det ned aff kaarsset/ saa befol Pilatus at faa hannem det ✿ Mathei. xxvii. cap

O Jhesu Christe Gudz leffuende Son vaar eniste frelsere som ville lide den horde dod oc pine for vaare store synder skyld/ Oc lade dig doder nedtage aff kaarsset om afftenen Verdis till faar din wsigelige miskundhed skyld/ at bort tage alle vaare synder aff oss Oc giff oss naade til at wii mwe døde vaare legeme fra alle onde begerelser/ oc fra al gerighed oc verdens forfengelighed/ oc leffue effter din vilge oc budord her i verden At wi mue siden loffue och tacke dig der faare i den euige glede i Hiemmerigis Rige

f ii [Nedtagelsen af Korset.]

DEr Jhesu legeme vor ned taget aff kaarsset/ da koste Jomfrw Maria hans blodige saar och græd gansske bestelige offuer hans døde legeme/ for hans haarde død oc pine som han ledet hagde De andre Marier/ oc Joannes/ oc andre flere hellige mennisske grede oc swarlige for hannem f iiv

O Jhesu Christe vaar Gud oc frelsere giff oss arme syndige mennisske naade til/ Ath wii mwe grede och swcke aff alt vaart hierte for vaare mange vtalige synder som wii haffue fortørnet dig met For hwilke dw leest din haarde død oc sware pine Oc forlad oss dem alle naadelige for din store miskundhed skyld Thi dw sagde Jeg kom icke at frelse retuise men syndige mennisske/ Vnd oss fordi at wii mwe tacke oc loffue dig euindelige i hiemmerige met alle dine engle helgene oc tienere for din pine/

[Jomfru Marie ved sin Søns Lig.] f iii

JOsep aff Arimathia bar met sig moren hundrede pund salue/ oc ith kosteligt hwit linklede Saa saluede han Jhesu legeme oc snobte det der i oc lagde det i en graff som vor vdhuggen i en sten/ i huilken ingen vor før i lagder/ oc han weltede en stor sten faare døren ✠ Marci.xv. ✠ Och Joannis . xix . cap f iiiv

* O Jhesu Christe Gudz leffuende Søn som lod salue dit døde legeme/ oc legge det i en stengraff Forbarme dig offuer oss arme mennisske for din store miskundhed skyld/ Och vnd oss naade til/ at wii mwe stadelige tro paa dig som er vaar rette oc faste hiorne sten/ paa huilken alle støde dem/ som icke tro at dw est Gudz Søn oc giorde fyllest for alles synder/ oc vilt gerne forlade oss dem aldelis forgeffnis aff din ægen godhed om wii tocke dem ille at vere/ oc begere naade aff dig/

[Josef begraver Herrens Legeme.] f iiii

f iiii^v Paaske dag at morgen belilige da stod Jhesus Christus vor Gud och frelsere op aff døde met stor ære/ Der bleff da ith stort iordskelff/ och vecterne som toge vare paa graffuen/ de bleffue saa redde at de vaare moren døde ✿ Mat. xxviii.

O Jhesu Christe vaar Gud oc frelsere som opstod aff døde paaske dag ath morgen/ met stor ære aff din ægen Guddommelige krafft oc mact/ Och der met beuisde ath dw vaast sand Gud oc menniske/ Forbarme dig offuer oss arme menniske/ Och oprenss oss aff alle vaare synder faar huilke wii ere aandelige døde for dit ansicte Oc vnd oss fore din død oc pine skyld/ at wii mue gladelige opstaa paa den yderste domme dag/ Oc faa den euige ro och huile met dig i hiemmerige/ och loffue oc tacke dig der faare euindelige

f v [Opstandelsen.]

---

f v^v Maria magdalene/ Maria Jacobi/ oc Maria Salome kobte dyrebare salwe/ at de ville saluet Jhesu legeme der met Der de komme til graffuen/ da sagde engelen til dem/ forferder eder icke J lede effter Jhesum som vaar kaars fest/ han er hær icke/ han er opstonden aff døde ✿ Marci. xvi. cap

O Jhesu Christe vor Gud oc frelsere som lost de tre Marier soge oc lede effter dit døde legeme Forbarme dig offuer oss arme syndere/ och vnd oss ath wii mue altid lede oc søge ath dig vaar leffuende Gud oc frelsere/ Oc finde dig daglige i vaare hierte/ Oc siden til euig tid i hiemmerige/ ath wii mue der loffue och tacke dig for din død oc pine/ oc for alle dine wtalige mange velgerninger/ som dw haffuer giort oss arme menniske

f vi [Kvinderne ved Graven.]

DEr Jesus vaar opstonden aff døde Paaske dag at morgen betilige / Da obenbarede han sig først for Maria Magdalene aff huilken han haffde før vd dreffuit siw dieffuelskaff ✿ Marci . xvi . cap. f vi^v

O Jhesu Christe vaar Gud oc frelsere som først obenbarede dig for Marie Magdalene effter din ærefulde opstondelse Forbarme dig offuer off arme syndere oc obenbare dig daglige faar off i vaare hierte / at wii mwe rettelige kende oc elske dig vor Gud och herre aff alt vort hierte oc tro stadelige at dw giorde fyllest for alle vaare synder met din død oc pine / Oc at dw vilt gerne forlade off dem forgeffuis Thi vd driff al synd endskaff oc dieffuelskaff aff off Ath wii effter vaar opstondelse aff døde / mwe tacke loffue och ære dig euindelige i Hiemmerigis Rige

[Jesus aabenbarer sig for Maria Magdalene.] f vii

JHesus obenbarede sig siden faar de elleffue Apostle som de sade oc ode Han straffede dem for deris vantro skyld / At de ville icke tro dem som før hagde sagt dem ath han vaar opstonden aff døde ✿ Marci . xvi . cap f vii^v

O Jhesu Christe Gudz leffuende Søn som straffede dine Apostle for de ville icke tro at dw vaast opstonden aff døde Forbarme dig offuer off arme mennisske oc vnd off at wii mwe stadelige tro paa dig vaar rette herre Gud oc frelsere som opstod aff døde Paaske dag at morgen / Oc før lod dig gribe oc fange / hudstryge krune oc kaars feste til døde longe fredag oc giorde der met fyllest i Gud Faders asyn for alle vaare mange vtalige synder forlad off dem fordi alle naadelige / Oc vnd off at wi mue der faare tacke oc loffue dig euindelige i Hiemmerigis Rige

[Nadveren i Emaus?] f viii

---

f viii^v JHesus kom ind at lucte dørre och sagde till Apostlene/ Fred vere met eder siden sagde han till Thomes reck hid din finger/ oc see mine hender oc stick din hand i min side/ oc twil icke mere men tro Thomes suarede/ Min Herre oc min Gud/ Jhesus sagde till hannem Thomes dw trode for dw saast mig/ hellige ere de som trode oc icke saage mig ✿ Joannis . xx.

O Jhesu Christe forbarme dig offuer oss arme syndere och vnd oss ath wii mwe stadelige tro at dw taalde din haarde død och pine for vaare synder skyld aff din egen godhed den tid wii vaare dine fiende Oc dw opfor til hiemmels oc sider hoss Gud faders hogre hand oc vilt gore oss alle salige forgeffuis vden all vor fortieniste om wii ville tro paa dig/ Giff oss fordi naade til ath tro fast paa dig

g i [Thomas.]

g i^v DEr Jhesus hagde taled met sine Apostle Oc befaled dem ath gaa omkring i al verden oc predicke hans ord oc euangelia/ Da velsignede han dem och bleff saa optagen i hiemmelen oc sider hoss Gud faders hogre hand/ Oc Apostlene ginge vd och predickede alle vegne Och vor Herre halp dem/ och stadfeste deris ord met iertegen

✿ Marci . xvi . cap

O Jhesu Christe vaar Gud oc frelsere som velsignede dine Apostle Oc befol dem at predicke dine egne ord oc euangelia i all verden som dw selff for predickede oc lerde dem Vnd oss arme mennisske den Helligandz naade der til ath wi mwe hore oc lære dine sande ord oc euangelia/ oc bliffue fast hoss dem Oc forlade al mennisskens dict løgn/ fabel/ exempel/ oc squalder som de haffue selff opdictet oc dromit effter deris egne hoffuit oc gode tocke

g ii [Himmelfarten.]

Pingetz dag kom der en stor lywd/ lige som en snar storm oc opfylte hwset som Apostlene sade Oc der syntis atskyllige twnger som ild/ oc en sad offuer huer aff dem/ Och de bleffue alle opfylte met den Helligand/ oc talede atskillige tunge maall Som der stor i Apostels gerninger i det andet capittel g iiv

O Jhesu Christe vaar Gud oc frelsere som sende dine Apostele oc tienere den verdige Helligand Pingetz dag i brendende twngers lignelse Verdis till for din euige godhed oc miskundhed skyld At sende oss arme menniske den Helligandz naade i vaare hierte/ at wii mue lære dine egne ord och euangelia/ Oc stadelige tro paa dig Gud Fader/ Gud Søn/ oc Gud den Helligand som ere trende personer/ oc en sand Gud huilken ske loff ære och tack aff alle creature til ewig tid Amen

[Pindsefesten.] g iii

Alle menniske skulle see Menniskens Søn komme i en sky met stor mact och ære paa den yderste domme dag g iiiv
✿ Luce . xxi . cap

✿ Alle menniske paa iorden skulle grede oc vene dem paa domme dag/ Och de skulle see Menniskens Søn komme met stor ære oc velde Han skal da vdsende sine engle met basuner oc stor rost at kalle hans vdualde aff øster vester synder oc nør fra de offuerste hiemle oc till de nederste vnder iorden
✿ Mathei . xxiiii . cap

O Jhesu Christe vor Gud oc frelsere som skalt komme paa den yderste domme dag at døme leffuendis oc døde Forbarme dig offuer oss arme syndige menniske/ och forlad oss alle vaare synder thi dw gierde fyllest for dem met din haarde død oc pine i Gud faders asyn/ Oc døme oss da naadelige effter din egen godhed oc wsigelige miskundhed oc naade

[Herrens Gjenkomst.] g iiii

---

s iiii Deus misereatur lxvij ps.

Dauid gør her en bøn om Gudz naade Ath alle menniske skulle loffue och tacke Gud och bede hannem om miskundhed oc naade

GVd miskunde sig offuer oss oc velsigne oss alle/
oc lade sit ansicte skinne offuer oss alle
Ath wii mue kende hans vey paa iorden
oc hans salighed blant hedningene
Gud alle folk skulle bekende dig/
alle mennisker skulle loffue oc ære dig
Alle folk skulle gledis i deris hierte
thi dw dømer alle retferdelige
oc leder dem den rette vey her paa iorden
Gud alle folk skulle tacke dig/
och alle mennisker skulle tacke oc loffue dig
Jorden giffuer sin fruct och grøde
Gud som er vor Gud velsigne oss alle
Gud velsigne oss alle nw oc altid/
alle till verdens ende skulle frøcte hannem

---

s v Miserere mei deus li Ps.

Dauid giorde denne bøn oc Psalm om syndens forladelse/ Huilken huert christet menniske maa læse och bede till Gud om sine synders forladelse Oc offre Gud det offer som hannem er mest teckeligt: Det er anger oc ruelse før sine synder

O Gud miskunde dig offuer mig
effter din store barmhertighed
Oc forlad mig alle mine synder
faar dine store miskundhed skyld
Tho mig ren aff alle mine synder/ och
rense mig och aff alle min ondskaff
Thi ieg bekender mine synder faar dig/
oc min ondskaff er altid med mig

Jeg syndede all ene mod dig min Gud
    oc giorde meget ont faar din asyn
Thi bliffuer dw retwiss i dine ord
    oc offuer vinder naar dw domis
Se ieg er vndfangen i synd/ oc i ondskaff
    och min moder fødde mig i synd
    See dw elsker sandhed/ och dw lost g v
    mig forstaa din visdommis lønlighed
Stenck mig met Jsop at ieg kan rensis
    tho mig/ saa bliffuer ieg huidere en sne
Lad mig høre din frøyd och glede
    lad mine ben gledis som dw plaffuede
Bortuent dit ansicte fra all mine synder
    och aff slet alle mine onde gerninger
Gud skabe ith renligt hierte i mig
    oc forny en ny aand i mit legeme
Forkast mig icke fra dit ansicte
    tag icke din Hellige aand fra mig
Giff mig din salighedz trøst igen
    och stadfeste mig met din Helligand
Jeg vil lære onde mennisske dine veye
    oc syndere skulle omuende dem til dig
Gud som est min salighedz Gud
    frelss mig fra blodgerige mennisske
Saa skal min tunge loffue din store
    retuished altid och euindelige
Herre oplad mine læbe/ ath mine
    mwnd kan forkynde dit loff oc ære
Hagde dw villet da hagde ieg giffuit dig g vi
    offer men dw løster icke at brent offer
En sorgfuld aand er Gud ith ret offer
    for synden/ thi han forsmaar inted
    angerfult hierte som sørger for synden
Herre gør vel mod Sion effter din vilge
    ath Jherusalems mwr maa opbyggis

Saa faar dw lost til retuist oc brent
offer/ naar wii legge vaare synder
paa dit altere

* Det er paa Jhesum Cristum din kere Søn som giorde fyllest for alle vaare synder met sin haarde død oc pine Oc han begerer inted offer aff oss igen huercken øren eller penninge/ messer eller vigilies Men all eniste ith gaat hierte/ ath wii skulle angre at wii haffue syndet mod hans bud Oc haffue vilge til at bedre oss oc leffue effter hans budord oc vilge/ oc tacke oc loffue hannem faar sine velgerninger/ oc elske vaare iessn cristne som oss selffue

---

g vi' **Confitemini domino** cxxxvi Ps.

✿ Dauid paaminder her alle christne menniske at loffue oc tacke Gud faar alle hans mange velgerninger som han haffuer giort oss arme syndige menniske/ aff sin egen godhed oc miskundhed/ aldelis forgeffuis vden all vaar fortieniste och verdskyld

LOffuer vor Herre faar han er god/
thi hans miskundhed varer euindelige
Tacker Gud som er offuer alle guder
thi hans miskundhed varer euindelige
Tacker Gud som er offuer alle Herrer
thi hans miskundhed varer euindelige
Han gor alle store vnderlige ting
thi hans miskundhed varer euindelige
Han skabte alle hiemlene gantske vislige
thi hans miskundhed varer euindelige
Han sette och feste iorden paa vandet
thi hans miskundhed varer euindelige
Han skabte Solen och alle klare skin
g vii thi hans miskundhed varer euindelige
Han gaff solen mact om dagen/
thi hans miskundhed varer euindelige
Maanen oc stierner skinne om natten
thi hans miskundhed varer euindelige
Han slo Egipten i det som først føddis
thi hans miskundhed varer euindelige

Han vdferde Israels folk fra dem alle
thi hans miskunhed varer euindelige
Met sin megtige hand och vdracte arm/
thi hans miskundhed varer euindelige
Han skilde det rode haff ath mit i tw/
thi hans miskundhed varer euindelige
Han slo Kong Pharao oc alt hans folk
och mact ned vdi det rode haff/
thi hans miskundhed varer euindelige
Han ledde sit folk i gennem orcken/
thi hans miskundhed varer euindelige
Han slo de megtige Konger oc herre ned
thi hans miskundhed varer euindelige
Han slo mange veldige Konger i hiel/
thi hans miskundhed varer euindelige
Han slo i hiel Seon Amariters konge g vii*
thi hans miskundhed varer euindelige
Han i hiel slo Ogh Basans konge
thi hans miskundhed varer euindelige
Han gaff deris Land och Rige til arff
thi hans miskundhed varer euindelige
Sine tienere Israels folk til deris eyedom
thi hans miskundhed varer euindelige
Han kom i hw at wi vaare vnder trockte
thi hans miskundhed varer euindelige
Oc frelste oss fra vaare mange fiende
thi hans miskundhed varer euindelige
Han giffuer alt det som leffuer at æde
thi hans miskundhed varer euindelige
Tacker vaar herre som er i hiemmerige
thi hans miskundhed varer euindelige
Tacker vaar herre offuer alle herre
thi hans miskundhed varer euindelige

g viii

Denne bogh er vdset paa Danske

aff

Christiern pedersen

som vaar Cannick i Lund

Och hwn vor Prentet i Andorp

Aar effter Gudz byrd

M. D. xxxi.

g viii^v

[Korsfæstelsen.]

II.

Huorledis huert menniske skal betencke

vor Herris død oc pine

oc vide hennis krafft oc mact

fruct oc godhed

[Korsfæstelsen.]

✿ J Første maade a •

Er der somme som saa betencke vaar Herris død och pine ath de gøre dem vrede paa Jøderne som hannem pinte/ oc bande dem/ Och robe paa den arme Judas for han forraade hannem/ Oc lade vor Herris pineff i hwkommelse der met saa hen fare/ Oc de gøre lige som de/ der kere oc klage paa andre som haffue slaget pint eller plaffuit deris venner/ Oc der fore bande oc maledide dem ✿ Saadan betenckelse/ maa vel mere kallis Jødernis oc Jude betenckelse en vaar herris pineff

✿ J Anden maade

Haffue somme vor Herris død oc pine i deris hwkommelse/ Ath han skal der faare beskerme dem fra alle hende liffuis fare baade fra ild/ vand/ storm/ krig/ orlog/ oc || andet ont/ a ii
Oc fra deris fiende oc wuenner oc fra hwg slag/ saar oc skade/ oc der faare bære de hende screffuen paa dem (och kalle det almindelige swerd breff) Somme sige som Albertus magnus screff/ At det er bedre at offuertencke en tid hastelige vor Herris pine/ En ath mand fastede ith aar i gennem/ och lesde hwer dag en psaltere/ Saadanne/ løsactige lerdomme effter følge mange Oc gøre der met lige twert emod vor Herris pines frwct och nøttelighed/ Thi de atsporge der met deris legemis karsthed/ sundhed/ nøtte/ gaffn/ oc bestand Oc der fore bere de kaarff/ billede/ oc helligdom paa dem/ aff det hellige kaarff oc andet/ somme bere hans voben/ torne krwne/ nagle/ spind/ støtte/ riff/ oc suober/ och smaa screffne kaarff met røt bleck/ oc anden saadan ting/ Ath de skulle der

fore beskermis fra all liffuis fare / skade / pine / oc fra alt
andet ont / Och det er emod vor Herris dodis och pineff
a ii* nature/ som S Peder siger Vor Herre Jhesus Christus || er
pint faar vor skyld At wii skulle effter folge hans fodspor/
Det er ath wii skulle oc lide tolmodige/ pine/ plaffue/ for-
actelse/ forsmedelse/ oc anden verdens modgong/ sorg oc
droffuelse/ som off tilkommer/ och tacke oc loffue Gud der faare

✿ J Tredye maade

Haffue somme medynck met vor Herre/ offuer hans pine/
oc grede oc sucke offuer hannem/ lige som offuer ith wskyldigt
menniske/ Lige som de quinder giorde der fulde hannem aff
Jherusalem Oc han straffede dem der faare oc sagde/ Greder
offuer eder selffue oc offuer eders born

Der ere oc somme/ ath naar de komme mit i vaar herris
pineff i hwkommelse/ Da offuertencke de huorledis vor Herre
skildis fra S Maria Magdalene/ Martha/ Lazaro/ oc fra
andre sine venner i Bethania

✿ Somme betracte huor stor droffuelse Jomfrw Maria
hans moder hagde for hannem i hans pinelse/ Oc de bliffue
a iii saa || lenge i saadan betenckelse/ at de glemme vor Herris
pineff i hwkommelse der offuer/ Der aff kommer det/ ath
somme betencke vaar Herris pine saa lenge/ Ath de vide icke
selffue huor de begynte eller affslode/ Vaar herre ved huad
eller saadan loffactig betenckelse/ er mere fwnden til at vaage
en ath soffue met/ Naar man saa lenge wnottelige tencker/
Ath han icke selff ved huad han da gor

✿ De mwe oc vel hore hel till met/ som lære oc
predicke/ huor megen stor oc offuer maade megen fruct de
faa som hore en messe Oc mange lade dem och tocke aff
deris enfoldighed oc vanwittighed/ Ath det er alligemet
huorledis de hore messe/ Naar de men all eniste see presten
staa faar alteret oc sige messe/ Oc ath de staa eller ligge der
hoff men hwn sigis

✿ En dog ath Messen er icke indsat eller sticked for hennis egen verdigheds skyld Men fordi ath hwn skulle gøre oss verdige til at i hwkomme vor Herris sware død || oc a iii[v] pine Thi naar det icke skeer/ da gør mand en wnøttelig vdnertis forfengelig gerning i det han hører messe/ ehuor god oc nøttelig hwn er i sig selff

Thi huad hielper det dig/ at Gud er Gud/ naar han icke er din Gud (Det er ath dw icke trør eller vist ath han giorde fylleſt for dine synder met sin død oc pine Oc vill gerne forlade dig dem aldelis forgeffnis/ vden all din fortieniste) Huad hielper det dig ath æde oc dricke er en anden gaat oc swnt til sit legeme/ naar det er dig icke sunt oc gaat/ Det er befroctendis at mand bliffuer icke diss bedre der aff/ ath man hører mange messer Naar man icke søger den rette frwct aff messen/ Som er ath betencke vor Herris død oc pine/ och høre hans ord oc euangelia i hende

✿ J Fierde maade

De betencke vor Herris død oc pine reth/ som suarlige grwe oc forferdis i deris hierte faar deris synder/ Oc der faare || mistrøste dem selffue i deris samwittighed at de kunde a iiii icke gøre fylleſt for dem/ Oc den mistrøstelse skal komme der aff/ Ath Gud fader vill haardelige straffe alle synder/ Men han icke ville giffue sin egen kere søn vaare synder qwit/ met minde en ath han skulle gøre swar bod och bedring for dem met sin haarde død och pine/ Som Gud sagde gennem Esaie Prophetis mwnd i det liii cap/ Jeg slo hannem faar mit folkis synder skyld/ S Pouil siger til de Ro viii cap/ Gud sparde icke sin egen søn/ men gaff hannem i døden faar oss alle

✿ Hwad skal da ske syndige mennisske faar deris synder Men Gud fader lod saa pine/ hustruge/ och sla sin kere søn til døde faar synderne/ Der maa vere en wsigelig och grefelig straff paa ferde for synderne Men saadan en megtig oc alder ypperste Persone Gudz ægen søn motte lide død oc pine faar dem

✿ Naar ith menniske betencker det ret i sit hierte/ At a iiii^v Gudz søn som er den ewige || Gudz visdom/ ville selff lide død oc pine for vaare synder skyld/ Da gruer han oc forferdis der aff/ Oc diss mere han tencker der paa/ diss mere grwer han der fore Och mistrøster sig da selff/ ath han kan icke gøre fyllest for dem/ met sine egne gode gerninger/ Men han forlader sig da aldelis til Gudz naade och miskundhed/ oc tror at han lod sin søn gøre fyllest faare hans synder/ met sin død oc pine/ Oc at han vil gerne forlade hannem dem aff sin ægen godhed

✿ I Femte maade

Huer skall inderlige acte oc besinde ved sig selff/ oc vide til visse/ oc inted twile der paa ath han er den/ faar hwess synder skyld vor Herre Jesus Christus leed den haarde død oc pine/ Saa forferde S Peder Joderne met strenge ord/ Lige som han hagde slaget dem met ith tordwns slag der han sagde til dem i deris forsamling I kaarss feste Gudz søn/ a v Som der staar i Apostlenis gerninger i det ii cap/ Oc try twsinde aff dem gruede faar hans ord/ Thi ginge de samme dag til Apostlene oc sagde/ Kere brødre hwat skulle wii gøre/ ath wii mwe bliffue salige

✿ Naar man seer ath vor Herre hustrugis/ kronis oc kaarss festis/ Oc ath naglene slass gennem hans hender oc føder/ Da skall han visselige tro/ at det er hans gerninger/ Naar man seer hans torne krone stinge i hans hoffuit/ Da skal huer tencke ath det er hans onde tancker/ oc syndelige i hwkommelser som han bruger

✿ I Siette maade

Skal huer merke oc besinde/ At huor en torn stack i vor Herris hoffuit/ Der skulle hannem met rette stinge hwndrede twsinde torne de skulle oc saa stinge hannem i den euige pine fast mere/ for hans wtalige synder skyld/ Huor dw seer en

nagle stinge vor Herris hender oc føder i gennem/ Der skulle dw met rette saa stingis gennem hender/ oc føder fast verre euindelige/ oc saa pines || plaffuis/ oc vdstrecktis for dine synder a v

✿ Saa skal det gaa alle som foracte vor Herris død oc pine/ Oc ere hannem wtacknemmelige der faare/ Oc ville icke tro at han leed saadan død oc pine for dem/ och giorde der met fyllest faar deris synder/ Men de ville selffue gøre fyllest for dem (som de mene oc sige) met deris egne gode gerninger

✿ Vor Herre leed den haarde død oc pine/ paa sit alder deyligste naturlige legeme faar vaare synder skyld/ Thi de kunde ingeledis aff løsis/ eller forladis met noget andet middel/ Thi maa huer grue der faare ved sig selff/ huor store hans synder ere for huilke han kan icke gøre fyllest faare met alle sine gode gerninger/ plict oc bod/ som han kunde gøre saa lenge han leffuede Men vor Herre Jhesus Christus Gud faders egen søn motte gøre fyllest for dem Och samme hans død och pine settis oss faare til en spegel oc exempel/ at wii skulle daglige spegle oss der vdi/ Och acte oc || besinde/ a vi at han leed hende for vaare synder Thi skall ingen skempte der met/ eller lidet acte sine synder/ Oc mene eller lade sig tøcke/ at de ere icke meget onde sware oc store/ Eller ath han kan selff gøre fyllest for dem met sine egne velgerninger/ Effter thi ath Gudz søn motte lide saadan stor oc forsmedelig død oc pine for dem Oc der met gøre fyllest for dem Thi at inted mennisfe kan/ oc ey heller nogen tid gøre kunde fyllest faar sine synder

✿ J Siuende maade

S Bernardus tog sig saadan forferdelse til for sine synder at han sagde/ Jeg mente at ieg vor tryg oc fast/ Oc ieg viste icke aff den ewige dom som vor gongen offuer mig i hiemmelen/ før en ieg saa oc merkte Ath Gudz eniste søn forbarmede sig offuer mig/ och gik for mig i min sted och gaff sig i den sware pine och død for mine synder skyld/ Ath

a vi v ieg kan icke nw mere skemp[t]e der met/ eller mene at ieg er s tryg oc fast aff mig selff/ Men der gaar sadan swar strenghed offuer vaare synder Ath Gudz søn motte selff gøre fyllest for dem met sin sware død oc pine/ Oc ingen anden kunde det gøre/ huerken fore sine egne/ eller for en andens synder/ Thi skal huer grede swcke och grue for sine synder Som vaar Herre sagde til quinderne som fulde hannem aff Jherusalem/ greder icke offuer mig/ men offuer eder oc ederff børn Han sagde oc aarsagen der hoff Thi ath gør mand saadant i det grøne træ/ Huad skal der da ske i det visne Lige som han ville sige/ Lærer aff denne min sware wskyldige død/ hwad pine oc plaffue i haffue fortient/ oc huorledis det skall gaa eder (om i icke tro ath ieg giorde fyllest for eders synder) Den almindige tale er her sand/ Ath man slar tit en liden hwnd/ at forferde en stor der met/ Saa sagde och Dauid prophete/ Alle folk oc slecter paa iorden skulle klage och bekere a vii dem offuer vor Herris død oc pine ath han er pinter s til døde for deris synder skyld/ Han siger icke at de skulle grede for vor Herris død Men fore dem selff/ fore at de haffue pint hannem til døde met deriff synder/ Thi han led død for alle mennifkis synder skyld Ath han ville forlige dem met Gud fader/ och frelse dem fra dieffuelen och den ewige død oc pine/ Saa bleffue Joderne forferde faar deris synder/ som der staar i det ii cap/ i Apostlenis ger/ som før er sagt/ Oc de sagde til Apostlene Kere brødre huad skulle wii gøre at wii mwe bliffue salige/ Thi siwnger den hellige kirke om Jhesu Christo Jeg vil tencke po vor Herris død oc pine at min siel ey for far

☩ J Ottende maade

Huer skall selff acte och besinde ath han er den som/ Vor Herre haffuer told samme død oc pine faare/ Thi ath vaar Herris dødis och pines notteligHed er aldermest der vdi/ Ath ith menniske kan komme til sin egen bekendelse/

Och grwe oc forferde sig for sine synder/ ath de ere saa sware oc store a vii v

❧ Och huor som ith mennisske kan/ icke komme der til/ Ath han kan acte/ oc besinde huor sware oc greselige hans synder ere fore Gud/ Da er vor Herris død och pine icke en da bleffuen hannem nottelig/ Thi ath vor Herris død oc pine haffner den nature at hwn vil gøre mennisken lig effter sig/ Ath lige som Vor Herre vaar øncklige oc iammerlige pint oc plaffuit for vaare synder skyld Saa skulle wii och effter følge hannem oc pine oc plaffue off daglige indnertiff i vaare hierte och samwittighed/ och sucke grede/ och tocke ilde ath vere ath wii haffue saa swarlige syndet oc fortorned wor Gud oc skabere der met/ Och ath vor Herre haffuer der fore ledet den sware død oc pine/ Her gørff oc icke mange ord behoff/ Men hwer skall dyblyge oc inderlige offnertencke och acte ved sig selff/ Ath hans synder ere meget sware oc store for Gud/ oc tocke dem ille || ath vere aff alt sith hierte/ Her maa huer merke en effterligning Ath vaare det saa ath en skalk hagde slaget en Konge søn i hiel/ oc han bleffue der faare rettet/ oc dw vaare fri oc swnge/ quaade/ oc giorde dig glad lige som dw vaare aldelis wskyldig der vdi/ Til saa lenge at mand grebe dig oc bewisde dig offuer ath dw hagde kommet den skalk til at sla samme konge søn i hiel/ Da bleffue dw ganske forferdet oc bedrøffuit/ serdelis for dw viste i din samwittighed ath dw hagde giffuit raad der till Saa meget mere stor angest och sorg skalt dw haffue indwertis i dig/ naar dw offuertencker vor Herris død oc pine a viii

❧ Thi ath en dog áth Iøderne pinte oc plaffuede hannem til døde/ Da vaare de alligenel dine synderff tienere der till/ thi de giorde det for dine synders skyld/ Och saa est dw sandelige den som pinte oc plaffuede Gudz søn til døde met dine synder som fore er sagt

❧ I Niende maade a viii v

Hwo som besinder sig haard/ tør/ eller wgudelig at vor Herris død oc pine icke forferder oc kommer hannem til sin

bekendelse Saa ath han kan kende sine synder/ oc befinde
huor suare oc store de ære/ Han maa storlige grwe oc bere
fare for sig/ ath han kan bliffue salig/ Thi det kan icke ander-
ledis vere om mand skall vorde salig/ En at mand skal effter
følge vor Herris Jesu Christi exempel/ oc lide pine sorg nød
oc modgong som han leed her i verden eller man skal siden
lide plaffue i helffuede euindelige/ Och i det alder minste
maa hwer lide swar pine i sin dødz time oc skelffue oc beffue
induertis i sit hierte och legeme som vor Herre giorde paa
korsset/ Nw er det gantske greseligt ath bie effter saadan sorg
pine och modgong til sin dødz time/ Thi mand vid icke naar/
eller huor hastelige Gud vill kalle hannem aff verden Man
vid icke heller om man kan da faa tid til ath betencke sine
b synder/ elle[r] vaar || Herris dødis och pinis krafft/ Ath han
giorde fylleste faar dem/ Der faare skall hwer bede Gud
inderlige at han vill opliuse hanss hierte/ ath han maa til-
børlige betencke hans pine Thi ath det er icke mweligt ath
wii kunde selffue ret befinde hende oss till salighed/ vden Gud
giffuer oss serdelis naade der til i vaare hierte

✿ Denne vor herriss dødiss oc pineſs betenckelse/ oc anden
god lerdom/ vorder icke der faare menniſken lerder/ At mand
skal eller kan strax gøre eller fuldkomme hende aff sig selff/
eller met sin egen mact oc visdom/ Men ath mand skall bede
det aff Gud/ Ath han vil giffue hannem naade til at gøre oc
fuldkomme det met hans naade oc icke aff sin egen formwe
Der aff er det kommed ath mange icke ret betencke vor herris
pine som det sig burde/ Thi de bede icke Gud om naade der
til/ ath de det gøre kwnde/ Men de gøre det aff deris egen
formue/ oc effter deris eget sind/ och der fore er samme
bv vaar Herris pine dem || wfrwctsommelig/ oc desligest andre
gode tancker som de gøre aff deris egen mact

✿ J Tiende maade

Hwo som kunde ret offuer tencke vor Herris død oc pine
met Gudz naade en dag/ eller en time/ eller en fierde part

aff en time/ Da maa man visselige tro oc sige/ ath det vaare hannem bedre for Gud En at han fastede ith heelt aar i gennem oc huer dag leesste en psaltere/ oc hørde hwndrede messer Thi at saadan vor Herris pineß offuer tenckelse omwender/ och fornyer hannem moren saa meget som daaben/ Thi hans pine gør da sine naturlige gerninger i samme mennisfe/ oc døder hans legemis onde begerelser och løste/ Oc fordriffuer all glede frøyd oc løst som han kan haffue aff mennisfene/ oc aff alle andre creature/ Oc alt det hob/ trøst/ och hielp som han kunde faa aff dem/ Lige som vor Herre Jhesus Christus vor selff forladen aff Gud sin fader oc aff alle crea- || ture for vore synder skyld der han hengde paa b ii korsset och sagde till sin fader/ Min Gud min Gud/ hwi forlost dw mig

☆ J Elleffte maade

Effter thi at det er icke i vor egen mact At wii kunde offuertencke vor Herris død oc pine som det sig bør/ Da hender det sig at mange bede Gud der om/ ath de mwe faa hans naade der til/ at de det gøre kunde/ Och de faa dog icke hans naade der til strax/ Da skulle de icke alligeuel der fore lade aff ath bede/ och icke helder fortwile/ Thi han giffuer huer sin naade naar han vil/ oc huem han vil/ Oc han giffuer oc tit mange samme sin naade/ som inted bede der om/ thi samme hans naade vill vere fri oc wfangen aff alle Men naar mennisken faar den naade/ at han kan offuertencke vor Herris pine/ oc at han leed hende fore hans synder skyld/ Da bliffuer han bedrøffuit i sin samwittighed/ oc han tøcker sine onde leffned oc synder ille at vere || Och det kan vel ske at han b ii* icke ved ath vor Herris pine saa arbeyder i hannem Oc mo vel ske at han icke helder tencker paa hende saa meget som andre gøre huilke dog icke komme til deris synder bekendelse Vor Herris pineß i hwkommelse er sandelige hiemmelige i deris hierte/ som sørge fore deris synder oc acte ath bedre deriff leffned/ Men hwn er dem aldelis vnottelig som offuer tencke henne

effter deris eget gode tocke/ Thi de bedrage dem selffue der met/ Oc mene at de rettelige offuer tencke hende/ Oc hun kommer dog inted til deris hiertis grund saa at de reth besinde at han led hende fore deris synder skyld/ Saa sker det tit at de icke betencke vor Herris pine induertis i deris hierte/ som betencke hende vduertis for mennisken Oc at de icke hore messe induertis i deris hierte/ som hore hende vduertis/ Oc at de hore hende induertis icke hore eller see hende vduertis i kirken

✿ I Tolffte maade

b iii Vii haffue nw her til talet om vor Her- || ris dodiff oc pineff i hwgkommelse oc offuertenckelse/ Och om anger oc ruelse som wii skulle haffue for vore synder/ for hwilke Han leed samme dod oc pine Nw ville [wii] tale om vor herris opstendelse/ och om den store vbegribelige glede som der met fulde/ Naar mennisken haffuer saa besindet oc bekent sine synder oc grwer for dem at de ere saa store/ ath vor Herre motte lide dod oc pine fore dem/ Da skal han oc acte/ at han lader dem icke saa stedsse bliffue och staa i sit hierte Thi han motte da sacte falde i mishob for dem aff sorg och forferdelse ✿ Men lige som vor Herre haffuer giffuit hannem naade til at betencke dem oc tocke det ille at vere/ at han tolde dod oc pine fore dem/ Saa skall han och legge samme sine synder paa vaar Herre Jhesu Christo/ Det er at han skall fuldkommelige tro/ ath han giorde fyllest for dem met sin dod oc pine/ Der faare skall huer see vel til ath han icke gor som
b iii' onde oc vantro menniske gore huilke som bide || oc æde dem induertis i deris hierte oc gore dem stor vmage der offuer/ At de ville selffue gore fyllest met deris egne gode gerninger for deris synder/ Och loffue dem pillegrims ferd/ Oc gaa fra en sted til anden/ Och lobe om kring effter afflad och affløssning alle vegne Somme giffue dem i kloster/ Oc mene der met at faa affløssning aff deris synder/ Huilked dog er dem wmueligt/ Thi synderne skulle/ oc kunde all ene forladis for

Jhesu Christi pines/ oc dødis fortieniste Thi skall huert mennisle haffue sin tilfluct der til/ oc icke till sine egne gode gerninger met faste afflad eller andet saadant/ En dog der haffuer i long tid vered en ond sedwan alle stede i blant almwen diss vær Ath de mente ath de kunde selffue gøre fylleste fore deris synder Oc der offuer haffue de foracted vor Herris dødis oc pines fortieniste oc giort hende saa gaat som plat til inted/ Det volde falske predickere mwncke/ och andre vanwittige klercke som dem saa lerde at gøre

✿ J trettende maade b iiii

Menniskеn aff legger sine synder fra sig oc paa vor Herre Jhesum Christum/ Naar han tror fuldkommelige at han led alle hans saar død oc pine for hans synder skyld/ Och der met giorde fyllest for dem/ som Esaias siger i det liii cap Gud fader lagde alle vaare synder paa hannem oc S Peder siger vor Herre bar alle vaare synder paa sit legeme paa kaarssens galye/ S Pouil siger Gud giorde Jhesum Christum sin son til en syndere for oss/ At wii skulle bliffue retuise oc salige ved hannem/ Huert cristet menniske skal aldelis forlade sig til disse och andre Gudz egne ord som Gudz Apostle och helgen haffue sagt oc screffuit der om Oc diss haardere ath noget menniskis samwittighed twngir oc trenger hannem met hans synder Ath de ere saa store oc suare for Gud Diss mere oc fastere skal han forlade sig til samme ord at Jhesus Christus giorde fyllest fore dem || oc affslette dem met sin død b iiii v oc pine Men huo som det icke gør/ men acter oc tencker at han vil afflegge dem met sin egen anger oc rwelse/ eller met sine egne gode gerninger/ Da faar han aldrig ro eller lise i sig/ eller en stille samwittighed/ Men han fortuiler paa det siste oc falder i misshoff/ * Thi at naar wii offuerkencke vaare synder och holde dem saa hoss oss selffue i vaare hierte oc samwittighed/ Da ere de oss alt for meget stercke oc suare oc offuer vinde oss oc bliffue euindelige/ Men naar wii acte see och vide ath de ligge paa vor Herre Jhesu Christo/ Oc at

han haffuer offuer vondet dem met sin opstondelse aff døde/
oc wii tro det stadelige/ Da ere de døde oc bleffne til inted/
Thi at de kunde icke bliffue paa vor Herre Jhesu Christo
Men de ere bort tagne och swncklne met hans erefulde op-
stondelse saa at de synis icke mere/ Och der ere nw inge
syndelige tegen paa hannem men de ere alle aff slette met
b v hans opstondelse S Pouil siger vor || Herre Jhesus Christus
tolde død oc pine for vaare synder/ oc han er opstonden for
vor salighedz oc retuishedz skyld/ Det er han gaff oss der met
til kende ath vaare synder ere saa sware oc store/ at han
motte taale død oc pine for dem/ fordi at wii kunde icke
selffue gøre fyllest fore dem/ Han dødede dem alle och giorde
dem oss wskadelige/ om wii ellers ville tro/ Ath han giorde
oss fri for alle vaare synder oc salige met sin hellige op-
standelse om wii ville det stadelige tro

✿ J Fiortende maade

Naar dw kant icke stadelige tro ath vor Herre Jhesus
Christus giorde fyllest for dine synder/ Oc at han vil gerne
forlade dig dem/ for vden dine egne lesninger oc gode
gerninger/ aldeliss forgeffuis aff sin egen godhed miskundhed
oc naade Da skalt dw bede Gud at han vil giffue dig naade
der til at dw det kant tro Thi at den artickel och sticke/ staar
b v* all ene fri i Gudz egen hand oc vilge/ Oc Han giff- || uer
hannem huem han vil/ oc naar han vill Somme hiemmelige
induertis i deris hierte oc somme vduertis/ oc synlige som
han gør met sin dødis oc pineff betenckelse som forscreffuit
staar Dw skalt nw icke al eniste saa staa i vor Herris pines
offuertenckelse eller grwe for dine synder/ Men dw skalt gaa
i gennem vor Herris pine/ oc see til hans gode kerlige hierte/
oc acte oc befinde huor fwlt det er aff kerlighed mod dig/ At
det nøder hannem till ath bere dine synder oc din sorgfulle
och beswarede samwittighed Naar dw det acter och befinder/
da faar dw kerlighed oc sødme til At elske tacke oc loffue
hannem/ oc din tro bliffuer sterked oc stadfested der offuer

❧ Siden skalt dw gaa framdelis i gennem vaar Herris Jhesu Christi hierte til Gud faders hierte Oc see Acte oc merke Ath Jhesus Christus hagde icke kundet giort dig saadan kerlighed vden Gud fader hagde det saa villed hafft/ och skicked det saa aff sin ewige godhed oc kerlighed || Huilken b vi
Jhesus Christus vor hørig och lydig met sin kerlighed mod dig/ Saa merker dw Gud Faders kerlige gode hierte mod dig/ Ath han icke ville spare sin kere søn for din skyld Men han ville ath wii skulle vere och kallis Gudz børn som S hans siger i det iii/ Och saa bliffuer dw dragen til Gud fader ved Jhesum Christum som han selff siger/ Der kommer ingen til min fader/ vden ieg drager hannem did Saa drager Gudz søn oss først til Gud faders bekendelse met sin dødis oc pines velgerning

❧ Det er rettelige at kende Gud/ Naar man kender hannem aff sin godhed oc kerlighed som han gierde oc bewisde oss/ Oc icke naar wii kende hannem aff sin mact oc vold/ at han kan straffe oss greselige for vore synder Aff huilket wii mere grwe oc forferdis/ en at wii komme til hans bekendelse/ Men naar wii kende hannem aff sin godhed oc kerlighed/ Da kunde wii tro oc hobis til hannem/ Och da bliffuer menniskenn sandelige ny født i Gud

❧ J Femtende maade b vi*

Naar dit Hierte bliffuer saa stadfested i vor Herre Jhesu Christo ath dw hader synderne aff kerlighed/ oc icke for nogen pines frøct eller fare skyld Siden skal vor Herris pine oc plaffue vere dig til ith exempel/ ath dw skalt der effter leffue/ Oc dw skalt da offuertencke vor Herris pine i en anden maade/ Thi wii haffue nw her for offuertenckt hende som hwn skede met swar pine fore vaare synders skyld at aff slette dem/ Och der fore sørgede wii i vaare hierte oc hwn lerde oss at kende vaare synder oc vide ath de ere affløsde/ oc oss forladne Nw skulle wii offuertencke vor Herris pine i anden maade saaledis

Naar dw faar nogen siugdom/ saar/ eller anden plaffue/
Da betencke huor liden hwn er emod vaar Herris torne
kronelse oc andre hans piner/ Naar dw maat gøre eller lade
huad dig er med eller emod Da besinde och acte huorledis
b vii vor Herre vor fangen bunden/ leed/ oc dragen fra en || sted
til en anden met mact oc velde

✿ Fristis dw aff hofferdighed encten indnertis eller
vdnertis Da acte oc besinde huorledis vor Herre vor for-
acted forsmaad oc bespotted/ oc regned i blant skalke oc wdedisse
mennisske Fristis dw aff wkyskhed eller faar dw nogen ond
begerelse eller løste/ Da betencke huor bitterlige vor Herris
Jhesu Christi legeme vor hustrwget oc slaget i gennem hwd
och skind fra top oc til thaa met riff oc swøber oc i gennem
hender oc føder met stompede nagle

✿ Haffuer dw had eller awind til nogen eller begerer
heffn offuer dine wuenner/ Da betencke huorledis vor Herre
bad fore dig oc alle sine wuenner met gredende thaare til
Gud fader paa det hellige kaarff/ Alligeuel ath han hagde
vel hafft mere aarsage til at heffne sig offuer sine wuenner
en dw haffuer till dine/ Faar dw nogen sorg eller modgong
encten aandelige eller legemelige Da styrcke dit hierte och sig/
b vii* Ach/ ach/ Hwii skulle ieg icke lide en foye || sorg drøffuelse
eller modgong/ Effter thi at vor Herre swettis blodige thaare
i vrtegaarden aff ret sorg/ angest och drøffuelse for min skyld/
Det vaare oc en lad oc slem suend som ville ligge paa sengen
aff ledye naar hans herre skulle slaff eller stride/ Her skall
huer acte och merke/ Ath mand kan finde styrcke mact oc hielp
emod alle sine synder aff vor Herris pines i hwgkommelse/
Och i saa maade kan man oc offuertencke hans pine rettelige
✿ Hwo som øffuer sig saa i vor Herris pines offuertenckelse/
som forescreffuit staar Han gør bedre en han lesde eller hørde
alle passer/ eller hørde alle messer som sigis paa iorden

✿ De kalliff rette cristne mennisske som pine oc
twinge deriff legeme fra synderne oc onde begerelser/ Oc de
beuise der met ath de ere cristne/ thi de effter følge Jhesu
Christi leffned oc lerdomme som S Pouil siger de som høre

vor herre Jhesu Christo til de haffue och kaarss festet deris legeme Och alle deriss onde begerelser oc synder met Jhesu Christo || ☙ Thi mand skall icke all eniste lese see oc b viii betracte vor Herris Jesu Christi pine oc død met ord oc skin/ Men mand skall leffue der effter/ oc døde sit legeme fra synderne och onde begerelser/ Saa beder S Pouil oss alle oc siger Tencker paa hannem som leed saadan en swar modgong oc pine aff de onde mennisske/ Paa det ath i mwe der aff størckis i eders hierte oc samwittighed/ och icke bliffue trette/ eller mistrøstige i eders modgong/ pine/ eller plaffue S Peder siger oc Lige som vor Herre Jhesus Christus haffuer ledet pine paa sit legeme/ saa skulle i oc benebne oc styrcke eder met hans pinis i hwkommelse/ Men denne rette vor Herris Jesu Christi dødis oc pinis offuertenckelse er plat kommen aff sin tilbørlige brugelse oc i hwkommelse diss ver/ En dog ath S Peders oc S Pouils breff och epistler ere fulle der aff/ huorledis wii skulle brwge och nyde vor Herris død och pine/ Och huorledis wii skulle offuertencke hende oss til nøtte gaffn och salighed

b viii^v

✿ Denne bogh er prentet i

Andorp

oc rettet aff

M Christiern Pedersen

som vor Cannick i Lund

Aar effter Gudz byrd

M D xxxi

III.

Den rette vey
till Hiemmerigis Rige

Han læris her i de thi Gudz bud ord/
och i Credo/ och Pater noster

J huilke hwert christet menniske
finder alt det som staar i scrifften/

Och alle de ting som
hannem er nøttelige oc tilbørlige ath vide
til sin sielis salighed

Læss bogen till ende
da skalt dw det
saa finde

☆ M D xxxi ☆

(14*)

Naade och fred aff Gud vaar fader/ oc aff vaar Herre Jesu Christo vor frelsere/ Vere meth alle christne mennisske A ii

✿ J blant mange andre skadelige bøger och falske lerdomme/ Meth huilke christne mennisske haffue før vered skadelige bedragne i mange aar och ille oc wretteligc lærde oc vnderuisde (Aff huilke megen vantro/ oc stor vildfarelse er kommen i cristendommen) Da ære de bøger icke de minste der i blant/ som man før pleyede mest ath bruge/ Som kalledis/ Hortulus anime oc paradisus anime (Det er sielens vrtegaar/ oc Sielens Paradis) Dem burde met rette at kallis/ Sielens vildfarelse/ bedragelse/ och forderuelse/ J huilke bøger/ der ere saa mange forfengelige/ løsactige/ oc wnøttige sticke tilhobe sambleda met mange bøner til serlestis Patroner oc helgene/ Oc om scrifftemaal/ Oc at opregne och telge sine synder sticke fra sticke for sin scriffte fader/ Och ath sige i hwad || maade/ Och met hwad persone de vaare giorde/ Effter som vanwittige Lærere och Mwncke det opdicted/ tenckt oc drømet hagde effter deris egne hoffuit och gode tøcke Och sat det starn til hobe oc screffuit det Ath andre skulle det læse/ och opregne det daglige faar gudelige bøner En dog ath der opregnis mange slemme synder i dem/ som mange gode mennisske aldrig før viste/ Och ey heller tenckte ath gøre i alle deris dage A iii

✿ De hagde oc tilhobe sancked i samme bøger mange atskillige bønner (som dem tøcte meget gudelige ath vere/ Oc screffue røde tittel offuer dem/ At huo dem læsde/ han skulle faa saa mange tusinde aar Pauens afflad/ aff skyld oc pine

faar dem Oc frelse sin siel/ oc sin faders oc moders och andre sine venners siele aff skers ildz pine som han ville bede faare i samme boner

✿ De gaffue oc samme boner saadan titel/ naffn/ krafft/ och mact/ Ath hwo dem lesde om dagen/ eller bar dem paa A iii sig/ Han skulle icke slaff i hiel i strid/ eller i || andre maade/ Oc ey heller druckne brende eller henge/ eller faa anden wdød/ Och ey heller fonge nogen sorg nød eller drøffuelse/ Och ath hwo der lesde S Erasmi bøn om søndagen/ Han skulle faa mad oc dricke nock den vge/ Och hwo der bad til S Cristoffer och saa hans billede/ han skulle icke den dag dø wkristelige/ eller faa nogen modgong/ Och saadanne mange andre vtalige macter/ kraffter oc dyder/ lagde de til saadanne bønner Huilket her vaare for meget langt ath bescriffue som det sig burde/ thi lader ieg det nw hen fare/ De som før hagde och brugede saadanne bøger oc bøner/ de vide der nok aff selffue Jeg holt oc før meget aff samme bønner i min forblindelse Men Gud vere benedidet som mig halp der fra/ oc fra anden vildfarelse som ieg vaar før vdi/ Det gøris nw endelige storlige behoff At lære oc vnderuise alle cristne mennisske Ath de skulle icke her effter læse eller bruge samme bøner som de før giorde Oc ey heller sette deris haab tro/ A iii* trøst eller salighed po dem Oc det vore || alder best/ Ath man forlode dem plat/ och lode dem hen fare/ oc bliffue till inted/ thi mand fortiener ingen salighed met dem

✿ Det vaare oc nøtteligt Ath man forlode/ och aldelis offuer gaffue Passionale Sanctorum/ Legenda Sanctorum Siele trøst oc Exempels oc iertegens bøger J huilke der er meget til hobe sat som dieffuelen haffuer indskydet i dem som dem først dicte oc de screffue At gode mennisske skulle der met dragis fra deris rette Christelige tro/ Oc sette deris haab oc trøst til helgene/ och til deris serlestis patroner/ Ath de skulle bede for dem oc gøre dem salige

✿ Och der offuer forlade Vaar Herris Jhesu Christi dødis oc pinis fortieniste/ met huilke han giorde fyllest for

alle vaare synder/ Oc vil gerne forlade oss dem aff sin egen godhed aldelis forgeffnis/ Thi skulle wii all ene loffue hedre oc ære vaar Gud oc skabere/ Oc ingen anden bede til vden til hannem all eniste som han oss selff bød/ Dw skalt bede til en Gud/ och dw skalt icke haffue andre guder

❀ Der faare er nw denne rette sande lerdom tilsammen screffuen/ som alle cristne mennisker mue haffue hoss dem Oc læse oc bruge dem daglige till Gud vil giffue sin naade til/ At de kunde ydermere bliffue lærde oc vnderuisde i den hellige cristelige tro A iiii

❀ Forst huorledis de skulle kende deris synder/ Och ath de ære syndige menniske/ Det skulle de lære aff de x Gudz budord Saa skulle de lære deris Tro som staar i Credo/ Och vide huorledis dem bor ath tro paa deris Gud oc skabere/ oc kende hannem Siden skulle de lære aff Pater noster Huorledis de skulle ræt bede til Gud vor fader i hiemmerige Thi det er fast oc vist Ath ith ret cristed menniske haffuer nock bedet om dagen Naar han haffuer ræt læst oc bedet en Pater nost/ met hiertens grund oc en god mening som det sig bor Oc giffuit fuldkommelige act oc sind paa det han læsde oc bad/ Thi at en bon er icke fordi god/ at hun skeer met mange ord/ eller ath hun er meget long/ Som vor Herre siger selff Matthei vi c/ Men en ræt bon skeer || naar mand beder och sucker inderlige i sit hierte til Gud/ Huilken swck oc ret inderlig begering/ wi skulle altid haffue til Gud A iiii*

❀ Der faare er det alle menniske nøtteligt At de forlade de andre bøger/ oc serlestis de boner som haffue besynderlige naffn och titelle/ Ath der skulle ligge saa meget och saa mange tusinde aar afflad til dem Och ath de skulle haffue saa mange/ dygder/ kraffter/ macter/ naader och affløsninger i dem aff skyld och pine/ Huilket dog vor løgn och bedragelse/ Thi skulle alle Christne menniske nw lære oc venye dem till igen Ath læse och bede den rette bøn/ som er Pater noster paa deris egne twngemaall/ Huilken

bøn Vaar Herre lærde oss selff ath bede/ Och hwn haffuer den gode nature i sig/ Ath diss mere nogen læser hende met en god act och mening diss sodere/ bedre/ och notteligere bliffuer hwn hannem/ Vaar Herre som hende selff dictede oc lærde Vnde oss alle naade till Ath wii mwe faa kerlighed och vilge till Ath lære och læse hende rettelige Gud til loff oc vaare fattige siele til salighed Amen

Ret vey til Hiemmerige

DEn alsommectiste Gud skickede det icke saa faar A v vden besynderlig sag Ath de Thi Gudz budord skulle først scriffuis/ oc siden sigis oc predickis faar alle mennisske At de skulle først lære samme thi bud/ Och siden Credo oc Pater noster/ J huilke try sticke indeholdis sandelige alt det som staar i scrifften/ Oc alt det som off predickis och læris kan til vaare sielis salighed/ Oc alt det som off er nøtteligt/ oc tilbørligt at vide aff Vor Herre Jhesu Christo vaar Gud oc frelsere Och det er saa ret vel/ oc stacket begrebet met faa ord i samme thi Gudz bud/ oc i Credo oc Pater noster At ingen kan aarsage sig/ eller sige/ eller kære der po Ath han kunde icke lære eller komme dem i hw/ Eller och ath det vaar hannem for swart ath lære och forstaa dem

✿ Der ere try ting som huert mennisske ere nøttelige at vide til sin sielis salighed/ Først at han skal vide huad han skal gøre oc lade/ Det Andet er/ Ath naar han seer || at han A vv kan icke gøre eller lade/ aff sin egen mact oc krafft det hannem burde/ At han kan da faa at vide/ huor han skal lede oc finde det/ som han kan gøre eller lade det meth

✿ Det Tredye er/ At han skal vide huorledis oc huor han det søge oc finde skall/ Ligeruis som det er ith siugt mennisske nøtteligt oc først behoff/ at han vid huad hans siuge er Oc huad han skal gøre eller lade til sin siuge Siden haffuer han behoff at vide huor han kan faa legedom/ at han maa bliffue karsk igen/ Desligest maa han endelige

begere legedom Oc søge effter hannem / eller lade hente hannem der som han er fal/ om han vil snart bliffue karsk oc sund

✿ Saa lære nw de Thi Gudz bud alle menniske at kende deris skrøbelighed oc synder At huer kan finde see oc mercke ved sig selff/ Huad han kan gore eller lade aff sig selff Oc der aff bekender han sig da/ at vere en syndere/ oc ond faar gud/ Thi han kan icke holle eller fuldkomme hans bud / och icke heller holde sig aff synden

A vi ✿ Siden skall mand lære hannem troen || Oc sige hannem huor han skal finde naade oc legedom / som kunde hielpe hannem till / Ath han kan bliffue dygdelig oc god Och forlade sin syndelige oc onde leffnid

✿ Siden skal mand lære hannem / huorledis han skall holde Gudz bud/ Thi ath Troen lærer oss ath kende Gud och hans store naade och miskundhed / som han haffuer beuist oss meth sin kere søn Vor Herre Jhesum Christum som han lod pine oc plaffue till døde for vor skyld

✿ Siden skal mand lære hannem Pater noster/ oc huorledis han skal begere oc faa den samme naade / Som er met en ydmyg oc trofast bøn til Gud / Oc bede hannem met ith inderligt hierte/ och met en ret tro/ saa bliffuer samme naade hannem giffuen Oc han bliffuer siden salig faar han holder Gudz bud oc leffuer effter dem

✿ J disse Try ting indeholdis al scrifften Thi er det notteligt oc tilborligt Ath huert cristed menniske / begynder først ath lære budordene At mand kan der aff lære oc
A vi* bekende sine synder oc ondskaff/ som er || den aandelige singdom i mennisken/ faar hues skyld wii kunde icke gore det oss burde ath gore Och ey heller lade det oss burde ath lade / som wii met rette plictige ære effter Gudz bud oc vilge

Om de Thi Gudz bud

DEn Forste Mosi taffle holt de Try forste bud i sig Aff huilke alle mennisske skulle lære huad de ære Gud plictige/ oc hwad dem bor at gore eller lade/ i de ting som Gud tilhore

Det Forste bud

Du skalt icke haffue andre guder

Dette Forste bud lærer menniskeu huorledis det skal haffue sig indwertis i sit hierte mod Gud/ Det er huad det bor altid ath tro tencke oc mene om hannem Det er at han skal fast tro/ Oc visselige vente || sig alt gaat aff hannem/ Lige A vii
som aff sin kere fader/ oc alder beste ven/ Oc der faare skall han haffue hannem kær aff alt sit hierte offuer alting/ Och frocte hannem aff kerlighed/ som ith gaat barn frocter sin fader/ Oc tage sig vel vare/ oc altid tencke der paa/ ath han vil icke fortorne hannem i nogen maade/ eller synde emod hans bud/ Naturen lærer oss och ath der er en Gud til al eniste/ som giffuer oss alt gaat oc hielper oss i all modgong sorg oc droffuelse

Det Andet bud

Du skalt icke forfengelige neffne Gudz naffn

Dette andet bud lærer huert mennisske huorledis det skall haffue sig mod Gud vduertis faar menniskeu i sine ord/ oc desligest induertis ved sig selff/ Det er ath han skal ære Gudz naffn Thi ath ingen kan vise eller bethe Gud for menniskeu/ eller for sig selff effter hans guddommelige nature/ men al ene ved hans naffn

Det Tredye bud A viii

Du skalt holde din sabbat hellig

Dette Tredye bud lærer huert mennisske huorledis det skall haffue sig vduertis i sine gerninger det er i Gudz tieniste Saa lære disse try bud menniskene huorledis de skulle

haffue dem mod Gud meth tancker ord/ oc gerninger/ det er i all deris leffned/ men de leffue her i verden

DEn Anden Mosi taffle holt de andre Siw bud i sig J huilke meniskene læris Hwad dem bor ath gore deris ieffn cristne Och huad de skulle lade och icke gore dem i naagen maade

Det Fierde bud

Du skalt hedre Fader och Moder

A viii Dette Bud lærer/ Huorledis huert Christet menniske skall holde och haffue sig mod sine foreldre/ Och mod all offuermact och Herredome/ Thi de ere skickede i Gudz sted/ Fordi folger och dette Bud strax effter de forste try/ som rore Gud al eniste paa/ och det staar fore de andre sex Och det lærer ath man skal hedre Fader oc moder/ oc sine foreldre/ Och alle andre som haffue nogen offuermact och Herredome som er Konger Herrer och Forster Burgmestere och Raadmend/ Predickere Scolemestere och alle andre gode læremestere och twctemestere

Det Femte bud

Dw skalt ingen i hiel sla

Dette Femte bud lærer/ Huorledis mand skall haffue
oc holde sig mod sin ieffn Christen/ Ath mand skall inted
A viii* ont gore hannem Men ath mand skal hielpe oc || troste
hannem aff sin mact i alle de ting som den anden haffuer
hannem behoff/ oc huor han kan hielpe och troste hannem
i nogen maade

Det Siette bud

Dw skalt icke gore hord

Dette bud lærer Huorledis huer skall haffue sig emod sin ieffn cristen/ baade emod hans hustrw dotter oc fencker Det er ath mand skall icke beligge eller skende dem/ Men holde dem i heder och ære saa meget som hannem er aldermest mweligt

Det Siuende bud

Dw skalt icke stiele

Dette bud lærer huorledis huer skall haffue sig emod sin ieffn christen i hans timelige goz/ Ath man skal icke stiele det eller gore hannem hinder eller skade der paa/ Men ath man skall forsuare och bekkerme det aff all sin formwe oc mact och forbedre det ehuor mand kan

Det Ottende bud D

Dw skalt icke bere falskt vidne mod din ieffn cristen

Det bud lærer hwert mennniske huorledis man skall haffue sig mod sin ieffn cristen i hans timelige goz ære och røcte Ath mand skal icke formindske det Men forbedre och bekkerme det aff all sin mact oc formwe/ Her i forbiudis ath man skal ingen skade gøre sin neste paa sit røcte goz oc ere oc det biudis off at wii skulle gøre hannem tieniste nøtte oc gaffn/ Oc ingeledis bære falsk vidnedz byrd mod hannem i nogen sag eller ærinde Naar wii ville ræt acte oc besinde den naturlige low som er i off Da finde wii huor tilbørlige och retferdige disse budord ere/ Thi der er inted budet i dem som hør til Gud eller menniskeн/ Ath huer mand ey ville ath hannem skulle saa ske aff andre/ om han en skulle vere i Gudz/ eller i huert menniskis sted paa iorden

Det Niende bud D'

Dw skalt icke begere din ieffn christens hws

Det Tiende bud

Dw skalt icke begere din ieffn christens hustrw pige drengh suend eller qweg eller noget andet som hannem hør till

Disse tw siste bud lære huor ond menniskens nature er/ Oc huor rene oc wskildelige wii skulle met rette vere fra alle legemens begerelser baade til goz penninge oc rigdom oc all anden ting/ thi haffue wi nock at stride oc arbeyde mod vaare onde begerelser saa lenge wii leffue

En stacked beslwtning paa disse thi bud

B ii Vor Herre Jesus Christus siger selff Hwad i ville ath menniskene skulle gore || eder/ det gorer oc dem/ Det er all lowen och alle Propheterne/ som S Mattheus scriffuer i det vii c/ Thi at ingen vil haffue vtack eller vtacknemmelighed fore sine velgerninger Jngen vil lade en anden haffue sin heder eller ære/ Jngen vil at en anden skal gore hannem ont wret eller wskel hoffmod eller och foracte hannem/ Jngen vil haffue wlydighed aff sin tienere oc vndersotte Jngen vil haffue had awind eller vrede aff sin iessn cristen Jngen vil at en anden skal beligge hans hwstrwe/ Jngen vil at en anden skal stiele roffue eller tage hans goz fra hannem met mact oc velde Jngen vil vere beswigen bedragen/ fortaled eller baguasktid aff en anden/ Jngen vil helder ath nogen skal sla hwgge stinge eller gore hannem saar eller fore hannem orlog oc krig paa Men huert menniske begerer kerlighed oc venskaff hielp oc trøst aff andre/ Oc at han kan finde sandhed tro oc loffue hoff alle menniske Och dette altsammen lære disse forscreffne thi vor Herris budord off

---

B ii* ## Her effter følger

hworledis mand synder mod det første Gudz bud som er dw skalt icke haffue andre guder

✿ Den synder mod det føste Gudz bud som bruger troldom/ den sorte konst/ eller atspor dem som bruge saadan dieffuelens konst/ som er troldkoner/ och troldkarle/ spaamend oc tryller Oc huo som brwger swerd breff eller andre breff mod nogen liffuis fare vand/ vær storm/ eller i anden nod/ Eller vrter/ eller ord iegen signelser/ eller anden saadan ting De som brwge sticker/ staall kors kristall/ spegel/ boger/ ord oc ferdelis naffn oc lesninger till ath tage liggende fæ/ oc penninge op aff iorden meth Oc de som tage milk oc smor met troldom fra andre folk

✿ De som skicke deris leffned och gerninger effter nogre serdelis dage/ tegen oc hiemmelens løb effter som Astronomer/ oc spaamend dicte scriffue oc spaa der om

Hwo som signer eller besuerger sig selff || H iii sit huff eller gaard met nogre serdelis ord eller sine børn tiwende oc qweg/ eller signer eller binder røgelse/ ord eller scriffter paa sin fænid fore vlffue och diwr/ Hwo som skylder dieffuelen eller onde mennisker for nogen sin modgong sorg nød oc drøffuelse oc siger ath de haffue giort hannem det eller skyndet hannem det paa hender/

Huo som icke anammer alth ont och gaat met vilge oc kerlighed aff Gud tacknemmelige/ Oc hwo som icke tacker oc loffuer Gud der faare/ oc befaler hannem ath gøre oc skicke alting met sig effter sin guddommelige vilge/ oc icke effter sin egen vilge oc begering/ Han sinder mod Gud saa tit oc offte som han knwrrer oc mwrrer mod hannem i sin modgong nød och drøffuelse Hwo som frister Gud oc giffuer sig selff i nogen liffuis fare veluillige Eller i sin sielis fare for vden nød oc skellig sag Den som er hofferdig aff sin visdom/ lerdom konst subtillighed klogskaff eller aff nogen anden aandelig gaffue/ eller aff sin retferdighed oc gode leffned han || H iiiv synder mod Gud/ Den som hedrer och ærer Gud eller hans helgen for noget timeligt gotz eller rigdom skyld/ oc forglemmer sin sielis salighed han synder mod Gud

Hwo som icke tror paa Gud och icke setter alt sit hob och trøst til hannem all ene/ Och icke setter all sit tilskwct til hannem i alle sine gerninger ærende och skickelser han synder mod Gud/ Hwo som twiler paa troen eller paa Gudz naade oc barmhertighed han synder mod Gud

Hwo som icke lærer och vnderuiser en anden i troen ehuor han kand/ Eller icke omwender hannem til Gud fra hans vantro/ Och lærer hannem icke ath han skall tro paa Gud all eniste/ och paa hans miskundhed och naade/ men forsømer det/ han synder storlige mod Gud

✿ Alle som icke ret tro/ eller falde i noget mishoff oc vantro/ Eller och icke tro paa Gudz vbegribelige miskundhed och naade de synde mod det første Gudz bud

B iiii **Huorledis mand synder mod det Andet Gudz bud som er Du skalt icke neffne Gudz naffn forfengelige**

✠ Huo som swerger lettelige vden nød eller stellig sag om Gudz naffn/ Han synder storlige mod Gud/ Saa gore och alle som suerge aff en ond seduane/ oc alle som suerge i nogen maade forfengelige

Hwo som swerger nogen falsk eed/ eller holder icke tro och loffue han synder mod dette bud Hwo som loffuer eller swerger ath han skall gore noget ont eller synd/ eller nogen ond gerning Hwo som bander met Gudz naffn/ eller siger til nogen anden Gud forbande dig/ eller Gud plaffue eller straffe dig/ eller och siger om en anden saadanne ord Hwo som taler forfengelige och løffactige om Gud eller om hans naffn eller gør der fabel och løff snack om/ Eller omwender scrifftens ord oc rette mening til nogen anden løffactig B iiii* mening for løst skwff och anden løffactighedz skyld/ Eller at andre skulle der aff lee gledis eller løste till ath høre der paa

Hwo som icke kalder paa Gudz naffn i sin nød sorg modgong oc drøffuelse/ Oc icke velsigner oc tacker hannem baade naar det gaar hannem ilde eller vell/ Och icke tacker oc loffuer hannem for alting Hwo som begerer priss heder ere roff erligt naffn eller loff/ fore sin lerdom/ visdom/ fornymstighed forstand/ konst eller subtilighed Huo som falskelige po kalder Gudz naffn som hipocriter oc ogne skalke gore Och de som holde dem saa meget gudelige vduertis for menniskene oc mene oc lade dem tocke ath de ere bedre en andre/ eller vel horde hoss Gud for de kunde meget læse siunge oc bede/ Hwo som icke loffuer och ærer Gudz naffn i alt det som hannem hender oc tilkommer baade ont oc gaat Huo som icke straffer en anden naar han horer hannem neffne eller bruge Gudz naffn forfengelige/ om han nogeledis det gore kan Huo som horer ser B v eller vid at nogen bru= || ger Gudz naffn til nogen troldom/ spaadom eller till nogen anden saadan konst/ Och han icke omuender hannem der fra met sin lerdom och vnderuiselse/ ath han maa det icke gore/ da synder han Alle som begere forfengelig verdens loff priss roff heder eller ære/ eller noget

hederlig eller erligt naffn for deris retferdighed eller gode leffned skyld de synde mod dette bud

Hworledis mand synder mod det Tredye bud som er Du skalt holle din sabat hellig

✲ Hwo som icke vil høre Gudz ord oc Euangelium/ eller icke hører oc lærer dem om han kan faa aarsage till ath høre och lære dem Huo som icke beder inderlige til Gud och tiener hannem aandelige induertis i sit hierte Hwo som icke lader alle sine gode gerninger ath vere Gudz gerninger/ men regner dem sig selff til Huo som icke lader Gud betemme oc regere sig som han vill/ oc skicke hannem sorg/ nød drøffnelse/ modgang/ pine eller plaffue effter sin vilge/ Men J v knwrrer eller mwrrer der emod Oc vil icke lide det veluillige oc tolmodige/ oc tacke och loffue Gud der faare han synder mod samme bud Hwo som icke vil lade Gud betemme oc skicke alle hans gerninger erende met hannem lige som han vil oc skicker dem Hwo som icke lærer oc hielper andre til ath gørė oc holde dette Gudz bud/ oc icke lærer oc vnderuiser dem ath de skulle icke synde mod samme bud

Huorledis mand synder mod det Fierde bud som er Du skalt hedre din Fader och Moder

✲ Hwo som blues eller skemmis ved sine foreldris armod/ nød brøst breck/ oc siugdom/ Hwo som icke besørger dem met klede oc føde oc all anden nøttørt om han kan det gøre Oc de synde alder mest som dem bander oc sender slar eller drager eller fortaler oc baguaster dem eller er dem || whorig J vi oc wlydig/ Hwo som icke elsker dem aff sit hierte oc holder dem meget for øgen fore Gudz bud skyld Hwo som icke hedrer oc ærer dem en dog at de gøre hannem wreth vold oc wskæl Hwo som icke hedrer sine Herrer oc førster oc alle som haffue herredøme oc mact offuer hannem/ Oc icke er dem tro hørig oc lydig hwad helder de ere onde eller gode Hwo som icke hielper lærer oc vnderuiser andre ath holde disse bud Oc icke straffer oc staar mod dem som dem icke gøre

eller holde ville/ Alle som ere hofferdige wlydige oc whorige mod deris foreldre/ herrer oc lerefedre synde mod dette bud/

Huorledis mand synder mod det Femte bud som er Dw skalt ingen i hiel sla

¶ Hwo som gør sig hastig oc vred mod sin ieffn cristen/ han synder med dette bud

Hwo som siger til en anden Racha det er alle honde J vi* tegen oc ord/ som mand || pleyr ath bruge i vrede och hastighed/ som er twi vorde dig/ faa dw skam/ eller skamme dig/ eller gack eller far fenden i vold/ Eller peger oc tegner mod nogen met fingre/ eller vrenger mwnd nese eller øgen at nogen Hwo som kaller en anden gek/ daare/ eller abe/ eller galen/ vanwittig/ best/ asen/ Eller siger nogre saa=danne andre forsmedelige ord til hannem/ eller bander fender bagnasker eller fortaler hannem/ Eller retter oc dømer en anden/ oc siger at hannem burde at lide saadan pine eller plaffue Hwo som obenbarer/ eller lønlige/ siger sin ieffn cristens synder for nogen anden/ eller hans brøst oc breck/ oc icke dølger oc skiwler dem det meste oc beste han kan oc forsuarer hans ære och røcte naar andre tale ilde paa hannem Huo som icke beder gaat for sine fiende och wuenner til Gud/ oc icke er dem venlig oc gør velgerninger mod dem ehuor han kan

Vnder dette bud begribis alle de synder som skee aff had awind oc vrede kiff och trette/ som er orloff oc krig mord J vii och slag || oc all twedracteghed Hwo som bedrøffuer sig eller sørger naar det gaar hans ieffn christen vell/ eller hans fiende och wuen/ Eller gleder sig aff hans modgong/ sorg/ nød/ drøffuelse/ pine/ eller plaffue/ siwgdom eller andet Hwo som icke gør miskundelige gerninger mod sin ieffn cristen/ oc mod sine wuenner och fiende/ han synder mod dette bud Hwo som syer. eller binder menniskene til sammen/ och siger/ den haffuer saa giort eller sagt/ eller saa taled om dig/ eller paa din ære och røcte Hwo som gør wsamdrectighed kiff/ had/ vrede trette/ eller dele mellem andre Huo som icke for=

liger dem som ere wuenner oc twedractige om han det gore kan Hwo som icke aff vender kiff trette hastighed vrede oc twedragtighed ehuor han kan

Huorledis mand synder mod det Siette bud som er Du skalt icke gøre hord

❀ Hwo som beligger ecte mendz hustruer eller skender iomfrwer och piger/ eller gør || noget hord och synd met B vii*
skøger oc andre løssactige personer Hwo som ligger hoss sin slecting oc blod eller gør saadan wbequemmelig wkyskhed Hwo som bruger eller gør nogen wkyskhed met vtilborlige personer emod naturen/ eller i wbequemmelige maade som kallis de stwme synder

Hwo som opuecker nogen ond begerring eller løst til wkyskhed i sig selff eller i nogen anden met viser/ sang/ ord/ løse tale/ historier Kronicker ewentyr/ sendsager eller met andre saadanne sticke/ eller met billede oc malning Hwo som seer wbluelige po en anden met sine øgen oc haffuer løse tancker och onde induertis begerelser oc løster han synder/ Hwo som tager oc føler paa sig selff eller paa andre och samtøcker synden/ eller besmitter sig selff der offuer Hwo som icke flyer alle aarsager till wkyskhed som er ath æde oc dricke offuerflødige/ ladhed aarkeløsshed/ ledighed/ megen søffn och fresendhed/ Och all vbequemmelig omgengelse med qwindfolk/ och qwindfolk desligest met mand folk

Hwo som pryder sit legeme met kaastelig kledebon och B viii
prydelse encten met sølff guld dyrebar stene bond eller guld-ringe/ eller met anden saadan wbeqwem siring

Hwo som locker eller drager nogen anden til wkyskhed met onde seder eller kledebon Hwo som lener/ leyer eller vnder andre hwsfrwm/ tid eller sted til ath gore saadan synd vdi Hwo som til hielper/ met ord tale eller gerning eller rwffer och kobler nogre til sammen ath gore saadan synd Hwo som icke hielper til ath beware en andens kyskhed oc erlige leffned baade met raad oc gerning

Huorledis mand synder mod det Siwende bud som er Du skalt icke stiele

❧ Hwo som bedriffuer och gør tyffueri och aager/ eller røffuer eller tager fra andre veldelige Hwo som bruger eller haffuer falsk vect/ maade skeppe/ eller alen Hwo
B viii* som selger onde eller gamble vare for ny oc gode vare/ och bedrager saa andre Hwo som haffuer wretferdig arff eller arffue gotz/ eller opbær wretferdig renthe Hwo som holder fortient løn hoff sig som han skulle giffue sine tienere eller arbeydere/ oc vil icke giffue dem den Hwo som siger ney for det som han er en anden plictig eller skyldig Huo som icke hielper sin ieffn christen i hans nød oc nøttørtighed/ och lener hannem icke hwad han haffuer behoff vden aager rente/ penninge och arbeyde/ Oc vden al anden løn oc fortieniste ath haffue igen der faare aff hannem vden det all eniste som han hannem lener Hwo som borger eller lener en anden naaget/ eller selger hannem noget paa det ath han skall en anden tid betale hannem det dyere igen en det er da vert for rede penninge naar han det køber han synder der storlige met Denne synd er nw saa meget almindelig i alle Land oc Rige diff vær/ Ath mand acter hende nw føye/ Men den tid vill komme ath
C mand skall der faare ‖ gøre strengt regenskaff oc da vil ingen aarsage hielpe till ath forsuare sig met faare den synd Alle som ere gerige/ oc haste oc sige effter stor rente eller at de mwe bliffue rige eller megtige Oc de som i andre maade drage fremmed eller anden mandz gotz eller penninge til sig met liste swig oc lempe eller met nogre andre fwnd/ Hwo som icke affuender en anderis skade och forderffue ehuor det er hannem mweligt ath gøre Hwo som icke varer en anden ath sin skade før han fonger hannem om han det ved Hwo som forhindrer en andens gaffn notte beste fordell eller profit i nogen maade Hwo som ber awind ved at hans ieffn cristen vinder/ eller fonger gotz penninge/ stor rigdom eller noget andet gaa

Huorledis mand synder mod det Ottende bud som er
Dw skalt icke beere falskt vidne mod din neste

☙ Hwo som tiger dølger eller vndertrøcker sandhed paa C
dom ting/ raad/ steffne eller paa nogen anden ræt/ Hwo som skadelige liwger swiger falsker/ eller bedrager nogen anden Alle løgnactige oc skadelige smigrere/ løgnere oc øretwdere/ Oc alle som haffue to twnger i en mwnd oc stynden sige ith oc styndem ith andet/

Hwo som vdlegger en anden mandz ord gerninger leffnid oc tale til det verste eller fortaler/ baguasker/ oc foracter hannem

Hwo som laster oc straffer en anden mandz gotz/ eller vare/ oc siger dem ath vere verre en de ere/ eller forderffuede

Hwo som gerne høre saadanne baguaskere oc onde twnger/ oc hielper eller styrcker dem der til/ oc icke staar der emod/ oc straffer dem der faare ath de fortale andre

Hwo som icke taler gaat alle vegne fore sin ieffn cristen/ oc beskermer hans gode naffn heder/ rocte oc ære ehuor han kan

Hwo som icke straffer alle baguaskere oc fortalere om han det gøre kan/

Hwo som icke taler alt gaat om alle || andre cristne C ii
mennisske Och icke tiger oc dølger deris synd och ondskaff/ Hwo som tiger sandhed oc icke vil sige hende/ eller oc icke beskerme hende ehuor han kan aff sin formwe oc mact/

Huorledis mand synder mod det Niende och Tiende bud som er
Dw skalt icke begere din nestis huff eller hustru pige dreng
suend fæ eller queg eller noget det som hannem hør til/

☙ Disse tw siste bud ere off fore sette til tw maaell och pwncte/ Til hwilke wii mwe endelige komme/ om wii skulle nogerledis bliffue salige/ Der fore skulle wii daglige arbeyde der paa met anger oc rwelse plict oc bod oc bede Gud om sin hielp och naade/ ath wii kunde fuldkomme oc holde disse tw hans siste bud thi det er wmueligt ath nogen kan holde

eller gøre dem vden Gudz serlestis naade hielp och miskwndhed
C ii v Thi ath || de onde syndige begerelser dø icke i oss til fulde for en wii dø her aff verden/ Oc at wi fødis igen paa ny i den anden tilkommende verden effter dommen och opstondelsen aff døde til det ewige liff

---

AF disse x Gudz budordis vdleggelse mue alle gode cristne menniske selffue merke acte oc befinde ath det er wmweligt ath noget menniske kan fuldkomme eller holde dem/ Vden ath Gud alsommectiste giffuer hannem en stor serlestis naade der till Gud giorde disse tw siste bud saa wmwelige for alle menniske som er dw skalt icke begere noget aff din ieffn christens gotz eller andet (et cetera) Paa det at wii skulle alle kende oc vide vor egen skrøbelighed/ Och altid haffue vor tilfluct till hannem oc kende oss for syndige menniske oc bede hannem om hielp trøst oc naade/ oc om afflosning aff vaare synder

✿ Hwo er det menniske som kan holde sig aff onde begerelser/ huer tencke sig selff vel om i sit eget hierte Somme
C iii begere gotz || oc penninge Somme begere heder och ære erligt naffn/ lost oc glede Somme begere gode dage/ kreselig føde mad och dricke/ Somme begere deylige vnge piger Jomfrwer och qwinder Somme begere vnge karle oc deylige mend oc suene

✿ Hwo kan holde sig aff begerelse Vor herre haffuer dog sagt och budet alle/ Dw skalt icke begere Han sagde oc som der staar i det v S Matthei cap/ Huo som seer en qwinde och begerer hende han haffuer giort hord i sit hierte/ Der ere dog mange vanwittige lærerre som sige ath mand synder icke dødelige naar man begerer nogen ting oc ville den haffue/ vden han samtycker det fuldkommelige met hierted Hworledis kan nogen begere noget vden han ville oc haffue det/ ville han icke haffue det/ da begerede han det icke helder/ Saadanne vanwittige oc falske lærerre de ville gøre Vor Herre till en løgnere eller de ville oc sige Ath det hans bud er inted/ Dw skalt icke begere Huert christet menniske skal

vell tage sig vare faar || saadanne onde vforstandige lærerre C iii'
Thi ath man kan styndem mere synde met en ond begerelse/ en met gerningen

Fordi ath naar en synder met gerningen/ Da bekender han sig for Gud oc begerer miskundhed oc affløsning oc forladelse der fore aff hannem Oc han faar hende gerne naar han tøcker sin synd ilde at vere aff sit hierte/ Men naar han synder met begerelsen/ Da lader han sig styndem saa tøcke at han icke gaff samtøcke til den begerelse i sit hierte/ Oc men at han er retferdig oc god fore Gud en dog at han er en syndere oc hipocrite oc haffuer syndet dødelige der met

☙ Her skal oc huer merke oc forstaa at Gud acter icke denne vduertis retferdighed Som mange holde oc gøre vduertis for menniskene/ oc synes aff alle ath vere gode redferdige och gudelige menniske Som han selff sagde til Phariseerne oc hypocriterne som holle dem meget hellige oc gudelige vduertis for menniskene som der staar Mathei/ xxi/ ca/ Sandelige siger ieg eder/ skøger oc horer oc oben- || bare syndere skulle ind- C iiii gaa i hiemmerigiff rige for eder/ Det skeer fordi ath saadanne syndige menniske bekende dem fore Gud at de ere syndere oc de bede om naade Men de andre mene oc lade dem tøcke at de holde budene/ Oc haffue de en noget brudet aff dem/ Da mene de at de giorde fyllest der faare met deris leßninger bøner faste och gode gerninger/ oc de bedrage dem selffue Item her skal huer merke at de synder som ske met de fem vduertis sind de ere emod det Femte oc Siette bud/ De synder mod de Siw miskwndelige gerninger de ere emod det Femte oc Siwende budh

De Siw dødelige synder de ere emod alle budene Hofferdighed er emod det første oc det andet bud / Vkyskhed er emod det Siette bud Vrede had oc awind ere mod det Femte bud Offuerflødighed mod det Siette/ Gerighed och Karighed mod det Siuende/ Ledye mod det Tredye oc mod alle de andre bud thi ath wii ere lade till ath holde oc fuldkomme alle Gudz bud

De fremmede synder ske mod alle Gudz || budord thi ath C iiii' mand kan synde mod alle bud met raad samtøcke befalning

hielp oc trøst De robende oc stumme synder ere mod det Femte Siette oc Siuende bud

Vdi alle disse forneffnde synder som ere emod Gudz bud finder mand inted andet en at huer elsker sig selff och at-sporger/ sit eget beste/ nøtte och gaffn/ Och der meth tager mand oc roffuer fra Gud det hannem bør/ Och fra mennisken det hannem bør/ Det er at mand elsker icke Gud offuer alting och tacker och loffuer hannem icke fore alting baade for ont oc gaat som hannem hender/ Och holder icke helder hans bud eller leffuer effter hans vilge

Ath mand tager fra sin ieffn cristen det hannem bør der er ath mand elsker hannem icke som sig selff oc gør hannem icke lige som han ville haffue aff hannem

Den kerlighed oc elskelighed som mennisken haffuer til sig selff han er en rod/ och en oprindelse til alle synder som S Augustinus siger Thi han vil icke dele met Gud det
C v hannem bør/ och elske hannem offuer/ || alting och mere en sig selff/ Och han vill icke helder dele met sin ieffn cristen det hannem bør det er ath han vill icke elske hannem lige som sig selff i alle maade/ Her aff folger det ath Gudz bud biwde icke andet en kerlighed/ Och de forbiude icke helder andet en kerlighed/ det er den onde syndelige oc forblindede kerlighed som huer haffuer til sig selff aff huilken alle synder komme/ Mand kan icke holde eller fuldkomme Gudz bud vden kerlighed/ oc mand bryder oc synder icke helder mod dem/ vden met den onde kerlighed som mand haffuer til sig selff Thi siger oc S Pouil ath ræt kerlighed fuldkommer alle Gudz bud/ Lige som den onde wtilbørlige oc wskickelige kerlighed synder mod alle budene/ Huor fore skeer hord/ fore mand elsker en andens hwstrw Huor fore stiel mand/ thi han beger och elsker en andens gotz/ Huor fore leffuer mand offuer-flødige thi mand elsker sit legeme Saa mo huer besinde oc
C v° tencke ved sig selff om alle de dodelige synder som || han gør baade mod Gud och mennisken Da skall han besinde at han gør dem fore den kerlighed och elskelighed som han haffuer til sig selff/ Thi sagde vor Herre til sine Disciple som der

staar Joannis i det xiii c/ Jeg giffuer eder ith nyt budord At i skulle elske hwer andre som ieg elske eder/ Oc der paa skulle alle kende at i ere mine disciple oc tienere om i elske huer andre/ Disse ord bør alle cristne mennisske at legge paa hierte/ thi at Christus sagde dem till oss alle/ saa vel som til sine Disciple/ Oc bød oss alle ath wii skulle elske huer andre lige som oss selffue/ oc Gud offuer alting aff hw hierte oc sind

---

Her effter følger
hworledis mand skall holde Gudz bud

Ath holde det Første bud som er dw skalt icke haffue andre guder

❧ Det er at mand skal elske Gud met en ret tro aff alt sit hierte och loffue hedre oc ære hannem altid Och haffue ith fast || C vi haab oc tro til hannem i alle Gudz gerninger oc sammeledis i sine egne/ Och befale sig Gud aldelis i vold oc i hans hender oc lade hannem regere gøre oc skicke met sig i alle honde maade effter sin benedide vilge/ Hwad helder det er met ont eller gaat/ eller meth hans vilge eller mod hans vilge/ Oc tacke oc loffue hannem fore alting Oc frøcte hannem aff ret kerlighed som ith gaat barn frøcter sin kære fader Til dette bud hør alt det som er screffuit i scrifften om troen hobet oc kerlighed til Gud huilke som ere begrebne met faa ord i dette bud

Ath holde det Andet bud som er Dw skalt icke suerge om din Gudz naffn forfengelige

❧ Det er at mand skal hedre ære oc loffue velsigne oc benedide Gudz naffn oc kalle po det altid bode i sin velfart oc i sin modgong sorg nød oc drøffuelse/ Och foracte forsmo oc fornedre sit eget naffn heder ære || C vi* priss ross och loff/ Ath Gud maa all ene loffuis prisis hedres rosis oc benedidis aff alle mennisske Thi han gør oc skicker alting effter sin vilge/ Til det bud hør alt det som findis i scrifften om Gudz heder loff ære och velsignelse/ och om hans benedide naffn

Ath holde det Tredye bud som er
Du skalt holle din sabat hellig

❀ Det er at befale oc giffue sig aldelis vnder Gud oc hans vilge / och lade hannem regere oc sticke met sig i alle sine gerninger / som han vil / oc huad hannem teckis oc vedersige sig selff oc all sin egen fri vilge lost oc begering / oc lade hannem aldelis der met betemme oc gøre som han vil / Thi dette bud vil och begerer en arm aandelig siel oc samwittighed saa at mennisken skal bekende i sin siel ath han kan inted gaat gøre / tencke eller tale aff sig selff / vden at Gud giffuer hannem der til serdelis naade Der fore skal han oc aldelis
C vi giffue sig han= || nem i vold oc lade hannem regere oc sticke met sig som han vil / oc lade hans guddommelige naffn all ene haffue all loff heder oc ære / som her før læris i de tw første bud / Til dette bud hør alt det som predickis oc læris om at wi skulle høre Gudz ord oc euangelium Oc om alt det som oss er befaled om gode gerninger Oc at mand skall twinge legemet vnder sielen / ath det icke leffuer effter sin begering oc vilge men effter Gudz vilge / Saa at alle vore gode gerninger skulle vere Gudz gerninger oc icke vor egne / det er at wi skulle gøre oc legge dem Gud til loff oc ære oc icke oss selffue

At holde det Fierde bud som er
Du skalt hedre Fader och Moder

❀ Det er ath wii skulle vere vaare foreldre oc all offuermact herrer førster borgmestere oc læremester horige lydige oc villige / for Gudz bud oc vilge skyld / som S Peder oc lærer oc siger oss / At wii skulle icke knwrre eller mwrre
C vii eller staa emod || nogen offuermact men wii skulle vere dem aldelis horige oc lyddige / en dog at de ere icke gode men onde och wretferdige Til dette bud hør alt det som er screffuit i den hellige scrifft om horsommelighed lydactighed oc ydmyghed / Och ath man skall gøre Gud all heder loff och ære

Ath holde det Femte bud ſom er
dw ſkalt ingen i hiel ſla

❀ Det er at mand ſkall vere mild barmhertig dannis/ god/ fredſommelig venlig oc kerlig/ Oc at mand ſkall haffue ith gaat kerligt hierte till alle fore vden alt had awind vrede haſtighed oc fortørnelſe/ Saa ſkall mand och leffue gøre och haffue ſig emod ſine wuenner oc fiende Til dette bud hør alt det ſom ſcreffuit er i ſcrifften om ſagtmodighed tolmodighed fred oc endrectelighed

Ath holde det Siette bud ſom er C viii
Dw ſkalt icke gøre hord

❀ Det er ath mand ſkall leffue hoffuiſke erlige oc kyſkelige/ oc vere blw twctig oc erlig baade i gerninger/ ord tale/ oc ſeder/ Oc maadelige ede dricke oc ſoffue oc gøre all anden ting ſom kan tiene oc hielpe til kyſkhed Til dette bud høre alle lerdomme om kyſkhed oc renlifflighed ſom er at faſte maadelige æde/ oc idligge arbeyde oc icke vere aarkeløſſ/ Oc ath bede oc tiene Gud met ith gaat oc rent hierte

At holde det Siuende bud ſom er
Dw ſkalt icke ſtiele

❀ Det er ath mand ſkall vere aandelig fattig i ſin ſiell/ oc ſamwittighed/ oc icke begere/ ſtiele eller tage det en anden hør till/ men han ſkall vere veluillig och kerlig mod alle/ ath giffue och lene dem aff ſit goz och penninge/ Her till hører alle lerdomme och ſcriffter ſom lære/ ath mand ſkall icke vere gerig eller begere || nogen anden mandz goz eller ſwige C viii*
bedrage eller aagre nogen ſine penninge aff eller behindre nogen ſin baade eller vinning faare

Ath holde det Ottende bud ſom er
Dw ſkalt icke bere falſt vidne

❀ Det er ath mand ſkall haffue en god erlig twnge/ och ingen gøre ſkade met hende/ Men hielpe oc tiene alle

mennisfe met hende ehwor han kan oc tale gaat paa alle oc om dem ehuor oc naar han kan/ och det goris behoff/ Huer skall oc brwge sin twnge til ath forlige/ dem som ere tw[e]dractige oc wuenner/ Oc aarsage dem det beste han kan som bliffue klagede oc kerde wskyldige/ Huer skal vere sand i sine ord oc tale/ Oc tale enfoldige oc ydmygelige till alle Her til herer alle lerdomme som scriffuis om ath mand skal tale sige eller tige noget om det som gelder hans ieffn cristen paa/ encten paa naffn heder ære gotz eller penninge/

J Ath holde det Niende oc Tiende bud som er
Jw skalt icke begere din nestis huff hustru eller noget andet

✿ Deth er ath mand skal icke begere nogit timeligt oc forfengeligt verdens gotz Och ath mand skall leffue erlige oc kyskelige i alle maade Oc huer skall aldelis sla all ond beg[e]ring aff sit hierte Oc det kan icke ske altingis i denne verden/ Men det skall ske och fuldkommis i den anden verden/ och i den ewige salighed/ Mand finder inted andet i disse forneffnde budord oc deris gerninger vden huorledis mand skal holde oc fuldkomme budene/ Och ath mand skall elske och tiene Gud oc desligest sin ieffn cristen/ oc icke sig selff Oc icke heller haffue sig selff kær mere en andre/ Thi ath kerlighed soger icke det som hannem hor selff til/ men det som hor Gud och hans ieffn christen til/ Huo som haffuer ræt kerlighed i sig/
Jr Han er ydmyg oc tienstactig mod alle/ oc gor || alle velwillig tieniste ehuor han kan/ Han ville oc gerne dele oc skiffte met alle huad han haffuer oc formuer met en god vilge

✿ Her aff maa huer see lære och forstaa Ath alle honde leffned och lerdomme som menniskene ere endelige nottige oc tilborlige at vide oc at leffue ret effter De ere alle begrebne met faa ord i disse/ thi Gudz budord/ Huilken dem vil holde eller gore/ Da haffuer oc faar han altid aarsage till at gore saa mange gode gerninger som han haffuer mest behoff till sin siels salighed/ Saa ath han haffuer icke behoff Ath lobe oc soge om kring til hellige steder i

fremmede Land oc rige Eller til Rom effter Pauens afflad Ath han vil der met gøre gode gerninger Mangen gør oc desligest mange andre gerninger som hannem tockis at vere gode huilke Gud haffuer dog icke budet eller befalet hannem at gøre/ Oc der offuer forlader han de gode gerninger som Gud haffuer strengelige befaled hannem at gøre Som er at han skal elske sin ieffn cristen som sig selff/ Oc gøre hannem det han vil haffue aff hannem Gud haffuer selff budet oc befaled oss B ii de gerninger som wii skulle gøre/ Saa at wii haffue icke behoff at søge/ lede/ dicte/ optencke/ eller lære aff andre vanwittige menniske huad gode gerninger wi skulle gøre/ at wi skulle bliffue salige Vii skulle gøre baade først oc sist de gerninger som Gud haffuer budet oss at gøre i de thi sine bud Om wii ville nogen tid bliffue salige/ Forlader nogen de bud och gerninger som Gud haffuer budet Oc giorde han alle de andre gode gerninger som scriffuis oc læris i alle de bøger som ere i verden/ Oc desligest alle som han selff eller noget andet menniske kunde dicte eller optencke da hielpe de hannem aldelis inted til sin sielis salighed/ men mere til sin fordømelse/ Thi han foracter oc forsmaar Gudz bud oc acter dem inted/ Oc gør andre gode gerninger effter sin egen vilge/ oc gode tocke/ eller som andre haffue lært budet/ och befalet hannem ath gøre/ Det er lige som at en hosbonde befalede sin suend noget ath gøre oc han ginge bort oc giorde en anden || gerning mod hans befalning oc vilge/ giorde han B ii* ey da mod hans bud och vaare hannem wlydig oc foractede oc forsmaade hans bud oc befalning/ Saa gøre och alle som foracte Gudz bud och gøre andre gode gerninger effter deris eget gode tocke som de mene

DEt er merkelige nock bewist och lært i disse forscreffne thi bud huad huert menniske skal gøre Gud oc sin ieffn cristen Oc at han skal icke elske oc tiene sig selff Men Gud oc sin ieffn cristen Saa at huer maa klarlige forstaa och tage och føle der paa ath wii skulle elske huer andre oc icke oss

selffue Oc der met fuldkommis lowen ath mand elsker Gud offuer alting oc sin ieffn cristen som sig selff Det gøris icke behoff ath lære mennisken at elske sig selff thi huer gør det selff mere en hannem burde ath gøre met rette/ Fordi gøris det fast mere behoff at forbinde mennisken at elske sig selff/ Och ath binde hannem ath elske
J iii Gud oc sin ieffn cristen Thi leffuer han ‖ och alder best som icke leffuer sig selff till gode eller tieniste men andre menniske Oc den leffuer alder verst som leffuer sig selff til gode och icke andre/ som de thi bud oss lære oc binde Her aff maa huer besinde see och merke huor gantske faa menniske der vel och ret leffue effter Gudz bud oc vilge Thi ath aff menniskens egen mact och formwe Da er det icke mweligt at noget menniske kan rettelige eller vel leffue som det burde/ Effter thi at wi kunde nw dette merke forstaa oc vide Da mwe wii och endelige søge vide oc lære huor wii kunde det faa och lære ath wii kunde holde och fuldkomme de thi Gudz budord Oc det skulle wi lære aff den hellige cristelige tro som staar i Credo

Om den hellige cristelige tro J iii'

DEr skal hvert cristet menniske vel merke ath Troen delis i Trende parter lige som de tre guddommelige personer neffnis i Credo/ Den forste part aff Credo er om Gud Fader/ Den Anden om Gudz Søn/ oc den Tredye om Gud den Helligaand/ Denne er den ypperste oc største artickel i troen paa huilken alle de andre staa oc henge

❀ Her skall hwer merke ath mand kan tro i twende honde maade/ Førft om Gud/ Det er ath mand tror det som sigis om Gud/ Ath der er en Gud til/ Lige som mand tror det som sigis om andre som er ath der er en Paffue/ en twrker eller en keyser til/ Och ath dieffuelen och helffuede er till/ Och mand tror ath det saa er/ Saadan en tro er mere en mening och vidskaff en tro

❀ Vdi anden maade tror mand paa Gud/ Det er ath mand tror icke all eni-‖ste det som sigis om Gud/ J iiii Men mand tror paa hannem och setter alt sit hob och tro til hannem/ Och giffuer och befaler sig hannem i vold/ Ath han maa gøre oc lade met hannem hwad han vil oc teckis Och han tror for vden alt twil ath han skall gøre vel mod hannem lige som der sigis om hannem/ Och frelse hannem fra dieffuelen heluede och alt ont/ Och det tror mand icke ath Paffuen/ Keyseren/ Turken eller ath noget andet menniske kan gøre/ ehuor meget der sigis rosis och talis om deris store mact oc velde Mand kan vel lettelige tro ath en herre er megtig och god/ Men mand tror icke fordi/ Ath han kan gøre hannem salig/ och giffue hannem hiemmerigis glede euindelige Och desligest frelse oc fri hannem her paa iorden fra alle hans fiender och wuenner/ Och trøste och hugsuale hannem induertis i hans hierte i all hans sorg drøffuelse nød forfølgelse/ och modgong

P iiii* Den hellige cristelige Troes Tolff Artickle som staa i Credo

Och hwor de haffue deris rette fwndamente oc grundual/
Och beuisis met den hellige scrifft

DEr vaar Herre Jhesus Christus hagde befaled sine Apostle At gaa om kring i all verden oc lære oc predicke/ Hans hellige ord oc euangelia faar alle menniske Da ginge de alle til hobe før de atskildis Ath forfare huad Artickle huer aff dem holle oc trode i den hellige tro Oc beslutte saa alle endrectelige til hobe/ Huad huer aff dem lære oc predicke skulle/ ehuor han komme eller fore/ Paa det ath deris lerdom/ ord oc predicken/ skulle vere enss oc følgis ath Och ath de kunde rettelige predicke Gudz ord oc vilge offuer all verden lige met huer anden/ faar uden gensigelse (som Cyprianus scriffuer) Saa beslutte de sammen om disse Tolff Artickle i vor P v hellige cristelige tro Ath de ville lære och predicke dem Lige saa som wii læse dem en nw almindelige i Christen dommen alle vegne i verden

Hwad helder Apostlene eller deris efsterkommere screffue samme Tolff Artickle met saa faa ord till hobe i Credo som de nw ære/ Da vaar det alligeuel gantske gaat och notteligt ath det saa skede Paa det ath huert menniske kunde diss bedre lære dem/ oc komme dem i hw Dog skal alligeuel huer som er lærder/ eller læse kan/ och noget forstaa/ see och læse i Biblien/ som er lerdommens oc visdommens dyrebare skat J huilken disse tolff Artickle oc mange flere screffne ere Hun er oc en kilde aff huilken all den hellige scrifft vdrinder oc alle gode lerdomme oc vnderuiselser som screffne ere fore vort beste oc salighedz skyld Vii tro ath Gudz legeme oc blod er i det verdige Sacramente/ och det staar icke i disse tolff artickle/ Thi maa mand endelige besee oc offuer lese scrifften ydermere P v* en all eniste i de tolff artickle/ Dog er || det aldermeste och ypperste i disse Tolff troens artickle/ som huert cristet menniske goris behoff til sin sielis salighed at vide Effter thi at oss ligger nw saa stor mact paa troen Ath ingen kan

bliffue salig vden hende som Christus sagde / som der staar Marci i det siste capittel/ Hwo som icke troer han skal for=dømis / S Pouil siger oc til de Hebreer i det xi capittel/ Det er vmweligt ath nogen kan teckis Gud vden troen/ S Hans scriffuer oc i sit iii cap Huo som icke tror/ Han er al rede fordømd Thi staar dieffuelen vor obenbare fiende swarlige der effter ath han kan drage oss fra troen oc fra nogen aff disse hendiss tolff articlle / Thi ligger oss storlige mact paa at wi legge all vor mact der paa ath disse tolff articlle kunde bliffue stedsse faste oc ind bundne i vaare hierte meth en fast oc wemwendelige tro Ath wii kunde dristelige oc mandelige staa emod alle fristelser oc modsigelser / Vor Herre Jhesus Christus suarede met den hellig scrifft mod dieffuelsens fristelse som S Mattheus scriff= || uer i sit iiii capittel / D vi Mennisken leffuer icke al eniste ved brød Men aff de ord som gaa aff Gudz mund/ som der staar Deuteronomio i det viii cappittel/ Och i den xci Psalm

Dieffuelen suarede Vor Herre igen Gud bød sine engle ath tage vare paa dig Ath dw skalt icke støde dine føder paa stene Vor herre suarede hannem igen Der staar och screffuit der hoss Dw skalt icke friste din Gud och skabere/ Der staar oc Deuterono vi capittel / Dw skalt bede til din Gud och skabere/ Saa skulle wii oc staa emod dieffuelen met troen oc scrifften naar han frister oss/ Dieffuelen flyr fore scrifften som er reth sandhed oc effter thi han er en fader oc begyndelse till all løgn falsk och swig thi kan han icke lide den ewige sandhedz ord / Han er och en hoffding offuer all mørkhed thi flyer han for sandhedsenss liwss/ Han er dødens begyndelse thi flyr han for sandhedens ord som ere det ewige liff/ S Hans siger i sit vi c/ Thi skulle alle Christne mennisske mwre och befeste || disse tolff troens articlle tringt D vi om kring dem paa alle sider/ meth den hellige scrifftis ord och taler / Ath dieffuelen skal icke omsla eller omstyrte dem met sin listighed

✿ Den hellige scrifft er vaar mwr starcke oc tilflwct/ paa huilke vaare hierte skulle oc mwe aldelis forlade dem

till/ Och all vor troes fasthed oc stadfestelse kommer aff den hellige scrifft/ Thi at alt det hun lærer och binder oss/ det er retferdigt sant fast/ oc Gudz vilge/ Hwn er oc vort rette liwff och vey/ thi hwn kommer aff Gud den helligaand/ Oc lærer oss alt det oss goris behoff til vaare siels salighed

✿ Hwn trøster oss oc i all vor modgong oc fristelse/ Oc vnderwiser oc lærer oss at staa mod al vilfarelse/ Hun oplinser oss oc i all vaar vanwittighed morked oc wforstandighed Thi siger S Pouil til de Rommere i det xv cap/ Alt det som screffuit er det er oss screffuit til en lerdom/ Ath wii skulle haffue ith fast hob aff scrifftens hugsualelse/ oc tolmodighed/ som hun oss lærer Han siger i den anden epistel til Thimo/ B vii All den scrifft som er indgyden aff den helligand hun er nøtterlig til lerdom/ til straff til bedring/ til vnderuisning/ oc til retwished paa det at huert cristet menniske skal vere vden synd oc smitte/ oc bequemmeligt/ oc skickeligt til alle gode gerninger

✿ Den faste oc stadige tro/ oc den mectige krafft oc mact heder ære oc verdighed som er i Gudz ord oc lerdomme som screffue ere i den hellige scrifft som er det Gamble oc Ny testamente De bewise oss klarlige ath menniskene haffue icke taled eller screffuit dem aff dem selffue/ Men ath Gud haffuer selff taled dem ved menniskene/ Och ath de ere icke menniskelige ord/ men guddommelige ord/ Saa talede och Gud till Mosen och sagde som der staar Exodi iiii c/ Gack bort til kongen/ Jeg skall vere i din mwnd oc ieg vil lære dig huad dw skalt tale oc sige til hannem Vor Herre Jhesus Christus scriffuer oc Gud fader sin lerdom till/ som S Hanss siger i det vii oc xiiii capittel/ Gud fader haffuer giffuit den B viiᵉ hellige cristelige kirke Jhesum ‖ Christum sin son til en sand docter oc lerefader huilken mand skal høre oc tro som S Mattheus scriffuer i sit xvii cap Der siger Gud Fader Dette er min kære søn som mig vel behager horer hannem

✿ J vor hellige troess articke staar det ord først ieg tror/ Thi ath S Pouil siger til de Hebreer i det xi ca/ Det er wmweligt at nogen kan behage Gud vden troen Thi ath

hwo der vil komme til Gud han skall endelige tro at han er
till/ Och ath han skall vel lone dem som atsporge hannem
Mand siger icke forst i troen Jeg seer eller vid/ Men
mand siger Jeg tror S Povil siger til de Hebreer i det
xi capitel Troen er en fast forladelse till det som mand vist
hobis til at faa/ Oc hun er ith tegen til det som icke seeff
eller synes

Disse tolff troens artickle

Ere Gudz underlige hemmelige ting och sticke som icke
kunde begribes aff menniskens fornwfft/ Men de bliffue all
eniste sede met troens øgen/ Menniskens visdom || och for- y viii
nwfft kand icke forstaa/ ath Gud er bleffuen menniske och
ladet sig pine til døde oc er opstanden igen aff døde/ Eller
ath han skall oppregse alle igen aff døde til det ewige liff som
ere døde i den rette christelige tro/ Eller at Christus er op-
faren til hiemmelen oc sider hoss Gud Faders høgre hand/
Och ath samme Christus Gudz søn er fød aff en ren och
klar Jomfrw

¶ Kaarssens visdom er oc skiwld och kan icke seeff meth
menniskens øgen/ eller aff menniskens visdom oc fornwfft thi
det er en hemmelig ting som al eniste seeff met troens øgen/
all verdens visdom ved der inted aff/ thi siger S Po til de
Corinter i det forste ca/ Vii predicke den kaarsfeste Jhesum
Christum Jøderne til skendzel/ och hedningene til daarhed/
Men wii predicke de vdualde Jøder oc hedninge at Jhesus
Christus er Gudz visdom oc mact Hedningene tacte ath det
vor stor daarhed ath Gudh skulle dø som vaar ypperlig och
megtig offuer alting/ De viste inted || aff hans guddommelige y viii'
lønlighed at han ville bliffue menniske fore vaar salighedz
skyld som før vaar forseet och sticked aff Gud aff ewig tid/
S Povil siger til de Corinter i cap/ Effter thi at verdens
menniske kende icke Gudz visdom met deris visdom/ Da ville
Gud gøre dem salige som trode met daarlig predicken/ Vor
Herre Jhesus Christus er sticked och sat til ith tegen mod

huilken der̄ skal sigis emod Och det skall bliffue mange til fald/ och mange til opstondelse aff Jsraels folk som der staar Luce ii ca/ Christus er sat til en sten som mange skulle støde dem paa/ dem til forderffuelse/ som der staar Esaie viii c

Jhesus Christus er alle cristne mennistis visdom som gør oss salige/ om wi tro paa hannem at han giorde fyllest for vaare synder/ Oc der aff gledis wii oc trøstis i all vaar sorg drøffuelse oc modgong

¶ Alle Hedninge Mesters oc Philosophers store visdom. oc klogskaff kunde icke rettelige hugsuale eller trøste dem i deris minste modgong sorg/ nød/ oc drøffuelse/

Denne rette visdom haffuer Gud altid skiult for alle/ som holle dem selffue ath vere meget vise oc kloge/ och han gør en nw saa Och han obenbarer hannem faar enfoldige oc simpele menniske som ydmygelige begere visdom aff hannem/ Som S Mattheus siger i det xi c/ Jøderne mente ath de ville bliffue retwise och salige aff lowen Oc aff deris egne gode gerninger oc der met komme till Gud/ Men de kunde dog icke saa bliffue salige/ som S Pouil siger til de Rommere i det ix ca/ De foractede oc bort kaste Jhesum Christum den edelige oc faste hiørne sten som en er lowens ende/ Hwo som tror paa hannem han bliffuer salig/ som S Pouil siger till de Rommere i det x capittel/ Der er en anden retuished till som er Gudz retuished/ Oc Jøderne vide inted aff hannem som S Pouil siger til de Rommere i det første och iii capittel/ Den retuished er icke andet en ath tro paa den som gør syndige menniske retuise och salige som S Pouil siger til de Rommere i det iiii capittel ¶ Er det saa ath nogen tror reth paa Vaar Herre Jhesum Christum At han er sandelige Gudz søn Och at han frelste hannem fra dieffuelen/ oc fra den euige fordømelse oc vil gøre hannem salig Da bliffuer den tro som han haffuer til hannem/ regned hannem til retferdighed for Gud/ oc til hans egen retferdighed

¶ Troen er ingen ringe ting som nogen kan gøre eller giffue sig selff naar han vill/ Men det er en megtig stor ting

som fornyer mennisken och lader hannem icke bliffue i sin gamble vane/ eller i onde begerelser oc syndige leffnid

❀ Ath tro/ det er ath bliffue fast oc stadelige hoff Gudz ord/ Hwad helder han trwer eller loffuer menniskene noget gaat eller ont/ Oc at mand tror det fast at det skal ske Saadant kan inted menniske tro aff sig selff Men den Hellig-and maa for oplinse hans hierte oc forny hannem induertis/ Der kan vel nogen gore sig selff en mening om Gud/ Ath han er god mild oc miskundelig Men den hans mening/ oc den løse tro haffuer ingen krafft eller mact i sig/ Thi ath C ii strar han faar nogen sorg/ modgong/ nød/ eller nogen forfølning Da forswinder den hans mening och løse tro lige som en drøm

❀ Det er icke nock at nogen leeff Credo oc opregner de tolff troens articlle/ thi eller tolff gonge om dagen/ Eller Pater noster/ Men samme Credo oc hendis articlle/ skulle endelige før staa och vere screffne induertis i hans hierte och vere leffuende der vdi/ Ath de icke all eniste opregnis oc talis med twngen oc munden men oc saa met hiertet Paa det at naar der kommer nogen modgong eller forfylning/ Ath han da lige saa tror met sit hierte som han for sagde met mwnden

❀ Dw siger Jeg tror paa syndens forladelse/ Men naar dieffuelen frister dig i din dødz time for dine mange synder Da bliffuer dw strar forferdet och grwer/ och vilt fortuile och falde i mishoff/ Der aff kan huer merke och see ath dw siger disse ord met din mwnd/ och dit hierte ved der || inted aff C ii v Thi dw tror det icke fuldkommelige oc sandelige at dine synder ere dig forladne/ Dw siger ieg tror paa legemens opstondelse och paa det ewige liff/ Men naar døden kommer/ Ath legemet oc sielen skulle skilyes at Da bliffuer dw saa snarlige forferdet/ lige som legemet och sielen skulle baade dø aldelis/ Och ath alting skulle der effter vere plat til inted met dig See oc befinde dette met dig selff at hagde dw en ret tro i dig om disse articlle/ Ath dw visselige trode at dw skulle opstaa igen aff døde oc faa det euige liff oc glede der effter euindelige/ Da bleffue dw icke saa forferdet eller

mistrøstig som dw da gør/ Thi ath troen forsøgis oc i stor nød lige som guld prøffuis i ilden

Dw skalt altid fordi bede trolige oc flittige til G en stadig tro oc ith fast haab oc sige Oc alsommectiste Herre/ giff mig den rette tro oc kerlighed och ith f i mit hierte Met huilke ieg kan tiene dig och alle menn din vilge saa lenge ieg leffuer

---

E iii

Den første Artickel aff troen

Jeg tror paa Gud Fader alsommectiste som skabte hiemmel och iord

DEr skall huer først merke At det er all eniste Men de ere tre personer/ som er Gud Fader/ G och Gud den Helligand/ som den hellige scrifft beui tre personer ere lige euindelige lige mectige/ och en ma værelse Gudz søn i det hellig trefoldighed vor vdf off i denne siste tid/ Oc anammede menniskelige natu Ath han ville fuldkomme scrifften oc frelse off effter Faders gode vilge/ Och han skabte alting aff første b meth Gud Fader/ oc Gud den Helligand ved sin guddom Saa siger oc scrifften som det staar Deuterono i d Hør vel Israels folk/ Gud eders Herre er en G
E iii* skalt elske din Gud aff alt dit hierte/ och aff all din aff all din mact

* Menniskens nature er saa swarlige forbl synden/ Ath hun kan icke vel begribe eller befind egen nature eller mact ath der er all eniste en Gud ti en saa ath hun ved eller besynder/ ath der er nogel skall vere Gud (som Cicero mente oc disputerede) han dog inted till visse aff hannem/ eller aff hans n vilge/ Mand kan vel see/ lese/ oc spørge/ huor lidet h viste aff Gud met deris egen visdom oc fornwfft I mange affguder/ och ere forgongne och forfarne i der och meninger som S Pouil siger til de Romere i capittel/ Thi ath de haffue inted vist aff Gudz ald

store mact/ som huer maa læse oc see i Aristotelis ottende bog som kallis Phisicorum

❧ Naturens lius oc forstand er formeget skrobeligt oc swag til at forstaa troen och saadanne høye ting Her maa endelige || naadens liwff skinne i naturens mørkhed oc blindhed/ E iiii Ellers bliffuer hun i vildfarelse oc wforstandighed

Gud kallis vaar Fader

❧ Dette er huert christet mennisske som ret tror/ en trøstelig ting/ Thi ath er han vor fader/ Da ere wii oc hans børn och arffuinge som S Pouil siger til de Rommere i det viii capittel/ Saa kallede och Esaias hannem fader/ som der staar i det lxiii[i] capit/ Herre dw est vor fader/ Dw est gerningens mand/ Oc wii ere alle dine henders gerning/ Thi bede wii alle som Christus oss lerde som der staar Matthei i det vi capittel/ Vor fader som est i hiemmelen helligt skal gøris dit naffn

Alsommectiste Gud Fader

❧ Gud fader er alsommectiste Alle creatur ere i hans hand och mact oc alting er hannem mwelig/ Hans mact vold krafft oc || verelse er alder størst oc megtist offuer E iiii* alle ting/ han er for vden all ende/ Thi kalle propheterne hannem saa tit oc offte En Herre offuer alle herrer oc starer oc offuer all mact oc velde/ Baruck siger oc i sit iii capittel/ Dw aldermectiste Gud Jsraels folkis Herre/ Der staar oc Genesis i det xvii/ cap/ Jeg er den aldermectiste Gud Der staar oc Exodi i det xv cap/ Gudz naffn er alder=mectist Judit i det xvi/ cap oc Exodi i det vi cap/ Den alder=mectiste Herre haffuer giort dem skade Job siger i sit viii cap/ Naar dw beder den aldermectiste Gud Han siger oc i sit xiii/ xv/ xxi/ xxii/ xxiiii/ oc xxvii/ ca/ Ath Gud er alder=mectist Der staar oc Luce i det første ca/ Der er ingen ting wmuelig for Gud thi er han aldermectist S Hans siger och i sin obenbaring i det iiii ca/ Hellig/ hellig/ hellig/ er Gud den aldermectiste Herre som vaar oc er oc komme skal

Han siger oc i sit xxi cap/ Den aldermectiste Gud er deris tempel oc lam

C v **Som skabte hiemmel oc iord**

❧ Det staar screffuit Genesis i det første capittel Ath Gud skabte hiemmel oc iord i begyndelsen/ Esaias scriffuer oc meget der om i sit xxxvii/ xl/ oc xlv/ cap/ Oc den hellige scrifft er fuld der aff Ath Gud skabte hiemmel oc iord/ Dette kan menniskten icke see eller forstaa aff sin egen nature Thi ath naturen kan icke forstaa skabelsens store vnderlige ting oc gerning/ Naturen kan icke heller begribe oc forstaa huorledis det kan noget skabis aff inted Men Troens liws oc forstand kan vel merke/ besinde/ oc forstaa huorledis alle ting ere skabte oc kunde skabis aff Gud/ som S Powil siger til de hebreer i det xi c

❧ Nw kan huer see oc merke hwor blind alle hedningers vise klerckis oc mesteres konst oc visdom vaare som de hagde aff deris egen naturlige visdom Deris ypperste lerdom vaar Ath der kunde inted skabis aff inted Oc ath verden hagde
C v° vered aff ewig tid/ Oc at hiemmelens løb hagde || huerken begyndelse eller ende/ Oc ath der vor inted menniske først til/ Och ath der skulle inted menniske vere sist til/ Oc ath fødelsen oc dødelsen skulle vaare til ewig tid/ Oc ath sielen hagde ingen serdelis gerning til huilken hwn ey hagde legemed behoff till/ Oc ath hwad der døde en tid at det samme kunde icke komme igen oc bliffue leffuende igen Her kan huer høre see oc merke/ huilken en falsk oc forfengelig/ och wsand visdom och konst Philosophia er Thi ath disse forscreffne sticke oc ting ere icke sanden Oc de ere alligeuel aff de ypperligste sticke som mand lærer aff Aristoteles/ Thi er nw en simpel enfoldig pige oc quinde fast visere i den rette visdom oc Philosophia en Aristoteles den ypperste mestere vor nogen tid i alle sine dage Thi hwn ved det nw aff sin rette tro at Gud skabte verden/ oc ath Adam vor det første menniske/ Oc ath hennis eget legeme skall opregsis igen paa den yderste domme dag Och ath menniskens siel skal bliffue klar som solen oc

aldrig forfare Men hun skal || vare ewindelige/ oc ath hun er wdødelig/ Oc ath der skall ingen fødis eller dø effter domme dag/ Thi skulle ingen oplere vnge cristne menniske i de hedninske bøger som ere Aristotelis oc andre saadanne flere/ Men mand skulle først oplære dem i Biblien oc i det Ny Testamente som ere alle cristne menniskis rette bøger och lerdomme som alle burde ath lære och vide/ Mand lærer icke andet i de hedninske bøger/ Vden wgudelige løffactige oc forfengelige konster oc sticke som ere reth emod Gud oc vor cristelige tro oc emod den rette hellige scrifft och drage menniskens till megen vildfarelse/ oc forfengelighed/ Dog maa mand lese i dem naar mand først kan troen ret faar latinen styld Ath man kan der aff lære god latine E vi

Den Anden Artickell

Och paa Jhesum Christum hans eniste søn vor Herre

GVd Fader haffuer all eniste en naturlig søn som haffuer E vi*
ens verelse met Gud fader/ Huilken som vaar født aff Gud fader i vbegribelig och i wsigelig maade/ Gud fader vor icke før en Gudz søn De ere lige ewindelige aff ewig tid Den samme Gudz Søn vor vdsent i tidens fuldkommelse och fød aff Jomfrw Maria/ Han vor lenge tilforn loffuid ved propheterne/ ath han skulle komme til verden oc lade sig føde/ Och han er den ewige visdom met huilken Gud skabte all verden oc alle menniskene Oc Gud oprensde verden oc menniskens igen aff deris suare fald och synder met samme sin eniste søn Han er den rette Messias och verdens frelsere om huilken alle propheterne screffuit haffue/ Lige som han selff sagde til den Samaritane qwinde der hwn sagde ieg ved at Messias skall komme som kallis Christus Da suarede Jhesus Gudz søn hende oc sagde Jeg er den samme som taler met dig oc qwinden kende hannem strax || ath han vaar Christus E vii
verdens frelsere/ som der staar Joannis iiii cap

¶ S Peder oc de andre Apostle kende hannem oc Ath han vor Gudz søn/ oc de trode paa hannem som S Mattheus

scriffuer i det xvi c/ Dw est Christus Gudz leffuende søn/
Han er/ oc Abrahams velsignede seed och affkomme som Gud
før loffuede Abraham/ Ved huilken all hans seed oc affkomme
Oc alle mennisske skulle velsignes paa iorden/ som tro paa
hannem Han er den quindes seed och affkomme som skulle
trede hoffuedit sønder paa helnedis drage oc hugorm som
der staar Genesis i det iii c/ Vii ære forlicte met Gud fader/
all ene ved Gudz Søn som S Po scriffuer til de Rommere i
det v c/ Vii bliffue alle retwise oc salige ved den tro som
wii haffue til hannem/ Han er vor konge och ewige prest/
ved huilken wii haffue en tryg tilgong til Gud/ som S Pouil
siger til de Hebreer i det vi c/ Han er vor eniste talsmand
och middel/ som S Pouil siger til Timo i det ii c/ Han er
E vii det ny testamentis || middell Thi ath menniskene faa deris
synders forladelse for hans død och fortieniste skyld/ som der
staar i det ix capittel till de Hebreer/ Han er vort haab och
genløsning/ som S Pouil siger til de Corinter i det første cap/
oc til de Gallater i det første ca/ oc i det første cap til Timo/
S Hans siger oc i sit xiiii ca/ Der kommer ingen til
Gud fader vden ved hannem/ thi han er vegn/ oc sandhed/
oc det ewige liff

☆ Gud haffuer der faare vdsent hannem ath han skulle
gøre oss salige/ Hwo som tror paa hannem han bliffuer icke
fortabet som S Hans siger i det iii c/ Han haffuer
giffuit sit liff i døden for mangis genløselse som S Mattheus
siger i sit xx capittel Der kunde oc kan ey helder ingen
bliffue salig vden han tror paa Jhesum Christum De gode
hellige forfedre trode/ ath han skulle komme til verden och
lade sig føde Oc wii tro at han er født/ oc er altid ner-
nerendis hoss oss Han kallis Jhesus det er en frelsere/ och
Christus det er salued/ Han er vor Konge oc Biscop som
E viii Zacha- || rias siger i sit ix c/ oc Esaias i det lxii ca/ Giff
act paa oc tag vare po din Konge han kommer sactmodelige
til dig S Pouil scriffuer i den gantske epistel til de Hebreer
om hans preste embede/ Vden huilked wi kunde icke komme
til Gud eller bliffue salige/ Verdens Konger bliffue salnede

och smørde met forgengelig olye/ Men vaar Konge Jesus Christus/ hueff rige som icke er aff denne verden/ Han er salued aff Gud fader met den helligand/ som der staar Esaie lxi c/ Den helligandz naade er offuer mig thi han saluede mig/ Oc vdsende mig ath ieg skulle predicke for fattige/ Lige som Naue son Josue vaar vdkaaren till en herre och høffuitzmand for Israels folk der de vaare førde aff Egipten/ Ath han skulle indføre dem i dette foriette land/ Saa er oc vor Herre Jhesus Christus off giffuen/ oc skicked til aff Gud/ At han skall føre off aff vor blinhed oc syndelige leffnid/ oc aff all denne verdens vildfarelse/ Och til det ewige rigis salighed/ Her om siger S Mattheus i sit første capittel || Han skall C viii* gøre folket saligt oc fri fra deris synder/ Der faare kallis han saa offte Vor Herre och frelsere i det Ny testamente som S Pouils epistler beuise alle stede

❧ Han er den eniste Gudz Søn til huilken all den hellige scrifft viser off som til vor alder eniste frelsere Simeon kallede hannem oc vor frelsere som der staar lyce i det andet cap/ Men ath scrifften kaller off som tro paa hannem Gudz børn det skeer i andre maade Thi ath vor Herre Jesus Christus vor Gudz rette naturlige Søn aff ewig tid som scrifften beuiser/ Vort hierte maa endelige haffue saadan en megtig Herre paa huilken det kan dristelige staa oc tro paa/ som kand frelse oc befferme off fra synden/ dieffuelen oc heluede oc han maa endelige vere Gud/

Her effter følge mange vidne aff det Gamble oc ny testamente ath vor herre Jhesus cristus er Gudz Søn

Der staar Esaie i det vii cap/ ath Christus kallis Emanuel Det er Gud er hoff off S Hans || siger i sit første c/ I I begyndelsen vor ordet oc ordet vor hoff Gud/ oc Gud vor ordet Det ord er bleffuit kød/ oc alting er skabt aff hannem Effter thi ath han er icke skabt Men han er den som alting skabte oc giorde/ oc alting gør Da maa han endelige vere Gud

S Thomas sagde som der staar Joannis i det siste c/ Min Herre oc min Gud/ S Lucas sagde oc som der staar i Apostlenis gerninger· Gud haffuer fonged den hellige kirke met sit blod/ Der taler han om tuende personers endrectelighed/ som er i Jhesu Christi twefoldige nature ath han er Gud oc menniske

☆ S Pouil scriffuer till de Rommere i det ix ca/ Huilken Christus som er Gud oc skall æris oc loffuis til ewig tid offuer alting/ Han scriffuer oc til de Philipper i det ii c/ Huer haffue saadant ith sind som Jesus Christus hagde huilken en dog at han vor i guddommelig skickelse Da actede han icke alligeuel ath vere lige met Gud oc tage saadan mact met roff oc velde fra hannem/ S Pouil siger til Collosser i
f det || ii capittel All guddommelighed bor i hannem legemelige S pouil siger til Titum i det ii capittel/ Ath wii skulle vacte paa Vor Herris oc·store Gudz æris och herlighedz tilkommelse Som han skal komme met at frelse oss/ oc gøre oss salige S Pouil siger til de Hebreer i det i capit/ Gud talede til sin søn oc sagde/ Gud din throne skall vare fra ewig tid oc til ewig tid/ S Hans siger i sin epistel i det v cap J sin søn Jesu Christo som er den sande·Gud oc det ewige liff/ Dauid siger i den / viii/ Psalm Hwad er mennisken at dw kommer hannem i hw/ Dw fornedrede hannem en føye tid/ Oc der effter kronede dw hannem met ære oc herlighed til ewig tid/ Det er dw giorde din søn til en Herre offuer all verden oc alle menniske/ Dw finder fast ydermere beuisning paa disse ord om Gudz søn i S Pouils epistler til de Epheser/ oc de Collosser/

☆ Men Gud haffuer sat vor Herre Jesum Christum hoss sin høgre hand oc giort hannem til en Herre offuer
f ii alting || baade i hiemmelen och iorden/ Da maa han och endelige vere Gud/ Thi det sømer sig ingeledis Ath nogen skulle side hoss Gudz høgre hand (Det er ath han skulle haffue lige mact oc velde met Gud fader i alle maade baade i hiemmelen och iorden) Vden han vaare Gud Thi ath Gud vil ingen anden giffue sin ære som der staar Esaie/ xliii xlvi

xlviii capittel / Gud siger och / som der staar Osee i det /
xiii capittel Dw skalt ingen anden Gud vide / eller haffue en
mig / Der er ingen anden frelsere vden ieg / Det staar oc saa
screffuit Esaie xliiii xlv / oc xliii capittel Oc exodi xxxiiii oc
Deutronomii v / oc vi capittel Der vil vor Herre endelige at mand
skall icke bede til nogre andre fremmede guder /

✿ S Hans siger oc i sit / v / capittel / Gud vil ath mand
skall ære hans søn lige met saadan ære / som Gud fader æris
met / Och det er Gudz ære / ath han saa æris / Saa vil oc
Gud ath mand skall all eniste haffue en Gud / Oc ath mand
skall icke gøre noget || creatur Gudz ære f ii

✿ Effter thi ath Gud fader giffuer vor Herre Jhesu
Christo sin ære / Da er han oc sandelige Gud som S Pouil
och beuiser i det første capittel till de Rommere och siger /
Han er Dauidz søn paa legemens vegne Men paa aandens
vegne er han mectelige oc veldelige beuist ath han er
Gudz søn

✿ Scrifften kaller oc Vor Herre Jhesum Christum
almindelige Gud / Oc stundem giffuer hwn hannem oc andre
naffn Aff huilked det merkis oc bewisis w offueruindelige oc
klarlige At Jhesus Christus er sandelige Gud

✿ Det gøris icke behoff ath scriffue her mere der om
at Jesus Christus er Gudz Søn Men læff S Hans Euangelium
thi det er meste parten screffuit om Jesu Christi guddommelighed /
oc det vidner klarlige at han er Gud / De
Arianer Ebioniter oc Cereniter fore der faare swarlige ville
oc komme i stor forblindelse / Thi de mente at Jesus Christus
hagde al eniste vered ith || menniske oc icke Gud / Men wii f iii
cristne som ret tro wi ere al eniste Gudz børn aff hans store
naadis vduelgelse oc anammelse Oc icke effter hans guddommelige
nature

✿ Ath alle cristne menniske ere Gudz børn aff hans
store naade Det finder dw i det iiii capit / som S Pouil screff
til de Gallater / oc i det viii cap til de Rommere oc i det
første till de Epheser / Der scriffuis klarlige / Huorledis wi
anammes naadelige til ath vere Gudz børn / Ved hans eniste /

kære Søn Jhesum Christum/ Oc ath vere metarffuinge met hannem til det ewige Gudz rige/ Den rette tro som wii haffue til Jhesum Christum hwn gør oss til Gudz børn/ oc verdige til ath faa den kaastelige hærlige oc ewindelige arff i hiemmerige/ Som S Hans scriffuer i sit første capittel/ Saa mange som hannem anammede oc trode paa hans naffn/ dem gaff han mact til ath bliffue Gudz børn

---

Den Tredye Artickel

f iii Som er vndfangen aff den helligand och fød aff Jomfrw Maria

DEnne Artickel delis i twende parter/ Den første er Ath Jhesus Christus er icke vndfangen aff nogen mand effter naturens løb. Men at han er vndfangen aff den verdige helligand offuer naturen

¶ Den anden parth er Ath Jomfrw Maria vor Herris Jhesu Christi moder bleff en klar oc ren Jomfrw for vden all besmittelse paa hennis Jomfrw dommis oc legemis vegne/ Oc at hun hagde icke helder nogen pine vé eller modgong i sin fødelse som qwinder haffue almindelige/ Men hun fødde sin søn met løst oc glede for vden all ve oc pine/ och bleff en klar/ ren/ oc pur iomfrw fore sin fødzel/ och i sin fødzel/ oc effter sin fødzel for vden al smitte oc bekrenckelse i alle maade

¶ Den helligand hagde før prophetered oc sagt ved
f iiii prophetterne om Jesu Christi || Gudz søns vnderlige vndfangelse oc fødzel/ Och Euangelisterne haffue och siden screffuit der om som S Mattheus siger i sit første ca/ Det som er vndfanget i hende det er aff den helligand/ S Lucas siger oc i sit første capit/ Der Jomfrw Maria horde Engelens hilsen at hun skulle bliffue saadan en mectig stor Herris moder/ som vor den ypperste Gudz søn/ Oc ath hans herlige oc kaastelige rige skulle vare til ewig tid Da spurde hun Gabriel Engel at met iomfrwelig ære twet oc blyhed Huorledis det skulle ske/ thi hwn viste inted aff nogen mand/ Da swarede offuer engelen hende och sagde/ Den helligand skal komme i dig Oc

den aldermectistis krafft skall skinne om dig / Oc det hellige som skall fødis aff dig / det skall kallis Gudz søn

✿ Her maatte endelige fødis ith besynderligt rent och purt menniske som skulle bort tage oc afslette met renlighed oc klarhed / Alle de store och slemme synder besmittelser / vrenlighed/ oc maledidelser som || Adam oc Eue oc alle deris f iiii efterkommere fødde deris børn vdi Der faare motte her oc endelige vere en klar oc ren Jomfrwelig fødsel Der som ingen besmittelse vrenlighed/ synd/ eller maledidelse vaar paa ferde i nogen maade

✿ Denne verdige helligand skickede denne vndfangelse i Jomfrw Marie rene legeme/ Oc skabte Jhesu Christi klariste legeme/ aff hennis rene blod och kød/ Och hennis klare oc alder reniste Jomfrudom er vnderlige oc alsom klariste och sandeligste bewist aff Propheterne Apostlene/ oc Euangelisterne/ Den hellige scrifft beuiser oc/ Ath vor Herre Jhesus Christus Jomfrw Marie frwct/ motte endelige vere ith ræth naturligt barn oc fødis til verden paa legemens vegne

✿ Han motte oc vere it frit rent oc klart menniske for vden alle synder / offuer alle andre menniske i verden / Thi han skulle træde hoffuedit sønder paa hugormen (det er ath han skulle vnder trede dieffuelen/ oc all hans mact och offuervinde synden || døden oc helffuede) Hagde han veret født i f v synd / Da hagde oc dieffuelen hafft mact offuer hannem lige som offuer andre menniske som fødis i synden Men dieffuelen hagde ingen mact offuer hannem som S Hans siger i det xiiii ca/ Verdens første (som er dieffuelen) kommer / Oc han haffuer ingen mact mod mig Oc han haffuer inted heller at gøre met mig Saa motte Christus endelige vere ith ræth naturlig barn Och fødis offuer al naturlighed anderledis en Adams oc andre mennisk is børn fødis Aff disse och mange andre Artickle i den hellige scrifft/ bliffuer Jomfrw Marie klare oc rene Jomfrudom stellige och klarlige bewist for vden all gensigelse/ Ath hun er en ren Jomfrw for vden all smitte

Scrifften siger en Jomfrwes søn/ Oc icke en mandz søn/ Der aff kan huer see oc merke Ath barnens moder fødde

vden mandz samqvemme/ Oc at hwn er en ren iomfrw/ och alligeuel barnens rette naturlige moder Gud loffuede Abraham
f v at den rette Messias/ Christus skulle komme/ Och ‖ sagde till hannem Alle hedninge skulle velsignis i din seed (oc affkomme) Oc Maria kom legemelige aff Abrahams oc Dauidz slect/ oc Christus kom aff Maria legemelige Och han er den samme Abrahams seed J huilken alle folk skulle velsignis/ Som S Pouil siger til de Galla / iii c/ Der fore er Maria sandelige en ren iomfrw Den helligand sagde i gennem Esaie mund som der staar i hans vii cap/ Gud skal giffue eder ith tegen/ See en iomfrw skal vndfange oc føde en søn/ Der staar i Hebraiske Alma Det er en vng pige (dog icke en tieniste pige) Men det merker en vng iomfrw pige/ eller mø/ som er en ren iomfrw vbesmittet aff mand/ som er kysk och ren for Gud oc verden/ Saa kaller man Jomfrw Marie Gudz moder en ren iomfrw Oc hun er en ren iomfrw Der emod kunde Jøderne inted sige Thi det staar saa klarlige i deris egne Hebraiske bøger/ Hun vor oc sandelige en ren iomfrw fore sin fødsel/ i sin fødsel/ oc
f vi effter sin fødsel/ Huer skal oc det stadelige tro/ Oc lade sig nøye met de ‖ vidnesbyrd som S Marcus/ oc Lucas der om scriffue/ och kalle henne en ren iomfrw Esaias i sit ix c/ Off er født ith barn/ oc off er giffuit ith barn Hues mact oc førstedømme er paa hans skuldre Hans naffn skal vere det vnderlige raad/ Den stercke Gud oc fredens første Der staar oc mere om i S Hans xi ca/ Om Gudz fødelse scriffuer S Lucas i det andet c/ Huorledis Jomfrw Maria fødde sin søn i Betlehem Micheas prophete saa det for i en aandelig syn som han screff i sit v c/ S Math/ taler oc der om i sit ii c/ O dw Betlehem i Jødeland/ Dw est ingeledis den minste blant førsterne i Juda/ Thi aff dig skal vdgaa en Første som skal regere mit folk Israel

---

Den Fierde Artickel

Pinter vnder Pontio Pilato kaarsfest døder och iordet

DEt vor Gud faders vilge/ At hans eniste søn Jhesus Christus skulle dø faar off po karsset/ po sin legemelige naturis

vegne At han kunde samble Gudz børn till hobe || igen som f vi*
vaare alle vegne bort spridde/ som S hans siger i sit xi cap/
Det vaar Gud faders befalning At Gudz son skulle døde
vaar død/ met sin wskyldige død Det sagde oc vaar Herre
selff til sine tolff disciple der han gik paa veyen til Jherusalem/
som der staar Mathei xx cap/ Giffuer act her paa Vii gonge
op til Jherusalem/ Oc menniskens son skall forraadis Oc
antuordis i preste hodingenis/ oc i de scrifft lerdis hender
Oc de skulle døme hannem til døde Oc antuorde hannem i
hedningis hender Ath de skulle bespotte hudstryge/ krone oc
kaarsfeste hannem/ Oc han skal opstaa den tredye dag/ Han
sagde oc som S Lucas screff i sit xviii cap/ Vii gaa op til
Jherusalem/ oc der skulle alle ting fuldkommis/ som screffne
ere aff Propheterne om menniskens son

✿ Propheterne screffue gantske ræt oc vel om Vaar
Herris død och pine/ huorledis han skulle pinis/ Oc at han
skulle hudstrygis oc kronis met en torne krune/ Oc slaff met
kindheste oc neffue puste/ Oc at || de skulle lege/ och kaste loder f vii
om hans kiortel/ oc skencke hannem edicke oc galle oc kaarsfeste
hannem til døde/

Vidne aff det gamble testamente

✿ Mand finder mange vidne om vaar Herris pine i det Gamble Testamente oc Biblien Oc om disse ord/ Loffte foriet/ pact/ bond/ oc Testamente Met huilke ord det merckis oc forstaaes At Gud skulle dø i menniskens nature/ Oc frelse off fra dieffuelen oc den euige død oc pine

✿ Jesu Christi død oc pine forkyndis oc klarlige met de ord som staa/ Esaie i det ii x xi xli lxvi liii lxiii och lxv cap Och Jeremie xi xviii xxiii xxxi xxxiii cap/ Och Trenorum iii och iiii capittel Baruck i det v cap/ Ezechiel i sit xvii/ cap/ Oseas i det vi oc xiii cap Johel ii/ capittel Amos viii cap/ Jonas ii capittel Micheas ii och v cap Abacuck ii capittel Aggei ii cap/ Zacharias i det ix xii xiii och xiiii capittel/

ſ viiv ✿ Dauid scriffuer oc om Vaar Herris || pine i den xxii
xxxviii xli lv lxix psal/ Oc desligest i mange aff de andre
Psalmer/ Her aff mue de vide som dette læse/ huor de kunde
det selffue finde i Biblien om vaar herris død oc pine/ oc
besynderlige om hennis fruct nette och gaffn staar der Esaie/
liii capittel/

Vidne aff det Ny Testamente om vor Herris pine

✿ Mand maa der om læse Euangelisterne S mattheus
scriffuer om vor herris pine i det xxvi xxvii oc xxviii ca/ S marcus
i det xiiii xv oc xvi ca/ S lucas i det xxii xxiii och xxiiii
capittel/ S Hans i det xviii xix oc xx capittel/ Der finder
hwer mand huor sandelige oc klarlige prophetierne ere der
om fuldkommede Oc huorledis Euangelisterne følge lige met
Prophetierne alle stede Der om finder mand oc i Apostlenes
gerninger i det første ii iii iiii v vii x xiii xvii xx xxvi capittel

✿ Apostlene vidne oc om Vor Herris død oc pine i
ſ viii deris Epistler/ S Pouel || scriffuer oc der om til de Rommere
i oc ii c Och bewiser ath wii faa afflosning aff vore synder
for Jhesu Christi blodis vdgydelse/ Han scriffuer oc i det
v capittel/ Der om saa Der wi en vaare alle Gudz wuenner
oc fiende Da bleffue wii forlicte met hannem ved hans søns
død oc pine han siger oc i det vi oc viii ca/ At Cristus bleff
død for vaar skyld/ Och i det xiiii oc xv c/ Han screff oc til
de Corinter i det første ii vi viii x xi och xv capittel om
vor Herris død oc pine/ Oc i den anden Epistel til de Co-
rinter i det iiii v oc xiii cap/ Oc til de Gallater i det første
ii iii iiii och vi capit/ Och til de Epheser i det første ii oc
i det v capittel/ Oc til de Philipper ii och iii ca/ Huorledis
Gudz søn gaff sig ned til verden aff hans ypperlige oc
høgste maiestatis sæde for vor skyld til den forsmedelige
kaarssens død/ Oc til de Collosser i det i ii och iii cap/ Och
til de Thessalonicker i det i ii iiii oc v capittel Oc til Thimo-
theum i det første oc ii c/ Oc i den anden Epistel til Timo
ſ viiiv i det i || oc ii cap/ Oc till Titum i det andet cap Til de
hebreer i det første ii v vi ix x oc xiii capittel/ S Peder screff

och om Vor Herris pine i sit første ii iii oc iiii capittel S Hans screff der om i sin Epistel i det første ii iii oc iiii capittel

☆ Om vor herris begraffuelse finder dw saa screffuit Trenorum iii capit De beslutte mig mellem firekantede stene och lagde en sten offuer mig

☆ Dauid scriffuer oc der om i den iii iiii oc xv Psalm mit legeme skall huile oc ro sig i haabet Esaias scriffuer oc der om i sit xi capittel/

☆ Dw finder oc i det Ny testamente om vor herris begraffuelse Mathei xxvii cap Marci xv Luce xxiii/ Oc i S hansis xix cap Dw finder oc om Vor herris dødis oc pines wsigelige notte gaffn oc frwct/ Och om samme hans dødis wtalige oc wsigelige fortieniste och verdskyld i samme capittel

---

Den Femte Artickel

Han for ned til helffuede oc opstod aff døde den tredye dag

VOr Herre Jhesus Christus er vor frelsere oc skall gore oss alle salige Thi haffuer han oc offuerwondet alt det som oss vor emod til vor salighed/ Som vor synden døden heluede oc dieffuelen/ Aff hueff had oc awind/ døden kom i verden/ Thi han bar awind ved ath menniskene vaare skabte til den ewige glede som han hagde fortabet Thi kom han Eue oc Adam til ath bryde Gudz bud/ ath de oc deris affkomme skulle dø ewindelige

☆ Vor Herre Jhesus Christus for ned til helffüede ath han ville nedtrycke/ oc til inted gore all den mact swig liste oc falskhed som dieffuelen skulle hafft mod cristne mennisker/ Och han stod op igen aff døde Ath giffue alle som reth tro/ det ewige liff oc salighed/ Ath wii skulle léffue erlige oc vstraffelige som S Pouil scriffuer || til de Rommere i det vi ca det/ Dauid siger och i den xvi Psalm om vor Herris siel til Gud fader/ Dw lader min siel icke bliffue i helffuede Her kan huer merke at Vor Herre for ned til helffuede/ Thi han siger icke saa dw lader icke min sielis oc liffuis gerninger bliffue i

heluede/ Men han siger dw lader icke min siel bliffue i helffuede/ Der aff maa huer selff forstaa ath han for ned till heluede met sin egen verelse oc mact/ Och en dog ath wii kunde det icke begribe eller vide aff vor egen forstand eller fornwfft/ huorledis Vor Herre Jhesus Christus for ned till heluede Da ville wii alligeuel stadelige tro Dauidz ord/ Der vor herre hagde befaled sin siel i Gudz Faders hender paa kaarssens galye/ Da hwiltis hans hellige legeme siden i graffuen ved haabet/ men hans siel for ned til helffuede och vdtog de hellige siele

Den aldermectiste Gud Vor Herre oc frelsere/ vor saa mild/ naadig oc miskundelig mod oss arme menniske Ath han
B ii ville offueruinde/ oc til inted gore met sin død || oc pine Alt det onde som oss kunde skade Oc bort tage helffuedis pine oc den euige død oc all dieffuelens mact/ Ath der skulle intid vere som wii skulle frocte faare i nogen maade/ Om wii ville leffue effter hans budord oc vilge

✿ Vaar Herris opstondelse er en stor Artickel i vaar hellige tro/ Oc hun haffuer det giort At alle Martires oc helgen som lede død oc pine sorg och forfølgelse her i verden Ath de det inted actede/ eller och fnye Thi de vaare visse paa/ At de skulle opstaa igen aff døde/ oc faa det ewige liff i hiemmerige for vden ende

✿ Jhesu Christi opstondelse aff døde/ Er alle cristne mennisskis største haab/ mact/ trøst och glede/ som S Pouil siger til de Rom/ iiii c/ saa/ Hans opstandelse er vore sielis oc legemis ewige salighed/ Vor Herre Jhesus Christus er opstonden/ Thi skulle wii alle opstonde aff døde S Pouil siger til de Rom/ viii c/ Effter thi at den verdige helligand som
B iij bor i eder/ opreyste || Jhesum Christum aff døde/ Da skall oc den samme som opreyste Christum aff døde oppreysse eders legeme aff døde/ och gøre dem wdødelige til ewig tid/ Thi at hans aand bor i eder/ S Pouil siger til de Corinter xv ca/ Lige som alle dø i Adam/ saa skulle de oc alle bliffue leffuende i Jesu Christo/ Men huer effter sin skickelse Førft

Christus/ oc siden de som trode po hannem oc hans tilkommelse

❀ Vor Herris Jhesu Christi erefulde oc mectige opstondelse Hun sterker/ opliwser/ oc stadfester alle mennisske i troen som for vaare mistrøstige swage oc redde/ Oc hun bort driffuer all froct och fare aff deris hierte som de hagde for den grumme død oc ewige pine/ Hun optender alle mennisskis hierte som tro paa hannem met stor glede oc frygd Hwad kan der vere gledeligere till en at Christus er opstonden til den euige wsigelige ære/ Han er en tid død faar vaar skyld/ Han skal aldrig mere dø her effter/ Døden skall ingen mact haffue mere mod hannem som S Pouil siger til de Rommere i det vi capittel/ Vii ære hans ledemode oc han G iii er vor eniste hoffuit som S Pouil siger til de Epheser i det ii oc iii capittel/ Dit som hoffuedit kommer och regnerer Did skulle oc ledemodene komme Det er oc vor største glede oc frøyd Thi siger S Pouil til de Thessa/ i det iii[i] ca Alle Christne mennisske skulle trøste dem emellem dem selffue met saadan trøst och ord Ath wii skulle alle opstaa til den ewige glede/ Det er sandelige trøstelige ord/ for alle som ret tro/ Och det er en Swm aff Euangelium/ Ath vor Herre Jhesus Christus ærens konge er oss fød oc giffuen/ Vii haffue synd oc død hoss oss Men han haffuer salighed oc det ewige liff ath giffue oss

❀ Tror dw paa hannem da er hans død oc pine/ oc alle hans gerninger dine/ Och alt det han haffuer ledet och giort/ Det haffuer han ledet oc giort dig til gode/ oc icke faare sig selff/ Och hans opstandelse er din opstandelse/ Oc det er oc dit alt det han giorde met sin ærefulde och gledelige opstondelse om dw ret tror Gud haffuer giffuit oss sin søn G iiiv och alting met hannem som S Pouil siger til de Rom i det viii c

Hwad haffuer Jhesus Christus giort meth sin opstondelse/ sandelige en megtig stor ting/ Han haffuer forderffuit synden/ oc oprenst retferdighed och salighed/ Han haffuer bort taget døden oc giffuit oss det ewige liff igen Han haffuer offuer

vondet helffuede oc vil giffue off den ewige ere oc glede der faare/ Thi siwnger den hellige Kirke alminnelige gledelige sang der om saa/

Christ stod op aff dode
oc frelste all verden aff mode/
thi ville wi alle glade vere/
oc siwnge hans loff met heder och ære
kyrialeyss (det er ewindelige)

Vidne aff det gamble testamente

❀ Vor Herris opstondelse vaar giffuen till kende i det gamble testamente ved en figure som hende Jonas prophete som der staar i Hans andet capittel/ Han laa i tre dage oc tre netter i en hwall fisk/ och han kom leffuende vd igen/ som
● iiii Vaar Herre || selff siger Matthei xii ca/ Phariseerne oc de scrifft lerde/ begerede ath see tegen aff hannem Da suarede han dem/ Denne onde vanardige slect begerer tegen/ Men dem skall icke giffuis andet tegen en Jone Prophetis tegen Thi ath lige som Jonas vaar i tre dage oc i tre netter i en hwalff fiskis bug/ Saa skal oc Menniskens son bliffue tre dage oc tre netter i iordens hierte (det vor i en stengraff) Vor Herre talede selff om denne sin opstandelse i det ii S Hansis cap/ oc siger Bryder tempelen ned Jeg vil opbyggen igen i tre dage (der met mente han sit legeme) ath han ville oprense det den tredye dag/ Oseas screff der om i det vi capittel/ Och Dauid i den iii och iiii Psalm saa Jeg soff och er opstonden/ Det sigis om Jhesu Christo J den xvi Psalm/ Dw lader min siel icke bliffue i heluede/ Dw skalt icke tilstede ath din hellige forderffuis/ Her met beuiser Dauid klarlige vor Herris legemelige opstondelse Thi at Christus bliffuer offte
● iiii' kalled Gudz hellige i scrifften oc i det || han siger dw skalt icke tilstede/ Det er dw tager mig snarlige deden/ Item dw lader din hellige icke forderffuis/ Det er dw skicker mig snarlige igen til mit legemelige liff/ Thi ieg skal opstaa met det samme mit legeme/ Naar dw læser i Biblien Da finder dw der mange saadanne sticke om Jhesu Christi opstondelse

Vidne aff det Ny Testamente

Om vaar Herris Jhesu Christi sande opstondelse

S Mattheus siger i sit xx capittel Han skall opstaa paa den tredye dag Disse ere Gudz egne ord/ thi ere de oc visselige sande och kunde ingen bedrage/ S Marcus scriffuer om Christi opstondelse i sit x ca S Lucas i sit xviii/ S Mattheus i det xxviii cap/ S Marcus i sit xvi ca/ S Lucas i sit xxiiii cap/ oc S Hans i det xiiii xvi oc i det xx capittel/ Der staar oc der om i Apostlenis gerninger i det første ii iii iiii v x xiii xvii xxiiii oc xxvi ca/ S Pouil screff oc der om til de Romere i det første || ii v vi vii viii x xiiii oc xv cap/ Och G v
til de Corinter i det vi xv capittel/ Oc i den anden Epistel til de Corinter i det v xiii Oc til de Gallater i det første iii iiii och v capittel/ Til de Ephesser i det ii iiii ca/ Och til de Philipper i ii och iii capittel/ Til de Collosser i det første ii oc iii/ Och til de Tessalonicker iiii oc v ca/ Oc i den anden Epistel til Thessa/ i ii oc iii ca Oc til Thimo i det første oc iii capittel Oc i den anden Epistel til Thimotheum i det første oc ii capittel/ Oc til Titum i det ii capittel/ Til de Hebreer i det første ii iiii vi vii ix x xiii cap/ S Peder i sin første epistel i det første iiii capittel

---

Den Siette Artickel

Han opfør til hiemmels oc sider hos Gud Faders høgre hand

JHesus Christus vaar Herre opfor til hiemmels Dog icke saa at samme Gudz søn som er det euige ord skulle icke før vered i hiemmelen Thi at det ord Gudz || søn vor och bliffuer G vv
altid i Gud fader/ oc er oc alle vegne veldelige oc mectelige met sin neruerelse alle stede Men ath tale mennisskelige Da sige wii han for op til hiemmelss/ thi ath det hans legeme vor icke før i hiemmelen/ Effter thi ath hans gwddommelige och mennisskelige nature er saa inderlige och watskillige til hobe føyed/ ath de kunde icke skilyes ath Thi bruger mand saadanne ord och tale om Hannem och sige/ Han sider hoff Gud Faders høgre hand/ Det er han er sticket aff Gud till

en konge/ oc veldig herre offuer alt det Gud hør til baade
i hiemmelen oc paa iorden oc i helffuede Der faare er hand
och mectig till ath hielpe alle som tro paa Hannem i all deris
nød sorg pine plaffue modgong oc i doden

Vidne aff det Gamble Testamente

Ath vor herre opfor til hiemmelff/

Dauid scriffuer der om i den/ lxvii/ Psalm/ Och den helligand
G vi taler der klarlige aff || hans mwnd om Jhesu Christi opfarelses
store ære och verdighed/ och siger Han er opfaren i hiemmelen
oc forde fengzelet fanget met sig Och han gaff menniskene
store gaffuer Vor herre Jhesus Christus opfor til hiemmels
met sit ærefulle legeme aff sin egen guddommelige krafft Oc
anammede der aff Gud fader all eræ mact och velde offuer
alle creature/ Och han ned sende den Helligand meth alle
honde dyrebare gaffuer/ ved huilken det hellige euangelion
bleff och kraftelige och dristelige predicket i verden/ for
vden all frøct och fare/ Och omuende mange menniske til den
hellige tro/

✲ Dieffuelen hagde før alle menniske fagne thi de vaare
alle syndere Han hagde draget dem listelige oc swigactelige
fra deris rette herre/ Och fort dem ind i sit eget rige Det
er i syndernis mørkens oc i det ewige dodis rige och for=
dømelse/ Men der kom en sterckere en han vaar som/ S
Lucas scriffuer i sit xi capittel/ Den sterke løwe aff Juda slect
G vi* som vor en || mectig offueruindere/ Den sterke kempe han
offuer vant synden døden oc helffuede Och han giorde ith
swart och stort indfald i dieffuelens rige/ Oc ned brød
helffuedis porte som en veldig ærefuld konge/ oc roffuede
dieffuelen Och tog det megtige roff til sig met sit hellige
kaarsis mact och offuer hand/ och vdforde det mectige roff/
som vor de hellige siele och indførde den ewige salighed/ Och
han er en veldig oc mectig Herre offuer alting/ Saa at alle som
tro paa hannem de skulle bliffue frelste aff syndens dødens
helffuedis och aff dieffuelens mact oc velde/. Dauid scriffuer
der om/ i den xvii xxiiii xlvi xlvii cix cx Psalm

Vidne aff det Ny Testamente

Om vaar Herris ærefulde opfarelse til himmels

S Mattheus scriffuer der om aff Christi mwnd saa i det xxv[i] capittel/ J skulle see menniskens son side hoss Gudz høgre hand met krafft oc mact Han siger oc der || om i sit xvii ca/ G vii Han er optagen i hiemmelen oc sider hoss Gudz høgre hand/ S Lucas i sit xxiiii capittel / och S Hans i sit xvi capittel/ Jeg gaar bort til Gud fader/ Han taler der oc om i sit xiiii cap/ Det staar i Apostlenis gerninger i det første capittel/ vel bescreffuit om vor Herris opfarelse den hele historie/ Oc i det ii och v cappittel siger S Peder Vore forfedris Gud op-reyste Jhesum aff døde som i sloge ihiel oc hengde po kaarssens galye Den haffuer Gud met sin mact ophoffuit till en første oc frelsere/ Och giffuit hannem mact til at forlade Jsraels folk deris synder/ S Pouil scriffuer och der om till de Rommere i det viii ca/ oc siger Christus sider hoss Gud Faders høgre hand oc taler oc beder fore oss/ Han siger til de Epheser i det første capil/ Gud haffuer opreyst Christum aff døde Och set hannem hoss sin høgre hand i hiemmerige offuer alle konger herrer oc førster / Och giffuit hannem mact velde oc herredømme/ oc alt andet som sigis oc neffnis kan/ Icke al eniste i denne || verden men oc saa i den tilkommende verden oc i G viii hiemmerige Han haffuer oc giffuit alting vnder hans føder/ Oc set hannem offuer alting till ith hoffuit for den hellige kirke/ som er hans legeme oc han opfulder oc fuldkommer alting/ S Pouil siger til de Epheser i det iiii c / de ord som staa i den lxvii psal Han er opfaren i høyheden/ och førde fengzelet fanget/ och gaff menniskene store gaffuer Ath han opfor/ Huad er det andet/ en ath han for for ned til de nederste parte aff iorden/ Den som ned for/ han er den samme som opfor offuer alle hiemle / ath han ville fuldkomme alting S Pouil scriffuer til de Philip i[i] c J huor stor megtighed oc høyhed han er sat Oc til de Collo / i det iii ca / Oc til de Hebreer i det i iiii vii ix oc x c/ Der om scriffuer S Peder oc desligest i sin første epistel i det iii ca/ oc siger Christus er opfaren til

hiemmels hoff Gud faders hogre hand Oc englene oc alle som mectige ere de ere hannem vnderdanige som S Hans oc siger i sin forste epistel i det ii capittel

G viii DIsse twende artickle om Vor Herris opstandelse Oc at han for till hiemmels dem skall huer inderlige merke/ thi der ligger stor mact paa/ och der er megen trost och hielp i dem til menniskens salighed/ Thi ath tro at vor herre opstod aff dode oc opfor till hiemmels oc sider hoff Gudz hogre hand Det er inted andet/ En ath tro Ath vor Herre Jhesus Christus haffuer offuer vondet den euige dod/ pine/ oc fordemelse fore oss met sin dod oc pine/ Oc ath han haffuer taget Gudz store vrede paa sig/ som han hagde till oss for vaare synder skyld/ Och afflet dem/ och forligt oss met sin hellige Fader/ som S Pouil scriffuer till de Rommere i det v capittel/ Och han haffuer delet sin wskyldighed met oss Ath doden skall ingen mact haffue offuer hans vdwalde lemmer som ere gode Christne menniske/ Och saa haffue wii fonget stor frwct nette och gaffn aff vaar Herris erlige opstandelse/ som er
G viii* afflad naade/ och affloselse aff alle vaare || synder som S Pouil siger til Rom/ iiii c

¤ Ath han sider hoff Gudz hogre hand Det er ath han er lige mectig och veldig met Gud fader som en herre i hans rige som S hans siger i det xvi cap/ S Mattheus siger i sit xxviii c/ All mact oc velde er hannem giffuen/ baade i hiemmelen oc paa iorden/ S Pouil siger til de Epheser i det forste cap/ Gud lagde alting vnder hans foder Han er oc nw en medlere och talssmand til Gud fader for vaare synder/ S Hans siger oc i sin forste epistel i det ii ca saa/ Vii haffue en fri tilgong oc tilfluct til Gud fader ved hannem/ som S Pouil siger til de Ebreer i det ii cap Han er en tro miskundelig Biscop til Gud fader faar alle menniske Ath han skal forlige dem met hannem/ oc gore dem salige

---

Den Siuende Artickel

Han ſkal komme deden oc døme leffuende och døde

DEt ſkal ſke paa den yderſte domme dag Da ſkall det bliffue en glad dag for || alle criſtne menniſke ſom ret tro/ ſom g Vor Herre ſelff ſiger Luce i det xxi cap/ Der han hagde ſagt ſine Diſciple de tegen och vnderlige ting ſom ſkulle ſke for dommen Da ſagde han till dem Naar de ting ſke da opløffter eders hoffuit och ſeer op/ thi at eders forløſſning och frelſelſe tilſtunder da/ Her taler Vor Herre om dem ſom tro och ſkulle bliffue ſalige/ Ath de ſkulle da glede dem paa den yderſte dag/ Thi ath denne vor onde oc ſyndige leffned ſkal da fonge ende/ Oc Chriſtus Vor Herre ſkal da hedris och æris aff alle hans ledemod oc lemmer ſom ere criſtne menniſke Hwo er det menniſke ſom icke ville vere glad aff ſin frelſelſe fra den ewige død/ pine/ oc fordømelſe

☙ Huo ſom forſtaar met troens oc den Helligandz naade den ſtore elendighed oc wſelhed/ ſom her er i denne forgengelige verden oc i alt vort leffned/ Oc den ſtore fortørnelſe ſom wi gore Gud daglige met vaare ſlemme ſynder oc onde leffnid/ Oc met vaare ſyndige tancker oc ſlemme be= || gerelſer Han bliffuer vel glad aff alt ſith hierte ath han g' maa ſnarlige dø och komme aff denne ſyndelige verden/ til den ewige glæde oc ſalighed/ han froyder ſig oc i ſit hierte naar dødzens time kommer Men onde oc vantro menniſke ſom icke tro paa Gud (huilke/ S Pouil kaller vredens kar til de Rommere i det ix capittel) Paa huilke Gud ſkall beuiſe ſin ſtrenge retferdige dom/ De ville gerne ath de maatte her lenge leffue i denne verden/ Oc at denne timelige verden motte vare ewindelige De lode Gud gerne ſelff haffue hiemmerige al ene/ Om de maatte leffue/ och bliffue her ſaa lenge ſom de ville O hwor grwmt oc greſeligt ſkall Vor Herris anſicte bliffue med dem paa den yderſte domme dag Huilken da ſkal komme met alle ſine engle och verdige helgen Och beuiſe met ſtor wſigelig mact heder ære oc maieſtat for alle helgene menniſke oc dieffle ath han er vor rette Herre Gud och ſkabere

Hans første tilkommelse her til verden vor foractid och
H ii forsmaad for menniskens øgen || Men paa domme dag skall
Gud fader giffue hannem mact till ath straffe alle sine fiende
met stor wsigelig greselig swar oc grwm pine oc met den
ewige fordømelse Oc alle Gudz oc Cristi lemmer oc lede=
mode som ere gode Cristne menniske de skulle da bliffue fri
for all pine och plaffue / Oc sette i Gudz rige oc faa der
ewig lost och glede for wden ende/ Vaar Herre skall icke mere
ride her i verden sactmodelige paa en aseninde/ han skaal icke
heller haffue nød brost pine eller plaffue/ Men all hærlighed
heder mact och ære ewindelige / Och da skall Vor Herris
vredis dag och hans fortørnelsis sorgens drøuelsens/ mørkens/
och den ewige pinis och fordømelsis dag vere neruerendis
hoss alle onde och vantro menniske/ baswnen skall och da greselige
lyde mod de onde menniske som Sophonias Prophete der
om scriffuer/

✿ Han skall komme at døme dem som da findis leffuende
Oc alle som før vaare døde Ciprianus men at de lefuende
H ii* skulle vere || sielene/ oc ath de døde skulle vere deris legemene/
Men effter thi at S Pouil siger til de Thessalonicker i den
første epistel i det iiii c/ At de gode som da leffue oc bliffue
til den yderste domme dag De skulle da opføris i lwcten
emod Vor Herre met dem som før vaare døde oc ære da
opreyste igen Oc skulle siden altid bliffue hoss Vor Herre/
Sandelige da maatte man her tencke oc mene / At somme
skulle optagis leffuende til dommen som S Jeronimus oc
siger/ At de som ere døde i Vor Herre Jesu Christo de skulle
først opstaa/ Oc at de helgen som da findis leffuende skulle
oc optagis met de første S Augustinus scriffuer i sin xxii bog/
som kallis Gudz stat/ At S Pouil mente dem som skulle findis
leffuende po den yderste domme dag En dog at han neffnde
sig selff oc dem som da leffuede / Han mente oc at de som
tagis saa leffuendis op i lwcten mod vor Herre paa domme
dag/ At de skulle oc dø i det samme som de optagis Och
opreysis igen aff døde met de andre som S Augustinus oc
H iii siger i en bog som || kallis den hellige kirkis lerdom i det

vi oc vii ca/ Huorledis det skall da gaa til/ det goris off icke behoff ath vide/ Thi ville wii det Gud befale/ oc lade hannem all enište det sticke effter sin benedide vilge

Vidne aff den hellige scrifft paa denne Aarticktel

Maalachias prophete scriffuer i sit iii c/ om Vor Herris tilkommelse paa den yderste domme dag/ oc om dommen Daniel siger i sit vii c/ At Vor Herre skal komme til dommen paa den yderste dag/ Och om hans mact oc Rige/ och huorledis hans mact/ oc velde skall vare euindelige/ Och at hans rige er ewigt som S Lucas scriffuer oc i sit forste cap/ oc Micheas i sit iiii cap/ S Mattheus i sit xxiiii cap/ om den anden Vor Herris tilkommelse som er til domme dag/ Oc siger/ Lige som en liwnild vdgaar aff osten oc skin til vesten Saa skall oc menniskens sons tilkommelse bliffue/ Da skulle alle slecter po iorden grede || oc hyle/ Oc de skulle see Menniskens son ß iii* komme i hiemmelens skyer met stor krafft och herlighed Och han skall vdsende sine engle met lydende basuner Och de skulle sammen sancke hans vdualde venner/ aff synder oc nor/ oster och vester/ fra den ene ende aff hiemmelen och till den anden/ som S Marcus scriffuer i sit xii[i] capittel oc S Lucas i sit xxi ca/ oc S Matheus i sit xxv/ xxvi och i det xix capittel/ S/ Pouil taler oc der om til de Tessaloniker i det iiii ca/ Och i den anden epistel til de Tessalo i det ii c Oc til de Corinter iiii ca/ Oc i den anden epistel til Thimotheum iiii ca/ Oc siger Jeg vidner for Gud och for vor Herre Jhesu Cristo som skal komme at dome leffuende oc dode oc ved hans obenbarelse/ oc ved hans rige Han siger oc till de Rommere i det xiiii cap/ Vii skulle alle stickes fore vor Herris Jhesu cristi domstol som der staar screffuit Esaie i det xlv/ der siger Vor Herre Saa sandelige som ieg leffuer Da skulle alle kne boyes fore mig/ Och alle twnger skulle kende och vide ath ieg er Gud/ ß iiii

✿ S Pouil siger till de Corinter i den anden Epistel i det v capittel/ Vii skulle alle obenbaris fore/ Vaar Herris Jhesu Christi domstol Paa det Ath hwer skall faa lon paa

sit legeme effter som han haffuer giort fortient oc handled her i verden Huad helder det er ont eller gaat

☆ Item S Peder siger i sin første epistel i det iiii c/ De skulle alle gøre Gud regenskaff/ som er rede til ath døme leffuende oc døde/ S Peder siger oc som der staar i Apostlenis gerninger i det x ca/ Vor Herre Jhesus Christus haffuer budet oss ath predicke for folket oc vidne at han er tillskicked aff Gud ath han skall døme leffuende oc døde

---

Den Ottende Artickel

Jeg tror paa den Helligand

HEr siger dw ath dw tror paa den Helligand/ Der meth bekender dw at den Helligand er Gud Thi at tro paa
H iiii* en ting || det er ath sette sit hob tro oc kerlighed der til/ Oc det er en ære som al ene hør Gudz maiestat til Den helligand er den tredye persone i den ewige guddommelighed Oc han vdgaar aff Gud fader och aff Gud son wbegribelige och i wsigelige maade/ S Matheus scriffuer i sit xxviii capittel Ath vor Herre Jesus Christus sagde till sine Apostle Gaar bort och døber i Gud faders sons oc den helligandz naffn/ her met bliffuer sandelige oc megtelige beuiset den Helligandz guddommelighed/ Oc effter thi ath Vor Herre bod dem ath døbe i den Helligandz naffn da maa ieg och endelige tro och sette mit hob till hannem Skall ieg oc tro paa hannem oc sette mit hob til hannem Da maa han oc visselige vere Gud Thi mand skall ingen tro paa eller sette sit hob til/ vden til Gud all ene Der staar Genesis i capittel Vor Herris aand (som er den Helligand) for offuer vandet/ Der siger Moses ath den helligand skabede verden
H v met Gud fader och Gud Son Dauid siger i den/ xxxiii/ || Psalm/ Hiemmelen er skabt met Gudz ord/ Oc al hans hiemmelske skare/ er skabt met hans mwndz aand Det er ath hiemmelen oc alt det som er i hannem er skabt ved den Helligand/ Disse ord bewise klarlige at han er Gud/ effter thi at skabelsen leggis hannem til/ Dauid siger cxxxix psalm/ Hwort skal ieg gaa for din aand/ eller hwort skal ieg fly fra dit ansicte/ der

met giffuer dauid til kende at den helligand er alle stede oc alle vegne Oc at vere alle vegne oc i alle land oc Rige til lige/ Det horer Gud til oc inted creature som Dauid oc siger Far ieg op til hiemmelen da est dw der Far ieg oc ned til helffuede da est dw oc der Far ieg i lweten da est dw der kommer ieg i haffuit da est dw oc der/ S Matheus scriffuer i sit iii cap Ath S Hans Baptiste sagde Jeg saa Gudz aand komme aff hiemmelen offuer Jhesum lige som en dwe S Lucas i c/ Den Helligand skall komme i dig sagde engelen til Jomfrw Marie/ S Hans siger i sit xiiii ca/ Ath vor Herre sagde Jeg skall || bede min fader at han skall giffue eder en H v anden aand/ oc hugsualere som er sandhedz aand/ Oc han skall bliffue hoff eder ewindelige Thi ath trosteren som er den helligand huilken min Fader skal sende eder i mit naffn/ Han skall lære eder alting/ S Hans siger i det xvi cap/ Christus sagde Gaar ieg icke bort fra eder Da skal icke trosteren komme til eder (som er den helligand) Det beuisis oc klarlige mange andre stede i scrifften/ Ath den Helligand er den tredye persone i guddommen/ S Hans siger aff Vaar Herris mwnd i det xx ca/ Anammer den helligand/ Der staar i Apost Ger / x c/ Der Peder en talede da kom den helligand paa alle som horde hans ord Oc i det viii ca/ De bade for dem ath de motte faa den Helligand S Pouil til de Rom/ v cap/ Gudz kerlighed er vdspred i vaare hierte ved den Helligand som oss er giffuen/ Oc i det viii oc xv ca/ Oc til de Corinter xiii ca/ Vaar Herris Jhesu Christi naade oc kerlighed och den helligandz delactighed vere met eder alle Amen

Vii skulle hedre ære oc tilbede Vor Herris wbegribelige H vi guddommelige maiestatis verelse oc i hans personer Oc icke begere ath vide eller forstaa hworledis de ere tre personer och en sand Gud Thi ath inted menniskis fornwfft kan det begribe eller besinde/ Det kan och aldrig noget menniske vide eller forstaa Der fore er oss all eniste budet at wii skulle det tro Och icke sporge ransage eller forfare huorledis det gaar til Thi Salomon siger oc i Prouer/ Huo som vill forfare och vide Gudz maiestatis ere och velde/ han nedtrockis aff hans

ewige ære oc mact Gud haffuer alting giort oc skicked po det at wi skulle bliffue salige/ Christus vor Herre haffuer och fortient met sin dyrebare dod ath wii skulle bliffue salige/ Den helligand fuldkommer vaar Herris Jhesu Christi fortieniste/ Ath wii skulle bliffue retferdige oc salige Och det er den Helligandz embede och gerning ath han skall indgyde Vaar Herre Jhesum Christum/ och hans dødis och pinis
H vi verdskyld och fortieniste i || menniskens hierte lige som sin egen skath

✿ Skall oc noget menniske komme till Gud fader ved Jhesum Christum oc ved hans leffned død oc pine oc alt andet som han haffuer ledet for hannem eller bliffue delagtig der aff/ Da maa den helligand det endelige før arbeyde i hans hierte Oc Gud fader oc Gudz søn mwe opuecke och drage hannem der til/ met den helligandz naade gerning och krafft ellers er han aandelige død/ Den verdige helligand er den store vnderlige ting meth huilken Gud fader opliwser/ opwecker/ Oc salig gør alle ved Jesum Christum oc i Jhesu Christo

---

Den niende Artickel

Jeg tror ath der er en hellig Christen Kirke och alle helgens samfwnd

DJsse twende stycke ere en ting/ Thi at den menige hellige cristelige kirke/ Er icke andet en alle christne menniskis
H vii och helgens samfwnd oc forsambling som ere || paa iorden/ ehuor som helst de ere i verden Den hellige Kirke er icke skicked eller bunden til ath hwn skall vere paa nogen serdelis sted i verden Saa ath hwn skulle icke oc vere i andre steder i verden/ Men hwn er en forsambling offuer all verden i en tro i ith haab och i en den helligandz kerlighed

✿ Den helligand haffuer til sammen sancket denne hellige christelige kirke met Gudz ord och Euangelium och opholder oc regerer hende/ Oc hwn bliffuer daglige foroget oc født

met hans ord oc hellige Sacramente lige som met hendis mad oc spisning

☆ Den cristelige kirke er Gudz brwd som S Pouil siger til de Epheser i det v capittel/ Vaar Herre Jhesus Christus gaff sig selff i doden for den Christelige kirke/ ath han ville gore hende salig och hellig/ Och han haffuer renset hende met doben i sine ord/ Ath han ville gore sig en erlig ren menighed som hagde ingen smitte eller vrenhed paa sig/ Men ath hwn || skulle vere hellig oc wstraffelig g vii^v

☆ Den forenelse oc kerlige bebindelse som er mellem mand oc qwinde i det hellige ecteskaff/ De betyde det andelige ecteskaff som er mellem den hellige kirke och Christo hennis brudgom/ som S Pouil beuiser till de Epheser v capit/ Lige som hosbonden oc hustruen ere ith liff som der staar Genesis i det første cap/ Oc haffue alt deris gotz menige tilsammen Saa hør det och den hellige Christne kirke Jhesu Christi brud till alt det hendis brudgom haffuer oc eyer/ som er hans dodis oc pines fortieniste/ oc alt andet gaat/ och den ewige glede och salighed/ Det er en stor gledelig oc salig ting som vor brudgom haffuer giort oss alle Christne mennisske/ Vii haffue syndet och der met fortient doden oc heluede/ Men Christus vaar brudgom haffuer retuished salighed ære oc det ewindelige liff och glede/ Och det bliffuer vaart naar wii giffuis till sammen meth Christo ved den hellige Christelige tro/ och bliffue ith legeme met hannem

☆ Oseas Prophete taler der om i det ii capittel och g viii siger/ Ath Christus siger til alle Christne mennisske/ Jeg vil giffue mig tilhobe met dig ewindelige/ Jeg vil giffue mig till sammen meth dig i troen retferdighed/ miskundhed dom/ och barmhertighed/ Och dw skalt vide ath ieg er Herren

☆ Jhesus Christus er icke all eniste der meth bleffuen den hellige kirkis brudgom Ath han lod sig fode och bleff mennisske/ Men oc fordi at hans hellige kirke haffuer samtocket hans Ny Testamente och hans forbwnd och pact ved troen/ Den som haffuer troloffuit en brud han er en brudgom/

som S Hans siger i deth iii capittel / Thi ath samtocke gør ecteskaffuit

✿ Och for en samtocked skeer / Da kallis han icke brudgom / Der faare siger Dauid i den xix Psalm / Ath Christi vdgong er lige som en brudgommis vdgang aff sit herberge/ Och hans vdgong oc obenbarelse skeer ved den hellige kirkis G viii* tro/ det er naar den christne kirke tror paa hannem Da er det obenbarligt at han er hennis brudgom / Han er bleffuen menniske/ oc er saa forent met den hellige kirke vdi ith legeme huilken forenelse S Pouil kaller en stor hellig hiemmelighed oc Sacramente i huilken al den cristne menighed er forened met Christo Jesu sin brudgom Saa ath hans rigdom opfylder all vor fattigdom/ Och hans retferdighed oc godhed bort tager alle vaare synder/ Oc hans salighed bort tager al vor fordømelse Oc effter thi at han er naadens søn Da forliger han oss (som ere vredens och syndens børn) met Gud sin Fader Det er en stor barmhertighed aff Gud Ath han er den hellige kirkis (det er alle cristne mennisskis) brudgom Oc haffuer giffuit oss i den forenelse alt sit gotz Det er al hans dødis oc pinis fortieniste oc verdskyld/ Oc haffuer bort taget al vaar brøst/ oc breck synd oc fordømelse

✿ Jhesus Christus bor i denne cristne kirke/ Han taler J i hende/ han er hennis || eniste fwndamente och grwnduall som S Po [siger] Corin/ iiii c/ och S Peder ii capittel

I Denne hellige kirke er en Herre / en tro / en dob / en Gud oc en fader til alting/ oc offuer alting/ oc i gennem alting er han i all ting/ som S Pouil screff til de Epheser i oc iiii capittel / Huor det hellige euangelium bliffuer predicked / der er en part aff denne hellige cristne kirke/ Denne hellige cristne kirke er wsynlig/ Hwn er icke sticket fat eller bunden paa nogen serdelis sted/ Thi hun er en aandelig forsambling och Gudz ord arbeyde i hende vsynlige/ Och hwn hører det aldrig vden frwct oc nøtte som Esaias siger i sit lv cap/ Lige som regn oc snee falde ned aff hiemmelen oc komme icke did op igen/ Men de vande iorden och gøre hende

frwctsommelig oc giffue dem sæden som saa/ oc mennisken deris brod och fode Saa skulle och mine ord gore som gaa aff min mund siger vor Herre/ De skulle icke komme igen til mig vden frwct/ Men de skulle gore alt det || ieg wil/ Oc de J skulle faa framgong i de· ting till huilke ieg haffuer vdsent dem

✿ Lige som det skede i Noe tid ath ingen kunde vndkomme met liffuit vden de som flyde ind i arcken/ men de bleffue drwcknede aff floden som gik offuer verden Saa skeer det en nw/ Ath alle som icke findis i denne christelige kirke och hennis samfwnd och icke holde endrectelige met hende J en tro/ ord Sacramente/ haab oc kerlighed/ de bliffue fortabede

✿ De kettere/ Marcion/ Valentinus Hebion Cheritus/ Manicheus/ Helnidius och flere saadanne de hagde och en menigh kirke (som de sagde ath hwn skulle vere en cristelige kirke) Men det vor en falsk kirke oc samqwemme/ Thi de hagde icke den rette christelige tro/ Och fordi vaar icke helder Christus den kirkis brudgomme

✿ Och huer som en nw ere nogre forsamblinger eller parti/ som holde nogre andre serdelis artickle/ som icke ere i denne hellige tro/ oc rette cristelige kirke/ och || holde icke J ii helder den rette tro som Gudz ord oc den hellige scrifft lærer/ Och ville icke lade dem lære och vndernise Da ere de aff skaarne kettere och bliffue alle fordomede oc fortabede Vden de forlige dem igen met den hellige Christelige kirke och holde den rette tro

✿ Merk vel ath mand siger icke Jeg tror paa den hellige Christelige Kirke Men mand siger/ Jeg tror ath der er en hellig Christelig kirke/ Och ath hwn er alle christne menniskis och helgenis samfwnd/ Thi at mand bruger det ord paa/ all eniste till deth hellig trefoldighed som er Jeg tror paa Gud Fader/ paa Gudz Søn/ oc paa Gud den Helligand

✿ Hwad er Helgenis samfwnd/ Det er ath alle christne mennisske och leffuende helgen som ære her i denne faargengelige verden/ Ath de ere alle forenede/ och tilsammen

bundne i ith broderskaff meth en tro och kerlighedens baand
huilken kerlighed som icke soger det som hende hør til som
J ii* S Pouil scriffuer oc siger i sin epistel || til de Corinter i det
xiii capittel

✿ Alting skall vere almindig i denne hellige christne
kirke/ baade ont och gaat blant alle christne mennisker Saa ath
alle gode mennisktis/ oc helgenis velgerninger bøner oc lesninger
faste veck/ oc alt andet gaat som de gøre/ skulle oc vere dine
mine oc alle andre cristne mennisktis Oc de tage oc alle dine
oc mine/ och alle andris synder oc brøst paa deris halff/ Och
bede oc læse faar dem til Gud/ Saa skal den ene gode cristen
bere den andens last och byrde Oc opfylde Gudz low oc bud
der met/ som S Pouil siger til de Galater i det vi cap Dette
er en stor hielp/ trøst oc bistand/ lige som det hellige Sacramente
som er Christi legeme beuisis i brødet/ oc hans blod i vined
Thi ath alle christne mennisker kallis ith brød/ en drick/ och
ith legeme aff S Pouil til de Corinter x c/ Hwo som ret
tror denne artickel han kan icke fortwile eller falde i mishoff
i sin fristelse eller i nogen synd nød/ sorg eller modgong Thi
J iii han ved ath Jhesus Christus || oc alle cristne mennisker
och helgen haffue medynck offuer hannem som offuer deris
broder/ fordi ath han och er deris broder/ Oc Christus for-
lader hannem ingeledis Oc de andre helgen oc mennisker bede
altid for hannem lige som faare dem selffue Oc hwo som
gør hannem noget ont/ han gør vor Herre Jhesu Christo
det selff och alle cristne mennisker oc helgen

✿ Dette skulle alle cristne mennisker vel legge paa hierte
at alle de gode gerninger bøner oc leffninger faste och veck
som alle gode helgen och cristne mennisker gøre offuer all
cristendommen De komme mig och dig oc alle andre cristne
till hielp trøst oc gode fordi ath wii ere brødre i dette aandelige
oc hiemmelske brøderskaff Och tro fuldkommelige alt det
Christne mennisker bør ath tro Oc ath alle gode cristne
mennisker skulle haffue saadan hielp trøst och bistand aff
Christo oc aff alle helgen och aff alle gode cristne mennisker
deris brødre Det forstod Dauid vel aff den helligaandz naade

som der staar i den cxix Psalm ‖ (der han sagde) Jeg er J iii'
delactig aff alt det gode som de gøre som dig tiene oc frøcte/
Saa mwe wii och sige emod alle vaare fiende / oc i all vor
nød som Heliseus prophete sagde till sin swend/ som der staar
i den fierde Kongelige bog i det vi capittel Frøcte inted thi
ath der ere flere som holde met oss en met dem

Den Tiende Artickel

Jeg tror at synderne forladis

Synderne kwnde icke forladis vden i den cristelige samfund
oc menighed/ som er den rette cristne Kirke/ Oc ingen
faar affløsning aff sine synder vden han er eller bliffuer ith
christed mennisske / Thi ath Vaar Herre haffuer giffuit rette
Christne mennisske noglene til ath affløse synderne met/ oc inge
andre mennisske/ Oc icke heller dem som lære och predicke mod
Gudz ord eller forfølge dem som S Mattheus scriffuer i sit xviii
capit/ Sandelige siger ‖ ieg eder/ Ath hwad som helst i binde J iiii
paa iorden det skal bliffue bundet i hiemmelen Oc hwad i
løse paa iorden det skall bliffue løst i hiemmelen Disse ord
sagde vaar herre til alle cristne mennisske/ Ath de skulle haffue
mact till ath affløse och forlade synderne Han sagde dem icke
all eniste til prester oc mwncke som mange haffue her till
predicked och sagt Det bewiser Vaar Herre selff der strax hoss
i samme capittel Om en Konge som hagde mange tienere oc
en aff dem vor hannem twsinde pund skyldig / Oc der han
hagde icke ath betale met / Da bød han ath han skulle selgis
oc hans hustrw oc børn/ till ath betale meth Saa falt suenden
po kne for hannem oc sagde Herre haff tolmodighed met mig/
Jeg vil betale dig altsammen Herren miskunde sig offuer
hannem oc forlod hannem all sin skyld/ Der suende[n] gig vd
da fant han en anden suend aff sine staalbrødre som vor
hannem hwndrede pund skyldig / Saa greb han hannem i
halsen oc sagde betale mig det dw est mig skyldig/ Den anden
fald paa kne ‖ for hannem oc sagde haff tolmodighed met J iiii'
mig ieg vil betale dig altsammen / Han ville icke men han

kaste hannem i torn til han finge betaled hannem altsammen/ Der hans stalbrødre det saage da bleffue [de] oc bedrøffuede oc sagde hans herre det som skeet vor Saa lod herren kalde hannem fore sig oc sagde/ Dw skalt ieg forlod dig all din skyld der dw bast mig/ skulle dw icke oc saa forbarmed dig offuer din stalbroder/ oc forladet hannem sin skyld/ som ieg forlod dig din skyld Herren bleff vred oc antuorde hannem bødlene i hender till ath han fik betaled all sin skyld Saa skal och min hiemmelske fader gøre emod eder om i icke forlade eders ieffn cristen deris synder och hwad som de bryde eder emod Disse ord sagde vaar herre icke all eniste til prester och mwncke/ thi at der vor da inge prester och mwncke till Han sagde dem icke helder all eniste til Apostlene oc disciplene/ men til alle cristne menniske som da vaar til och siden haffue vered och her effter komme skulle til domme dag

J v ✿ Vor herre sagde oc till alle cristne menniske som der staar i samme cap Hwor som to eller tre ere eller komme til sammen i mit naffn da er ieg mit i blant dem/ Oc huor to bliffue til ens om nogen ting ehuad som helst de begere eller bede om/ Da skulle de det faa aff min fader Der talis icke om prester eller mwncke (ath de skulle bede mere en andre) men om alle cristne menniske/ S Peder sagde til Vor Herre samme tid/ som der staar i samme capittel/ Om min ieffn christen synder mod mig skal ieg forlade hannem dette siw gonge/ Han swarede hannem oc sagde icke all eniste siw gonge/ men firehwndrede oc halff femtesinff tiwe gonge/ Det er saa tit och offte som han begerer afflosning eller forladelse aff dig/ S Peder vaar huerken prest eller munck der han det sagde/ Men han vaar en fattig enfoldig fiskere/ Der han sagde disse ord/ paa alle cristne menniskis vegne/ Hwor tit de skulle forlade huer anden deris synder och brøde/ Han sagde det
J v° icke om sig selff/ eller om apostle || prester eller mwncke/ Thi ath der vor da inge prester eller muncke til vden Phariseerne oc Hypocriterne de som vore Jødernis prester/ Och dem straffer Vor Herre alle stede i scrifften oc loffuer dem alt ont oc fordømelse Oc siger altid til dem Ve vorde eder Phariseer oc

Hipocriter oc scrifft lerde som S Mattheus scriffuer i sit xxiii c oc S Marcus i sit xii/ oc S Lucas xi c Jøde presterne som da vaare til de kunde icke affløse synderne/ thi ath lowen kunde icke affløse dem/ som der staar i den gantske epistel til de Hebre/ Thi motte Gudz Son endelige komme at affløse synderne som vor den rette Herre oc prest Oc han giorde alle gode cristne menniske till Konger oc prester met sit hellige blod død oc pine som S Hans siger i sin obenbaring oc S Peder i den første sin epistel i det ii capit Vor Herre siger der selff til alle cristne menniske J ere ith vdwald slecte oc ith Kongelig prestedøme/ Oc ith helligt folk/ Oc det ewige rigis arffuis folk/ Her aff er deth klarlige nock bewist/ Ath alle gode || J vi christne menniske ere prester och mwe forlade och affløse synderne meth Gudz ord Saa tit oc offte som nogen synder/ oc tøcker det ille at vere aff sit hierte/ och haffuer anger och ruelse der fore och vil bedre sig/ Nouatianus som vor en forblindet kettere mente at naar nogen hagde en tid syndet/ Da kunde han icke vden en gong faa affløsning aff sine synder oc icke mere/ Oc det vor løgn oc falsk lerdom for all verden Och den hellige scrifft beuiser alle vegne lige der tuert emod oc forkynder oss gudz store naade milhed oc barmhertighed/ Ath saa tit som ith menniske tøcker sine synder ilde at vere aff sit hierte oc haffuer anger oc ruelse for dem och vil bedre sig da skulle de forladis hannem/ och Gud vil icke mere komme dem i hw/ som Ezechiel scriffuer i sit xviii capittel

☆ Vaar Herre siger oc selff Matthei xi capittel/ Kommer til mig alle som ere besuarede (det er meth synderne) ieg vil vederqwege eder/ Der er ingen swarere byrde eller tynge til en synderne ere po menni- || J vi* skene Det goris icke behoff at beuise det ydermere ath synderne skulle oss forladis/ Huor faare kom Vor Herre Jhesus Christus ellers till verden oc led død och pine Vden ath han ville beuise oc gore oss saadan miskundhed barmhertighed oc naade/ oc affløse oc forlade oss alle vaare synder som han selff siger Luce i det v capittel/ De som ere karske oc swnde de haffue ingen læge behoff/ Men de som ere siwge Vor Herre siger oc Jeg kom at kalle

syndige menniske til bod och anger/ och icke retferdige menniske/ S Matthens siger oc i sit forste capittel som Engelen sagde til Josep Hwad Christi embede skulle vere (i det han sagde till hannem) Dw skalt kalle hans nafn Jhesum/ Det er frelsere thi han skal frelse sit folk aff deris synder Det er icke ath han skall en tid forlade synderne Men saa tit oc offte som noget menniske begerer affløsning aff sine synder och vil bedre sig da forlader han dem som Propheterne oc Euangelisterne klarlige bewise oc sige

J vii Vidne aff det gamble testamente

✿ Moses screff Exodi xxxiiii c/ Herre Gud som er barmhertig/ miskwndelig/ mild tolmodig oc sand/ som gør miskundhed med twsinde slecter/ Oc bort tager ondskaben oc synderne/ der er ingen wskyldig for dig/ Merk oc see her hnor deylige Moses forkynder her Gudz store naade oc miskundhed Jtem i den anden kongelig bog i det xii c/ staar at den tid Kong Dauid hagde giort hord met vries hustrw/ oc han besindede oc actede sin synd oc angrede oc grwede for hende i sit hierte met swk och graad/ Da sagde den Prophete Natan strar till hannem Vor Herre haffuer forladet dig din synd

✿ Vor Herre siger oc som der staar Esaie i cap/ Thor eder oc verer rene tager bort eders onde tancker fra mine øgen lader aff at gøre ilde/ ont oc synd/ Lærer ath gøre vel oc leffue ræt Thi ath ære eder synder røde som blod da skulle de bliffue hwide som sne/ Oc ere de oc røde som en orm da
J vii* skulle de alligeuel bliffue hwide som vld/ || som der staar Esaie i det lvii ca/ Ezechiel scriffuer i sit xviii capit/ Naar it ont eller syndigt menniske bedrer sig oc omwender sig fra alle de synder som han haffuer giort oc holder alle mine bud Da vil ieg aldrig mere komme hans synder i hw som han haffuer giort (Oc i sit xxxiii xxxvi ca) Jonas Prophete screff oc om syndernis forladelse i sit iii c/ Esaias siger aff Gudz mwnd i sit xliii capit/ Jeg er den Jeg er den som afflóser dine synder fore min egen skyld/ och ieg vil icke mere komme

dem i hw/ Dauid screff oc der om i sin li psalm oc i den xxxii oc lxxxix/ Johel Prophete screff oc der om i sit andet capittel

Vidne aff det Ny Testamente

✿ Christus siger selff som der staar Matthei xviii c/ Den tid S Peder spurde hannem ath huor tit han skulle forlade sin ieffn cristen sine synder Och om han skulle det gøre siw gonge Da suarede han Jeg siger icke at dw skalt det gøre siw gonge/ men fire hundrede oc halff femte sins tiwe gonge Det er saa tit som han begerer affløsning Christus lerde oss J viii
oc der strax hoss at wi skulle forlade vaar ieffn cristen huad han gør oss emod Saa vil oc han forlade oss vore synder S Lucas scriffuer i sit vi c/ aff Gudz mwnd Forlader andre saa bliffue oc eders synder eder forladne Vii bede oc selffue i vor Pater noster oc sige forlad oss vaare synder som wii forlade dem som oss bryder emod/ Her gøris icke mere behoff ath scriffue der om Thi at Vor Herre giffuer den hellige cristelige almindige kirke nøglene til ath affløse synderne met/ som S Mattheus siger i xviii c/ oc S Hans xx

✿ Nw maa hwer giffue act paa de Exempel som staar i det hellige Euangelium/ S Mattheus scriffuer i sit ix c/ at Christus sagde til den som vaar verck bruden och bort tagen Søn dine synder forladis dig Oc han kallede oc S Mattheum fra sit syndige tollere embede som der staar i samme c

Vor Herris oc S Hans baptiste predicken begyndis der met/ At wii skulle haffue anger oc ruelse for vore synder oc bedre vort leffnid som S Matheus oc siger i sit iii oc iiii capittel/ J viii*
De sige der gører plict oc bod for eders synder oc bedrer eder/ thi ath hiemmerigis rige tilstunder S Lucas screff i sit vii cap/ Huorledis Cristus forlod S Marie magdalene sine synder Oc i sit xi[ii] cap Kaller han alle syndere til bedring oc siger Lige som det thaarn i Siloe falt ned oc slo atten menniske i hiel Saa skal det oc gaa eder om i icke bedre eder snarlige S Marcus scriffuer i sit iii cap/ ath Alle synder bliffue mennisken forladit om de gøre bedring/

Hwad betyder det andet i scrifften / ath menniskenn skall igen fødis Vden ath det skall bedre sig oc forny sin leffnid och leffue erlige effter Gudz bud Nicodemus forstod icke hnorledis han skulle igen fødis som S Hans siger och i sit iii oc v capittel At en hagde vered siwg i xxxviii aar oc Christus giorde hannem swnd och sagde Dw est nw karsk set til at dw synder icke mere paa det at dig skall icke hende noget verre a S Hans siger i sit viii cap || Ath Christus forlod den qwinde sine synder som vor greben i hord oc sagde til hende Gack oc synde icke mere / Der staar i Apostlenis gerninger ii ca/ Ath S Peder sagde Gører plict och bod oc bedrer eder/ S Powil siger til De Corinter i den ii epistel i det ii capittel/ Ath de skulle tage den obenbare syndere til naade igen som vaar i bande / thi han hagde bedred sig / Scrifften er alle vegne fuld met saadanne exempel/ At synderne bliffue off forladne naar wii tøcke dem ille ath vere/ oc ville bedre vort leffnid Gud som haffuer loffuit off saadan forladelse aff vaare synder / Han er sand oc trofast oc aldermectist thi kan han det vel gøre/ han er vor milde oc miskundelige fader / thi vil han det gerne gøre/ han haffuer befaled off i Pater noster ath bede om forladelse aff vaare synder som S Mattheus scriffuer i sit vi cap / Christus siger oc som S Hans screff i sit xvi ca/ Beder saa skulle i faa Sandelige sandelige siger ieg eder Ath hwad som i bede aff min fader i mit naffn det a. skulle i faa || Vor Herre er och sand och han kan icke liwge thi vil han holde off det han haffuer loffuit off/ oc forlade off vaare synder som wi forlader dem som off bryder emod/

Den Elleffte Artickel

Jeg tror ath legemet skal opstaa

DEnne Artickel er menniskens fornwfft formeget dyb oc høy til ath forstaa Thi kan vaar fornwfft det icke forstaa meth sit eget mørke natwrlige liwff hnorledis det samme legeme skall opstaa igen aff døde som forfarer oc forgaar i mange atskillelige maade / Thi ath somme dø och iordis och

ommwendis till iord och mwld/ Somme druckne och op ædis aff fiske och orme Somme halffhuggis steglis oc hengis och opædis aff raffne och fwle Somme brendis och bliffue till aske/ Somme bide diwr biørne løwer och orme i hiel oc æde oc forthere deris kroppe/ Thi kan mennifkens forstandelse icke befinde huorledis det samme legeme kan komme || till hobe A ii igen/ met alle sine lemmer och ledemode/ met kød blod och ben som det vor førre/ Saa ath huer skall haffue sine egne øgen hender och føder krop och liff met huld och haar som han hagde førre/

❁ Der faare er och samme opstondelse Gudz store hemmelighed som man tror oc kan det icke dog see forstaa eller befinde paa naturens vegne Thi ath det samme legeme meth huilked min siell synder eller gør nogen anden wgerning meth/ Eller och faster beder vaager eller gør nogen god gerning met Ath det skall opstaa igen paa den yderste domme dag och forenes oc komme til sammen igen met min siel som det vor førre/ Och de skulle siden bliffue salige til sammen oc faa den ewige glede till hobe Eller och bliffue fordømede till sammen och faa den ewige pine i helnede till hobe/

❁ Men der skall før bliffue en stor foruendelse oc omskickelse paa deris legeme som skulle bliffue salige Thi at nw i dette dødelige liff och leffnid ere alle legeme || giffne vnder alle A iiv honde breck nød oc modgong Thi mand kan gøre dem saare och sla dem i hiell eller gøre dem pine/ plaffue sorg/ drøffuelse oc mange andre saadanne ting de kunde oc bliffue siwge oc forderffuede dø oc druckne eller oc komme anderledis aff dage i mange honde maade/ Disse legeme ere oc fwle oc wrene/ mørke/ groffue oc lade/ Oc haffue megen vmage och arbeyde her i verden/ De ere oc tilbøyelige til synder oc onde leffnede/ oc forhindre sielene i alle gode gerninger/ Naar mennisken studerer lenge/ eller grwnder swarlige paa nogen subtilig ting/ eller swart sticke Da verker hans hoffuit oc gør hannem ve/ Thi ath legemene ere fulde aff saadan brøst breck oc siwgdomme/ Der faare kallede de Platonici Philosopher mennifkens

legeme sielenis roffuere twle/ Och de kallede døden sielens løselse aff legemens fengsel

✿ Men paa den yderste domme dag/ Da skulle deris legeme som skulle bliffue salige/ giorde erefulde oc forklarede
A iii met || store gaffuer Thi de skulle da bliffue klare rene pure oc deylige/ Saa ath de kunde aldrig mere faa eller lide nogen brøst eller brek sorg eller nød i nogen maade som scrifften siger Sapientie iii cap/ De retferdige oc salige skulle skinne oc flwe lige som skinnende gnister i blant roer S Matheus scriffuer i sit xiii ca/ De retferdige skulle skinne lige som en sol i deris Faders rige effter dommen

✿ Deris legeme skulle icke mere bliffue lade eller langsommelige men snare/ Saa at huor sielen vil vere der skall oc legemed strax vere for vden lenger toffuelse eller long tid/ De skulle icke mere bliffue siwge kranke bedrøffuede eller plaffuede/ Men de skulle bliffue sterke krafftige oc subtilige saa Ath inted legeme oc ingen anden ting huerken hus eller torn/ mwr eller vern/ væg eller dør/ kan behindre dem eller holde dem nogen sted met mact och velde De kunde da gaa gennem lucte dørre/ Och de skulle aldrig mere bliffue for-
A iiiv gengelige saa ath nogen kan sla pine eller || plaffue eller gøre dem saare/ men de skulle bliffue wpinactelige lige som solens skin/ S Pouil scriffuer om fire erefulde gaffuer som skulle giffuis de menniske som bliffue salige i det xv cap/ til de Corin/ Oc huorledis huert legeme skall bliffue klarerre en ith andet er/ lige som en stierne er klarerre en en anden Der om talede/ S/ Augustinus till Diosterum och sagde Gud haffuer giort sielen saa megtig Ath der vdflyder en wforderffuelig och ewig krafft och swndhed i legemed aff hennis store fuldkommelige salighed/ S/ Pouil hielper och troster vor swage tro met ith skønt exempel/ som staar i det xv cap/ till de Corinter Ath ith korn som mand saar det bliffuer icke leffuendis eller gror vden det er før døt Men siden vorer der en skøn frwct aff ith lidet korn/ Och hwert korn haffuer sit legeme och naturlige skickelse Oc det er fast renere oc skønere en det vor førre Saadanne sticke see wii daglige aff

naturens mact oc gerning Oc det kan ingen forstaa huorledis naturen || [K iiii] det arbeyder oc gør/ eller huorledis det gaar til met natureÿs løb oc gerning Hwor megen større krafft oc mact/ konst oc vissheed/ fornwfft oc naade/ giffuer da Gud de fornwmstige creature menniskene/ huilke han haffuer giffuit dyrebare wdødelige siele som han skabte effter hans eget billede

✿ J forme tid sagde de i den cristelige kirke i Carthago Jeg tror at dette samme mit legeme skal opstaa paa domme dag Her aff kan huer merke at de sette de ord der till/ dette samme mit legeme Paa det at dette samme mit legeme oc icke ith andet lige saadant ith legeme skulle da opstonde Men dette samme mit legeme som ieg nw haffuer oc gaar oc staar/ æder och dricker soffuer oc vaager met Och det som min siel nw øffuer sig i gode gerninger meth her i verden och leffuer effter Gudz bud och vilge met Dette bewiser oc Job klarlige i sit xviii capit oc siger Jeg ved och tror ath min frelsere leffuer Och ath ieg skall opstaa paa den yderste domme dag aff iorden/ Och skall kledis igen || [K iiii'] met min hwd oc skind oc ieg skal see min Gud met mit kød oc legeme huilken mine egne øgen skulle see oc ingen anden for mig/ S Pouil siger til de Corinter i det xv Det forgengelige legeme skall føris i det wforgengelige legeme/ Och det dødelige legeme skall føris i det wdødelige legeme Her met er det klarlige nock bewist/ Ath det samme legeme oc de samme øgen skulle visselige opstaa igen

Vidne och beuisning der om aff det Gamble Testamente

✿ Esaias siger xxvi c/ Dine døde skulle leffue igen Oc de som ere i hiel slagne de skulle staa op igen aff døde Vaager op oc loffuer Gud som ligge i iorden oc muld Der Jhesus Christus beuisde opstondelsen mod de Saduceer oc at alle døde skulle opstaa igen/ Da talede han de ord som der staar Exodi i det iii c/ Jeg er Abrahams Gud Jsaacs Gud/ och Jacobs Gud/ Gud er icke de dødis Gud/ men de leffuendis Gud/ Der Christus sagde disse ord Da || [K v] vaare de tre Patriarcher lenge før døde/ Men effter thi at Gud kallede

Gud disse forneffndis Gud / Da ere de visselige nogen sted leffuendis / Thi skulle och deris legeme oc siele komme tilsammen igen i deris tid / Ezechiel scriffuer i sit xxxvii capit/ klarlige om den menige opstandelse aff dode Oc siger Dette siger Gud Vor Herre Seer ieg skall oplade eders graffuer oc tage eder vd aff dem / Daniel siger i sit xii ca / Der skulle mange opuage aff dem som soffue i iorden Somme aff dem til det ewige liff oc salighed / oc somme til den ewige skendsel och fordømelse

Vidne och beuisning der om aff det Ny Testamente

✿ S Mattheus scriffuer i det xxii cap Ath Christus bewisde ath de døde skulle opstonde emod det parti aff Jøderne som kalledis Saduceer som S Marcus scriffuer i sit xii cap/ A v° och S Mattheus i det xix oc xx[v]ii cap/ Graffuerne bleffue obne oc mange aff de helgens legeme som hagde || soffuit stode da op/ Och ginge aff graffuerne ind i den hellige stad Jherusalem oc obenbarede dem der for mange mennisker/ Christus opreysde en vidwes søn som S Lucas scriffuer i sit vii cap/ Han opreysde och en pige aff døde som S Lucas siger i det viii cap/ Han opreysde oc Lazarum som vaar iordet oc hagde vered død i fire dage som S Hans siger i sit xi cap S Pouil opreysde en dreng aff døde som hed Euticus/ som der staar i Apostlenis gerninger xx ca/ S Hans siger oc i sit vi c Ath Christus siger Ingen kommer til mig vden min Fader drager hannem till mig/ Oc ieg skall opreyse hannem paa den yderste domme dag Christus siger som der staar Joannis xi cap/ Jeg er opstandelsen och det ewige liff Huo som tror paa mig han skal leffue alligeuel och han vaare en død

✿ Christus sagde til Marthe/ Din broder skal opstaa aff døde/ Martha swarede Jeg ved vel ath han skall opstaa paa den yderste domme dag naar alle opstonde/ S Hans oc siger A vi i sit v capittel/ Lige || som Gud Fader opreyser de døde oc gør dem leffuende/ Saa gør och Gudz Søn alle leffuende som han vil/ Gud Fader haffuer giffuit sin Søn vold och mact til ath

døme alle/ Der skal komme en tid i huilken alle som ere i graffuerne skulle høre hans røst och vdgaa aff dem/ De som haffue giort vel de skulle opstaa till deth ewige liff oc salighed/ Men de som haffue giort ille de skulle opstaa til den ewige ild och fordømelse/ S Pouil predickede fore dem aff Athene stad om de dødis opstondelse/ som der staar i Apost ger/ i det xvii c/ Oc i det xxiiii c sagde S Pouil/ Jeg tror alt det som er screffuit i lowen oc i Propheterne oc ieg haffuer mit haab til Gud at de døde skulle opstaa igen/ baade onde oc gode/ det samme staar oc i det xxvi c/ S Pouil screff til de Rom/ vi c/ Lige som wii ere indplantede met Christo ved døden Saa skulle wii oc bliffue delactige met hannem aff hans opstondelse Han siger oc til de Rommere viii c/ Effter thi ath wii ere døde met Christo Da tro wi || ath wii skulle opstaa aff døde och leffue met hannem S Pouil til Corinter vi ca/ Gud haffuer opreyst vaar Herre/ och han skall oc opreyse oss met sin mact oc velde Vide i icke ath eders legeme ere Christi lemmer/ Ere de hans lemmer/ Da skulle de oc sandelige erefulde gøris met hannem S Pouil scriffuer til de Corinter i det x[v] cap/ gantske merkelige om Christi opstondelse Thi læss oc merk det vel/ thi dw finder der deyglige oc klarlige om alle menniskis opstondelse/ Han gør der och ith Argumente/ Oc siger Christus er opstonden aff døde/ thi skulle wii oc opstaa aff døde Hwor faare leed han død och pine/ Hwo haffuer slaget hannem i hiel/ Sandelige vaare synder Gud Fader lagde alle vaare synder paa hannem/ Och han giorde fyllest for dem som der staar Esaie liii ca Hagde han icke stondet op aff døde/ Da hagde wi bleffuit fordømede/ oc mit i synderne Der hagde oc da inge menniske vered armere oc wslere en wii christne menniske/ Thi ath wii sette alt vort haab til Christum i dette vort stackede liff/ Och om det skulle siden vere inted der effter met samme vort haab/ Da vaare vore synder oss for sware oc formectige oc droge oss til fordømelse/ Men nw er Christus opstonden af døde/ oc døden haffuer ingen mact mere mod hannem haffuer han och andelige offuervondet døden oc vaare synder Ath de haffue

A vi*

A vii

ingen mact mere offuer off Han er bleffuen en veldig herre
offuer dem/ Och lige som alle menniske do ved Adam/ Saa
skulle de oc alle bliffue salige ved Christum/ Thi lader off alle
glede off i Vor Herre/ Thi han haffuer nedslaget vore fiende
dieffuelen oc doden oc heluede for off/ Christus regerer
veldelige/ Hans rige bliffuer ewindelige/ Der som han er/
did skulle wi oc komme/ Der faare skulle wi oc glædis oc
frøydis/ Oc tacke oc loffue vor seyerfulde oc ærefulde herre/
oc foracte doden dristelige oc sige/ Døden er offueruonden aff
Christi mact/ Oseas screff i sit xiii cap/ Ath vor Herre siger
K vii[a] O død ieg skall vere din død/ O helffuede ieg || skall ned
siuncke dig/ O dw død huor er din gad/ O heluede huor er
din mact och offuer hand/ Gud vere loffuit oc tacket/ som
haffuer giffuit off offuerhand och mact offuer dem ved Jhesum
Christum sin kære son/ S Po/ siger i den anden epistel til de
Corin i c/ At wii skulle icke haabis eller forlade off til off
selffue/ Men at wi skulle sette vort haab till Gud som op=
reyffer de døde til de[t] euige liff Han taler oc der om v ca/
læff oc merk det vel/ Han siger och i det iiii c/ der hoff Vii
vide at den som opreyste Vor Herre Jhesum Christum aff
døde/ ath han skall oc opreyffe off aff døde/ S Po siger til de
Corin xiii c/ Vii skulle bliffue leffuende meth hannem aff Gudz
mact/ Oc til Philip iii c/ Vor bolig er i hiemmerige/ Oc deden
skall vor frelsere/ Vor Herre Jhesus Christus komme som skall
forklare vaare wduelige slemme legeme (Ath de skulle lignes
ved hans klare oc ærefulde legeme) aff den mact oc gerning
som han kan gøre alting sig vnderdanig met effter sin vilge
K viii S Pouil till de || Collo ii och iii cap/ Ere i opstonde met
Christo Da atsporger de hiemmelske ting/ Oc til de Thessa/
iii[i] ca/ Kere brødre wii ville icke dølge det for eder om dem
som soffue (det er om de døde) At de skulle opstonde/ Paa
det ati skulle icke sorge lige som andre der haffue inted haab
der til/ Thi at er det saa at wii tro at Christus tolde død
oc pine oc er opstonden igen aff døde/ Da skal oc Gud føre
dem til hiemmels met sig som ere døde i Christo/ Thi wii
sige eder dette met Vaar Herris egne ord/ At wii som leffue

oc offuer bliffue til Vor Herris tilkommelse paa domme dag/ At wii skulle icke komme før till dommen en de som døde ere/ Thi ath vor Herre skal da lade blese i en liwd meth en offuer engils røst oc Gudz baswne/ Oc skal komme hid ned af hiemmelen/ Oc de som ere doe i Christo de skulle først opstaa/ Siden skulle oc wii som da leffue och offuer bliffue opføris til lige i skyerne met dem/ emod Vor Herre i lwcten/ oc skulle siden altid bliffue hoff vor Herre/ Thi troster oc hugsualer huer andre emellem eder selff met disse ord

---

Den Tolffte Artickel

K viii*

Ath der er ith ewigt liff till

DEtte liff som menniskene haffue her po iorden kallis en elendighed/ Thi at wi skulle icke altid/ eller lenge her bliffue som S Po/ siger til de Hebreer xiii capit/ Vii haffue her ingen bliffuende sted eller verelse/ Men wii søge effter en tilkommende viss och fast sted/ Hiemmerige er vaar rette federne land oc rige/ Der høre wi til oc oss bør der at vere oc bliffue i det euige liff Dette er Swmmen offuer alting/ och po alting All menniskens største oc alderhøyste begering er den ath det maa komme til samme sit ret federne rige Oc der see oc beskwe Gudz alder klariste ansicte ewindelige/ Och nyde den ewige hiemmerigis glede met hans hellige engle oc helgen oc det kan icke mettis eller fornøyes forre meth naagen ting Dauid siger her om i den xvii Psalm Jeg skal da mettis och fornøyes naar din erefulde ære obenbaris for alle

☆ De Philosopher och verdens dybe klercke och mestere haffue meget wmaget dem der om oc studeret oc grundet fast der paa/ Hwad ting det skulle vere som menniskens hierte kunde mettis oc lade sig nøye met for vden all anden begering/ brøst eller breck/ Oc i huilket det kunde oc aldelis lade sig nøye met i alle maade forunden all anden begerelse till huilket det er och skabt oc skicked/ som er til den euige salighed Men de kunde det icke finde/ lære eller forstaa/ met all deris egen naturlige fornufft Thi ath ligeruis som de kunde icke forstaa

negen ret dygd aff grwnde met deris egen naturlige visdom/ Uden Gudz serdelis naade/ Saa kunde de icke helder finde der po / eller vide huor i menniskens salighed stod eller var/ Somme mente at menniskens salighed stod/ oc vor j menniskens karsthed oc swndhed/ Somme mente at hwn stod oc vaar i stor rigdom mact oc velde / Somme mente ath saligheden vor i trende hende godhed Som vaar i en god løcke met stor rigdom f v gotz mact och velde/ Och i || legemens godhed oc løcke som vor i swndhed karsthed oc sterckhed / Oc i sielens godhed oc løcke/ som vor met dygd konst visdom oc klogskaff

✿ Menniskens naturlige blinde fornwfft oc liwff/ vid icke/ oc kan icke heller see den rette salighed/ Och hwn ved inted helder aff det euige liff oc euindelige glede oc salighed/ Men den Helligaandz naade lærer oc viser oss det met den hellige scrifft som S Hans siger i sin første Epistel v capit Christus er den sande Gud oc det ewige liff oc salighed/ S Hans siger i sit xvii c/ Det er det euige liff at de bekende dig/ at dw est all eniste den sande Gud/ Oc ath de bekende Jhesum Christum som dw vdsende/ Han er vor port oc dør/ Der løbe wii till oc sige Her er min ro och lise til ewig tid/ Dette er vaart Rige i huilket Christus haffuer bered oss mange bolige som S Hans siger i sit xiiii c/ Han skall indlede alle sine vdwalde i samme hus oc bolige som S Mattheus siger i sit xxv f ii capittel At vor Herre siger kommer hid/ som ere min || faders velsignede born oc anammer oc besider det ewige Rige som er bered till eder aff verdens begyndelse/ Denne er den rette salighed om huilken S Mattheus scriffuer i sit v ca/ oc siger Ath hwn skall rettelige begyndis effter denne timelige tid liff oc leffued/ met dem som tro paa Jhesum Christum/ S Hans siger i sit iii capittel/ Ath Gud hagde menniskene saa keer At han gaff sin eniste son i doden faare dem Ath alle som tro paa hannem skulle icke fortabis / men faa det ewige liff och salighed

✿ Item den hellige scrifft taler alle stede om det ewige liff och salighed/ S Hans siger oc i sit iiii oc v c/ Sandelige sandelige siger ieg eder/ At hwo som hører mine ord/ oc tror

paa hannem som mig vdsende han haffuer det ewige liff och han skall icke komme til fordømelsen men han skall komme fra døden til det ewige liff/ S Hans scriffuer oc der om vi viii xi oc xii c/ oc siger aff Gudz mwnd Huo som hader sit liff i denne verden Han skal beholde ‖ det i det ewige liff f ii Han taler och der om i det xiiii och xviii capittel Der staar oc i Apost ger/ ii iiii oc xxiiii cap S Pouil til de Rommere vi ca/ Døden er syndens betalning Men Gudz naade er det euige liff i Vor herre Jesu Christo S Pouil i oc iii cap/ till de Corint Och til Thessa iiii capit/ Vii skulle altid bliffue hoss vor Herre Det gøris icke behoff her at scrifue mere om det ewige liff Thi ath scrifften er fuld der aff alle vegne Oc vidner och lærer alle huorledis Gud skal giffue alle sine vdualde børn ith nyt ewigt liff effter dette liff/ Och han skall giffue de fordømede den ewige død och pine

✿ Alt det som det Gamble Testamente loffuer met dybe oc fortackte figurer om det ewige liff/ De[t] bewiser det Ny testa[men]te obenbarlige och loffuer det meth klare ord at det skall visselige skee

Der kan ingen sige scriffue tale eller lære om den store glæde frøyd salighed och ewindelige ære som der er i det ewige liff i hiemmerige Thi det gaar meget høyt ‖ offuer f iii alle menniskis fornwfft oc visdom som Esaias scriffuer i sit lxiiii capit/ Oc S Pouil til de Corint/ ii cap saa Inted øge haffuer seet oc inted øre haffuer hørt Oc inted menniske forstod eller viste i sit hierte det gode som Gud haffuer bered til dem som hannem elske/

Om Troen

HEr er nw screffuit och beuist huorledis wii skulle tro paa Gud Och hwad stor naade han haffuer giffuit off ved sin kere søn Jhesum Christum/ Thi han er fød pint oc plaffuit til døde iordet/ och er opstanden aff døde for vor skyld/ ath han ville frelse off fra den euige død

och pine oc fra diefflene Och han sider nw hoff Gud faders høgre hand och er vor talssmand forligere oc middel till Gud fader for oss Han haffuer forverffuit oss affløsning aff vore
f iiiv synder och opstondelse / och || forklarelse oc salighed / baade paa sielens oc legemens vegne / Oc det evige liff til met for vden all ende met sin død pine oc fortieniste / oc icke for nogen vor egen verskyld eller fortieniste som wii kunde nogen tid gøre

❧ Saa viser nw all den hellige scrifft oss till Jhesum Christum / At wii skulle rettelige vide oc bekende at han er Gudz søn Thi spurde han sine Apostle at hwem de mente ath han vaar som S Math siger i sit xvi cap / Da svarede S Peder fore sig oc for dem altsammen oc sagde Dw est Christus Gudz leffuende søn Paa denne hans bekendelse (som oss gøris alle behoff at haffue) da er den hellige cristelige kirke fwnderet och bygd / som S Powil siger till de Corint i ca / Vii predicke Jesum Christum for eder som er Gudz krafft oc visdom Oc i det iii c / siger han / At der er inted andet fwndamente i den cristelige kirke en Christus som han hagde predicked fore dem / At han vor kommen ned fra Gud fader oc hagde anammed menniskelig nature oc ladet sig pine oc plaffue til
f iiii døde po kaarsset oc || der met frelst oss oc alle menniske / och op stod aff døde Och er sat til vaart hoffuit oc Herre hoss Gud faders høgre hand Til hwilken wii kunde icke komme met vore egne gode gerninger Men ved hans store naade oc miskundhed skulle wii komme til hannem met vor stadige tro oc bliffue salige evindelige som S Po siger til de Ephe / ii c / Christus beviser alle vegne i S Hansis evangelium at han er Gudz søn Oc han lerde oc predickede alle vegne ath Gud er hans fader / Der faare toge och Jøderne stene op at de ville slaget oc stened hannem i hiel som S Hans x c / At Christus vor kommen at lere alle troen / At de skulle met den samme hellige tro / fuldkommelige tro at han er Gudz søn / Oc denne samme hellige tro er lowens oc budordenis fuldkommelse Troen er den evige retwished / Troen er Gudz mactis erefulde gerning Hun døder legemet oc alle legemens

onde begerelser/ Troen offueruinder verden døden oc helffuede
Hun gør menniskens aand leffuende oc oplinser menniskens
hierte som S Hans siger i det || første cap / Ath diefflenis f iiii v
oc helnedis porte oc mact kunde icke staa mod troen som
S Mattheus siger i sit xvi cap/ Troen haffuer mact til
alting Och kan gøre alting Oc |alting er mwelig at faa ved
hende/ S Hans scriffuer i sit viii ca/ At Christus siger/ Er
det saa ath i icke tro at ieg er Gudz søn Da skulle i dø i
eders synder/ S Hans siger i sit viii cap/ ath Christus sagde/
Hwo som tror paa mig han skall icke dø ewindelige
Apostlernis och Euangelisternis Euangelia breff oc scriffuelser
ere fulde om troens lerdom Thi alting henger oc staar paa
troen / Och hwo som icke tror / Han bliffuer fordømet till
ewig tid/ som S Hans siger i sit iii capit Huo som tror paa
Gudz søn han haffuer det ewige liff / De[r] faare skulle alle
menniske bede Gud altid baade nat oc dag ath han vil verdis
til at giffue dem den rette tro oc stadfeste dem i hende Thi
hwn fører oc indber met sig baade haab oc kerlighed oc alt
andet gaat/ Troen er icke en slet mening elle[r] vane som en
kan selff gøre || sig aff sin egen nature/ eller aff en god f v
mening oc fornwfft Men det er en leffuende ting i hierted
som fornyer menniskens oc renser oc forklarer hans hierte som
der staar i Apostlenis gerninger i det xv c/ Troen er ith fast
leffuende haab till Gud/ Ath menniskens er viss paa for vden
alt twill ath han er Gud behageligh Oc at Gud er hannem
naadig mild barmhertig oc miskundelig/ Och vil gerne forlade
hannem alle sine synder som han haffuer giort och gør oc
fortørner hannem met/ Denne tro er den ypperste gerning
och sticke aff det første bud/ Och ligeruis som det Første bud
er en maade/ regel/ krafft/ och hoffuit for alle de andre bud/
Aff huilket de haffue all deris mact och krafft / Saa er och
Troen ith hoffuit liff/ krafft oc mact for alle gode gerninger/
Saa ath der skeer ingen god gerning vden ath hwn gøris aff
troen Och der kan ingen gøre nogen god gerning vden han
gør hende met Troen/ Thi ath alt det mand gør for vden
troen det er synd / som S Pouil scriffuer til de || Rommere f v v

i det xiiii cap/ Denne rette tro er Gudz dyrebare gerning om huilken S Hans scriffuer i det vi ca/ Det er Gudz gerning ati tro paa den som Gud vdsende/ Thi begerer oc scrifften alle vegne troen som mand maa alle vegne see oc læse i det hellige euangelium/ Naar Christus ville gøre noget hiertegen da spurde han dem først at/ Om de trode ath han kunde oc ville saadant gøre/ S Marcus scriffuer i sit ix c/ S Math i det xiii c/ At Christus giorde icke mange iertegen i sit eget federne land for deris vantro skyld/ S Math siger i sit xvii c/ ath Christus siger At Apostlene kunde icke gøre den befengde mand helbrede for deris vantro skyld/ Huor den rette cristelige tro er Der er ith fornyet hierte oc det er en Gudz ferdelis· gaffue och naade Thi ath det gamble Adams syndige hierte det haffuer icke troen i sig selff/ oc det kan icke heller gøre sig den selff aff sin egen menniskelige nature oc mact/ Mange tale meget om troen daglige oc rose dem gantske meget aff f vi hende Men de vide icke huad hun || er Troen gør ith ydmygeligt lydagtigt hørsomelig folk fore Gud saa at de sette alt deris haab oc tro til hannem all ene oc haffue hannem kær offuer all ting oc frøcte oc redis for hannem all eniste/ Oc tiene deris ieffn cristen veluillige baade meth liff och gotz/ Oc gøre ingen mand skade/ Men de lide gerne skade forfølning oc modgong/ Alle deris gerninger ere skickede til deris ieffn cristens tieniste nøtte oc gaffn/ huad helder de ere fiende eller venner/ Lige som vor Herre Jesus Christus giorde mod oss alle syndige menniske Thi ere de icke alle cristne menniske som kalle dem cristne oc euangeliske menniske eller ville vere cristne/ Om de ere rede til aarle eller silde ath gøre deris ieffn cristen skade po deris legeme/ gotz penninge heder ære eller nogen anden deris velfart/ Saadanne ere hedninge oc icke cristne en dog ath de skiule dem vnder det cristelige naffn/ Deris fruct bewiser vel huo de ere oc hwad dem bør at kallis Vaare de rette cristne oc euangeliske da lydde de Gudz ord oc bud/ oc leffnede der effter/ Oc f vi' vaare veluillige til ath tiene hielpe trøste och || elske deris ieffn cristne aff deris formwe/ Oc giorde ingen mand skade

hverken po legeme goß ære eller rœcte/ Gud forbarme sig offuer dem alle oc oplinse dem i den rette tro ath de mwe bliffue gode cristne som de ville kallis aff alle

✿ Her maatte nogen sige eller spørge/ Hwad skulle ieg gøre om ieg kwnde icke tro at Gud ville høre min bøn och vnde mig deth ieg bade om/ Da skalt dw gøre lige som det besette menniskis fader giorde som S Marcus scriffuer i sit ix ca/ Der sagde vor Herre Jhesus Christus til hannem kant dw tro (da skeer det) thi alting er hannem mwelig som tror/ Da robte faderen met gredende thaare oc sagde Herre ieg tror/ hielp mig i min tro/ der som hun er forswag och liden ath ieg maa ret tro/ S Marcus siger i sit ix cap/ Alting ere hannem mwelige som ræth tror Oc Han siger och i det xvi capittel/ Ath hwo som icke tror han bliffuer fordømed

Om Troen f vii

DEth mennniske som fulkommelige tror ath Gud skal saa gøre mod hannem (som det sigis om hannem) baade i hans liffuis tid oc i hans dødz time/ Det er ith ret cristet menniske oc han faar aff Gud hwad han begerer/ Inted ont falskt eller vantro menniske/ kan haffue saadan en ret tro til Gud/ thi hwn er en leffuende tro/ Oc hwn bindis i det første bud som siger/ Jeg er din Gud dw skalt icke haffue andre guder/ Der fore er det merkelige screffuit och sagt/ Jeg tror paa Gud Fader/ paa Gudz Søn/ oc paa den Helligand/ Oc der sigis icke saa Jeg tror om Gud Fader/ om Gud Søn/ eller om Gud den Helligand/ Denne tro skal mand ingen giffue eller tillegge vden Gud all eniste/ Och icke helder haffue saadan tro vden til Gud all ene Her met bekende wii at Gudz Søn er Gud/ thi at wii || tro paa hannem lige som paa Gud fader Her met bekende wii oc at Gud den helligaand er G[illegible]/ thi at wi tro paa hannem lige som paa Gud fader Oc lige som der er en tro paa de tre personer/ saa ere de tre personer och en Gud/ f vii*

Den Forste part af troen.

JEg tror paa Gud fader alsommectiste som skabte hiemmel oc iord och alle creature/

✿ Det er ieg versiger dieffuelen och alle affguder oc all troldom och al vantro Jeg setter inted hob eller tro/ till noget mennisske paa iorden/ Och icke helder til mig selff eller paa min mact/ konst/ gotz/ visdom godhed retferdighed/ fornumstighed eller til noget/ som ieg haffuer eller fonge kan Jeg setter icke min tro eller haab till noget cr[e]atur hwad helder det er i hiemmelen eller paa iorden/ Jeg setter min tro oc haab al ene til den aldermectiste wbegribelige alder-
f viii weldigste och eniste Gud Som skabte || hiemmel oc iord oc alle creatur/ och ieg tror al eniste paa hannem/

✿ Her twerd emod fracter ieg inted for al dieffuelens ondskaff/ och ey helder for alt hans selskaff thi at min Gud haffuer mact offuer dem alle/ Jeg tror icke dis mindre paa Gud at ieg bliffuer foracted forsmaad oc forfølget aff alle mennisske her paa iorden Jeg tror icke dis minde paa Gud at ieg er fattig wforstandig wlerd wfornymstig oc foracted eller ath ieg haffuer nød i alle honde maade

✿ Jeg tror icke dis mindre paa Gud at ieg er ith syndigt mennisske/ thi at denne min faste tro skall gaa offuer alt det onde/ oc alle de synder som ieg haffuer giort och offuer al andet ont Saa ath min tro skall bliffue fast paa Gud oc til hannem all ene Lige som det første bud lærer mig At ieg skal inted frøcte fore mine synder/ oc icke helder driste paa mine egne gode gerninger eller dygdelighed Men at ieg skal al eniste tro at gud vil vere mig naadelig oc miskundelig Jeg
f viii* begerer icke helder noget || vist tegen aff Gud Ath han skall der met gøre mig viss paa det gode som han haffuer loffuit alle christne mennisske som reth tro/ Ath ieg der met vil forsøge eller friste hannem/ Men ieg tror ath han vill holde/ det han haffuer loffuit oss alle/ som wii ret tro paa hannem

✿ Jeg tror stadige paa Gud ath han vill hielpe och frelse mig ehuor lenge han fordrager det/ Oc ieg setter

hannem ingen serlestis tid eller stwnd faare/ eller i hvad maade han det gore skall Men ieg befaler det altsammen i hans guddommelige vilge met min gode stadige tro

✿ Effter thi at Gud er alsommectiste rigiste oc ypperste Hwad kan mig da fattis eller brøste/ ath han kan ey giffue och gøre mig det naar han vill/ Effter thii ath han haffuer skabt hiemmel oc iord/ oc er en Herre offuer alting/ Hwo kan da tage noget fra mig/ eller gore mig nogen skade vden han vil Huorledis skulle icke alting komme mig til gode nøtte/ gaffn oc tieniste naar Gud vnder mig gaat/ som all ære hørige oc lydige Effter thi at han er Gud Da ved han oc alderbest hworledis han skal gøre och skicke alting meth mig och met alle mennisske Oc effter thi at han er vor fader Da vil han det oc gøre/ oc han gør det oc altid gantske gerne/

✿ Och effter thi ath ieg icke twiler paa hannem/ men setter all min tro oc hob til hannem/ da er ieg visselige hans barn/ oc hans met arffuing til ewig tid i hiemmerigis glede/ Oc mig skal visselige ske som ieg troer/

Den anden part aff troen.

JEg tror paa hans eniste Søn Jhesum Christum Vor Herre/ som vor vndfangen aff den Helligand oc fød aff iomfrw Maria/ pint oc plaffuit vnder pontio pilato/ kaarsfest død oc begraffuen/ och ned før til helffuede Oc opstod tredye dag aff døde och opfør till hiemmels och sider hoff Gud faders høgre hand oc skal komme deden igen/ oc døme leffuende oc døde

✿ Deth er Jeg tror icke al eniste at Jesus Cristus er Gudz Søn i en ewig guddommelig nature oc verelse/ och haffuer vered fød aff ewig tid Men ieg tror oc ath alle ting er hannem vndergiffne aff Gud Fader Och ath han er sath oc skicked til en Herre offuer mig och alle creature paa sin mandommis vegne/ hwilke creatur han skabte met Gud fader aff sin guddommelighed/ Jeg tror at ingen kan tro paa Gud Fader eller komme til hannem huerken met konst visdom fornwfft eller gode gerninger Eller met noget andet som mand kan neffne/ eucten i hiemmelen eller paa iorden vden all

eniste wed/ Jesum Cristum hans eniste Søn Det er wed den tro som han haffuer til hans naffn oc til hans dødis oc pines fortieniste oc macht/

✿ Jeg tror at han waar vndfangen aff den Helligand/ mig oc alle menniske til gode oc salighed (vden al menneskelig samqwemme oc legemelig fader) Paa det ath han ville rense min och alle menniskis (som tro paa hannem) syndelige M ii legemelige och ‖ wrenlige vndfangelse/ oc gøre hende aandelig och salig/ aff sin egen och Gud faders naadige oc gode vilge/ Jeg tror ath han er fød for min och for alle menniskis skyld aff Jomfrw Maria/ for vden all hendis aandelige och legemelige iomfrwdommis bekrenckelse i alle maade/ Paa deth ath han effter Gud Faders skickelse ville benedide velsigne och rense min och alle menniskis syndelige och fordømelige fødelse och gøre oss salige/ Jeg tror ath han haffuer ledet all sin pine och plaffue oc ladet sig korsfestet for min/ och alle cristne menniskis skyld Oc at han haffuer der met velsigned all pine/ plaffue modgong/ sorg/ nød/ och drøffuelse som nogen lider for hans eller den hellige tro skyld/ Och ath de ere icke all ene skadelige Men ath de ere menniskene meget gode oc nettelige till deris sielis salighed Jeg tror at han er død oc begraffuen Paa det ath han ville døde mine oc alle menniskis M iiv synder som tro paa hannem ‖ oc begraffue dem plat/ Jeg tror ath han haffuer dødet denne legemelige død Och haffuer giort hannem nettelig oc salig for dem som tro paa hannem/ saa ath samme død er dem aldelis wskadelig

✿ Jeg tror at han er ned faren til helffuede Ath tage al dieffuelens mact/ velde/ falsk/ swig/ och bedrageri fra hannem/ for min oc alle menniskis skyld som tro paa hannem/ Saa at dieffuelen kan icke mere skade oss her effter/ thi at Cristus haffuer frelst oss fra hannem met sin død och pine och giort helnedis pine til inted for dem som tro paa hannem/

✿ Jeg tror ath han er opstonden aff døde den tredye dag Ath han ville giffue mig oc alle som tro paa Hannem det ny och ewige liff Jeg tror at han haffuer saa opreyst

meg meth sin naadelige helligandz aand at ieg skal icke synde her effter/ men at ieg skal al ene tiene hannem i alle dygder meth hans naadis hielp och trost Oc holde hans budord/

❁ Jeg tror ath han opfor til hiemmels oc || anammede M iii vold/ mact och ære aff Gud Fader offuer alle Engle/ oc alle creature Och sider hoff Gud faders hogre hand Det er ath han er lige megtig met hannem oc er en Herre och Konge offuer alt det som Gud fader hor til baade i hiemmelen och paa iorden Der faare kan han oc vel hielpe oc frelse mig oc alle andre som tro paa hannem/ J al vor nod sorg oc mod-geng/ oc fra alle vaare wuenner och fiende/ och fra den ewige død oc fordomelse/

❁ Jeg tror at han skall komme ned aff hiemmelen paa den yderste domme dag/ at dome leffuende och dode/ Och ath alle engle dieffle och mennisske skulle da komme for hans domstoll oc see hannem legemelige Oc at han skal frelse mig oc alle som tro paa hannem fra denne legemelige och den anden ewindelige død/ Oc at han skal straffe sine wuenner oc fiende Oc alle som staa mod hannem oc hans ord Oc han skal frelse mig och alle som tro paa Hannem fra deris vold oc mact ewindelige

---

Den Tredye part aff Troen

JEg tror paa den helligand oc ath det er en hellig Christelig kirke som M iiii er alle christne mennisk is och alle helgenis samfund/ och ath vaare synder skulle forladis oss och ath vaare legeme skulle opstonde/ oc ath wii skulle faa det ewige liff Amen

❁ Det er At ieg tror icke all eniste/ ath den Helligand er en sand Gud/ met Gud Fader oc Gud Son Men oc at han er i Gud fader oc hoff Gud fader oc at ingen kan komme til Gud fader vden wed den helligandz naade oc vor herris Jesu cristi dodis oc pinis fortieniste/ Och ath ingen kan faa noget aff Gud Fader som han begerer/ eller sin sielis salighed eller nyde oc bliffue delactig aff vor herris Jhesu Cristi dødis fortieniste vden ved den helligaandz naade och hielp/

❧ Met hvilken verdige helligaand Gud fader / oc Gud Son kaller rører / optender oplivser oc drager mig oc alle cristne menniske til sig / Oc gør mig oc alle salige / M iiii hellige / oc leffuende ved Jesum Cristum oc met || Jhesu Christi dødis och pinis fortieniste Jeg tror oc at den Hellig-aand / saa leder drager oc fører oss til Gud fader Thi han er den met hvilken Gud fader alting gør oc gør alle salige oc leffuende ved Jesum Christum oc i Jhesu Christi fortieniste oc verskyld Jeg tror at der er icke vden en hellig menig cristelig kirke paa iorden i all verden / Hwilken icke andet er en den menige gode cristne menniskis oc helgenis samfwnd offuer all cristendommen i verden Och denne hellige wsynlige aandelig kirke J hvilken alle cristne menniske ere vdi ehuor som helst de ere / bo / eller bliffue i all verden / encten til land eller vand / Om de tro paa Gud Fader / Gud Son / oc Gud den Helligand Oc denne almindige aandelige cristne kirke forsamblis regeris och oppeholdis met den verdige Helligaand Och hwn forøgis daglige offuer all cristendommen i all verden met Vor Herris Jhesu Christi ord oc euangelium / Oc met det hellige Sacramente Oc vor Herre Christus er denne M iiii v almindige cristelige kirkis hoffuit al eniste / oc inted || menniske huerken Paffue eller Patriarke eller nogen anden som mange vanwittige vlerde predickere før sagde och lærde / S Pouil siger till de Ephesier i det første capittel Gud satte Jesum Christum offuer alting till ith hoffuit for alle Christne menniske som ere hans lemmer / Jeg tror ath ingen kan bliffue salig vden han tror oc er døbter och er vnder denne aandelige almindelige hellige cristelige kirke / och er endrectelig met hende i en tro / Oc tror po Gudz ord oc det hellige Sacramente / Oc haffuer ith haab oc en kerlighed met alle Christne Oc ath ingen Jøde / Turke / eller hedning bliffuer salig vden han giffuer sig vnder denne cristelige kirke oc anammer denne cristelige tro / Och holder met hende i alle cristelige artickle

❧ Jeg tror ath alting er menig i denne aandelige oc cristelige kirke Oc ath huer mandz bønner lesninger oc gode

gerninger høre mig oc alle andre gode cristne til saa vel som dem selffue Oc ath ingen haffuer eller gør noget gaat som hannem hør selff || til som dem leese Der fore komme alle M v
gode cristne menniskis bøner/ lesninger/ faste vect anger/ ruelse/ plict/ oc bod mig oc alle cristne mennisske til gode/ Oc skulle gøre off altid hielp/ trøst oc bystand i vor liffnis tid oc i vor dødz time Oc saa skall huert christet mennisske bere den andens byrde/ som S Pouil siger til de Gallater i det vi capittel

✿ Jeg tror ath der er forladning aff synderne i denne almindelige cristelige kirke oc ingen anden sted/ Och ath det hielper inted til syndernis forladelse ehuor mange gode gerninger nogen gør/ vden han reth tror/ oc er vnder denne cristelige kirke

✿ Jeg tror ath det inted skader dem til deris synders forladelse/ som ere vnder denne cristelige kirke ehwor store eller mange synder de gøre oc bedriffue/ Thi at de faa forladelse aff dem saa lenge de bliffue i denne hellige kirke oc tro paa Gudz ord och hans store naade oc miskundhed/ oc acte at ville bedre deris leffnid/ Vaar Herre gaff denne almindelige kirke Som er alle gode || cristne mennisske som tro paa hans M v°
ord nøglene Det er mact till at affløse synderne met som S Matthens siger i det xviii c Hwad i løse paa iorden/ det skall bliffue løst i hiemmelen

✿ Vor Herre sagde de ord til S Peder all ene/ til at merke oc forstaa der met At der er all eniste en almindig cristelige kirke oc icke flere/ som S Math i sit xvi c/ Jeg vil giffue dig hiemmerigis nøgle/ huad dw løser paa iorden/ Det skal bliffue løst i hiemmelen/ Disse ord sagde Vor Herre til S Peder paa alle cristne menniskis vegne oc icke til hannem all ene J det at han skulle all eniste haffue den mact Men at alle oc huer som ræt tro/ oc ere i denne almindelige cristne kirke skulle alle haffue mact til at affløse synderne met hans ord oc den Helligand/ som S hans scriffuer i det xx cap/ Ath vaar Herre sagde til alle sine disciple oc til alle som tro paa hannem oc icke all eniste til Apostlene Anammer den Helligand/ Alle som i forlade deris synder de skulle bliffue dem

forladne Her aff forstaais det vel at alle som icke haffue den Hel= || (M vi) ligand Oc alle som tale sige oc staa emod Gudz ord/ De haffue icke mact til at affløse synderne Thi at synderne kunde icke afflosis vden met den Helligand/ oc met Vor Herris ord/ oc hans dødis och pinis verskyld Der fore kan och ingen affløse synderne met sin egen mact/ Eller fordi at han er Biscop Prest eller Mwnck/ Men han skal det gøre met den helligand oc met vor Herris ord oc icke met sin egen mact eller krafft som vanwittige predickere før lerde oc sagde diss ver Tror den som scriffter sig at hans synder forladis hannem met vor Herris Christi ord oc for hans dødis och pines fortieniste Da bliffue de hannem aldelis forladne/ Men tror han/ eller men at han vil selff gøre fylleſt for dem met sin egen plict oc bod/ eller met sine egne gode gerninger faste bøner och lesninger da bliffue de icke forladne/ thi han foracter oc bespotter vor Herris død oc pine/ oc men at han gierde icke fyllest nok for hans synder Men han tror oc tencker at han vil selff gøre bedre fyllest for dem met sin[e] gode gerninger en Christus giorde Oc det er vmneligt at || (M vi') nogen kan gøre fyllest met alle de gode gerninger som han kwnde gøre i all sin liffuis tid/ eller oc met all den plict och bod som til er/ fore sine synder Thi at kwnde man det gøre da hagde Vor Herre Christus forgeffuis told død och pine for oss

✿ Jeg tror ath alle menniske skulle opstaa aff døde och ath den Helligand skall oprøyse dem alle met legeme krop oc siele baade onde oc gode/ Saa ath det kød och legeme som ver før død begraffuit oc raadned/ eller i nogen anden honde maade forfaret oc til inted bleffuit At det samme legeme skal komme igen oc bliffue leffuende igen

✿ Jeg troer ath der skal bliffue it ewigt oc ewindeligt liff effter opstondelsen/ til alle helgen oc till alle gode cristne menniske Och ath der skall bliffue en ewig død oc fordømelse til alle syndere/ vantro/ oc onde menniske/ Och ieg twiler inted paa alle disse forscreffne articler Men ieg tror At Gud fader skal lade mig dem se oc nyde ved sin Søn Vor Herre Jhesum Christum met den Helligand oc i den Helligand Amen

Her følger Pater noster effter Och hennis vdtydning M vii

DEr Apostlene bade Vor Herre lære dem ath bede Da sagde han (som der staar Mathei vi capittel) Naar i bede/ Da skulle i icke haffue mange ord/ som hedninge haffue Thi de mene ath skulle bønhøris for deris mange ord skyld/ fordi skul[le] i icke gøre som de/ Thi ath eder fader i hiemmelen ved huad i haffue behoff/ før en i bede hannem/ thi skulle i saa bede

Vor fader som est i hiemmelen helligt er dit naffn/ tilkomme oss dit rige Vorde din vilge paa iorden som han er i hiemmelen/ giff oss i dag vort daglige brød och forlad oss vaare synder/ som wii forlade dem som oss bryder emod/ och led oss icke i fristelse/ men frels oss fra alt ont (thi riget er dit och all mact och ere till ewig tid Amen)

✿ Aff disse vaar Herris Jhesu Christi egne ord lære M vii* wii huorledis (oc hwad) wii skulle bede/ och disse twende ting gøris oss endelige behoff ath vide

Hworledis wij skulle bede

DEt er at wii skulle icke bruge mange ord men wi skulle haffue en god hiertens mening oc vor hw oc sind til det wi bede Diss mindre ord mand haffuer diss bedre er bønen/ Och diss flere ord mand bruger vden hiertens act och mening/ Diss mindre er bønen verd/ Faa ord oc en god mening det er en cristelig bøn Mange ord oc en føge act oc mening der hoss det er hedninge ligt/ Thi sagde Vor Herre J skulle icke bruge mange ord naar i bede som hedninge gøre Vor Herre sagde oc til den Samaritane qwinde Huo som vil bede til Gud han skal bede til hannem i aanden oc i sandhed Thi Gud fader vil haffue saadanne tilbedere som S Hans scriffuer i sit iiii c/

✿ Ath bede i aanden/ eller at bede aande- || lige/ Det sigis M viii emod den legemelige bøn oc vduertis bøn Oc at bede i sandhed Det sigis emod den bøn som steer lige som ith skin eller syn Thi at hun steer i skined oc synen legemelige vduertis till

Det er ath mand lader munden/ leberne/ oc tungen fast gaa/ oc bruger dem vduertis oc murler oc brumler meget for vden hiertens grwnd oc mening/ Oc den bøn synes oc skin vduertis til for menniskene/ thi er hun lige som en syn oc skin/ Men den aandelige oc sandelig bøn/ Det er menniskens induertis begering oc bøn/ som han gør til Gud aff sit hiertis grwnd oc mening Oc beder inderlige i sit hierte met suck oc graad til Gud om hielp/ oc om det som staar i Pater noster

✿ Den vduertis bøn som skeer vduertis met mwnden for menniskenn for vden hiertens act oc mening hwn er inted bewent for Gud/ Men hwn gør falsk vduertis gwdelighed/ och hipocriter oc øgen skalke som mene och lade dem tocke ath de haffue vel læst naar de haffue bruget munden och leberne fast oc lenge

M viii[v] ✿ Men den aandelige och sande bøn/ hwn gør hellige oc gudfrøctige menniske oc børn faar Gud

Her skal huer merke at den vduertis bøn skeer i trende hande maade

Først aff hørsommelighed Effter huilken Prester oc mwncke siwnge oc lese och desligest Jomfrwer oc Nunner i kloster/ Oc sammeledis de som haffue fonget saadan sat lesning till plict och bod/ oc lese hende fordi

✿ J saadan lesning er hørsomelighed det beste/ Oc hwn er moren lige med ith andet arbeyde eller gerning/ som skeer aff hørsomelighed (om hwn ellers skeer effter en simpel lydighedz mening/ oc icke fore penninge loff eller ære skyld) Thi ath der er saa stor wsigelig naade i Gudz ord/ Ath naar nogen en beder meth mwnden vden hiertens mening for lydighedz skyld/ Da er hwn tacknemmelig for Gud och gør dieffuelen ont

✿ J anden maade skeer vduertis bøn || for vden hørsomelighed/ met w vilge/ och met wlost/ Oc for penninge/ løn/ ære/ roff loff oc pris skyld Saadan bøn vaare bedre laden en giord/ Dog fonge de her i verden deris løn der faare/ met timeligt goz och penninge heder oc ære/ lige som Gud pleger at løne somme sine tienere her i verden som tiene hannem

for penninge heder och ere oc stor rente/ Men han løner sine rette tienere ewindelige i hiemmerige meth ewig løst oc glede

❧ J Tredye maade/ steer vduertis bøn met hiertens begering oc mening Oc den vduertis syn (som er at mwnden fast gaar oc røris) omwendis til sandhed/ Oc samme vduertis bøn omuendis till induertis bøn/ Thi den induertis sandhed obenbaris da met den vduertis syn (som er ath man bruger mwnden)

❧ Det er icke mweligt at han kan haffue mange ord/ som læser oc beder aandelige aff hiertens rette grwnd / Thi at naar sielen acter de ord met huilke hwn beder/ oc besinder ordenis mening/ saa maa hwn || forlade ordene/ och tencke u v paa meningen Eller hwn maa offuer giffue meningen oc besinde ordene/ Der faare haffuer mand icke behoff at læse oc bede vduertis til met munden vden det sker och induertis til aff hiertens grund Oc aff en god begering oc mening/ saa at sielen følger met ordene oc meningen / Der er och mange psalmer i psalteren Om Loff pris ære till Gud oc ath bede met En dog samme bøn haffuer faa ord i sig/ da opuecke de alligeuel hierted til at tencke bede oc begere noget gaat aff Gud Somme psalmer ere oc atskilde met det ord Sela Det merker ro oc hwile Och det ord bliffuer hwerken læst eller swnget/ men det betyder/ ath der er ith synderligt och merkeligt sticke i den bøn / och ath mand skall der holle oc tige stille och hwile der / oc tencke oc besinde meningen och lade ordene saa lenge fare

Met hwad ord/ och hwad wii skulle bede

Ordene skulle vere som vor Herre oss lerde vor fader u ii som est i hiemmelen/ helligt er dit naffn Effter thi at vaar Herre selff lærde oc dictede denne bøn/ Da er hwn oc for vden alt twil den beste oc ypperste bøn Thi ath hagde vor keriste Fader i hiemmelen vaar beste læremestere / vist nogen anden bøn som oss hagde vered bedre eller mere nøttelig da hagde han visselige lært oss den

✿ Dette skal dog ingen saa forstaa/ ath andre bøner ere onde eller wnøttelige som icke haffue Pater noster i dem/ Thi ath mange Propheter oc helgen bade andre bøner før en Vor Herre lod sig føde/ och de bleffue alligeuel salige ath de kwnde icke Pater nost/ Men alle andre bøner ere dog mistencte som icke haffue den mening i dem som staar i Pater noster/ Psalmerne ere vel gode bøner/ men de vdtrycke dog icke saa inderlige och klarlige denne bønis mening och rette grwnd som hwn gør selff/ En dog ath de haffue den samme mening
A ii v mange stede Der fore er det stor galenskaff || Ath nogen vil dicte læse eller bruge nogre bøner som skulle ver[e] lige met Pater noster eller oc bedre en hun er/ Eller sige oc lære ath der ligger mere afflad til andre bøner som Pawer haffue begaffuit met saa mange twsinde aar afflad/ Ath man kan aff slette skerss ildz pine met dem/ Och icke fordømis om han dem læser Hwilket altsammen er obenbare løgn/ oc ret bedrageri Jeg holt och før selff meget aff samme bøner oc afflad i min forblindelse (saa vel som andre) Men Gud vere velsigned til ewig tid som haffuer draget oss aff den store vildfarelse

✿ Somme læse och bøner ath de skulle bliffue rige/ oc faa stor rente/ heder oc ære Oc i denne maade haffue S Berittis bøner de femten O/ oc S Gregorii Alexandri Sixti Julii oc andre Pawens bøner fonget mact offuer Vor Herris egen bøn faar de gaffue saadant løgnactigt afflad til dem/ Vii trode før alle (diss vær) mere paa menniskenis bøner/ En paa Vor Herris egen bøn

A iii ✿ Mange læsde rosen krantse oc Psaltere/ Somme lesde paa de thi stene/ For der skulle ligget saa stort afflad til/ Oc somme for de vaare i Rosen krantz gilde oc brøderskaff De falske predickere sagde for den simpele almwe Ath de skulle alligeuel fortiene det store afflad som der laa till En dog at de læsde dem icke aff hiertens grund och mening Och det vaar obenbare løgn saa vel som det andet de sagde der om alle vegne och om Pauens afflad som der skulle ligget til Saadanne bønner oc læsninger ere mere skadelige en nøttelige til sielens salighed Thi vor Herris egen bøn oc ord foractis der

offuer/ Alt det som mennisken haffuer behoff til liff och siel/ Det er offuerflødige nock sat och begrebbet i Pater noster thi ath alt det afflad/ oc all benedidelse oc alt andet som oss er nøtteligt til liff oc siel baade her i verden och siden til ewig tid/ det indeholdis i hende/ Och det er bedre ath læse en Pater noster meth hiertens grwnd och mening och giffue ret act paa ordene/ En ath man læsde alle de || andre bøner for a iii*
Pawens afflad skyld

Pater noster delis i to parter

✿ Den første part er Begyndelsen/ Oc en beredelse til ath bede/ Den anden part aff hende delis i siw bønner/ Begyndelsen

Vor fader som est i hiemmelen

ALdermectiste Gud/ effter thi ath dw aff din wsigelige naade oc miskwndhed haffuer icke all eniste tilladet/ Men oc saa bwdet och lært oss wed din alder kæriste Søn/ Vor Herre Jhesum Christum Ath wii skulle kalle oc holde dig for vor kære fader/ for hans fortieniste skyld En dog at dw motte vel retferdelige vere/ den alder strengeste dommere oc rettere offuer oss arme syndere faar vaare vtalige synder skyld Som wii haffue giort mod dine guddommelige bud oc vilge i mange maade/ oc fortørned dig suarlige der meth Thi giff oss Alder keriste Fader for din wsigelige miskundhed skyld en fast tro oc haab til dig i vore hierte/ At wi mwe aldelis for vden alt twill forlade oss til din faderlige kerli- || ghed miskundhed oc a iiii
naade/ Oc lad oss merke befinde oc kende din faderlige kerlighed som dw haffuer til oss Oc som dw giorde oc bewiste oss i det At dw frelste oss met din kære sons død oc pine Oc vnd oss at wi mwe visselige tro/ at dw est vor alder keriste fader Oc ath wii mwe der fore elske dig aff alt vort hierte Oc vide oc visselige tro/ at wi ere dine kere børn oc at vi mue kalle dig vor fader met glede/ oc robe trøstelige och dristelige till dig i all vor nød sorg oc modgong/ Besterme oss kere fader fra alt ont at wii mwe bliffue dine børn/ Oc icke fortiene at

wi skulle gøre en streng dommere aff dig vor alder keriste fader Eller ath wi skulle gøre oss til dine fiender/ (met vore synder) som ere dine kere børn oc arffuinge Dw aldermectiste Gud dw vilt icke at wi all eniste skulle kalle dig fader Men at wi skulle oc kalle dig allis vor fader/ oc at wi skulle saa alle bede endrectelige for huer anden/ Giff oss fordi en endrectelige broderlig kerlighed til huer andre/ at
A iiii* wi mue alle bekende oc forstaa at wi ere || alle sammen brødre oc søster/ Oc ath dw est allis vaa[r] fader/ Och vnd oss ath wii mwe alle sammen bede for hwer anden lige som ith gaat barn beder for det andet til sin fader Lad ingen aff oss all eniste bede faare sig selff eller søge sit eget beste nøtte oc gaffn aff dig/ men oc saa alle andre menniskis/ Och lad oss afflegge alt had/ awind/ oc vrede/ kiff oc trette som er mellem nogen aff oss/ Oc lad oss elske huer andre aff vore hierte som Gudz gode børn bør ath gøre/ paa det ath wii kunde alle endrectelige sige til dig vor fader och icke min fader all eniste

✿ Oc effter thi ath dw icke est en legemelig och iørdelig Fader som wii see her paa iorden for oss Men dw est vor aandelige fader/ som est i hiemmelen oc dw kant icke dø til enig tid/ Men dw est wdødelig vforgengelig viss fast oc tro for vden ende Men vor legemlig fader her paa iorden er dødelig skrøbelig/ och kan inted hielpe sig selff fra døden Her met beviser dw obenbarlige hwor meget yppermere/ bedre och
A v en god elskelig fader dw est oss alle en vor legemelig fader er/ Oc dw lærer oss at wi skulle forlade oc forsmaa vor timelige fader oc moder søster och brødre venner och slectinge/ gotz oc penninge/ heder och ære/ oc alle denne verdens forfengelighed och vort eget legeme/ och kød till met for din skyld O hiemmelske fader thi vnd oss oc at wii mwe bliffue dine hiemmelske børn Oc lær oss at wi mwe all ene tencke acte oc tage vaare paa vaare sielis ewige arff och bolig som er i hiemmerige.

✿ Ath dette vort timelige faderlige gotz och arff eller rente icke bedrager eller hindrer oss fra vor rette arff/ och gør oss till denne verdens børn oc arffuinge/ Men til lad ath wii

mwe sige til dig aff vort rette hiertens grwnd och mening/ O hiemmelske Fader/ vnd oss ath wii mwe sandelige bliffue dine hiemmelske børn oc arffuinge

---

Første bøn

Helligt vere dit naffn

Aldermectiste Gud kere hiemmelske Fader dit hellige naffn bliffuer diss ver mangfoldige foracted och bespaatted/ Det bliffuer oc tit paa kalled oc taget til mange honde ting som icke ske dig til loff och ære/ Men det misbrwgis meget till synd onskaff oc troldom Oc til mange suare blodelige eder Saa at de christelige naffn som wi haffue aff Christo oc kallis cristne menniske Det er dit hellige naffn mere til skendsell oc skam/ en til heder och ere Saa ath mange menniskis leffnid som ville/ oc skulle vere cristne/ er dit hellige naffn mere til fortalelse en til loff oc ere Thi giff oss din guddommelige naade At wii mwe forsmare oss fra al den ting som icke kan komme dit hellige naffn til loff oc ære/ hielp oc til ath al troldom oc falsk signelse maa affleggis/ Och lad all bemanelse som skeer wed dieffuelen eller ved andre creature plat forgaa/ for dit hellige naffn skyld/ a v

✿ Lad all falsk tro plat aff slettis aff vaare hierte/ meth hwilken wii icke || rettelige och fast tro paa dig som oss bør a vi ath gøre Och om wii tro paa nogre andre creatur mere en paa dig/ Da affslet det aldelis aff vore hierte Hielp til for din guddommelige mact skyld ath alt ketteri oc falsk lerdom som sigis och leris vnder dit hellige naffnis skin/ maa plat bliffue til inted/ hielp oc ath ingen bedragis eller beswigis met falsk gwdelighed ydmyghed och falsk hellighed/ Hielp till ath ingen swerger liwer eller bedrager nogen anden met dit hellige naffn Beskerme oss alle fra al falsk trost oc hielp som er dictet vnder dit hellige naffnis skin Beuare oss fra all aandelig hoffmodighed oc fra al forfengelig ære oc al pris oc loff oc lær oss at kalle paa dit hellige naffn i al vor nød

sorg och drøffuelse/ Hielp oss oc alle At wi icke for glemme at kalle paa dit hellige naffn i vor dødz time/ naar vort hierte oc samwittighed er fuld met anger sorg oc drøuelse Hielp oss at wi mue al eniste loffue oc ære dig i alle vore gerninger/ ord/ oc tale Oc icke begere der fore noget naffn
A vi loff pris heder eller ere || Men lad al ære och loff ske oc komme til dig vaar Fader som alting tilhør/ och all ære oc loff bør at ske Beuare oss fra all vtacknemmelighed som er en greselig synd fore dig/ Tillad at alle mennisske mwe opueckis til at ere oc loffue dig vor Gud oc fader for vaar christelige tro leffnid oc gode gerninger skyld/ lad oss icke loffuis och prisis der faare

✿ Men lad alle loffue ære och prise dig oc dit hellige naffn der faare/ som all ære pris oc loff bør ath ske all ene O Gud fader sky oc skicke det saa/ ath ingen tager onde exempell aff vore seder eller gerninger Oc at ingen tager nogen aarsage aff dem til at foracte eller bespotte dit hellige naffn O fader beuare oss ath wi inted begere huerken aandeligt eller verdeligt vden det kan komme dit hellige naffn till loff och ære/ Er det saa ath wi noget bede eller begere som icke kan komme dig til loff och ære Da hør oss icke och gør ey heller effter vor wfornymstige bøn och begering Men
A vii hielp oss ath wii mwe saa leffue her || i verden Ath wii mwe altid findis ath vere dine sande oc rette børn Ath wii icke falskelige oc forgeffuis kalle dig vor fader Til denne forscreffne bøn høre alle de psalmer J huilke mand loffuer hedrer ærer oc tacker Gudz naffn met/

Anden bøn

Tilkomme oss dit rige

DEtte Jordelige elendige leffned her i verden Det er alle synders oc ondskaffs Rige oc dieffuelen er en herre oc første der offuer Thi han er begyndelsen til alle synder oc onskaff han er en skalk oc bedragere mod alle mennisske/ Men dit Rige er all naadis æris och alle dygders Rige J huilket Jhesus Cristus din kære Søn er en Herre oc første/ och han

er begyndelsen til alle dygder oc en ret opprindelse til all miskundhed oc naade / Der fore Kere Fader hielp oss fra dette rige och ver oss miskundelig Oc giff oss naade til at tro rettelige paa Jhesum Christum din kære son || Giff oss oc ith A vii* fast oc wmistrøstigt haab til din naade oc barmhertighed/ mod vor syndelige conscientie oc samuittighed / Giff oss en fast kerlighed til dig oc til alle mennisske her i iørderige/ O fader frels oss fra all vantro oc fra alt mishoff oc fortuilelse Oc fra alt had awind kiff oc trette At de drage oss icke till fordømelse paa det siste Hielpe oss oc ath wi mwe fly all wrenlig oc slem begering oc løste til wkyskhed/ Oc giff oss naade til at leffue erlige oc kyskelige i alle honde maade/ Beskerme oss fra orloff och krig slag och trette/ och fra all wfred oc wsamdrectighed Oc giff oss dit Rigis dygder som er fred naade kerlighed ro. oc lise veluillighed oc en god samdrectighed met huer andre/ Hielp oc beuare oss at hastighed oc vrede had och awind icke fonge deris rige oc regemente i oss/ Mén lad enfoldighed oc broderlig kerlighed oc elskelighed til huer andre bliffue oc regere i oss Met alle honde venskaff milhed/ sactmodighed/ oc tolmodighed/ Hielp oss at wi faa icke wskickelig sorg oc bedrøffuelse i vore || hierte naar oss hender nogen A viii modgong nød sorg eller forfølgelse Lad oss icke legge saadant for suarlige paa hierte Men lad oss faa din miskwndhedz glede i vaare hierte oc lad alle vore synder oc sorger tagis fra oss Lad oss bliffue fulde aff alle dygder oc gode gerninger/ At dw kant altid regere i oss/ at wi mwe bliffue i dit rige/ Ath wii kwnde tiene loffue oc ære dig aff alt vort hierte oc met hw och sind baade induertis oc vduertis Oc leffue effter dine budord oc vilge/ Oc lad oss al ene regeris aff dig i alle maade och icke aff oss selff / eller aff vaare legeme verden eller dieffuelen / Lad oss icke heller effter følge deris vilge begering eller løst/ men al eniste din vilge/ Hielp oss at dil rige maa strax begyndis i oss/ oc daglige forøgis i oss/ Ath onde begerelser oc løste faa icke mact i oss/ eller ladhed til godhed oc dyglige gerninger/ Paa det at wii skulle icke falde i synden igen/ Men vnd oss at wi mue bliffue faste oc stadige i en ræt

cristelig tro oc leffnid/ Oc icke al eniste at begynde at leffue vel/ men oc saa at fuldkomme samme vort leffnid vel som
n viiiᵛ Dauid siger || Herre opliws mine øgen ath ieg skal icke soffue eller ledyes i min gode leffnedz begyndelse/ Ath mine fiende icke faa mact offuer mig

Hielp oss kere fader ath wi mwe bliffue stadige i den hellige tro och i ith gaat leffned/ Ath dette vort rige maa endes oc fuldkommis i dit tilkommende Rige/ Hielp och frels oss aff dette syndelige och farlige leffned/ Och giff oss naade till ath begere dit ewige rige baade aarle och sille/ Hielp oss oc ath wii mwe hade oc forsmaa dette verdens rige/ Giff oss oc naade til at wii icke redis eller frecte for døden/ Men vnd oss ath wii mwe begere hannem/ paa det ath wii mwe komme till dit ewige Rige oc liff/ Vent fra oss all kerlighed oc begerelse till dette vort legemelige leffnid/ och verdens vellost/ Ath dit rige kan fuldkommis i oss/ Til denne bøn hør alle de psalmer oc verss i huilke mand begerer naade oc ith dygdeligt leffuid aff vor Herre

---

Tredye bøn

Vorde din vilge paa iorden som han er i hiemmelen

VOr egen vilge er altid ond oc aldrig god naar han lignes ved din vilge/ Men din vilge er altid offuermaade god Thi skulle wi altid bede oc begere at han altid skeer och fuldkommis Thi forbarme dig offuer oss kere fader/ Och lad ingen ting ske effter vor begering oc vilge Uden det er oc din vilge/ Giff oss naade til at haffue tolmodighed naar vor vilge hindres eller brydis/ Vnd oss naade til ath wii icke forhaste oss/ eller fortornes och vredis om nogen taler bander/ siger eller gør oss noget emod/ Och ath wii icke bande skrige robe fortale eller fordøme nogen/ Lad oss icke helder besterme oss met nogen forhastelse Men lad oss ydmyge oss oc vige oc omdrage met alle tolmodige som oss bryde emod encten meth ord eller gerninger Lad oss och vige for alle som gøre emod vor vilge oc lad oss gøre vor vilge till inted/ Lad oss velsigne

och loffue dem / som gøre och fuldkomme din benedide vilge
mod vor vilge effter din vilge / Giff off naade til ath wii
mwe tolmodige lide all siugdom armod wløcke / sorg / modgong
nød oc drøffuelse Och ath wii mwe kende och vide ath det er
din guddommelige vilge ath saa skal ske paa det at wii skulle
vndertrycke och til inted gøre vor egen vilge / Giff off oc
nade til ath wii mwe gerne lide wret oc lad off icke selffne
heffne off offuer dem som off gør emod / eller gøre dem ont
for ont eller hwg for hwg / men lad off gøre dem gaat for
ont / Och lad off vere tolmodige och lide det veluillige och
kerlige for din vilge skyld / oc kende och forstaa ath det er off
sket effter din vilge / oc der fore tacke oc loffue dig

✿ Lad off icke legge dieffuelen eller onde mennisk det
til naar off skeer noget ont eller modgong mod vor vilge / Men
lad off legge din guddommelige vilge det till som det altsammen
saa skicker / Paa det ‖ ath dw vilt behindre vor egen onde G ii
vilge / oc giffue off diff mere glede i dit rige igen Giff off
naade till ath wii mwe gladelige dø / Och ath wi mue vel-
nillige anamme døden for din skyld / Ath wii icke bliffue dig
vlydige met vaar vtolmodighed eller fortuilelse i nogen maade
Men lad off da fuldkommelige tro Ath dw haffuer giort
fyllest nock faar alle vaare store synder / Och ath dw vilt gerne
forlade off dem oc gøre off salige aff din godhed

✿ Giff off naade til kere Fader / Ath wii icke gøre eller
leffue effter vaare lemmers begering och vilge / Lad off icke
heller giffue vore hender / føder / øgen / ørn / bwg eller liff mact
til at gøre effter deris vilge / men lad dem gøre alting effter
din benedide vilge / Besterme off vel fra all fortredelig / vlydig /
vhørig forherdelig och for all anden vor egen onde vilge /
Och fra al den vilge som wii kunde haffue eller faa til trol-
dom spaadom eller till nogen anden saadan ting Oc vnd off
ath wii mue bliffue dig hørige och lydige i alle maade ‖ effter G ii v
din vilge Vnd off oc ath faa en god fri oc fuldkommelig vilge
i alle honde ting baade i aandelige oc verdelige / ewige och
forgengelige effter din vilge

☩ Beware off fra al baguaffelse oc fortalelse at wi ingen komme i noget ont recte Lad off icke tale eller sige noget ont om andre eller døme nogen forfengelige/ eller tale ille om nogen Bortag alle saadanne onde twnger oc swære synder fra off/ Ath wii hwerken gøre dem selffue oc ey heller haffue nogen løst eller vilge till ath høre dem aff andre/ eller samtøcke ath andre dem gøre/ Men lær off ath naar wii see eller høre noget som er straffeligt w erligt wbeqwemmeligt eller syndeligt aff andre eller om andre ath wii mwe deth tige och dølge/ och gøre det till inted saa meget som off er mueligt Oc kere det all ene for dig vor fader oc befale det i din vilge/ At dw sticker oc far der met som dig selff teckis Och lad off forlade dem som off eller andre gøre emod eller fortørne met deris onde twnger eller andre synder Och lad
● iii off || haffue medlidelse met dem/ oc icke begere dom straff eller heffn offuer dem

☩ Kere fader lær off ath forstaa oc vide Ath ingen kan gøre off nogen skade/ met minde en at han gør sig selff twsinde folt mere skade fore dine øgen/ Och vnd off at wii mwe der faare diff mere dragis til barmhertighed med hannem en til fortørnelse oc straffelse/ Lad off fordi mere yncke offuer hannem en ath heffne off offuer hannem selffue Thi dw straffer alle onde gerninger oc synder Giff off naade till at wii icke gledis eller faa nogen løst der aff ath det gonger dem ilde som off hader Eller ath de faa nogen straff/ heffn/ sorg/ eller modgong som off haffue brudet emod encten met ord eller gerninger/ Eller i huad som helst maade deris onde leffned/ synder/ eller onde omgengelse er off emod Lad off icke sørge eller bedrøffue off naar det gaar dem vel/ eller tage det til mesticke i vaare hierte at de haffne meget gaat gotz penninge och rente eller stor fremgong i denne verden/
● iiiᵛ Til denne bøn hør alle de || Psalmer oc verff i huilke mand beder for syndere oc for sine fiende

Fierde bøn

Giff oss i dag vort daglige brød

DEtte brød er vor Herre Jhesus Christus som spiser oc trøster sielene O himmelske fader giff oss fordi naade till/ Ath Christi leffnid oc pine oc hans ord/ euangelium gerninger/ oc vilge/ mue ret bliffue predicked for oss/ oc for alle menniske i verden/ Ath wii mue alle vide/ forstaa/ holde och merke dem i vore hierte sind och hugkommelser Vnd oss oc ath wii mue haffue Christi ord leffned och gerninger altid for oss i al vor liffuis tid lige som en spegel oc exempel til at leffue rettelige effter Giff oss naade til ath wii mue sterke och hugsuale oss (i vor sorg nød drøffuelse oc modgong) met Jhesu Christi suare død oc pine/ Oc acte oc besinde at han led det altsammen tolmodige for vaare synder oc || [S iiii] misgerninger skyld/ Vnd oss at wi mue offueruinde den euige død for Jhesu Christi død oc for den faste tro skyld som wi haffue der till ath han haffuer giort fyllest for alle vaare synder/ Och lad oss følge samme vaar frelsere til det ewige liff for vden alt hinder .Giff alle predicere oc lærefedre din naade till ath de mue ræt predicke oc lære den menige almue/ dine hellige ord oc euangelia alle til nøtte oc salighed Oc lær alle menniske ath kende Jhesum Christum din Søn/ oc hans velgerninger som han giorde med oss alle/ och frelste oss fra den euige fordømelse oc dieffuelen/ Hielp at alle som høre dine ord at de mue komme dem i hw oc bedre deris leffnid der effter

✿ Kere fader lad oc all falsk lerdom oc predicken aff slettis/ och forgaa aff alle menniskis hierte/ oc hukommelse/ J huilke dine ord oc vilge icke læris och predickis oc Jhesu Christi velgerninger oc fortieniste/ Forbarme dig offuer alle Bisper Prester oc muncke och offuer alle aandelige personer/ Och giff dem naade til ath || [S iiii*] de mue ræt lære oc forstaa dine hellige ord oc føde och lede oss met dem til det euige liff och salighed Besserme alle som icke ere sterke i troen ath de icke fortwile eller tage nogre onde exempel aff Kirkens Prelater Prester/ Lærefedre oc Muncke till ath leffue ilde

effter och synde/ Eller ath gøre nogre gerninger som dig ere emod/ Besserme oss fra alle kettereske oc falske lerdomme/ Ath wii mwe alle bliffue samdrectelige ved dine egne ord oc lerdomme som er vaart daglige brød och føde/ och tillad aff din store naade ath wi mwe der aff fonge/ och haffue vor daglige føde/ til vore sielis salighed

☩ Lær oss oc at wii mwe ræt besinde oc offuertencke/ Vaar Herris Jhesu Christi sware død oc pine / oc indtrycke den i vaare hierte/ Oc vnd oss naade til ath bewise det met vort leffned oc gerninger/ ath wii ære rette cristne mennisker/ Vnd oss ath wi mwe anamme vor Herris Jhesu Christi legeme i vor yderste time/ Vnd oc ath alle Prester oc Muncke
G v mwe salige anamme || det verdige Sacramente til alle mennisskis forbedring oc salighed / Vnd och tillad ath wii oc alle cristne mennisske mue oc anamme det hellige sacramente i tilbørlige tider met din naade och miskundhed / O Gud Fader giff oss vort daglige brød At Christus maa bliffue i oss oc wii i hannem til ewig tid / Och ath wii mwe rettelige bere det naffn som wii haffue aff hannem och kallis cristne mennisske Oc ath wii mwe skellige leffue och haffue oss faar alle och emod alle som gode christne mennisske bør ath gøre/ Till denne bøn hør alle Psalmer oc verss J huilke mand beder for kirkens stat serdelis mod falske lærerre oc for onde fortwilede forherdede/ och for alle bedrøffuede mennisske

---

Femte bøn

Forlade oss vaare synder som wii forlade dem som oss bryder emod

DEnne bøn lærer oss ath wii skulle førsst forlade dem som
G v' oss haffuer || giort emod Och naar wii haffue det giort Da mwe wii bede Gud ath han vill forlade oss vaare synder/ Her er tilforn lært i den Tredye bøn ath Gudz vilge skal ske Och ath wii skulle lide alt ont och modgong tolmodige/ och icke giffue ont for ont eller heffne oss offuer vaare wuenner och fiende Men ath wii skulle gøre dem gaat for ont lige som

Gud vor Fader gør i hiemmelen / som lader sin sol opgaa och skinne offuer onde och gode menniske/ oc lader regne offuer dem som hannem tacke oc loffue oc desligest offuer dem som hannem icke tacke eller loffue men ere aldelis vlydige och vtacknemelige mod hannem / Der fore bede wii dig kere fader ath dw vilt hielpe oc trøste vor samuittighed hw sind och hierte baade nu och i vor yderste endeligt Ath wii icke falde i fortuilelse eller i noget mishaab for vaare vtalige synder skyld/ Eller grue och forferde oss fore din strenge dom oc ret i vor dødz time / Men lad oss da stadelige tro ath Christus din Søn haffuer giort fyllest for vaare || synder Oc ● vi
giff oss der faare fred och ro i vaare hierte at wi mue gladelige bie effter din dom och tilkommelse / O fader døme oss icke effter din strenge retferdighed Thi det bliffuer inted menniske fundet retferdigt for dig

✿ Kere fader lær oss ath wii icke forlade eller trøste oss paa vaare egne gode gerninger bønner / faste eller lesninger/ Men lad oss all ene forlade oss till din vbegribelige och vsigelige store milhed oc miskundhed / Och giffue oss aldelis der vnder Lad oss icke fortuile eller falde i mishoff fore vort slemme och syndige leffnid skyld Men lad oss acte och besinde ath din miskundhed och naade er større och mere en alle vaare synder/

✿ O Gud fader hielp och trøste alle menniske som ere besnarede meth saadan angest sorg och fortuilelse for deris synder skyld i nogen dødis nød och fare/ och desligest i deris dødz time och besynderlig (N eller N som nogen vill serlestis bede faare) forlad hannem och oss alle || vaare synder/ ● vi*
oc trøste oc tag hannem till naade Giff oss din naade oc miskund / oc forlad oss vor ondskaff oc synder Lige som dw haffuer bwdet oss ath wii skulle gøre dem gaat som oss gør ont/ Stille och bort driff dieffuelen vaar obenbare fiende/ som greselige kerer paa oss for dig / for vaare synder skyld baade nw och i vort endeligt Och desligest saa tit vor egen samwittighed kerer och knwrrer mod oss / och i oss fore vaare synder skyld / Lad oss da tøcke dem ille ath vere oc tro at dw

vilt gerne forlade off dem for Jhesu Christi død oc pine skyld/ O Gud Fader døme off icke effter dieffuelens keremaal/ eller effter vor egen samwittighed/ Hør icke vor fiendis røst som kærer paa off for dig nat oc dag Lige som wii icke gerne ville høre dem/ som fortale andre mennisske/ O Gud tag fra off alle synders beswarelse och tynge/ Och giff off en ren oc god samwittighed vden synd oc onde begerelser/ At wi mue haffue ith rent oc kla[r]t hierte til dig oc forlade off viffelige
G vii til din store miskwndhed || nade/ Oc leffue oc lide all modgong met ith glat hierte/ Och desligest gladelige dø ath wii mwe siden komme til din ewindelige glede Til denne bøn hører alle psalmer och verss som bede om syndens forladelse oc Gudz miskundhed

---

Den Siette bøn

Led off icke i fristelse

WJi haffue trende fristelser (oc wii fristis i trende hende maade) Som er aff legemed dieffuelen oc verden/ Thi bede wii dig alder megtiste Gud Fader at dw vilt giffue off naade till ath twinge vort legemis løste och begering/ Vnd off naade til ath wii kwnde staa emod all begerelse til offuerflødighed i mad och dricke/ och mod all ledye och aarkeløshed meth søffn oc anden ladhed/ Och mod høfferdighed och alle andre dødelige synder/ Giff off naade till ath twinge vort
G vii' legeme/ oc gøre dem tienstactelige oc ydmyge || i alle maade/ Met faste edrughed och met maadelig mad och dricke/ Och met ideligt arbeyde oc gode gerninger/ met maadelige och slet tilbørlig klædebon/ met vect och maadelige søffn och senge leyre Giff off naade till ath stonde emod legemens onde begerelser och vkyskhed och vnd off ath wii mue døde dem met Jhesu Christi dødis och pines betenckelse och i hw kommelse/

✿ Och lad off icke samtycke eller fuldkomme legemens begerelser oc løster som off kunde drage till synd Giff off naade til ath naar wii see nogre deylige mennisske/ at wi icke

begere dem/ eller tage aarsage til nogen vkyskhed der aff Men lad oss tacke loffue hedre och ære dig Gud som dem skabte saa deylige/ Och lad dem bliffue oss en aarsage till all renlighed och kyskhed/ Giff oss naade till ath naar wii høre noget løsteligt/ och deyligt eller faa och noget som oss tøckis ath vere nøtteligt och gaat som er rigdom heder eller ære Ath wii icke da be= || G viii gere vor velløst der vdi men ath det maa komme oc ske dig till loff oc ære Besterme oss fra all gerighedz synd/ Oc fra all begerelser til denne verdens rigdom/ Beuare oss och ath wii icke begere denne verdens heder eller ære Oc ath wi ey helder giffue samtycke til deris begerelse

✿ Beuare oss oc at denne verdens falske velløst oc forgengelige rigdom glede och anden forfengelighed/ Icke locke eller drage oss till ath elske och følge dem effter/ Beuare oss oc ath wii icke dragis til hastighed/ vrede oc fortørnelse/ eller til vtolmodighed/ naar verden gaar oss emod met armod/ sorg/ nød eller anden modgong Men giff oss naade till ath vederstige all verdens løgn bedragelse/ falskhed swig vantro/ Och alt verdens goz baade ont och gaat Oc all hennis hoffmod och forfengelighed/ lige som wii haffue loffuit i doben/ Lad oss staa fast i vaart løffte/ och bliffue daglige mere oc mere fastere i troen och i samme løffte/ ✿ Besterme oss fra dieffuelens onde indskydelser/ || G viii v Ath wi komme icke i hofferdighed/ oc behage oss selffue/ oc foracte oc forsmaa andre/ encten for rigdoms edelighed/ konst visdom velde mact heder ære eller for nogen anden ting skyld/ som dw haffuer giffuit oss her i verden/ Beuare oss ath wi icke faa had eller awind til noget menniske i nogen maade Lad oss icke falde i nogre fristelser som gelde paa troen Eller i nogen fortwilelse oc mishoff/ paa din naade oc miskundhed/ encten nw i vor liffuis tid eller i vor siste døtsens time/ O hiemmelske fader ieg befaler dig alle christne menniske som stride/ arbeyde oc staa mod alle disse mangfoldelige fristelser som ske aff legemed dieffuelen oc verden Størcke dem som en nw staa/ Hielp dem op som ere nedfaldne/ oc vnder trøcte aff dem/ Och giff oss

alle din naade som ere her sticke de i denne verden blant saa mange vaare suare fiende oc fristelser som altid stride mod oss vden afflaadelse Ath wii mwe mandelige stride oc staa mod dem met din hielp och trøst / oc faa den ewige hiemmerigis glede

---

Den Siuende bøn

Men frels oss fra alt ont

DEnne bøn beder mod alt ont pine och straff och plaffue for synderne/ lige som den hellige kirke gør i Letanien O hiemelske Fader frels oss fra din fortørnelse oc fra den euige helffuedis pine/ Frels oss fra din strenge dom i vaar dødz time och paa den yderst domme dag Beskerme oss fra dieffuelen oc hans parti och fra hastig oc snar bradød/ Beuare oss fra vand och ild / fra tordwn oc lwnild / sne och hagel/ Beuare oss fra hwnger oc dyr tid/ oc fra orlog och krig / och blodis vdgydelse / Beskerme oss fra alle dine store plaffuer pestilentze pocker spitalsk sot oc fra alle andre suare sotter oc singdomme/ Beskerme oss fra alt ont och fra legemens nød sorg och drøffuelse/ Lad dog alting ske effter din vilge i disse sticke dit guddommelige naffn til loff heder oc ære

Amen

☩ O hiemmelske Gud fader vnd oss at wii mwe faa alt det wii bede om i disse bøner och lad oss icke tuile der paa / Ath dw ey haffuer hort vaare bønner veluillige / och vilt gerne giffue oss det wii haffue bedet dig om/ thi sige wii alle gladelige Amen det er sandelige och visselige Amen

---

En stacked vdtydning paa Pater noster mellem Gud oc Sielen

SJelen siger/ Vor fader som est i hiemmelen/ wii ere dine arme børn her paa iorden/ och skilde fra dig her i denne store elende/ O hwilket ith suart hinder och skilsmaall er der mellem off oc dig/ Huorledis skulle wi nogen tid komme hiem til dig i vort federne rige

✿ Gud suarer som Malachias siger i det første ca/ Ith barn elsker sin fader och en || swend hedrer sin herre Er ieg p ii
eders fader Huor er da den kerlighed som i skulle haffue til mig/ Er ieg eder herre Huor er da den tieniste frøct oc ære som i skulle gøre mig/ Thi mit hellige naffn bliffuer daglige lastet bespottet oc vanæred aff eder och hoff eder/ som Esaias siger i det lii capit/

Den første bøn

✿ Sielen siger/ O hiemmelske fader det er sant diff vær Vii bekende vor synd och skyld for dig Ver off en miskundelig oc naadig fader Och regne icke for strengelige met off/ Men giff off din naade ath wii mue her effter saa leffue ath wii mue loffue hedre oc ære dit hellige naffn euindelige/ Lad off inted tencke tale sige eller gøre vden deth kan komme dig till loff och ære/ Saa ath dit loff heder och ære altid først och sist atspørgis aff off/ Och icke vaar egen heder pris eller ere/ Vnd off ath wii mwe elske dig vaar Kere Fader offuer alting/ Och ære frøcte och loffue || dig aff alt vort hierte p iiv

✿ Gud swarer som Esaias screff i sit lii ca/ Huorledis kan mit naffn æris eller gøris helligt hoff eder Thi alle eders hierte och tancker ere tilbøyede til ont och ligge fangne i synderne/ som der staar Genesis viii cap/ Och ingen kan siwnge mit loff i fremmede land/ som Dauid siger i den cxxxvii Psalm

Den anden bøn

❀ Sielen siger / O hiemmelske Fader det er sandingen wi fornemme vel oc merke. ath vaar lemmer oc ledemode ere tilbøyelige til synderne / Och ath verden dieffuelen oc vaare legeme / ville regere i off / Oc ville vddriffue dit naffn loff oc ære Thi bede wii dig at dw vilt hielpe off aff denne elendighed. Och lad dit rige komme til off / och fordriffue vaare synder / Ath wii mwe bliffue gode och dig behagelige / ath dw kant all ene regere i off / Ath wi mwe bliffue dig hørige oc lydige baade induertis oc vduertis aff all vor mact och for-
y iii mwe i alle maade

❀ Gud Fader suarer som der staar Deutro / xxxii ca / Huilken ieg vil hielpe den forderffuer ieg først / Oc huilken ieg vil gøre leuende / rig god oc salig / Den døder ieg før och forlader hannem Jeg gør hannem och fattig oc til inted som Dauid siger i den lxxviii psalm Men i ville icke lide saadanne mine gerninger raad och skickelser / som der staar i den forneffnde Psalm / Huorledis skal ieg da hielpe eder Eller hwad. skall ieg mere gøre eder som Esaias scriffuer i det v ca /

Den tredye bøn

❀ Sielen swarer / Det er off emod ath wii icke forstaa eller lide ville din naadelige hand straff oc mact som dw legger styndem paa off ath wii dig kende skulle / O hiemmelske fader giff off din naade oc hielp / Och lær off ath wi lade din guddommelige vilge ske i off / Gør det off en ont / Da lad alligeuel din vilge ske och fuldkommis der i / Straffe off
y iii* mildelige sla hwg reffse oc brent / Och gør alt det dw ‖ vilt / och lad din vilge skee och icke vaar / Behindre oc omuent vor vilge / Och lad off inted gøre effter vort eget gode tøcke oc mening vden det er din vilge Thi vor vilge och din ære tuert emod huer anden / Din vilge er altid god / en dog ath han icke saa synes for off / Och vor vilge er altid ond aff sig selff / alligeuel ath han synis off god

✿ Gud siger som Dauid screff i den lxxviii Psalm/ Det er vel før sket ath man haffde mig kær met munden/ Oc hierted vor dog longt fra mig/ Och naar ieg lagde min hand paa dem/ Ath de skulle bedred dem/ Da løbe de til bage/ oc følle bort fra mig mit i min gerning/ som der staar i samme Psalm De omnendis den dag som de skulle stridet/ De som vel begynte och komme mig til/ ath ieg skulle straffe och gøre med dem effter min vilge De ere omuende oc faldne i synden igen/ och vannære och foracte mig/ Och ere vtolmodige i deris modgong som ieg sende dem

Den Fierde bøn y iiii

✿ Sielen swarer O hiemmelske fader det er vel sant/ thi at ingen kan vere sterk aff sin egen mact som der staar i Re ii ca/ Huo kan bliffue/ eller staa mod din mact vden dw vilt trøste och sterke oss selff/ Der faare kere fader læg din hand misskundelige paa oss/ oc straffe oss effter din vilge/ Ath wii nw bliffue dig horige och lydige i alle maade/ dig til loff oc ære Men Kere Fader styrke oss i saadan din straff oc vilge/ met dit hellige ord/ Och giff oss vort daglige brød/ Och indtryck din kere Søn Jhesum Christum i vaare hierte som er det sande hiemmelske brød/ Ath wi mwe styrckis aff hannem/ Och lide gladelige all modgong sorg och plaffue/ och offuer giffue all vor egen vilge/ oc gøre oc fuldkomme din vilge/ Giff oc alle cristne menniske naade oc misskund/ Och sent oss lærde predickere som kunde kende oc lære oss dine hellige ord oc euangelia Oc at kende Jesum || din kere Søn vor frelsere y iiii

✿ Gud siger som der staar Jeremie i det v ca/ oc mange andre steder i scrifften Det er icke gaat at mand skall kaste helligdom for hwnde/ Eller giffue hwndene børnenis brød/ J synde daglige/ Och naar ieg lader predicke for eder baade nat oc dag/ Da høre i det icke oc gøre ey helder der effter/ men mine ord bliffue forsmaade och foractede aff eder

Den Femte bøn

✿ Sielen swarer O hiemmelske Fader forbarme dig der offuer och forlad oss det Vii tøcke det ille at vere at wii icke høre dine hellige ord oc leffue oc gøre effter dem Thii bede wii dig ydmygelige/ Ath dw vilt haffue tolmodighed met oss dine fattige elende børn/ Oc forlade oss saadan vor skyld oc synd/ Och gack icke til rette met oss/ Thi ath ingen er redferdig for dig/ See till det løffte som dw haffuer loffuit oss/ Thi wi ville gerne forlade dem som oss haffuer brudet
Y v emod/ Oc der fore haffuer || dw loffuit at forlade oss vore synder/ Dog icke saa ath wii ere din forladelse verdige fordi ath wii forlade andre/ Men fordi at dw est sander oc misskundelig Oc haffuer loffuit oss affløsning aff vaare synder aff din egen godhed oc naade/ Om wii forlade dem som oss bryder emod/ till huilked løffte wii forlade oss stadelige

✿ Gud suarer som der staar i den lxxviii psal/ Jeg forlader eder tit eders synder oc frelser eder fra ont Men i bliffue icke stadige i troen J haffue en liden tro/ J kunde icke vaage och toffue en føye tid meth mig/ J falle snarlige i fristelse igen som S Mattheus siger i det xxvi capittel

Den Siette bøn

✿ Sielen siger O hiemelske fader wii ere skrøbelige och swage/ Och fristelserne ere offuermaade store oc mange/ baade aff legemet dieffuelen och verden/ O kere Fader hielp oc trøst oss alle och lad oss icke falde i fristelser oc synd igen
Y v* Men giff oss din naade ath wii mwe bliffue faste och || stadige i troen/ Oc ath wii mwe mandelige stride til vort endeligt/ Thi wii formwe inted gaat aff oss selffue/ Vden ath dw vilt hielpe och trøste oss

✿ Gud swarer som der staar i den xii Psalm Jeg er retferdig/ och min dom er retferdig/ Thi mue synderne icke bliffue wstraffede/ fordi mwe i nw lide ont och modgong ath i kunde der met plaffuis oc straffis/ Det er eders synders

skyld ath i lide noget ont i verden/ Thi de nodt och tuinge mig till ath straffe eder Paa det ath ieg skall bort wende synderne fra eder ath i skulle icke gore oc bedriffue dem

Den Siuende bon

✿ Sielen siger Effter thi ath det onde drager oss till ath synde/ oc giffuer oss daglige aarsage til synden/ oc egger oss til hende/ Thi bede wi dig kere Fader/ Ath dw vilt frelse oss fra alt ont/ Oc naar wii ere saa frelste Ath wi mue da bliffue dine kere lydige born i alle maade och loffue hedre oc ære dig euindelige Amen

✿ Och men dw haffuer saa lært och budet oss ath bede/ ¶ vi
och loffuit ath dw vilt hore Vore boner Thi haabis wii stadelige/ oc tro och ære visse der paa alder Keriste Fader/ Ath dw vilt giffue oss det naadelige/ dig selff til loff och ære Dw vilt oc holde och gore alt det/ som dw haffuer loffuit oss arme menniske/ Thi vere dw altid velsignet loffuit hedret ærid oc benediet/ Aff alle dine Engle Helgene oc creature til ewig tid for vden ende Amen

Y vi

Om Aue Maria

HEr skal huer merke/ Ath ingen skall sette sit haab och tro all ene paa iomfrw Maria Eller mene ath hun kan gøre hannem salig met sin bøn oc verdskyld Thi huert christet menniske skall all eniste haffue sin tro oc haab til Jhesum Christum At han kan gøre hannem salig och ingen anden/ Och den tro oc haab bør Gud och inted creature Oc saadan en tro/ Er den høyste tieniste oc loff/ som nogen kan gøre Gud

✿ Men huer skall loffue ære och tacke Gud/ faar den store naade han gaff Jomfrw Marie/ Anderledis skal man icke loffue eller tacke hende Vden faar hwn fik den wsigelige store naade aff Gudz egen godhed vden al sin fortieniste At han giorde henne verdig til/ ath føde sin kere Søn (som hun oc selff siger i Magnificat saa) Gud saa till sin tieniste møis foractelse/

✿ Hun roser sig icke aff sin ydmyghed (som mange sige Y vii vforstandelige) Thi det || vaare hofferdighed och synd/ om hun det giorde Men hun loffuer Gud for han ville verdis till aff sin naade/ Ath vduelge hende til at føde sin Søn Der hun vaar fattig och foracted blant menniskene

✿ Naar ith menniske seer Soll Maane eller stierner oc andre deylige dyrebare creature/ Da giffue de hannem aarsage till/ ath loffue oc tacke Gud som dem skabte Oc sige Velsignet vere dw aldermectiste Gud aff alle dine engle oc helgene/ oc aff alle dine creature som dw haffuer skabt i hiemmelen oc paa iorden Saa maa man oc gøre om Jomfrw Maria oc sige/ O alder veldigste Gud Velsigned vere dw som skabte/ det edelige menniske Jomfrw Marie/ Och gaff hende saa stor naade oc ære ath hun maatte føde din Søn vor frelsere Velsignet maa hwn oc vere aff alle menniske/ Giff oss alle naade til At wii mue loffue och tacke dig der faare ewindelige/ Saa skulle wi skicke vor hw oc hierte til Gud i vaare bønner om hende/ Ath vaar tro och haab icke staar

paa hende/ Men paa || Jhesum Christum Vor Herre och frelsere y vii'
och midlere til Gud fader Saa mwe wii haffue hwkommelse
om hende/ oc andre helgen i vaare bønner oc sige/ O alsom-
mectiste Gud som gaff Jomfrw Marie S Peder S Pouil/ och
N oc N saa fast en tro/ oc saadan stor naade/ Ath de trode
all eniste paa dig Giff oss arme mennisfe naade til/ At wi
mue all eniste tro po dig Oc loffue oc tacke dig ewindelige
i hiemmerige

❧ Saa maa man oc bede om andet som hannem er nøtteligt/
Dog ath man haffuer altid troen hiertet och meningen till
Gud all eniste/ Ath han kan oc vil giffue eller gøre det som
wii begere och bede om/ Der faare lyder och Aue Maria saa
At hun legger alting til Gud som er i hende

Hil Maria fuld met naade herren er met dig velsigned est dw offuer all
qwinder/ velsigned er din liffuis fruct Jhesus Christus amen

Her kan huer see oc merke/ ath her er ingen bøn i Aue y viii
Maria men der er al eniste loff heder och ære i hende/
Lige som der er ingen bøn i de første sex ord aff Pater noster/
Vor fader som est i hiemmelen/ Men der er al eneste loff oc
ære at han er Gud vor fader/ oc ath han er i hiemmelen
Der fore kan och ingen gøre en bøn aff Aue Maria/ Thi
det sømer sig icke at nogen skulle anderledis vdtyde de ord
som staa i Aue Maria/ En som den Helligand dem selff sagde

❧ Dog maa mand tale om dem i tuende honde made J
den første som i en offuertenckelse Ath wii offuertencke den store
naade som Gud gaff Jomfrw Marie J andre maade skulle
wii ønske och begere/ ath hun maa hedris oc æris oc holdis
for Gudz moder aff alle mennisfe

❧ J Første maade Først vor hwn fuld met Gudz naade
Der aff kunde alle forstaa oc vide at hwn || vor vden al synd y viii'
oc besmittelse/ Det vor en megtig stor naade aff Gud Ath
han giorde hende fuld met naade Och frelste hende fra all
synd och ondskaff

❧ J Anden maade vaar herren met hende/ Det er ath
han kom ned aff Hiemmelen aff sin egen wsigelige och vbe-

gribelige Guddommelige godhed naade oc miskundhed Oc lod sig vndfange i hennis rene Jomfrwelige liff Ath han wille siden lide dod och pine paa det sit legeme/ och frelse oss alle fra dieffuelen och den ewige død och fordømelse/

✿ J Tredye maade er hwn velsigned offuer alle qwinder/ Jcke all eniste fordi ath hwn fødde vor Herre Jhesum Cristum vden alt ve och pine och for vden alt sit liffuis forkrenckelse och besmittelse ✿ Men ath hwn bleff frwctsommelig och vndfik en legemelig fruct aff den Helliandz naade Huilken ingen anden iomfrw eller quinde vor giffuen/

✿ J Fierde maade fordi at hennis liffuis fruct er vel-
a sigued och fornared for all || den synd oc malediddelse som kommer offuer Eues oc alle quinders børn oc frwct Fordi ath de vndfangis i synd/ oc fødis/ ath de skulle vere skyldige till døden och fordømelse/ Men Jomfrw Marie legemis frwct vor oc er all ene velsigned/ Oc wii bliffue alle velsignede oc salige i hende

Man maa her sette en bøn till Aue Maria Oc bede for dem som forsmaa forbande och bespotte Jomfrw Marie oc hennis frwct Vor Herre Jhesum Christum/ ✿ Huo ere de som det gøre/ Deth ere alle som foracte bespotte oc forbande Hans ord oc euangelia/ som er Jøder hedninge och mange onde christne diss vær/ Her aff maa huer merke oc forstaa ath de foracte och bespotte Jomfrw Marie och hennis fruct Jhesum Christum som læse mange rosen krantze/ oc tro oc mene ath de ville der met gøre fyllest faar deris synder Oc der met foracte oc forsmaa de Vor Herris dødis oc pinis fortieniste/ och gøre hende til inted/ Och der
a* er en megtig suar synd || mod Gud vaar frelsere/ De bespaatte Vor herre oc Jomfrw Maria mere met deris Aue maria/ en de loffue oc ære dem Thi de hade och forsmaa Gudz ord och ville icke tro dem/ Och ey heller til stede at andre mwe tro dem/ oc læse oc bede det som Gud haffuer befalet dem/ Men

de ville ath alle skulle læse oc folge effter deris falske lerdom/ oc onde sedvane som de haffue lenge bruget diss vær

Der skal hver merke at Jomfrw Maria och Christus hennis frwct velsignis hær i twende maade Som er legemelige oc aandelige ✿ Legemelige met munden och met ordene som er met Aue Maria/ Och de foracte oc bespotte vor Herre och Jomfrw Marie mere en de loffue dem der met / Thi de bruge munden oc læbene all ene och de acte inted met hiertet hwad de bede och læse/ som vaar Herre selff siger Matthei xv capit/ Dette folk ærer mig met læbene / men deris hierte er longt fra mig / Vor Herre acter inted den lesning som sker met mwnden vden hierted/ oc en god mening er det hoff a ii ✿ Aandelige velsignis moderen oc fructen / Naar man loffuer ærer och velsigner hennis Søn Jhesum Christum Vor Herre met hierted Oc tacker oc loffuer hannem for hans hellige ord oc lerdomme/ och for alle hans velgerninger/ som han haffuer giort oss arme menniske Och frelst oss fra den ewige fordømelse met sin død oc pine Oc vill giffue oss den euige hiemmerigis glede aff sin egen godhed och miskundhed for vden all vor fortieniste Thi han giorde fyllest nock for alle vaare synder/ som wii haffue giort eller gøre kunde til domme dag ✿ Naar nogen tacker oc loffuer Gud for alt det onde oc gode som hannem tilkommer her i verden/ Och lader Gud der met betemme / oc skicke det som han vil effter sin guddommelige vilge/ Oc han lider det tolmodige/ och er der met til frede Da loffuer han Gud aldermest/ oc den bøn och loff er Gud mest behagelig/ Men det kan ingen gøre vden han er en ret cristen/ Thi ath den som icke haffuer troen han kan icke a iiv bede reth til Gud aff sit hierte som hannem burde Thi ath alle menniskis hierte ere onde aff deris egen nature / fordi bande de oc knurre oc murre mod Gud Naar han sender dem nogen modgong / sorg nød drøffuelse armod eller skade paa deris goz och penninge/ eller ath dem skeer noget andet mod deris vilge / Der fore vaare det dem bedre som icke ret

tro/ och icke reth bede met hierted Ath de lode baade/ Aue maria/ och andre bøner bliffue wlæsde oc till bage/ saa lenge ath Gud gaffue dem naade till ath tro/ och læse och bede met hierted thi Dauid siger om dem som icke tro/ och icke bede meth hierted (i den cix Psalm) hans bøn skall bliffue hannem till synd

En bøn aff den xii Psalm. a iii

Som huer maa bede til Gud ath han vil forrøge troen i oss/ oc sine ord oc euangelia

O Alder megtiste Gud. hielp och størcke oss i den Hellige tro/ Thi der ere faa menniske till som ræt tro i christendommen Det skeer fordi at man haffuer predicket och en nw lære alle vegne wnøttige och falske lerdomme Mange predicke mod deris egen samwittighed Oc det alder mest som de tencke ath almuen vill gerne høre O Gud fordriff oc til inted gør alle smigrende oc falske predickere for din miskundhedz skyld / Och alle som lære mennisken ath de kunde fortiene hiemmerige met deris egne velgerninger faste lesninger bønner eller oc streng leffnit/ Eller gøre fyllest for deris synder/ met deris egne gode gerninger Eller ath man skal sette sin tro och haab paa Jomfrw Maria/ eller paa nogen Helgen/ Ath de skulle fly oss till hiemmerige Thi huert menniske skal all || ene a iii* sette sin tro oc haab til Gud vor frelsere/ som giorde fyllest faar alle vaare synder met sin død oc pine/ Thi han vill gerne forlade oss dem forgeffuis vden vor fortieniste ✿ De falske predickere / sige faar den menige almwe Vaar predicken er fast oc ret/ Vii haffue mact aff Pauen oc Bispen/ Huo vil eller kan oss det forbinde/ Oc met saadanne hoffmodige ord/ bedrage de den fattige almue/ oc drage dem til fordømelse ✿ Thi siger den Aldermectiste Gud i samme xii Psalm Effter thi de fattige christne menniske er nw saa forladne At de haffue icke rette predickere som ville ræt lære dem/ Huorledis de skulle leffue effter mine ord oc vilge/ Oc icke effter menniskens bud oc skickelse Da vil ieg opstaa/ oc oprette en ræt salighed met mit ord (och Euangelium) Met huilke alle skulle stride oc dristelige staa mod de andris ord/ bud/ oc skickelser Thi ath mine ord/ ere rene klare och sande Lige som ith rent klart sølff/ som er siw gonge brent oc renset a iiii paa en test/ O aldermectiste Gud || beskerme dit hellige ord oc euangelium/ oc beuare oss fra alle falske predickere oc onde parti/ Thi der bliffue daglige flere vantro menniske der som

de ære och predicke Som all eniste søge effter deris eget profit gaffn oc nøtte At de kunde men faa nock ath leffue aff/ oc haffue gode dage/ Hwer kan skot selff see oc forstaa huorledis det gaar nw till alle vegne i verden met Kirkens personer/ som skulle være vaare hyrder och predickere/ Oc føde oss arme forladne faar met Gudz ord oc Euangelia/ Som Vaar Herre dem befalede/ Den tid han sagde till S Peder tre gonge fød mine faar (det vaar christne mennisske meth hans ord oc euangelia) Gud vnd oss alle ath lære dem rettelige

Amen

Denne bog er prentet

i Andorp

och rettet aff

Christie[r]n Pedersen

som vaar Cannick i Lund

Aar effter Gudz byrd

M D xxxi

IV.

En Christelig bogh

Om merckelige sporsmaall och swar

Om Troen och kerlighed

och huorledis en cristen
skal ræt lære och underwise den anden
i mange gode artickle
som alle menniske ere nøttelige ath vide
til deris sielis salighed

M D xxxi

Om menniſken kan bliffue retuiſſ oc ſalig all ene met troen A ii

DEn hellige ſcriffte ſiger ath der kan ingen god gerning ſke/ vden aff den ſom tror och er retwiſſ/ Men naar ith menniſke er retuiſt da gør det gode gerninger ſom der ſtaar Geneſis iiii capit/ Gud ſaa til Abel och hans offer for han vor retuiſſ/ Men han ſaa icke till Chains offer/ faar han vaar wretuiſſ/ Thi ſkall retwiſhed altid før vere en gode gerninger kunde ſke/ Thi ath Gud gør oſſ retuiſe all ene wed troen/ for vden al vor fortieniſte och verdſkyld/ Der faare ere alle de gerninger ſynd ſom ſke vden en ræt tro ſom S Pouil ſiger Rom/ xiiii cap/ oc Hebre/ xi Ath ingen kan vere Gud behagelig vden ved troen/ Oc ved troen bliffue alle ſyndere renſede aff deris ſynder/ Det er de bliffue retuiſe oc ſalige/ Och i Apoſt gernin xv ca ſiger S Peder/ Gud renſede deris hierte wed troen/ Jeremie v ca/ Gud dw ſeer till troen/ Abacuk ii cap/ Den retferdige leffuer || aff troen/ S Pouil Rom v c/ Naar wii ere giorde retferdige ved troen da haffue wi fred met Gud ved vor Herre Jheſum Chriſtum S Pouil A ii v
ſcreff till Gallater/ Ath retferdighed kommer aff troen oc icke aff gerninger Och den retferdighed bliffuer daglige mere och mere aff troens gaffue/ Der ſtaar i S Hanſis obenbaring/ Den ſom er retferdig/ han ſkall en bliffue mere retferdig/ och den ſom er hellig han ſkall en bliffue mere hellig Och diſſ mere ath troen vorer i nogen/ diſſ mere beuiſer han ſine gode gerninger mod ſin ieffn

cristen saa lenge ath han och elsker sine fiende och offuer vinder synderne helffuede och døden/ Salomon screff Cantico/ viii capit/ Der fore er Troen en begyndelse til ith ræth och gaat leffned/ Thi kan inted leffned vere gaat vden troen/ ehuor gaat oc helligt det synis for mennisken/ Lige som en hedning ville klede ith fattigt noget menniske/ eller frelse nogen aff fengsel/ eller gøre en siwg helbrede/ eller læge en saar/ eller gaffue de fattige sit goz/ eller vaare kysk/ tolmodig/ miskwndelig/ Alle
A iii disse ting kunde || icke gøre hannem salig thi det er altsammen synd som skeer vden en ret tro som S Po/ screff Rom xiiii c/ oc Math/ vii ca/ Ath ith ont træ gør icke god frwct ✿ Hvad er ith ont træ andet en en ond vilge En ond vilge er den som icke vil tro at Jhesus Christus er vor salighed retferdighed vished oc genløselse som S Po siger Corin/ i c/ Oc at wii bliffue all eniste salige/ och Gud behaglige wed Jhesu fortieniste oc verdskyld/ som all scrifften siger/ Oc alt det som sigis tenckis talis eller gøris for vden en reth tro det er synd Thi at troen gør ith gaat træ aff huilket en god vilge oc gode gerninger følge lige som god frwct kommer aff ith gaat træ

✿ Der fore staar al vor salighed der i at wi tro ath Christus giorde fyllest for vaare synder Och aff denne tro følger kerlige gerninger som Gud bød oss alle ath gøre vor ieffn christen Diss sterckere troen er i mennisken diss flere gode gerninger gør han med alle/ Der fore er det vist ath ingen kan bliffue salig aff lowens gerninger/ Men all eniste aff
A ii* Troen Paa deth ath || ingen skal rose sig aff sine gerninger/ thi det er all eniste Gudz gaffue oc naade som S Pouil screff til Epheser ii capittel

Hvad skal ieg da tro

BEsinde och tenck i dit hierte kære væn/ at Cristus vor Herre gaff sig ned aff hiemmelen oc anammede mandom oc lod sig pine til døde for vor skyld/ Oc der vor inted menniske saa meget foractet paa iorden/ ath han ville io gerne omgongis met det oc tiene det i alle maade hwor behoff

giordis/ Saa at han giorde sig selff til det alder ydmygeste mennniske som nogen tid vaar til i verden

✿ Hwor met vor Christus saa foractet/ Swar/ J det ath han skickede alt sit liff oc leffnid der till ath han ville tiene oss i alle maade/ Er det icke en stor vnderlig ting/ at den aldermectiste Gudz søn ville giffue sig saa dybt hid ned/ Oc ville icke lade sig holde for en Herre och Konge/ men han tiente alle menniske baade syndere/ skalke/ horer oc skøger/ En dog ath wi haffue giort ille och || syndet mod hannem A iiii Da er han alligeuel vor midlere och talssmand til Gud fader/ Och led død oc pine for oss/ oc affslette alle vaare synder/ Och foruerffuede oss stor naade/ som vor Gudz Faders gunst kerlighed och salighed/ och alt gaat Saa ath alle som tro paa hannem mwe bliffue Gudz børn och faa det ewig liff for vden ende

Huad er ith cristet menniskis rette grundual

WJ holde ath der er Troen som vden all gerning och fortieniste forliger menniskten met Gud oc gør hannem god oc retwiss/ som S Pouil siger til Rom/ iii ca/ Vii holde at menniskene bliffue gode och salige ved troen vden alle lowens gerninger/ han taler och iiii v och x capit/ meget om Troen/ Thi skulle alle vel merke disse oc andre artickle/ oc forlade sig fast paa dem/ Oc ath synderne forladis ved troen/ for vden alle gode gerninger/ Oc saa bliffuer menniskten salig ved Troen for vden gerninger

✿ Och det skeer naar wii høre vduertis Gudz ord och den Helligand lærer oss indwertis met sin naade oc giffuer oss forstand til ath vide oc forstaa Christi velgerninger/ oc hans dødis oc pinis fortieniste/ saa at wi det stadige tro Saa er den Tro en trøstelig fast oc viss forladelse till Jhesu Christi dødis oc pinis fortieniste/ met huilken han giorde fyllest for alle vore synder Saa at huert menniske maa forlade sig der paa aff alt sit hierte ath hans synder forladis hannem faar vden alle hans egne gerninger oc verdskyld all A iiii^v

eniste for Christi dødis fortieniste/ Christus haffuer bort taget den ewige død och all helffuedis pine met sin dødis verskyld/ Saa ath alle menniske som stadelige tro/ de torffue inted rædis der faare/ Oc de haffue ingen gerninger behoff til ath fly den ewige død och helffuedis pine met/ Andet en at de tro fast paa hannem/ at han haffuer alting offueruendet for dem/ De haffue saadan en ret tro/ som tiene deris ieffn cristen met alle hønde gode gerninger/ lige som Cristus tiente off alle

Huad er troen

A v SAncte Pouil siger til de Hebre xi ca/ Troen er en viss forladelse til de ting som man wisselige haabis till ath faa/ huilke man dog icke seer (som er den euige Gudz naade och salighed) Troens nature er saadan/ at hwn lærer mennisken Gudz store milhed barmhertighed oc naade i hans hierte/ Och saadan en tro henger al ene paa Christi ord och loffte/ Ath wii skulle tro hannem visselige i det som han haffuer loffuit off/ Och ath han vil visselige holde off det/ Lige som Jomfrw Maria trode Engelens ord/ Der han hilsede hende effter Gudz befalning som der staar Luce i ca/ Hwn suarede see Gudz tieniste mø/ Lige som hwn ville sige Eya vil Gud bliffue menniske/ for menniskens salighedz skyld/ oc skal ieg vere en retskaff der til/ Da vil ieg det gerne gøre/ oc hun sagde til Engelen Ske mig effter dine ord Saa seer du kere broder/ at troens nature er at hun for lader sig po Gudz naade/ oc haffuer ith fast haab til hannem for vden alt twill/ oc tror at Gud skall see till hannem och
A v' icke forlade hannem/ Thi ath hwor saadant ith vist || haab icke er/ der er ingen ret tro Der fore er Troen och kerlighed ith christet menniskis rette fwndamente oc grundvall Troen vndfanger naaden aff Gud/ Oc kerlighed giffuer och deler met sin ieffn christen/ Troen fører mennisken til Gud/ och kerlighed fører hannem til menniskene ath han gør dem gaat/ Mennisken faar alt gaat aff Gud ved Troen/ Oc aff kerlighed gør menniskē vel mod alle andre Thi den som Tror han for

alting aff Gud som hannem er nøttelig/ oc han er salig oc rig/ thi haffuer han inted mere behoff Men alt det han gør i sin leffnid/ det gør han Gud till ære oc sin iefn cristen till nøtte oc gaffn/ och tiener hannem i kerlighed der met lige som Cristus tiente oss aldelis for inted aff sin egen godhed och gaff oss troen

Hwad loffuede Christus oss

HAn sagde som S Hans screff/ vi/ capit/ Hwo som kommer til mig han skal icke hwngre/ Och den som Tror paa mig han skall aldrig tørste/ och hwo som kommer till mig den skall ieg icke vdstyde/ Hwo som tror paa || mig/ Han A vi haffuer det ewige liff Kommer alle til mig som haffue sorg och modgong ieg vil vederqwege eder/ Christus er det sande lam som bort tager all verdens synder/ Cristus siger Joannis vii capit/ Hwo som tror paa mig/ aff hans liff skall flyde liffsens vand Jeg er verdens liwss/ hwo som følger mig/ han skal icke vandre i mørke/ men han skall faa det ewige liffuis liwss/ Er det saa ati bliffue i mine ord/ da ere i mine disciple/ och i skulle kende sandhed/ och sandhed skall gøre eder fri Thi at den som holder mine ord han skal icke see døden ewindelige Jeg er dørren/ den som gaar ind ath mig han skal bliffue salig/ Jeg er kommen ath de skulle faa det ewige liff offuerflødige Jeg er opstandelsen och liffuit/ Hwo som tror paa mig han skal leffue om han en døde/ Och hwo som leffuer och tror paa mig han skall icke dø till ewig tid/

☙ Kere broder disse ere Gudz ord och løffte och hans Euangelium de ere den helligandz oc liffzens ord/ Oc de ere saa krafftige at de gøre alle salige som tro paa dem/ || Der A vi* til skall huer forlade sig fast/ thi at det er sandhedz ord som icke kwnde liwge/ Er det saa ath wii det tro/ Da ere wii giorde visse der paa aff den Helligand/ som er vor arfuis rette pant som S Pouil screff Ephe første capit/ Kere broder saa kant dw her see och vide hwad Gud haffuer oss loffuit

och tilsagt/ som er naade/ fred/ trost/ barmhertighed och salighed wed Jhesum Christum sin kære Søn

Huorlediss skall ieg komme till saadan en tro

DEn rette sande leffuende Tro/ hun lader sig icke gøre aff menniskens gode tøcke och tancker Men det er en klar Gudz gaffue och gerning/ som oss giffuis for vden all vor egen mact gerning oc fortieniste/ som der staar Joannis vi ca/ och Rom v c/ Troen er en Gudz gaffue oc naade som Christus haffuer foruerffuit oss Naar hun bliffuer optend i mennisken Da føder hun/ oc gør mennisken aldelis fornyed Thi kommer A vii Troen || aff predicken och god lerdom som taler om Jhesu Christo/ oc aff Gudz store velgerninger mod oss/ Oc wii skulle altid bede Gud at han vil stadfeste oss i troen/ Som S Lu screff xvii c/ Herre sterk oss i troen/ O Herre hielp oss aff vor vantro/ Alt gaat maa endelige komme offuen ned fra hannem som S Jacob siger at Christus sagde J kunde inted gøre for vden mig Thi ath naar Gudz ord predickis ret for dem som ere besuarede met mange synder/ oc de høre ath Gud vill frelse dem/ oc forlade dem alle deris synder Tro de hans ord/ Da faa de affløsning aff deris synder/ och bliffue fri fra den euige fordømelse/ Och faa naade til ath forstaa Gudz godhed/ Saa ath wii daa vide at inted menniske paa iorden kan giffue oss troen vden Gud all eniste/ som S Matheus screff xvi ca/ Der fore sagde Christus Alt det i bede oc begere det skulle i faa om i tro Marci xi capittel

❧ Deth er hans nature som tror paa Gud/ Ath han forlader sig fast till ath faa alt gaat aff hannem/ och setter A vii' alt sit || haab oc trøst til hannem all ene/ J saadan en ret och fast tro kender mennisken Gud/ Ath han er saa god naadig/ oc miskwndelig ath han vil giffue hannem naade til/ at han kan milde sit hierte til ath gøre vel och miskundhed mod alle menniske/ lige som Gud haffuer giort mod hannem/ Och saa beuiser han baade met liff oc leffnid oc met gotz oc ære/ oc met siel och aand/ ath han ville det vdsette fore

sin ieffn cristen/ Lige som Christus giorde for hannem/ Thi seer han icke da til dem som ere rige/ mectige/ karske/ oc swnde at tiene dem men aldermest til fattige siuge mistrostige och foractede mennisske Ath han kan hielpe/ troste/ tiene oc gøre dem gaffn Oc bevise sit gode hierte mod huer aff dem lige som Gud giorde mod hannem

❧ Den som er vantro han haffuer den nature/ Ath han haffuer inted haab eller tro til Gud/ ath han skall faa noget gaat aff hannem/ Aff huilken vantro hans hierte bliffuer forblindet/ ath han icke kender eller ved/ huor god oc miskundelig Gud er/ Han acter inted paa Gud oc haffuer hannem icke for øgen/ oc tencker inted paa hannem/ dette er en ret blind A viii vanwittighed oc wforstondighed/ met huilken han gaar fraa Gud/ och men oc siger i sit hierte at der er ingen Gud til Lige som Kong Dauid screff xiii psalm och S Pouil Rom iii cap/ Aff saadan forblindelse folger det ath hans hierte bliffuer saa forherdet och wbarmhertigt/ Ath han haffuer ingen løst eller vilge till ath hielpe noget mennisske til gode/ Han skiwler oc dølger sit gotz oc penninge fore sin ieffn cristen/ oc vil ingen hielpe alligeuel ath han en hagde alle verdens gotz oc penninge/ Er det icke ith dieffuelst mennisske som seer sin ieffn cristen lide stor fattigdom armod och nød/ och locker sit hierte til for hannem/ som S Hans siger iii capittel/ Han haffuer ingen lest till ath tiene eller gøre sin ieffn cristen noget til gode/ men fast mere vilge till ath han kan swige och bedrage hannem/ Han acter icke de fattige och siwge mennisske/ men han begynder alle honde trette kiff had mord och slag/ Hans hierte er forherdet i all ondskaff som Kong Pharaos hierte vaar/ Han acter || inted de mange velgerninger som Gud A viii* giorde hannem/ oc ey helder den store miskundhed som han hører at Gud vil gøre met dem/ som dem ville bedre Oc tocke deris synde[r] ille at vere

Huorledis skulle retwise leffue och huad løn skulle de faa

SAncte hans siger i sin første epistel ii ca Hwo som holder Gudz buderd/ i hannem er ret och sand kerlighed/ Huo som gør Gudz vilge han skal leffue ewindelige/ Hwo som gør retwished han er fød aff Gud/ Huo som bliffuer hoff Gud fader oc Gudz søn han faar de løffte som Gud oss loffuede det er det euige liff i hiemmerige Thi huo som bliffuer hoff Gud/ han synder icke/ oc det er hans bud at wii skulle tro paa Jesu Cristi hans Søns naffn/ och elske huer andre Der er inted andet naffn vnder hiemmelen i huilket wi skulle bliffue salige/ som der staar i Apost ger/ iiii/ capit och i S Hansis epistel v capit

☆ Hwo som tror paa Gudz Søn han haffuer Gudz vidende byrd hoff sig/ Men huo som icke tror Gud/ han gør hannem b til en løgnere || Huo som haffuer Gudz Søn i sit hierte han haffuer det ewige liff Saa seer du kære ven ath den tro som wi haffue til Jhesum Christum frelser oss aff all vilfarelse och fra all liffuis fare til siel oc liff/ som S Hans siger viii cap/ Thi alt det som skeer i en ræt tro/ der er gaat retferdigt gudeligt och fructsommeligt/ Thi ath lige som troen gør alting god och fructsommelig/ saa beuarer hun och menniskenn ehuor han er/ fra døden dieffuelen och den ewige pine/ Och han skall faa det ewige liff och bliffue Gudz barn och arffuing ewindelige

Huorledis skal det gaa de vantro

DE vantro skulle vdkastis i det ewige mørk och fordømelse/ der som er graad tender gnidsle och ewig pine/ Thi de haffue icke Gudz søn oc hans lerdom i deris hierte der fore faa de ey helder det ewige liff De haffue icke helder ingen ræt kerlighed i dem Thi at huer vantro er/ der kan ingen b· god gerning ske Thi Gud straffer ingen synd saa haar-|| delige som vantro/ som S Lucas screff om den rige mand xvi c/ Oc som der staar om de fem wfornymstige Jomfrwer Mat

xxv ca/ Oc om den der hagde icke brylleps kleder paa Lige som den rette oc leffuende tro (Huilken oss giffuis aff Gudz besynderlige naade) er en oprindelse oc begyndelse till alt gaat och gode gerninger Saa er vantro der tuert emod alle synders oc onde gerningers oprindelse/ oc en forblindelse mod mennisken selff/ saa ath han foracter Gudz naade och miskundhed/ S Pouil screff Rom i cap/ saa om dem De haffue forwent Gudz ære och hærlighed/ oc omwent sandhed til legn/ och haffue mere tient creaturene en Gud deris rette skabere/ oc fore den synd haffuer Gud forblindet deris hierte/ saa ath de gore deth som icke somer it christet mennisse ath gore

Men Troen gør oss all ene salig da thaar ieg inge gode gerninger gøre

DEt er vist sandingen ath Troen gør alle salige och gode som hende haffue Oc ath man skal icke sette sit haab eller tro till nogre ‖ gode gerninger Thi scrifften forbander dem som sette deris haab/ tro/ och trøst til mennisken/ och til deris gerninger/ som Jeremias screff xvii capit/ Thi ingen kan rose sig aff sine gerninger ehwor gode och erlige de ere/ Job sagde ieg blwes och frøcter i alle mine gerninger Esaias siger/ Alle vaare gerninger ere wrenlige for Gud Dauid siger/ Gud haffuer eders gerninger inted behoff/ Hwat wille wii giffue hannem/ men deth her hannem altsammen til/ som S Po siger i Corin/ Huad haffuer dw/ som dw haffuer icke fonget aff Gud Alt det gode som mennisken tencker taler eller gør det kommer altsammen aff Gud som er all eniste god

Gud løner menniskene for sine gode gerninger som han gør i dem/ och icke faar deris egne gerninger eller tieniste som de kunde gøre/ Deth er icke i hans mact som vill och løber effter ath han vil vere salig/ men det er al eniste i Gudz miskundhed/ oc hoss den som han vill forbarme sig offuer/ som S Po siger Rom ix cap/ Gud siger Deutro viii c/ Dw skalt icke tencke i dit hierte/ ‖ Min sterckhed oc veldige hand giorde mig disse store gerninger Men dw skalt komme

Gud din herre i hw som giffuer dig mact och styrke til ath gore gerningen/ Men hwo som roser sig/ Han skal gore det Gud til ære/ oc icke sig selff som der staar Jeremie vi capit S Pouil sige[r] Rom iii cap Jngen bliffuer salig aff lowens gerninger/ och till de Philip iii cap Ath han vaar wstraffelig i lowen Men der han kende Cristum daa actede han lowens retferdighed lige som skoff oc møg Thi skall huer merke och vide at den rette tro er icke stille eller ledigh i vaare siele/ Men hwn arbeyder altid at hwn kan gore nogle gode gerninger Oc lige som alle gode gerninger komme aff Troen/ som er deris rette begyndelse Saa bliffue de oc siden fulkommede/ oc ende i kerlighed med alle menniske/ Lowen och alle Propheterne biwde och lære oss ath wii skulle tro/ och elske vor ieffn [cristen] som oss selffue som S Matheus screff xxii cap Der fore beslnter S Pouil Rom / xiii cap Ath ingen er den anden mere skyldig en kerlighed Thi at kerlighed er lowens iii fuldkommelse/ saa er Troen en ret begyndelse till alt gaat/ Huilken Gud all eniste giffuer menniskēn aff syn besynderlige naade Haabit er ith middel til alle gode gerninger oc gaat/ oc kerlighed er enden paa dem alle Thi ath kerlighed gør alting god och fuldkommelig/ Saa seer dw kære væn/ ath det er saa wmueligt ath Troen kan vere vden god frwct/ Lige som det [er] wmueligt ath ild kan vere vden hede/ oc at noget skulle leffue oc icke roris / Effter thi at den retuise leffuer aff troen som S Pouil screff Rom / i cap/ och Abacuk ii cap/ Oc effter thi ath Troen er den retuisis liff Da skall han io endelige offue sig i kerlighed/ oc gore gode gerninger Thi at kerlighedz gerninger ere troens frwcter Der fore skulle alle cristne menniskis gerninger oc offuelse vere der i mest at de kunde lære och merke Gudz ord i deris hierte/ och offue dem stedsse i troen/ och bede Gud om hielp oc styrcke der till/ Thi ath inge andre gerninger kwnde gore en til ith cristet menniske vden all ene troen/ som S Hans siger vi cap/ Och iii° S Pouil Rom / x cap/ Naar || nogen tror aff hiertens grwnd/ da bliffuer han retferdig god och salig

Kan man da inted fortiene met gode gerninger

DEr aff vil ieg lære dig mere Kere ven merk fordi vel/ at dw fortiener icke salighed meth nogre gerninger/ Thi at Jhesus Christus haffuer all eniste fornerffuit oss all vor salighed met sin fortieniste død oc pine/ Saa at hwo det tror han bliffuer salig/ Men det er icke anderledis fat meth en christens gerning/ en det vor met Adams oc Euis gerning i Paradis som der staar Gene/ ii cap Adam vaar skabt aff Gud god och vel for vden al synd/ saa ath han hagde icke behoff ath bliffue god aff sit arbeyde eller gerning/ Dog paa det ath han skulle icke vere ledig oc orkeloss da befol Gud hannem at han skulle plante oc saa i Paradis och benare det/ Och de vaare alle fri gerninger oc icke stickede til nogen ferdelis ting/ vden all ene at han motte behage Gud der met oc icke ath || han skulle der fore faa nogen salighed/ P iiii hnilken han dog hagde men han vaar wskyldig Saa er deth och met ith menniske som reth tror/ som er indsat i Paradis igen wed troen och skabt paa ny igen/ Han behøffuer inge gerninger til ath bliffue god oc relferdig met Men paa deth ath han skall icke gaa ledig oc orkeloss men øffue sit legeme Da er det hannem befalet at gøre nogre gerninger aff sin egen fri vilge/ paa det ath han kan der met behage Gud/ i det ath han er hannem lydig/ Men han skall icke gøre saa-danne gode gerninger ath han vil der met fortiene hiemme-rige/ och bliffue der fore salig/ thi at Christus hagde da for-geffuis told død och pine faar hannem/ och han bespottede da Gud der met/ ath han ville selff fornerffue det som Christus før fortiente och fornerffuede hannem och alle met sin død och pine

Gode gerninger de gøre ingen god Men ith gaat menniske gør gode gerninger Dette er den gandske swm paa Troen

EN reth leffuendis Tro er alle christne menniskis rette P iiii* grundual til deris salighed/ Oc den visse forladelse de

haffue till Jhesu Christi fortieniste/ och tro stadelige met ith fast hierte oc inted twile der paa/ at han ey afftode alle vaare synder aff oss met sit blod och horde dod/ Naar man saa tror da faar man Gud kær aff alt sit hierte/ och formoder sig alt gaat naade/ oc miskundhed aff hannem/ Saa er han da ith ræt gaat træ som bær god frwct/ som der staar Math / vii ca/ Men ith ont træ bær ond frwct Her aff kant dw see och merke ath frwcten gør icke træed gaat/ Men træed skall vere gaat eller gøris gaat/ før en deth kan bære god frwct Som vor Herre siger Math / xii cap/ Gører træed gaat saa bliffuer frwcten god Thi er det vist sandingen at menniskenn skal vere god oc retuiss før en han kan gøre nogre gode gerninger/ Men det er nw klart/ ath det er wmueligt ath nogen kan B v bliffue retferdig och salig aff sine gerninger/ Uden han er før retferdig och god/ før en han gør || saadanne gerninger/ Da kan huer selff merke at der maa vere noget kaasteligere oc yppermere met huilket menniskenn skal bliffue god och salig/ en alle gode gerninger ære oc vere kunde som menniskenn kan gøre Oc at han skal vere god/ før han kan gøre gode gerninger/ Det kaastelige oc ypperlige sticke/ som der skall før være/ det er Gudz ord/ som oss predickis oc forkyndis aff Euangelio/ Ath wii skulle faa Gudz naade faar Jhesu Cristi fortieniste skyld Huo det hører oc tror det Han bliffuer der met salig Thi kallis gudz ord liffsens ord/ naadens ord/ oc syndernis affløssningis ord/ Men huo det icke tror/ han kan i ingen anden maade bliffue retuiss eller salig Thi ath Gud renser hierte[t] meth den tro som man haffuer til hans ord/ Och effter thi at det er Gudz ordis nature/ at de rense hiertet aff alle synder/ Da er det oc endelige tilbørligt ath deth hierte som tror och haabis til Gud/ ath det bliffuer saadant som hans ord ære/ Oc hans ord er leffuende klart och gaat/ thi bliffuer och det menniske gaat och saligt som tror paa det

Hworledis skall det da haffue sig met de taler som nøde Z v
oss til ath gøre gode gerninger

DEt er sandingen ath vor Herre sagde Luce xvi Gører eder venner aff det wretferdige godtz oc penninge oc Mathei xxv Jeg vor hwngrig/ oc i gaffue mig mad Jeg vor tørstig/ oc i gaffue mig dricke Saa synis der aff scrifften ath Gud vil løne oss for vaare gerninger Lige som oss burde ath bliffue salige for deris skyld Her emod er scrifften som legger troen alting till/ Men der ere somme som høre euangelium och naar de høre om troen/ da falle de strax i saadan vildfarelse ath de mene ath de haffue strax troen/ och kalle det en tro som dem tøckis i deris sind ath tro er/ och tencke icke lenger der paa/ Men de mene ath troen er saadan en ting som kan staa i deris mact ath faa/ eller icke faa/ lige som en anden naturlig gerning/ Den som saa mener/ Hans tro er icke andet en som en drøm/ Men den rette Tro || som scrifften Z vi
siger aff/ Hun lader sig icke sticke eller gøre met menniskens tancker Men hun er en klar oc ren Gudz gerning i oss for vden all vor tillegelse som der staar Rom / v cap

✿ Der faare er hwn oc en gantske krafftig vrolig ting i oss/ thi hun gør oc arbeyder altid i oss Hwn er oc en stickelig ting i oss/ som fornyer menniskens paa ny igen/ och føder det anden tid/ Och fører det vdi en ny leffnid/ Saa ath det er wmueligt ath troen skall ey altid gøre gode gerninger met troen lige som ith gaat træ bær god frwct/ Och som deth gøris icke behoff ath bede ith gaat træ bere god frwct Saa gøris det icke heller behoff at bede den gøre gode gerninger som haffuer en ret tro/ thii han gør alligeuel gode gerninger aff sin egen gode vilge ath det icke bindis hannem/ Och for en dicted och drømit tro skyld/ Da bruger scrifften disse forscreffne ord Jeg vor hungrig oc i gaffue mig ath ede Der met beuisis ath de haffue en ret tro som gerne giffue fattige/ och gøre miskundelige gerninger

✿ Scrifften bruger icke saadanne ord po det || ath man Z vii
skal bliffue god retuiss oc salig met gerninger/ Men paa deth

ath man skall der met vduertis beuise oc atskilne den rette
tro fra den falske tro/ Thi at huor troen er ret der gør man
vel ræt oc gaat Gør han icke vel och gaat da er det visselige
en falsk tro/ oc en drøm som han haffuer Der faare lige som
frwcten aff træet gør icke træet gaat/ men hun bewiser ath
træet er gaat/ som Christus siger Math/ vii ca/ Man kender
hwert træ aff sin frwct/ Saa skulle i oc kende dem aff deris
frwct och gerning/ Thi kant dw nw see oc merke ath troen
gør all eniste en god oc retwiss Oc hans gerninger bewise
hans tro oc retuished/ Lige som en fader siger til sin søn
gak oc vær barmhertig mild/ venlig oc god mod alle/ Der
met beder han hannem icke da først bliffue barmhertig
miskundelig eller god/ men fordi ath han er før barmhertig
mild oc god/ saa vil han ath han skal oc bewise det met sine
gerninger mod de fattige Paa det at den gode kerlighed som
han haffuer i sig/ maa kendis och komme andre till gode/
L vii Saa skal man och vdlegge alle andre || ord och tale om
gerningerne/ Thi ath Gud vil ath wii skulle obenbare/ och
bewise den tro som wi haffue naadelige fonget aff hannem/
mod andre met gode gerninger/ oc hielpe troste oc gøre dem
gaat och gaffn ehuor wi kunde/ paa det ath den falske tro
skall kendis och oprydis met rode

✿ Thi Gud giffuer ingen sin naade po det ath hwn skal
vere stille eller aarkeløss i hannem/ Men ath hwn skall altid
øffuis och brugis andre till gaffn oc gode/ och bliffue mere
oc mere/ oc drage huer mand til Gud saa meget som hannem
er mweligt met sin bekendelse lerdom och gode gerninger/
som han skall bewise mod alle vduertis/ Som Christus selff
siger som der staar Mat v c Lader eders liwss saa skinne for
menniskten at de see eders gode gerninger oc loffue Gud
i hiemmerige der fore som S Peder siger i ca och Gene/
xxii ca om Abraham/ Stat her fast paa at menniskten bliffuer
induertis retuiss i sin aand for Gud all eniste aff troen for
vden alle gode gerninger/ Men han bliffuer vduertis retuiss
L vii[v] for menniskten/ och hoss || sig selff met gerninger Det er ath

han kendis och befindis vduertis ath han er retuiss induertis/ och ath han haffuer en ret tro

❧ Den obenbare vduertis retferdighed er all ene en frwct oc beuisning om den tro oc retferdighed som er induertis i hiertet/ Thi ath Troen er død vden gode gerninger/ Det er saa lenge som der folger ingen gode gerninger met/ Da er det ith vist tegen till ath der er ingen ret tro Der faare skal man baade haffue troen oc gerningerne tilsammen Thi at ith cristet menniskis fuldkommelse staar der vdi Fordi at lige som dw her leffuer/ saa skall det gaa dig/ oc Gud skall der effter døme dig En dog at Gud dømer oss effter vaare gerninger da bliffuer det alligenel sandingen at gerningerne ere troens frwcter Aff huilke man kan vell see hvor tro eller vantro er Thi skal Gud døme oc retté dig effter dine gerninger/ och bewise om dw haffuer troed eller icke troed/ Gud spør dig icke da ath om dw kallis en christen/ eller om dw est dobter Men han skall spørge oc sige til dig/ est dw en Christen da sig mig || hwor dine frwcter ere/ meth F viii
huilke dw kant bewise din tro/ och ath dw est en Christen Thi lærer S Pouil dig Rom iii cap huorledis dw skalt gøre gode gerninger Saa at de skulle komme aff troen oc aff kerlighed

Hwad gode gerninger skall ieg da gøre

MErk vell hwad gode gerninger man skall gøre och hwad gode gerninger ære Det er ath tiene hielpe och trøste/ och giffue sin ieffn cristen gode raad Oc gøre hannem til gode ehuad maade han kan aldelis forgeffuis aff ith gaat hierte/ Och icke begere der faare løn eller fylleste aff hannem igen Men han skall altid søge sin ieffn cristens notte oc gaffn mere en sit eget Lige som Jhesu Cristi leffnit før vor oss til ith exempel/ at wi skulle der effter leffue oc regere oss som S Math/ screff xx capit/ Hwo som vil vere ypperst blant eder han skal vere eders tienere Lige som Menniskens Søn kom icke ath han ville lade sig tiene/ Men ath han ville tiene alle/ och giffue sit liff och siell vd for || mange menniskis igen- F viii

læfelse/ Christus siger Joannis xiii ca/ Jeg gaff eder ith exempel ath i skulle gøre som ieg giorde emod eder/ Saa haffue apostlene oc lært oss at gøre gode gerninger effter vor Herre aldelis forgeffuis aff ræt kerlighed/ Som Euangelia och andre lerdomme vduise/ Saa lerde oc S Po/ Rom/ xiii ca/ Kære brødre i ære hwer anden inted andet plictige en ath elske huer anden indbyrdis Thi huo som elsker sin ieffn cristen han haffuer fuldkommet lowen S Po til de Corin/ x cap/ Ingen skall søge effter det som hannem kan komme til nøtte/ Men effter det som andre kan komme till gode

✿ Saa seer dw ath gode gerninger icke fuldkommis eller gøris der met/ ath man holder hellige dage/ eller bær kaastelige kleder paa høgtidelige dage/ Eller holder sig aff nogen serdelis mad/ oc icke eder flesk eller kød/ eller gør sig faste dage/ och men der met ath bliffue salig Eller ath man bær nogen serdelis kledebon kappe/ kwl/ hwil/ skabellarye eller andet saadant Eller ath man ringer och kimer om høgtidelige dage och || rober oc siwnger høyt Eller ath man piber och leger paa wrge verck eller tender voxliwff/ oc andre liwff i kirken/ Eller bær phaner och sølff billede om kring Eller loffuer pillegrims reyser/ eller andre løffte/ oc forfengelige gerninger aff en ond sedwane J huilke inted gaat nøtte eller gaffn er til sielens salighed Thi Gud haffuer icke budet oss ath gøre saadanne stycke

✿ Lader oss fordi her effter forlade saadanne Jødelige sedwane/ och icke lenger effter følge dem Thi de vaare dem giffne i en figure/ vnder en skwgge/ om den fuldkommelighed som cristne mennisker skulle faa aff Jhesu Christi tilkommelse til verden/ Och ath han skulle frelse oc gøre oss salige/ for vden alle vore egne gode gerninger och fortieniste aldelis forgeffuis/ som S Pouil screff till Hebreer oc Gallater/ Oc siger Jngen kan bliffue salig aff louens gerninger ellers hagde Cristus forgeffuis told død oc pine faar oss

✿ Och effter thi ath Jøderne kunde icke bliffue salige ved lowen met de gerninger/ som Gud bød dem at gøre oc holde Oc de || leffuede dog gantske strengelige i hende/ ath

de kunde fuldkomme hende Hwor meget mindre kwnde da cristne mennisske bliffue salige aff de gode gerninger som Gud haffuer icke budet dem at gore/ S Pouil ville icke omskere Titum/ en dog ath Gud hagde deth budet/ Thi ath Joderne vaare en da forherdede i deris ondskaff/ oc bespottede Jhesu Christi dodis verdskyld/ och mente ath menniskene kunde icke der met bliffue salige met minde en de omskaaris oc fuldkommede lowens gerninger Der faare stod S Po haardelige mod dem Oc lærde dem ath wi skulle bliffue salige aff Ch[r]isti verdskyld/ for vden alle vaare gerninger Saa skulle oc alle gode cristne staa fast mod alle som lære och sige ath wii skulle bliffue salige faare vaare egne gode gerningers skyld/ Oc faare vaar faste bøner leffninger sang klaaster leffnid/ eller met nogen anden saadan vduertis gudelighed eller gerning Oc der met foracte de storlige Jhesu Christi dødis oc pinis fortieniste oc ville gore hende til inted En dog at al vor salighed staar all eniste po hende Men mange || (diff C ii vær) haffue her til dagis lært och draget Christne mennisske der till/ Ath de skulle bliffue salige for deris egne gode gerningers skyld Oc at de skulle sticke saa mange euige messer vigilyes/ leffninger sang oc andet met huilket den cristelige kerlighed (som Gud altid bød ath huer skulle elske sin ieffn christen lige som sig selff) er saa gaat som plat forglemt Der kan nw huer see klarlige fore sine øgen/ ehuor han kommer eller far Mange rige ere saa forblindede ath de mene och sige/ at de oc deris forelde haffue sticted saa mange messer oc euig tieniste der faare haffue de icke behoff at giffue fattige eller gøre miskwndhed mod dem/ Huilket Gud bød dem altid ath gore och inted det andet som Christus siger Osee vi/ oc Math xii/ Jeg vil ati skulle gore miskundhed ieg acter icke eders offer/ oc Amos v c/ Jeg hader eders fest oc høytid/ ieg vil icke lwcte eders røgelse Er det saa ati giffue mig offer eller gaffuer/ da skal ieg icke anamme dem/ Tager bort fra mig eders sang oc rob/ Jeg vil icke høre eders piber och wrgeleg/ Gud begerer mest || aff alle mennisske ath de skulle C iii elske huer andre/ oc tiene dem oc acte deris nøtte oc gaffn

mere en deris eget beste Esaias siger oc lviii cap/ Vor Herre foractede oc straffede deris faste/ for de icke hulpe de fattige til klede oc føde/ S Pouil screff til Titum iii cap/ Vii bliffue icke salige for vaar gerninger skyld som wi gøre / men wi ere rensede met Jesu blod aff alle vaare synder oc giorde til Gudz arffuinge Christus siger Luce xvii c/ Naar i haffue giort alt deth ieg haffuer budet eder/ da siger wi ære vnøttige tienere Her aff kan huer merke ath wi kunde icke bliffue salige met vore egne gerninger Men wii skulle al eniste giffue oss til vor eniste frelsere oc ta[l]ssmand som er Christus Huilken oss forlicte met Gud Fader/ wed sin død och pine den tid wii vaare hans fiende/ Oc giorde fyllest for alle vaare synder aff sin egen godhed oc misskwndhed for vden all vor fortieniste och gerninger som S Pouil screff Rom v cap/

Alle gode gerninger skulle gøris for inted och frilige for vden all løn/ oc alt haab til ath faa fyllest der faare igen

C iii Dette lærde Cristus oss selff ath gøre gode gerninger oc vel med alle forgeffuis der han sagde til sine Apostle oc till alle andre J haffue fenget alting forgeffuis / giffuer och alle forgeffuis Math x ca / Christus tiente oss alle forgeffuis / och frelste oss fra dieffuelen och vil giffue oss den ewige salighed for vden alle vore egne gode gerninger/ Om wii al eniste ville tro paa hannem Christus fortiente icke hiemmerige til sig met sine gode gerninger død eller pine thi det vaar hans tilforn Men han tiente oss der met/ oc giorde det for vor skyld Oc icke for sit beste Men han giorde det Gud Fader til ære / oc oss til ewig salighed oc gaffn / Saa skulle wii och gøre vaare gode gerninger Gud til ære och vor ieffn cristen til nøtte och gaffn/ oc inted begere der faare/ huercken løn eller fyllest her i verden / eller i hiemmelen effter dette liff

✿ Hwo som gør nogre gode gerninger / paa det ath han vill haffue løn eller fyllest der fore igen her i verden/ eller i hiemmelen/ eller affløssning aff sine synder der faare/

han bespotter Jhesu Christi dødis oc pinis verdskyld der met C iii*
Lige som han hagde icke giort fyllest nock faar alle vaare synder met sin død oc pine/ Met minde en at wi skulle oc selffue gøre nogre gode gerninger for dem til met Ath de kunde der met afflectis och forladis off Man skal gøre gode gerninger altid paa det/ ath den rette cristelige tro kan der aff ret kendis fra den falske tro S Po. lærer off til Philipp. ii. cap. Huorledis wii skulle gøre gode gerninger/ och siger/ Hwer haffue det sind som Christus hagde/ huilken en dog han vor Gud/ da ydmygede han sig oc anammede mandom/ oc bleff lige som andre menniske/ oc vor lydig til døden/ Oc actede sig icke at vere lige met Gud/ Det giorde han altsammen off til tieniste forgeffuis Han hagde før alting/ thi han hagde all guddommelig krafft och mact/ oc giorde sig alligeuel till vaar tienere for vaar salighedz skyld Troen gør off all ene retwise och salige/ oc affløser vaare synder faare Gud oc giffuer off det ewige liff och salighed/ oc gør off til Gudz børn som S hans siger i. cap. || Men wi ære Gudz C iiii
børn da ere wi oc hans arffuinge/ S. Pouil siger och Roma. viii. c. och Galla. iiii. capit. Huorledis kunde wii fortiene hiemmerigis glede oc bliffue Gudz børn met vaare gerninger Effter thi at wii ære Gudz børn och arffuinge/ om wii tro paa Christum som S Hans siger/ Han gaff alle som tro/ mact til at bliffue Gudz børn Her taler han inted om ath nogen kan/ eller skall faa hiemmerige/ eller bliffue Gudz barn for sine gerninger skyld/ Der faare bedrage de dem selffue ynckelige och skadelige som mene ath de ville bliffue salige faare deris egne gode gerninger skyld/ och der met foracte de och bespotte Christi fortieniste/ och synde der met swarlige

❧ De som begere løn och verdskyld faar deris gode gerninger/ och mene at de skulle faa fyllest fore dem igen/ Dem giffuer Gud her i verden goz oc penninge rigdom/ heder och ære mact oc velde/ oc tager dem saa hastelige der fra naar de det minst acte/ oc kaster dem ned i helffuedis pine som der staar Luce xvi. capit. om den rige mand

E iiii' Der ere dog nogre sticke i det Ny testamente som synis ath man skal gøre gøde gerninger fore løn och verdskyld som/

SAnnctus Lucas screff i sit xvi ca Gører eder venner aff eders vretferdige gotz och penninge/ Och Christus sagde Marci x til en rig mand som holt sig retuiss/ gack oc selg alt det dw haffuer och giff det fattige/ saa skalt dw faa stor rigdom i hiemmelen/ oc kom oc følg mig/ Och Luce xii Selger det i eye och giffuer almisse/ och gører eder secke som icke eldis/ oc liggende fæ som icke fattis i hiemmelen/ Oc Math vi/ Sambler eder rigdom oc liggende fæ i hiemmelen Det er bewiser obenbarlige eder tro for alle/ met eders gaffuer oc velgerninger som i gøre mod eders fattige ieffn cristne/ Oc gører dem til eders venner/ ath de mwe siden vere eders vidende/ ati ret trode/ oc elste eders ieffn cristne som Gud bød eder/ De vduertis gaffuer kunde icke gøre nogre ewige venner eller vidende faar Gud/ eller ewig løn/ vden de gøris
E v aff en ret tro faar vden all lønis och || verdskyldis begerelse Som der staar Math vi cap/ ath Christus forsmaar Phariseernis almisse thi deris hierte er falst/ oc de tro icke ræt Nw bliffuer der inted hierte retuiss eller gaat vden troen/ De som icke kende troen de tale oc tencke om lønen/ lige som de gøre om deris gode gerninger/ Thi de mene ath det gaar met samme løn lige som met nogen anden menniskelig løn/ oc ath de kwnde oc skulle fortiene hiemmerige met deris gerninger/ Men det er drøme och falske tancker/ Saadanne ere men tienere och swene/ som leyes for penninge och de faa deris løn her paa iorden/ som Phariseer oc hipocriter gøre meth deris faste och bøner/ som der staar Mathei v cap/ Men det haffuer sig anderledis met den ewige løn/ Thi ath lige som gode gerninger følge naturlige met Troen Saa følger oc den ewige løn naturlige met troen/ vden all begerelse oc atspørgelse Och det er wmueligt ath samme gode løn skulle ey visselige komme/ alligeuel at hun icke begeris eller atspørgis Dog bliffuer
E v' lønen der faare forkyndet oc loffnit/ at de som ret tro || och de som falskelige tro/ skulle kendis fra hwer andre/ Och ath

huer mand skall vide och kende/ hwad gaat och god løn der skall følge effter gode gerninger/ oc ith gaat leffnid aff sig selff/ for vden all begering oc bøn

De sige at man skal icke scriffte

DEr haffuer megen vildfarelse veret brwget i scrifftemaall her til dagis Saa at man haffuer giort ith bud der aff/ Och sticket ath deth skulle ske paa serdelis tider om aared/ Och da skulle man bruge mange wnøttelige/ och forfengelige ord/ om alle honde ting och mest om deth som minst giordis behoff och det vaar altsammen løffactelige sticked saa gaat som plat forgeffnis for Gud Thi talis her først om anger och rwelse/ Siden om scrifftemaall/ och sist om boden

❧ Vii ære alle sammen syndere/ och aff vor egen nature fordømelsens børn/ och vnder mørkens mact/ som S. Pouil screff till de Epheser ii. capittel/ Naar Christus vdleder oss aff mørkens oc dieffuelens mact till || (C vi) sin naade misskundhed oc kendelse/ Da skulle wii och døde vaare legeme aff synderne/ onde løste och begerelser/ och i de maade dø met hannem/ och opstaa lige som han giorde Thii at ith Christet mennisskis leffnid skal skickis effter Christi leffnid/ Och det som Christus giorde i sine pine død opstondelse och opfarelse/ Det skal och ith Christet mennisske gøre/ Thii at lige som Christus vaar kaars fest Saa skall och det gamble mennisske kaar[s]festis i oss met sine begerelser oc løster/ som S Pouil siger till Gallat. v cap. Lige som Christus vaar begraffuen/ saa bliffuer och huert Christet mennisske begraffuit meth doben/ ath det skall dø aff synderne/ som S Pouil siger till de Rommere vi. capittel Doben betyder det gamble mennisskis død/ Och ith nyt rent mennisskis opstondelse/ Nw meth faa ord/ Lige som wii ære indplantede i vaar Herre Jhesu Cristo meth døden/ ath wii skulle daglige døde vaare legeme och onde begerelser och synder/ ath de ære alle døde naar vaare legeme dø/ Saa skulle wii och opstonde som || (C vi*) han giorde/ och bliffue ewige salige/ Naar Gud vil gøre ith gaat oc retwist mennisske aff

en syndere/ Da forferder och forskrecker han det først met lowen oc sine buderd Ath det faar en angerfuld och sørgende samwittighed/ aff sine synderss bekendelse/ Ath det icke vid huor det skall bliffue/ Det ville da gerne vere qwit fra sine synder Saa er Gud strax hoss oc troster det menniske sødelige oc kerlige met sine hellige ord och euangelion Oc saa bliffuer der en omwendelse i mennisket at det bliffuer sin egen onde leffnidz fiende/ oc hader hannem/ Oc begynder at døde alle legemens begerelser oc løste met aanden veluillige/ for den store kerlighed som det haffuer til retuished Saa begynder mennisket ath bedre sin leffned/ oc sørger oc angrer ath han haffuer før ilde leffuit

✿ Gud lader icke saadant ith menniske falde i misshoss Men han giffuer hannem naade till at han skal gerne lide alt det hans legeme er emod/ oc døde alle sine begerelser oc løste til synden/ oc inted knwrre naar hannem sker wret/ C vii Saadan legemens dødelse || oc aandens fornyelse/ kallis penitentz anger oc ruelse/ Och hun kommer icke aff menniskens egen mact/ men Gud giffuer hende aff sin naade Thi ath det gamble menniske kan icke hade synderne/ fore det kan icke andet en synde aff sin egen nature Saadan anger oc rwelse skal huer haffue i sit hierte fore sine synder saa lenge han leffuer/ som S Pouil screff Rom viii cap/ oc S Matheus xvi/ Den anger oc penitents for synderne skal bliffue altid i mennisket till det dør aff verden fra synden thi at wi kunde icke skylles fra synden før wii dø/ siden kunde wii icke synde eller faa onde begerelser til nogen ting/ Men wi skulle siden hwilis til dommen oc da opstaa aff døde/ oc fare til himmelss met Cristo vort hoffuit som oss frelste met sin død oc pine Saadan induertis anger oc ruelse i hierted er lige som ith gaat træ/ oc legemens plaffuer/ piner/ sorg/ nød oc modgong ere lige som god frwct Thi ath menniskent bliffuer saa ydmyged indwertis meth anger oc rwelse/ Ath det lider tolmodige all C vii' modgong och bekender sig der meth obenbarlige || fore Gud oc menniskent ath vere en syndere och det er ræt angerss och penitentzis frwct

Om scrifftemaall

Naar mand scriffter/ Da sigis til hannem dine synder forladis dig faar Jhesu Christi død oc pine skyld Man skal ingen nøde till ath sige alle sine synder/ Dog skall man icke foracte scrifftemaall Men man skall lade det vere frit/ och lade huer scriffte effter sin egen begering och vilge/ och effter som han haffuer behoff till. Thi ath Gud haffuer icke forgeffuis skicked affløssning aff synderne och affløssningis ord Hwer skall mere acte der paa i sit scrifftemaall ath han der effter vill haffue ith gaat leffnid en han skal tencke paa sine framfarne synder. Och tencke och sige i sit hierte Jeg arme mennische/ ieg haffuer her til skammelige oc syndelige leffuit her i verden Jeg vil gerne her effter bedre min leffnid/ oc fly fra synderne/ och fra onde begerelser det beste ieg kan och || som Gud giffuer mig naade till/ Och ieg vill C viii acte der paa aff all min mact/ ath ieg her effter kan leffue effter Gudz vilge/ O aldermectiste Gud/ giff mig naade till ath leffue retferdige effter din vilge/ Naar man haffuer saa bekent sig for Gud/ oc for den han scriffter till/ Da skall man bede affløssning aff sine synder met de ord som Christus indsette/ Ath han maa da vere viss paa/ ath alle hans synder ere hannem forladne/ och ath han haffuer fonget Gudz venskaff igen

❧ Fornommer han da ath han haffuer lede och had till synderne i sit hierte/ Och ath han elsker Gud oc vil leffue effter hans buderd och vilge/ och øffue sig i miskwndelige gerninger/ Da skall han vere viss paa ath Gud haffuer forladet hannem alle hans synder/ oc ath han er paa den rette salighedz vey/ Der kan ingen gøre saadan en god begering oc vilge i sig selff (aff sin egen krafft eller mact) till ath fly synden och leffue retferdelige och vell/ uden Gud giffuer hannem ferdelis naade till ath gøre och fuldkomme det met

C viii* Gud haffuer indset trende honde scrifftemaall i scriften

DEt første scrifftemaall Er naar en syndere bekender sig selff ydmygelige for Gud all ene/ oc bekerer sig selff/ oc obenbarer sit hierte plat for Gud i alle maade Vden saadant it ret scrifftemaal forladis ingeledis synderne Christus er icke din frelsere och læge vden dw bekender dig at vere en syndere/ oc siwg paa sielens vegne for hannem/ som dw sandelige est/ Och han giffuer dig icke helder affløsning/ eller gør dig helbrede/ Vden dw bekender dig ath haffue hans naade oc miskundhed storlige behoff til dine synders forladelse/ Och ath dw giffuer hannem eniste all loff heder oc ære/ oc tillegger hannem al retferdighed och godhed/ Och bekender dig fore ith slemt syndigt mennniske/ Oc der fore blyeff til ath se op til hannem oc begere naade och affløselse aff hannem

✿ S Hans siger om scrifftemaal saa Naar wii bekende waare synder for Gud/ Da er han retwiss och god/ och forlader oss dem/ || Dauid siger i den li Psalm Gud miskunde dig offuer mig effter din godhed/ Oc forlad mig mine synder for din store miskwndhed/ Tho mig aff min ondskaff/ och rense mig aff mine synder Thi ieg bekender min ondskaff/ oc mine synder ere altid fore mig Jeg haffuer all eniste syndet mod dig och giort ilde for dig Saadant scrifftemaall skal menniskenn huer dag gøre Det er læt/ oc det gøris icke behoff ath bruge mange ord der till eller ath telge alle synderne paa fingrene/ Sig all ene som den obenbare syndere sagde Luce x cap/ Gud forbarme dig offuer mig arme syndere/ Eller sig som den forladne søn sagde Luce xv capit/ Fader ieg syndede op i hiemmelen oc for dig Jeg er icke verdig til at kallis din søn Saa skalt dw beklage dig fore Gud indwertis i dit hierte meth anger oc rwelse for dine synder/ Och bekende dig ath være en wuerdig och wtacknemmelige arm syndere/ Oc icke sige dig ath vere retferdig som den Phariseus sagde Luce xviii Saadant ith angerfult hierte som altid beklager sig selff for Gud/ Det er Gud det || alder keriste offer som Dauid siger i den li. Psalm Dw forsmaar inted angerfult hierte

Saa skall hwert menniske beklage sig selff (som Salomon siger Prouerb. xviii. ca. och S Pouil Rom. iiii. ca) och kende sig for en fattig elendig syndere/ Men han skal alligeuel visselige tro/ ath Gud vil vere hannem miskundelig och forlade hannem sine synder for Christi pine skyld/ som bar alle vaare synder paa sin ryg/ siger Esaias i sit liii. ca. och Christus siger Matthei xi cap. Kommer til mig alle som ere besuarede met synderne ieg vil ledskode eder/ oc S Po. Co. i. Christus er vor frelsere salighed oc genløselse

Det andet scrifftemaall

EN naar en bekender sig selff for sin ieffn cristen naar han haffuer giort hannem emod met ord eller gerninger/ Oc han gaar til hannem oc beder hannem kerlige aff sit hierte/ ath han vill forlade hannem det/ Dette scrifftemaall kallis broderligt scrifftemaall som Christus siger Matthei v. capit. Naar dw vilt offre din gaffue paa alteret/ och dw kommer da i hw/ ath din ieffn cristen haffuer noget mod dig/ P ii
da lad din gaffue der fore alteret/ Oc gack først bort och forlig dig met din broder/ naar dw kommer igen/ da offre din gaffue/ S Jacob siger/ Den ene bekende sine synder for den anden/ Och beder for huer andre/ ath i mwe bliffue salige/ Christus siger/ Luce vi. capit. Forlader saa skall eder forladis/ och Matthei xviii cap/ och Luce xvii capittel/ Synder din broder mod dig/ da straffe hannem all ene mellem dig och hannem

Det Tredye scrifftemaall

EN naar menniskẽ icke all eniste beklager sig faare Gud indwertis i sit hierte/ eller hiemmelige i sit huff/ eller nogen anden sted/ Men ath han och beklager och kender sig for nogen anden mand/ Thi det er icke ith reth Christet menniske swart ath scriffte sig fore en anden/ Men det er hannem læt och gaat/ alligeuel ath det er hannem icke budet

aff Gud ath han deth gøre skal/ oc det staar ey heller i den P ii' hellige scrifft || Man skal icke helder forlade sig aldelis po den vdwertis gerning ath han saa scriffter/ Men paa de Gudz ord som den anden løser hannem aff sine synder met Och siger/ Gud miskwnder sig offuer dig oc løser dig aff alle dine synder/ oc han skall indlede dig i det euige rige Saa skal han fast tro at alle hans synder ere hannem forladne

✿ Der faare skall ith ret cristet menniske vide/ at naar han beklager oc kærer sine synder ydmygelige fore Gud hoff sig selff/ och tocker dem ille ath vere/ oc angrer dem i sit hierte/ och vil gerne bedre sig/ Da forlader Gud hannem dem/ alligeuel ath han icke gør noget vdwertis scrifftemaall for nogen anden/ Oc samme menniske skal icke twile der paa/ oc ey heller haffue nogen induertis omhw eller modsigelse i sin samuittighed for dem̃ mere Thii han beklager sig ydmygelige fore Gud/ oc ville gerne lide blusell och skendsel baade aff Gud oc menniskene for dem ☞Han leder oc søger all ene der effter/ at Gud vil vere hannem barmhertig oc naadig ☞Han P iii befinder da aff sin tro at han er affløst || aff syne synder/ som vaare hannem for en gantske swar byrde/ Der fore lider han och gerne Christi føde aag Det er reffelse/ straff sorg/ modgong blusel och foractelse fore sine synder/ met huilke hans legeme och onde begerelser till synden dødis i hannem/ som er til hofferdighed awind vrede wkyskhed offuerflødighed/ oc til alle andre synder

✿ Thw hende ting drage ith cristet menniske til saadant scrifftemaal Det første er det hellige kaars som han bær i sig/ det er at han bestemmer sig selff fore sine synder/ oc bluess ved dem for Gud/ oc tocker dem ille at vere Och haffuer anger och sorg for dem i sit hierte Oc der aff ydmygis han i sit hierte/ oc forlader alle dødelige synder/ oc staar emod sine onde begerelser oc løste/ oc scriffter sig saa fore Gud oc menniskene ✿ Det andet er at Gud haffuer loffuit at han vil forlade synderne naar de scrifftis/ som Christus sagde til S Peder i alle Christne menniskis sted Math xvi c/ Jeg vil giffue dig hiemmerigis nogle Alt det du binder paa

rden/ det skal bliffue bundet i Hiemmelen/ och alt det dw ser paa iorden det skal bliffue løst i hiemmelen/ Her om F iii* nder dw fast mere i deth xviii Math cap/ och i S Hansis cap/ Der finder dw och ath saa tit som man begerer aff-lsse aff synderne/ Da faar man hende/ S Peder spurde or Herre ath/ Huor tit han skulle forlade sin ieffn Christen nk synder/ Och om han skulle forlade hannem dem siw onge/ Da suarede vor Herre hannem Icke all eniste siw onge men fire hundrede och halffemtesinff tiwe gonge/ Det r saa tit som han begerer affløssning Han sagde de ord icke ll eniste til S Peder/ Men til alle cristne mennisfe/ thi at Peder/ vor huerken prest eller munck oc ey heller smwrd ller raget/ han hagde huer[ken] cappe eller kull oc ey heller de kleder/ men gik som en ligmand/ Vor Herre sagde til ne Disciple oc Apostle Det ieg siger til eder/ ieg siger til lle cristne mennisfe som ere oc komme skulle

☙ Men det skal komme mennisken til at scriffte sig faar n anden/ Ath han kan der høre Gudz ord/ oc den affløssning ff hannem som Gud indsette/ Thi deth er icke || mennisfis ord/ F iiii m man afflosis met/ men det er Gudz egne ord/ och hans t oc dom Der skall huer vere saa viss paa ath hans synder ere nnem forladne naar han haffuer fonget affløssningen met dz ord/ Lige som S Maria Magdalene vaar der Gud for-hende alle sine synder/ Och huer skal ske lige som han r/ Thi hwer stiller sin samwittighed till frede met sin tro/ S Pouil lærde de Rommere v capittel

Huorledis huer skall scriffte

En ene skall sige till den anden kære broder ieg befinder mig ath vere gantske swarlige beladen met mange store vare synder huilke ieg bekender faar Gud och dig aff t hierte/ Ath ieg er syndig oc wretferdig i alle maade/ h ieg storlige behoffuer Gudz miskundhed oc naade/ gerer ieg oc beder aff dig affløssning aff dem met rd at ieg kan hwsualis Da siger han/ søn eller broder/

y iiii^v tro fast dine synder || forladis dig i vor Herris Jesu Cristi naffn Dette skal huer sandelige tro at det och saa skeer/ Thi at den affløsning er ith vist tegen till Gudz naade venskaff och miskundhed/

Ith cristeligt scrifftemaal som huert cristet menniske skal daglige gøre fore Gud aff alt sit hierte

Alsommegtigste Gud Fader ieg beder dig ydmygelige ath dw vilt icke acte oc regne mig mine mange wtalige synder till onde som ære altid for mine øgen/ Men ath dw vilt forlade mig dem for Jhesu Christi din Søns fortieniste skyld/ som er vor talssmand oc middellere mellem dig oc oss/ Oc at dw vilt i dag see till hans sware død och pine/ wed huilke ieg begerer all ene/ ath ieg maa faa naade oc miskundhed aff dig/ oc affløsning aff mine synder Vden huilken din Søns død pine oc fortieniste ingen kan komme til dig eller bliffue salig/ Och det haffuer dw miskundelige och naadelige ladet lært mig met dine egne hellige ord oc euan-
y v gelio/ Ath ieg skal visselige faa alle mine synders forla-||delse for hans skyld/ om ieg kan men al eniste tro/ ath han haffuer giort fyllest for dem oc for alle menniskis som haffue vered och komme skulle/ Oc ath dw vilt miskundelige forlade mig/ oc alle menniske vore synder forgeffuis for hans fortieniste skyld/ for vden alle vore egne gode gerninger fortieniste och verdskyld ✿ Naar ieg dette ret tror/ Da regnis hans død/ pine/ oc fortieniste mig till gode fore dig Saa ath dw giffuer mig visselige forladelse aff alle mine synder (som ieg haffuer tenckt taled oc giort i alle mine dage) for hans skyld aldelis forgeffuis/ for vden alle mine gode gerninger faste bøner lesning oc al anden fortieniste oc verdskyld Saa bliffuer din Søn min retferdighed/ min frelselse och min salighed/ For hwess skyld ieg beder dig Gud Fader ath dw vilt vere mig naadig/ och miskundelig/ och forlade mig alle mine synder/ och regere her effter alt mit leffnid/ Och

vnde mig ath dø salige/ och opstonde siden met Jhesu Christo din eniste Son til det ewige liff for vden ende Amen

☆ O Gud Fader vnd oss at tro stadelige || paa din kere P v
Son Jesum Cristum/ oc giff oss ith fast oc stadigt haab/ til at tro paa din store miskundhed oc naade/ saa at vaar samwittighed icke grwer eller forferder sig/ for vaare vtalige synder skyld oc icke twiler paa din store miskundhed/ Ath hwn icke falder i mishoff/ Och giff oss en fast hiertelig kerlighed til dig oc til alle cristne menniske Amen

Om bod for synderne

MAnd læser ingen sted i den hellige scrifft ath vor Herre haffuer begeret/ eller budet menniskene at gøre bod oc fylleste for deris synder En dog ath han haffuer tit straffet synden som han giorde mod Kong Dauid/ och mod Mosen oc Aaron/ oc mod alt Jsraels folk som vaare sex hundrede twsinde/ Huilke han lod alle dø saa ath der komme inge aff dem til det foriette land vden to som vaare Josue oc Caleph

☆ De som Cristus giorde helbrede her paa iorden oc forlod dem deris synder Dem bad han ingen bod eller bedring gøre faare dem || men han sagde synder icke mere/ som der P vi
staar Joannis v cap oc S Pouil siger Corint xi cap Der fore er der och saa mange siwge oc wsunde blant eder/ och en stor hob aff eder soffue/ Det sagde han for de misbrugede sacramentet/ Scrifften lærer oss ath der er ingen anden bod eller bedring til for vaare synder vden al ene Jesu Cristi sware død oc pine/ met huilke han giorde fyllest for dem Cristus affløsde den quinde som vor funden i obenbare hord/ Oc sagde gack oc synde icke mere Joannis viii cap oc Luce vii cap/ Om den synderinde som tode hans føder met sin graad/ oc tiwrde dem met sit haar Den sagde han til gack i fred oc synde icke mere S Hans taler oc om den som vor bort tagen aff verk/ v cap/ Ath Cristus giorde hannem helbrede och sagde gack och synde icke mere Han sette dem ingen anden

bod eller bedring at gøre/ Huercken ath faste bede eller vaage/ men han lod sig nøge der met/ ath de skulle icke mere synde S Pouil taler om den til de Corinter som hagde sin steffmoder till hustrw Der han forlod hende oc bedrede sin leffnid D vi v da sette han hannem ingen anden bod/ Saa skulle det oc nw ske/ naar nogen ville bedre sig / oc tage sig ith gaat leffnid faare/ da skulle hannem ingen anden bod settis/ Det er noch at han bedrer sig oc holder sig aff synderne/ S Hans baptista sette de obenbare syndere oc krigis folk ingen anden bod eller bedring/ for deris synder/ en ath han bad dem holde Gudz bud oc synde icke mere

Kere broder ler mig huorledis ieg skal anamme det hellige Sacramente Gudz legeme

VJ skulle anamme Gudz legeme oc dricke hans blod til ith vist tegen oc indsegle/ at wii skulle faa hans naade oc miskundhed oc affløsning aff vore synder oc bliffue salige Thi Christus sagde selff Det er mit blod som vdstyrtis for eders synders forladelse / Saa tit som i det gøre / da gører det i min hwkommelse Det er at i skulle komme i hw at vor Herre haffuer loffuit eder i euangelio affløssning aff eders synder Det er inted offer / det er icke helder Gudz tieniste/ D vii Men det gør off || visse paa Gudz løffte/ och kommer vaare siele till notte och gode

✿ Thi at saa tit som vor samwittighed er mistrøstig eller twilactig och beswaret met nogen synd Da skal mennisken bekende sig fore Gud ath vere en syndere/ och anamme hans legeme oc blod till sine synders forladelse / och til sin troes stadfestelse/ och till sin samwittighedz hugswalelse/ ath han er da skilt ved synderne Her vdi skal huer sta fast i den rette tro/ thi at vantro gør hwert mennisske wuerdig til ath anamme Sacramentet Och hwo som anammer det i vantro Han tager det sig til en dom oc fordømelse Thi skal ingen tencke huorledis han skal gøre sig verdig til at anamme Gudz legeme met sin faste bønner leffninger eller scrifftemaal Thi at hagde en

negen giort alle disse sticke Oc hagde han en der till met all verdens anger oc rwelse oc alle deris gode gerninger/ oc han feglede i troen/ eller hagde icke en ret tro/ da vaare han wuerdig til at anamme sacramentet Han torff icke helder frocte faar synden/ om han ellers tocker hende ille at vere thi ath Christus er der fore kommen ath han vill løse sit P vii* folk aff synderne och gøre dem rene Christus kom icke helder til verden at kalle retferdige/ men syndige mennisske Math v capittel/ Christus skickede det Sacramente all ene faar syndernis skyld/ Der faare skulle synderne nøde och trenge hwert mennisske til ath anamme det hellige sacramente ath han maa bliffue skild ved dem/ Hwer skall haffue stor begering och tørst der till/ Och en dog ath han hagde icke scrifftet sig Da skal han alligeuel trøstelige och gladelige gaa der till met en god tro och ith fast haab til Gudz store naade och miskundhed och anamme saa Sacramentet till sine synders forladelse/ Thi det maa endelige vere sandingen ath vaar tro gør off all ene retferdige oc salige/ Det oc er wist sandingen det vaar Herre selff sagde Matthei ix capittel/ Din tro giorde dig salig/ Thi ath all ting er dem mwelig som tro/ Den som lidet tror han faar lidet/ Men den som tror meget oc fast han foruerffuer meget som Christus siger Mathei viii capittel/ och i det xv cap/ || Dig skall skee som dw tror/ och som dw P viii wilt Man skal icke rædis for synderne/ thi man skal ey mere see dem mod sig om man ellerss anammer Sacramentet met en ræt tro

Huorledis skal ieg tro at der er kød och blød i Sacramentet

Hver skal tro paa Jhesu Christi egne ord som han sagde till sine Apostle der de sade till bordz met hannem Dette er mit legeme som skall giffuis faar eder/ Och det er mit blod som skall vdstørtis faar eders synders forladelse/ Disse ord och løffte skall hwer haffue i sit hierte och tro dem stadelige/ thi at Christus sagde dem met sin ægen mund Hwo deth icke tror han skall dø/ och han

er och aandelig død faar Gud/ Lige som Aaron døde/ som der
staar Numeri xx cap Faar han icke trode Gudz egne ord/
Hwo som icke anammer disse ord meth Troen / Han er
wuerdig til ath anamme deth Hellige Sacramente / Oc han
forkrencker Cristi ære och vil gøre hannem till en løgnere/
P viiiᵃ Thi skall huer merke deth Christus sagde || mit legeme skall
giffuis for eder Der met loffuer han alle cristne mennisske at
de skulle dø for vden sielens skade / oc faa en gledelig op-
standelse Thi at Cristus er der fore død for.oss/ at han ville
gøre den ewindelige død til inted Brødet er ith tegen oc
merker och stadfester det fors[c]reffne loffte/ ath vaare synder
skulle forladis oss och at wii skulle faa den ewige salighed/
Der faare skall menniskten vere viss paa i det brødis anammelse
at Gud vil giffue hannem alt det naadelige/ som han haffuer
loffuit hannem/ Hwer skal da tencke/ nv er ieg viss och tryg
paa det som Cristus loffuede mig oc sagde Mit legeme skal
giffuis fore dig / Oc huer skal vere viss paa ath den ewige
død kan icke skade hannem/ men Gud hielper oc fører hannem
till det ewige liff Blodet giffuer afflossning aff synderne om
man tror/ thi ath Christus sagde/ mit blod skal vdgiffuis til
eders synders forladelse/ Disse ord rense hwer aff sine synder
som tror paa dem/ Thi ath troen gør dem Gudz ord nottelige
som fast tro paa Gudz ord oc løffte/ Naar nogen annammer
C Gudz trøstelige och gode løffte met troen/ da bliffuer han ren
oc klar fra synden/ som Cristus siger Joannis xv capit/ Nw
ære i rene fore de ord skyld som ieg talede till eder

Hwad skall ieg swar naar nogen spør mig at hui ieg anammer Sacramentet

✿ Da suare mine synder nøde oc twinge mig der til/ thi de ville ellers plat forderffue och døde mig / Jeg kan ingeledis selff hielpe eller besterme mig fra dem/ thi gaar ieg til Gudz bord oc anammer det hellige Sacramente til en hielp oc trøst mod mine synder ath ieg kan frelsis fra dem

Naar nogen spør hwad ieg troer

✿ Da swarer ieg hannem saa Jeg troer at Jhesus Cristus tolde død och pine for mig oc ath han frelste mig fra synden/ dieffuelen helffuede/ oc fra den ewige død/ Oc at han haffuer all eniste fornerffuit mig hiemmerigis glede Oc at det saa er i sandhed Da anammer ieg det hellige Sacramente der paa till ith vist tegen oc pant och till en ewig ihwkommelse aff Christi død oc pine

Hwad er Sacramentens nøtte och gaffn

✿ Det gør off førft til Cristi brødre och medarffuinge/ Saa at wi bliffue ith legeme met Cristo/ siden gør det oc ath wii bliffue ith legeme met huer andre/ det er met alle cristne mennisfe/ Disse twende fructer screff. S. Po. Corin. x. cap. Vii ære alle sammen ith brød som æde aff ith brød

Hworledis gaar det till

✿ Det gaar saa til at wii regne oc legge off til gode/ alt det Cristus haffuer fornerffuit met sin død oc pine/ Saa ath wi kende i vaar samwittighed at wii forlade off inted til vore gode gerninger elle[r] fortieniste/ Men wii skulle forlade off all eniste paa Jhesu Cristi naade oc miskundhed Thi han er Herre offuer alting baade offuer dieffuelen/ døden synden/ fordømelsen/ oc alle creature/ Han er aldermegtist/ veldigst viss retferdig oc god/ oc fwld aff al dygd/ Disse gode ting bliffue alle sammen vaare/ men icke aff den gerning ath wii anamme Sacramentet/ Men ved || troen/ naar wii tro ath E ii Christus haffuer giffuit sit liff oc legeme i døden for off Der met bliffuer dw och en Herre om dw tror/ baade offuer den ewige død helffuede dieffuelen/ oc synden/ oc megtig offuer alle creature oc der til met god oc salig/ men icke for din egen retferdighed/ men fore Cristi retferdigheds skyld som er din egen om du tror po hannem

Om nogen spør dig at huad dw anammer der / oc huor faare dw anammer det

DA swarer Jeg anammer der Jhesu Christi legeme och blod thi Jhesus Cristus sagde at mine synder skulle der met affthoes oc forladis Oc der fore haffuer han her skicket mig sit kød oc blod/ til ith tegen oc indsegle ath ieg skall vere viss paa ath mine synder ere mig forladne der met/ Oc ieg skall do i den tro ath hans legeme blod død och pine staa fore alle mine synder/ och haffue giort fyllest for dem / oc høre mig der faare till/ Hwor denne tro icke er da er det best ath man bliffuer der fra/ och icke anammer Sacramentet Det C ii gøris och siden storlige || behoff at troen betheer sig/ oc lader sig kende oc merke for andre mennisker ath wii tro Oc wii skulle och beuise vor induertis tro met wduertis gode gerninger mod alle mennisker ath de kunde see oc merke ath wii rettelige tro ☆ Der fore kere ven acte och befinde det / at det hellige sacramente stadsester oss i troen/ At wi skulle der effter handle tale gøre och leffue kerlige met huer andre/ oc bethe oss venlige mod vaare ieffn cristne Merk och ath dieffuelen kommer fore dig naar dw skalt do oc holder oc betheer dine synder for dig/ paa det ath han skal komme dig til at twile paa Gudz naade oc miskundhed eller at falde i mishoff Thi ær det gantske nøtteligt at man anammer dette hellige Sacramente/ ath man kan da staa fast mod dieffuelen der met oc sige/ See dw onde fiende/ Jeg setter det hellige sacramente oc Gudz ord mod dig / min tro skall icke bedrage mig far bort din vey/ ieg haffuer inted ath gøre met dig Cristus giorde fylleste fore alle mine synder met sin død och pine/ Saa offuer vinder man dieffuelen och hans fristelse

C iii

Hielpe vaare gode gerninger da inted

DEt er vel sandingen at wi fødis alle verdens och fordømelsens børn aff vor egen nature / Thi skulle wii inted sette vort haab eller trøst til vore egne gode gerninger

Ath wii kunde fortiene vor synders forladelse eller nogen salighed met dem i nogen maade Men wii skulle mistrøste paa alt det gode som wii kunde nogen tid gøre / Oc forlade oss all eniste til Jhesu Christi død och pine och hans fortieniste/ Ath wii skulle der met bliffue salige / oc met ingen anden ting hwerken met verdskyld eller fortieniste/ som S Pouil screff Rom. iii. capit. saa / De bliffue gierde retferdige oc salige for vden all deris fortieniste ✿ Dette er ith fundamente oc hoffuit stycke i den cristelige lerdom / Ath wi kwnde icke gøre bod eller bedring faar synderne meth vaare egne gode gerninger / eller affslette dem det met i nogen maade / Men wii skulle fast oc visselige tro ath Christus || haffuer all ene C iii affslet dem met sin død och pine oc giort fyllest for dem Denne tro hun affsletter alle vaare synder for vden alle vaare egne gode gerninger som S Pouil siger til de Hebreer i cap Han fuldkommede vaare synders renselse och forladelse ved sig selff (Det er Christus haffuer renset alle vaare synder aff oss met sin haarde død och pine)

Sig mig hwad synd er

Synd er en twer vilge/ och anden vilge/ och egen vilge/ som andet vil en Gud vil/ Dette skal huer saa forstaa/ ath huilken som will vere Gudz ven eller komme for hans ansicte han skal gøre effter hans vilge/ och arbeyde vaage/ bede och haffue en rolig siel oc samuittighed/ oc lade Gud skicke alting met sig effter sin vilge / oc inted knwrre der emod / oc holde sig aff onde gerninger oc synder / Hwo som icke saa effter folger Gudz vilge / Och icke wil det som Gud wil/ Oc icke lader det som Gud haffuer forbudet at gøre/ han thaar icke tencke at han er Gudz ven/ Eller ath han kan noget tencke / tale || eller gøre som Gud er behageligt Der faare C iiii siger Christus Joannis xv. ca. J ere mine venner om i gøre deth som ieg binder eder / Han sagde ydermere / Jeg kalder eder icke nw mine [tienere]/ men mine kere venner/ thi ieg haffuer giffuit eder til kende alting som ieg hørde aff min fader/

✿ Kere broder hwo der gør det Christus biuder oc vil/ han er hans ven/ Hwo der lærer Gudz bud oc vilge Oc gør det han vil oc biuder/ han er Gudz ven Her emod hwo som icke lader sin vilge vere aldelis lydactig vnder Gudz vilge/ oc icke forlader at leffue effter sin egen vilge/ och leffuer effter Gudz vilge Han torff icke tencke at han er Gudz ven/ eller paa den rette salighedz vey

✿ Tag ith exempel aff disse ord/ De staa icke vel til sammen som icke haffue en vilge Men naar to haffue en vilge/ da ere de endrectelige oc fredsommelige tilsammen/ Men naar de haffue atskillige vilge/ da forligis de icke tilsammen/ men de bliffue twedractige oc wuenner Hwo som leffuer effter
C iiii° Gudz vilge han er hans ven/ Hwo som er emod || hans vilge han er hannem icke behagelig som Christus siger Luce xi cap. Hwo som icke er met mig han er mod mig Lige som han ville sige Hwo som leffuer oc gør mod min vilge han er mod mig/ och alt det han gør det er oc mod mig/ oc han synder mod mig i alt det han gør oc lader/ Nw er Christus Gudz alder keriste Søn som kom til verden ath gøre sin faders vilge och icke sin egen/ som S Hans siger v. och vi. cap/ Hwo som nw vil haffue en vilge met Cristo/ han skal oc gøre effter Gudz vilge/ thi han siger Jeg kom icke at gøre min vilge/ men min faders Han sagde oc Fader din vilge ske oc icke min

✿ Thi er ingen en ret Christen vden han haffuer en vilge met Gud/ oc vil alt det gud vil Oc ath han gør begerer/ oc lader alt det som Gud vil/ oc inted andet/ Huo som det vil oc gør han er Gudz ven oc er født aff Gud oc han kan icke synde/ som S Hans siger i sin første epist. iii. cap. Thi hwert menniske som gør Gudz vilge det er Gudz broder søster och moder/ som Cristus sagde Marci iii. cap. och Math.
C v xii c Der met er det her || nw nock sagt Ath de som ære Gudz venner de gøre hans vilge oc gerninger oc han er deris indfødde ven/ ✿ Naar nogen leffuer aldelis effter Gudz vilge for vden alt haab til nogen serdelis løn/ eller verdskyld/ oc for vden all fryct oc fare for nogen pine/ oc

for vden all begering til noget der fore/ men all enifte gør vel for det er Gudz vilge/ Han bliffuer forened met Gud/ ath han bliffuer en aand met hannem/ Naar man er saa till enff met hannem och bleffuen hans ven Da er han vel til fredz met alt det som Gud gor oc lader met hannem/ och alle andre creatur Oc det behaffuer hannem altingest vel ehuorledis Gud skicker och gor alting Det behager oc Gud vel alt det samme menniske gør oc lader/ oc øffuer sig vdi Oc det synder icke saa lenge det bliffuer i Gudz vilge som der staar i den første S Hansis epistel iii. c. Thi alting kommer oc regnis dem til gode som elske Gud som S Po/ screff Rom viii All ting er dem ren oc nøttelig som tro/ och til Titum i cap Der staar oc Deutro xxii Er det saa ath dw hører Gudz røst oc ord || da skalt dw oc alt dit bliffue velsignet E v

❦ Gud fader oc Christus hans Søn/ rense alle synder aff dem som leffue effter Gudz vilge Er det saa at dw tror paa Christum oc haffuer en vilge met hannem/ som vinquisten er aff en nature met sit vintræ Saa bær dw oc god frwct/ oc Gud renser dig at dw kant bere mere och bedre frwct/ och han gør ath din frwct bliffuer ewindelige fore Gudz ansicte som S Hans screff xv. capittel

Anammer Gud icke da de gode gerninger som en gør aff sin egen vilge

MEn gør han icke/ en dog ath han daglige fastede baade holle hellige dage/ oc tende mange liwff/ oc brende røgelse/ oc lesde oc swnge tider/ eller bygde kirker oc klaaster oc offrede sølff guld oc penninge/ fæ qweg eller andet i Gudz ære/ da er det altsammen forgeffuis oc inted bewent Hwor faare kere brøder Thi Gud siger Esaie lviii capit. Der i fastede da vaar eders egen vilge merckt oc || befwnden/ Jngen E vi skall gøre deth hannem tøckis gaat at vere/ vden Gud haffuer det budet En dog ath hannem selff tøckis ath det er vell giort Thi Esaias screff vii cap. Ath Kong Achas begerede icke tegen effter Gudz vilge/ men effter sin egen vilge/ och der

fore straffede Gud hannem/ som wi læse i den Kongelige bog xvi capittel. Saa giorde och Phariseerne/ som der staar Matthei xii capittel

✿ Saa er det nw meningen at hwer skall forlade sin egen vilge och begering/ och gaa fra all sin egen opsat och gerning/ och fra alt deth som hannem tockis gaat ath vere/ eller vel giort ath gore eller lade/ Och giffne sig aldelis vnder Gudz vilge och till de gerninger som han vill gore i hannem eller ved hannem Thi ath de gerninger met huilke wii ville noget fortiene aff Gud/ de skulle icke vere vaare gerninger men hans/ thi at ere de vaare egne gerninger/ da ere de onde och fordømelige/ thi ath menniskene kunde inge gode gerninger gøre aff deris egen mact/ vden Gud gør dem

C vi

Om nogen god gerning skeer i en god mening skal hwn da inted vere nøttelig dwelig eller gaffnlig

DV haffuer nw hort at dw skalt altingis leffue effter Gudz bud och vilge/ om din gerning skall tockis Gud Och icke effter din egen vilge/ eller gøre det som dig tockis gaat ath vere eller nøtteligt/ Thi al menniskens tid leffnid och gerning/ oc alt det han beder lader eller gør huilis eller wmagis/ vaager eller soffuer/ begyndeff det icke och goris oc endis effter Gudz vilge Da ære de alle sammen forgeffuis giorde oc inted bewente Thi Gud vill haffue de mennisker som leffue effter hans bud och vilge som Esaias screff i sit xlvi c. De[r] fore siger oc Gud Esaie lxii Dw skalt kallis min vilge i dem Huo som leffuer effter sin egen vilge/ han er icke Gudz ven eller tienere/ Er han icke Gudz tienere da kan han icke gøre nogen gerning som Gud behager Thi Gud siger Esaie i ca. Ederff høgtid oc fest er vederstyggelig faar mig

C vii ✿ Saa hører dw nw ath synden er icke || andet/ en ath icke ville som Gud vill Oc ath man vender sig fra Gud oc til creaturene som S Pouil screff Rom. i. ca. Eller det er

met wlydighed / som mennisken gør naar han vil icke lyde Gudz bud och vilge Der om screff Oseas saa x. ca Jsraell dw bliffuer bedragen i din vilge och xiii cap Jsrael din forderffuelse er aff dig selff Her aff kant dw merke om en god gerning som skeer aff en god mening er god eller icke Thi S Po siger iiii cap/ till de Corinter Jeg ved inted ont met mig/ der faare er ieg icke retferdig / som han ville sige/ En dog ath ieg haffuer giort det i en god mening som ieg giorde/ da kan det alligeuel ske / ath ieg vaar bedragen Men ieg haabis till Gudz barmhertighed oc naade Thi Gud er den Herre som oss dømer/ wii kunde icke selffue døme vore hierte

✿ Der fore skulle wii icke tro eller forlade oss paa vaar egen gode mening / thi der er inted mere bedrageligt mod mennisken en hans eget hierte oc fornwfft / som der staar Gene viii cap Men wii skulle bede Gud ydmygelige aff alt vort hierte ath han vil verdis til || ath lede oss i sit liwff oc E vii
veye ath wii mwe leffue effter hans vilge / Saa bad Kong Dauid oc sagde Herre leed mig i dine veye/ ath mit hierte maa glede sig i det at det frøcter dit naffn / Thii at den attraa och begering som oss drager til nogen gerning hwn er oss wbekent / saa ath wii icke vide hweden hun kommer / eller om hwn er god eller ond/ Men de som ere aandelige oc haffue dødet deris begerelser / de kende vel om de ere gode eller onde / Dauid mente ath han giorde det i en god mening at han lod telge folket Men det vaar icke Gud teckeligt som der staar i den anden Kongelig bog xxiiii. cap. Saa læse wii oc om Kong Saull / Ath han mente ath han giorde Gud der met storlige til vilge ath han offrede aff det beste qweg oc fæ/ som han tog fra Amalechis folk/ men Gud behagede det inted som der staar i den første Kongelig bog xv. cap. Joderne mente ath de giorde det i en god mening ath de pinte vor Herre til døde och de bleffue dog bedragne der vdi

✿ Der fore naar dw siger at dw haffuer || noget giort E viii
i en god mening/ da est dw alligeuel wwiss der po/ om det er vel eller ilde giort eller effter Gudz vilge/ Saa kan din samwittighed ingen grund eller ro finde / thi dw est altid wwiss

po din egen mening fore dw kant icke kende dit eget hierte/ som Jeremias siger xvii cap. Menniskens hierte er dybt och wbegribeligt/ Jngen kan rettelige kende sit eget hierte til grwnde/ eller sin samwittighed/ Men Gud er den som all ene vid och randsager alle menniskis hierte och deris induertis mening/ som Dauid siger i den vii. Psalm

✿ Dw kant meget mindre dome en andens hierte och samwittighed/ huilket Gud hør all ene till ath gøre Der faare skall ingen sticke eller sette sin leffnid paa sin egen gode mening/ eller tøcke/ eller paa noget menniskis bud/ vilge eller raad/ Men all ene paa Gudz ord och vilge om han vill fare vell och bliffue salig/ thi ati dem finder man fred ro/ ære och salighed som Dauid siger i den cxviii. Psalm/ De haffue stor
C viii fred och ro som elske din low och bud/ || de falde icke helder om ✿ Tencker paa Adam oc Eue huorledis det gick met dem saa gaar det oc met oss/ naar wii følge effter vor eget gode tøcke och mening och lade Gudz ord oc vilge till bage Da falde wii och i synden/ oc i Gudz fortørnelse oc vrede som de giorde

Huorledis ieg skal forstaa och vide hwad retwished er

MErk kere broder at der er twende honde retuished/ den første er fremmet och vduertis indgyden i oss Oc det er den met huilken Christus er retwiss oc gør oss retferdige ved troen/ som S Pouil siger Corin/i ca/ Christus er vorden vor retferdighed oc vished aff Gud/ Christus siger Joannis xi cap/ Jeg er opstondelsen oc liffuit Hwo som tror paa mig han skall icke dø ewindelige Och i det xiiii ca Jeg er veyen/ sandhed/ oc det ewige liff Der fore giffuis Christi retwished menniskene i doben/ Ath wii skulle altid bliffue i ret penitentz oc døde vaare synder oc onde begerelser/ Saa maa huert
ʃ menniske glede || och frøyde sig i Christo met trygthed/ oc en fast tro oc sige/ Christi retferdighed død oc pine hør mig til/ oc alt det han talede giorde och led her paa iorden/ Thi han giorde det altsammen for mig oc for alle menniskis skyld

Saa bliffuer Christi retferdighed/ och hans død oc pine min ved troen som ieg haffuer til hannem ✿ S Pouil siger Rom. i. ca. Den retferdighed som gelder for Gud han obenbaris i euangelio/ Det er den retferdighed som icke kommer aff dine gerninger/ men aff troen och i troen/ Den retferdighed met huilken Gud acter oss ath vere retferdige/ oc holder oss for retferdige/ Hun kommer icke aff vaa[r]e gerninger/ men aff troen som wi haffue til Christi fortieniste Thi er Cristi død/ pine och verdskyld vaar huilket oss er altsammen skencket och giffuet naadelige oc barmhertelige aff Gud aldelis forgeffuis och for inted/ Thi ath wii hagde fast mere fortient ewig vrede fordømelse oc helffuedis pine Thi siger Dauid i den xxxi Psalm/ Herre ieg tror paa dig lad mig aldrig beskemmis/ frelss mig faar din retferdighed skyld/ ‖ han siger icke for F min retferdighed/ men for din Det er for Christi retferdighed/ som er bleffuen vor ved troen/ oc ved Gudz naade och barmhertighed

Hwad er den anden retwished

DEnne retwished er vor egen retwished icke fordi ath wii gøre hannem all ene selffue/ Men at wi gøre hannem met den første retwished som er met Gudz retuished/ Denne retwished skeer meth god øffuelse i gode gerninger/ Først ath man skal twinge och døde sit legeme fra synderne och fra onde begerelser och løste/ som S Pouil screff till de Gallater v. cap. De som høre Christo till de haffue plaffuit och kaars festet deris legeme met synden och onde begerelser/ Den anden retferdighedz gerning/ Er ath man skall gøre miskwndelige gerninger mod sin ieffn christen/ och hielpe och trøste hannem ehuor han kan/ och elske hannem i alle maade

Tredye retwishedz gerning

DEt er ath wii skulle altid ydmyge oss fore Gud oc fracte s ii hannem S Pouil siger til Titum i cap Ath wi skulle

leffue retferdelige edrwelige oc mildelige oc gudelige her i verden Retferdelige mod alle mennifke Edruelige mod off selffue / at wii skulle twinge vore legeme fra offuerflødighed oc fra kræsenhed i mad oc dricke/ Gudelige oc mildelige mod Gud Det er ath wii skulle mildelige oc gudelige bliffue i Gudz ord oc lerdom oc vere dem lydelige met kerlighed oc tro dem fuldkommelige Disse trende retferdighedz gerninger ere den første retferdigiff frwct oc gerning ✠ Nw at tale endelige om denne retferdighed Da er hun en tro som gør saadanne forscreffne gerninger/ oc hun kallis Gudz retferdighed/ thi ath hwn er Gudz gaffue/ och han acter oc elsker hende Oc hwn kommer mennisken till ath gøre hwer mand det han er hannem plectig och det han bor ath gore hannem/ Thi ath met troen bliffuer mennisken qwit fra synden/ och faar løst till Gudz f ii bud oc vilge Der met gør han Gud || loff oc ære oc betaler hannem det han er hannem plictig Naar han tiener menniskene veluillige ehuor han kan/ da betaler han huer mand der met/ det han er hannem plictig Saadan retferdighed kunde wi icke gøre aff vor egen nature/ eller met vor egen krafft/ mact/ eller fri vilge/ Thi ath lige som ingen kan selff giffue sig troen Saa kan han och icke tage vantroen fra sig selff met sin egen mact/ thi er det altsammen synd som skeer vden troen som S Pouil screff til de Romme. xiii cap Saa siger oc vor Herre Joannis xvi cap/ Naar den Helligand kommer/ da skal han straffe verden for synden/ thi de trode icke po mig Som han ville sige Trode de po mig da vaare deris synder dem forladne som de haffue giort Thi ieg ved ath de kunde icke andet en synde aff deris egen nature/ Men det skall fordome dem/ ath de ville icke tro ath ieg vil hielpe och frelse dem/ och forlade dem deris synder

Kan ieg icke afflegge mine synder met gode gerninger

f iii WIlt dw bliffue qwit fra dine synder/ da maat dw haffue andre gerninger der till en dine egne/ met huilke dw kant afflegge dem Thi dw kant icke andet en synde met alle

de gerninger som dw gør Oc dw synder oc i de gerninger som dw ment at dw vilt gøre Gud loff oc ære met for dine synders forladelse/ oc forlige dig met hannem oc gøre fyllest for dine synder/ Hworledis vilt dw kere broder da afflegge synderne met synder/ och met syndelige gerninger/ Thi at dw synder och i de alderbeste gode gerninger som dw kant gøre/ thi ath dw gør dem icke veluillige/ och met ith gaat glat och frit hierte met ret kerlighed Thi ath vaare det saa at dw icke froctede faar Gudz straff och vrede/ Da lode dw vel saadan/ bod/ bedring oc gode gerninger bliffue til bage/ oc gierde dem icke

Kere broder dette haffuer ieg icke før vist

✿ Vor Herre Jhesus Christus siger Jeg kom der faare til verden at ieg ville sige oc forkynde det for menniskēn/ Ath alle deris || gerninger ere synder/ och ath de kunde icke f iii*
selffue frelse dem/ Hagde dw oc andre menniske det wist da hagde vor Herre icke hafft behoff ath kommet til verden och lært off det

Hvorledis skal man da hielpis

DV skalt tro paa vor Herre Jhesum Christum vor frelsere/ ath han haffuer bort taget dine synder/ oc giort fyllest for dem met sin død oc pine Tror du det saa haffuer du Cristum/ oc affløssning aff alle dine synder Tror dw det icke da kant du aldrig bliffue quit ved synderne/ men du falder altid io dybere och dybere i dem/ Der fore kere broder vilt dw bliffue god oc retferdig/ da er det icke nock at dw gør vduertis gode gerninger men dw skalt gøre dem aff dit hiertis grund met løst oc kerlighed/ for vden all tuang nød froct oc fare skyld Saa at dw haffuer ingen fare for døden/ dieffuelen/ synden fordømelse eller pine for dine synder/ thi at du tror visselige ath Christus haffuer forladet dig dem/ Der fore skalt dw vere glad oc ved ith frit mod met en ren

f iiii oc god samuittighed/ thi du est viss po at Gud haffuer forladet dig dine synder fore din tro skyld/ som dw haffuer till Cristi dod och fortieniste Och dw vist ath dw haffuer Gudz vendskaff och staar vell met hannem for din stadige tro skyld

✿ Denne faste tro som du haffuer til Gud ath han haffuer forladet dig dine synder/ oc ath dw haffuer venskaff Den kant du icke fortiene eller fornerffue met nogre gode gerninger Och inted mennis ke eller noget creatur kan giffue dig hende/ men Christus all ene som er opfaren till hiemmelen ath man kan icke see hannem/ Men wii mwe och skulle tro ath han er altid wsynlige hoss oss och vill hielpe oss i all vaar nod/ sorg/ och modgong/ som han siger selff Math. xxviii capit. See ieg skal vere hoss eder til verdens ende Saadan en tro gor oss tacknemmelige oc retferdige for Gud/ oc Cristus giffuer oss den Helligand i vore hierte som gør oss løstige oc glade til at gøre alle gerninger veluillige/ Saa gøre wi siden det Gud behaffuer/ oc budet haffuer met it frit oc glat mod f iiii* Oc lide gerne alt det onde sorg nød oc modgong || som oss hender och tilkommer/ och dø gerne naar det er Gudz vilge ath det skall ske

Huorledis skal [ieg] kende en god Christen

HVo som kender Gud met en ret tro/ huilken bekendelse er det euige liff som S Hans screff xvii cap. Han elsker Gud offuer all ting oc sin ieffn cristen aff all sin mact/ Vor Herre siger oc Joannis xiii . ca. Huer man skal der aff kende/ ati ere mine disciple oc tienere/ om i elske hwer anden indbyrdis/ thi det er mit bud/ oc alle Propheterne och budordene henge der paa/ Lige som ith vngt træ bliffuer kænt aff sin ny frwct/ Saa bliffuer oc ith menniske (som er fodt paa ny och er i Gudz venskaff) kent aff sin ny frwct och gode gerninger/ Thi han gaar daglige fram mere oc mere i dem/ och foroger dem altid som Christus siger Joannis xv. Hwer vinquist som icke bær frwct i mig/ den skal min fader aff skere/ Oc hwer som bær fruct i mig/ den skal han rense

ath han skall bære mere frwct ✿ Huilke aandens frwcter ære/ oc huilke legemens gerninger oc synder ere Det finder f v dw til de Galla. v. ca. Gud er kerlighed oc huo der bliffuer i kerlighed han bliffuer i Gud/ oc Gud bliffuer i hannem/ som S Hans siger i sin første epistel iiii cap. Oc om wii holde Gudz bud som icke ere sware/ da bliffue wii i Gudz kerlighed/ oc offuervinde verden Thi hwo som bliffuer født aff Gud han offueruinder verden/ Alle som tro paa Gudz naffn de ere hans born Oc de synde icke mere/ thi ath Gudz naade oc ord bliffuer hoff dem/ thi at de ere fødde aff Gud/ oc elske huer anden/ oc gore deth Gud er behageligt De elske icke deris ieffn cristen all eniste met twngen oc ordene men met gerningen oc sandhed De det gore de ere rette cristne oc Gudz børn/ Thi ath de tro visselige ath Jhesus Christus anammede mandom oc ith fødeligt legeme oc tolde død oc pine for oss/ Oc de vide ath Gud regerer gør oc skicker i dem alle de gode gerninger som de gøre/ Det er at de legge Gud al eniste til/ all loff priss oc ære/ och alt det som de gøre och skicke kunde Och det han || huer kende met den aand som f v° Gud haffuer giffuit oss Oc saadanne gode cristne de haffue inted ath gøre met verden mere/ de acte hende icke helder der effter Thi alt det i verden er/ det er icke aff Gud/ men det er aff verden oc aff verdens høffding (som er dieffuelen) Och det er hofferdighed/ legemens onde begerelser oc løste/ och mange vtalige synder ✿ Hwo som icke elsker Gud offuer alting och sin ieffn christen aff ret kerlighed/ oc tror paa Jhesum Christum hán er icke en ret christen/ men ith vantro menniske oc en falsk christen/ oc emod Christum Thi han kiffuer/ trecter/ bander/ sender/ och taler ille til andre/ oc fortaler oc dømer andre/ en dog han vid icke huad de mene i deris hierte/ oc han flyer Gudz ord oc lerdom/ oc vill icke høre ret sandingen Men han holder det for daareri oc løse ord/ oc vill bliffue god retferdig/ oc salig met sine egne gode gerninger oc verdskyld som han men at gøre eller lade gøre Och han vill icke befinde eller tro ath Jhesus Christus anammede mandom/ och gierde fyllest for

hans oc alle synder Sodant ith mennisfe er dieffuelens barn
f vi oc icke Gudz || barn Saa lære wi vel at kende Gudz born och dieffuelens born Huor der er icke en ret leffuendis och fast tro til Jhesum Christum/ der er al mennisfens leffnid falst ond oc vantrolig Oc saadanne mennisfe som staa oc lide po deris egne gode gerninger/ de ere verre en Joder oc alt det de gore i saadan en falsf tro det er synd

Huorledis skal ieg tiene helgene effter thi at man skal icke bede hielp aff dem

KEre broder merk vel at wi haffue all ene en middeler och talssmand faar oss till Gud som er Christus/ som S Pouil siger til Timotheum ii. c. Der er all eniste en middeler oc en talssman mellem Gud oc mennisken/ som er Jhesus Christus/ Vaar Herre siger Joannis x. ca/ Jeg er dorren Huo som gaar ind ath mig han skal bliffue salig Oc Joannis xiiii ca/ Jeg er veyen sandhed oc liffuit Ingen kommer til Gud fader vden ved mig' Oc all vor salighed staar all eniste paa Christum oc icke paa nogre helgen som Engelen sagde till Josep om Jhesu Christo Math i capit/ Han skall frelse sit folk aff synderne Oc det er den ypperste
f vi' ting som wi skulle vide || ath Christus kom till verden ath frelse oss aff vaare synder Christus siger oc Joannis vi/ ca. Ingen kommer til min fader vden i gennem mig Der stor i Apostel gernin. iiii. ca Der er inted andet naffn giffuit menniskene som de skulle bliffue salige vdi/ vden i vor Herris Jhesu Christi naffn/ Christus siger oc Joannis xvi. ca. Hwad i bedis aff min fader i mit naffn/ deth skall han giffue eder Gud fader teckis al ene vdi Jhesu Christo S Pouil til de Corinter iii cap. Ingen kan legge en anden grundual en den som lagt er som er Jhesus Christus Aff disse ord maa huer merke kere broder/ Hu[i]lken en vrang oc forderffuelig lerdom det vor oc er at man skulle bede robe och kalle paa Helgene om hielp oc trost Thi ath effter Gudz bud/ da skall man icke bede om salighed/ och hielp vden aff Gud al ene Dw skalt al

ene bede til Gud oc tiene hannem al ene siger Gud selff/ som S Po/ siger Rom. x. Oc Johel i sit ii[i] c/ Alle som kalle paa vor Herris naffn de skulle bliffue salige/ Man finder ingen sted i den hellige scrifft/ ath man skall kalle paa || helgene/ f vii
men man maa vell komme dem i hw/ oc loffue oc tacke Gud fore den tro oc ære han gaff dem/ Vii skulle icke kalle paa dem/ ath de skulle vere vaare talssmend eller middlere till Gud/ Men wii skulle bede/ Gud ath han vill komme sit loffte i hw som han loffuede vaare hellige forfedre och deris affkomme/ Oc ath han vil dele sin store miskundhed oc naade met oss/ som han giorde met dem/ oc alle sine helgene Och giffue oss den Helligandz naade til at wi mwe ræt tro som hans helgene giorde oc bliffue salige met dem Dette er icke ath bede till helgene Men det er ath bede till Gud ath han vill gøre naade oc miskundhed met oss som han giorde met dem Ath wii mwe loffue oc ære hannem ewindelige met dem/ Saa bad Dauid Moses och andre flere/ Ath Gud ville ihwkomme det loffte som han giorde deris forfedre Abraham Isaac oc Jacob Saa skulle wii oc bede ath Gud vil ihwkomme det han sagde/ Hwo som kaller paa mit naffn han skal bliffue salig/ Vii mue oc saa bede/ Herre Gud som icke forlod S Peder der han forsor || dig/ men dw lærde hannem der met/ Ath f viiv
han skulle kende sig selff ath han vor ith skrøbeligt menniske/ och icke driste paa sig selff/ Forbarme dig oc offuer mig/ oc forlad mig mine synder thi at din miskundhed och naade er icke nw minde en hwn vaar da/ O Gud som tog røffuerens siel aff kaarsset met dig til Paradis/ tag oc min siel til dig i min dødis time

✿ De vdualde som døde i troen de ere oss al eniste ith exempel aff Gudz store naade oc miskundhed Vii skulle visselige tro at al vor velfart oc alt det som oss kan komme til gode til liff och siel det er alt sammen i Gudz mact oc vold oc icke i hanss helgenis

✿ Her aff kant dw forstaa ath Christus vor Herre er all ene den som oss kan hielpe och trøste/ thi Gud hører inge syndere/ som Jøderne sagde som der staar Joannis. ix. ca

Fordi bleff Christus alle menniskis midlere oc talsmand/ Ath syndighe menniske skulle bliffue gode/ oc horde for hans skyld/ Men wii som ere her paa iorden/ wi ære alle plictige till ath
f viii bede fore huer anden till Gud/ || som vor Herre oss selff lærde i Pater noster Och wii skulle bedé om allis vor salighed vdi Christi naffn och icke i nogen helgens naffn Thi wii bliffue all eniste salige faar Christi fortieniste oc verdskyld/ och icke for nogen helgens verdskyld eller fortieniste ehuor hellige de kunde mest vere Der haffuer oc ingen helgen selff fortient sin salighed Men de haffue dem alle fonget aff Gudz naade oc miskundhed ✿ Men de leffuende helgene som ære fattige menniske siwge embetz folk oc huff arme folk som haffue mange smaa børn oc inted at giffue dem at æde/ Oc fattige encker oc vidwer/ oc faderløse børn/ oc andre fattige elendige cristne dem skall man hielpe tiene oc trøste/ och dele sit gotz/ penninge oc almisse met dem/ Oc icke giffue det muncke oc prester for messer oc vigilyes/ eller dem som ere karske oc swnde/ oc kunde selffue arbeyde oc fortiene deris føde Thi at det for biwdis i løwen/ at man skall icke stede biddere och tyggere. S. Pouil forbød det oc. ii. Tessalonicker. iii cap Vii høre ath somme vandre wtilborlige blant eder och
f viii' icke arbeyde || Men de gaa aarkeløse/ saadanne bede wii/ oc formane dem ved vor Herre Jesum Cristum/ ath de arbeyde/ oc æde deris eget brød oc icke gaa saa omkring och bede/ andre til skemme Han siger der oc Huorledis han arbeyede nat oc dag met sine hender/ paa det ath han ville ingen vere till tynge met sin kaast oc føde/ Seer oc læser alle vegne i den hellige scrifft Huorledis Jomfrw Maria Jhesu Cristi moder oc alle Apostlene oc alle Cristi tienere arbeyede/ oc ydmygede dem for alle menniske/ oc vore dem til tieniste huor de kunde/ och begerede ingen løn rente stat heder eller ere der faare i nogen maade/

✿ Det er Gudz bud oc vilge ath all ære heder oc loff skall gøris hannem all ene och ingen helgen Thi alt det de haffue/ det haffue de fonget aff Gudz miskundhed oc naade Huilken wii oc haabis til at faa/ Vii skulle bede Gud ath

han fore sin store misklwndhedz skyld/ vil giffue oss saadan en fast tro som hans helgene haffde/ Oc vnde oss tolmodighed i all vor modgong sorg nød/ plaffue oc pine som han gaff dem/ At wi mue || G haffue ith gaat hierte/ oc ith fast stadigt haab till hannem all ene ✿ O aldermegtiste Gud fader dw haffuer skenckt oc giffuit oss din kære søn Jhesum Christum aff din kerlighed oc naade/ Ath han skulle frelse oss met sin død och pine Oc han giorde fyllest for vaare synder met sin død och blodis vdgydelse Och han loffuede oc sagde/ ath alt det wii bede aff dig i hans naffn/ det skalt dw giffue oss/ thi dw hører hannem all eniste Thi bede wii dig ath dw vilt sterke och formere oss i din hellige tro/ och optende dit ewige ordis liwff i vaare hierte/ Och gore oss deelactige aff din Søns fortieniste oc verskyld/ Och vnde oss for hans død och pine skyld ath faa den ewige salighed

✿ O Herre Jhesu Christe giff oss naade til ath tro oc haabis al eniste paa dig Lige som dw gaff din hellige moder Apostle och helgene en fast tro/ haab och kerlighed/ och tolmodighed i deris modgong/ Oc vnd oss ath elske vaare ieffn christne Dw lærde oss selff ath bede/ Ath wii skulle kalle paa dig i vaar aand och i sandhed och bede for huer || G* andre saa Vaar fader som est i hiemmelen/ som S Mattheus screff vi. capittel

✿ Saa kant dw merke kere broder/ Ath vor Herre skickede den bøn paa det at vaare hierte skulle oplofftis till Gud met en fast tro/ och met it vist haab/ ath han vil aldrig forlade oss Men ath han vil vere oss en naadig oc barmhertig Gud oc dele sin hellige tro met oss/ och opliuse vaare hierte/ ath wii mwe acte/ besinde/ och ihukomme den store ære som han giorde sine helgene aff sin egen store naade Vii holde det och ath Helgenis ihwkommelse er meget nøttelig serdelis deris som den Hellige scrifft taler om/ Thii naar wii tencke huorledis Gud beuisde sig naadelige mod Jomfrw Marie oc Apostlene oc andre helgene Abraham Isaac oc Jacob oc andre flere/ da pamindis wii der aff/ ath haffue ith fuldkommeligt haab til Gud/ Oc ath loffue oc tacke

hannem fore sine velgerninger som han haffuer giort alle menniske / aff sin egen godhed oc naade oc miskundhed faar vden all deris fortieniste Oc wii læris der aff at wi skulle
G ii sette all vor tro oc haab || til hannem al eniste som de giorde Oc giffue oss aldelis vnder hannem / oc lade hannem gøre oc skicke alting met oss effter sin benedide vilge

Huor gaar det till met skerff ildz pine skal mand intet gøre effter de døde

DEn historie om Lazaro bewiser klarlige ath det er inted middell mellem helffuede oc hiemmelen huerken skerff ildz pine eller anden pine som man kan løsis aff som S Hans screff xi. c Merker oc vel i eders hierte vor Herris egne ord som staa Marci xvi. ca. Hwo der tror oc bliffuer døbter han bliffuer salig och huo som icke tror/ han skal fordømis/ Christus siger Troen gør en salig/ men vantro fordømer en S Hans screff xi. c. At Cristus siger Jeg er opstandelsen och det euige liff/ Huo som tror po mig han skal leffue en dog han vore død/ Nw maa Gudz vilge endelige ske/ lige som wi oc selffue bede i vor Pater noster som der staar Mat. vi/ Christus siger oc Joan/ vi / ca / Huo som æder aff mit kød
G iiʳ och dricker mit blod han haffuer deth || euige liff/ Oc ieg skal opuecke hannem paa den yderste domme dag/ Ath æde Christum det er ath faa hans krafft oc det ewige liff / och de som hannem anamme/ de haffue det ewige liff/ och bliffue opuacte aff hannem/ Men de som icke anamme oc æde Christum de faa inted aandeligt liff/ thi Christus spiser icke deris siele til grwnde Och Cristus siger det er det ewige liff/ ath de kende dig Gud Fader / ath dw est all ene den sande Gud/ och de bekende och Jesum Christum som dw vdsende som S hans screff xvii ca Christus beder oc all eniste till Gud fader for dem som anamme hans ord oc tro fuldkommelige paa dem/ ath han er vdgangen aff Gud Fader ❧ Pinen er vdslwct oc affslet ved Christum och ned swncken ved hannem/ Och synderne dø i dem som tror/ naar deris legeme dør/ Hwad bliffuer

da igen som der skal affslettis i skers ildz pine Dør en i ret tro da bliffuer han salig/ Dør han i vantro da fordømis hans siel som Cristus selff sagde Marci xvi. De som laade sige messe siunge vigilyes/ aartider oc bruge || andre saadanne G iii
sticke met lesning oc sang fore de døde/ ath de skulle komme dem till hielp oc trøst/ oc vdløssning aff skerss ild eller anden pine Och mene der met ath hielpe oc frelse dem der aff De forsige Christum och hans dødis oc pinis fortieniste oc gøre døden/ oc den rette tro til inted Thi vor Herre haffuer icke lært/ eller budet oss ath bruge eller gøre saadanne sticke Eller at scicke altere messer eller nogen anden evig sang eller tieniste for døde Eller ath gøre saadanne Preste eller muncke market/ eller andre geckerj oc bespottelser mod vaar Herre/ lige som han hagde icke giort fyllest neck faar alle synder Han siger Deutro. iiii. capit J skulle inted legge till mine ord eller tage fra dem/ Der skal oc ingen gøre det hannem tockis gaat ath vere thi Gud sagde/ at wi skulle bliffue ved Mosen och Propheterne och ved hans egne ord/ oc icke ved vaart eget gode tocke/ Och wii skulle ingen tro vden han bewiser det han siger met den hellige scrifft oc Jesu Christi egne ord/ S Hans siger i sin obenbaring xiiii c/ Salige ere de som dø i Herren || thi deris siele skulle huilis oc haffue ro G iii'
och lise/ deris gerninger følge dem Naar sielene ere saa salige Da sige Prester och muncke at de ere i skerss ildz pine/ oc haffue der sorg drøffuelse/ mørk oc atskillig plaffue Oc at de skulle løsis der aff/ met deris siele messer vigilyes aartider oc met andre saadanne løgnactige oc dictede paafindelser/ och syndelige fwnd som de haffue optenckt for deris eget nøtte oc gaffn skyld Effter thi ath Gud lader oss nw see oc lære aff sine egne sande ord den store forblindelse som wii vaare før vdi Da mwe de vel stemme dem selffue for alle cristne menniske som saadant en nw lære/ sige oc predicke fore nogre/ tuert emod gudz egne ord/ De som dø i troen deris siele ere der som det ewige liff trøst och glede er lige som Abraham sagde om Lazaro/ Oc Presterne oc munckene oc falske predickere som døde i vantro de ere i pine och plaffue/

och skulle der bliffue till de vdløsis och frelsis meth deris vigilnes och messer som de før sagde (och der skeer aldrig)

C iiii

Skal man sørge naar nogen dør eller lade ringe oc siunge oc bede for hannem

SAncte Pouil lærer dig det gantske vel til de Tessa. iiii. oc siger Kere brodre ieg vill icke dølge for eder om dem som dø oc soffue paa det ati skulle icke sørge lige som andre der icke haffue haab til det ewige liff oc opstondelse/ Thi at tro wii at Jhesus er død oc opstonden aff døde Da skal oc Gud føre dem met sig til salighed ved Jesum som døde ere

✿ Dw maat vell selff bede for din fader moder søster oc broder eller anden ven oc sige O aldermectiste Gud ieg bekender din mact oc velde/ Jeg beder dig ydmygelige for dennis siel Er det din guddommelige vilge da frelse hende fra den euige pine fore din kere Søns fortieniste skyld/ Oc det er nock ath han saa beder en tid eller tøswer faare hende met it gaat hierte Dw skalt icke gøre anden dag/ tr[e]dye dag/ ottende dag/ maanedz dag/ eller aarss dag effter hende/ som prester oc muncke haffue skicket/ dicted oc budet/ Ath de kunde men faa

C iiii v penningene oc siele gaffuerne for deris || messer marrket oc købmanskaff som de bruge daglige/ Man kan det obenbare see for øgene at naar nogen rig dør da saffnis presterne och munckene till kirken met deris købmandskaff som er vigilnes oc messer/ at de kunde da selge dem der best oc alder dyrist Thi de vide ath huer ville gerne haffue sin hustrw eller hosbonde fader eller moder/ slecting/ eller anden god ven til Hiemmerige/ oc ath de icke spare penninge der paa De vide oc vel ath mange ere saa forblindede ath de mene/ ath frelse deris venners siele snart aff pine met saadanne messer/ vigilnes sang och lessninger ✿ Kere broder huor fore sørger dw naar nogen din ven dør/ Hwi vilt dw vere emod Gudz vilge Gør dw ey mod Gud der met/ ath dw vilt icke at han skal gøre effter sin benedide vilge oc lade den dø som

han vill Job siger. i. capit. Gud gaff Gud tog/ Gudz naffn vere velsignet Vii haffue her ingen bliffuende sted i denne verden/ wi ere alle dødelige/ Det er dem en stor glæde ath de som ret tro/ thi ath de vide ath det ewige liff och glede folger dem effter || døden/ De vide och ath de synde G v saa lenge som de ære i legemet/ oc kunde icke fuldkomelige gøre eller leffue effter Gudz vilge/ Men de ere i dette dødelige legeme De robe fordi met S Pouil oc sige Jeg begerer ath skilyes fra mit legeme och komme och bliffue hoss Cristum Men de onde oc vantro mennisfe er døden gantske greselig grwm oc sorgelig/ Han er dem oc stor iammer sorg oc droffuelse/ De sige da oc tencke i deris hierte met swck oc graad/ Huort skal ieg nw hen/ huad skal ieg nw gøre/ we mig/ we mig/ met saadanne flere andre fortwilede ord/ dette sige de oc tencke for de tro icke ret De haffue inted hob tro eller loffue til Gud oc hanss miskundhed eller til Jhesu Christi dødis fortieniste/ thi maa der endelige vere stor sorg iammer oc greselighed paa ferde Der hielper da huerken messer vigilyes sang eller lessning/ Oc ey heller stort testamente som giffuis til kloster eller kirker prester eller mwncke faar nogen euig tieniste eller messer/ som sigis eller stictis for dem Det hielper huerken ringen eller bwngen for dem thi de døde icke i en ret tro/ || oc icke helder trode ath Christus hagde giort fyllest G for deris synder/ oc ville gerne frelste dem och vered dem miskundelig/ om de hagde begeret naade oc trod paa hannem

❦ Der faare skall man lade Gud raade oc betemme met de døde/ thi ath deris siele som trode ere i en god salig stat Loffuer oc tacker Gud fore sin store naade och barmhertighed som han gør met alle syndige mennisfe som han selff siger Jeg vil icke ath ith syndigt mennisfe skal dø (det er ewindelige) Men at det skall omuendis och leffue euindelige/ Huer skal sette sit haab til Gud naar nogen hans ven dør thi han giffuer hannem vel hustrw/ børn eller andre venner igen fore de han tager fra hannem/ Huer skall men tencke ath Gud hagde lent hannem dem/ oc ath han tog sit eget igen/ Hwer skall men haffue ith glat hierte til Gud/ och gøre lige som

den gode Job giorde Oc tacke oc loffue Gud faar alting/ Huer skall och bewise sin god tro till Gud som Abraham giorde der han ville offret Gud sin son Jsaac Tag oc læss
G vi Gudz ord/ oc lær at kende Christum || vaar Herre och hans vilge och budord/ och folg hannem gerne naar han vill kalle dig her aff verden/ Giff vel act paa den elendighed iammer sorg nød bedrøffuelse oc modgong/ siugdom/ skrøbelighed/ arbeyde/ oc anden megen sørgelig ting som menniskẽn hender oc tilkommer her i verden i hans liffnis tid Vent oc opløff dit hierte til Gud oc sig Herre vorde din guddommelige vilge met mig

Hielper icke vit vand till ath fordriffue dieffuelen met/ Eller ath stencke paa de døbis graffuer

DJeffuelen flyr icke for vit vand men al eniste for den som haffuer en ret tro til Jhesum Christum som S Po. screff til de Philip. ii. capittel. Alle kne skulle bøyeff faar Jhesu naffn baade i hiemmelen po iorden oc i helffuede Oc det skeer naar wii tro sandelige po Jhesu naffn Dieffuelen flyer icke for noget fordi at det er wiit/ huad helder det er vand Palmer salt/ røgelse vrter eller andet Men fenden oc
G vi* hans disciple bruge disse forscreffne || ting/ till troldom som troldkoner och troldkarle vel vide Vor Herre Jhesus Cristus fordreff dieffuelen meth Gudz ord som han selff siger Math. iiii. och Luce iiii. cap. Dw skalt icke friste din Gud/ men dw skalt bede till hannem all ene/ Menniskẽn leffuer icke all ene aff brød men aff Gudz ord/ Vaar Herre gaff alle sine disciple/ oc alle som tro paa hannem mact til ath vddriffue dieffuelene i hans naffn/ som oc beuisis met Apostlenis gerninger oc andris som ret trode Naar der kommer nogen puge eller ond aand for dig/ eller om dw hører hannem om natten oc han lader som han er en siel oc begerer hielp Da skød oc acte hannem icke/ men dw skalt vere viss paa ath det er dieffuelen/ Oc tale til hannem met disse Abrahams ord/ De haffde Mosen oc Propheterne (Oc siden Gudz ord) dem skulle

de hørt Dw skalt oc sige til hannem som Gud bød Deutro. xviii. cap. Dw skalt inted sporge eller forfare aff de døde/ Kommer nogen saadan aand till dig oc begerer nogen hielp trøst/ messer/ tomperdage pillegrims reyse/ eller andet saadant/ Da skalt dw vere viss paa ath det er dieffuelen som saa G vii
spøger for mennisken ath han kan komme den till vantro der met/ Men naar man suarer samme spøgelse saa/ Gud forbød oss at sporge huorledis det er fat met de døde/ saa far det spøgelse strax bort och beskemmer sig/ fore han hører at man ret troer

Huorledis skal man haffue sig hoss dem som ville dø

NAar mennisken ligger siwg och skal dø/ Da kommer dieffuelen och strider med hannem och ber hannem hans synder faare/ Ath han skall tencke och mene ath han kan icke bliffue salig Oc ath han haffuer inted gaat giort/ oc at han kan icke da fortiene det ewige liff i sit siste Han kommer det da til ath tencke oc sige Ach motte ieg en nw leffue en wge tre eller fire/ da ville ieg fortiene hiemmerige met mine gode gerninger/ oc ville lade sige messer/ bede/ faste læse oc siunge for mig Icke saa kere ven men forvare dig for saadanne tancker/ Naar dieffuelen kommer til dig och frister dig i saadanne/ eller andre || maade/ da forferde dig icke for hannem/ G vii'
oc fortwile icke/ oc lad dig icke drage till mishoff aff hannem/ Sig icke helder motte ieg nw lenger leffue da ville ieg fortiene hiemmerige

❧ Kwnde dw en leffue till domme dag/ da kunde dw icke alligeuel fortiene hiemmerige met alle dine egne velgerninger Vaar herre Jhesus Christus vill gøre oss alle salige/ icke fore de retferdigheds gerninger som wii haffue giort/ men aff sin egen naade miskundhed och godhed Thi han kom til denne verden ath gøre syndere salige met sin død och pine Kere brøder nw hører dw ath Jhesus Christus frelste oss fra vaare synder/ oc giorde oss salige aff sin miskundhed och icke for vor fortieniste/ Men aff sin egen godhed och naade

Thi skalt dw sette alt dit haab till Gudz naade och
miskundhed och icke till dine egne gode gerninger/ eller til ith
langt leffnid at dw kant gøre noget gaat vdi/ oc der met for-
tiene salighed/ Men tro al enigste at Jhesus Christus giorde
fyllest for dig / oc set dit haab all ene till hannem / thi han
G viii er den rette vey til hiemme- || rige Oc den rette dør / och
der kommer ingen ind vden han gaar ind ath hannem/
Hwo der gaar ind ath/ han bliffuer salig/ Dauid siger i den
.v. Psalm/ Herre lad dem alle glede oc frøyde dem som tro
paa dig/ oc lad dem ewige ære dig/ thi dw beskermede dem
Lad dem alle bliffue glade som kalle paa dit naffn ✿ Kere
broder dw oc alle offuer vinde dieffuelen met ith fast haab
oc tro til Gud oc hans miskwndhed Thi sig saa til hannem
Min Gud och Herre Jeg ved ath ieg kan icke fortiene salighed
met mine gode gerninger messer faste eller andet / Jhesus
Christus min frelsere fortiente mig salighed meth sin død
och pine thi setter ieg all min tro oc haab der til/ och til din
store miskundhed och naade Naar dw saa siger och tror da est
dw wiss paa din salighed/ oc din samwittighed/ hw/ hierte/ och
sind bliffuer rolig oc vel til frede/ oc grwer da icke mere faar
dieffuelen / Och dw thaart icke helder da redis faar døden/
synden dieffuelen / helffuede eller faar naagen pine thi at
Christus haffuer giort fyllest faar alle dine synder

G viii* ✿ Der komme wlærde vanwittige prester oc muncke til
de siwge oc sige/ Kere ven ver tolmodig i din siwge/ betencke
din framfarne leffnid oc synder / oc acte paa Gudz strenge
dom oc ræt / oc paa døden / oc skeerss ildz pine Och strid
mandelige mod dieffuelen dw kant nw købe oc fortiene den
euige salighed meth dit gotz och pennige betencke din siell
met messer vigilyes oc aartider / giff nw i din velmact dit
testamente til kloster och kirker men du leffuer/ Thi det liwff
som gaar faare dig / det er bedre en twsinde som brende
effter dig graamunckene sige oc da/ før dig i vaar kappe da
bliffuer dw salig thi vaar hellige fader S Franciscus lader
ingen forfare som ber hans kappe Alle vide nw obenbarlige
deris store bedrageri och løgn

❧ O i alle christne mennisker fornarer eder vel for Gudz skyld fore saadanne forderffuelige raadgiffuere som bedrage mange fattige siele diss ver/ ath de driste paa saadanne deris ord oc egne gode gerninger och der met forkaste deris fattige siele/ Men sig dw saa til den siwge kere ven

❧ Vaar Herre Jhesus Christus haffuer giffuit oss ith nyt testamente/ ath wii skulle anamme hans hellige legeme oc blod til vaare synders forladelse/ oc till den ewige salighed/ och han stadfeste det Sacramente meth sit blodis vdgydelse/ lige som met it indsegle/ och giorde samme sit testamente krafftigt oc megtigt met sin haarde død oc pine/ Oc han haffuer giort oss visse paa det euige liff met samme sin død oc hellige Sacramente/ Thi tro stadelige paa hans ord och løffte/ oc kom hans kerlighed i hw/ som han hagde til menniskene/ ath han ville lide død oc pine for oss/ oc frelse oss der met Tenck och paa hans store miskundhed och naade/ som han loffuede ath gøre met alle som tro/ och kalle paa hannem/ tenck icke paa dine synder ath opregne dem den ene effter den anden/ men tøck dem ilde ath vere/ oc ath dw haffuer syndet oc fortørned Gud Oc tro al eniste paa Jhesum Christum ath han vil gerne forlade dig alle dine synder och frelse dig

❧ Naar ith siwgt menniske hører saadanne vor Herris trøstelige oc naadelige løffte || som han haffuer loffuit oc tilsagt alle menniske Da bliffuer hans samwittighed glad oc tolmodig Och for vden all frøct oc fare baade faar døden helffuede oc pine Oc saa offuervinder han dieffuelen met sin tro/ och det store haab som han haffuer till Jhesum Christum sin frelsere/ oc til hans dødis och pinis fortieniste

Nogre bøner som mue lesis for de siuge menniske

O Herre Jhesu Christe du bast po kaarsset til Gud Fader for dine wuenner at han ville spare dem som dig kaars feste/ Saa forlader ieg oc alle som haffue brudet mig emod i alle mine dage/ oc beder ath du vilt oc forlade mig alle mine synder Jeg beder dig oc ydmygelige at du vilt vere

alle cristne mennisske naadelig oc miskundelig baade mine
venner oc fiende ✿ O Herre Jhesu Christe du robede
paa kaarsset oc sagde/ Min Gud min Gud hwi forlost du mig
som der staar Math xxvii. c. Jeg rober oc beder dig kere
B ii Herre ath du icke forlader mig i min dødis || nød oc
droffuelse/ O Herre Jhesu Criste du sagde til Gud fader paa
kaarsset/ Fader ieg befal min siel i dine hender/ som der staar
Luce xxiii cap/ Saa rober ieg arme mennisske nw til dig Gud
fader/ oc befal dig min fattige siel som du skabte/ oc frelste
fra dieffuelen met din Søns død och pine

✿ O Herre Jhesu Christe du haffuer aff toed alle vaare
synder| met dit dyrebare blod Oc forlict oss met Gud fader
met din haarde død oc pine/ och giort oss til dit vdualde folk/
thi loffuer ieg oc tacker dig der fore aff alt mit hierte
Oc beder dig ydmygelige/ O Herre Jhesu Christe at dw vilt
giffue mig en ræt tro oc ith fast haab til din naade och
miskundhed och en fuldkommelig kerlighed Giff mig mact och
naade till ath lide tolmodige effter din guddommelige vilge/
alt det som dw skicker mig till baade siugdom sorg/ nød/ oc
alt andet Thi ath ieg formaar inted vden din hielp och
styrcke/ Gor mig nw hielp oc bistand/ oc frelss min arme siell
och kom dine ord och loffte i hw som dw sagde/ Kommer till
B iii mig alle som arbeyde || oc ære beswarede met nogen byrde/
ieg vill vederqwege eder Loff heder tack oc ære vere dig/
Gud fader Son och den Helligand til ewig tid Amen/ Mand
kan icke helder giffue de siwge mennisske som ville dø en større
trøst en doben/ oc bede hannem tencke och komme i hw ath
han er dobter i Gudz faders Søns oc den Helligandz naffn/
Oc ath doben er ith tegen oc pant till ath Gud vill icke mere
komme vaare synder i hw oc ath wii skulle nw vere visse paa
ath Gud vill føre oss aff dette leffnid och liff till det euige
liff oc salighed ✿ Siden skall man lære oc sige den siwge
aff vor Herris Jhesu Christi haarde død oc pine/ oc ath han
haffuer der met fornerffuit oss affløselse aff alle vaare synder
Man skall och sige den siwge huor tolmodig vor Herre Jhesus
Christus vor i sin pine och plaffue/ och ath han sagde som

r staar Joannis xi c. Jeg er opstondelsen oc liffuit Hne n troer paa mig han skal leffue om han vaare en dod ✿ Man skall oc sige til den siwge / Kere ven vær ved d trost / forferde dig icke / ‖ grwe inted / thi dw haffuer G iii iesum Christum faar dig som bleff menniske for vaar skyld / i led død oc pine for vaare synder / Och han rensede alle are synder aff oss met sit dyrebare blod oc offuer vant ffuelen / synden doden / helffuede oc all pine faar oss Set dit haab / tro och trost til hannem all ene / thi han vil icke syndere skulle do euindelige / men at de skulle leffue oc ffue salige som der staar Ezechielis viii capittel Dw skalt ueruinde alting ved hannem tro men stadelige

aar nogen sper hwad wij tro / eller huad oss bør ath tro

DA skall huer sware gantske kerlige oc venlige oc icke met hastelige stolte oc hoffmodige ord Man skal lære oc deruise andre troen met gode kerlige ord / och icke met haarde oc affelige ord oc tale Man skall icke helder bewise / eller for= are de ord och taler som man vil sige om troen met bander ider bulder mact eller velde / men sactmodige met froct och r ydmyghed / lige som ‖ man stode for Gudz egen asyn / oc G iii* r hans dom och ræt och skulle der suare Der skall ingen rlade sig paa sin egen visdom eller fornwfft huad han skall are oc sige Men paa vor Herris Jhesu Christi egne ord m han sigter Math x ca / Naar i staa for Herre oc Forster . tencker icke huad i skulle sige oc suare / thi det skal giffuis eder den samme time hwad i skulle sware / Man skall icke frecte sige sandhed om troen oc om Gudz ord bud oc vilge Thi ar Herre siger selff Math x / J skulle icke rædis for dem m sla kroppen i hiel / thi de kunde icke sla sielen i hiel en rædis for den som kan sla baade kroppen oc sielen i hiel kaste dem ned i helffuedis ild ✿ Det er dig vel behoff h notteligt / ath dw est vell forfaren i den hellige scrifft / ar dw skalt sware eller tale om den hellige tro Oc see vel l ath dw icke forlader dig paa din egen visdom eller stolte

sind/ men suare ydmygelige oc venlige som forscreffuit staar ☆ Man skal sware dem saa/ som sporge huad troen er Vii holde
H iiii det saa/ Ath naar den Helligand lærer oss || vduertis met euangelio Jhesu Christi gerninger oc verdskyld/ oc obenbarer oss dem induertis i vore hierte met sin naade/ oc lader oss tro stadelige paa dem/ Da er Troen en trostelig leffuendis tro paa Jhesu Christi fortieniste som oss er giffuen Ath menniskien skal tro aff alt sit hierte ath Cristus afftode alle hans synder met sin dodis oc pinis fortieniste/ Oc at menniskien kan icke selff affslette dem met alle sine egne gode gerninger som han kunde gore i al sin tid/ om han kunde en leffue til domme dag/ Men Christus offuer vant doden/ synden/ oc helffuede faar hannem/ for vden alle hans gode gerninger oc fortieniste i nogen maade/ Saa at menniskien haffuer ingen gerning behoff til at offueruinde dem met/ men ath han all eniste tror paa Jhesum Christum ☆ Der kan oc ingen fortiene sig troen met sine egne gode gerninger oc fortieniste Thi den sande leffuende tro giffuis menniskien aff Gudz naade oc gaffue Oc saadan en stadig tro gor siden alle velgerninger mod sin ieffn cristen veluillige lige som Cristus giorde hannem for vden al hans fortieniste

H iiii* Ler mig huorledis ieg skal begynde ith nyt leffnid

DEt gamle leffnid Det er wlydighed/ oc menniskens egen vilge Det gamle leffnid elsker sit liff oc legeme/ oc gor huad hannem selff loster effter sin egen begering oc vilge/ Och det er den onde legemelige nature som wii haffue erffuit effter Adam/ oc hwn er aldelis blind och dod for Gud/ Men det Ny leffnid/ Det er ath leffue effter Gudz vilge oc bud/ och vere hannem aldelis lydig i alle maade Och wii skulle plat til inted gore oc afflegge al vor egen visdom/ forstand/ oc alt vort eget gode tocke/ oc gore oc leffue al eniste effter Gudz ord/ bud/ oc vilge Och huer skal tencke paa de ord som vor Herre sagde til Nicodemo Joannis.iii.cap At menniskien skal fodis paa ny igen/ om han vil see Gudz Rige Thi al

den vilge oc kerlighed som wi haffue til vort eget liff oc siel / den skulle wii plat døde i oss/ oc leffue aldelis effter Gudz vilge oc bud/ thi Christus siger Mathei. x. Hwo som elsker sit liff oc siel han skal fortabe || det/ oc huo som hader H v sit liff oc siel/ han skal finde det (i det euige liff)

¶ Disse twende leffnede vdtydis oss met Adams oc Cristi leffnid/ thi at vor forderffuelse synder och fordømelse/ komme aff Adam Oc all vor benedidelse oc salighed komme aff Christo oc aff hans naade serdelis offuer alle som tro/ som .S. Pouil siger Rom v. och Corinter. xv. Saa forstaa wii nw och vide ath vort gamble menniskin er korssfestet och dødet met Christi død och ath vaare synder bleffue døde met hans død/ Oc det wii nw leffue det leffwe wii i Gud/ Och den ny fødelse och den ny indførelse met hwilken wii fødis oc indføris i Gud och bliffue ny menniske hun begyndis i doben thi at Vandet i doben merker ith nyt leffnid/ som wii skulle haffue i troen till Christum ath han afftøde och druckneде vaare synder/ och wii skulle døde vaare begerelser och synder Oc den ny aand som menniskin giffuis i doben det er Gudz naade

¶ Oc saadan menniskens ny fødelse obenbaris och kendis i menniskin naar han lider || armod/ sorg/ drøffuelse/ och H v' anden verdens modgong/ om han lider saadant tolmodige oc icke knurrer mod Gud/ Hun kendis oc i hans dødz time om han haffuer en fast tro som ith nyt født menniske bør at haffue Men den som er en nw i det gamle menniske/ oc i den gamle fødelse/ Han will icke lide modgong sorg nød eller drøffuelse/ men han er wtolmodig i alt saadant/ oc ville gerne altid fly der fra om det vaare hannem mueligt Han vil inted ont lide men altid leffue effter sin egen begering/ lost/ oc vilge Men den som er ny født Han setter alting i Gudz vilge och siger/ Gud bewarede mig aff megen modgong/ sorg nød/ oc drøffuelse/ Oc gaff mig min liffnis føde oc kledning Han skall och vel saa gøre her effter/ der twiler mig inted paa/ thi han ved hwad mig er nøtteligt

✿ Naar nogen skall dø/ da skall han saa tencke oc sige O Gud min siel staar i dine hender/ Dw bewarede hende i mit liff/ och ieg ved icke en nw hwor dw sette hende/ Thi begerer ieg icke heller nw ath vide/ Huor dw vilt skicke oc
H vi sette hende eller huad || dw vilt gøre aff hende Men ieg setter det aldelis i dine hender Hwad dw vilt gøre aff hende/ thi ieg er wiss paa oc tror fuldkommelige/ ath dw skalt hielpe och frelse hende/ thi dw haffuer all enishe mact och vold offuer hende/ och ingen kan tage hende fra dig/ Her aff kant dw see oc merke hwor grandgibelige wii skulle giffue act paa vort daglige leffnid/ Thi wii vide at alt vort leffnid er fuld met dødelige synder/ Thi det er en dødelig synd at en lader sig tøcke at han er bedre en anden Oc naar en haffuer nogen serdelis gaffue eller naade aff Gud/ encten met visdom forstand i Troen eller i Gudz ord/ oc han lader sig der aff tøcke at han er bedre en anden/ da synder han der met dødelige

✿ Her aff kant dw merke kere brøder at wii skulle først hade alle vore synder oc alt vort syndelige leffnid indwertis i vaare hierte/ och døde alle vaare onde begerelser och løste/ oc haffue ingen løst eller vilge til synden/ thi huor synd er der er døden oc fordømelsen/ Och det skal saa gaa til/ Ath
H vi* effter thii ath wii haffue for giffuit vaare lemmer || till synd och wrenlighed/ thi skulle wii nw giffue dem til ath tiene renlighed oc retferdighed/ ath de mwe bliffue salige som S Po. screff til de Rom. vi. cap. Ath legemelige begerelser gøre døden Men aandelige begerelser gøre det euige liff oc fred/ S Pouil screff Rom. viii cap. Thii skulle wii nw offre oc giffue Gud vaare legeme til ith helligt och vel behageligt offer Huilket Gud er den alder teckeligste tieniste och offer som S Po. screff Rom. xii. cap. Her maa endelige vere en ganske ny omuendelse i saadanne ny fødde mennisske/ Thi ath huor det gamble mennisske vaar for ont oc vret hastigt oc genstridigt oc trettede met andre/ Der skall nw huer som er vorden ith nyt cristet mennisske/ vere venlig/ kerlig/ mild dannis/ och tolmodig i alt som hannem geris emod/ och sware oc tale vel til alle och gøre alle veluillige gaat aff all sin

formwe/ oc forlade alle som hannem gøre emod baade met ord oc gerninger Den som det gør han er ith ret nyt cristet mennisfe Gud sagde til Adam som der staar Genesis·iii. cap. Jorden skal vere forbandet for || din skyld/ dw skalt for- G vii
nerffue din føde met arbeyde oc nød i all din liffuis tid/ Jorden skal bere dig tidsell oc torn/ oc dw skalt æde vrter aff marken/ oc dit brød met dit ansictis swed/ Thi ath dw icke lydde mine ord oc bud/ men dw lydde din hwstrues ord mere en mine

Naar man icke pløyer iorden eller gør andet arbeyde/ Huorledis fuldkommer man da det Gudz bud/ som han bød Adam ath han skulle arbeyde

ALle embede paa iorden som brugis och goris met henderne och arbeyde de tiene plogen/ oc hielpe at driffue hannem/ Det skalt dw icke saa forstaa/ at huer mand skall gaa paa ageren ath pløye/ saa eller høste/ Men ath alle skulle hielpe/ trøste och giffue dem raad som bruge plowen/ och gøre oc skicke huad de haffue behoff Skall en bonde haffue en plog da maa han haffue en smed som gør hannem sine plog iern/ och beslar hans heste Han skall och haffue den som hannem gør kleder oc sko/ thi maa han haffue skred- || dere G viii
oc sudere/ han maa och haffue ath æde oc dricke/ der til behøffuer han hwstrwe oc pige/ som kunde brygge bage och rede hans mad/ saa framdelis haffuer han alle honde embetzmend behoff/ oc de haffue hannem alle behoff igen/ Saa maa Gudz gerning och skickelse gaa til her i verden

❧ Hwer mand skal brwge sit embede som han tager sig faare/ det beste han kan oc lade Gud siden betemme der met och besørge hannem/ oc hans hustrwe oc børn deris føde oc nering der aff Han skicker det vel saa ath han faar ingen brøst/ om han setter sit haab och trøst till hannem

Om herrer dommere borgmestere herrits fogder/ byfogder/ oc andre som giffue blodig dom/

eller døme menniskene till døde/ och lade rette Christne kunde bliffue salige

✿ Vaar Herre skickede selff Herrer och dommere/ som skulle straffe onde menniskene med swerd oc skicke retwished der met/ oc besferme gode mennisske som. S. Pouil lærde de Rom. xiii. G viii capit. Och men det er Gudz bud/ da mwe de det || vel gøre vden synd/ och vere gode christne om de brwge deris embede retferdige Saa mwe oc bødele och deris tienere/ och andre som gribe oc fange skalke oc onde mennisske Thi de mwe oc vere til som det skall gøre Ath besferme fattige oc retferdige/ oc straffe henge/ oc stegle skalke mordere tyffue oc forredere Thi naar de det gøre at de ville der met gøre retwished oc ræt/ och icke søge deris eget nøtte oc gaffn der met Men al enigste ath de ville straffe onde/ och besferme de gode/ Da mwe de vel bruge deris embede vden synd/ oc føde dem der aff som aff andre embede/ oc vere alligeuel gode cristne

Vii ere alle vtolmodige och synde der met

DEnne verdens leffnid er fuld/ met sorg oc synd Thi skulle alle cristne stedse stride med synden oc med deris onde begerelser oc løster for de vide at det er Gudz vilge/ Huer skal arbeyde oc tage sit embede vare som Gud kallede hannem til/ Er det en tieniste pige da skall hun tage vare G viii* paa sin tieniste/ oc gøre || det hennis hustrw befaler hende/ oc tencke i sit hierte/ Gud haffuer skicked mig her till/ Thi vil ieg gerne bliffue her ved till Gud skicker min leylighed anderledis/ Er det en hustrwe/ da skal hun gøre det hendis hosbonde befaler hende/ oc rede mad oc opføde och twcte sine børn erlige/ oc to kleder/ oc holde hwset renlige Det vil Gud haffue aff hende thi skall hun gøre det met glede och en god vilge Hun skall oc lide tolmodige huad hende skeer emod sin vilge/ thi det er da Gud behageligt chwad hun gør i samme sin verelse/ oc det skeer hannem till loff oc tieniste Tieniste swene skulle oc vere deris hosbonder horige oc lydige/ oc gøre veluillige huad de befale dem ✿ Nw kan der ingen

tid vere glad i saadan sin tieniste/ och gøre hende stedsse et vilge oc kerlighed ferdelis naar han lider ent sorg oc ᴐd Da bliffuer man wtolmodig/ oc ville icke gerne lide saa= ɪnt och gor da stwndem det som er mod Gud oc hans ieffn istien Han forglemmer baade kerlighed och Troen/ Men ɪn tocker det snart ille ath vere/ oc staar hasteligc op igen r han en Christen da beder han naade aff Gud oc forladelse ʒ ɪre sin vtolmodighed oc hastighed/ oc vill gerne bedre sig et hans hielp Han bekender sin synd/ oc befinder ved sig lff at han er saadant ith skrøbeligt menniske Naar nogen rmerker ved sig selff at han tocker ilde ath vere naar han nder/ oc er vtolmodig i sin modgong/ Da skal han vere ved ɔd trost/ thii Gud er met hannem och en dog ath han falt synden/ da haffuer Gud hwlpet hannem op igen/ som alomon screff in Prouer xxiiii ca. En retferdig falder siw ɔnge om dagen Och han staar op igen/ thi ath vaar Herre ɔlder hannem oppe met sin hand/ som Dauid siger i den vii. Psalm

Ecteskaff er en streng ting

Hwad skall fordi drage menniskꝫn till ath giffte sig

HVo der haffuer icke den naade aff Gud at han kan leffue kyskelige met løst och kerlighed/ Da er det best ath han ffter sig/ thi || der er inted andet middel som hannem kan ʒv elpe en ecteskaff/ Dette skall forstaas saa vel om qwindkon/ m om mandkon/

✿ Naar noget menniske kan icke leffue kyskelige for vden gemelige onde begerelser och samtycke der till i de gode ɪge Da er det best at man giffuer sig i de onde ecteskaffuis ɪge/ Thi det er bedre ath lide onde dage i ecteskaff for vden nd En at haffue gode dage vden ecteskaff met synd oc leffue kyskelige och wrenlige/ baade indwertis i hiertet met onde ɔgerelser oc samtycke/ och vduertis met gerninger Och det visst ath en danneqwinde som er i ecteskaff kan vere Gud ere teckelig en en Jomfrw/ thi ath ecteskaff er ith middel hielp mod wkyskhed huilken Gud altid fordømer oc straffer

✻ Huor mennisken haffuer icke den naade ath det kan
leffue kyskelige for vden legemelige begerelser / och samtycke
till synden Da er ecteskaff der budet oc mere en budet Ecte-
skaffnis stat er den rette aandelige stat Thi inted kan kallis
ret aandeligt vden den induertis troens stat som er i hiertet
J ii i huilket || Gudz aand regerer Effter thi at det kallis
aandeligt/ oc icke den vduertis gerning/ thi at troen er en aand
oc hun gor alting aandelig baade induertis oc vduertis Fordi
at hwor troen icke er/ der er icke helder den Helligand Saa
er ecteskaffnis stat en ret aandelig stat J huilken troen er til-
borlig oc hwn haffuer sin rette stat vdi dem for hun goris
dem daglige behoff i deris modgong/ at de skulle tro paa
Gud och fly till hannem oc offue dem stedsse i troen Thi at
ecteskaffnis stat haffuer den nature Ath han lærer mennisken
at besinde Gudz naade/ oc twinger mennisken til at tro paa
Gud Thi huor troen icke er i ecteskaffnis stat Der er en swar
sorgfuld leffnid/ fuld met arbeyde sorg droffuelse och mod-
gong/ Dauid siger i den ciiii Psal Herre alle ogen vocte paa
dig/ oc dw giffuer dem mad i tide Naar du giffuer da
anamme de det Naar dw oplofter din hand/ da bliffue de
mette aff alt gaat

✻ Troen er en induertis væsent i hiertet och hwn
J ii v henger all eniste paa Gudz ord/ || Huo som haffuer troen/
han tror oc staar al eniste paa Gudz ord/ och han setter icke
sit haab eller trost til noget creatur/ men han er quit fra all
verdens ting oc er aandelig/ thi at Troen gor alting god for
det mennisske som hende haffuer baade modgong/ sorg nod oc
doden met Men vantro gor alting syndelig och fordomelig

✻ Ecteskaffnis statz nature/ Er ath han skal arbeyde oc fode
sig met sine hender/ och offue sig stedsse i Gudz ord oc bud/
som der staar Genesis iii. Paar Herre sagde til Adam du
skalt æde dit brod i dit andledis swed och arbeyde/ Men dette
skall vere aarsagen till ath giffte sig som S Pouil screff
Corint. vii. cap. Huo som kan icke leffue kyskelige han skal
giffte sig/ som han ville sige/ noden twinger mennisken til at
giffte sig Oc naar Gud giffuer icke mennisken den besynderlige

naade ath han kan leffue kyskelige men lader legemet haffue sin egen onde art oc nature Da er det alderbest oc aff nød at giffte sig/ och hwercken bliffue iomfrw eller encke lenger/ S Pouil siger til de Corin. vii. ca Huer mand skal haffue sin || hustrw/ en huer quinde sin hosbonde/ at sly horeri oc J iii
wkyskhed met

☆ Vor Herre sagde Genesis i[i] ca/ Det er icke gaat at manden er ene/ thi ville wi gøre hannem en hielperinde som er hannem lig/ Hwo som begerer at vide mere her om han lese det vii cap/ til de Corin/ Salomon siger in Prouer/ xviii cap/ Hwo som faar en god hustrw Han faar meget gaat/ oc han anammer en behagelig ting oc velløst aff Gud/ Huo som bekender det ret/ han befynder ath det er en god eddelig ting/ oc han haffuer altid løst glede och kerlighed i sit ecteskaff/ De som det ret bekende/ det ere de som tro at Gud selff skickede ecteskaff Ath mand oc qwinde skulle gifftis til hobe/ oc føde/ oc optucte deris børn erlige Oc de haffue Gudz egne ord der paa/ de ere oc visse paa at han kan icke liwge/ som der staar Genesis i ca/ Vorer oc formerer eder Der faare ere de oc visse paa at deris ecteskaffnis stat er Gud behagelig met all deris gerning/ modgong/ sorg/ nød/ løst oc glede/ oc alt andet som dem der vdi tilkommer Nw kan inted hierte haffue || mere gaat/ løst/ fred ro glede eller frøyd en i Gud/ J iiiv
naar han ved at hans stat oc gerning er Gud behagelig och teckelig

Huad begerer Gud mest aff oss

DEn alder største heder oc ære loff och priss som menniskene kwnde gøre Gud Det er at de tro hans ord som han selff predickede och lærde her paa iorden/ for vden al menniskens tilsat Och han begerer ingē større loff ære eller tieniste aff oss/ som der staar Joannis xvii cap/ Der om staar der oc en skøn figure Numeri xiii och xiiii cap/ Ath Troen er den beste gode gerning/ Der aff følger det oc ath troen er den beste gerning/ oc den ypperste Gudz tieniste/ oc det eniste

middel til all vaar salighed/ thi ath wii bliffue forlicte met Gud ved troen/ som der staar Joannis xiii capittel/ och i den cvi Psalm och Ecclesiastici lxiii capittel/ Oc mange ander stede i den hellige scrifft

Hwad er da den rette tro

J iiii GVdz ord oc den hellige scrifft ere den rette cristelige tro
Oc den hellige scrifft er den hellige cristelige kirkis
moder Alle som tro Gudz ord och den hellige scrifft aff deris
hierte de ere i Gudz ny fodde born oc venner/ som S Hans
siger xvii cap och S Po til Corint iiii cap/ Och saa lenge
som de bliffue i den hellige tro/ da bliffue de Gudz born
Ere de Gudz born da ere de och met arffuinge till Gudz Rige
Joannis i ca/ och til de Rom viii capit/ Ere de arffuinge till
Gudz Rige Da ere de oc salige/ Her aff folger det ath wii
bliffue all eniste salige aff vaar cristelige tro/ oc met ingen
anden ting/ eller gerning hwerken met lesning messer boner
eller faste som der staar Ecclesiastici/ lxiii capittel/ och Numeri
xiiii capittel (ved en figure)

Er da den hellige scrifft den hellige kirkis moder/ Ja/

AE den scrifft som vor Herre selff lærde/ Hwn lærer oss
ath kende Jhesum Christum Gudz son/ oc hun leder oss
J iiiiv til hannem/ oc kender oss at || han er Gudz sande Søn som
haffuer frelst oss/ Saa følge[r] der effter at den hellige scrift
er alle cristne mennisskis moder/ thi hwn igen føder dem met
troen som S Hans siger xvii cap/ Alle som tro den hellige
scrifft deris siele ere den hellige kirkis dotter oc rene iom-
frwer Oc Jhesus Christus er deris brudgom som S Math
siger ix cap Her aff mwe alle forstaa/ ath den almindelige
tale som man pleger at sige/ der kan ingen bliffue salig uden
han er vnder den hellige kirkis lydelse/ Ath den tale skall ick
endelige forstondis om Pawen oc hans kirke i Rom/ thi all
hans ting och verelse er vduertis och forfengelig/ Men Gudz

ord ere wforfengelige oc aandelige i fielen Oc det ffer icke aff menniffens forftand eller viſdom/ men aff den Helligandz ſom optender Gudz ord i menniſtens fiel oc hierte

Hworledis gaar det till met haabet oc kerlighed

EN dog at troen ſettis beſynderlige i ſcrifften/ ſom Oſeas ſiger ii ca/ Oc ret kerlighed til Gud ſettis oc beſynderlige/ S Pouil ſcreff. Corint. xiii. Oc haab till Gud ſettis oc J v beſynderlige Rom. viii. cap. Och de findis och anderſtedis atſkilde i ſcrifften/ Da er alligeuel den rette criſtelige tro aldrig atſkild fra haabet oc kerlighed till Gud/ men wii ere her i verden ſom Eſaias ſiger. xxi. cap Thi ath ſaa megen tro ſom er i menniſken ſaa megit haab oc kerlighed er der oc i hannem/ Aff huilke gode gerninger effter følge/ ſom ere tegen aff hans tro haab oc kerlighed ſom han haffuer til Gud ſom S Math ſiger vii cap/ Her aff ſkall huer forſtaa ath det er altſammen forfengeligt for Gud Ath kirkens perſoner ſette deris tro oc haab paa deris egne gerninger/ oc paa kirkens prydelſe ſiring oc deylighed Oc ath pryde alterne met kaaſtelige taffler/ ſølff billede monſtrantze helligdoms kar/ och maye och ſtrø i kirken/ och ſette der mange vorliwff op och kime oc ringe/ oc gaa oc løbe om kirken ath ſweden dryber ned aff deris pande/ oc robe ſkrige/ oc bøle ſom øxen oc køer/ oc ſomme tude ſom hunde De ſkulle vel ſuerge ſtorlige der paa/ ath de gøre Gud der met en ſtor god J v' gerning oc tieniſte En dog at Gud acter det icke ved en bøn Han ſiger Jeremie vi cap. Huor effter offre i mig røgelſe aff Saba/ oc anden ſød røg aff træ aff andre land/ Jeg vil icke haffue ederſſ offer oc Jeremie vii c. Jeg bød eder icke at offre Criſtus ſiger oc Math. ix ca. Jeg vill ath i ſkulle gøre miſkundhed oc icke offer S Hans ſiger iiii. ca Gud er en aand/ thi ſkal man bede til hannem i aanden oc i ſandhed/ oc icke met rob och ſkraal ✿ Vaare det ſaa ath man giorde icke ſaadan ting/ Da bleffue Gud icke vred der faare Oc lode man det aldelis da ſyndede man inted der met Men Gud

fortørnis aldermest der faare at man icke tror stadelige paa hannem och paa hans hellige ord och Euangelium/ och setter icke alt sit haab til hannem/ Och ath man haffuer hannem icke kær aff alt sit hierte Ath man dette forglemmer och gør det andet som han haffuer huerken budet eller befalet/ det skilyer menniskken aldelis fra Gud

J vi Presterne oc munckene sige ath || saadant er stadfest aff Pawen och hans raad

DE ord ere sande som vor Herre sagde Math. xviii. ca Huor tho komme tilsammen endrectelige/ da skulle de faa aff Gud huad de bede om i mit naffn/ Thi ladis det vel till ath hwor ath Consilium oc raad forsamless i den Hellig-and/ ath det kan icke fare vild Och naar man er saa tilsammen i raad met den Helligandz naade Da haffuer man icke behoff at robe/ raadet/ raadet haffuer det saa besluttet Men de skulle sige/ Gud Gud haffuer det saa besluttet oc skicket Men om det raad haffuer veret forsamlet met Gud och den Helligandz naade/ Det skall man prøffue paa en guld sten/ det er paa Jhesu Christo/ om det raad følger met hans ord och bud/ som S Hans screff i epist iiii cap/ Kere venner tror icke paa alle aander/ men prøffuer aanderne om de ære aff Gud/ thi der ere mange falske Propheter vdgongne i verden/ Men man skall kende Gudz aand der aff/ Ath hwer
J vi* aand som tror at vor Herre || Jhesus Christus anammede ith kødeligt legeme/ hun er aff Gud her aff kan huer merke ath den Helligand skicker troen der til at wii skulle kende Jhesum Christum och tro paa hannem ath han kom for vor skyld ath frelse oss S Hans lærer oss at Christus skal vere det rette fundamente oc regel i alle raad oc ath man skal der i skicke alting Gud til loff oc ære/ effter hans egne ord oc bud/ och icke effter menniskens gode tøcke/ Gøre de saadanne raad Gud till ære/ da ære de aff Gud/ Gore de dem faare deris eget gaffn eller nøtte/ Da ere de aff dieffuelen och till fordømelse och synd/ En dog de kalle paa Jhesu naffn met

mwnden / da tro de icke paa hannem i hiertet / och de elske hannem icke helder / thi de kende hannem icke som Christus siger Joannis v. capittel Huorledis kunde i tro / som tage priff och loff aff huer andre / oc i søge icke effter den priff och loff som Gud hør till

✿ Alle de raad som lære off ath leffue effter Gudz ord och vilge / och huorledis wii skulle kende hannem / de ere aff den Helligand || Men de som icke komme aff den Helligand J vii
oc icke følge met Gudz ord och bud / de ere aldelis inted bewente eller duelige / alligeuel ath de kallis Pawens / och den hellige kirkis raad och consilia / effter den gamble sedwane Thi ath Gudz ord oc euangelii forstand / staa icke i menniskens visdom / men i den Helligandz vnderwiselse oc lærelse / huilken all ene kan lære menniskẽ ret forstand i dem / oc opliwse deris hierte der vdi / som S Hans siger i sin første epistel ii. capittel

Hwad betyder det ord kettere

SCrifften kaller det heresim / det er kætteri / som S Pouil screff til Titum iii. c. Flyer det menniske som er wiget fra Gudz ord oc lerdom / naar han er før paaminter en tid eller toffuer / oc vider ath han er forwender / och synder lige som den der dømer sig selff / Det ord Heresis kommer aff gretsken oc det merker vdwelgelse Der aff kallis heresis / en besynderlig vduald och optenckt lerdom effter nogentz egen vilge / ath man skall tro || oc leffue oc haffue sig effter J vii*
hannem emod almindelig sedwane / Hwilket man kaller nw Regel aarden secter / oc atskillige parti / Saa kallede Joderne de cristne / de Nazareners secter aarden oc parti / som der staar i Apost ger xxiiii. at S Po sagde til landz fogeden Jeg bekender at ieg tiener Gud min fader i den vey som de kalle secter oc parti / Der aff er det kommet i christenheden At de kallis kettere som gaa fra den almindelige christelige leffnid tro oc seduane / oc tage nogen ny regel oc tro op at leffue serlestis effter Men en cristen som holder met den rette cristelige

kirke oc leffuer endrectelige met hende i troen oc i den Hellig-aand han kallis catholicus som. S Pouil siger til de Epheser. iiii. cap Haffuer en tro/ en dob/ ith haab/ en aand oc en Herre Men en kettere er den som optencker en ferdelis maade at leffue effter/ Och lader sig tocke at han ved noget mere en andre/ Och han vduelger sig selff en vey at komme til hiemmerige met/ som en ret cristen icke ved oc skal ey heller lære/ thi den vey er fordømelig

J viii Huad indeholder euangelium

SAnctus Lucas screff klarlige i sit andet Capittel huad Euangelium indeholder och betyder/ der som Engelen sagde til hyrdene/ Ser ieg bebuder eder stor glede som skal komme offuer alt folket Thi at eder frelsere er født i dag som er Jesus Cristus vor herre/ Men S Pouil screff det videre om til de Ephe i cap saa Velsignet vere Gud Jhesu Christi Fader som velsignede oss met al aandelig velsignelse i de hiemmelske ting ved Cristum/ lige som han vdualde oss ved hannem før verden vaar skabt/ Ath wii skulle vere hellige och wstraffelige for hannem i kerlighed/ Han vdualde oss til sine kere børn ved Jesum Cristum aff sin egen gode vilge/ At hans naadis ære skal der faare loffuis/ met hwilken han giorde oss tacknemmelige ved sin kære Søn Aff huilken wii finge affløsning aff vaare synder ved hans blod aff hans nadis rigdom huilken han delede offuerflødige met oss i alle honde visdom oc kloghed Han gaff oss oc sin vilgis lonlighed J viii' til kende effter sin sons || samtocke/ och han obenbarede oss sin vilge ved hannem at han skulle predickis naar tiden komme Ath alting kunde komme till sammen ved Christum/ baade det som er i hiemmelen oc paa iorden/ oc bliffue hannem vnderdanige Ved huilken wii ære komne till arffue deel/ som før vaare vdualde der till effter hans forsyn/ som alting skicker effter sin vilgis raad/ Ath wii som før haabedis til Jhesum Christum motte faa en ewig god verelse hannem til loff oc ære J disse S Pouils ord obenbaris Jhesu Christi velgerninger mod

off/ som er at Gud haffuer anammet oc draget off till sig ved Jhesum Christum sin Son/ icke for vor fortieniste skyld/ Men aff sin egen store naade oc godhed/ ath wii skulle der met kende hannem oc elske hannem offuer alting/ Oc der faare er Euangelium ith gaat bud/ eller en god tidinge Huad bedre tidinge kunde wii hore en Ath vor Herre Jhesus Christus Gudz Son haffuer obenbared off sin hiemmelske faders vilge/ Och haffuer frelst off fra den ewige død met sin wskyldige død oc pine/ || [A] oc forlict off met Gud fader met sin fortieniste/ som S Hans screff iii . v . viii . och xiiii och S Pouil til Philip. ii . cap . och Math. iii cap. Och i S Peders breff i och iii cap/

Hwilken er den rette vey til hiemmerige

JHesus Christus er den rette oc enisti vey til hiemmerige som han siger selff Joannis xiiii ca Jeg er veyen sandhed och det ewige liff Han er oc den dør gennem huilken alle skulle gaa til det ewige liff Joannis x cap Jeg er dørren Huo som gaar ind ath mig/ han skall bliffue salig/ och han skall gaa ind oc vd oc finde god føde/ At der er ingen anden vey til hiemmerige en han det beuiser han Joannis xiiii/ Jngen kommer til Gud fader vden i gennem mig S Po/ siger Hebre x c/ saa/ Effter thi kere brødre at wi haffue nw den fuldkommelige tro/ at wii skulle indgaa i det alderhelligste hiemmerige ved Jhesu Christi blod som han vdgaff fore off/ till en ny oc leffuendig vey ved sit forhenge (det er ved sit legeme) Oc wi haffue en høy prest || [Av] offuer Gudz hwff Thi lader off gaa til hannem met en fast tro/ oc it gaat hierte oc god samuittighed thi wii ere frelste och tode met rent vand/ oc lader off haffue ith fast oc stadeligt haab til Gud Thi han er tro som off haffuer loffuit salighed Her hører dw det salighedz vey ved Cristi mandom/ Det er at han offrede sig faar off/ Er Christus vort offer/ da er han oc vor vey Oc hwo som icke indgaar at den dør oc vey/ han er en tyff oc mordere ❧ De som nw meget pine oc plaffue dem met

klaaster leffnid faste/ bønner messer/ sang/ oc pillegrims gang/ de fare meget ville oc ere gantske longt fra den ewige salighed Man maa endelige gaa i gennem den rette dør oc ath den rette vey som er Cristus/ oc leffue effter hans bud och vilge/ om man vil gaa ind i hiemmerige Man skall icke gaa at de andre vrange onde oc krogede veye som menniskene haffue selffue opdictet och giort thi de lede dem vild och bort til helffuede

Jeg ville gerne følge effter euangelium Skal ieg da forlade min hustrw børn och biering/ da er der mig swart/ Christus
K ii haffuer dog lært mig at ieg skal arbeyde oc føde mig oc min hustrwe och børn der met

Kere broder der faare er Euangelium ith pinacteligt ord/ at wii skulle vedersige off selff/ och alt det wi haffue/ Der faare bliffuer vel huer en cristen saa lenge det gaar hannem vel Men naar han faar nogen forfølgelse/ sorg mod-gong armod oc nød som hannem tuinger/ da treder han strax til bage oc flyer bort och men ath Gud er hannem vred och vbarmhertig Gud bød der hoss At du skalt elske hannem offuer alle creatur/ Thi skalt dw forlade alting før en dw skalt lade dig vende fra hans ord och kerlighed Thi han siger Matthei x. capittel/ Jeg er kommen ath sende sverd och icke fred Och Luce xii och xiiii capittel/ Huo som elsker fader eller moder mere en mig/ han er mig icke verdig Huo som elsker sin søn eller daatter mere en mig/ han er mig icke verdig Huo icke tager sit kaarss po sig/ oc følger mig effter/ han er mig icke verdig Huo som finder sit liff han skal fortabe det/ oc hwo som
K ii* mister sit liff for min || skyld han skal finde det/ Det heder at bære kaarsset/ oc ath effter følge Christum/ oc at tabe sit liff i verden Naar man offuer giffuer all sin egen vilge løst oc begering/ och lider modgong sorg oc drøffuelse tolmodige Thi Gud bød det saa/ oc da bliffuer han Gudz tienere/ thi Christus siger Luce xviii ca/ oc Matth/ xix/ och Marci x c Der

er ingen som forlader sit huff/ foreldre/ hustrw/ moder børn/ søster eller brødre faar Gudz Rige skyld/ at han ey faar det mangfoldelige igen i dette liff oc i det ewige liff oc tilkommende verden ☙ Saa kan huer see oc forstaa/ ath den som lader sit gotz hen fare/ och offuer giffuer sine venner/ eller mister noget faar Gudz naffn och ord skyld/ da faar han det mangfoldelige igen/ baade hær oc i hiemmerige twsinde folt igen/ Mister nogen sit thimelige gotz for Gudz skyld/ da giffuer han hannem twsinde folt mere igen i hiemmerige Er det saa ath nogen nødis till ath rymme fra sin hustrw oc børn Da skall han visselige tro at Gud besørger dem vel Han skall vere dem en bedre fader/ oc forsyne dem bedre || en han/ oc A iii det skeer visselige om han ret tror Thi Gud haffuer det før loffuit och sagt/ Han vill oc holde sine ord til ewige tid/ om wi ville men tro/ oc forlade oss til dem Men det er de rige gantske swart at forlade deris gotz penninge oc hwff/ eller deris hustrwer børn eller venner De[r] fore er det dem oc meget swart at komme till Gudz Rige oc beside det/ som Vor Herre selff siger Mat xix Det er lettere at drage ith stort kabel tw i gennem ith naall øye/ en at en rig kan indgaa i Gudz Rige Thi ath hiertet er gerne hoss hans guld oc penninge/ Men verdens modgong sorg nød oc bedrøffuelse atskilyer Gudz tienere fra dieffuelens tienere oc børn

Hworledis skal ieg tiene Gud rettelige

HEre ven deth skalt dw saa lære/ Ath huo som vill tiene Gud ath han skall icke tiene hannem met ith halfft hierte/ Men met alt sit hierte oc siel/ och met en god vilge Dentro x ca/ Det er at man skall elske loffue hedre oc ære Gud all eniste/ oc icke haffue nogen || anden affgud der hoss Thi at A iiir Christus siger/ ath ingen kan tiene tho Herre till lige/ thi han skal encthen tiene den ene eller hade den anden Math vi ca Luce xvi ca I kunde icke tiene Gud oc dieffuelens liggende fæ til lige Men nw er Gud miskundelig naadig Huilken man kan vel tiene/ thi han lader sig nøge met en

føge hiertens tieniſte/ Han hielper och beſørger ſine tienere/
Han giffuer dem fred oc ro i deris hierte/ oc frelſer dem
fra alt ont/ Man kan oc vel kende Gudz tienere oc Diſcipele
fra dem ſom tiene dieffuelens liggende fæ gotz och penninge/
(thi de begere ſtor heder och ære her i denne forfengelige
verden) Icke all eniſte paa vduertis gerninger/ men hiertet
oc troen ſkil dem fra hwer andere/ thi Gudz tienere tencke
oc ſige ſaa/ Gud er aldermectiſt naadig och tro/ och ieg er
hans arme creatur ſom han ſkabte oc gaff liff ſiel oc aand
Och han lod frelſe mig fra dieffuelen ſynden och den ewige
fordømelſe ved ſin kere ſøn Jheſum Criſtum/ oc han bød mig
ath ieg ſkal icke haffue ſorg eller omhw fore min føde/ Men
A iiii ath || ieg ſkal bruge mit embede oc arbeyde/ ſom han kaldede
mig til Thi wil ieg det gerne gøre met glede/ thi ieg ved at
det er hans vilge at ieg ſkal arbeyde oc icke vere aarkeleſſ
Huad helder nogen er en bonde arbeydere/ ſudere/ ſmed/
eller anden embetzmand/ eller tieniſte pige/ eller dreng/ da
ſkulle de vide ath Gud haffuer ſkicket dem der til/ thi ſkulle de
vere der met til frede oc gøre deris tieniſte veluillige/ De
ere Gudz lydige tienere ſom anamme alting veluillige aff
Gud/ oc elſke ſaadan tieniſte och arbeyde ehuor ringe de ere
Thi de tro oc vide at det er Gudz vilge/ oc ath han ſkickede
dem till ſaadan tieniſte oc arbeyde/ oc fordi ville de gerne bliffue
der ved/ effter hans vilge oc arbeyde trolige/ oc lade Gud
betemme oc ſørge der faare huo[r]ledis det ſkall gaa til i
framtiden met dem De begere icke andet en ſom Gud vil
ſkicke deris ting effter ſin vilge De acte icke helder det regner
eller ſneer de ere til fredz ehuorledis Gud ſkicker alting De
leffue gladelige oc tiene gud i deris hierte oc met deris
lemmer/ de hielpe oc trøſte fattige aff deris formue/ thi de
A iiiv vide at det er Gud || teckeligt ath de gøre miſkundhed mod
alle/ Thi han ſiger Mat. x. Huo ſom giffuer en aff diſſe mine
minſte tienere en drick kalt vand i mit naffn Han ſkal icke
miſte ſin løn De ere glade at de kunde gøre ſaadanne ge[r]-
ninger ſom Gud behager/ oc han ſeer til deris gode hierte

Det heder at tiene Gud rettelige/ ath man gør alting effter hans bud oc skickelse

Huer mand rober och serdelis onde mennisske och sige/ Ja de predicke nw euangelium/ oc der ere alligeuel faa som leffue der effter/ eller bedre dem der aff

KEre ven det er icke vnder/ thi vor Herre motte oc høre oc see at de som hørde samme hans egne ord ville dog icke bedre dem oc leffue der effter oc det giorde hannem ont/ oc der vor inted i al hans pine som giorde hannem saa ont som det at de ville icke tro oc leffue effter hans ord Oc han lerer der paa i den lv. Psalm / der han taler om Juda sin forredere Du oft met mig oc vaast i mit raad/ oc wi ginge venlige till sammen i Gudz hwff Som han ville sige dw vost min ven oc sad til bordz met mig Da || gik det kerlige till/ A v
Men der dw giorde det forrederi mod mig / da bleffue de andre redde oc forlode mig alle Det gik och lige saa til der vor Herre vor pinter/ da sagde Jøderne huor er den mand som gør saa mange vnder oc tegen Huor ere nw hans disciple oc tienere met mange saadanne andre ord/ Her met kan det beuisis at det maa altid saa gaa til Saa gik det oc til strax effter Apostlenis tid Der man ret predickede Euangelium / da kom der mange kettere oc indførde deris oc mennisskens falske lerdomme i blant vor Herris sande rene ord / oc formørkede hans hellige ord / saa at man kunde neppelige vide huo der vaare ret cristne Vii skulle alle leffue kerlige oc endrectelige til hobe/ thi det hør til ith ret cristeligt leffnid / At man kan stoppe mundene/ po dem som laste oc bespotte Gudz ord oc euangelium som S Po. screff til Titum ii. ca. Thii maa Gud først arbeyde i off met sin naade/ oc de gode gerninger som wii siden gøre/ dem gør Cristus i off met den Helligandz aand Oc wii skulle icke lade off vell tecke/ eller rose off aff samme gode gerninger / thi wi ere icke vden en redskaff der til met huilken Gud gør dem Oc enden A v'
aff alle vore gerninger skal ske Gud till loff oc ære/ och icke

for vaart eget nøtte oc gaffn skyld Thii skulle wi icke rose oss aff vaare gerninger/ men al ene/ aff vor Herris død pine oc hans fortieniste Ath wi kunde der aff kende den store kerlighed han hagde til oss Oc lige som han tiente oss/ saa skulle wi oc tiene vore ieffn cristne i alle maade ❁ Kant dw nogen konst/ eller haffuer dw visdom/ da holt den icke ene hoss dig selff men tien andre der met Est du rig da hielp de fattige Est du karsk/ da ydmyge dig oc tien de swge Est dw retuiss oc god/ da lær syndige mennisske oc skiul deris synd met din retuisshed At de kunde oc bliffue gode oc retferdige Gør dw dette icke/ da est dw icke en ret cristen Vii kallis alligeuel cristne en dog wi leffue icke som cristne burde/ men det naffn gør ingen salig Ingen vil gøre gode gerninger Men hwor der ere rette cristne da mwe de endelige gøre gode gerninger oc de obenbare ath de ere christne/ och skicke dem vell mod alle veluillige/ som vaar Herre giorde mod oss/ Vii mue endelige A vi bede Gud ydmy-‖gelige/ aff alt hierte/ ath wii kwnde leffue effter hans vilge/ thi han er den som giffuer al naade oc grøde/ han giffuer oc regn at grøden bliffuer god som S Po screff Corint. iii.

Hwad er den christelige kirke

DEr ere twende christelige kirker Den ene er induertis oc hun er ren for vden all smitte och synd som S Po siger Ephe. v. ca. Alle som tro paa Christum de ere denne Kirkis ledemod en dog ath de vore icke flere en/ en thi eller tolff po iorden da gøre de alligeuel ith aandeligt legeme hueff hoffuit Christus er/ som S Pouil siger Corinter iii. capittel Ingen kan legge en anden grundual en den som lagder er/ som er Christus

❁ Den vduertis kirke/ det er cristne mennisskis forsambling/ Oc er denne kirke icke bygd paa den forste/ da er hwn død faar Gud/ Men man skal kende den christne kirke/ oc de christne mennisske der paa/ Hwor Gudz euangelium oc ord predickis klarlige oc rettelige/ Der faare fare de vild/ som

ville ath det skall all eniste vere den christelige kirke || som A vi Pauen Cardinaler Bisper oc prester regere Thi Gudz ord bør at regere alle vegne i den hellige cristne kirke/ oc der effter bør alle christne ath leffue thi det skil sandhed fra løgn Man haffuer icke helder behoff at bede rette cristne gøre det eller det/ thii Gudz ord skal vel lære dem huad de skulle gøre

¶ Denne rette cristelige kirke er opbygd paa Jhesum Cristum Gudz Søn/ som S Po siger Corin. iii. ca. oc S Math vi c/ Denne kirke haffuer saa fast en grunduall at dieffuelens mact kan icke omstøde hende/ eller faa mact mod hende/ oc hun kan icke røris eller omkastis/ thi Cristus er hennis grunduall Her aff kan huer merke at samme cristelige kirke oc menighed er i aanden/ oc hun er en hellig ting/ som wi oc sige almindelige i vor tro/ Jeg tror paa den hellige cristelige kirke som er alle cristne menniskis samfund/ Oc det man saa tror/ det kan man hwerken see eller føle/ thi Troen er ith fast och stadigt haab til det som wi haabis til Oc hun skicker sig effter det som icke seess/ som S Po siger Hebre xi/ Christus regerer al ene sin cristne menighed/ thi han er al ene hendis regerere/ || hoffuit/ hyrde grunddual/ oc mestere/ A vii som han siger Math xxiii/ En er eders mestere som er Cristus/ men i ære alle brødre met huer andre

Huad er naade i den hellige scrift

NAade/ er Gudz hyllest oc gunst/ som han haffuer hoss sig emod oss/ Aff huilken han tilbøyes for Jesu Christi sin søns fortieniste/ ath indgyde den Helligandz naade met sine gaffuer i oss/ som S Po beuiser Rom v c/ Naade oc den Helligandz gaffuer ere oss giffne ved Jesum Cristum en dog at Gudz naade oc den Helligandz gaffuer forøgis daglige i oss/ da ere de icke alligeuel en nw fuldkommede i oss thi ath synden oc onde begerelser ere bleffne igen i oss/ som stride daglige mod aanden/ som S Po siger Galla i och v ca/ Thi at den kiff oc trette som er mellem hugormen oc Euis seed/

den er icke en nw bort tagen/ Dog er Gudz naade saa stor at wii regnis gode oc retuise for hannem/ thi at hans naade giffuis icke i stycke som gaffuer gøre Men han tager oss aldelis i sin gunst och naade for Christi vor talssmandz fortienistis
A vii* skyld/ thi at hans || gaffuer haffue begynt at arbeyde i oss/ S Po kaller sig en syndere. Rom. vii. ca. Oc der effter siger han. viii. cap. ath der er inted fordømeligt i dem som ere i Cristo oc tro paa hannem/ en dog at de- haffue icke en nw fuldkommelige den helligaandz naade oc gaffuer.

¶ Vii ere en nw syndere thi at vort legeme er icke en nw dødet fra synderne oc onde begerelser/ Men Gud er oss saa naadelig och miskundelig fordi at wii tro paa Cristum/ och haffue den helligandz begyndelse i oss At han vil icke døme de synder som wi ere vdi/ Men han vil handle met oss effter den tro som wii haffue til Cristum/ saa lenge at synderne dødis i oss/ Der faare ynsker/ S. Po. alle som tro naade oc fred aff Gud Fader oc aff vor Herre Jesu Cristo/ som han ville sige J haffue nw fred oc naade men dog icke fuldkommelige/ Der faare skulle i alle daglige forbedre eder saa lenge at det syndige legeme dødis fra synderne Saa er Naade Gudz hyllest oc gwnst oc hun begyndis nw i oss men hun skal altid io mere oc mere vore i oss/ oc altid foregis til
A viii døden/ Huo som kender oc || tror at han haffuer en naadelig Gud/ han haffuer hannem i sig Oc saa finder hans hierte fred i sig/ Oc frøcter siden huerken for verden døden eller dieffuelen/ Thi han ved at Gud som er megtig offuer alting er hans ven oc vil hielpe hannem fra døden helffuede och alt ont/ Der fore haffuer han fred oc ro i sin samwittighed/ Saa kan huer merke naadens gerninger serdelis paa dem som tro paa Cristum/ Thi en dog de haffue synder paa dem/ da fordømis de icke alligeuel for deris skyld som S Hans siger i cap epi. i/ Er det saa at wi bekende vore synder for Gud da er han god oc retuiss/ oc vil forlade oss dem Thi Cristus giorde fyllest for dem met sin død oc pine

hwor gaar det till ath Gud straffer mange saa haardelige

MEnniskene skulle først giffue dem til Gud i al deris modgong sorg nød/ oc drøffuelse oc anamme dem tolmodelige/ ige som de vaare dem sende aff Gud/ Saa gør oc hwer god 'isten Han tager icke sin wuens findskaff som han giordis aff annem/ men lige som han giordis hannem aff Gud/ Oc saa eris Gudz fryct || oc tolmodighed i hannem Men naar man A viii* ıen oc tencker ath menniskem gor hannem saadan modgong ›rg eller wret oc icke men at Gud føyede hannem det til/ a bliffuer man wtolmodig oc foracter Gud oc hans vilge

❧ Gud straffer i tuende hende maade/ En maade aadelige som en god mild miskundelig fader/ oc det skeer melige i denne verden J anden maade Vredelige som en reng dommere/ oc det skeer ewindelige met fordømelse Naar ›ud prøffuer eller straffer oss Da er vor nature skrøbelig oc ›rdt/ thi hun ved icke om Gud straffer oss aff kerlighed/ eller ff vrede/ eller aff sin naade Oc i denne fryct oc fare skal ıan robe oc kalle paa Gud som Dauid siger i vi Psalm/ O ›erre straffe mig icke i din vrede/ men lad det ske met naade/ c hær timelige/ som S Augustinus siger O Gud brent sla ine och plaffue oss her i verden/ oc spar oss siden der effter/ ›ette sagde han icke/ ath han ville aldelis vere vden straff c plaffue (thi det hagde icke vered ith gaat tegen) men han egerde at straffis her i verden naadelige/ lige som it barn raffis aff sin fader

Hworledis skall ieg bliffue fast och stadig i troen ❡

GVd giffuer ingen sin styrcke krafft eller mact i Troen vden han beder hannem der om aff sit hierte Jngen an bede hannem met ræt hiertens grund/ før en han er foraden aff alle menniske/ oc aff alle creature saa at han ved sig ngen hielp eller trost/ Oc han grwer oc forferder sig faare ne mange synder/ oc ved icke huorledis han skall bliffue wit ved dem Saa begynder han at tencke i sit hierte/ ath

ingen kan hielpe hannem aff saadan sorg nød modgong oc synd vden Gud al eniste Thi før en at han kommer der till/ at han kan fly til Gud al eniste/ da ved han icke huad hannem brøster/ eller huorledis han skall komme der aff Men han setter sit haab oc trøst paa andre mennisker eller til sig selff at han skal saa komme der aff Fordi tager Gud al saadan trøst oc hielp fra hannem at han kan dele oc bethe sin naade/ trøst/ oc hielp med hannem Oc han gør hans siel gandske bedrøffuit at hun skal grede swcke oc bede om hans
F hielp || oc trøst Oc saa ere alle Gudz straffelser venlige/ oc skickede menniskene til at de skulle der aff faa hugsualelse En dog at vanwittige mennisker behindre/ oc bort vende saadan Gudz gode skickelse oc vilge fra dem selffue/ met deris hiertis van[t]ro som de haffue til Gud oc met deris kelenhed at de ville inted ont lide paa deris legeme huerken modgong sorg eller nød Fordi at de vide icke ath Gud giffuer dem naade oc miskundhed i saadan deris modgong sorg oc nød Oc at han skiuler samme sin naade vnder saadan sin straff At de skulle fly til hannem oc begere hans hielp oc trøst/ Huilken han giffuer dem gerne naar de bede hannem der om oc hwsualer dem vel i alle maade baade aandelige och legemelige

Huorledis skal man haffue sig met en siwg hustrw/ maa mand forlade hende

MEn han skal ingeledis forlade hende/ men hån skall tiene och trøste hende met stor flit oc tro/ oc tencke at Gud kaste hende den siwgdom paa/ at han skal der met fortiene sig hiemmerige Salig er den som kender at Gud skickede
F ii hannem den naade/ gaffue oc modgong ath han tien sin hustrw i saadan siwge for gudz skyld Salig er hustrwen om hwn tien sin hosbonde kerlige i saadan modgong oc siwgdom Siger nogen aff dem/ at man kan icke holde sig fra legemelig begerelse men hwn eller han er saa siwg/ da liwge de det Thi er det saa at en tiener den anden tilbørlige i saadan siwge/ och tencker ath Gud sende den plaffue i hans hwff/ oc

han lider det tolmodige oc tacker Gud der faare/ och beder hannem om naade Da forgaar hans legemelige begerelse vel snarlige thi Gud legger icke mere byrde plaffue oc modgong po nogen/ en han kan vell bære lide oc taale Thi skal huer lade hannem betemme Han er god mild oc miskundelig oc tager vel all løssactig begering fra hwer/ den stwnd han lader hustrwen eller hosbonden vere siwg/ om de ellers tiene huer anden met kerlighed

Skulle aandlige personer holde deris løffte

❧ Kere ven det er icke forgeffuis screffuit i lowen Leui. ii. ca. Dw skalt salte dit offer ‖ oc dit offer aff qweg och f ii v
fæ skall vere saltet met din Gudz pact och forbund/ Thi man skal offre salt i alle offer Marci . ix . ca. Alle mennisker skulle saltis met ild/ oc alt offer skal saltis met salt/ J det gamle testamente bleffue alle offer saltede/ oc der bleff noget brent met ild aff alle offer Det siger oc vor Herre Marci . ix. oc legger det aandelige wd Saa at det gamle menniske/ det er legemet/ oc legemens onde begerelser skulle saltis brendis oc forteris met Gudz ord och euangelio/ Thi at vort legeme er det rette offer/ som . S. Po siger Rom xii cap Men naar saltet bliffuer vansmage oc forderffuit/ Det er naar euangelium bliffuer forderffuit met menniskens/ lerdom/ da hielper icke saltet mere i det syndige menniske/ thi der gaar da orme oc marke i det/ Det er at euangelium hielper icke da mere i mennisken naar det er saa forderffuit met menniskens lerdom/ Men saltet bider/ thi skall man endelige haffue tolmodighed trøst oc fred i salted som S Po. siger Rom x[v] Det som er screffuit/ det er off screffuit til en lerdom Ath wii skulle haffue trøst haab och ‖ hugsualelse aff scrifften Effter thi ath f iii
Gud vilde at scrifften skulle scriffuis for vor skyld met huilken wii skulle læris/ Da binder oc Gud ath wii skulle haffue salt i alle vaare offer oc løffte/ Det er Gudz visdom oc bud

❧ Her aff følger det at alle menniske skulle bliffue ved Gudz ord/ befalning/ oc vilge aff all deris mact/ oc icke gøre dem selff nogre seduane bud eller lerdomme effter deris eget hoffuit/ eller gode tocke/ som er det vansmage oc forderffuede salt/ Om huilket Mattheus taler v. cap. Thi Gud vil icke haffue vore egne indsatte bud/ offer/ eller løffte/ som han siger selff Esaie xxix. cap/ De frøctede mig for menniskens bud och sat skyld/ Der fore vil ieg gore en vnderlig gerning/ oc tage deris visdom oc fornwfft fra dem Vor Herre siger oc Math xv/ De tiene mig forgeffuis thi de lære menniskens lerdomme oc bud S Po siger Colloss ii ca/ Alle de ting som steer effter menniskens lerdom oc bud/ de føre menniskene til den euige fordomelse ❧ Effter thi at wii kunde see oc forstaa ath Gud drager oss til sin rene low oc bud som staar f iii mange || stede screffuit serdelis Deutromii iiii. capittel och xii. capittel/ och i S Hansis obenbaring xxii. capittel/ och S Pouil taler oc der om till de Gallater. i. capit. Ath wii skulle skicke alt vort leffnid effter Gudz salt och visdom/ Saa formaner oss och den hellige scrifft Ecclesiastici. v. capitel/ Och Dauid i den xvi Psalm och Deutromii xxiii capit Ath wi skulle icke lettelige tro det som menniskene begerer/ men huer skal vel besinde i sit hierte om saadan begering bud oc tancke er aff Gud eller aff hans eget legeme/ eller for hans legemis beste notte oc gaffn/ mere en effter Gudz vilge oc bud/ Han skal oc besinde om saadan tancke kan komme Gud till loff och hans siel til notte/ som S Hans lærer oss i sin første Epistel i det iiii capittel Kere venner tror icke hwer aand men prøffuer aandene om de ære aff Gud

❧ Moses siger fordi saa Naar dw gor Gud din Herre noget løffte/ Da skalt dw holle deth/ Thi ath Gud skall eske det aff dig/ Och det skall regnis dig till synd om dw det f iiii icke holder/ Men gor dw icke saadant løffte/ Da haffuer dw ingen synd der faare/ Men dw skalt holde deth dw sagde och loffuede met din egen fri vilge/ och gore som dw for loffuede Gud/ Met disse ord raader och paaminder Moses dig ath dw skalt icke vere snar till ath loffue noget/ Han lærer dig

och ath dw icke synder om dw inted loffuer/ Deutromii xxiii capittel

✿ Dauid forbinder och ath ingen skall gøre naaget løffte/ eller loffue nogen noget vden Gud all ene/ som der staar i den xvi och xvii Psalm/ Gud giorde en low ved Jeremiam vii capittel/ Ath huo der offrede till affgude/ eller loffuede dem naaget løffte/ han skulle affliffuis/ som der staar och Exodi xxii Saa men Dauid/ At vil nogen man endelige gøre naaget løffte/ Da skall han gøre Gud det all ene oc holder det/ oc ingen anden Thi fare de meget vilde oc ere i stor forblindelse som loffue at de ville giffue dem i closter och leffue kyskelige i alle deris dage Oc serdelis de quinder som loffue deris børn i closter før de føde dem til verden

✿ Der fore ære de løffte som ske aff aandelige || per- f iiii^v
soner aldelis menniskens paafwnd/ dict oc skickelse/ ehuor gode oc nøttelige de synis at vere for menniskene/ Oc de ere alle emod Gudz egne ord Math iii oc xvii ca Denne er min kære søn (Christus) den skulle i høre S Pouil siger Corin xi ca Følger mig effter/ lige som ieg effter fulde Christum Thi Jhesus Christus er oss al eniste sent aff sin hiemmelske Fader til en ræt lærerre och veywisere/ oc ingen anden Michee v/ Der skal vdgaa aff Betlehem i Jødeland en første/ som skal regere oc lede Gudz folk/ huo som effter følger hannem/ han skal icke vandre i mørke/ thi han er verdens liwss/ veyen/ dørren/ sandhed oc det ewige liff/ Oc ingen kommer til Gud fader vden ved hannem

✿ Nw merk vel kere broder ath de aandelige personer muncke oc Nynner loffue kyskhed/ armod/ oc at de skulle vere deris ypperste lydige Saadanne ting ere aandelige/ och alle Gudz tienere bør at holle dem/ om Gud giffuer dem der naade till Saa at huer skal vere ren oc kysk i sin aand/ oc icke begere sin ieffn cristens hustrue/ pige eller nogen anden løff persone han skal icke heller samtøcke legemens onde f v
begerelser oc løste Huer skal oc vere aandelige fattig i sin siel/ saa ath han skal ingen ting haffue huerken induertis eller vdwertis som han kan driste eller troste sig paa vden al

ene po Gud Oc wi skulle alle vere Gud hørige och lydige met en veluillig aand och en god vilge i alt det som han vill sticke oc kaste oss paa effter sin egen guddommelige vilge/ Men ligeruis som disse ting kyskhed armod/ och lydighed/ ere aandelige sticke/ saa staa de icke heller i vor egen vilge krafft oc mact Vden at Gud giffuer oss dem aff hiemmelen aff sin store miskundhed oc naade Thi ath ingen kan faa noget gaat vden offuen ned aff hiemmelen som S Hans siger iii. ca. c Ath leffue och holde sig kyskelige Det er en stor naade aff Gud/ oc hun skall vere aandelig Det er at hende bør at holdis vden al begering/ vilge/ oc samtycke til vkyskhed oc synd i alle maade/ Huor saadanne onde begerelser løste oc samtycke ere i legemet Da er det it forbandet oc fordømelict f vv løffte Thi det er bedre at giffte sig en at brendis || her met ond begering oc løst til wkyskhed oc siden i helffuede som S Po siger Corin vii Thi at dieffuelen bruger sin listighed til at friste oc komme menniskken til at synde Gud lod Adam och Eue/ S Peder/ S Pouil/ Kong Dauid/ oc andre flere baade i det gamble oc ny testamente falde i synd Thi er det en forderffuelig oc dieffuelens ting at begynde gøre/ oc sticke saadanne løffte oc at nøde eller locke piger oc iom-frwer til at giffue dem i closter oc loffue at leffue der i iomfrwdom i alle deris dage/ oc i armod En dog ath det er huerken Gudz bud eller vilge/ Men det er optenckt oc paa-fundet aff de gamble hedninge oc Rommere Men den aandelige armod som huert cristet menniske bør at haffue som Christus siger Math. v/ Salige ere de som ære aandelige fattige denne aandelige armod bør ingen ath loffue for sig selff serdelis/ thi han er alle menniske buden ath holde/ Oc denne aandelige armod er icke andet en ath leffue fri for vden alle løffte her i verden/ blant alle hende rigdomme gotz oc penninge/ oc f vi sette sit hierte inted paa dem oc ey heller sige oc gøre || effter dem eller haffue hw oc vilge till dem Denne armod skulle alle christne menniske haffue oc giffue fattige oc faderløse børn/ oc arme encker/ oc huffarme folk aff deris gotz oc penninge/ oc beskerme de fattige fra wlog och wret Det er

det offer som Gud begerer som Christus siger Matth xii/ oc Ozee vi Jeg vil ati skulle gøre miskundhed Jeg begerer icke eders offer/ och Mat xxv/ Huad i gøre dem i mit naffn det gøre i mig/ J saadanne maade bruger huer den aandelige armod rettelige/ om han giffuer och skiffter sit gotz blant arme/ oc holder sig for en tilsyns mand oc tienere der til/ at dele oc skiffte det vd/ Och regner det icke for sit eget men for fremmed gotz oc at det hør Gud til som forlente hannem det/ at han skal vdgiffue det fornymstige/ det beste oc skelligste han kan de arme til hielp oc nøtte Der fore er det icke armod effter Gudz ord oc euangelio/ at leffue i gode dage i closter for vden arbeyde/ som S Po siger Ephe iiii/ Det er icke helder aandelig armod at gaa omkring oc tygge som muncke mene thi lowen forbinder at der skal inge biddere oc || tyggere F vi vere blant folket Deutrö. xv. ca. S Po. siger Colloss. iii cap/ och ii Tessa iii c/ Hwer skal vinde sit brød och føde met sine hender och arbeyde ✿ Ath holde kyskhed for vden ecteskaff Det er ith raad/ En dog at vor Herre gaff icke menniskene det raad/ men han haffuer mere raadt dem der fra/ aarsagen der til finder dw saa Gene ii ca/ Det er icke gaat at menniskens bliffuer ene/ po det ath man skal icke tiene den affgud Moloch som er den alder greseligste oc grummiste synd fore Gud som han siger Leuiti xx ca/ S Po siger oc til Corin vii cap/ och til Tesſa iiii Huer mand skal haffue sin hustrw/ paa det at han kan foruare sig fra horeri oc slem leffnid Oc huer qwinde skal oc haffue sin husbonde Oc de skulle leffue i deris ecteskaffuis kyskhed oc renlighed met kerlighed/ och formere verden Thi at qwinden bliffuer frelst fra fordømelsen i det at hun føder børn/ som S Pouil screff til Timotheum ii capittel/

✿ Der faare hwo der loffuer ath leffue i kyskhed vden Gudz vilge samtycke oc raad som er vor brudgom ved troen/ som S Pouil || siger Corint ii och x cap/ Han synder emod F vii Gudz low/ som siger voxer oc formerer eder som der staar Gene i ca/ Oc Gud vil icke at nogen encke som er mindre en lx aar skal loffue kyskhed som S Po screff til Timo/ v cap/ Der faare skall huer lade alle løffte betemme oc fare deris vey

Oc see oc acte al eniste paa det loffte som han haffuer loffuit Gud i sin daab oc cristendom Thi huer skal haffue nock at gore der met saa lenge han leffuer/ ehwor klog viss och fornymstig han er

✿ Det er klarlige nock bewist aff den hellige scrifft at alle de loffte/ som prester muncke oc Nynner gore/ de ære mod Gudz ord och euangelium/ oc de ere alle synder/ thi ath de ske icke aff troen/ som S Pouil siger Rom xiiii ca/ Alt det som icke er oc sker aff troen det er synd Oc det er altsammen mod troen som icke haffuer sit fundamente oc grundual paa Gudz egne ord/ euangelia/ oc hans hellige scrifft Gud bød at wii skulle gore effter hans bud oc vilge oc icke effter vort eget gode tocke/ oc paafindelse Deutro xii Gør al eniste det ieg befaler dig sagde vor Herre

f vii' Hwad er Gudz Rige

✿ Gudz Rige det er Gudz ord oc hans Euangelium/ met huilket han styrer oc regerer hær hoss oss/ oc han er offuerst i hiemmelen oc opfylder alting Och wii leffue her nedre for hannem i troen/ och han handler met oss ved sine hellige ord Huilke wi daglige hore aff dem som predicke euangelium oc det kommer aff Gud i deris mund Oc siden i vore øren/ och aff ørene ind i hiertet Naar wii tro paa hans ord oc holde oss fast till dem Da begynder hans Rige i oss/ om wii regere oss effter dem/ oc gore oc leffue effter dem/ oc ere dem lydige Oc Gudz Rige begynder oc er i oss ved troen i denne verden Som vor Herre selff sagde Luce xvii. Gudz rige er induertis i eder Oc det bliffuer fuldkommet paa domme dag/ Naar Jhesus Christus opfar till hiemmerige met alle sine vdualde venner

✿ Hwor ith cristet mennisse er som tror paa Gudz ord oc anammer dem kerlige/ der er oc Gud visselige/ Nu er Gudz rige her icke andet en fred/ twct/ ære/ kyskhed/ ydmyghed kerlighed tolmodighed/ oc alle honde dygd/ och disse ere alle

sammen induertis ting oc wi || bede daglige der om ath wii L viii mwe faa dem

✿ Saa kan hver nw see oc merke at Gudz Rige (som alle gode cristne mennisske ere) staar icke i ord oc tale/ men i gerninger oc i offuelser Thi Gud vil icke al eniste at man skal høre hans ord/ men at man skal oc leffue oc gøre effter dem ✿ Der skal oc vere saadan en stat oc skickelse i det Gudz rige som er i mennisken At de skulle forlade alle som bryde dem emod (lige som Gud haffuer forladet dem deris synder) oc de skulle ingen heffn straff eller ræt begere offuer dem/ som haffue giort dem wret eller skade/ Men de skulle giffue dem det aldelis til forgeffuis Och gøre och bewise dem broderlig tieniste oc kerlighed/ oc alle andre gode gerninger ehuor de kunde/ At wi kunde det forstaa lære oc begribe oc leffue der effter Det wnde oss Gud Fader Søn oc den Helligand som er velsigned fra ewig tid Amen

Denne bog er vdset paa Danske

aff

Christiern Pedersen/

som vaar Cannick i Lund

Och hwn er prentet i Andorp

Aar effter Gudz byrd

✿ M D xxxi ✿

✿

V.

Huorledis

huert Christet menniske

skal bere sit kaarss

met Jhesu Christo

vaar Herre och frelsere

[Gangen til Golgatha.]

KEre venner i haffue vel hørt huorledis man A'
plegde at predicke Passen om vor Herris pine
Oss bør oc alle ath vide huad det er faar pass
Oc huor til Gud Fader skickede hende (Icke faar
Christi skyld thi han hagde det inted behoff)
Men faar allis vaar skyld som altid synde/ Thi wii hagde det storlige behoff ath frelsis der met fra dieffuelen oc den ewige død oc fordømelse/ Gud Fader gaff oc Jhesum Christum sin søn i døden for oss paa kaarsset aff sin egen wsigelige naade godhed oc miskundhed Thi er der meget notteligt ath man taler och lærer huer anden om vor Herris pine oc kaarsset ☆ Effter thi at mange vantro mennisske som ville dog kallis cristne slagre fast bort oc igen met Gudz ord oc løse lerdomme oc der met beskemme oc foracte Euangelium Oc giffue Luther oc andre gode predickere skylden der fore oc sige at de predicke icke andet en om Troen/ Lige som de icke oc lerde om gode gerninger/ oc om vor Herris kaarss oc pine oc om hans dødis fortieniste Thi ville wi her tale om samme pass oc kaarss met faa ord Oc sige huad det er faare ith A ii
kaarss som oss bør ath bere met Jhesu Christo/ och huorledis wii skulle det bære oc lide tolmodige

☆ Vii skulle først mercke oc vide at Jhesus Christus haffuer icke all eniste frelst oss met sin død och pine fra dieffuelen/ synden/ døden/ och den ewige fordømelse Men hans pine skal oc vere oss till ith exempel/ huilket wii skulle effter følge i all vaar liffuis tid med modgong sorg nød oc forfølgelse Oc en dog ath vor modgong sorg nød/ oc andet ont som wii her lide/ skal icke der faare ske/ at wii kunde der met bliffue salige/ eller fortiene Hiemmerige Da skulle wii alligevel

lide deth tolmodige paa det at wi kunde effterfølge Jhesum Cristum oc lignis hannem der met Thi at Gud fader haffuer det saa besluttet Ath wii skulle icke all ene tro paa Jhesum Christum hans Søn som vor kaars fest Men at wi skulle oc bere kaarsset met hannem/ som han siger selff mange stede i scrifften Huo som icke tager sit kaarss paa sig och effter følger
A ii* mig/ han er mig icke verdig/ Haffue de kallet || hosbonden Belzebub/ huor meget mere skulle de da kalle hans tienere skalke oc bedragere och forfølge dem alle vegne

✿ Huer cristen maa endelige bere kaarsset Det kan ingeledis anderledis vere/ som S Po. siger til de Corinter/ Jeg opfylder det paa mit legeme som mig fattis aff Christi pine/ Lige som han ville sige/ At han oc alle cristne skulle oc lide som vort hoffuit Cristus giorde/ thi skal huert cristet menniske det bere oc lide naar Gud sender hannem det paa/ Kaarsset maa oc endelige vere saadant/ at det haffuer baade naffnet oc nedertrocker menniskten oc gør hannem ve oc drøffuelse/ Oc ath han er i fare met sit liff/ gotz oc penninge/ heder oc ære/ oc alt det han haffuer/ Saadant ith kaarss føl man vel i hiertet Det vaare icke ellers i ret kaarss/ vden det giorde hannem meget ont oc ve Vii skulle dog icke selffue vduelge eller gøre oss saadant kaarss (lige som somme muncke haffue opdicted dem selff met deris regel at de ville der met bliffue salige) Men det skal vere saadant ith kaarss/ modgong oc ont som huer ville gerne vere quit fra om det vaare
A iii mueligt/ Huilket verden/ dieffuelen oc hans parti || oc tienere legge paa hannem Thi er det da endelige behoff/ at wii tro ath Gud haffuer skicket oss det til Ath wii skulle lide saadan modgong oc bere kaarsset met Cristo/ lige som han leed for oss Det kan ingeledis anderledis vere En at huer cristen maa endelige bere kaarsset oc lide modgong Oc men wi det vide da kunde wii och diss lettere lide oc bere kaarsset

✿ Huer cristen kan oc troste oc hwsuale sig selff oc sige oc tencke saa i sit hierte Vill ieg vere en cristen/ da maa ieg bere kaarsset met Cristo/ oc lide verdens modgong oc drøffuelse/

oc bere hans hoff kledning/ thi han giffuer sine tienere saadan kledning her po iorden Oc siden den ewige klare oc skinnende kledning i hiemmerigis Rige/ Saadant ith ret kaarff kunde de andre parti secter oc muncke icke bere eller lide Men de vduelge dem ith serdelis kaarff effter deris eget gode tocke/ Och de ville icke helder det lide eller bere effter deris egen regel och skickelse Men de skiwde det bort fra dem met baade hender/ och alligeuel leffue de deris regel och aarden och sige/ ath de kwnde der met fortiene || hiemmerige och bliffue salige Oc de skrige A iii* oc robe paa andre cristne / at de icke rettelige bere kaarffet Lige som de all eniste viste huorledis man skulle det bere oc lide met Cristo Alle gode cristne bør det at lære andre/ at ingen skal selff vduelge/ eller legge noget kaarff paa sig Men naar Gud legger det paa hannem / da skal han det bere tolmodige meth Christo

❁ De fare icke all eniste vild i dette sticke/ at de vduelge dem selff it kaarff (oc en serdelis regel at leffue effter) Men oc i det at de rose dem meget der aff/ oc sige/ at de fortiene deris synders forladelse der met/ oc siden stor løn i hiemmerige aff Gud Oc der met bespotte de och foracte Jhesu Christi pinis fortieniste Deris kaarff er icke helder ith ret kaarff thi de haffue det selffue vdualt/ effter deris eget gode tocke Det er icke heller Gud behageligt/ men det er meget verstyggeligt for hannem ❁ Men wi christne sige saa/at wi kunde inted fortiene met vaart kaarff/ sorg och modgong som wii her lide i verden Oc wi rose oss icke heller der aff (som munckene gøre aff deris kapper oc regel at || alle skulle vide at de ere gudelige A iiii oc aandelige) Men det er oss nock at wii vide at det er Gudz vilge oc hannem behageligt/ at wi her lide oc bere kaarffet/ at wi mue vere hans Disciple oc tienere

❁ Saa see wi her nw at de som mest sige oc predicke aff kaarffet/ de vide alder minst der aff/ oc aff Jesu Cristo/ thi de rose dem fast aff deris eget kaarff oc regel/ oc mene at de kunde der met vel fortiene hiemmerige/ Ney kaarffet er icke saadan en ting at man kan der met nødis oc tuingis til

aff sin gardian/ Abbet eller prier/ ath fortiene sig hiemmerige och salighed der met som de sige

❧ Vilt dw icke tage kaarsset paa dig aldelis forgeffuis oc for vden al fortieniste oc len / Da maat du lade det betemme oc versige Christum der offuer Thi du skalt vide/ at vilt dw icke lide/ da bliffuer du icke Christi tienere/ eller met-arffuing/ Saa maat dw nw vduelge dig ith aff disse tw Ath dw skalt her lide oc bere kaarsset/ eller dw skalt plat forsuerge Christum och bliffue fortabet

❧ Vilt dw lide oc bere kaarsset veluillige/ oc tolmodige
A iiii v met glede Da bliffuer det dig || en stor dyrebar rigdom/ Thi ath Jesus Cristus bliffuer dig da giffuen met al sin pinis oc dødis fortieniste/ Kant dw det men tro/ da maat dw gladelige sige i dit hierte/ En dog at ieg haffuer nw lenge ledet stor sorg ned oc modgong her i verden Huad kan dog al min modgong lignis ved den store suare rigdom oc euige glede som Gud vil giffue mig igen faar Cristi død oc pine skyld/ at ieg skal siden leffue met hannem i hiemmerige til euig tid/ Saa bliffuer kaarsset dig søt oc læt at bere/ thi det varer icke vden til en føye tid som gaar snart bort/ som Cristus sagde oc hans Apostle oc Euangelister screffue/ at denne verdens modgong oc kaarss skal icke lenge vare Thi skulle wi see til den store skat oc skenck som oss er giffuen igen aff Gud som er Cristus met al sin pinis oc dødis fortieniste/ saa at han er vaar Jhesu Christi død oc pine er oc saa stor/ at hun op-fylder baade hiemmelen oc iorden / oc sonder bryder al dieffuelens mact oc styrcke/ oc bort tager synden oc den euige fordømelse

❧ Naar dw vilt acte denne store skat emod dit kaarss oc
A v modgong som dw kant her lide || da skalt dw en føye ting acte all din modgong En dog at dw skulle miste alt dit gotz Heder oc ære/ hustrw och born/ oc dit liff til met der faare Men vilt dw icke acte denne store euige skat oc icke bere kaarsset och lide ont for hannem/ Da met dw lade det betemme/ oc fare hen bort ath den store brede vey som leder dig til den euige pine død och fordømelse Hwo som icke tror Jhesu

hriſti ord/ han faar inted aff den ſtore rigdom och dyrebare at i Hiemmerigis Rige ſom han haffuer loffuit alle ſine enere

✿ Hwert criſtet menniſke ſkal oc haffue oc ſticke ſig ſaa t han er wiſſ der paa at hans kaarſſ oc modgong ſkal mme hannem til gode / Oc at Chriſtus icke al eniſte vill elpe hannem til at bere kaarſſet oc modgong/ men ath han l oc vende hannem det till gode i alle maade/ Der fore ſkall ſamme kaarſſ vere oſſ ſaa meget diſſ lettere ath bere oc e Thi Gud indgyder ſin naade i vaare hierte/ at wii kunde ltelige lide ſaadan modgong och friſtelſer/ ſom . S. Pouil ger. Corint. x. capittel. Gud er tro och han lader oſſ icke iſtis ydermere en wii kunde lide oc thole/ men han lærer A v ſ oc raad oc lempe til/ huorledis wi ſkulle offuer vinde mme friſtelſer och plaffuer Det er vel ſant at naar ſamme arſſ ſorg och modgong er alder ſtørſt/ da twinger det enniſken ſaa hart/ at han men ath han ſkall plat vndergaa h forderffuis Men kan han da fly til Chriſtum oc hans ne Da ſkal den trofaſte Gud komme oc hielpe hannem ſnart ſ all ſin nød oc modgong/ Lige ſom han haffuer hulpet le ſine tienere fra verdens begyndelſe/ thi han er altid den mme Gud/ oc lige megtig oc miſkundelig/ ſom han haffuer ret aff euig tid

✿ Vii ſkulle det oc acte oc beſinde i vaare hierte/ ath ii lide ſaadan modgong for den ſamme ſag ſkyld ſom Gudz lgene før giorde/ ſom er for Jheſu Chriſti ord oc bekendelſe c icke fore nogre andre ſlemme obenbarlige ſager / ſom er rd/ mord/ tyffueri/ forredelſe/ eller andre ſaadanne ſticke/ en all eniſte for Gudz ord ſkyld/ ſom wii ville gerne høre edicke / oc lære Oc fordi ath wii ville icke leffue effter auens bud oc ſtickelſer/ || men wi holde oſſ all eniſte til A vi udz ord/ oc der tale wi obenbarlige om faar alle/ Oc effter i at det er aarſagen til vaar modgong oc kaarſſ/ Da maa t vel ſaa ſke effter ſom Gud vill Thi wii haffue den mme gode tro oc haab till Gud ſom hans helgene forre gde Oc wii trøſte oc huſiwale oſſ der met i al vaar mod-

geng/ at Gud vil hielpe off vel der aff. Thi han sagde hwo som kaller paa mit naffn han skal bliffue salig/ Oc hwo som vil vere min discipel oc tienere/ han skal forsige sig selff oc bere sit kaarff oc effter folge mig/ Her aff kunde wii merke at wi skulle her lide modgong/ och det er off alle meget nøttelight

✿ Vii skulle oc aldermest acte oc besinde i vor modgong sorg och kaarff/ paa det som Gud loffuede off igen/ Ath samme modgong skal komme off ydermere till gode/ En wii kunde nogen tid selffue tencke eller onste Oc det gor en stor atskilnelse paa det kaarff oc modgong som cristne menniske lide/ oc paa den som vantro menniske lide/ Thi de haffue oc stundem verdens modgong sorg oc bedroffuelse En dog ath A vi^v komme aff dem || haffue stor lost oc glede/ gotz oc penninge/ oc bruge alle honde verdens vellost effter deris vilge til en tid Men naar de faa nogen modgong sorg eller nød Da haffue de inted som de kunde troste dem met Thi de haffue ingen tro til Gud at han vil hielpe dem der aff De tro icke heller po hans gode sande loffte/ At alle som tro paa hannem oc lide tolmodige/ de skulle bliffue salige De tro icke heller at Gud vil vende den samme deris modgong til det beste igen/ thi kunde de icke lide till en soye tid/ oc ey heller staa med fristelsen Men naar de komme i nogen modgong sorg oc nød/ da falle de strax i mishoff/ oc bliffue fortuilede/ oc giffue dem plat offuer/ lige som de ville drebe dem selffue De vide aldrig huort de ville vende dem/ eller huort de skulle hen/ dem tecktis da at al verden er dem for trang/ saa at de haffue ingen sted rwm som de kunde vere met frede/ oc leffue effter deris egen vilge Saa haffue de ingen maade i deris locke eller wlocke/ Thi ath gaar det dem vel da ere de offuer maade stolte hoffmodige oc dristige/ oc lade dem vere meget vise oc kloge/ de ere oc hastige oc tale haardelige oc vredelige A vii til andre oc bande oc sende || deris tienere oc vndersotte/ Men faa de nogen modgong/ at det gaar dem ille/ da ere de strax forferde oc redde/ lige som en arm quinde det kan man oc vel daglige see oc mercke po mange aff dem Det maa oc endelige saa gaa til met de vantro som icke haffue Gudz ord

i deris hierte Men de criſtne ſom tro hans ord de haffue altid god trøſt aff Gud i al deris modgong oc drøffuelſe induertis i deris hierte/ oc de hwſuale dem ſelffue met hans løn oc løffte ſom han loffuede dem igen i hiemmerige

✿ Nw paa det at huer ſkal diſſ bedre forſtaa huorledis han ſkal bere kaarſſet Da vil ieg der om ſette her ith exempel J huilket huert criſtet menniſkis kaarff (oc huorledis han ſkal bere Criſtum) er ret vdmalit ✿ J vide vell alle hworledis man pleger ath male S Criſtoffer ſom han bær Criſtum paa ſin axel Men i ſkulle icke tro eller mene/ at der vor nogen tid ſaadan en mand til ſom hed S Criſtoffer/ eller bar Criſtum ſaa legemelige offuer vandet ſom man ſiger om hannem Men den ſom giorde oc ſcreff ſamme fabel och legende om hannem Han vaar vden twil en wiſſ klog oc fornymſtig mand oc han optenckte ſamme hiſtorie gantſke ſubtilige/ Ath han ville lære den ſimpele A vii
almue met ſamme billede/ Huorledis huert criſtet menniſkis leffnid ſkulle ſkickis oc vere/ oc han haffuer det ret vdmalet der met ✿ Thi at en ret criſten er lige ſom en ſtor ſterck kempe/ ſom haffuer ſtore ſtercke ben oc arme/ lige ſom man maler S Criſtoffer Thi han drager en ſtor oc ſuar byrde/ huilken den gantſke verden oc ingen Keyſere/ Konge Førſte eller Herre met al ſin mact kan bære Der faare kallis oc huer Criſten/ Criſtoffer (det er den ſom ber Chriſtum Thi at huer criſten ſom tror han ber Criſtum i ſit hierte) Ja huorledis gaar det hannem da der met/ Saa at naar han tror Da tøckis hannem icke ath det er nogen ſuar byrde at bere Criſtum/ men den alder lettiſte byrde Oc hannem tøckis at Criſtus er ith deyligt lidet barn ſom er læt at bere/ ſom der vor S Criſtoffer den ſtore kempe Saa er oc Euangelium læt føt oc gaat met det førſte/ thi at det loffuer oc tilſiger oſſ alt gaat/ oc Gudz ſtore naade oc miſkundhed/ oc den euige ſalighed forgeffnis/ om wii all eniſte tro po Criſtum Fordi ville oc alle gerne || høre det oc bliffue oc kallis euangeliſke A viii
och criſtne menniſke/ Men det gaar oſſ der met ſom det hende S Criſtoffer/ han fornam icke at barnet vaa[r] ſuart at bere før han kom vd i dybet der met Da bleff det hannem ſaa ſuart

at det hagde meren trockt hannem ned til bondz oc druckuet hannem Saa gaar det oc oss som ville kallis euangeliske oc rette cristne Oss tøckis at Cristus er læt oc god met det første (som han oc altid er til euig tid) Men naar wi komme i vandet oc dybet (det er i stor modgong sorg nød) oc lide forfølgelse aff Prelaterne tiranner oc onde mennisfe som dieffuelen vdsender/ at forderffue oss paa liff oc gotz heder oc ære Da tøckis oss at wii skulle plat nedtrøckis til grunde oc druckne/ som S Cristoffer mente der han vaar i dybet Oc vore det saa at wi icke hagde Gudz ord oc løffte at huswale oss met i saadan modgong oc forfølgelse/ da motte wi oc endelige plat vndergaa oc falde i mishoff Men huo som vil leffue met Gud euindelige Han skal bere Cristum och kaarsset till enden/ och A viii* icke met en foye begnydelse eller i smaa sticke tall/ Thi ‖ ath bær han icke Christum til enden/ da maa han endelige druckne oc forfare/ Oc at druckne oc forfare det er icke gaat Thi ville wi bere Cristum til enden at wi skulle icke druckne och forfare ewindelige i helffuedis pine/ Men huo som tror paa Christum han forfarer ingeledis/ thi han haffuer før loffuit oc tilsagt oss/ ath han skal hielpe oc trøste oss i al vaar nød oc modgong/ oc icke forlade oss Thi mue wii oc vissélige tro hans ord/ thi han kan icke liwge/ och hwer maa sige i sit hierte som Dauid siger i den xxvii Psalm Er det saa at nogen hæær eller strid kommer mod mig Da skal ieg icke frøcte/ kommer der oc strid mod mig da vil ieg haabis til Gud som mig lader icke forfare Thi ville wi lade verdens mennisfe/ true hade bespotte forfølge oc fortale oss som de ville/ Vii ville alligeuel bære kaarsset och Cristum til enden/ thi han forlader oss ingeledis ✿ En dog ath verden dieffuelen synden oc vaar egen samwittighed stride mod oss/ och desligest onde mennisfe som oss forfølge oc legge kaarsset paa oss i mange maade/ ath wii icke vide huort wi skulle vende oss eller b bliffue met ‖ frede/ Da ville wii dog icke falde i mishoff eller fortwile Men wi ville støde oss met en sterck staff som. S. Cristoffer giorde at wi icke falle om kuld Denne staff/ det er Gudz ord oc løffte J huilke han loffuede oc sagde at han

vil hielpe och frelse off fra alt ont Vii mue oc endelige lide modgong som Cristus off lerde oc sagde J skulle lide modgong oc forfølgelse her i verden/ men i skulle faa fred oc ro i mig til euig tid. S. Po. siger och Vii haffue en tro Gud som hielper off i al vaar modgong/ at wii kunde lide oc bere kaarsset met hannem/ Disse gudz ord oc mange andre flere hans gode løffte/ de ere den staff som wii skulle støde off met i al vor modgong oc forfølgelse/ oc i alle dieffuelens oc verdens fristelser Der faare skulle wi oc størcke off met Gudz store løffte oc sande ord oc acte oc besinde at den euige løn oc glede som wii skulle der faare haffue igen Er hundrede tusinde folt større en al vor nød oc modgong som wii nogen tid kunde lide her i verden ✿ Vii mue endelige lide oc bere kaarsset om wi ville vere Jhesu Christi Disciple och tienere/ Thi || S. Pouil siger Huo som vil erlige leffue/ P' han skal haffue forfølgelse her i verden/ Thi skulle wii forlade off til Gudz ord oc trøste off met dem Oc inted acte denne verdens modgong oc forfølgelse/ oc icke heller redis eller grwe for alt det onde som off kan hende oc tilkomme fore Gudz ord skyld i fremtiden/ Men bede Gud at han vil giffue off ith fredsommeligt hierte at wi mue foracte al vor modgong oc lide hannem tolmodige/ oc haffue ro oc fred indnertis i off selffue/ Oc tro oc vere wisse paa at han vil hielpe oc hugsuale off igen euindelige/ Men vaart kød oc legeme kan det icke besinde/ thi det seer al eniste til den plaffue oc forfølgelse som det her haffuer oc icke til gudz gode løffte som han haffuer loffuit off igen/ Dieffuelen gør oc al sin flit der till ath han kan drage Gudz ord och løffte aff menniskens hierte Ath de skulle all eniste see til den modgong oc forfølgelse som de her lide paa deris legeme/ och icke tencke paa den store løn som de skulle haffue igen i hiemmerige.

✿ Dieffuelen gør och nw all sin flit der paa/ oc bruger alle sine lemmer oc tienere der || till/ ath han kan drage off P ii fra Gudz ord oc euangelia/ Oc at wii skulle frycte oc fare/ ath wii skulle der fore miste vort liff gotz oc penninge heder oc ære Om wi icke leffue som wii giorde førre vnder pawens

regemente oc stickelse oc hore messe/ gaa til kirke/ oc bede der lenge oc læse mange rosen krantze oc bonner/ oc fortiene det store pawens aflad met hans breff oc bulle/ Dette skulle wi dog ingeledis gore men bliffue fast hoff Gudz egne ord ath wii skulle icke nedfalde oc druckne i helffuedis pine euindelige Der fore skulle wii oc lide huad Gud vil off tilskicke for en wii skulle forlade hanff ord/ Oc i saadanne maade skulle wi bere kaarsset met Cristo Hwo som vil vere en ret cristen/ han skal icke legge denne verdens modgong paa hierte men forglemme hannem aff all sin hw och foracte hannem plat aff alle sine sind Men vil han meget acte och tencke paa saadan modgong/ da taber han Jesum Christum Och da bliffuer hans siste vildfarelse storre och verre en hans forste vaar

B ii* ✿ Naar nogen lider nogen modgong/ Da skall han || saa sige Jeg haffuer icke vdualt mig dette kaarff oc modgong/ Men ieg lider det faar Gudz ord skyld/ Jeg haffuer Cristum i mit hierte oc ieg bekender hannem/ thi vil ieg gerne lide denne modgong i Gudz naffn/ oc lade det nw ske som han vil Gud som sende mig dette til/ Han er oc megtig nock till at tage det fra mig igen naar hannem teckiff effter sin naade oc miskundhed/ som han haffuer och selff loffuit at han vil gore ✿ Naar dw forlader dig saa paa Gudz ord och loffte/ lige som paa en fast grundual oc sten/ da bliffuer dw fast stondendis/ saa at man kan icke vel omkaste dig/ Men dette kant dw icke gore aff al din egen mact oc formue/ oc ey heller met din visdom konst eller fornwfft/ men al eniste met Gudz ord oc løffte huilke som bliffue sande til ewig tid ✿ Merck her ith exempel En kobmand eller kremmere far langt bort i andre land/ til land oc vand/ oc setter sit liff i stor fare/ oc lader sin hustrw oc born hiemme til bage/ oc han ved dog icke om han skal komme leffuendis hiem igen aff sin reyse thi han haffuer
B iii ingen som hannem kan det til= || sige oc holdet Och Gud haffuer icke heller loffuit hannem det/ at han skal leffue til om anden dagen/ han er icke heller viff paa ath han skal komme igen Dog setter han sig i saadan stor liffuis fare faar

dette/ forfengelige verdens gotz som snarlige forfarer Huor meget mere skall da huert cristet mennisske sette sig i liffuis fare for Gudz ord oc den ewige store rigdom i hiemmerige/ paa huilken han haffuer Gudz ord oc loffte / at han vill sandelige giffue hannem dem ewindelige om han vil leffue effter hans bud och vilge Thi skulle wii cristne tolmodige lide verdens modgong men wii haffue den stercke staff at støde off met som er Gudz ord ✿ En krigis mand setter sig oc offte i stor liffuis fare/ for en føge sold oc penninge/ der som han haffuer ingen forvaring/ ath han skal komme leffuendis aff striden igen/ Oc en dog at samme hans leffnid oc hoff tieniste er fuld aff alle honde modgong sorg nod oc drøffuelse / da tøckis hannem alligeuel at det er hannem læt oc gaat all eniste faar den arme forgengelige lon/ oc føye penninge som han venter sig der faare / || Saa lider oc Pauen oc hans P iiiv
kirkis prelater Abbeder oc Cannicker Prester oc muncke stor sorg oc bedrøffuelse/ oc dem tøckis ath det er dem altsammen let oc gaat / all eniste fordi at de kunde bliffue ved deris gamble affguderi oc onde sedwane oc bede och robe til deris serlestis patroner Oc siwnge oc skrige i deris messer oc tider faar deris rente oc gotz de skulle och vel suerge der paa ath de gore Gud en stor tieniste der met / oc ath de gore vel fyllest for all deris rente klede och føde met samme messer sang oc tider som ere opdictede emod Gudz ord oc vilge De gore och al deris flit der til / oc spare huercken guld eller penninge der paa ath de kunde forsware samme deris gotz oc rente de bruge oc al deris visdom der til som de lade dem tøcke ath de haffue Oc sige oc predicke faare den simpele almue at samme deris lerdomme oc Pauens skickelser ere faste oc rette/ oc de kunde det icke dog bewise met Gudz ord oc den hellige scrifft/ De ville alligeuel nedtrøcke Gudz sande ord der met/ en dog at mange aff dem vel vide at de fare vild der vdi oc haffue stor wret / Men de ville icke miste deris gotz oc || rente Thi P iiii
begaffue de Herrene at de skulle forsuare dem De holde oc selffue mange hoffmend aff al deris formue At de kunde nøde den fattige almue til at leffue effter Pauens skickelse/

Nw effter thi at kremmere oc krigis folk sette deris liff saa tit i dødz fare for ith føye timeligt godz som snart forgaar/ Oc kirkens prelater kaaste oc saa meget der po at de kunde forsnare deris godz en føye tid/ oc de haffue stor sorg oc omhw der faare nat oc dag/ saa at de kunde neppelige soffue en time rolige/ thi de frocte ath de skulle miste deris godz stat oc rente/ oc de vide dog icke om de mwe leffue en dag eller time/ Oc de haffue inted beloffte der po aff Gud igen at de skulle bliffue salige/ for alt deris arbeyde oc bedrøffuelse som de gøre dem selffue Hui skulle da icke wi cristne gerne ville lide modgong for det euige rige som Gud haffuer loffuit oss igen Oc der faare foracte al sorg oc bedrøffuelse som oss kan hende oc tilkomme der offuer

¶ En dog at wi ere icke gode cristne/ oc icke heller leffue som oss met rette burde da ere wi alligeuel visse der paa/ ath Gud vil J iiii vere oss mild och naadelig oc holde oss sit ord och løffte/ oc gøre oss salige om wii ville tro hans ord huilke han vil holde oc beskerme til euig tid at dieffuelen i helffuede met alt sit parti skal ingen mact fonge mod det Thi skulle wi stadelige tro oc bliffue hoss det och inted frocte huercken for Pauen eller hans parti En dog at de forfølge och forderffue oss paa liff eller godz Thi Gud vil holde oss sine ord oc gøre oss salige til euig tid oc det kunde de icke formene hannem met al deris mact oc velde Oc fore den sag skyld skulle wii bliffue stadige ved hans ord oc løffte oc ingeledis lade oss trenge fra dem huercken met hodsel eller trw skade eller forfølgelse/ en dog ath wi ere arme syndere/ thi Gud vill icke forlade oss Men han vil bliffue hoss oss til euig tid som han selff siger Marci xvi. saa/ Jeg vil bliffue hoss eder til ewig tid/ Lad nw vaar forfølgelse kaarss oc modgong bliffue saa stor som hun kan mest vere Da bliffuer hun oss alligeuel læt ath lide och bere naar wi men tro acte oc besinde Gudz ord/ oc forlade oss J v fast po de gode løffte som han vil giffue oss || igen Thi skall huer cristen beuebne sig met samme Gudz ord oc beskerme sig met dem mod alle sine fiende/ och fristelser/ Gør han det icke/ da gaar det hannem saa som det gik Eue i Paradis/

thi hwn hagde Gudz bud ord ath hwn skulle icke ede aff lifffens træ Men hun forlod det oc trode paa dieffuelens ord oc saa til det deylige eble oc mente at det vor en føye ting met gudz ord thi bleff hun bedragen oc vdskuden aff paradis met adam sin mand som hun gaff aff eblet met sig Saa hender det oc off naar wii forlade hans ord/ oc tro paa menniskens dict drøme oc stickelser oc leffue efter dem da bliffue wi oc vdskudne fra hans forloffte oc det euige Paradis som han haffuer loffuit alle som tro paa hannem. ✿ Thi skulle alle som ville vere rette cristne tro hans egne ord/ oc leffue effter dem oc vere tolmodige i deris kaarss oc modgong som S. Pouil siger Wii skulle gaa ind i Hiemmerige ved megen modgong och forfølgelse Men wi skulle dog ingeledis rose off der aff at wii saadant lide Eller mene eller sige ath wii kwnde der met fortiene off || hiemmerige eller met nogre gode B v°
gerninger/ thi Cristus haffuer al eniste fortient off hiemmerige met sin haarde død oc pine aff sin egen miskundhed oc naade/ oc han vil giffue off det forgeffuis vden al vor fortieniste/ thi bør gud all eniste at haffue al den priss oc ross som der aff komme kan at nogen offuer vinder sin modgong fiende sorg eller nød Men wi skulle all eniste lide saadant fordi at wi vide at det er Gudz vilge Oc icke fordi ath wi ville der met fortiene nogen salighed och hiemmerige

NV skulle wi see oc merke at Gud lader off lide stor modgong nød och fristelse faar fire honde sager skyld/ ✿ Den første sag er den ath Gud vil at wii skulle lignis Christo der met oc lide forfølgelse som han giorde Oc siden komme til den euige ære met hannem som Christus selff sagde till de to Disciple anden dag Paaske/ O i daarer och sene till ath tro i eders hierte/ Vide i icke ath Jhesus Christus skulle lide død och pine/ och saa indgonge i sin ewige ære/ Gud vil icke giffue off sit hiemmerigis Rige i anden maa- || de vden B vi
ved kaarsset verdens modgong fristelse pine och plaffue

Den anden sag er den vaare det en saa ath Gud icke sende off saadan modgong Da giorde dieffuelen det visselige

thi han hader Gudz ord och alle hans tienere Han er oc saa ond aff sin rette nature ath han icke ville och ey heller kan lide ath nogen gor noget gaat eller leffuer effter Gudz bud oc vilge/ Han sorger oc bær stor awind det ved ath noget menniske haffuer en heell finger eller lem paa alt sit legeme Han fortryder och ath der gror fruct eller korn paa iorden/ det gør hannem och ont ath der vorer ith eble eller pære paa træene/ Han er saa ond mod menniskene at han skulle forderffue dem alle och alting om Gud ville lade sit minde der til Och han hader ingen ting mere en Gudz ord och de som han seer ath det ville lære och elske/ Sagen er den faar hwilken han saa meget hader Gudz ord/ thi han kwnde før skiule sin ondskaff och bedrageri Vnder menniskens dict och B vi falske lerdomme/ som han indstød i deris hierte ath || de skulle binde den menige almue ath holde oc forlade Gudz ord oc bud/ oc der met drog han dem til stor vantro oc vildfarelse oc mange til den ewige fordomelse diss ver Oc samme hans skalkhed oc bedrageri læris oc kendis nw aff Gudz ord at huer cristen skal tage sig vel vare der fore Saa at han kan icke nw lenger dølge eller skiule sig vnder samme menniskens stickelser som han før giorde/ Thi raser han nw oc er mere en galen/ och flwer oc far bort oc igen fra en Prelate oc til en anden som han en nw haffuer i sine garn oc vildfarelse Oc kommer dem til ath de opsette dem mod Gudz ord oc euangelia/ oc at de forfolge hade pine plaffue oc drebe alle de cristne som de kunde fonge mact vdoffuer Han forblinder dem oc saa at de mene at de gore Gud en stor tieniste der met Oc der met sandis Gudz [ord] som han sagde Naar de forfolge eder da skulle de mene ath de gore Gud en stor tieniste der met ✿ Vaare det saa ath Gud icke beskermede oss ved sine Engle som han haffuer befalet at beuare oss/ da forderffuede dieffuelen oss visselige/ thi han sticker alle gode menniske saa megen B vii fristelse mod- || gong oc plaffue paa at de kunde dem ingeledis bere vden Gud troftede oc hulpe dem besynderlige der aff Oc behindrede hans oc hans partieff mact oc onde act och mening ✿ Disse tho mectige sterke kemper Gud oc

dieffuelen stride altid i menniskenn/ Gud indgyder hannem gode
raad at han skal elske hannem oc hans ord oc euangelia oc
holde hans bud Oc dieffuelen indskyder i hannem ath han
skal leffue effter sit eget legemis loste oc begerelse / som er
tilboyeligt til al synd oc ont aff sin egen nature Oc der til
met drager han menniskenn til hofferdighed wkyskhed wlidighed
mod Gud oc til alle andre suare synder Vii ære oc alle
skrobelige till at staa mod hans mact oc subtilige bedragelige
liste fund och sticke / thi kunde wi snarlige bedragis for wii
haffue icke Gudz ord fast i vaare hierte/ oc tro icke heller saa
stadelige po Gudz ord som oss burde at gøre/ thi falde wii
offte i synderne Oc vaare icke Gud vor kempe saa mild oc
miskundelig mod oss som han er/ da bleffue wii plat ned slagne
til den euige fordømelse aff dieffuelen / thi han huiles aldrig/
Men han || løber altid omkring oc leder at dem som han kan D vii
opsluge som S. Peder siger Han hader oss aldermest fordi at
han seer ath wii ville høre Gudz ord oc lære dem/ oc de ere
vaar skiold som wii skulle bestterme oss met for hannem oc
hans parti/ som han vdsender met sine falske lerdomme Thi
han arbeyder aldermest der paa at han kan formene oss at
høre Gudz ord oc at han [kan] vdsløcke dem aff vaare hierte
☙ En dog at oss tøckis at Gud vill icke hielpe oss strax met
det første aff vor modgong kaarss och plaffue / dog forlader
han oss icke alligeuel paa det siste/ fore sit ord och løffte skyld/
thi han loffuede at frelse alle som tro paa hannem oc hans
ord/ oc ath de skulle bliffue salige/ ☙ Thi tillader han ath
wii haffue saadan modgong til en tid ath wii skulle øffue oss
i hans ord oc tro / oc han vill der met prøffue oss om wi
ville bliffue fast ved dem thi at dieffuelen met al hans mact
oc parti kan ingen mact haffue mod dem om wii men all
eniste tro paa dem Naar wii saa forfølgis aff de onde / da
skulle wi al eniste fly til Gud/ thi han forlader oss ingeledis
om wi tro hans ord

Den Tredye sag er den Ath || Gud tillader at wi her lide D viii
modgong kaarss oc forfølgelse/ At han vil icke al eniste oben-
bare oc beuise sit ord oc mact mod dieffuelen oc hans parti

Men at wi skulle icke misbruge hans ord/ oc lade off formegal der aff tocke/ oc forlade off saa paa dem/ at wi skulle inted gaat gøre vaare ieffn cristne/ oc ey heller ville lide nogen modgong Men sige oc mene i vaare hierte Jeg tror paa Gudz ord thi skal ieg bliffue salig/ mig gøris icke behoff at gøre nogre gode gerninger eller lide nogen modgong Saadanne onde tancker oc meninger vil Gud tage aff vaare hierte met kaarffet oc modgong/ at wii skulle bliffue diff sterkere i troen/ oc tro hans ord oc løffte/ och saa effter følge Cristum vor herre oc bliffue hans rette tienere oc disciple Kaarffet for nød oc modgong er off saa nøttelige til vaare sielis salighed/ som mad oc dricke ere off til vaar legemelige føde/ thi er det off bedre en ath wii hagde ingen modgong Fordi skal ingen frøcte eller forferde sig der faare Thi wi haffue gudz sande ord oc løffte der paa at det skal komme off til gode igen til euig tid De rette cristne kunde icke vel kendis uden aff deris modgong

P viii. Den siste sag er den Ath cristne menniskis kaarff pine oc forfølgelse er ypperligere oc bedre en alle andre menniskis/ Thi at Cristus giorde hende saa edelig oc dyrebare met sin modgong pine plaffue kaarff och død/ Oc lerde off det met at wii skulle saa effter følge hannem/ som . S. Pouil siger Lide wii met Christo da skulle wii oc leffue met hannem euindelige ꝛc Gud naade off saa forblindede wii vaare førre/ at wii løbe till Rom effter Pauens afflad oc til Acken och Tagen effter helligdom/ oc der offuer forlode Christi kaarff død och pine i huilken all eniste alt afflad helligdom oc all vor salighed er Effter thi at wi nw vide ath vort kaarff oc modgong som wi lide for hans ord oc euangelia er Gud teckeligt oc hannem sker der aff loff heder oc ære Hui ville wi da fly der faare/ oc inted ont lide men Gud haffuer loffuit at han vil icke forlade off/ men frelse off til euig tid/ Dette om kaarffet och verdens modgong at lide tolmodige scriffuis hær for cristne menniskis skyld som saa skulle effter følge Cristum oc bliffue

C salige Men verdens || menniske de forsmaa oc hade kaarffet/ oc de ville inted ont lide/ men de ville kreselige leffue oc

haffue gode dage effter deris legemis begerelse Och de fonge dog tit saa stor sorg oc bedrøffuelse at de mwe der offuer do Oc de haffue ingen hugsualelse i deris hierte igen at de mue siden leffue euindelige hoss Gud som wi cristne haffue Thi er det bedre at lide for Gudz skyld oc for hans ord / En for dieffuelen oc verdens gotz skat oc rente skyld thi det er altsammen forgengeligt oc drager menniskene tit til den euige fordømelse ✠ Huo som predicker lærer eller siger anderledis eller at wi skulle selffue fortiene oss hiemmerige met vor modgong kaarss oc plaffue eller met nogen serdelis regel oc streng closter leffnid som menniskene haffue selffue skicket De fare meget ville oc ære forblindede Thi at wii cristne skulle bere kaarsset och lide modgong Gud til loff oc ære Oc icke acte eller mene at wi kunde der met bliffue salige Men wi skulle stadelige tro at Christus giorde fyllest for alle vaare synder met sit kaarss død och pine / oc fortiente oss hiemmerige der met aff || Gud Fader faar vden all vaar fortieniste C v
✠ Her motte nogen spørge huad er det ath bere kaarsset Swar / Det er ath effter følge Jhesum Christum oc lide modgong faar hans ord oc naffn skyld / Oc tabe sit liff her i verden / och offuer giffue all sin egen vilge løst oc begering Thi Gud bød sine tienere saa at leffue som Christus siger Luce xviii. och Math. xix. oc Marci x. Der er ingen som forlader sit hwss / foreldre / hustrw / børn / søster eller brødre faar Gudz rige / at han skal ey faa det mangfoldelige igen i dette liff / oc siden euindelige i det tilkommende liff oc glede

Jhesus Christus haffuer mange som begere hans euige Rige Men faa som ville bere kaarsset met hannem Han haffuer oc mange som ville vere glade met hannem Men faa som ville sørge met hannem Han haffuer oc mange som ville hugsualis met hannem Men faa som ville bedrøffuis met hannem Mange ville gerne æde met hannem / men faa ville dricke all pinens kalk met hannem / Mange ville haffue gode dage met hannem oc leffue kreselige och || soffue lenge / men C ii faa ville lide hunger tørst oc vaage met hannem Mange loffue

hans store vnderlige gerninger oc mirakel/ men faa ville lide
kaarssens forsmedelse met hannem Mange elske Jhesum saa
lenge ath det gaar dem vel Oc loffue oc velsigne hannem saa
lenge de finde trost oc hielp aff hannem/ Men skiuler han sig
en føye tid da falde de strax i misshoff oc twile at han skal
ville hielpe dem Men de som elske Jhesum faar Jhesu egen
skyld/ oc icke faar nogen hugsualelse oc gode dage De velsigne
oc tacke hannem i all deris sorg nød oc modgong Lige som
de hagde alder mest trost oc hwsualelse aff hannem Och en
dog at han ville aldrig husuale eller troste dem Da vilde de
alligeuel altid velsigne oc tacke hannem ✠ O huor megtig
oc stor er den rette kerlighed til Jhesum Christum som er
wblandet met al anden begerelse/ oc vil leffue effter hans
bud oc vilge De som altid begere ath leffue vden sorg oc
modgong de ere icke andet en leye tienere/ och de tage deris
løn her i verden som er forfengelig/ De som altid søge effter
C iiv deris eget notte oc gaffn De || beuise at de mere søge dem
selffue en Jhesum Christum Huor finder man nw nogen som
vil tiene Gud faar inted Man finder neppelige nogen aandelig
persone Munck Prest eller Nynne som vil tiene Gud faar
inted Huor finder man oc nogen som er saa aandelig arm
at han icke begerer gotz eller penninge/ klede eller føde faare
sine tider lesninger oc sang/ Man skal tiene Gud i aanden oc
i sandhed oc inted begere der faare igen Han løner vel
alligeuel sine tienere twsinde falt igen i det ewige Rige/ oc
giffuer dem mere gaat en de kunde ønske Gaffue noget
menniske alt sit gotz oc penninge fattige eller siwge och leffde
i alle sine dage Oc giorde han alder storst penitentze Da
kunde han icke der met fortiene hiemmerige Hagde han en
all den visdom som er i verden oc mange store dygder/ oc
leffuede erlige kyskelige oc Gudelige Da fattis hannem en da
meget Huad er det/ det er at en dog at han haffuer forladet
sit gotz penninge oc verden Da skal han oc forsige sig selff
at han icke elsker sit eget legeme oc begerelser/ Och naar han
C iii haffuer en giort alt det han || kan gøre/ Da skall han en da
sige oc mene at han haffuer inted giort oc acte det for inted

ſom han før mente at hannem kunde meget regnis til gode oc fortieniſte Men han ſkal ſige oc mene ath han er en vnøttig tienere/ Som Criſtus ſelff ſagde Naar i haffue giort alt det ſom eder er budet Da ſiger/ wi ere wnøttige tienere Han ſkal oc ſige met Dauid Jeg er fattig och arm Der er alligeuel ingen rigere eller megtigere en den ſom kan forlade ſig ſelff/ oc alle verdens begerelſer/ och regne ſig faar den alder minſte ✿ Diſſe ord ſynis mange menniſke at vere meget haarde oc ſtrenge/ at man ſkal forlade ſig ſelff oc tage ſit kaarſſ paa ſig oc følge Jheſum effter Men det ſkal bliffue dem meget haardere at høre det ſiſte ord paa demme dag Gaar bort fra mig i forbandede i den euige ild oc pine De ſom nw gerne høre tale oc predicke om kaarſſet oc bere det De ſkulle icke da frøcte for den ewige fordømelſe/ Naar Gud ſkall komme at døme leffuendes oc døde da ſkal hans kaarſſ ſeeſſ paa hiemmelen/ Alle ſom haffue før elſket hans kaarſſ oc effter fuld hannem/ De || ſkulle da ſtaa hoſſ hans høgre C iiiv ſide oc bliffue ſalige ewindelige/ Hwi frøcte i criſtne da at tage kaarſſet paa eder met huilket wii ſkulle alle gaa till det ewige hiemmerigis Rige

J Kaarſſet er all vaar ſalighed/ J kaarſſet er vaar rette vey J kaarſſet er vaar beſkermelſe fra dieffuelen/ J kaarſſet er ſielens ſtyrke oc trøſt/ J kaarſſet er ſielens hugſualelſe/ J kaarſſet er alderſtørſt dygd oc mact J kaarſſet er ſalighedens fwldkommelſe/ Sielen haffuer inted haab til den euige ſalighed vden al eniſte ved kaarſſet Tager fordi eders kaarſſ po eder oc effter følger Jeſum ſaa ſkulle i gaa ind i det euige liff Han gick faare oſſ oc bar kaarſſet oc døde der paa for vaar ſkyld paa det at wi ſkulle oc bere kaarſſet Oc begere ath dø der met/ thi at dø wi met hannem/ da ſkulle wi oc leffue met hannem euindelige Ere wi delactige met hannem i pinen Da ſkulle wi oc vere delactige met hannem i den euige ære oc glede ✿ Seer nw oc mercker ath den euige ſalighed ſtaar alſammen i kaarſſet oc ath wi ſkulle døde vaare legeme fra alle onde begerelſer Der er ingen anden || vey til C iiii

det euige liff vden kaarsset Man for oc ingen induertis fred eller ro i sit hierte vden ved kaarsset/ Vandre oc far huort dw vilt/ oc led oc søge huor dw kant/ Da skalt dw dog ingen sted finde nogen bedre oc tryggere vey til hiemmerige en kaarsset er ✿ Beskicke din leffnid oc verelse det beste du kant effter din egen vilge oc gode tocke/ oc bruge al din visdom oc fornwfft der til Da skalt dw icke alligeuel kunde skicke din ting saa vel At du skalt ey lide modgong oc bere kaarsset encten velwillige eller emod din vilge/ Oc saa skalt dw altid finde kaarsset/ encten i den ene eller i den anden maade/ Thi at stundem finder man kaarsset paa legemet met siugdom eller anden plaffue/ oc stundem fynder man sorg oc bedrøffuelse induertis i hiertet Oc stundem tockis man at han er forladen aff Gud Styndem lider man modgong aff sin ieffn cristen Oc stundem er man sig selff skadelig oc tager sig sorg oc ster omhw til mere en han hagde behoff Oc man kan icke bliffue saadan modgong sorg oc kaarss quit/ for en gud tager det fra hannem/ thi Gud vil at wii C iiii° skulle lære at bere kaarsset || oc lide modgong vden hwsualelse Paa det at wi skulle der aff bliffue ydmygede/ oc giffue oss aldelis vnder hannem/ oc tro oc vide at ingen kan hielpe oss der aff eller gøre oss salige vden han al ene Ingen kan ret besinde Jesu Christi kaarss oc pine vden den som haffuer oc ledet modgong oc baaret kaarsset ✿ Saa er kaarsset altid rede/ oc vacter effter dig paa alle sider ehuort dw far eller vender dig/ ehwort dw gaar da kant dw icke det vndfly/ Thi at ehwort dw gaar eller far da ber dw det met dig/ thi dw ber dig selff met dig/ oc dw skalt altid finde dig selff ehuort dw gaar encten ind eller vd/ op eller ned/ Oc ehuor dw est/ da er det dig endelige nøtteligt at dw est tolmodig/ om dw vilt haffue fred oc ro induertis i dit hierte/ oc den euige glede aff Gud Er det saa at dw berer kaarsset gerne/ Da skal det oc bere dig/ oc lede dig till det euige liff oc glede

✿ Men bær dw kaarsset wuillige/ da gør dw dig selff en stor byrde oc besuarer dig selff der met saa megit diss mere/ oc dw maat dog drage det Er det saa at dw kaster ith kaarss fra dig da faar dw dog ith andet igen/ oc mowel ste ath det

bliffuer en ‖ større oc suarerre Ment dw at dw skalt det vnd- C v
gaa / som inted gaat mennisske paa iorden kunde vndgaa/
Hwilken aff alle Gudz helgene leffuede her i verden for vden
kaarsset oc modgong Jesus Cristus Gudz eniste Søn vaar icke
en time her i verden i al sin liffuis tid for vden sin pinis
sorg oc drøffuelse/ Han sagde selff At han skulle lide død oc
pine oc opstaa aff døde/ oc saa indgaa i sin ære oc rige huor-
ledis vilt dw søge dig en anden vey til hans Rige en den
kongelige vey som er kaarssens vey All Jesu Christi leffnid
vaar icke andet en kaarff modgong oc pine/ Och vilt dw søge
effter løst glede oc gode dage/ da far dw aldelis vild/ om dw
søger andet en modgong kaarff oc drøffuelse Thi at alt dette
dødelige forgengelige leffnid er fult aff sorg oc modgong oc
besegled tring omkring oss met kaarsset Saa meget som nogen
mere elsker Gud/ och bedrer sit leffnid/ saa meget mere finder
han oc kaarsset i sit hierte/ thi aff den kerlighed foregis hans
kaarssis pine/ Dog er han icke for vden hwsualelser/ thi at han
befinder gudz hugsualelse i sit hierte i samme sit kaarff Naar
han ber det tolmodige met en god vilge/ da ‖ omuendis hans C v*
kaarff til glede thi han haabis oc tror at Gud skal vel frelse
hannem der fra Oc huor meget mere hans legeme slidis oc
missarer aff samme hans kaarff Saa meget mere bliffuer hans
siel sterckere indwertis i hannem aff Gudz naade Oc han
bliffuer tit saa hugswalet aff Gud i sit kaarff oc modgong/
At han ville icke gerne miste det/ men heller lide det for den
kerlighed han haffuer til Gud po det at han maa lignes
Jhesu Cristo hans Søn som led død oc pine for hannem/ Oc
han ved oc tror at han er Gud diss mere teckelig/ at han kan
lide nogen stor modgong oc kaarff for hans naffn skyld/ Men
det staar icke i mennisskens mact at man det kan lide tolmodige/
men al eniste i Gudz mact oc naade som styrker menniskken
saa/ at han begerer at lide det som hans kød oc legeme gruer
fore oc flyr fra aff sin nature Det er icke menniskken mueligt
at det kan bere kaarsset/ eller at elske det veluillige aff sin egen
nature eller at tuinge straffe oc plaffue sit legeme met haarde
dage sorg nød oc modgong / Thi legemit vill icke forsmaaff

C vi eller foractis/ Hwer befinde dette || vel ved sig selff/ Da skal han befinde at han kan ingeledis lide eller bære sodant kaarss aff sin egen nature mact och formwe Men tror han paa Gud oc setter sit haab til hannem da faar han styrcke oc mact till ath bere det lettelige/ oc at twinge sit legeme oc gøre det vnderdanigt oc offuer vinder verden oc legemens onde fristelser

❀ Er det saa at du est benebnet met troen och tegnet met kaarsset da tort du huercken frocte for dieffuelen eller for nogre verdens mennisfe ❀ Skicke dig fordi som en god Gudz tienere til at bere Jesu Christi kaarss mandelige thi han døde po kaarsset for din skyld/ oc lær at bere kaarsset oc at lide modgong/ oc alle honde skade i dette forgengelige liff/ Saa skal Gud vere met dig ehuor dw est/ oc du skalt oc finde hannem der som han er/ Det maa endelige saa ske/ det er icke mueligt at dw kant vndfly modgong oc forfølgelse Vilt du vere Gudz ven oc haffue gaat aff hannem/ da mot du endelige lide oc bere kaarsset Befal Gud din sag oc lad hannem trøste oc husuale dig naar han vil oc skicke du dig til at lide mod-
C vi* gong tolmodige || Oc lad dig tocke at det er dig en stor hugsualelse Thi S. Po. siger/ All den pine och plaffue som nogen kan lide her i verden/ de ere icke nock til at fortiene den euige ære oc glede met/ en dog at han kunde ene lide dem alle sammen/ Naar dw kommer der till at modgong forfølgelse oc kaarsset er dig læt at bere for Jesu Christi skyld/ saa lad dig tocke at det gaar da vel til met dig/ thi at du haffuer da fundet ith Paradis her paa iorden Men saa lenge som din modgong oc kaarss er dig suar at bere/ oc at du søger lempe til at fly det met saa lenge skalt dw fare ille Oc diss mere dw flyer fra saadan modgong/ diss mere skal han følge dig oc komme dig paa halss/ Er det saa at dw skicker dig til at ville gerne lide modgong for Gudz skyld/ da skalt han snarlige frelse dig der aff oc du skalt finde fred oc ro i dit hierte Vaare dw en opfort i hiemmelen/ som S. Po. vaar da motte dw alligeuel siden lide modgong men dw est her i verden som han giorde Jhesus sagde om S. Po. som der staa[r] i Apost. ger. Jeg skal obenbare hannem huor meget han skal lide for mit naffn

ſkyld Thi ſkalt dw lide modgong om dw vilt behage Gud oc C vii
tiene oc loffue hannem euindelige ❧ Gud giffue at wi
motte men vorde verdige til at lide noget ont for Jeſu naffn
ſkyld/ O huor ſtor ære ſkulle det bliffue oſſ hoſſ Gud/ oc hans
helgene ſkulle alle gledis der aff oc mange gode criſtne ſkulle
der aff tage gaat exempel/ Alle loffue oc priſe tolmodighed/ en
dog at de ere faa ſom ville lide modgong och bere kaarſſet/
Huer ſkulle gerne lide faar Chriſti ſkyld/ effter thi ath mange
lide meget ont veluillige for verdens gotz oc penninge ſkyld
Huer ſkal døde ſit legeme fra ſynden oc onde begerelſer/ och
diſſ mere han det gør diſſ mere leffuer han met Chriſto igen
Jngen kan begribe de hiemmelſke ting/ vden han haffuer vnder
tuongit ſit legeme till ath lide modgong for Chriſti ſkyld Oc
vaare det ſaa at dw motte vduelge dig ith aff tw Da ſkulle
dw helder vduelge dig at lide for Chriſti naffn ſkyld En at
du ſkulle begere at haffue her ſtor løſt oc glede Thi at dw
ſkulle mere lignis Criſto oc alle hans helgene der met
❧ Vor ſalighed || ſtaar icke i gode dage oc megen hwſualelſe C vii·
Men mere i det at wi her lide modgong oc forfølgelſe / thi
at hagde der veret noget bedre til menniſkens ſalighed Da
hagde Chriſtus ſelff lært oſſ det baade met ord och exempel
Men han ſagde til ſine Apoſtle oc Diſciple oc til alle ſom
ville effterfølge hannem Hwo ſom vil effterfølge mig han ſkal
forlade ſig ſelff oc tage ſit kaarſſ paa ſig oc effterfølge mig
Effter thi ath wii finde alle ſtede i ſcrifften at Gud haffuer
det ſaa beſluttet at wii ſkulle her endelige lide modgong/ oc
ſiden indgaa i hans rige/ thi er det oſſ nøtteligt at wi lære
at tacke oc loffue Gud i vor modgong ſom oſſ kan gore ſalige
aff ſin naade oc miſkundhed igen Dw ſkalt icke knurre mod
Gud naar han ſender dig nogen modgong/ men bede hannem
helder at han lader dig det lide tolmodige effter ſin vilge/
Loffue oc tacke Gud for han er god / oc retferdig i det ath
han ſtraffer dig hèr for dine ſynder/ Gud haffuer giffuit dig
her meget gaat vden din fortieniſte Men huad haffuer dine
ſynder andet fortient en ſtraff oc modgong/ thi ſkal huer yd-
mygelige bede oc || ſige ❧ O Gud ieg haffuer inted andet C viii

fortient aff dig/ En ath ieg skulle straffis och plaffuis/ oc ieg er icke verdig til at du skalt giffue mig din minste trost och hugsualelse/ thi ieg haffuer suarlige forternet dig met mine mange synder Ver fordi velsignet i al den modgong som dw sender mig Er han for liden da sent mig mere/ thi han er liden emod det som ieg haffuer vel fortient lad min modgong komme dig til loff oc ære Thi mig bor all eniste at glede mig i Jhesu Christi kaarss och pine/ Lad fordi din vilge ske met mig till enden/ Thi ath huor dit kaarss er/ det er salighed/ kaarsset bor at vere oss mere teeckeligt en al verdens glede/ thi at vnder verdens glede skiulis tit stor bedragelse/ och lost lader oc glede bedrage mange En viss mand skal neppelige lee hemmelige Thi at tencker han paa den til komme[n]de Gudz heffn och vrede for synderne Da forgaar hans lader och glede snart/ Dw skalt mere tencke paa den pine/ som dw skwlle met rette lide for dine synder/ en paa den modgong som dw her kant lide/ En dog ath kodet oc legemet er skrobe-
C viii. ligt || til at lide Da skal alligeuel aanden vere rede til ath lide kaarsset tolmodige Thi skall huer sige/ Herre ieg vil gerne lide din straff effter din naade oc miskundhed/ thi det er meget bedre at lide her modgong met gode cristne menniske/ en at pinis siden met de onde ewindelige i helffuede/ Huer skall her dome sig selff oc kende sig at vere en syndere Ath Gud skal icke fordome hannem paa domme dag Vii ere alle Gudz arme creature en dog at wi meget synde thi ville wii giffue oss ydmygelige vnder hans straff oc resselse oc bede om naade at Han vil verdis til at giffue oss den euige salighed faar sin død och pine skyld Hannem ske loff heder och ære aff alle sine creature ewindelige Amen

✿ Gud straffer dem som han elsker/ oc han hudstryger huer son som han anammer Prouerb. iii. Hebreo. xii. och Apocalip. iii.

Denne bog er vdset paa Danske/ aff
Christiern Pedersen
som vaar Cannick i Lund/
oc hun er prentet i Andorp Aar effter Gudz byrd M D xxxi

VI.

Om Ecteſkaff

oc børn ath opføde

Gud til loff och ere/

och deris ſiele til ſalighed

[Syndefaldet.]

DEr Gud alsommectiste hagde skafft Adam Da ledde han alle diwr och alt det som hagde liff til hannem / i blant huilke der fantz inted som hannem vor ligt/ Da sagde Gud/ det er icke gaat ath Adam skall vere Ene Jeg skall gøre hannem en hielperinde som skall altid være redebon hoff handen ved hannem Saa kaste han søffn paa Adam/ Oc tog men han soff ith reffben aff hannem och fyllede steden igen met kød/ och skaffte en qwinde der aff oc ledde hende til hannem Adam sagde strax dine ben ere aff mine ben oc dit kød er aff mit kød/ Hwn skall kalliff mandinde thi hun er tagen aff sin mand Gud sagde/ Manden skall forlade fader oc moder oc bliffue hoff sin hustrw/ oc de skulle være to i ith kød Disse ere Gudz ord met huilke mandens oc quindens begyndelse bescriffuiff/ oc huorledis de komme til sammen/ Och for huad sag quinden er || skafft / oc huor stor kerlighed der skal være i ecteskaff mellem hoffbonden oc hustruen

¶ J Anden maade

Naar Gud føger icke ecteskaff til sammen/ eller icke kalliff der till/ oc er der icke heller hoff/ naar det skall ske som en talffman och medlere / Da gaar det ille til i framtiden som det pleger gerne at ske / Det giffueff oc her till kende i det Ath Adam fant ingen hustrw før en Gud forsynede hannem met Eue/ Strax Adam saa hende da begynte han inderlige ath elske hende/ Oc han kende induertis visselige hoff sig selff/ at hun skulle vere hans hustrwe Fordi skall man lære vnge mennisske/ och alle andre som ville gifftiff Ath de skulle idelige bede Gud aff alt deris hierte Ath han vil verdis till/ at skicke

dem ith gaat gifftermaall/ Der till raader och kong Salomon dem saa sigendis/ Hwss och rigdom giffuiss aff faarelderne/ Men en god fornymstig hustrw giffuiss all enist aff gud/ Saa vaar Eua giffuen Adam til sin hustrue all eniste aff Gud/
a iii Thi er oc ecte= || skaff en megtig stor ting vdi Gudz asyn En dog ath vnge vfornymstige mennisske (vdi huilke legemens begerelser haffue offuermact) tage strax huem de fonge legemens løste til/ Oc bede icke Gud om en god stalbroder som dem kan vere nøttelig til liff och siel och Gud behagelig/ Det er icke giort for vden sag och Gudz euige forsyn At han skickede all eniste menniskene til sammen i ecteskaff/ Oc sagde all eniste til de andre diur och creatur vorer oc formerer eder/ Oc leder icke mandkon till quindekon blant dem til hobe Fordi er der oc inted ecteskaff emellem wskellige diur och creatur Men han skaffte Adam en hustrw aff hans eget reff-ben/ oc ledde hende til hannem oc gaff dem til hobe/ thi at Adam begerde hende och gaff sit samtycke fuldkommelige der til/ oc hun desligest at de ville bliffue til hobe

✿ J Tredye maade

Er hustruen skafft faar den sag/ at hun skal vere hoss-
a iii* bonden til hielp oc trøst i alle ting || ferdeliff at hun skall føde born och oplere dem erlige/ Det gøre de en i dag almindelige/ Men siden Adam oc Eue brøde budet Da bleff menniskens begerelse fuld aff synd/ Saa at meste parten giffte dem nw mere ath de kunde fuldkomme deriss legemiss løste oc wkyskhed En at de gøre for born oc forster skyld/ eller at de skulle hielpe oc trøste huer anden i all ting som det vor først skicked aff Gud

✿ J Fierde maade

Domer ecteskaff i kerlighed/ Thi at hosbondens oc hustruens kerlighed bør at vere alderstørst i blant all kerlighed Thi der staar screffuit Ath manden skall forlade fader oc moder oc bliffue hoss sin hustrwe/ Saa skall oc hustruen for-

lade fader oc moder oc bliffue hoff sin hosbonde/ gode erlige folk holde deth oc saa en i dagh almindelige

✿ Nu skall huer merke ath der er trende honde kerlighed till Den første er Naturlig || Den anden er ecteskaffuis a iiii kerlighed/ Den Tredye kallis falsk kerlighed/ Som er ath elske rigdom/ penninge/ heder/ stor ære eller piger quinder/ eller vnge karle och mend vden ecteskaff emod Gudz bud/ Naturlig kerlighed han er emellem foreldrene oc bornene/ mellem soster och brodre och slectinge/ Men Ecteskaffuis kerlighed han gaar offuer de andre to/ Oc han brender som ild/ Han begerer ingen ting oc ey helder atspor nogen ting mere en sin hustrwe/ Och hustruen desligheste hosbonden igen Oc den kerlighed siger/ Jeg begerer icke dit guld solff eller penninge Oc icke helder det eller det aff dig Men ieg beger dig all eniste/ och inted vden dig

✿ De andre twende kerlighed de begere vel andet en det som de syness ath elske Men ecteskaffuis kerlighed han vil haffue det som han elsker

Hagde Adam oc Eue bleffnit i deris wskyldighed oc icke brødet Gudz bud/ da hagde det vered den alder beste och ypperligst ting i verden/ at bleffnit brudgom eller brud/ Men den a iiii v kerlighed er icke nw saa klar och pur/ som han vaar før/ Thi at hosbonden oc hustruen begære nw mere at bruge deris legemis løste met huer anden en da/ Der aff kommer det/ at ecteskaffuiss stat kan neppelige nw vere ren eller bliffue faar vden synd/ Ecteskaff skeer oc nw mange stedis paa det ath mand skall icke falde i storre synd ✿ Der Adam vor i sin wskyldighed/ da hagde det vered hannem gantske læth ath fornaret sin iomfrudom och leffuit i kyskhed/ Men nw i denne verdens tid/ Da er det neppelige mueligt at nogen kan leffue i iomfrudom eller kyskelige vden Gudz besynderlige Naade Fordi haffuer Hnerken Gudz son vaar Her[r]e Jhesus Christus budet menniskene ath leffue i Jomfrudom/ Och ey helder nogen aff hans hellige Apostle eller Euangelister Och ey helder nogre andre gode helgene som paa den tid predickede her i verden effter hannem/ Men de || prisede och loffuede Jomfru- a v

dem ganske meget Oc loffuede dem god och stor løn oc glede i hiemmerige som hannem kunde holde oc leffue erlige oc kyskelige Huo som kan icke holde hannem men haffuer begerelser til legemens loste Han giffte sig/ Thi det er bedre ath giffte sig en ath brendis heer oc siden i heluedis pine/ Dog er kyskhed fast bedre om nogen hender ath faa den gaffue aff Gudz besynderlige naade Doctores i den Hellige scrifft optenckte trende merkelige gode ting om ecteskaff meth huilke de ville forware at legemens begerelse skulle icke vere dødeligh synd i ecteskaff Forst fordi ath Ecteskaff regnedis da aff dem blant Sacramentene/ och Sacramente er en hellig tingis tegen/ som er aandelig hellig och euindelig/ Ligeruis som det sker met doben Doben som presterne døbe børnene meth/ Han merker den hellige och euige Gudz naade som indgydis i legemet oc sielen til lige/ paa den som døbis/ oc renser
a v* hannem aff hans oprindelse synd/ || oc gør alting reen/ oc Gudz bolig i hannem/ De aandelige ting ere fast yppermere/ en vduertis oc legemelige ting met huilke de merkis Ecteskaff kallis aff somme ith Sacramente for det er en lignelse effter den alder helligste och edeligste ting/ som er guddommelig oc mennisklelig nature tilhobe foyelsse vdi Christo/ som S Pouil siger Ligeruiss som manden och quinden ere to/ oc de ere to i ith kød Saa er Gud oc mennisken en Christus/ och Christus oc kirken ere ith legeme/ fordi er och ecteskaff ith Sacramente/ Ecteskaff er fordi en god/ oc en stor hellig ting om det holliff tilbørlige/ meth hueff lignelse Gudh merkiff/ thi at der han vor Gud da bleff han oc menniske/ Oc der han vor i hiemmelen da bode han oc i menniske/ oc vaar i dem/ saa skulle oc de som ere i ecteskaff leffue effter hans exempel

☩ Her skulle alle acte och merke huor megtig en stor hellig ting ecteskaff er/ Forst Gud til loff oc ere som det haffuer
a vi skicket/ oc sammeledis ath Jhesus Christus vor frelsere ville oc anamme mandom her i verden aff Jomfrw Maria som oc vor i ecteskaff met Josep och bleff alligeuel en klar ren Jomfrw/ Och ath Gud alsommectiste haffuer giffuit mennisken dette store preuilegium ecteskaff/ paa det ath deris legemelige

begerelser skulle icke aldelis vere dødeligh synd thi de kunde icke altingis vdslockis i dem/ Oc de ere dødelige synder saa tit som de ske vden ecteskaff Fordi skulle de som ere i ecteskaff offuernege deris ecteskaffuis store verdighed/ oc hedre det Hustruen skal gøre hosbonden tilbørlig veluillig tieniste meth kerlighed/ Oc hosbonden skall gøre hende desligheste igen/ De skulle oc acte oc befinde ath de icke bruge deris legeme vbequemmelige/ for deris onde vbequemmelige begerelser skyld/ Den anden gode ting som er i ecteskaff det er ath Ecteskaff kalliss troens bond/ Thi ath troen er ith fundamente och den ypperste ting i ecteskaffuit || Thi ath den ene loffuer oc a vi giffuer sig den anden/ oc forlade alle andre ting/ Och de som ere bebundne sammen i ecteskaff de haffue luct alle andre veye till for deris legemis begerelser/ Saa ath huer bør siden ath lade sig nøye met sin egen hustrwe oc icke beuare sig met nogen anden qwinde

☆ Hustrwen skal icke heller beuare sig met nogen anden mand saa lenge han leffuer Gud alsommectiste haffuer tilladet aff sin naade/ ath de som ere til sammen i ecteskaff mwe haffue legemelig vellost til hobe/ En dog ath hustruen haffuer icke hob til at føde børn/ dog met saa skeell at det skeer erlige/ at de icke bruge deris løste wbequemmelige sammen som beest/ Her maatte nogen spørge at/ Huad ord mand skall bruge nor nogen vill gifftis/ Denne ting skeer nw saa mangfoldelige oc atskyllelige i alle land Ath mand ved icke skøt huad mand skall sware her til/ Det er oc til fare ath skulle mand rettelige randsage effter de rette ord som der burde at brugis || till/ Da vaare der mange ecteskaff till/ som icke met a vii rette vaare ecteskaff Men dog er ecteskaff alder mest i det ath de samtocke huer andre/ met hierted/ O huor mange ecteskaff skeer der nw alle vegne i verden for vden de rette ord som der burde til/ serdelis der som mange trweff oc nødis till aff fader oc moder for gotz och penninge skyld ath de skulle tage den til ecte som de aldrig hagde hw hierte vilge eller synd til Oc mange twingis oc til met mact och velde at tage den som de gide huerken hørt eller seeth/ Oc saadanne leffue siden

meste parten till hobe i had oc kiff/ sorg oc drøwelse/ oc haffue liden glede oc lost til sammen i alle deris dage/ deriff fiele til stor skade/ Det sker nw saa almindelige at det goris icke behoff der om at scriffue Men ieg befaler Gud det vnder hueff dom alle lonlige ting ere/ Beder 'fordi Gud altid Ath han vil verdis til ath giffue alle menniske som gifftis ville/ naade til at bede om den som dem kan vere nyttelig til liff och siel
a vii° Disse ord pleger mand mange stedz mest at bruge naar mand gor gifftermaall ieg giffuer dig min tro Somme stede sige de Jeg er din/ oc dw est min/ Somme mene ath det er icke nock ath sige saa Jeg tager dig til min hustrw/ Eller ieg vil tage dig til min hustrwe/ Eller ath mand siger ieg vil leffue oc do met dig eller met andre saadanne ord Jeg ville dog helst dome oc sige effter den hw oc mening som de personer haffue i hierted til huer anden naar de giffuis till sammen/ Fordi at det skeer tith ath en giffuer en sin tro hemmelige/ Oc tager oc siden en anden lonlige/ eller och obenbarlige/ som mand en nw offte maa baade hore oc see ath det gaar och saa til mange stede Jeg ved dog icke om det er alt sandingen som der om sigis oc scriffuis i atskillelige land oc rige Thi tocktis mig ath det vaare ith gaat raad ath forelderne lærde oc vnderuissde deriff born tilforn Ath de icke blwedis ved ath
a viii bede dem ath de ville hielpe dem til giff= || termaall/ naar de selffue begerde induertis ath gifftis Fordi at lige som daatter eller son blweff icke ved ath bede deris foreldre om kleder hwff gotz oc anden saadan ting/ som snarlige slidis/ fortheris och forgaa Saa skulle de icke helder blyeff ved ath bede om den ting som dem selff ligger fast mere och storre mact paa baade till liff oc siel/ som er om den persone som de gerne ville haffue/ oc actede at leffue oc do meth i ecteskaff Saa gierde Sampson/ Der han saa i en stad en deyligh stor hoy pige som hannem vel behagde Da gik han strax til bage igen til sine foreldre och sagde til dem Jeg saa en deylig hoy pige i den stad/ och ieg er kær ath hende/ thi beder ieg eder ati fly mig hende til min hustrwe/ och de gierde och saa/ alligeuel ath de hagde icke acted ath giffte hannem da Foreldre skulle

och lære oc vnderuise deriff børn ath de skulle icke giffue dem bort vden deriff samtycke ia oc minde huerken lønlige eller obenbarlige/ || Men der er dog mange forelדre diff vær saa a viii'
haarde mod deriff børn/ och kwe och true dem saa wskellige at de thaare huerken tale oc mele eller sige dem deris brøst eller vilge eller bede om det som deris nature storlige begerer/ Och forelderne lade dem opwore fast til alder (och lade dem lenge gaa offuer deris tid som de gerne gifftis ville) po det at de kunde faa diff rigere gifftermaall til dem/ oc for andre sager skyld som de selffue best vide En dog ath gifftermaall burde icke ath ske for rigdom gotz/ eller penninge skyld/ Och der offuer komme mange Jomfruer piger oc møer i fald/ och i stor wanære oc skendsel for deris foreldris forsømelse skyld/ som motte vel lenge tilforn bleffuit erlige giffte/ om de motte fonget den som de begerede for at haffue meth ære/ en dog de torde det icke sige till fader eller moder faar onde ord trw och hugh skyld

✿ Den Tredye gode ting som er i ecteskaff/ Det er den fruct som kommer aff || ecteskaff (som er born) Det er den b
merkeligste oc ypperligste ting for huilken ecteskaff bør mest ath ske/ Och doctores sige at den fruct aarsager synden/ Det er dog icke nock ath fonge born i ecteskaff/ Vden de oc erlige oc tuctelige opfødis Gud til loff oc ære/ ath læris oc vnderuisis Huorledis de skulle skellige leffue oc omgongis met andre menniske/ Ellers vore det all enff met Hedninge oc cristne/ Thi ath de føde born saa vel som cristne i ecteskaff/ En dog diff vær at de icke lære dem huorledis de skulle loffue och ære Gud deris skabere oc frelsere

✿ Der ere oc mange som all eniste begere ath haffue børn paa det at de kunde faa arffuinge til deris gotz och penninge/ Och somme ath de kunde haffue løst och glede aff dem/ Men de acte inted eller oc en føye ting ath Gud kunde ske loff eller ære aff dem/ som dem burde aldermest at gøre/ Oc tencke oc besinde ath Gud hagde giffuit dem samme børn/ paa det at de || skulle erlige opføde tucte oc lære dem ath elske Gud b'
deris skabere och frelsere offuer all ting/ och deris ieffn cristen

som dem selffue/ oc leffue cristelige mod alle effter Gudz bud och vilge

❀ Der er oc mange foreldre (diss vær) som icke selffue vide Gudz bud ord/ Huorledis skulle de da kende deris born dem/ eller lære dem erlige oc skellige ath leffue mod Gud oc deriff ieffn cristne som Gud haffuer budet dem/ Der haffuer væred stor brost mange stedis diss ver/ her til dagis blant Bisperne oc sogne prester/ som burde ath lære deris vnder sotte oc sogne folk Gudz budord oc den hellige tro/ Oc andre saadanne merkelige ting som hør til deris siels salighed/ Ath de kunde siden framdelis lære deris born dem Huorledis de skulle leffue mod Gud oc menniskin/ Hwo dem icke vide eller kunde/ de lære dem en nw oc spørge dem faare aff dem som dem vide Thi at den alsommectiste Gud vill haffue strengt
b ii regenskaff paa | den yderst domme dag aff alle menniske huorledis de haffue opfødt och lært deris born ath leffue oc tiene Gud/ Acter dette vel fordi alle som ere i ecteskaff/ ath i ingeledis forsome ath erlige opføde oc lære ederff born at tiene oc fructe Gud/ oc leffue tuctelige oc erlige blant alle cristne menniske/ baade fattige oc rige/ lonlige och obenbarlige

❀ Det er tusinde folt bedre giort en ath i ginge barføtte til Rom eller til Jherusalem til den hellige graff/ eller til Sancte Jacob i compostelle/ eller till nogen anden stor hellig sted eller long pillegrims reyse/ Thi at der er ingen gerning Gud mere tacknemmelig/ Och forelderne mere nøttelig oc bornene mere gaffnlig oc salig til siel oc liff/ En ath bornene rettelige læris och tuctelige opfødis/ Thi de bliffue da deris foreldre en reth vey till ath komme til hiemmerigis rige/ som dem haffuer erlige opfødt Gud til loff oc ære

b ii* ❀ Ligernis som forelderne kunde fortiene || dem hiemmerigis rige paa deris born/ Saa kunde de oc alder snarist fortiene dem den euige heluedis pine paa dem/ om de føde dem forsømelige och w erlige op/ Vden Gudz fruct oc god lerdom

❀ Forelderne kunde ingen slemmere/ skadeligere/ oc whørligere ting gøre mod deris born/ en ath de føde dem

forsømelige op vden twct och ære/ Det skeer naar de stede dem til ath lære ath sverge oc bande oc bespotte andre/ oc tale vhøffuiske ord/ oc ath quede vhøffuiske viser/ Oc leffue effter deris egen onde vilge/ Och giffue dem aarsage til ath bliffue hoffmodige baade i hw oc hierte och deslighest vduertis met gerningerne/ Det skeer naar forelderne lade dem strax gøre subtilige kaastelige kleder men de ere smaa/ och saa dem hwer oc bonit paa met span/ knappe/ spenger/ fiedre eller andre saadanne smucke/ Oc binde dem kniffue oc taske paa side/ meth huilke stiicke oc andre saadanne wtilbørlige ting och hoffmodige kledebone de || locke oc drage dem til verdens b iii
forfengelighed Oc til stor hoffmodighed/ oc til ath elske rigdom/ oc stor heder oc ere/ Det gøris icke behoff at lære eller gifue dem aarsage till saadanne stiicke met kleder eller anden ting thi ath vor onde nature er alligeuel nock tilbøyelig til synd och ont/ och til hofferdighed/ ath man thaar icke lære dem det i deris vngdom Thi de lade dem siden tøcke naar de opwore/ ath de ere bedre en andre menniske fore de ere før saa hoffmodelige kaastelige och krefelige opfødde Gud bedre de foreldre det/ som saadant gøre oc tilstede/ Ath deris børn saa opfødis och læris i deris vngdom/ De haffue fast mere omhw for deris børnis arme dødelige legeme/ En faar deris dyrebare kaastelige siele som Gudz søn igenløsde fra dieffuelen met sin haarde død oc pine/ Oc samme siele skulle met rette leffue ewindelige i hiemmerigis glede/ Dem forkaste de offte saa skammelige met deris store forsømelse

❧ Tencker her paa i gode foreldre som haffue børn/ b iii°
Och acter den store ewige skade som de kunde faa der aff at de icke opfødis tilbørlige

¶ Forelderne skulle och acte och besinde den store skade/ och det megle onde/ som der kan ske i blant den menige almwe/ Och i blant alle gode christne menniske i framtiden/ for de haffue icke erlige opfødt deris børn/ Thi ath mange/ diss ver/ som ere ille opfødde vnder trycke de fattige met mact oc velde/ Oc somme gøre mange vhørlige skammelige och forbannede slemme gerninger/ met hord/ mord/ forrederi/

tyffneri bedrageri / och andre werlige sticke For huilke der fonger oc mange aff dem werlig død / och bliffue hengde / steylde/ oc halffhugne/ dem selff til stade skendsel och skam/ Och deris foreldre til stor blysel sorg oc drøffuelse/ Och da angrer dem ath de haffue icke opfødt samme deris børn meth tuct och ere/ men de vaare smaa oc gaffue dem icke aff riset naar de b iiii brøde/ Men det er da for sille ath tencke der paa/ for de ere da skammelige borte oc døde/ oc de side selffue igen met swar sorg oc drøuelse saa lenge de leffue Her om taler Salomon och siger Hwo som spar riset han hader sit barn / Oc hwo som elsker sit barn han reffser det idelige / Mand siger oc almindelige/ At riff gør gaat barn Salomon siger oc saa igen/ Er det saa at dw slar dit barn met riff da frelser dw hans siel fra helnede

Fordi er den tredye gode ting i ecteskaff som er at føde børn/ Den alder ypperste oc beste ting der vdi/ Om foreldrene ville opføde och affue deris bør[n] rettelige och erlige Gud til loff oc ære/ Och icke mere elske deris dødelige arme legeme/ en deris dyrebare siele som skulle leffue til ewig tid i hiemmerige/ Saa forlodis oc foreldrene for deriff skyld icke all enliste de synder oc velløst som de haffue sammen i ecteskaffuit Men b iiii* oc alle andre deris synder som de giorde / || Vaare icke den falske skrøbelige / oc wbequemmelige kerlighed / som saa ynckelige forblinder deris hw hierte och find ath de mere elske deris bernis liff/ en deris siele oc ville icke straffe dem naar de bryde

☆ Der fore kunde foreldrene icke snarerre och vissere fornerffue dem helffuede / en paa deris egne børn Naar de forsøme ath lære dem rettelige oc erlige op / oc ath tiene Gud och leffue effter hans bydord och vilge Hwad hulpe det och foreldrene/ om de en fastede dem selffue i hiel/ oc bade och vogede nat oc dag/ och løbe fra en kircke til en anden/ ath høre alle de messer som der hver dag sagdis / och fore mange pillegrims regser fra ith land til det andet/ Oc lode lese oc siwnge mange vigilyes Eller oc giorde andre saadanne gerninger/ som dem tocte meget gode oc kaastelige ath

vere Thi Gud vil icke spørge dem der om at i deris dødz time naar de skulle dø/ Oc ey heller paa den yderste domme dag Men han vill kreffue oc eske || deris børnis siele aff dem som b v han haffuer giffuit oc befalet dem/ at opføde lære och tage vare paa/ Det bewisis klarlige met Gudz egne ord som der staar Luce i det xxiii cap/ I Jherusalems døtter/ greder icke offuer mig/ men offuer eder selffue oc eders børn/ De dage skulle komme at i skulle sige/ Salige ere de som icke fødde børn/ Oc de bryst som icke gaffue ath di Huor faare skulle de da saa grede och vene dem/ vden at deris fordømelse kommer/ dem da paa halss/ faar deris børnis skyld som de haffue ille oc forsømelige opfødt/ Thi ath hagde de icke hafft samme børn/ Da hagde de en facte bleffuit salige Sandelige disse/ Gudz ord burde met rette fast oc inderlige ath leggis paa alle deris hierte som haffue børn/ Ath de kunde altid baade aarle och silde/ Acte oc tencke paa deris børnis sielis beste oc salighed/ och lære dem ath tiene Gud/ oc leffue erlige och cristelige meth deris ieffn cristne/ At de fattige børn bleffue icke saa yncke= || lige forsømede oc ille opfødde b v* som de nw gøre diss ver mange stede/ Thi ligger forelderne stor mact paa/ ath de idelige och daglige besinde och acte hwad deris børn haffue mest behoff paa sielens vegne/ och siden po legemens vegne Forelderne skulle och acte ath deris børn er ith kaasteligt klenodie oc dyrebar liggende fæ som Gud haffuer giffuit dem/ Oc ath de skulle tage det vell vare met alsomstorste flit oc god tilsyn At det icke tagis oc stielis fra dem aff dieffuelen/ verden/ oc legemed Thi at Gud vil kreffue samme liggende fee gantske strengelige aff dem paa den yderste domme dag/ Quinderne skulle fordi mest tencke her paa/ Ath de skulle icke da sige Salige ere de som icke fødde børn/ Eller och Ve mig/ ve mig ath ieg saa skammelige och ille opfødde mine børn vden Gudz froct och redsle/ och vden twct och ære/ Och lod dem haffue deris egen vilge/ Oc straffede dem icke naar de brøde faar deris wtuct

❧ O huor hellig oc en god salig stat er ecteskaff om b vi han holdis reth och tilborlige/ Och det er en ynckelig och

arm stat om han holdis ilde och wtilbørlige/ Ville huert mennisse fordi dette acte och besinde/ Da skulle der komme icke saa letteligt giffte dem som de gøre/ Och tencke en føye ting der paa ath de ville leffue erlige Mange giffte dem nw mere ath de kunde bedriffue deris legemis wbequemmelige løste/ En de gøre ath det skall komme Gud til loff och ære och deris arme siele til salighed/ Huo som kunde dette vel acte Da skulle han helder holde sig i kyskhed oc Iomfrudom om det vaare hannem mueligt En at han skulle giffte sig Men der er icke mange som haffue den gaffue aff deris egen nature Vden Gud giffuer dem besynderlige naade der til/ Thi gøre de gantske daarlige som nøde eller locke deris børn i Nynne closter/ men de ere smaa och vnge/ thi de vide icke
b vi r om Gud vil vnde dem at leffue i iomfrudom || Thi ath alle mennisse ere skrøbelige och tilbøylige til onth aff deris egen nature/ Vnge mennisse som ere ille opfødde de følge gerne effter legemens løste/ oc acte det ringe ath de det gøre Men Gud som ingen ting kan skiulis faare seer oc acter det gantske storlige/ Oc vil der offuer retferdelige døme vden de omuendis oc bedre dem

En swm oc beslwting her po

✿ Ville alle mend oc qwinder som ære i ecteskaff/ gøre ret penitentz/ bod oc bedring faar deris synder/ Oc foruerffue dem miskundhed oc naade aff Gud/ oc siden do salige och faa Gudz rige/ Da skulle de først selffue tro ath vaar Herre Ihesus Christus giorde fyllest for alle deris synder oc vill gerne gøre dem salige aldelis forgeffuis vden deris egen fortieniste (det skulle de oc lære deris børn) De skulle oc legge all deris vind och flit der paa/ aff all deris mact oc formwe At deris børn rettelige opføddis och lerdis till ath tiene
b vii oc loffue Gud/ Oc ath bede hannem ath han ville giffue dem det/ som dem er nøtteligst til liff oc siel ✿ Kunde foreldrerne icke selffue lære oc vnderuise dem i Gudz budord oc i anden god lerdom Da skulle de nyde oc bruge andris hielp der til

som det kunde gøre / Och spare der huerken kaast eller penninge paa/ Det er fast bedre giort/ oc mere tacknemmeligt for Gud En ath de stictede altere/ messer kirker eller kloster eller anden Gudz tieniste/ eller at de lode læse messer psaltere siw psalmer oc mange Vigilyes/·Thi ath bornene ere de liwff som skulle liwffe deris foreldre her paa iorden men de leffue/ Och siden i det ewige liff for vden ende / Alle gode cristne menniske som ere stickede i ecteskaff/ betencker oc acter disse forscreffne faa ord oc artickle vel / Och opføder och twcter eders børn erlige Gud till tieniste Hwilken ske loff oc ere aff alle sine creature ewindelige for vden ende Amen

Denne bogh er prentet i Andorp
oc rettet aff
M Christiern Pedersen
som vaar Cannick i Lund
Aar effter Gudz byrd
M D xxxi

VII.

Om børn ath holde till Scole och Studium Och ath skicke gode Scolemestere till dem

[Jesus som Tolvaars-Barn i Templet.]

Naade oc fred aff Gud vaar fader/ oc aff vaar a ii Herre Jhesu Christo vaar frelsere/ vere met alle cristne mennisske

Kere venner wii hore nw see/ och spørge/ hworledis Scoler och Studium alle vegne forgaa oc ødeleggis i mange land och Rige/ Och ath klosterne oc forfare/ thi ath mwnckene och nynnerne gaa fast aff dem/ Siden ath Gudz ord oc Euangelium (som er den rette sandhed) bleff obenbare lært och predicked/ Thi forgaar baade greffet oc blomsteret Det er Peblingene studenterne/ Mestere Doctere/ oc prelater Fordi ath Gudz ord skinner nw saa brendene och klart offuer dem/ Oc det skall bliffue euindelige/ Men greffet och blomsteret skulle forfare/ som Esaias scriffuer i sit xl capittel

Alle klercke oc alle andre som haffue nogen ret forstand aff Gud/ De kunde nw obenbare see oc forstaa At samme Scoler || Studium oc Kloster/ Vaare der faare all enisste a iii skickede/ Ath man kunde der noget lære/ faar hwilket han kunde faa rente/ stor stat heder oc ære/ Oc somme gaffuis i kloster ath de skulle der haffue deris klede oc føde saa lenge de leffde/ Her aff kan nw huer mercke/ At de giorde det alle for deris legemis beste nottort oc gaffn/ mere en faar deris sielis salighed

☆ Nw Herrene och Forsterne Riddere oc gode mend/ Borgmestere/ Raadmend/ Borgere/ och den menige almwe/ see och mercke ath Kirkens stat och rente/ Herre dome/ Prelate dome/ Cannicke dome/ Abbeth dome/ Mwncke oc Jomfrw kloster forfare och odeleggis/ Ath deris born kunde icke nw faa saa rente/ stat/ ære/ och Herredome som de for pleyde ath gøre/ oc at de ey kunde fode deris born i kloster fra deris egen

rette arff oc eyedom/ oc ind po fremmede folkis gotz oc rente
som de for pleyde at gore/ Oc at de kunde icke gore deris
a iii sonner til Bisper/ Prelater/ Cannic= || ker/ Prester/ eller til
Abbeder i Herre kloster som de kunde faa stor stat oc rente/
klede oc fode/ Der faare vill nw ingen sette sine born til
scole eller studium/ eller lade dem lære noget gaat Men de
sige nw almindelige Huor effter skulle wii nw lade vaare
born gaa til scole eller studium Men de kunde icke nw
bliffue store Prelater oc Cannicker som de giorde forre/ Det
er bedre at wi sette dem til hoffwe/ eller lære dem at kobsla/
eller noget embede som de kunde fode dem aff

☆ Her aff kan nw hwer selff obenbare see och merke
Om de for sette deris born til scole oc studium/ oc i kloster/
mere po det ath de skulle der aff faa deris fode rente oc
klede En at de giorde det faar deris sieles salighed Gud til
loff oc ære/ thi at hagde de icke for ment oc acted/ At de
skulle fonget deris liffuis fode rente stat oc ære/ effter samme
deris scole gong/ och bleffuit/ prester och mwncke/ da hagde de
icke sat dem til scole oc kaastet penninge po dem Men vaare
a iii* det saa at forelderne ville || reth acte oc soge deris bornis
beste/ notte/ oc euige gaffn/ effter deris faderlige oc moderlige
kerlige hierte/ som dem met rette burde ath haffue til dem
aff deris egen nature Da holle de dem icke fra scole oc
lerdom i deris vngdom/ De sagde icke heller (som de nw gore
wfornymsteligc) skulle icke vaare born bliffue Prelater Canicker/
prester eller mwncke Da ville wii icke kaaste penninge paa
dem at holde dem til scole oc studium met Men de skulde
helder sige Det maa dog endelige vere sandingen som Gudz
ord oc euangelium sige/ Och der skall ingen twile der paa
och icke maa der helder Thi er den aandelige stat gantske
farlig paa sielens vegne/ til hwilken wii hagde for acted
at holde vaare born/ Der fore ville wii nw gerne lære en
aanden maade at leffue effter/ och ath holde vaare born til
scole och lerdom som Gud kan vere tacknemmelig oc vaare
born mest nottelig/ Thi ville wii gerne besorge vaare born
a iiii det beste || wii kwnde/ icke all eniste paa bwgens oc legemens

vegne/ Men alder mest po sielens vegne som skall leffue ewindelige

☙ Saa burde alle gode cristne mennniske met rette/ mere ath tencke oc acte paa det som kunde komme deris born til gode po sielens vegne en paa legemens/ och bede Gud daglige om gode raad der til Men ath dieffuelen raader oc egger menniskene der til/ ath de skulle saa forlade deris born sonner oc dotter/ Och icke holde dem til scole och god lerdom Men lade dem opuore effter deris egen vilge oc inted gaat lære Det er icke wnder/ Hwo vil forbiwde hannem ath søge sit gaffn nøtte oc profit/ men han er verdens forste och Gud/ Det behager hannem icke helder vel ath Domkirker och kloster skulle saa odeleggis i hwilke han haffuer sin meste regemente oc verelse Han ville icke heller ath de skulle omwendis til Gud oc lære hans ord oc euangelium Thi besuiger han alder mest vnge folck/ Oc drager dem til megen || synd/ hoffmod gerighed/ wkyskhed oc andre flere store synder Huorledis skulle han da ville til stede at de vnge folk skulle rettelige oplæris i Gudz ord oc vilge/ Thi han haffuer nw sin egen vilge met dem oc boyer oc vender dem hwort han vil effter sin egen vilge men de ære vnge Ath de oc siden leffue som han vil naar de bliffue store oc gamble ¶ Dieffuelen vaar visselige en geck och daare/ om han hulpe der till i sit rige at Gudz ord som hannem er mest emod oc kan mest forderffue hans rige oc mact skulle læris aff vnge personer/ oc faa sin framgong i verden Oc at de vnge personer skulle siden dragis fra hannem der met Som oc visselige skeer ehuor Gud giffuer dem sin naade til at høre læse oc faa smag paa sine søde ædelige oc kaastelige ord/ Dieffuelen ville icke helder gerne lide ath nogre vnge personer skulle rettelige opfødis och læris i Gudz ord met hans gotz och penninge oc siden leffue emod hans vilge Och tiene Gud oc tro paa hannem Men || han ville ath alle skulle opfødis til hoffmodighed/ gerighed/ had kiff/ oc trette och begere verdens heder stat/ rente och ære Der faare giorde dieffuelen meget vislige den tid/ han saa ath gode cristne menniske opfødde deris born erlige i Gudz froct i forme tid

a iiii* a v

met gode christelighe lerdomme Oc de vnge menniske ville saa forlobet hannem alle sammen oc giort hans rige en vbodelig skade/ Daa stillede han sine garn vd oc sette sine snarer alle vegne for dem meth hwilke han kunde gribe oc fange meste parten aff dem baade drenge piger oc iomfrwer Saa optenckte han ith listeligt fund och stickede saadanne domkirker rente kloster stat och verelse blant kirkens personer Ath det ver icke mweligt ath nogen vng persone kunde siden vndfly for hannem vden Gud gaff hannem besynderlige naade och hielp der til/ Men nw han seer ath samme hans garn och snarer riffuis sonder meth Gudz ord och Euangelium/ Da bruger a v' han nw andre || raad oc fund/ met hwilke han men at holde dem fremdelis som tilforn vnder sig effter sin vilge Thi indstyder han i deris foreldris hierte hw oc sind At de skulle icke holde deris born til scole Han gor der meget vislige och kloglige der vdi Ath han kan beholde sit rige ved macht/ Och holde den menige vngdom vnder sig/ Thi ath naar han haffuer hannem men han er vng/ oc verer saa op vnder hannem effter hans vilge/ och bliffuer hans egen/ Hue kan siden tage hannem aff hans hand/ eller gore hannem hinder der paa/ Han beholder hannem vel siden met frede vnder sin macht oc velde/ skal dieffuelen faa nogen stor skade eller swart aff fald i sit rige/ Da maa det endelige ske aff vnge menniske som ret læris oc opuore i Gudz ord oc bekendelse/ Och ath de siden lære oc vnderuise andre Gudz ord och vilge ath det kan saa vdspreff i verden/ som er dieffuelens rige Ath de som der effter leffue mwe bliffue hannem wlydige oc giffue dem a vi til deris rette herre || Gud oc skabere oc tiene hannem all eniste Jngen kan snarlige tro hwilken en skadelig oc forderffuelig dieffuels stickelse/ oc subtiligt swig oc bedragelse det er som dieffuelen haffuer nw der met paafundet/ Ath han ville odelegge alle scoler oc studium/ Oc han gaar saa hemmelige och sledskelige til der met ath ingen skall det merke eller forstaa ath det kommer aff hannem thi han ville icke haffue skyld der faare/ Och han gor alligeuel den sware vbodelige skade/ for en mand kan finde noget raad oc lempede der til

ath aff verge och bort stille det / Mand frecter meget fore sware orlog oc krig fiende / dyr tid / oc andre saadanne plaffuer Thi mand ved oc forstaar hwad skade oc nød der aff pleyer ath ske oc hwad der effter kommer Men hwad dieffuelen haffuer her med i sinde at han ødelegger scolerne/ Det seer och forstaar icke den menige mand/ Thi frecter och rediss ingen der faare/ En dogh ath vaare det saa at Turkerne ville ind paa || a vi cristendommen/ oc mand skulle giffue en gylden til hielp/ at sla hannem vd der meth Da vaare det fast bedre ath mand gaffue ith hwndred gyldene vd til ath oplære en god cristen persone meth i den hellige cristelige tro Ath han bleffue en ret christen mand Thi at en reth cristen mand er bedre oc kan gøre alle cristne mere gaffn en alle verdens menniske

¶ Der fore raader oc beder ieg alle cristne ydmygelige for Gudz skyld/ oc for alle vnge menniskis gaffn och notte skyld/ Ath i ville icke her effter saa ringe acte denne vngdommis sag oc beste/ som mange haffue giort och gøre en nw som/ icke vide eller besinde kunde/ Hwad dieffuelen verdens første der met haffuer i sinde Thi det ær en gantske swar merkelig sag och erende som Gud kan komme til loff och ære / Oc alle cristne til notte gaffn oc salighed / Ath wii hielpe oc trøste det vnge folk til ath lære noget gaat/ och serdelis den rette lerdom som er Gudz egne ord/ || a vii met hwilke de kunde siden framdelis lære oc vnderuise andre/ den rette vey til hiemmerigis rige

¶ Hwer skall och acte och besinde ath disse stille hiemmelige dieffuelens bedraglige subtilige sticke mwe endelige affuendis met stor cristelig flit och fast lerdom

¶ J gode Herre och Førster Ridder edelige mend Borgmester Raadmend/ oc alle andre tencker eder vel om oc acter oc besinder ath mand giffuer dog aarlige hielp trøst skat och penninge til bysser/ harnisk voben oc verge/ til mwr graffuer och anden bygning/ Ath mand kan der met haffue fred i en by eller stad och beskerme sit liff der met paa en føge tid/ Hwi skulle mand da icke fast mere kaaste paa saa-

danne vnge nøttortige personer som gerne ville lære / Oc holde en god lærd mand til skolemestere i hwer by eller flere om behoff gierdis som kunde lære de vnge personer rettelige och tilborlige i deris vngdom meth gode lerdomme.

a vii ¶ Huer borgere skulle oc selff legge dette paa hierte Ath haffuer han for giffuit saa mange penninge til kirker och kloster for messer / vigilness / afflatz breff / aartider / maanedz dage / for pillegrims gong / och for andre løffte / Oc til mwncke for deris brødre skaff / oc til gille / oc for andet saadant mere. aldelis forgeffuis / Oc at han er nw løff och fri aff Gudz besynderlige naade fra saadanne forfengelige løffte giffter gaffuer oc penninge som han for gaff forgeffuis vd Thi skulle han nw gerne giffue en part aff saadanne gaffuer til scoler / Ath hans egne och andre fattige børn kunde der met oplæris Gud til loff och ære oc deris egne oc andris siele til nøtte och salighed

¶ Thi det bleffue der twsinde folt bedre stædt en han hagde det giffuit Prester mwncke oc nynner Oc sacte skulle en lenger io mere oc mere giffue dem saadanne gaffuer och daglige hielp oc penninge her effter som forre Om Gudz
a viii klare ord det || hellige euangelion hagde icke bleffuit saa obenbarlige forkyndet i cristendommen som det er nw bleffuit / Ath huer mand kan skot selff besinde oc forstaa at de toge saadanne penninge rente / gaffuer / oc føde syndelige op / Oc beswege fattige cristne mennisker der met / Oc met falsk løff oc bedragelig lerdom / at man skulle bliffue salig for deris messer / lesninger / vigilness oc bønner

¶ Hwer skal acte oc besinde Ath huor der sker noget hinder eller modsigelse / at mand skall icke hielpe sine egne børn eller andre gode personer til scole / lerdom och studium Ath dieffuelen gør oc skicker samme hinder / ath de skulle icke lære Gudz ord oc vilge oc siden lære andre dem framdelis / Dieffuelen gierde icke for saadanne hinder for menniskenn / Der de løbe til klaaster oc kirker met messe penninge / vorliwss / gifft oc gaffuer Men han lockede / oc nødde dem der til met sin indskyndelse Ath de løbe alle der til wed store hobe / Ath hwer

mente at han ville komme for en den anden || at kobe sig a viii*
messer vigilyess oc meget afflad / men det vor der saa falt
fore penninge

✿ Dieffuelen fornemmer nw vel ath denne klare oc rene
lerdom som nw læris er icke effter hanss vilge/ mening oc
sind/ Der fore ville han gerne behindre hannem aff all sin
mact och konst Kere herrer och alle andre gode cristne
menniske lader nw dette vere den forste aarsage det till som
eder skall lære oc vnderuise ath hielpe fattige born til skole/
Ath i kunde der med staa mod den alder skadeligste fiende
dieffuelen som gaar hemmelige baade nat och dag effter alle
cristne menniskis skade och forderffue baade til liff oc siel

✿ Den anden sag som eder skal rore lære och vnderuise
ath hielpe fattige born til scole/ skal vere den som S Pouil
taler om i den anden epistel til de Corinter i det vi c/ Ath
wii skulle icke forgeffuis anamme Gudz naade/ Oc icke helder
forsome denne salige tid/ Thi den alsommectiste Gud haffuer
nw aff sin store miskund oc || naade vnt och tilladet/ ath b
alle Danske Swenske och norske bort yderst i verdens ende
fonge nw io mere oc mere hans hellige ord oc Euangelion
ath hore Der ere nw mange vnge lærde mend till/ som kunde vel
lære de vnge personer om mand ville lone oc brwge dem der
till/ Man seer och obenbarlige at mand kan nw lære en vng
dreng mere vdi iii eller iiii aar meth god lerdom/ och gode
erlige lemper/ en de kunde for lære i femten eller serten aar/
Mand finder och somme vnge personer/ som ere nw bedre
lerde i alle honde gode lerdomme en mange vaare forre/
baade i klaasterne domkirkerne oc studium

¶ Hwad haffuer mand dog for lært baade i klaaster
och Studium Andet en loss forfengelig lerdom/ som de kallede
de boglige konster oc vissdom/ en dog ath det vaar icke andet
en loffactige forfengelige ord och disputatz som hagde huerken
hoffuit eller hale/ Oc det kom huerken Gud eller menniskens
till notte eller gaffn til liff || eller siell/ Der ginge oc mange b*
til scole at lære xv eller xx aar oc de kunde dog huerken tale
ret latine eller scriffue god danske po deris eget twngemaall/

Jeg vill icke sige eller scriffue hwor skammelige forderffuelige
oc syndelige de forsømede deris deylige vngdom/ och beste
tid i huilken de skulle mest lært baade ath tiene Gud och deris
ieffn cristen oc føde dem siden erlige

✠ Vaare det saa ath der skulle icke bliffue andre scoler
oc studium/ och læris bedre lærdom och konst i dem/ en der vor
før giord her til dagis/ Och om de vnge personer skulle icke bedre
och anderledis lære en de giorde førre/ da vaare det bedre
ath de komme aldrig til scole/ Thi at skulle børn oc vnge
mend icke andet lære i kløster och studium en de haffue giordt
før/ Da vaare det bedre at de vaare plat nedbrudne/ oc øde
lagde po det at man kunde skicke ret cristelige gode scoler och
studium igen/ J hwilke de kunde lære god och ret lerdom/
b ii och icke saadant squalder || føg oc røg som de giorde førre

✠ Nw effter thi ath Gud haffuer begaffuit Danmark oc
Sverige saa storlige at der ere nw mange gode vnge mend/
som kunde rettelige oc tilborlige lære vnge folk met gode
cristelige lerdomme som Gud tacknemmelige ere/ Da er det
oc vel tilborligt/ Oc ligger oc alle stor mact der paa at de
icke foracte eller forsmaa/ Denne Gudz besynderlige naadelige
gaffue som hand nw giffuer alle Ath de mwe lære/ høre see/
oc vide ret sandhed/ Oc icke lenger forblindis met løffactig
oc falsk lerdom/ Der ligger oc alle stor mact paa/ ath de
lade vor herre icke bancke forgeffuis paa dørren/ Vel vorder
dem som ere rede till ath lade op mod hannem/ Han taler
nw till alle met sine alder helligste ord/ Salige ere de som
hannem swaare veluillige/ oc lade hannem ind Forsome wii nw
at lade hannem ind/ och lade hannem gonge omkring oss Hwo
vil da hente hannem igen

b ii' ❡ Lader oss tencke acte oc besinde po den || store for-
blindelse/ och ynckelige mørckhed som wii haffue vered vdi her
til dagis/ Jeg troer fuldkommelige/ ath Danske Swenske och
Norske/ Haffue aldrig før i all deris liffuiss tid hort saa
meget aff Gudz egne klare rene och sande ord/ som de haffue
nw hort vdi fyre eller fem aar/ Thi de hørde før mere om
hellige mendz historier/ oc aff mange vnderlige iertegen Oc

om Pauens store afflad oc anden løff och forfengelig lerdom och predicken som hwerken hagde sandhed eller salighed i sig och kunde ey helder hielpe nogen siel till hiemmerige

❦ Lade wii nw Gudz ord oc den rette lerdom/ saa gaa bort fra oss/ oc icke anamme hannem kerlige oc tacknemmelige/ oc icke tacke vor herre der faare/ oc gøre hannem stort loff oc ære/ At han haffuer sent oss den sin dyrebare gaffue Da er det storlige til fare/ Ath han skall lade/ oss falde i større forblindelse och vdi mere siele fare/ en wii vaare tilforn

I Danske Swenske oc Norske b iii

lærer nw Gudz klare/ och sande ord men i haffue nw god aarsage der till ath høre see och læse dem selffue paa ederss eget twngemaal/ Och hoster och sambler til hobe men det er rent klart och tiwrt wær/ Bruger Gudz ord och hans store miskund och naade den stwnd hwn er hoss eder/ oc men i haffue saa god aarsage der til ath høre oc læse dem/ Thi ath Gudz naade och ord komme lige som en hastelig storm oc regn/ som icke kommer igen der som han haffuer en tid vered/ Thi skall mand anamme Gudz ord ydmygelige oc kerlige naar de komme oc icke vere wtacknemmelig eller forsmaa dem/ Denne Gudz ordis oc naadis regn/ oc storm vaar hoss Iøderne/ Men han gick snart bort fra dem/ thi ath de vaare vtacknemmelige oc ville icke anamme hannem ydmygelige S Pouil predickede Gudz ord i Grecken/ Der ere de plat forgongne/ Thi haffue de turkerne offuer dem igen || som dem b iiii regere oc plaffue

❦ Rom oc valland hagde oc før Gudz ord och naade men de ere borte fra dem/ Och de haffue nw Pauens bud/ oc menniskelige skick/ sat/ afflad oc kirke lowen der faare igen/ met anden løgn oc løffactige ord/ bud oc stickelser som inted komme sielen til salighed

❦ Der faare skulle i alle Danske Suenske oc Norske icke helder tencke eller mene at i skulle alle dage haffue saadan

Gudz naadis ord oc Euangelia hoff eder/ Thi ath ederss wtacknemmelighed lader dem icke bliffue hoff eder/ Men hoff dem som dem anamme veluillige och kerlige Thi skall huer gerne anamme dem/ huer effter som han mest lære kan oc torste effter dem Hwo som nw er der vdi forsømelig han faar selff ewindelig skade der aff

☆ Den Tredye sag For hwilke man skall skicke oc holde gode scoler oc studium det [er] den alder storste oc ypperste sag/
b iiii Thi det er Gudz bud/ thi Gud bod Mosen || ath han skulle biwde och lære alt folketh ath de skulle erlige oc twetelige opfode deris born i gode lærdomme/ som Dauid och lærer alle gode mennisske i den lxxviii[i] psalm/ och siger Gud haffuer strengelige budet vaare forfedre/ Ath de skulle lære deris born/ och borne born hanss buderd oc vilge/ Det bewiser oc det fierde Gudz bud/ i hwilket han binder alle born strengelige ath de skulle vere deris foreldre horige och lydige/ Och ath mand skall rætte och dome wlydige born til dode

Huor faare leffue de gamble folk saa lenge vden fore den sag aldermest/ At de skulle erlige oc tilborlige opfode oc lære det vnge folk ræt at leffue effter Gudz bud och vilge/ Thi det er icke mweligt at de wfornymstige/ oc galne vnge mennisske skulde selffue kunde regere dem skellige och erlige/ thi at de ære alle tilboyelige til ont aff deris egen nature/ Der faare haffuer Gud budet och befaled alle foreldre/ Och
b iiii' alle andre som gamble och forfarne || ere/ oc kunde skilye ont fra gaat/ Oc vide hwad dem er notteligt och gaat/ Ath de skulle det lære oc vnderwise dem

☆ Och alle skulle vide ath Gud vil eske oc haffue ith swart oc strenckt regenskaff aff alle huorledis de haffue opfodt twcted och lært deris born oc andre vnge mennisske/ Der fore bod Moses po Gudz vegne som der staar Deutro xxxii cap/ Spor aff dine forfedre/ De gamble skulle lære oc sige dig huorledis dw skalt leffue

☆ En dog ath det er baade synd och skam ath det er der till kommed met oss/ At wii skulle nw lade oss lære/ formanis oc paamyndis/ Huorlediss wii skulle opfode twcte oc

lære vaare børn oc ramme deris beste oc gaffn baade paa legemens oc sielens vegne/ Thi ath vaar egen nature skulle lære och nøde oss der til/ Och wii motte oc tage exempel aff hedningene/ Huor erlige/ naturlige/ oc twetelige de opfødde lærde oc vnderuisde deris børn/ oc vnge mennisske/ Der er inted saa wfor= || nymstigt bæst/ fwgel/ eller diwr til/ Ath b v
det ey opføder oc vocter sine vnge det alderbeste det kan/ Oc lærer dem/ huorledis de skulle leffue/ vden strwdssen all ene om huilken/ Vor herre siger som Job scriffuer i sit xxxix cap/ Ath han er saa haard oc streng mod sine vnge/ lige som de hørde hannem icke til/ eller vaare hans egne/ Oc han lader sine ægh ligge paa iorden/

¶ Hwad hulpe det oss ath wii lenge leffuede/ och hagde alting som wii begerede/ och vaare saa gaat som hellige/ Om wii lode det bliffue till bage for huilked wii aldermest leffue som er ath opføde lære oc vnderuise det vnge folk huorledis de skulle rettelige leffue Jeg men och vissellige ati blant alle vduertis synder Da er der ingen synd for hwilken Gud straffer mennisken mere/ en for denne synd/ Ath de saa skadelige forsøme ath opføde/ lære/ oc vnderuise deris børn oc vnge mennisske/ Huorledis de skulle erlige och tilbørlige leffue effter Gudz ord oc vilge

¶ Der ieg vor vng da sagde mand almindelige i scolen/ b v'
Der er icke mindre synd ath forsøme en pebling i sin lerdom en at skende en Jomfrw eller pige/ Det sagde mand der faare/ ath mand skulle der met paaminde scolemestere at lære deris peblinge vell/ Thi mand viste da ingen større synd/ en at skende en pige/ Men kere ven Huor meget mindre synd er det at skende iomfrwer eller qwinder (Huilken legemelige obenbare synd/ mand kan nw bedre oc betale met gotz oc penninge her i verden) En denne synd er ath forsøme oc fortabe den edelige oc dyrebare siel/ som vor herre haffuer told død oc pine faare/ Oc denne synd bliffuer aldrig acted eller befindet/ Och der gøris huerken plict eller bod for hende/ O ve de mennisske til ewig tid oc for vden ende ewindelige/ som saa skadelige forsøme deris kere egne børnis siele saa iammerlige

och forderffuelige/ Der fødis daglige børn i verden oc vore b vi daglige op hoff oss/ Oc der er ingen som tager fig det ‖ til at optwcte/ lære/ oc regere det arme vnge oc vanwittige folk erlige oc tilborlige/ Men huer lader dem gaa och leffue/ lige som de selffue ville/ Klostermend och andre kirkens personer skulle det meth rette gøre/ Men de ere lige som de om huilke vor Herre selff siger Ve verden for skendzel skyld/ Hwilken som beskemmer en aff disse minste som tro paa mig/ Da vaare det bedre ath der bwndis en mølle sten om hans halff oc at han kastedis mit vd i haffuit som det er dybest/ De forderffue dem nw mere met deris onde exempel oc syndige leffned/ och met vrange och falske lerdomme/ En at de lære dem noget gaat som dem alle burde ath gøre

b vi*

Her maatte nogen nw sige

Dette forscreffne sigis til forelderne/ Hwad kommer det herrene burgmestere/ oc raadmendene/ ved/ Det er saa vel sagt och taled men huer (Ney er det icke Huor fader och moder ere selffue vduelige och forsømelige ath opføde tucte oc lære deris børn/ skulle de da der faar bliffue plat forsømede aff alle (Ney skulle de icke) Hworledis ville oc Herrene/ borgmestere oc raadmend i byerne oc stederne aarsage dem der faare/ ath dem icke bør ath see der till meth all flit/ Ath saadanne børn oc vnge mennisker rettelige opfødis och læris/ De kunde det aldrig gøre huerken for Gud eller faare nogre gode christelige mennisker

✿ Ath forelderne icke lere
Och rettelige vnderwise deriss børn
det sker for mange honde sager skyld

✿ Den Første sag er/ Ath der ere mange at de icke ere selffue saa gode eller erlige ath de ville det gøre alligeuel ath de en kunde det vel gøre/ Men de forherde dem mod deris børn lige som strudsen gør emod sine vnge/ och lade det bliffue saa der met/ ath de all eniste haffue født dem her til

verden/ Och lære dem siden inted gaat eller gøre der noget mere til met nogen god lerdom och vnderuisning/ Dog || skulle b vii alligeuel saadanne børn bliffue och leffue hoss oss i byer oc steder/ Hworledis ville da gode fornymstige och rette cristne mennisske det lide oc fordrage/ Ath de skulle saa wfornymstelige oc werlige opfødis oc siden omgaaes met deris børn oc vnge mennisske/ Oc bliffue dem skadelige/ forgifftelige/ oc forderuelige meth deris slemme onde seder oc skendelige synder oc sticke/ Meth huilke den gantske stad eller by kan beskemmis oc forderffuis po det siste Lige som det gick met Sodoma Gomorra/ Oc som det er oc skeet met flere andre stæder som mand finder nock i scrifften

Den Anden sag er/ At mange aff forelderne ere groffue oc vfornymstige/ oc vide icke huorledis de skulle opføde lære oc vnderuise deris børn/ Thi at de haffue icke selffue før lært naaget gaat Men all eniste ath de kunde besørge deris bwgh met deris daglige føde/ Oc der høre fornymstige mennisske til som skulle rettelige opføde lære oc vnderuise vnge folk/ huorledis || de skulle leffue oc elske Gud oc deris forældre oc b vii* skellige leffue met alle cristne mennisske och haffue dem tilbørlige i all ting

Den Tredye sag er Ath vaare det en saa ath forelderne ville gerne selffue opføde oc lære deris børn som dem vel bwrde/ Da haffue de icke alligeuel tid och stund der till/ ath de det gøre kunde fore andet arbeyde och hinder skyld/ Thi gøris det endelige behoff ath holde/ och haffue almindelige scoler/ och gode scolemestere och twcte mestere/ Vden saa vaare ath huer formotte oc ville selff holde en scolemestere Men det bleffue den menige mand for swart/ Och der skulle och da mangen vng dreng och deylig persone bliffue forsømet/ Der dør och mange forældre och lade mange faderløse och moderløse børn effter dem/ Somme haffue och formyndere och forswar som dem skulle lade lære/ och opføde i twct och ære/ Hwor forsømelige de ere alle vegne der vdi/ det kan hwer see daglige for sine øgen/ Ville mand || och icke det acte/ Da b viii skulle dog hwer tencke och merke de Gudz ord grandelige/

som vaar Herre selff siger/ Och kaller sig alle faderløse och moderløse børnis fader/ Och alle andres som ere forladne och forsmaade her i verden

❧ Der ere och mange som icke haffue børn der fore ville de och inted hielpe eller gøre der till ath holle nogen Scole met/ Der faare vill det komme Herrene/ Borgmestere/ och raadmend till/ Ath de skulle haffue saadan omhw oc vmage fore de vnge mennisker/ At de kunde vel læris oc opfødis tilbørlige/ Thi ath de och alle andre folk oc den menige almwe vdi stederne och byerne/ ere herrene/ borgmesterne oc raadet befalede met alt deris gotz/ liff/ oc penninge Ath de skulle styre oc regere dem alle tilbørlige Fordi giorde de icke vel eller retwislige/ Om de icke actede/ besørgede/ oc forsynede alle som ere vnder dem Och serdelis de vnge wfornumstige b viiiᵛ mennisker/ som kunde icke selffue regere dem/ || Oc de samme vnge folk ere de som skulle leffue oc regere effter dem Fordi ligger der stor mact po At de lade lære oc twcte dem erlige vislige/ och fornymstelige op/ Oc samme borgmester/ oc raadmend/ bør at acte byernis velfart oc beste/ baade nat oc dag Nw ligger byens velfart icke der mest po/ At mand kan saffne megen skat oc penninge til hobe/ eller ath man kan/ bygge mange store deylige hwss eller/ saffne mange bøsser oc vaaben sammen Thi ath hwor saadanne rigdomme och andre forneffnde ting/ ere i byen eller staden/ Oc vnge vfornymstige mend fonge mact och velde i blant dem/ ath de mwe selffue regere/ Da blyffue de staden oc byen fast mere til skade oc forderffue en til nøtte [oc] gaffn

❧ Men det er byernis oc stedernis alder største velfart lycke och salighed/ och beste rigdom/ At der ere mange gode wise fornymstige kloge oc retferdige/ borgere/ borgmester/ oc raadmend/ oc en samdrectelig almwe i dem/ som ere erlige c opfødde/ || och vel lærde och twctede fra deris barndom/ Thi de kunde siden samble skat oc penninge til stadens oc byens beste/ oc andet hwad behoff göris/ Och skicke hwer mand baade fattige oc rige low och skell Och vnderwise oc lære de vnge mennisker hworledis de skulle leffue och haffue dem erlige

oc tilbørlige i alle maade/ Saaledis giorde de i Rom i forme tid/ De lode lære deris børn erlige op i deris vngdom/ Saa at de kunde baade latine oc gredske och de siw boglige konster/ der de vaare femten/ sexten/ eller tiwe aar gamble/ Oc sette dem saa til aarlog oc krig Thi bleffue der kaastelige forstondige oc kloge mend aff dem/ som siden regerede oc gierde alle deris opsat oc gerning fornwmstelige met stor visdom oc klogskaff

❀ Vaare det saa ath man kunde samle mange hundrede mesteris oc klerckis visdom/ oc mange andris fornufft til sammen i en hob/ som nw lade dem tøcke at de meget vide och kunde/ Da skulle icke || all deris visdom och konst/ kunde c* lignis ved en aff de krigs mendz visdom oc fornwfft som da vaare till/ Der fore finge de Rommere oc saa megen mact oc velde Ath de betwingede alle land och rige steder oc byer alle vegne tringt om kring vnder dem/ Man fant der oc mange deylige vnge mend som vaare beqwemmelige till alle honde ting/ ehuor til man dem behoff hagde/ eller bruge ville

❀ Saa haffuer stor nød altid twonget all verden til/ baade hedningerne/ grekerne oc alle cristne/ Ath de motte endelige haffue scolemestere oc gode klercke som kunde lære twcte oc vnderuise deris børn/ oc vnge mennniske/ Huorledis de skulle erlige oc tilbørlige leffue/ Oc det motte saa endelige ske om de ville At deris børn oc arffuinge/ skulle kunde visligc oc fornwmstelige regere dem/ i deris liffuis tid/ oc siden effter deris død/ S Pouil taler och om twctemestere til de Gallater i det iii cap Oc siger at lowen vor vaar twctemestere til at Christus kom at wii skulle kende hannem Effter at c ii hwer by oc stad maa altid haffue vise oc fornymstige mend i dem om det skall ellers gaa vel i dem/ Oc det er altid deris storste breck oc klagemaall at dem saadanne fattis/ Thi skal mand icke bie til de vore op oc lære dem selffue/ Man kan icke helder hwgge dem aff træ eller stene/ eller ønske sig dem/ oc faa dem strax naar mand ville helst haffue dem/ oc hagde dem mest behoff Gud gør oc inted iertegen der met mod dem/ At han sender dem strax saadanne mend naar de begere dem/ Men de kunde selffue hielpe dem der til/ met deris gotz oc

penninge/ at lade oplære deris børn arffuinge oc andre gode fatige børn Der faare skulle wi alle selffue arbeyde der po oc kaaste guld oc penninge po vaare børn oc vnge menniske/ oc lade der met lære/ twcte/ oc wndervise dem i konst visdom/ huorledis de skulle leffue oc erlige regere dem oc andre ✿ Hweff skyld er det nw alle vegne ath der er
c ii* saa gantske faa || fornnymstige vise kloge oc skickelige mend i byerne oc stederne andet en Herrenis och forelderis/ som lede deris børn och andre vnge menniske saa forsømelige opuox effter deris egen vilge/ lige som træene gøre i skoffuen/ Och icke haffde tilsyn til dem huorledis de skulle vel opfødis/ och læris tilbørlige/ Der faare ere oc mange aff dem som krogede træ/ Ath de dwe huerken til bwer eller spiwd/ eller til nogen anden nøttelig gerning/ Thi affhwggis de/ oc bort kastis/ somme forfare skammelige som andre vnøttige torne sticker oc sponer .

✿ Der maa endelige vere god verdelig regemente oc skickelse i stederne oc byerne/ met vise/ oc kloge mend/ om det skal gaa vel til i dem/ Skulle mand nw tilstede/ Ath bønder/ vanwittige/ oc wforstandige mend der regere skulle/ Men man kan vel finde raad och lempe til/ Ath faa gode lærde vise oc fornymstige mend i byerne/ Om mand ellers ville kaaste
c iii penninge paa vnge mend/ oc lade dem lære konst || oc visdom/ Oc der met betage at saadan brost icke skede i byerne eller stederne/ At man skulle icke endelige nødis till Ath lade wfornymstige och vanwittige mend regere den menige almwe i dem Eller gøre dem til deris hoffuitzmend/ borgmestere och raadmend/ som icke vide huorledis de skulle skicke nogen fattig mand low ret eller skæll/ thi de haffue det icke forre lært/ Och vide det icke selffue

✿ Det er oc en stor greselig vanwittighed oc galenskaff Ath mand tencker icke hwad der skall effter komme/ Thi mange tencke och sige/ saa wii ville nw regere effter vort eget sind och gode tocke den stund wi leffue Hwad ligger oss macht der paa huad der skall ske effter vaar død Vii ville lade dem sorge der faare som da skulle leffue/ Saadanne vanwittige menniske

skulle icke regere offuer folketh i byer och steder eller anderstedis / Men offuer wskellige beest och diwr / Som icke soge effter andet i blant almwen en deris æget gaffn || notte oc c iii*
ære ✿ Vaare det saa at mand en giorde stor flit der paa i alle steder och byer / Ath man kunde fonge gode vise fornømstige mend / som dem vel styre oc regere kunde Da skulle det en da goris full vel behoff / ath de kunde en da saa skicke alting ath det ginge vel oc tilborlige till i alle maade Hworledis skulle det da gonge til i byerne och stederne om mand giorde der aldelis inted till

✿ Sacte nogen motte nw saa sige / Om wi skulle endelige holde skoler / Hwad goris oss da behoff At lære Latine Grekske Hebraiske eller andre konster / Kwnde wii ey læse Biblien oc Euangelia / och andre boger paa vort eget twngemaall som ere oss nock til vor salighed / Da maa mand saa sware hannem der paa ✿ Jeg ved vel ath wii Danske Suenske och Norske mwe vel altid bliffue vanwittige oc vforstandige / saa at wii kunde ingen subtilig konst / eller god oc fast lerdom / Lige som de tale oc sige om oss i andre land oc rige || som ligge alle vegne om kring oss / Och alle grwe och c iiii
forwndre der paa / Ath wii hagde nogen tid den ene vise oc lærde mand i Danmarckis Rige som hed Saxo grammaticus och vor fød i Sieland hoss Roskilde aff fribaaren slect Han screff Danmarckis Kronicke paa saa edelig god och dyb latine / Ath alle vise klercke i fremmede land oc rige / haffue stor løst til ath lese i samme bog / oc gledis ved samme latine Och dem forwndrer alle der paa Ath der vaar nogen tid saa lerder en mand i Danmarckis Rige som saadan / dyb kaastelig och god latine kunde dicte och scriffue

✿ Mig forundrer en mere der paa Ath de sige icke nw i vaare Land oc Rige almindelige Hwor til behoffue wii vin vrter silke fløyel dammask oc andre saadanne fremmede vare Effter thi ath wii haffue selffue gaat korn / malt / oc mell / flesk och kød / och fiske nock baade ferske tørre saltede och røgede / Wii haffue och kaaber / iern / sølff / skow / træ och steen ath bygge meth effter vor egen begering och vilge / Och wii købe allige- c iiii*

uel fremmede vare oc kaaste der flere penninge paa/ som er/ Tystoll Swndist oll/ rostockis ol/ vismer oll/ baarssber/ pryssing/ munme bernost oll/ hamborger oll/| bremmer oll/ kaberbille/ och samsoff flednye/ och andet saadant mere/ Oc wii kunde vel selffue brygge bedre oll hiemme/ om wii ellers ville vel tro oss selffue och lade der god hwmle til Han er stet aldrig saa fattig met oss/ Ath han skall ey haffue tyst oll at dricke skulle han en tygge der till/ eller selge sine kleder/ och koen aff baasen der faare

✿ Men skulle mand giffue nogre penninge vd til ath holde scole met/ ath gode vnge mennisfe kunde lære visdom/ som gantske nøttelig oc alder mest behoff gierdis alle vegne i byerne/ Ath de kunde siden regere almwen erlige och tilbørlige/ Gud til loff oc ære/ oc den menige mand til nøtte oc gaffn/ De penninge kunde de ingeledis komme aff sted vden deris

c v for= || derffue oc skade som de sige/

✿ Men vdlendske vare (som de hagde en føge ting behoff om de ville ellers selffue befinde dem ret) Dem købe de oc wurde aldrig huor meget de skulle giffue der fore eller huad det er vert met rette/ Men tydskene vdlendige/ oc kremmere see vel hwad folk och købmend de haffue faare hender/ Der met drage de penninge/ guld solff/ øxen kød oc flesk/ oc andre gode vare aff landene/ och fledske/ bedrage/ swige/ och daare oss aff/ det beste och meste wii haffue/ Naar de komme hiem igen til stederne/ Da rose de storlige der aff i deris compenni drick collatz/ oc gille Huorledis de haffue geckct oc bedraget oss met deris gamble/ forledne/ oc forderffuede vare/ Oc fonget dog mere en thi dubbelt fyllest for dem igen/ Oc sige till met See fall man de horffen denen wtrecken/ Gud naade oss/ ath wii skulle en haffue spaat oc spe til skaden

c v' ✿ De Danske Swenske oc Norske som || fare til stederne de nødis offte til ath høre saadanne fortalelse/ och slemme spodske ord met deris egne børn/ och torffue dog icke swaare der till/ Oc alligeuel ville wii haffue och købe deris for= derffuede vare/ Och nøde dem vort gotz oc penninge i hender for halfft verd/ Gud naade oss alle Danske Suenske och Norske

Ath wi skulle aldrig kunde kende vaare egne ædelige frwctsommelige oc kaastelige gode land som Gud haffuer vnt oss ath leffue oc bo vdi

❀ Vii ere och saa vtaknemmelige mod Gud at wii ville icke lade oss nøye met vaare egne kaastelige oc edelige vare och gode føde som wii selffue haffue offuerflødige nock i landene i alle honde maade Fordi ath wii kende dem icke selffue och kunde icke reth ston der paa / Men alle fremmede som der haffue vered aff atskillige Land De kende vaare land och Rige bedre en wii gøre selffue som der er fødde / Oc de rose oc prise dem storlige blant dem selffue / Oc de komme fordi saa mange vta- || lige till oss baade til land oc vand / Ath c vi de kunde der nære och føde dem / Och drage guldet / penningene / oc varene aff landene

❀ Vaare det en saa at mand hagde icke saa storlige behoff at holde scole der faare ath mand skulle eller kunde lære latine oc andre kaastelige twngemaal der vdi / Da skulle mand dog gøre det fordi / At det er saa kaastelig en ædelig gaffue / met huilken Gud alsommectiste haffuer nw beted sin store barmhertighed oc naade mod cristne menniske oc sogt oc begaffuit mange gode klerke Ath de kunde nw klarlige oc reth forstaa / och vdtyde hans hellige ord och Euangelia bedre en de haffue før i fem eller ser hwndrede aar giort

❀ Dieffuelen haffuer her till dagis i samme forscreffne aar / locket och draged menniskenn till falsk lerdom / Och til menniskens dict paafwnd och sath / met sin store subtilighed / Ath alle skulle lære den lerdom i Studium och Collegia som c vi* menniskenn hagde selffue dicted / || Oc lade Gudz egne klare rene ord forfare / Der fore hørde mand icke mange stede ath de lærde Hebraiske eller Gredske till grwnde / Thi at det rette fwndemente aff scrifften er i dem Fordi stode de altid i samme studium mod de twngemaal / saa gøre de oc en nw

❀ Dieffuelen haffuer altid dreffuit det spil oc vende alle fra den rette grwnd paa den hellige scrifft / Och lockede klerkerne til ath lære anden loffactig lerdom oc menniskens

dict/ Thi han viste vel ath han skulle fonge stor skade paa sit Rige som er denne verden/ Om de lærde det rette fwndamente och grwnd aff scrifften och forstode de edelige twngemaall

✿ Men nw han kunde det icke lenger formene/ Ath de icke skulle høre/ lære och forstaa dem Da gør han al sin flit der til at drage dem der fra/ saa mange han mest kan/ Ath samme twngemaall skulle forfare och forgaa igen aff dem
c vii selffue/ De som kunde samme taler ræt forsta/ scriffue || oc
lese/ De ere hannem icke meget vel komne i hanß rige/ Han ville oc gerne der faare saa tractere dem/ ath de skulle icke lenge bliffue der vdi

✿ De ere gantske faa som see oc merke kunde dette dieffuelens lonlige subtilige swig oc bedrageri/ som han bruger mod klerkerne ✿ Der faare Kere venner lader oss lade vaare øgen op/ och tacke Gud alsommectiste for hans dyrebare/ edelige/ klenodye/ naade miskund/ oc gaffue/ som han nw haffuer giffuit oss alle/ Ath wii mwe høre och lære hans hellige egne rene ord/ Lader oss och vel forware dem/ Ath dieffuelen vor fiende/ och en heller nogen anden tager dem fra oss igen/ Han er treff oc sledsk och gaar om oss baade nat och dag som en glubende løwe/ Ath han kan finde nogen som han kan slwge

✿ En dog at det hellige Euangelium Gudz ord kommer altid i menniskem met den helligaandz naade oc forøgis och
c vii* daglige i dem met samme naade Dog skeer || det formedelst
twngemaall och taler/ som er Hebraiske Grekske Latine/ Danske oc andre twngemaall/ Thi ath kunde man icke twngemaalene ✿ Huorledis skulle man da predicke oc lære menniskem Gudz ord och deris sielis salighed/ Der faare maa mand endelige lære oc brwge saadanne twngemaall/ Den tid Gud aldermegtiste ville lade sit hellige Euangelium och ord forkyndis oc obenbaris offuer all verden/ Da gaff han Apostlene den naade/ Ath de kunde forstaa och tale alle honde tungemaall/ oc predicke oc lære alle ehuor de komme paa deris egne twngemaall

u Gud hagde oc tilforn ladet gantſke viide vdſpred ıade Latine och Gredſke meth de Rommeris regemente i rden / Ath hans hellige Euangelium ſkulle diſſ ſnarerre oc ſſ lenger læris oc forſtaaes / Och gøre diſſ mere frwct aff ; i mange land oc rige / Saa haffuer det oc før giort Och ingen ſte huor faare Gud haffuer lært oc obenbaret dem før- reffne twnge- || maall Hebraiſke Grekiſke och Latine / Før c viii ı nw ath hwer man kan obenbare ſee och merke ath han orde det for ſine ord ſkyld Huilket han ville lade kundgøre r alle / Och der met obenbare Antecriſtens regemente oc rderffue oc ødelegge hende / Der fore haffuer Gud giffuit urkerne mact offuer Grekerne Ath de ſkulle driffue dem aff ris land ath de ſkulle bort ſpredis i andre Land och rige lære dem deris tungemaal deer ſom de komme Fordi ſkulle le elſke ſamme forſcreffne try twngemaall / Ath Euangelium kan ſſ lenger oc videre vdſpreſſ oc læris oc predickis offuer all iſtendommen

Thi Gud haffuer icke forgeffuis ladet ſcreffuit den hellige rifft all ene paa de twngemaall ſom er det Gamble Teſtamente ıa Hebraiſke / och det Ny Teſtamente paa Gredſke / Gud ıffuer vdualt diſſe tw twngemaall for alle andre twngemaall ll ſine hellige ord / Thi ſkulle wii och ære loffue och elſke dem r alle andre twngemaall / Och icke foracte eller forſmaa c viii* ːm / S Pouil roſer oc priſer det Hebraiſke maall meget / Thi Gudz low oc bud er giffuen i deth Han ſiger til de Ro i ca / Hwad gaffue haffue Jøderne aff omſkerelſen (megen h ſtor ſiger han) thi ath Gudz ord och bud ere dem giffne / auid ſiger och i den cxlvii pſalm / Gud forkyndede Jacob ne ord / och Iſrael ſin dom oc retferdighed Han haffuer icke ıa giort mod alle folk / oc icke helder vnderuiſt dem ſine omme och ræt / Thi er det Hebraiſke maall gaat / S Pouil ıller Hebraiſke den hellige ſcrifft til de Rommere i det ırſte ca / Vden twil gør han det for Gudz hellige ord ſkyld / m er ſcreffuit i det / Saa maa och det Gredſke maall kallis ellıgt / Thi det er vdualt aff Gud der till for andre maal / t det Ny teſtamente ſkulle førſt ſcriffuis paa det maal / Oc

siden paa latine oc andre twngemaall aff deth/ Lige som [b] aff en rindende kilde/ Saa er det Ny testamente || och Euangelium vdset aff Gredske paa latine/ oc siden aff Latinen paa alle honde andre twngemaall Tydske Danske Suenske oc Norske/ oc det haffuer och hellig giort de twngemaall

✿ Alle skulle vel merke vide oc forstaa/ Ath wi kwnde icke beholde oc leere Euangelion vden forneffnde twngemaall/ Twngemaalene ere balger och steder i huilke Gudz aandz suerd beuaris vdi / De ere de oc de kister i huilke man beuarer samme dyrebare klenodye vdi De ere oc flasker i hwilke man gemmer den edelige drick vdi/ de ære och de spise kammer i hwilke den aandelige fode beuaris vdi De ere och de kwrffue i huilke mand opsanckede bredene och krwmerne aff dem/ oc aff fiskene som offuerløb den tid vaar herre mettede den store almwe som der staar i euangelio

✿ Er det saa det Gud forbiwde ath wi lade samme twngemaall forgaa Da meste wi icke all eniste Gudz ord oc [v°] euangelion/ Men det skall oc komme der till paa || det siste Ath wi skulle huerken kwnde reth scriffue latine eller danske Lader off fordi merke Det til ith grweligt/ oc swart exempel/ som her til for haffuer skeet i mange studium och kloster J hwilke de haffue icke all eniste forwent Gudz ord och euangelia effter menniskens bud dict oc set oc eget gode tocke oc mening Men oc saa anden latine oc scrifft/ At alle mwe grwe och forwndre der paa/ som Gud haffuer giffuit ræth forstand i scrifften

✿ Alle gode lærde mend see nw daglige for deris ogen huorledis andre fare meget vild i scrifften Gud lader det till ath de bliffue saa forblindede/ oc fare saa meget vill diff vær/ fore de ville icke tro hans egne klare oc rene ord Der faare bescreffue Euangelisterne alle Euangelia po Gredske/ oc befeste dem forst po det tungemaal Vden twill giorde de det fordi ath de skulde fast och vel bewaris i samme twngemaall lige som i en fast och sterk kiste/ Thi ath de haffue [b ii] for aandelige seet det || som skulde effter komme/ Oc lige som det er siden tilgonget meth det hellige Euangelium/ Ath det skulle saa formørkis

❀ Hagde Euangelium icke vered før bescreffuit paa Gredske aff Euangelisterne Men all eniste predicked och lært/ saa ath hwer hagde taget och i hwkommed i sit hoffuit der aff saa meget som han kunde merckt och forstandet Da skulle der nw vered saa mange atskillige scriffter vdleggelser och vdtydelser der paa/ Lige som huert mennische haffuer sit egit hoffuit och find til fra en andens hoffuit oc find/ Huilked der stode ingeledis til ath formene eller forbinde/ Och de enfoldige skulle icke helder kunde nogerledis bewise/ eller beskerme/ Ath det Ny Testamente vaare Gudz rette egne ord och ret sandingen/ Vden deth hagde vered bescreffuit paa Gredske/ Och der met kunde de klarlige bewiise Ath det er Gudz egne klare och rene ord som nw predickis oc læris aff gode christne ❀ Thi er det fast och vist/ || Ath huor som b ii
tungemaalene forgaa/ Der maa oc endelige Euangelium forgaa

❀ Alle gode christelige lærde mend oc klercke/ haffue det forfared/ oc en daglige forfare/ Ath strax effter Apostlenis och Euangelisternis tid/ Der de twngemaall begynte ath forfare oc forgaa/ Saa forgik oc Euangelium oc Troen vdi Christendommen io mere oc mere/ til saa lenge at det er plat formørcked/ oc forderffuit met menniskens bud/ sat/ oc dict/ oc gode tocke Saa at mange klercke prester oc mwncke och andre mange vtalige mennische holde fast mere aff Pawens bud och stickelse/ en aff vor Herris egne ord Och siden at samme twngemaall saa forginge da haffuer mand icke hort eller spurt ath der er skeet noget gaat i cristendommen/ Men der ere skede mange vnderlige greselige oc slemme sticke i scrifften/ oc i anden god cristelig lerdom/ siden de rette twngemaall forginge Her emod hwor samme twngemaall læris och optagis igen da faa de saa stort || liwff oc klarhed met dem/ At de gøre saa store vnderlige ting/ ath alle mennische for- b iii
undre der paa/ Och de mwe alle endelige bekende/ At wii haffue nw (Gud diff loff haffue) Euangelium saa klart oc rent/ lige som Euangelisterne oc Apostlene det hagde/ Saa ath det er aldelis reth vdscreffuit oc vdkommed fast renere

och sandere en det vaar i S Augustini oc i S Jeronimi tid
Den verdige Helligaand sticker och gor ingen vnøttig ting/
Han gor icke helder nogen forfengelig gerning/ Och han
haffuer sticked de twngemaall i cristenheden/ At euangelia
skulle forst scriffuis po dem Och ferde dem ned aff hiemmelen/
oc gaff oc lerde Apostlene dem ath de kunde tale dem oc
andre atskillige twngemaall/ Det skulle oc all ene opuecke och
komme oss til at lære oc elske dem/ effter thi at Gud opuecker
dem nw selff alle vegne i verden/ Och vil icke at de skulle
bliffue foractede oc glemde/ Der motte nogen sige der ere
b iiiv mange bleffne salige for vden de twnge= || maall/ Alligeuel
ath de kunde huerken læse tale eller scriffue dem/ Det er vel
sandingen/ Men hwor til ville de legge det/ Eller hwad ville
de swære oc sige der til ath de haffue saa tith tilforn faret
vild i scrifften/ Huor offte fegler S Augustinus oc far vild i
Psalteren der han ville vdtyde oc vdlegge hannem/ oc desliges
S Hilarius/ oc alle de andre hellige doctores/ som ville vd=
legge den hellige scrifft/ Och vaare icke for forfarne i
Grekiske oc Hebraiske twngemaall/ Och en dog ath de haffue
somme stede screffuit ræt Da vaare de icke alligeuel visse po/
Om det stod ræt som det sig burde/ som de det screffue oc
vdlagde/ Det kan bewisiss met det exempel/ Det er ret sagt/
Ath Jhesus Christus er Gudz son/ Men det lyder spottelige i
deris ørn som der sige emod/ Naar vaare christelige doctores
ville det bewise met den cix Psal i huilken der staar Tecum
principium/ Thi at der staar inted screffuit om guddommelig=
b iiii heden i samme verss/ po det Hebraiske maall/ Men der staar
saa om samme ord oc verss/ Dit folk skall vere frit i din
mactis dage/ Naar mand vill beskerme troen met vuisse
tungemaall/ som mand icke ret kan eller feyler paa/ Da er det
de cristne stor skam oc fortalelse/ hoss dem som kunde samme
tungemaal ræt/ oc vide oc see huor de fare vilde/ Oc der
fore bliffue de diss mere forherdede i deris vantro oc tale oc
scriffue diss friligere oc mere mod oss cristne Oc holde vor
tro for en menniskelig drøm/ lige som hwn vaare dicted aff
menniskens eget gode tocke och paafindelse

✿ Hwes ſkyld er det nw at vor criſtelige tro/ bliffuer ſaa beſkemmed och foracted aff Joderne oc mange andre/ Det er den ſtørſte ſkyld oc ſag/ At wi kunde icke forſcreffne tungemaall/ Oc der er ingen anden hielp po ferde/ Vden at wi mwe endelige kunde ſamme maall om wi ville ret beſkerme vor tro och forſtaa euangelium S Jeronimus bleff nødder til at ſcriffue Pſalteren po ny igen aff hebraiſke ſiden han hagde ſcreffuit || oc vdſat hannem aff Grekſken po latine Thi at » iiii*
naar de criſtne talede oc diſputerede met iøderne om noget aff det ſom ſtod i Pſalteren Da ſuarede de oc ſagde ath der ſtod icke ſaa i deris Hebraiſke pſaltere ſom de criſtne ville beuiſe deris ord oc tale met/ Oc der ſaare ſagde de ath wi fore vild/ oc forſtode icke dauidz mening De gamble doctores vdleggelſe/ ſom icke forſtode forſcreffne twngemaall ere gantſke wſkickelige vdſette/ ſaa Ath en dog ath de icke ſcriffue oc ey heller lere mod troen Da bruge de alligeuel tit och offte wtilbørlige ord oc taler/ ſom icke lyde lige effter pſalteren ſom Dauid ſcreff/ Men de gette tit til huad beſt ſkall vere ath ſcriffue oc vdlegge der om Oc de lede oc føle effter ret ſandhed oc paa den rette Dauidz mening lige ſom de blinde gøre effter reth vey/ thi ath de feyle offte i den rette text

Och gøre der paa en vdleggelſe effter deris eget gode tocke oc mening/ lige ſom de haffue giort i det verſſ/ Tecum prin- || cipium S Auguſtinus noddis oc til/ ath bekende det » v
ſelff ſom han oc ſcriffuer/ De doctrina chriſtiana/ Ath naar en chriſten Docter och lærerre vill vdſette noget aff ſcrifften Da er det hannem gantſke nøtteligt ath han kan baade Hebraiſke och Grekſke til meth/ en dog ath han før kan latine/ Thi det er ellerſſ wmweligt andet en ath han ey ſkall fare vild/ oc twile och feyle mange ſtede/ Det ſkall en vere ith ſwart arbeyde nock At ſette ſcrifften vd po noget andet twngemaall/ en dog at han kan fuld vel baade Hebraiſke Grekſke oc Latine Der ſaare haffuer det ſig anderledis met en ſlet predickere ſom lærer troen en met den ſom vdlegger oc vdtyder ſcrifften po noget tungemaall huilken S Pouil kaller en prophete/ En ſlet predickere haffuer nw ſaa mange klare rene

texter oc vdlegninger i scrifften fore sig/ som merkelige klercke
haffue vdsat aff de rette twngemaall / Saa at han maa vel
forstaa oc vide / hwad han skall predicke oc lære andre
d v* Men at legge scrifften vdh paa noget andet tungemaall/
oc gøre det tilbørlige som det skall rettelige vere / Och at
kunde stride och stonde emod dem som scrifften forvende oc
forfalske Det kan han icke gøre vden han kwnde forscreffne
twngemaall
¶ Nw maa mand endelige haffue dem i cristendommen
som kwnde legge scrifften rettelige vdh/ Oc dem som kunde
forsuare hende fra dem som ville formørke hende Det er icke
nock at kunde hellige oc gudelige leffue/ eller ath kunde vel
predicke/ Men der skulle oc de vere som kunde straffe falske
lærære/ kettere oc andre som tale oc lære mod troen Fordi
ere de tungemaal endelige nøttørtelige i cristendommen lige
som gode vdleggere oc Propheter Det er dog icke endelige
behoff ath huer cristen/ eller ath hwer predickere skall der faare
vere en Prophete eller vdleggere som S Pouil siger til de
Rommere i det xii cap oc til de E[p]heser i det iiii capittel
d vi ¶ Der faare er det skeet ath scrifften er || bleffuen saa
mørk siden Apostlenis tid/ for der vor ingen fast oc sand vd-
legning giort paa hende/ Thi de hellige doctores hagde icke
rettelige vdlagt hende for som forsagt er/ Och de sige och scriffue
tid mod huer anden den ene siger saa / oc den anden saa
Fordi ath de vaare icke ræt forfarne i forneffnde twngemaall/
S Bernardus hagde den helligaandz naade gantske storlige/
saa ath gode vise oc lærde mend skulle vel rose oc priske
hannem offuer alle de andre lærerre oc doctere baade gamble
oc ny/ Alligevel kan man see/ Ath han beyer scrifften offte
effter sin mening / dog gantske gudelige och aandelige och
følger icke aldelis effter scrifftens rette mening / Thi han
kwnde icke ræth Hebraiske och Grecske / Fordi haffue och
Sophisterne/ och Doctores i den hellige scrifft baade i Tyst-
land Valland och Franckerige sagt ath scrifften vaare meget
mørk/ oc wfaarstandelig mange steder fordi ath de kunde icke
d vi* strax letteligе begribe hende || och mente ath Gudz ord vaare

saa mørke oc vnderlige til ath forstaa thi talede de meget wnøttel[i]ge om hende Men de viste oc forstode icke ath all' deris brøst vaar der paa ath de icke forstode de rette twngemaall som er grwnden oc fwndamentet paa hende/ Och vaare det saa ath de forstode dem ret da vaare der inted lettere eller slettere screffuit eller sagt en Gudz ord ere/

✿ Naar en Turkere eller Jøde ville tale til mig Da tøckte migh vel ath det vaare ith wforstondeligt maall/ thi ieg icke viste hwad han sagde Men ith Turker eller Jøde barn siw aar gammelt forstode hannem vel oc viste vel hwad han sagde

✿ Der faare vor det oc en stor galenskaff at man ville vdlegge scrifften/ effter deris bøger/ scriffuelser/ och mange vdleggelser som de haffue giort oc screffuit der paa/ som icke forstode forneffnde twngemaall/ Man skulle i den sted met rette først lært twngemaalene och siden vdlagt || scrifften tilbørlige/ a vii
De gamble doctores giorde dem meget swart arbeyde oc lagde ith ord vd tit met mange ord och taler oc haffue gedet til oc sempt til lagt effter deris egen gode mening/ Oc de haffue alligeuel neppelige nock kunde fundet po den rette mening/ Oc mange følge en nw effter dem met stort arbeyde/ men ville de i den sted lære forneffnde twngemaall da skulle de siden selffue bedre forstaa/ oc vdtyde den hellige scrifft en de gamble doctores giorde/ Thi ath ligerwis som solen er klarerre en hennis skwgge Saa er och forscreffne tungemaall klarerre en alle de gloser som de gamble doctores haffue giort dicted oc screffuit paa den hellige scrifft

✿ Effter thi ath alle christne mennisker oc serdelis Mestere/ Doctere/ Predickere oc Lærefedre bør ath øffue dem daglige i den hellige scrifft som er deris rette bog/ Och det er alle cristne lerde mend baade synd oc skam At de kunde icke deris egen christelige bog och icke heller vide Gudz || ord och maall/ a vii*
Saa er det och diss mere skam och synd/ ath mand icke lærer forneffnde maall/ Och besynderlige nw men Gud haffuer giffuit oc sent oss klerke och bøger/ och alt andet som der til hør/ Ath wii motte vel lære samme maall Oc Gud opuecker

nw mange der till/ Ath de skulle lære andre samme hans
ord oc bøger/

a O huor glade skulle de gamble hellige forfedre veret/
om de hagde saa kunde kommet til den hellige scrifft/ Och
lært hende saa lettelige som wii kunde nw gøre / om wii
ellers selffue ville gøre nogen flit der til De haffue met stort
oc swart arbeyde neppelige kunde fonget smwlerne aff scrifften/
Der som wii kunde nw fonge det gantske brød met halffue
minde arbeyde/ och føye vmage Deris store flit och arbeyde
som de giorde paa den hellige scrifft straffer och skammer vor
ledye oc ladhed/ som wii haffue til at studere met Gud vil
oc haardelige straffe vor forsømelighed och wtacnemmelighed/
b viii Ath wi ville icke lære || hans egne klare rene och sande ord/
Det maa och vel dragis hær til som S Pouil taler om til de
Corinter i det xiiii ca/ Ath christne klerke bør ath døme oc
skilye om all lerdom / Thi bør dem oc ath vide oc forstaa
alle twngemaall / En predickere Mester eller klerck maa vel
læse Biblien saa tit han vil i gennem/ eller huilken part han-
nem løster aff hende/ huorledis han vil eller kan / Och huad
helder han forstaar/ eller icke forstaar det han læss/ Da er
det alt ligemet/ Naar der er ingen anden hoff/ som ved huad
helder han læss det ilde eller vel/ Men skulle der nogen døme
der paa da skulle han for vide twngemaalene

a En dog ath Troen oc Euangelium maa vel predickis
oc læris aff slette klerke oc predickere som icke kunde de
tungemaall/ Da kunde de icke alligeuel sware grwndelige till
alle ord och articklle om nogre dybe klerke ville sige der emod/
for de kunde icke de andre maall / Men huor de kwnde de
b viii* edelige twngemaaall der || fonger Gudz ord sin framgong/ oc
scrifften offnis i dem daglige oc troen fornyess oc forstondis
diss mere at man offuer den ene scrifft met den anden/ Den
xxviii psalm lignis ved saadan offuelse i scrifften Der som
hwn siger/ Gud obenbarer hiortene de tocke skoffue/ Oc i den
første Psalm lignis øffuelsen i scrifften ved ith træ/ som plantiss
hoss rindende vand/ huess blad som icke aff falle

* Vii skulle det icke helder acte/ ath somme lade dem meget tocke/ oc rose dem ath de ære vel lærde/ oc haffue besynderlige naade til ath predicke och lære/ Ath de foracte scrifften oc samme maall/ Der ere oc mange som foracte de forneffnde twngemaall som de oc gore i Bemen/ Men de skulle icke rose dem for meget aff deris aand/ thi det er storlige befroitendis Ath den deris aand er mere aff dieffuelen Oc hans onde aand och aff hans bedragelige indskydelse/ en aff den verdige Helligaand

HEr til er nw sagt om det store nette en gaffn/ som man kan haffue aff ret cristelige scoler/ oc gode nottelige lerdomme som goris behoff til den aandelige lerdom och til sielens salighed Thi lader oss nw tage det legemelige regemente faare Och lade lige som der vaare huerken himmerige helwede eller nogen siel till/ Men at wii skulle all eniste see oc acte dette legemelige regemente paa verdens vegne Oc besinde om det hagde ey fast mere behoff/ baade scoler/ lerdom/ oc god vnderuisning en den aandelige stat haffuer Thi at Sophisterne oc lerde mend i boglige konster/ haffue icke her til dagis det acted/ At lerdom oc fornwmstighed gierde verdens personer oc stat/ saa vel behoff som dem/ Men de lode dem tocke at de ville all ene vere vise oc kloge/ mere en andre Oc der faare foractede de den verdelige stat oc sagde ath det giordis ingen behoff at gaa til scole oc lære/ vden han ville bliffue prest eller || mwnck/ Oc der fore skickede de scoler oc studium/ all ene till kirkens/ oc den aandelige statis behoff/ oc icke til verdens personerss Saa ath som huer mand vel ved/ Ath de holle det for en stor skam/ fortal/ oc foractelse/ Naar en studentere mestere/ eller en wiss lerder mand giffte sig/ Och de sagde da alle almindelige Han vor en god klerk saa han maatte vel bleffuit prest och nw giffte han sig/ Det skall icke gaa hannem vell her effter/ men han giffte sig oc ville icke bliffue prest effter den lerdom som Gud hagde giffuit hannem

❀ Lige som de ville sige ath Kirkens stat vaare Gud all ene tacknemmeligh/ Oc ath verdens stat skulle høre dieffuelen till/ En dog ath kirkens stat oc hennis personer ere i en gantske farlig leffnid oc regemente faar Gud/ Oc det almindelige verdens folk ere bleffne i den rette skickelse och stat som Gud skickede dem selff først/ Men de lerde wise oc kloge ere komne i fengzel och forblindelse saa de
c ii kunde icke komme der aff (diff ver) Lige som det skede i det Babiloniske fengzel/ Der bleff de ypperste baade Konger Bisper prester och de elste fore presterne Och alle de andre beste aff folked oc de viseste oc klogeste satte i fengzell Men det menige Israels folk/ oc den fattige simpele almwe bleff stille i deris land igen

❀ Det er nock for sagt i andre bøger huorledis ath Gudh alsommectiste selff skickede verdens stat/ Der han sagde til Adam och han skulle fornerffue sin føde met swedigt arbeyde och ath Ewe skulle føde sine børn met drøffuelse De ord sagde han til all menniske som skulle komme effter dem til domme dag/ och icke til de to personer all eniste Der faare gøris det icke behoff ath scriffue nw her mere der om/ Ath Gud haffuer selff skicked denne verdens stat/ thi ath alle vide det selffue klarlige/ som noget haffue læset i scrifften eller hørt predicken

c ii* ❀ Men mand finder ingen sted i scrifften || Ath Gud haffuer nogen tid skicked/ Nogre atskillege honde slag/ aff Mwncke prester eller Nynner Eller at nogen skulle bære/ sort/ graa eller hwid kappe/ kiortel/ kaabe eller nogen anden serdelis kledebon mere en anden/ Men alle hans Apostle Euangelister oc Disciple/ De ginge alle lige saa kledde som den almindige almwe oc verdens folk giorde alle vegne/ De hagde ingen serlestis kledebon/ atskillig fra det menige folk i nogen mode/ De vaare icke heller ragede eller smwrde mere en andre ligmend och bønder

❀ Gud skickede ingen anden stat/ orden eller regel/ Vden all eniste den menige verdens stat/ Oc at alle menniske skulle haffue ith almindeligt brødreskaff offuer all verden/ Och leffue

effter hanss ord och Euangelium/ Och elske hwer andre ind-
byrdis lige som dem selffue Oc gøre miskundelige gerninger
mod de fattige som han och selffuer siger Matthei i det xxv
capittel/ Naar menniskens søn kommer i || sin ære/ oc alle e iii
hanss helgen met hannem til dommen Da skal han side paa
sit ære fulde sede Oc alle folk skulle saffnis for hannem/ Da
skal han skilye de gode fra de onde/ och sette faarene paa
den høgre side oc gederne paa den venstre Saa skall han sige
til dem som ere hoss hans høgre side Kommer min faders
velsignede/ oc besider hiemmerigis rige/ som eder er beredt
fra første verdens begyndelse Thi ieg hwngrede och i gaffue
mig mad Jeg tørstede och i gaffue mig dricke Jeg vor hwss
vild och i lente mig hwss Jeg vor nøgen oc i kledde mig/
De skulle da sware/ naar/ saage wii dig hwngrig/ tørstig/
eller nøgen

¶ Christus swarer dem/ sandelige siger ieg eder det i
giorde en aff mine minste det giorde i mig/ Fordi skulle wii
nw elske oc lære de vnge folk for Gudz skyld/ Och hielpe de
fattige oc hwss arme børn til scole

¶ Der fore Talis oc om her effter Huorledis man skal
opføde gode vise/ lerde oc kloge mend i denne verdens
stat/ Thi hedningene motte vel fortale/ oc beskemme oss cristne/ e iiiv
met den store flit oc arbeyde som de giorde paa deris børn
oc vnge folk/ Ath lade erlige opføde och lære dem serdelis de
Rommere oc Grekere/ som i forme tid icke viste om Gud be-
hagde denne verdens stat eller icke/ Och de giorde alligevel
all deris flit der til/ Ath de kunde lade deris børn och vnge
folk/ baade drenge och piger lære visdom oc boglige konster/
Paa det ath de skulle vere vel skickede til verdens stat/ Oc
kunde skicke alting vislige och fornwmstelige naar de opuoxte/
Saa at alle cristne mend som lærde/ wise/ och kloge ere/ mwe
der fore grwe/ blwess/ och skemme dem naar de det tencke
eller læse At wii cristne haffue vered/ och ere en nw saa
forsømelige/ Ath sette vore børn til scole ath de kunde lære
noget gaat/ oc visdom

✿ Det er och alle cristne mennisske och Danske Suenske oc Norske/ oc alle andre stor blysel och skam som nw sige
e iiii thaare/ || Hwad haffuer mand nw scoler behoff/ effter thi ath mand skall icke bliffue Cannick Mwnck eller prest oc faa stor rente oc gotz ath leffue aff

✿ Effter thi ath wii nw vide eller och endelige vide skulde/ At det er Gud gantske teckeligt/ oc alle cristne mennisske alder mest nytteligt/ At Konger Herrer oc Forster burgmester/ raadmend/ fogede/ oc ath alle andre embetzmend/ ere lerde/ wise oc kloge/ som skulle regere den menige almwe/ oc skicke dem low ræt oc skæll/ Oc sige/ lære/ oc vnderwise dem/ Huorledis de skulle cristelige leffue och omgaaff meth huer andre/ oc elske troste och hielpe huer andre met reth kerlighed effter som Gud haffuer budet oss alle strengelige

✿ Vaare det nw saa/ ath der vaare inge siele til som skulle leffue euindelige/ Oc ey helder noget euindeligt oc helligt liff til effter denne forgengelige verden och dod/ Och ath mand hagde ey helder lerdom/ eller scoler behoff/ Paa
e iiii v det at man skulle || der met lære Gudz ord oc Euangelium/ oc leffue effter hanss vilge/ Da vaare det alligeuel aarsage nock der til/ ath skicke gode scoler oc studium/ Ath mand kunde lære och vnderwise born och vnge folk/ Huorledis de skulle erlige leffue/ Oc skicke denne verdens stat/ oc regere den menige fattige almwe tilborlige och erlige/ Thi at verdens stat haffuer storlige behoff/ erlige/ kloge/ oc vise mend/ oc gode erlige fornymstige quinder som erlige kunde skicke denne verdens regemente Paa det ath Konger Herrene oc mendene kunde vel regere land och Rige/ byer/ och den menige almwe/ Och ath qwinderne kwnde vell skicke deris hwss/ oc opfode oc twcte deris born erlige

✿ Saadanne vise kloge oc fornwmstige mend mwe dog endelige komme aff de vnge drenge/ Oc de erlige quinder mwe och komme aff de smaa Jomfrwer moer och piger/ Thi goris det endelige behoff ath mand lader smaa drenge oc
e v piger/ retteli- || ge och vel opfodis och læris i deris vngdom/

Ath de kunde bliffue skickelige til deris stat och embede naar de opuore til alders

✿ Nw er her før sagt/ At den menige almwe gor inted til den skickelse/ de kunde ey helder/ oc sacte de ville oc icke Och vide ey helder huorledis de det gore skulle/ Thi burde Herrene och førsterne/ Riddere oc gode mend det ath skicke met rette Men de mwe da ride omkring i iact met hwnde/ Oc dricke/ dantze/ hoffwere/ doble/ snacke/ och gøre dem glade baade nat oc dag/ Oc de haffue der met saa meget ath skicke oc skaffe/ oc met deris heste harnisk/ oc andet tyg/ Oc ath besørge stegerset met mad/ oc vin miod oc alle honde fremmed oll i kelderen/ Ath de kunde icke haffue tid eller stwnder til/ Ath tale eller handle der om/ huorledis man kunde fonge gode scoler och gode lerde mend som kunde oplære deris egne kere børn oc andre desligest/ huorledis de skulle erlige leffne/ och regere andre skellige Vaare det || en saa ath nogre c v Herrer Riddere/ eller andre gode mend ville det gøre/ Da nødis de dog til ath lade det betemme/ Vden de ville fortalis aff andre som strar skulle sige Hwad kommer det hannem ved/ eller huad haffuer han der met at gøre Han vil dog icke nw lade sine børn bliffue Prester eller Mwncke/ Men de kunde icke bliffue Bisper eller store prelater oc Cannicker som forre

✿ Thi vil denne skickelse komme til borgmestere Raadmend/ och andre gode erlige mend/ Ath de kunde det skicke/ Thi ath de haffue mere oc bedre aarsage der til en Herrene Riddere oc and[r]e gode mend/ som haffue andet ath skicke oc tage vaare

✿ Her motte nogen sige/ Huer maa vel selff opføde twcte och lære sine egne børn (Swar) Ja mand seer vel daglige alle vegne obenbarlige for øgen/ huorledis børn opfødis læris oc twctis aff forelderne

Naar de en haffue opfødt oc twcted dem det beste de kunde/ Da komme de allige- || uel icke lenger der met/ En c vi ath de haffue nogre gode seder paa dem/ som de haffue twonget i dem met mact och trw/ Ath de men all eniste synis

vdnertis gode och twetelige/ Men de ære alligeuel indwertis wfornwmstige i hierted/ Och haffue ingen visdom och klogskaff i dem som de kunde dele met andre/ Oc vide ey helder nogre gode raad til ath regere och skicke almuen meth som det sig burde/ oc ey helder dem selffue tilbørlige/ Men naar mand lode dem optwcte och lære i scoler oc studium / eller anderstedis som gode lærde mend vaare / Eller gode iomfrwer oc quinder vaare som pigerne kunde lære oc optwcte

❧ Naar de kunde læse och forstaa latine eller andre tungemaall/ Historier och Kronicker Da skulle de der vel lære/ see/ læse/ och høre Hworledis det er for gonget met monge Herrer/ Konger/ och Førster och meth Land oc Rige oc at-
e vi* skillige landskaff/ Och meth stæder/ och byer / || Oc met alle honde mennisske/ baade mend oc qwinder/ Jomfrwer/ drenge och piger Oc aff saadanne Kronicker oc Historier/ kunde de merke oc forstaa inden en stacked tid/ mange vnderlige ting/ och skicke som ere giorde och skede i verden/ fra verdens begyndelse/ Oc der aff kunde de lære gode raad oc stor visdom Oc haffue siden saadanne vnderlige sticke daglige fore deris øgen/ Oc i deris hwgkommelse ath spegle dem vdi lige som i en spegel/ Oc tencke der paa/ at de kunde siden erlige oc tilbørlige skicke dem her i verden/ Och leffue effter Gudz ord och vilge Der til met skulle de oc bliffue kloge aff samme Kronicker/ oc lære oc vide huad de skulle sly/ gøre/ oc lade i denne verdens stat Oc tage gode exempell aff deris Historier och Kronicker/ som erlige hagde regeret dem forre Ath de kunde oc erlige oc vel regere andre der effter naar de komme til noget regemente Men den twct oc lerdom som mand lærer
e vii hiemme hoff foreldorne for vden || scoler eller studium/ Hun gør off vise met vor egen forfarelse/ och før en det skeer/ da dø wii bort/ Oc da haffue wi tilforn leffuit i alle vaare dage wforstandelige/ Thi ath der hører lang tid till før en nogen kan bliffue viff oc klog aff sin egen forfarelse

❧ Nw effter thi ath de vnge mennisske drenge oc piger/ kunde icke altid side stille/ men de mwe endelige lege/ hoppe/ løbe dantze/ oc springe/ oc gøre andre saadanne bornactelige

leeg oc gerning/ ſom de haffue løſt och begering till Och mand kan icke vel forbiude dem ſaadan vngdommis leeg oc løſt Oc det vaare icke helder gaat ath mand det giorde aldelis/ Hwi maa mand da icke ſaa vel ſette dem til ſcole oc ſtudium men de ære vnge J huilke de kunde lære konſt oc viſdom Oc huorledis de ſkulle leffue Effter thi ath Gud haffuer nw giffuit ſin ſtore naade der till/ At børn oc vnge menniſke kunde nw lære meth leeg løſt/ oc glede alle hende viſdom oc konſt oc atſkillige tungemaall/ for vden ſaadan wbarmhertelige hwdſtrwgelſe ſlag/ och plagger aff ferler/ oc c vii* aff ſtore boddels riſſ ſom mand pleyde før ath bruge i vaare Danſke Suenſke och Norſke ſcoler/ Met huilke ſkammelige/ oc wmiſkundelige hudſtrugelſer ſlag oc hwg/ De wmilde ſcolemeſtere/ fordreffue mange gode vnge peblinge oc degne fra ſcolen oc god lerdom De forkwede oc mange met ſtore ſlag oc hwg/ Ath de ſade ſaa redde/ ſom en hare for hwnde Och de vaare ſaa forferde for hwg/ Ath de kunde icke merke eller komme i hw/ hwad der leſdis och ſagdis for dem/ De tenckte altid mere paa de hwg ſom de ſkulle faa/ Oc ſaage mere til ferlen och riſene ſom altid hengde offuer deris hoffuit/ En de giorde paa deris bøger oc legſe Oc for ſaadan ſnar ſlem oc ſtreng forkwelſe/ kwnde de ingen act giffue paa det ſom de ſkulle høre oc lære

✠ Huordan forbandet heluedis oc ſkerſſildz pine/ de vnge folk peblinge och degne lede i min och andre ſleris vngdom/ och || for i mange aar oc ſiden deſligeſt i Danmarck c viii Suerige och Norge (Aff deris vanwittige och vmilde/ Scolemeſtere och hørerre) meth de ſlemme wkriſtelige hudſtrygelſer ſlag hug och plagger/ ſom de gaffue dem faar en føye brøde/ och ſaa gaat ſom faar ingen/ Det vide baade/ Preſter och Mwncke Cannicker och Scriffuere/ ſom vaare deris diſciple/ Thi kunde de det ſelffue ſige bedre en ieg det her nw kan ſcriffue/ ſom det ſig met rette burde/ Huorledis ſamme wfornomſtige Scolemeſtere och hørerre ſlengde ſlede och hudſtrwge/ oc ſloge de fattige børn/ peblinge/ oc degne ath blodet løb ned aff ryggen paa dem i deris hoſer/ for en tytell ellerd ord

vduertis gode och twetelige/ Men de ære alligevel indwertis wfornwmstige i hierted/ Och haffue ingen visdom och klogskaff i dem som de kunde dele met andre/ Oc vide ey helder nogre gode raad til ath regere och sticke almuen meth som det sig burde/ oc ey helder dem selffue tilborlige/ Men naar mand lode dem optwcte och lære i scoler oc studium / eller anderstedis som gode lærde mend vaare / Eller gode iomfrwer oc quinder vaare som pigerne kunde lære oc optwcte

❧ Naar de kunde læse och forstaa latine eller andre tungemaall/ Historier och Kronicker Da skulle de der vel lære/ see/ læse/ och høre Hworledis det er for gonget met monge Herrer/ Konger/ och Førster och meth Land oc Rige oc al-
e vi* skillige landskaff/ Och meth stæder/ och byer/ || Oc met alle honde mennniske/ baade mend oc qwinder/ Jomfrwer/ drenge och piger Oc aff saadanne Kronicker oc Historier/ kunde de merke oc forstaa inden en stacked tid/ mange vnderlige ting/ och sticke som ere giorde och skede i verden/ fra verdens begyndelse/ Oc der aff kunde de lære gode raad oc stor visdom Oc haffue siden saadanne vnderlige sticke daglige fore deris øgen/ Oc i deris hwgkommelse ath spegle dem vdi lige som i en spegel/ Oc tencke der paa/ at de kunde siden erlige oc tilbørlige sticke dem her i verden/ Och leffue effter Gudz ord och vilge Der til met skulle de oc bliffue kloge aff samme Kronicker/ oc lære oc vide huad de skulle fly/ gøre/ oc lade i denne verdens stat Oc tage gode exempell aff deris Historier och Kronicker/ som erlige hagde regeret dem forre Ath de kunde oc erlige oc vel regere andre der effter naar de komme til noget regemente Men den twct oc lerdom som mand lærer
e vii hiemme hoss foreldrene for vden || scoler eller studium/ Hun gør oss vise met vor egen forfarelse/ och før en det skeer/ da dø wii bort/ Oc da haffue wi tilforn leffuit i alle vaare dage wforstandelige/ Thi ath der hører lang tid till før en nogen kan bliffue viss oc klog aff sin egen forfarelse

❧ Nw effter thi ath de vnge menniske drenge oc piger/ kunde icke altid side stille/ men de mwe endelige lege/ hoppe/ løbe dantze/ oc springe/ oc gøre andre saadanne bornactelige

leeg oc gerning/ som de haffue løst och begering till Och mand kan icke vel forbiude dem saadan vngdommis leeg oc løst Oc det vaare icke helder gaat ath mand det giorde aldelis/ Hwi maa mand da icke saa vel sette dem til scole oc studium men de ære vnge J hvilke de kunde lære konst oc visdom Oc huorledis de skulle leffue Effter thi ath Gud haffuer nw giffuit sin store naade der till/ At born oc vnge mennniske kunde nw lære meth leeg løst/ oc glede alle honde visdom oc konst oc atskillige tungemaall/ for vden saadan wbarmhertelige hwdstrwgelse slag/ och plagger aff ferler/ oc e vii*
aff store boddels riss som mand pleyde for ath bruge i vaare Danske Suenske och Norske scoler/ Met huilke skammelige/ oc wmiskundelige hudstrugelser slag oc hwg/ De wmilde scolemestere/ fordreffue mange gode vnge peblinge oc degne fra scolen oc god lerdom De forskwede oc mange met store slag oc hwg/ Ath de sade saa redde/ som en hare for hwnde Och de vaare saa forferde for hwg/ Ath de kunde icke merke eller komme i hw/ hwad der lesdis och sagdis for dem/ De tenckte altid mere paa de hwg som de skulle faa/ Oc saage mere til ferlen och risene som altid hengde offuer deris hoffuit/ En de giorde paa deris boger oc legse Oc for saadan suar slem oc streng forskwelse/ kwnde de ingen act giffue paa det som de skulle hore oc lære

¶ Huordan forbandet heluedis oc skerssildz pine/ de vnge folk peblinge och degne lede i min och andre fleris vngdom/ och || for i mange aar oc siden desligest i Danmarck e viii
Suerige och Norge (Aff deris vanwittige och vmilde/ Scolemestere och horerre) meth de slemme wkristelige hudstrygelser slag hug och plagger/ som de gaffue dem faar en føye brøde/ och saa gaat som faar ingen/ Det vide baade/ Prester och Mwncke Cannicker och Scriffuere/ som vaare deris disciple/ Thi kunde de det selffue sige bedre en ieg det her nw kan scriffue/ som det sig met rette burde/ Huorledis samme wfornomstige Scolemestere och horerre flengde slede och hudstrwge/ oc sloge de fattige born/ peblinge/ oc degne ath blodet løb ned aff ryggen paa dem i deris hoser/ for en tytell ellerd ord

styld som en for vild vdi/ eller i sine caser/ och temporalyer/ Ath huilke de lærde en ganske foye ting/ til det rette fundamente i Latinen/ Och der met iegede och trengde de och mange fra scolerne meth deris skammelige wmildelige boddels f viii* hwg oc slag/ Forsømede oc nogen vng dreng eller || pebling sin scole gang paa en time eller to eller po en halff dag/ Da skulle han slide saa mange riff som en tyff der hagde staalet en hest eller en ko oc fast flere De lode dem icke noye der met Ath de saa hudstroge dem selffue/ Men der skulle och huer aff de andre peblinge giffue hannem ith slag met riset po hans bag til met slo han och icke saa hart som mesteren ville/ Da fik han selff paa arsen der faare

O hwilken wmild forbandet grwmhed vor der i saadanne wforstandige scolemestere/ och horerre/ Ath de kunde icke lade dem noye der met/ Ath de sloge born selffue wmildere en bodele gore obenbare tyffue/ Men de nodde och andre gode born der til met store hwg/ Ath de skulle oc sla deris egne kere stalbrod[r]e och gode venner for wden sag oc brøde/ O hwilke forbandet blindhed hagde dieffuelen kommed i samme vmilde scolemestere/ Ath de skulle saa sla/ oc hudstryge fattige born/ fore saa liden en brode/ oc driffue dem der met fra scole f och gode lerdomme/ Er det den kerlighed som Gud bod oss alle at haffue til vaare ieffn cristne

✿ De goris och settis til scolemestere/ Ath de skulle met god lempe lost oc glede/ oc met gandske gode ord lære oc vnderuise de vnge born oc peblinge/ Oc icke fordi ath de skulle gore bodle aff dem selffue oc sla oc hustrwge dem/ Och forkwe oc trenge dem fra scole Naar nogen straffede dem der faare eller spurde dem ath hwi de saa sloge dem och vaare saa vmilde mod deris disciple Da swarede de ieg haffuer saa kofft min lerdom oc visdom/ Jeg vil och saa selge hannem igen/ O hwilke wfornymstige oc slemme swar vaar det aff de vanw[i]ttige esle Den onde aand regerede fast mere i dem en den Helligaand som altid vil vere der som kerlighed oc mistundhed er

❀ De fattige børn/ peblinge/ och degne lærde en føye ting aff dem i xv eller xvi aar/ met ſaa megen ſwar daglig hwſtrwgelſe ſorg angeſt/ nød/ och drøffuelſe/ ſom || de lede aff f· de wbarmhertelige ſcolemeſtere De kunde nw lære meget mere/ oc bedre lerdomme vdi try eller iiii aar for vden ſaadanne daglige hwg oc ſlag/ met løſt glede/ oc god/ vnderwiſelſe/

❀ Nw effter thi ath mange børn och vnge menniſke/ haffue orloff oc tid til ath lege/ Och ath lære ath dantze oc ſpringe oc lege kordenſpill/ vortaffel oc anden leeg oc forſømme deris tid der offuer Oc det vnde deris foreldre dem veluillige/ hwi lade de icke da lære dem i den ſamme tid/ i ſcoler oc ſtudium gode lerdomme och konſter men de ere vnge och haffue tid der till Jeg ſiger for mig ath hagde ieg børn oc formaatte at holde dem til ſcole oc ſtudium Da ſkulle de icke all eniſte lære latine/ men och andre twngemaall Och desligeſt Kronicker och Hiſtorier/ De ſkulle icke heller der met lade dem nøye/ Men de ſkulle och lære vel ath ſiwnge/ och ath regne oc legge regenſkaff/ och ath maaale dybhed och langhed paa vand och land/ || Oc ath forſtaa dem paa hiemmelens f ii planeter oc løb

❀ Alle diſſe konſter ere icke andet en vngdommens velløſt och leeg/ naar vnge menniſke ret oplerdis i dem i deris vngdom J huilke Grekerne oplærde deris børn i forme tid men de vaare vnge/ Aff huilke der bleffue ſiden kaaſtelige viſe oc lerde mend ſom vaare beqwemmelige til alle honde viſdom oc gode raad oc anden ting O hwor ſtorlige angrer mig nw At ieg icke læſde flere Hiſtorier Krønicker oc Poeter en ieg giorde/ Oc ath ingen lærde mig dem i min vngdom/ Men ieg nøddis till ſaa vel ſom alle andre danſke At læſe Alexandrum/ puerilia Donatum Peder laale/ Compoſita verborum/ caſer oc andet ſaadant ſkarn Aff huilke mand kan aldrig lære eller komme til ret fwndamente till ath forſtaa dicte eller ſcriffue nogen god reth Latine/ eller forſtaa Huad andre gode klercke/ Poeter och Hiſtorici haffue før ſcreffuit och dicted vdi forme tid

f ii* Oc naar wii Danske Suenske oc Norske skulle lære nogen
god ret latine konst och visdom Da nødis wii først til/ ath
lære til bage igen/ Oc ath aff slette aff vaare hukommelser/
den wrette latine/ oc vronge lerdom/ som wii haffue for lært
i vaar vngdom/ Och lære saa paa ny igen den rette latine
oc konst/ om wii ellerss ville forstaa lære oc vide den rette
lerdom och konst som de vise mestere haffue for screffuit

☙ Her motte nogen nw sige/ Hwo kan saa holde sine
børn til Scole oc studium/ Somme formwe det icke/ och somme
kwnde icke helder gore dem til Herre oc iwnckere/ oc faa
dem altid tasken fuld met guld oc penninge/ Somme kunde
icke helder ombere deris børn/ thi de mwe vere hiemme hoss
dem och træle och arbeyde

Her till maa mand saa suare dem/ Ath det vaare icke
gaat at holde saadanne scoler som her til dagis vered haffue
alle stede/ Ath en dreng maatte gaa xv eller xx aar til scole
f iii at lære sin Doned Alexandrum || oc Peder laale oc andre so-
danne bøger/ oc hustrugis daglige der fore/ Oc hagde allige-
uel paa det siste saa gaat som inted lært Ath ehuor han kom
blant gode klercke/ Da kunde han icke tale ith ord reth latine
Det er nw en anden verden/ och gaar nw anderledis til
serdelis vdi Malmo oc Kobenhaffn oc i Judland som ieg
haffuer spurt/ Ath de haffue nw begynt at lære børn oc vnge
folk gode lerdomme baade i scoler oc studium/ Det vaare och
vel gaat/ ath fattige almues folk/ lode deris børn gaa til
Scole tre eller fire time om dagen/ Oc lode dem der emellem
gore oc hielpe deris foreldre huor de kunde Eller Och lære
noget embede/ Den stwnd de ere vnge och kwnde det lære oc
tage vare der paa/ Och stwndem lære det ene/ och stwndem
det andet i atskillige tider/ oc time paa dagen/ De forsome
alligeuel saa megen tid forgeffuis om dagen/ Ath lege bold
koder keyler oc anden leeg/ En pige kunde och vel haffue saa
f iii* megen tid/ Ath || hwn motte gaa en time eller to til Scole
om dagen/ til nogen god qwinde iomfrw eller mo som hende
kunde lære/ Oc gore alligeuel i hwset hwad hende burde/ och
huad hende moder hende befole Hwn forsoffuer/ dantzer/

leger/ qweder/ oc snacker fast mere tid bort forgeffuis och det actis inted

✿ Men det fegler alt ene der vdi Ath forelderne haffue icke forstand/ lost eller vilge til Ath opfode oc lade lære deris born i deris vngdom/ Ath de kunde siden troste verden met saadanne wise och forstandige mend som aff dem kunde bliffue Och desligest meth erlige och forsynlige quinder som aff deris døtter motte komme

✿ Dieffuelen vil fast helder haffue wforstandige folk i verden som inted gaat vide/ Ath det skall icke gaa mennisken vel i verden/ Oc ath de skulle icke kunde tencke paa Gud och deris siel/ och den ewige salighed Thi skulle Herrene Borgmestere/ Raadmend/ och andre gode lærde mend/ vduelge de beste aff saadanne peb- || linge och studenter/ som de kunde f iiii tencke och hagde hob til/ Ath de skulle i framtiden kunde tiene til predickere scolemestere oc lærefedre Och holde dem stedsse/ och diff lenger der til Ath de kunde siden vel lære/ oc ræth vnderuise andre vnge mennisske Desligest skulle de oc gøre met piger/ moer/ oc iomfrwer Som och kunde siden lære andre Iomfrwer oc piger/ Lige som wii læse ath Hellige mend och Martyres lærde S. Lucie/ S Karine/ S Agnes/ S Agate/ oc mange andre flere gode iomfruer At de skulle framdelis lære andre som de oc giorde Oc der faare vor oc iomfrv Closter stictede i forme tid/ Och icke al enisste fordi ath Iomfrwerne skulle der i siwnge oc læse Men de ere nw omwende til anden misbrugelse/ huilken som Gud er inted behagelig De ere icke helder selffue før saa lærde At de kunde framdelis lære andre/ huorledis de skulle rettelige leffue och tro paa Gud och tacke hannem fore sine velgerninger/ De forstaa icke helder nogen Latine || aff huilken de kunde noget gaat lære f iiii v andre/ eller dem selffue/ som gode iomfrwer giorde i forme tid/ De tale/ tencke/ oc lære nw all enisste/ huorledis de kunde føde deris bwg och legeme/ Thi giordis det vel behoff/ Ath de bleffue reformerede/ oc lerdis effter den forste begyndelse oc stickelse/ Huorledis de skulle ret tiene Gud och lære andre framdelis

✿ Vii mwe oc endelige haffue de personer som off kan lære Gudz ord oc Euangelia/ Oc giffue off de hellige sacramente Och tage vare/ sorge/ oc vocte paa menniskens siele Men huor ville wii tage eller fonge dem/ Om wii lade scolerne forgaa och icke sticke andre gode cristelige scoler igen/ Effter thi at de andre scoler icke før forginge alligeuel ath de kunde icke rettelige lære oc vnderuise vnge mennisske/ huorledis de skulle leffue effter Gudz ord och vilge/ Thi goris det endelige behoff ath sticke cristelige scoler/ oc gode læremestere til dem/ f v Icke all eniste faar vnge mennisske || Men oc saa for den aandelige oc verdelige stat skyld/ Ath de kunde baade bliffue ved deris mact oc stickelse

✿ Der faare skulle alle Herrer Borgmestere/ och andre gode mend/ gore all deris flit der till/ At det bleffue vel sticked meth det alder første/ Naar det bliffuer først forsomet/ Och wii ville siden gerne gore det/ Da nødis wii sacte till ath lade det bliffue til bage/ oc kunde da inted gore der till/ Fordi at wi forsømede det forre Oc da skulle wi siden sorge der fare euindelige i vaare hierte/ At wii vaare saa forsomelige der vdi/ den tid wii kunde det vel giort Thi ath Gud haffuer nw vdgiffuit sin naade offuer all cristendommen Ath alle mwe nw lære hans ord oc vilge oc den rette visdom och konst/ som aldrig skall forgaa til ewig tid

✿ Er det saa ath wii det nw forsome/ oc ere vtacknemmelige/ Oc ville icke lære Gudz ord oc den rette visdom/ f v° Da haffue wii vor dom met off lige som Israels || folk hagde/ Aff huilken Esaias saa scriffuer aff Gudz mwnd Jeg vdracte mine hender den gantske dag til det vantrolige folk som tale oc staa mod mig/ Salomon siger oc prouer i Jeg vdbød mine hender oc ingen ville see der til men i forsmaade alle mine raad/ Thi vil ieg lee oc bespotte eder i eders forderffuelse oc skade Jeg vil och bespe eder naar der kommer nogen wløcke offuer eder Lader off alle vocte/ off faare disse Gudz ord Ath han skal icke saa sige til off Alle herrer Konger oc førster oc alle andre som nogen mact haffue/ tager her ith gaat exempel aff Den megtige Kong Salomon/ huilken ster

flit och arbeyde han giorde der paa/ Ath han ville ath vnge folk skulle rettelige oplæris Thi han giorde en bog der om i sit kongelige embede oc maiestat/ Huorledis vnge mennisske skulle læris oc vnderuises/ Oc hun kallis Prouerbia Salomonis (det er talens bog)

❦ Vor herre kallede oc selff de vnge || born til sig Och f vi
befoll alle mennisske/ ath de skulle flittelige elske och beware dem/ Och han talede oc om de engle som skulle tage vare paa dem som/ Sanctus Mattheus screff i sit xviii capittel/ Paa det at han ville lære- oc vnderuise oss huor meget det er hannem til vilge oc tieniste/ ath mand opføder oc lærer det vnge folk rettelige/ Och huor storlige han fortørnis der faare ath mand lader dem forsøme oc forderffue

❦ Der faare skulle alle Herrer oc cristne mend/ legge dette po hierte som Gud saa strengelige vill haffue aff dem/ Det er oc deris embede ath de skulle skicke Scoler oc lerde mend der til/ Ath lære oc tucte och vnderuise de vnge mennisske/ Thi det gøris storlige behoff/ Fordi ath de kunde ingeledis ombere god oc ret lerdom huerken till sielen eller til legemed/ Vii haffue nw lenge nock och gantske sørgelige och skadelige vandret i megen formorkelse/ och vrang lerdom (diss vær) i mange aar || Vii haffue oc nock vered vnder løgn och for- f vi*
blyndelse Lader oss en tid oplade vaare øyen oc brwge vor fornwmstighed At Gud kan see oc merke/ ath wii ere tack-nemmelige mod hannem for hans store gaffuer oc velgerninger som han gør mod oss Oc ath andre Land oc Rige mwe oc see sporge/ oc vide/ Ath wii ere och mennisske saa vel som andet folk i verden/ Oc kunde oc lære/ och siden framdelis lære andre noget gaat/ meth huilket den menige almwe kan forbedris baade til siel oc liff i vaare federne rige

❦ Her er nw nock screffuit der om paa denne tid/ Thi beder ieg alle ydmygelige som vort tungemaal kunde/ Ath de ville acte oc besinde disse raad/ om deris born/ oc andre fattige vnge folk/ At hielpe dem til scoler oc god lerdom Ath de kunde tiene Gud/ oc deris ieffn cristen/ Oc hielpe och trøste andre met god lerdom til deris sieliss salighed

f vii ✿ Der ere vel mange som skulle sacte || sige / at det geris icke behoff at lade born lære forneffnde konster och twngemaall / Gud naade dem saa forblindede de ere at de kunde aldrig finde paa den rette vey / Dog haabis mig til Gud / Ath der skall dog vere mange / som skulle acte dette gode raad oc legge det po hierte Oc tencke oc befinde / huor meget gaat Ath der kan effter folge / Ath born och vnge menniske ret oplæris i deris vngdom Gud til loff oc menniskenn til nøtte oc gaffn / Och der fore skulle de vden twil gerne hielpe och raade der til Ath saadanne scoler rettelige stickis

✿ Herrene Borgmesterne raadmende[ne] och andre gode mend / skulle och hielpe til ath lade købe gode bøger i alle hande lerdomme oc konster / Och lade dem legge vdi ith obenbare liberari / Ath huer mand kunde haffue aarsage til at læse oc studere i dem Thi ath skulle Gudz egne ord oc Euangelium / oc andre gode lerdomme oc konster bliffue ved mact
f viiᵃ Da mwe de endelige læris aff bøgerne Oc der vdi || beuaris och gemmis ath de icke forglemmis och forfare

✿ Lige som Propheterne Euangelisterne Apostlene / oc andre gode hellige mend screffue Gudz ord oc vilge i bøgerne / ath de skulle icke forfare eller forgaa som før er sagt / Mand skall icke all eniste købe samme bøger for deris skyld / som oss skulle lære oc regere baade aandelige oc verdelige / Men oc saa paa det / Ath wii skulle altid haffue saadanne gode bøger hoss oss fra en sleet til en anden / saa lenge menniskenn leffue i denne forgengelige verden At Gudz egne rene oc alder sandiste ord och Euangelia Oc andre gode lerdomme oc konster skulle icke forgaa som ere bescreffne i dem Der fore skulle samme bøger holdis oc beuaris hoss menniskenn / som en kostelig dyrebare skat oc liggende fæ S Pouil vor oc meget flittig der til at Gudz ord skulle bescriffuis Och siden læris oc beuaris aff alle Thi bad han Thimotheum ath han skulle stedske læse Gudz
f viii ord / oc befol || at han skulle føre hannem det permen met sig / som han lod ligge effter sig i Troida

❧ Alle Konger oc Konge Rige Land oc alle gode Herrer oc Førster/ som haffue nogen ret forstand oc naade aff Gud/ De lade købe saadanne kaastelige bøger Oc lade dem legge obenbare i liberari At alle skulle haffue aarsage til ath læse/ och lære aff dem Oc ath samme bøger skulle fornaris oc gemmis euindelige oc icke forgaa Det Jødiske folk hagde oc stor vilge der till / i blant huilke Moses oc bød ath de skulle beuare lowens bog i Gudz kiste som vaare i deris tabernakel Oc siden i Salomons tempel/ Och befoll ath man skulle tale met Leuiterne som tiene i tabernakelen/ naar mand ville scriffue eller lade noget vdtegne aff lowen/ Moses bød och Kongen ath han skulle tage en vdscrifft aff Leuiterne aff Lowens bog/ Her aff kan hwer merke Ath Gud hagde skicket Leuiterne och klerckerne till/ ath de skulle gemme och beware samme || low bog/ oc andre gode bøger i framtiden Josua f viii'
forbedrede samme liberari met mange gode gamble bøger/ Siden Kong Samuel/ siden Kong Dauid/ oc Kong Salomon/ oc Esaias Prophete oc mange andre Konger oc propheter Der fore er den hellige scrifft oc gamble testamente/ bleffuen beuaret fra en sleet til en anden/ Och hwn hagde aldrig saa bleffuen bescreffuen eller saa fornaret til hobe til denne tid/ Vden Gud hagde før selff bødet ath mand skulle fornare samme bøger

❧ Effter denne skickelse haffue oc Domkirker oc Closter opbygd liberari oc lagt mange bøger i dem En dog ath der vaare gantske faa / som vaare reth gode och dwelige blant dem/ Och huad stor skade wii haffue før hafft der aff i vaare federne land och rige Ath wii hagde icke gode lerde mend i forme tid / Som kunde haffue skicket saadanne liberari met gode bøger oc ret lerdom til deris effterkommeris behoff Det kunde nw alle vise mend vel besinde || och obenbare see for g
deris øgen/ Thi ath der faare ere de beste lerdomme/ oc de ypperste tungemaall plat forgongne Och i den sted haffue de andre wnøttelige bøger i samme liberari/ som er Catholicon/ Florista Grecista/ Laborintus/ Dormisecure/ Legenda sanctorum/ Petrus Lumbardus Albertus Magnus/ Holkot Decretum oc

Decretales oc mange andre saadanne wdwelige bøger oc ler=
domme Oc der offuer ere de gode bøger afflagde Aff huilke
vnge mennisſke ſkulle lære god ret latine/ oc edelige beglige
konſter/ Ath de kunde læſe oc forſtaa andre gode bøger/ Oc
dicte tale och ſcriffue god ſubtilig ret latine ſom den ene
Danſke mand Saxo grammaticus giorde Oc ingen anden aff
Danmarck Suerige eller Norge Oc den Danmarckis Kronicke
ſom han ſaa erlige ſcreff vor ſaa gaat ſom plat forglemd i
try hundrede aar och mere

✿ Til ieg førde hende til Paris/ och lod hende der
8v prente ſerten aar ſiden/ Oc || Siden bleff hwn vdſpredt offuer
all verden/ Ath alle gode klercke mwe der i ſee læſe oc vide
de mange ſtore vnderlige mandommelige gerninger ſom Danſke
mend giorde oc bedreffue offuer all verden i forme tid/ mere
en noget andet folk/ Deris Kronicker oc bøger ere och der
fulde aff/ Thi ath de hagde mere vilge til at ſcriffue ſaa=
danne merkelige vnderlige ting/ en vaare landmend Det oc
andet mere hagde plat vered forglemt vden det hagde da
veret beſcreffuit mere en twſinde aar ſiden i de gamble bøger
Som nw opledis alle vegne/ Oc prentis oc ſettis po ny igen

✿ Her aff maa huer ſee och merke/ ath mand nødis oc
en nw til ath oplede ſaadanne gamble bøger/ ſom haffue før
len[ge] vered forglemde i atſkillige Land oc Rige Oc ere ſaa
gaat ſom plat forderffuede oc opedne aff orme oc møll/ Aff
huilke mand leder nw til ſammen i ſticke tall god Latine/ oc
megen anden god lerdom oc konſt En dog at det icke ſteer
8 ii ſaa fuldkommelige || oc ret ſom de vaare i forme tid til
ſammen ſatte oc ſcreffne/ Man ſøger oc leder nw i alle Land
oc Rige effter ſaadanne gode gamble bøger oc effter ſticke och
parter aff dem/ Lige ſom mand pleger ath ſøge oc lede i aſken
effter guld/ ſølff/ och kaaber/ naar nogen ſtat by eller hwſ
ere opbrende

✿ Gud lader oſſ oc nw retferdelige ſøge/ lede/ och
ſporge effter hans hellige ord oc anden god lerdom och konſt
Thi ath den tid vaare forfedre hagde dem vel och ret beſcreffne
Da forſmaade de dem oc lode dem forfare oc det gaar oſſ oc

lige saa nw/ Om wi bliffue hannem vtacknemmelige och icke
tacke hannem for sin naade oc velgerninger Oc købe gode
bøger och sticke gode scoler/ studia och liberari Ath beuare oc
bruge gode lerdomme vdi Och icke lade dem lenger forglemmis
oc forfare her effter som det haffuer før stadelige steet Den
tid vaare forfedre forsmaade Gudz ord oc bud/ oc lode den
gamble Biblie forfare Da gaff han dem saadan plaffue igen
Ath de optoge Aristotelem auerroim/ och andre flere vtalige 8 ii[v]
stadelige bøger i den sted/ som førde oss io mere och mere
fra Biblien oc den hellige scrifft saa ath hwn er meget for-
glemt Der aff er det oc kommed ath mand siden stickede
Studia och Vniuersitates J huilke mange klercke haffue mere
studeret for heder oc ære priss oc loff skyld/ Ath de motte
kallis Mestere Lectores och Doctores/ En de giorde det for
Gudz ord oc vilge skyld/ Eller at de actede der paa Ath de
ville lære oc vnderuise vnge oc fattige mennisske den rette vey
til hiemmerige/ De actede och selffue en føye ting der po/
Ath de kunde lære oc vide hannem Oc sacte der ere en nw
gantske faa som noget føye vide aff hannem/ Huorledis skulle
de da kunde lære andre hannem men de vide den icke selffue/
Der aff er det kommed ath der skulle stickis Prelatedøme oc
Cannickedøme och anden stor rente till saadanne Mestere
Doctore oc klercke/ Ath de skulle lære och vn= || deruise den 8 iii
menige almwe/ Huorledis de skulle leffue baade mod Gud oc
mennisken Men mand seer nw klarlige obenbare for øgen/
Ath de alderminst lære och predicke Och de giffue icke helder
andre gode exempel ath leffue effter som dem burde

❧ Der ere oc mwncke Closter stickede der saare Ath de
skulle predicke oc lære den menige almwe Gudz ord oc vilge
Mand finder dog gandske faa aff dem som det ret selffue vide Vden
det kan och vere en all eniste i somme faa closter/ Naar han
skall en predicke Da siger han mere aff Aristotile oc aff mesteren
aff det høye sind/ oc aff hiemmelens løb oc aff mange iertegen
oc fabel En aff vor Herris Jhesu Christi egne ord/ Eller aff
den rette christelige tro/ Paa huilke ord oc tro alle christne
mennisskis salighed henger paa

❧ Alle gode christne mennisske som Gud giffuer sin naade til/ Ath forstaa hans hellige ord oc vilge De grwe och forwndre swarlige der paa/ Ath vaare lærefedre och || predickefedre/ haffue nogen tid thaaret dristed dem til ath predicke saadanne løssactige fabel for almwen oc ladet Gudz rene ord bleffuit til bage/ och saa gaat som plat forglemde

❧ I denne forblindelse haffuer Gud ladet oss kommed/ och vered vdi/ Fordi ath wii trode mere paa mennisskens bud oc sat/ en paa hans alderhelligste ord och Euangelia/ Er det icke en stor ynckelig oc vnderlig ting Ath en vng persone motte gonge til scole vdi serten eller tiwe aar før en han kunde lære saa megen ond och vrang Latine ath han motte bliffue prest oc kunde sige messe Huilken som kunde all ene lære saa langt ath han motte bliffue Mwnck eller prest Da mente han oc alle andre ath han vor salig De sagde oc da almindelige salig er den moder som fødde saadant ith barn/ Och han bleff alligeuel i alle sine dage ith armt och vanwittigt mennisske/ oc kunde aldrig scriffue eller tale e ord ret Latine til lige/ Oc han || kwnde ingen vnderwise eller lære noget gaat/ Han vaar ey helder nogen nøttelig vden sig selff all ene

❧ Vii motte da lade oss nøge met saadanne scolemestere som en føye ting viste som de kunde lære och vnderuise oss/ De viste icke helder hworledis de skulle selffue lære noget/ Och ey helder met huad lempe och maade/ ath de skulle lære andre/ Andet en ath de kunde hudstryge och slenge fattige børn/ och giffue dem nock aff ferle oc riss for ret lerdom

❧ Hweff skyld haffuer dette vered/ Det vaar ath de hagde icke selffue hort eller lært gode bøger oc lerdomme i deris vngdom Men wnøttelige oc wduelige bøger aff huilke mand kan icke lære ret fwndamente/ eller fast och god Latine/ Hwad kwnde deris peblinge och disciple fordi/ andet en bliffue wlerde och vanwittige/ Vden naar Gud gaff nogen serlestis sin naade der til/ at han kunde lære noget gaat || De kunde icke lære andre den rette oc gode latine/ Thi ath de hagde icke selffue lært hende tilforne Denne store skade och forsømelse

er skeet fordi Ath mand hagde icke gode gamble bøger ath lære oc fonge ret fwndamente vdaff

Der vaare icke helder gaat/ at mand skulle saffne alle honde bøger til sammen i noget liberari/ eller til nogen scole och studium faar vden god beskeed och nøttighed Eller at mand skulle all ene tencke oc acte der po/ Ath de kunde bliffue mange/ Och icke befinde huor gode nøttelige dem bør at vere Der bør endelige at giffuis stor act der paa At mand fonger dem som nøttelige ere/ och lader dem fare som inted tiene/ Som er Alle Juristerss mange commente/ oc atskillige mange bøger Aff huilke mand inted andet lærer/ en at trette kiffue oc dele/ Oc alle Theologerss Sententzer oc dybe wnøttige spørssmaal Alle Philosopherss questiones och forfengelige disputatz Alle mwnckis Sermones/ och mennisskelige drøme/ 8 r iertegen/ oc fabel/ Saadanne bøger skulle mand vdkaste aff liberari Och tage gode raad aff lærde mend/ hwad bøger mand skulde siden købe igen Mand skulle først met rette købe den hellige scrifft/ som er det Gamble oc Ny testamente/ baade paa Latine/ Hebraiske/ Gredske/ Siden skulle mand oc haffue de beste och elste vdtydelser och vdlegninger po dem/ som mand kunde finde baade po Latine Hebraiske oc Gredske Siden saadanne bøger som kunde lære at tale dicte och scriffue reth och gode latine Som ere Poeter Oratores/ och icke acte hwad helder de vaare hedningene eller cristne Gredske Hebraiske/ eller latine/ Thi mand maa endelige lære den rette latine aff dem/ Der effter skulle mand haffue de bøger aff de fri boglige konster/ Oc siden aff alle honde konster Paa det siste skulle mand och haffue aff de beste oc rettiste bøger i lowen oc i læge konst som man kalder medicine || Mand skall 8 v oc giffue act paa Ath mand fonger de vdleggere som dem reth vdlegge och vdtyde/

❧ Mand skall oc endelige oc meth det første haffue Kronicker och Historier paa hwad maall mand dem finde kan Thi ath de ere gantske nøttelige til ath bekende verdens løb met Oc til ath regere oc skicke alting vel meth Oc ath see

oc lære Gudz vnderlige gerninger oc tegen ſom han haffuer giort mod mange Konger Herrer oc Forſter/ Land oc Rige oc met alle honde ting i verden/ oc deſligeſt mod alle menniſke O huor mange vnderlige oc ſtore mandommelige gerninger/ ſkulle wi Danſke Suenſke oc Norſke haffue i vaare kronicker/ Om deth hagde bleffuit ret beſcreffuit ſom vaare forfedre gierde oc bedreffne i forme tid i mange atſkillige vduertis land oc Rige oc deſligeſt hiemme Mand finder faſt mere beſcreffuit der om i fremmede latine kronicker/ en wi haffue
8 vi ſelffue baade paa latine Danſke Suenſke || oc Norſke/ Oc det er all ene ſket fordi Ath der vor ingen ſom dem kwnde eller ville beſcriffue Vaar der och nogre ſom det kunde gøre Da vor der ingen ſom dem ville lone for deris vmage oc arbeyde Hagde de oc nogre gamble kronicker i ſamme try Rige Da haffue de ladet dem forfare Der faare vide wii Danſke Suenſke oc Norſke/ en foye ting ath ſige huad vore forfedre gierde oc bedreffne i vduertis Land oc Rige/ oc hiemme hoſ dem ſelffue Men viſe oc lerde mend ſom haffue veret i Rom/ Italien/ Franckerige oc Spanyen De kunde vel ſige huer meget de vide der ath ſige aff de Goter ſom vore Danſke Suenſke oc Norſke Huilke ſom vonde alle land oc rige til verdens ende Men det er nw kommed der til diſſ wer Ath wii vide nw beſt/ ath æde oc dricke oſſ fwlle Oc ath kiffue trette oc dele met huer anden/ en at gøre nogen ſaadan erlig oc mandommelig gerning/ Men de Latinſke Grecſke oc
8 vi* hebraiſke ſcreffue deris gerninger oc || Kronicker ſaa ſkarpt och noye Ath hwer en qwinde/ eller ith barn gierde eller talede noget ſom merkeligt vor Da maa all verden det nw vide oc læſe Men wii Danſke haffue altid vered forſomelige och ære och ſaa en nw deſligeſt Ath wii icke ville beſcriffue det wii daglige ſee oc høre faar vaare øgen/ Huad ſkulle wii da beſcriffue det wi i ſandhed vdſporge kunde aff vore gamble eldinge

✿ Effter thi at den alſommectiſte Gud haffuer nw beted ſin ſtore naade mod oſſ Oc vnt oſſ gode vnge lærde mend/ oc alle honde konſter oc viſdom/ oc mange atſkillelige merkelige

bøger/ Oc gode tungemaal/ baade Latine Hebraiske oc Grekske/ Oc mange dyrebare cristelige/ oc gode lerdomme/ Da er det nw høy tid Ath wii nw lære/ hoste/ oc sancke til hobe/ det alder meste wii kunde/ Ath wii mwe noget beholde och gemme aff samme edelige oc dyrebare lerdomme och kaastelige konster/ Ath wii skulle icke nw forsome den= || B vii ne deylige oc kaastelige host/ Thi det er befrøctendis/ ath de gode bøger som nw ere vdkomne oc vdsette/ skulle i framtiden met dieffuelens raad/ mact/ oc tilskyndelse vndertrøckis och ned=leggis igen/ Met andre vnøttelige bøger oc falske lerdomme som han indskyder i menniskien/ At de skulle bedrage andre meth och locke dem fra den rette cristelige tro meth

✿ Dieffuelen bruger al sin konst oc listighed der till ath han kan komme menniskien til ath leffue och regere dem effter menniskens bud/ dict sat oc skickelse/ Oc ath man skall forlade Gudz bud och forglemme hans ord/ Euangelia/ och vilge/ Oc at wii skulle altid lære det mest som oss er inted notteligt til siel eller liff

✿ Der fore er det nøtteligt at alle gode lærde mend giffue der stor act paa Oc desligeste Herrer/ borgmestere/ raadmend/ borgere och alle andre gode mend/ Ath de hielpe til ath mand kan fonge gode nottelige oc cristelige bøger/ Oc gode lerde sco= || B vii* lemestere som kunde oplære de vnge menniske huorledis de skulle ret lære/ Ath de kunde siden framdelis lære andre vnge menniske/ huorledis de skulle leffue erlige/ vislige/ fornymstige/ och retferdige i denne syndelige for=gengelige verden mod alle cristne menniske oc elske dem som dem selffue Och huorledis de skulle tiene Gud deris herre/ frelsere oc skabere/ Oc loffue oc tacke hannem altid for sine vtalige mange store velgerninger Ath de mwe siden bliffue salige och leffue meth hannem euindelige i hiemmerigis Rige faar vden ende/

Deth vnde oss alle den Aldermectiste Gud som sende sin alder keriste son Jhesum Christum vor herre hid ned til verden at han skulle frelse oss arme syndige menniske fra

helffuedis pine meth hanſſ haarde dod oc pine/ Hannem oc Gud fader/ och Gud den helligaand ſom ere trende perſoner oc en ſand Gud ſke loff heder oc ære aff alle engle helgen och menniſke oc aff alle creature euindelige for vden ende

Amen

ſ viii

Denne bogh er prentet i Andorp
oc rettet aff
M Chriſtiern Pederſen
ſom vaar Cannick i Lund
Aar effter Gudz byrd
M D xxxi

VIII.

Hundrede och halffierde sindz tiwe
merkelige och ret Cristelige
spørszmaal met deris Suar

Som enfoldige Cristne menniske
baade vnge och gamle
meget nøttelige ære ath lære och vide
til deris sielis salighed/
Och til ath trøste oc stercke dem met
mod dieffuelens fristelser
oc mod alle hans disciplis falske lerdomme

DEnne lille bog er nw vdsat paa Danske Gud til L- loff oc ære/ och alle enfoldige cristne mennisker baade vnge oc gamble till notte och tieniste/ At de aff hende mwe lære och vide huorledis de skulle cristelige leffue/ Oc siden lære andre simpele mennisker disse effter screffne Sporssmaal oc Suar paa dem aff den hellige scrifft/ Som alle cristne/ ære gantske nottelige ath vide/ Om Gud/ Om hans hellige ord oc Euangelium/ Om Troen Om Daaben/ Om de x Gudz bud/ Om det hellige Sacramente Gudz legeme och blod oc om mange andre merckelige oc nottelige articke som findis her effter i samme bog

✿ En dog ath samme Sporssmaal kunde vel synes børnactelige aff mange/ da skall man alligeuel finde gode christelige Suar oc merckelige Articke i dem/ Som mange cristne icke før viste/ Oc ey heller de papister som holde dem meget kloge oc vise i scrifften icke en nu vide huad de skulle ret suare till dem

---

Første Sporssmaall

Hwor vdi staar all menniskens salighed R Suar vdi twende Articke

✿ Andet Sporssmaall

Hwilcke ære de Articke R Swar Det ær Gudz ord/ Oc den hellige Tro

✿ Tredye Sporssmaall

Hwad gøre Gudz ord der til R Suar de tilsige off alt gaat och loffue off den ewige salighed ved Jesum Christum

✿ Fierde Sporsmaall

Hwad gor da Troen der til ☞ Suar Hwn tror oc forlader sig til Gud/ At han er trofast/ Och vill holde oss alt det han haffuer loffuit oss

✿ Femte Sporsmaall

Hwad haffuer Gud loffuit oss ☞ Suar Ath han will forlade oss alle waare synder Och gore oss salige/ Om wi ville al eniste tro paa hannem

✿ Siette Sporsmaall

A ii* Hwo er Gud/ oc huorledis skal ieg kende || hannem ☞ Suar Menniskens nature och fornwfft kan icke begribe hwo/ eller huordan han er Thi han er saa megtig/ veldig ypperlig vbegribelig och stor ath ingen kan det begribe/ Thi kan icke helder menniskens nature oc forstand retteligе begribe oc forstaa Gudz ord

✿ Siuende sporsmaall

Men menniskens nature kan icke forstaa eller begribe Gudz ord/ Hwad skulle da menniskene gore ☞ Swar/ De skulle endelige och stadelige tro dem

✿ Ottende sporsmaall

Er da Troen en anden ting en menniskens fornwfft och forstand er ☞ Swar/ Ja visselige er det en anden ting/ Thi at Troen oc menniskens fornwfft skylieff ath lige som dag oc nath/ Och som Christus och Belial/ (det er dieffuelen) de gore

✿ Niende Sporsmaall

A iii Hwor staar det bescreffuit vdi scrifften || ☞ Suar S. Pouill scriffuer i det forste breff till de Corinth. ii capitell Det Naturlige menniske forstaar icke det som Gud hor till Oc verdens visdom haffuer icke kent Gud i sin visdom

✿ Tiende Sporsmaall

Huorledis bliffuer det lært oc kundgiort for menniskene her i verden ☞ Swar/ Ved Gudz egne ord/ och ved hans Euangelium i predicken

Ellefte Sporsmaall

Huorledis gaar det til/ sig mig det ⸗ Swar/ Gud schicker oc vdsender predickere/ Oc giffuer dem sit hellige ord i deris mund/ som det predicke rettelige oc tilborlige/ Oc Gud er i ordet met sin helligaand/ Oc effter thi ath ordet er Gud/ Da gaar det icke forgeffuis vd / Oc det kommer icke heller igen vden fruct/ Thi horer mand predickere oc tror deris ord/ De som tro/ de see och kende Gudz naade som dem faarkyndis/ Oc de bekende deris vildfarelse och || brøst/ Oc robe til Gud A iii* om hielp oc trøst

Tolffte sporsmaall

Huor staar det bescreffuit vdi scrifften ⸗ Suar/ S. Po. siger til de Romme. i det x ca. Gud er allis herre/ rig och mild mod alle som kalle paa hannem Thi ath alle som kalle paa hannem met en ret tro de skulle bliffue salige/ Huorledis skulle de kalle paa hannem som de icke tro paa / Huorledis skulle de tro paa hannem om huilcken de haffue indted hort Huorledis skulle de hore aff hannem vden predickere/ Huorledis skulle de predicke om de ære icke vdsende Der om siger Esaias i sit lii ca. O hwor deylige ære deris føder som forkynde freden och det gode (det er Gudz naade) Men de ere icke alle Gudz ord oc Euangelio lydige Som Esaias siger i sit liii capi. Herre hwo troer vaare ord oc tale/ Saa kommer Troen aff horelsen/ Oc horelsen aff Gudz ord

Trettende sporsmaall

Hworledis lyder deris predicken som ære || vdsende och A iiii huilke ware de predickere och huilke ere de en nw ⸗ Suar Der er twende honde predicken den ene er lowens/ Oc den aanden er naadens/ Oc der vaare oc tho predickere/ Moses oc Christus

Fiortende sporsmaall

Beuise mig det met scrifften ⸗ Swar S. Hans scriffuer i sit første ca Der om saa/ Lowen vaar giffuen ved Moysen/ Men naaden oc sandhed er giffuen ved Jesum

Christum / Der om siger oc S Math. i det xi cap. Lowen oc Propheterne varede til Joannes kom

❁ Femtende Sporsmaall

Huad predicker oc siger Moysi low ☞ Swar / Lowen noder oc twinger folket oc menniskene til met straff oc pine / At de skulle elske Gud offuer alting / ellers skulle de do ewindelige

❁ Sextende sporsmaall

Sig mig huor det stonder screffuit ☞ Suar Det staar
A iiii screffuit Deuter. i det xxvii ca || saa Forbandet er den som icke holder alt det som er screffuit i denne low bog

❁ Syttende sporsmaall

Huad predicker och siger Euangelium om Christo ☞ Suar / Det predicker oss naade och forladelse aff vaare synder ved Christum der om siger S. Pouil til de Galla. i det iii cap Christus losste oss fra lowens forbandelsse den tid han vaar malediet och forbandit for vaar skyld / Thi der staar screffuit Deutero xxi. Forbandet er hwer mand som henger paa træ

Abrahams seed kom blant hedningene i Jesu Christo / At wi mue faa den Helligand ved troen / Der staar oc Joan. iii capi. Gud elskte verden saa inderlige / ath han gaff sin eniste Son i doden faar hende / paa det ath alle som tro paa hannem skulle icke fortabis men faa det euige liff S Hans siger oc i sit xv ca. Ingen haffuer storre kerlighed en den
B som lader sit liff for sine venner S. Pou. siger || til de Rommere v cap. Gud beuisde sin kerlighed mod oss i det At Christus hans Son led dod for oss den tid wi vaare syndere och hans vuenner

❁ Attende sporsmaall

Sig mig det snarlige oc forstandelige ☞ Suar / Du skalt mere elske Gud en dig selff eller dw skalt do / Men Euangelium siger / Jeg forkynder dig ath Gud elske dig forst / Oc han vill gerne forlade dig det / ath dw haffuer elsket dig selff

faa meget/ Han vil oc giffue dig den Helligaand/ Ved huilken du kant forlade dig selff/ oc dit liff goꝫ oc penninge/ oc din heder oc ære och all din velfart for hans skyld

✿ Nittende sporssmaall

Sig mig huad Gud er faar en mand Ꝝ Suar Gud er en god mand/ och han er den aldermectiste herre oc konge mild oc miskundelig offuer alle som begere naade aff hannem

✿ Tiuende sporssmaall

Huor aff vist dw det ath Gud er en god || mand B. Ꝝ Suar Det vid ieg aff hans hellige ord som sige oc lære mig meget gaat/ oc stor kerlighed om hannem som han gor oss arme mennisker/ Oc huor mild god oc barmhertig han er mod alle syndere som dem ville bedre aff deris onde leffnid

✿ Jth oc Tiuende sporssmaall

Huorledis kant dw det sandelige vide Ꝝ Suar Der aff vid ieg det til visse/ thi ieg haffuer hielp oc trost aff hannem baade till mit liff oc min siell

✿ To oc Tiwende sporssmaall

Hwad hielp gor han dig til dit liff Ꝝ Suar/ Han foder mig och oppeholder mit liff/ oc han giffuer mig mad och dricke sko kleder oc alt andet som ieg haffuer behoff

✿ XXiii sporssmaall

Huad hielp gor Gud dig til din siel Ꝝ Suar Han haffuer nw ladet mig komme til sit naadelige ord/ Oc giort mig salig oc christelig met sin hellige daab/ Och || vnt mig ath B ii ieg maa hore hans egne sande ord och lerdomme

---

Om daaben.

✿ XXiiii sporssmaall

Hwad er daaben Ꝝ Suar/ Daaben er igenfodelsens bad

✿ XXv sporssmaall

Huad skeer der i daaben Ꝝ Der kaller mand paa de hellige try naffn offuer barnit/ som er Gud Faders Gudz

Sons / och Gud den Helligaandz Och de dobe oss ned i vandet till ith tegen Ath wi skulle lade vaart liff faar Jesu Christi naffn skyld om behoff geris

✿ XXvi sporssmaall

Sig mig huor det gaar til ☞ Suar S Po. siger til de Rome. vi ca Vide i icke at wi alle som ære dobte i Jesu Christo At wi ære debte i hans død

✿ XXvii sporssmaall

B ii Huorledis er daaben igenfodelsens bad ‖ ☞ Suar / Vi ære fødde i synden / Men ved Gudz ord och troen / da bliffue wi frii oc frelste aff vaar arffue synd Det er hwn regnis oss icke til fordømelse men hwn forladis oss aldelis ved troen till Jesum Christum Och faa stenckis oss den Helligaand ved huilken wi kwnde staa arffue synden emod

✿ XXviii sporssmaall

Beuiss mig det met den hellige scrifft ☞ Der staar Joan. iii ca. J mwe endelige igenfødis paa ny met vand oc den Helligand

XXix sporssmaall

Bliffuer menniskten oc frii vdi daaben aff al tilbøielse oc begerelse til synden eller oc ey ☞ Suar Daaben ned-trøcker oc affsletter arffue synden ved den Helligaand Men han tager hende icke aldelis bort

XXX sporssmaall

Sig mig ith groft exempel der paa ☞ Suar / Naar tieniste pigen skiwler ilden i afften (at beuare om natten) da betager hwn ilden sin mact / at han kan icke brende / Men B iii hwn henter alligeuel ild der igen om morgenen / som han vor skiulder / om afftenen tilforn i aften

✿ XXXi sporssmaall

Bliffuer der icke da noget igen i mig aff den arffue synd ☞ Suar / Min broder diss mere dw vorer til alder / oc diss

eldre dw bliffuer diff mere ſkalt dw fornemme at din arffue ſynd ſkall obtendis/ brende oc regere i dit kød oc legeme

✿ XXXii ſporſmaal

Huor met oc huorledis roris och optendis arffue ſynden i vaare legeme ⁊ Suar/ Dieffuelen haffuer en ſterck aande/ Naar han bleff i legemet/ ſaa far aſten aff ilden/ och ſaa begynder ilden ath brende igen' och opuorer i menniſken/ Saa opuecker dieffuelen menniſken till verdens velloſt/ och till hofferdighed/ wkyſ[k]hed had awind/ vrede/ gerighed/ trette och kiff/ wtolmodighed oc til vantro Oc til at begere heder oc ære/ ſkat rente och ſtor rigdom/ Lige ſom ‖ dw ſkalt vel ſelff befinde at din leffned ſkal bliffue fuld aff diſſe ſynder och andre flere vden Gud giffuer dig ſerdelis naade och beuarer dig der vell fra iii

✿ XXXiii ſporſmaal

Huorledis ſkal ieg frelſis fra ſynden ⁊ Swar Min kere broder ſaa tit ſom dw fornemmer nogre aff diſſe for- gifftige gniſter i dig Da ſkalt dw falde paa knæ i dit hierte Och kalde ydmygelige paa de try hellige naffn ſom dw voſt døbt vdi oc ſige

✿ O dw aldermectiſte Gud Fader Søn oc den verdige Helligaand/ Jeg arme menniſke vorer faſt til alder/ Oc de ſyndelige fordømelige gniſter aff min arffue ſynd optendis ſaare i mit kødelige legeme/ och de locke oc til egge mig till mange ſynder och ſtor ondſkaff

✿ Her ſkalt dw beklage dig for Gud om huad ſynd ſom dw fynder dig meſt tilbøyelige til Och haffuer meſt vilge til eller begerer at gøre/ Huad helder det er vretuiſ- ‖ hed gerig- hed/ wkyſkhed/ eller nogen anden ſynd/ Och ſige/ Effter thi at dw aldermectiſte Gud loſt mig førſt komme til daabens rette velſignelſe/ Oc dw begynte da ath arbeyde i mig ved den Helligaand Thi beder ieg dig ydmygelige min kere Herre/ Gud oc Fader/ Ath dw icke tager din velſignelſe oc aand fra mig Men dele hende naadelige och miſkundelige met mig Ath denne onde tilbøyelſe ſom ieg haffuer till denne ſynd ſkall icke iiii

ſaa offuerhaand i mig/ och forderffue mig til grunde/ Thi frelſſ mig der fra/ och forlad mig den och alle andre mine ſynder Amen

✿ XXiiii ſpørſmaall

Huad heder denne ſtrid oc trætte ℟ Suar/ Det er penitentʒ och bedring Som er anger oc ruelſer for ſynden At man vill icke mere gøre dem Men tøcker det ilde vere aff alt ſit hierte ath han haffuer fortørnid ſin Gud oc ſkabere der met

✿ XXv ſpørſmaall

B iiii Huer lenge ſkall denne trætte och ſtrid vare ℟ Suar/ Saa lenge ſom wi leffue vden afladelſe/ Thi ath lige ſom wi ſynde i alle øffuen blick/ Saa ſkulle wi och robe och bede till Gud i alle øffuen blick/ och kere oc klage vaar ſynd oc ned for hannem oc bede forladelſe aff dem

✿ XXvi ſpørſmaall

Vill och Gud høre mig ſaa tit ſom ieg beder til hannem ℟ Suar/ Ja han er mere velvillig til at giffue dig det dw beder om/ En dw eſt till ath anamme oc tage det aff hannem/ Oc han haffuer altid mere at giffue/ en han haffuer før vdgiffuit nogen tid

✿ XXvii ſpørſſmaall

Huer aff ſkal ieg det vide ℟ Suar/ Chriſtus ſiger Mathei vii Bancker oc i ſkulle indladis/ Leder ſaa ſkulle i finde Beder ſaa ſkal eder giffuis det i bede om

✿ XXviii ſpørſmaall

C Vill Gud da gerne ath man ſkal bede hannem ℟ Suar Ja dw kant icke gøre hannem ſtørre ære/ en ath dw haabis till ath faa noget gaat aff hannem Dw kant icke heller gøre hannem ſtørre van ære eller ſkam/ en ath dw icke beder och begerer noget aff hannem/ thi han er alder rigeſt/ oc giffuer alder ſtørſte gaffuer

✿ XXix ſpørſmaall

Eya ? Hwo vilde icke da haffue Gud kær aff alt ſit hierte ? Er det icke ſandingen ath huer ſkulle elſke ſaadan en

runð giffuere ☧ Suar Ja Christus siger Luce vdi thet elffte ca Om Gud fader/ Effter thi ath i som ære onde kunde giffue huer andre gode gaffuer/ huor meget mere kan da eders hiemmelske fader giffue eder den helligand som bede hannem der om

❧ Xl sporsmaall

Haffuer Gud icke nogen tid giffuit off en storre fortrøstning/ met huilken wi kunde styrcke och forbedre vor tro som icke er ‖ megit sterck en nw i off arme syndere ☧ Suar/ C'
Jw der er en nw en anden trøst till

❧ Xli sporsmaall

Hwilken er den Sig mig det nw ☧ Swar/ Det er vor herris Jesu Christi legeme och blod till en aandelig spisning oc dricke/ Det er til sielens oc samwittighedens hugsualelse oc trøst/ ath styrcke hende met i all modgong sorg nødh oc fristelse

---

Her effter følger
en christelig vnderuisning huorledis vnge folck skulle læris oc vnderuisis
om scrifftemaall/ Oc til at anamme
det hellige Sacramente Gudz legeme och blod

❧ Xlii sporsmaall

Presten siger till den som vill scriffte Huad vilt dw mig søn eller daater ☧ Suar/ Kere herre (eller fader) Jeg vill kære min store sorg oc nød for Gud/ oc for eder i hans sted om mine syndere

❧ Xliii sporsmaall

Presten siger kere søn/ eller daatter sig til ☧ Suar/ C ii
Jeg befinder hoff mig ath lige som ieg opuorer til alder/ Saa finder ieg oc onde tancker oc slemme begerelser til synden i mig/ Oc ieg vid at ingen kan hielpe eller giffue mig gode raad hær vdi/ vden al eniste Gudz ord oc hans lerdom

❧ Her skal huer sige sin brøst och synd for presten som han ved ath han er besuarit met/ Och bede hannem for Gudz skyld at han vil giffue hannem ith gaat raad och god trøst

paa Gudz vegne i sin sorg/ Och bede for hannem till Gud ath han maa bliffue qwit fra sine synder

¤ Xliiii sporsmaall

Presten suarer oc siger/ Jeg loffuer oc tillsiger dig det paa Gudz vegne den euangeliske affloessning/ At han haffuer nw forladet dig alle dine synder/ fore sin kære Sons Jesu Christi død och pine skyld

Xlv sporsmaall

C ii* Presten siger igen vill dw nogith andeth ‖ den anden suarer Jeg begerer oc den vduertis legedom som Gud min kere herre och frelsere haffuer hær ladet effter sig paa iorden emod mit legemis oc blodis onde nature oc syndelige begerelser/ oc mod mine mange synder

Xlvi sporsmaal

Presten siger/ Ueffue mig den legedom Den anden Suarer Jeg begerer ath høre Christi ord om syndernis forladelse J huilke hans fødis oc legemis tegen ere tilhengde Met huilke min kere Gud vil hielpe mig til min siells beste paa salighedens vegne Thi ieg bekender for Gud oc eder Ath saa sandelige som ieg seer oc æder brødit/ oc lucter oc smager vinen/ Saa sandelige vill Gud forlade mig alle mine synder faar hans kære Søns død oc pine skyld Och han vill icke heller tillregne mig mine oprindelsis synder oc skrøbelighed som er i mit legeme/ Men han vil sterke mig i troen oc giffue mig den helligandz naade/ Presten siger Anamme Jesu Christi legeme til det ewige liff

¤ Presten siger igen Anamme Jesu Christi blod till det euig liff Amen

C iii Presten siger igen/ Kere venner Jesu Christi. ord føder eders siele/ Och Jesu Christi legeme oc blod føder ederss legeme At i skulle vere visse paa/ at Gud vil frelse eders siele oc liff til det euige liff

Folckit suarer/ Loffuit oc tacket vere Gud vaar fader som vnte oss/ ath wi maatte komme til denne hans store naadis

rigdom oc hellige spisning met hans legemis oc blodz anammelse/ Vi bede dig Gud Fader ydmygelige At dw wilt naadelige tillade Ath din helligandz naade maa forogis oc opnore i vaare legeme dig till loff oc ære

Amen

Om den hellige Christelige Trois Artickle

✿ Xlvii sporss. * Om den forste artickell E iii*

Hwad begerer Gud aff off at wi skulle gore hannem igen for hans store velgerninger som han gor off i mange maade ☞ Suar/ Han begerer indted andet aff off Vden ath wi skulle all eniste tro paa hans hellige ord

✿ Xlviii sporssmaall. * Anden artickel

Huorledis tror dw ☞ Jeg Troer och bekender baade met hierte oc mwnd/ At der er al eniste en Gud Och tre personer som er Gud Fader Gud Søn/ oc Gud den Helligaand

✿ Xlix sporssmaal. * Tredye artickel

Huad bekender dw om Gud Fader ☞ Suar/ Jeg bekender ath Gud Fader er aldermectist/ och ath han skabte hiemmel och iord och alle andre creatur

✿ L sporssmaall. * Fierde artickel

Hworledis forstaar dw det ‖ ☞ Suar/ Jeg bekender E iiii
och tror ath alle creatur haffue deris liff mact oc styrcke aff hannem thi han skabte hiemmelen och iorden oc alt det som ær i dem

✿ Li sporssmaall * Femte artickel

Huad tror dw om Jesu Christo ☞ Suar/ Jeg tror paa Jhesum Christum Gudz leffuende Søn/ Det er Jeg tror oc bekender Ath Jhesus Christus er Gud Faders eniste Søn aff euig tid

✿ Lii sporssmaall * Siette artickel

Huad heder vor Herre och hwo er han ☞ Suar/ Jeg troer oc bekender at Jesus Christus er vor Herre/ som

oss beuarer och beskermer i all nød oc modgang/ som dieffuelen/ synden och vaare egne legeme locke och egge oss till/ baade nat och dag/ Och ath han skall beskerme oss till den yderste domme dag fra dieffuelen oc fra alle falske predickere som oss bedrage ville met deris falske lerdomme/ fra Gudz rene oc klare ord

C iiii'

¶ .Xiii sporssmaall * Siuende artickel

Jeg tror ath Jesus vor vndfangen aff den Helligaand/ oc fodt aff Jomfru Maria Jeg tror och bekender ath han er Gud Faders eniste Son/ Och ath han er en sand Gud som er vndfangen aff den Helligaand och bleffuen menniske/ oc fodt aff en ren Jomfru som hed Maria/ och er bleffuen vor broder Oc han vaar pinter vnder Pontio Pilato oc kaars festit til dode/ oc vor begraffuen/ oc ned for til helffuede

* Ottende Artickel

Oc ieg bekender och tror ath Gud lod sin alderkeriste Son do paa kaarssit/ och lide der dodens angist oc sorg/ Och han for till helwedis oc offuer vant det/ paa det at wi skulle bliffue forlicte met Gud Fader/ och bliffue herre offuer alle vaare fiende/ Jeg bekender och ath ingen kan fortiene Gudz naade eller bliffwe salig/ Huercken met nogre gode gerninger eller verdskyld/ vden || al eniste for Jesu Christi dod oc pine skyld

¶ Xiiii sporssmaall * Niende artickel

Jesus opstod tredye dag aff dode ☞ Suar Jeg troer oc bekender at Jhesus Christus vaart kod oc blod tog doden och helffuede til fange for vor skyld oss till gode at de kunde icke her effter skade oss (om wi ville tro paa hannem) oc at Gud Fader for hanss skyld vil vere oss mild och miskundelig Oc styrcke oss i vor skrobelighed Lige som han gierde sin Son/ der han lod hannem lide dod oc pine for vor skyld/ paa en foge tid At han skulle siden regnere met hannem til euig tid i hiemmelen

✿ Xv spørsmaall * Tiende artickel

Jesus opfor til hiemmelff oc sider hoff Gudz høgre hand/ Jeg tror och bekender ath Jesus Christus vaar broder regerer alting lige met Gud Fader/ Oc at han er megtig och veldig offuer alting baade i hiemmelen och paa iorden/ Huilken som for vor dømder til karssens galye/ oc ynckelige pinter plaffuit || hudstrugen och slagen tilforn/ saa han vaar D v inted mennisske lig paa iorden

✿ Xvi spørsmaall * xi artickel

Han skall komme ned aff hiemmelen och døme leffuendis oc døde ☞ Suar/ Jeg tror och bekender ath den kaarsfeste Jesus Christus/ skal komme oc side paa den yderste domme dag/ och døme alle som icke trode paa hannem/ och han skal gøre alle salige som trode och haabedis til hannem/ och befole deris siele och liff i hans hender

✿ Xvii spørsmaall * xii artickel

Jeg tror paa den Helligaand ☞ Suar/ Jeg tror ath Jesus Christus sende den Helligaand hid till werden at han skulle styrcke dem som ære skrøbelige i troen Och hwgsuale dem som ære bedrøffuede i deris hierte och samwittighed for deris synder Oc han skal hielpe oc opregse dem som ære faldne i synden/ Oc indskiude gode begerelser oc tancker i mennisskens hierter At de skulle || altid iw mere oc mere øffue dem D ii i Gudz bud oc staa emod synden/ Och vere tolmodige i deris sorg oc modgong/ Oc acte det en foye ting/ thi det varer icke lenge hær i verden Men det bliffuer snarlige bedre/ Thi den Helligaand hielper och hugsualer off i vor skrøbelighed/ Och han beder altid for off til Gud Fader

✿ Xviii spørsmaall * xiii artickell

Jeg tror at der er en Christen kircke/ som er alle helgenis oc christne mennisskis samfund ☞ Suar/ Jeg tror ath den Helligaand haffuer kallet en menig kircke till hobe aff Jøderne oc Hedningene till en hellighed Ath alle som tro paa Christum at de skulle bliffue salige/ Serdelis alle de som haffue En daab/

en tro/ en Herre/ en Gud/ och en aand/ som er den Hellig-
aand/ Saa ath alle rette christne som ære i Valland Indie
land Franckerige Persen Tyssland oc Danmarck/ oc i alle
D iiv andre land oc rige offuer all christendommen de haffue alle
en tro met hwer anden

Fir sporssmaall * xiiii artickel

Jeg tror syndens forladelse ℨ Suar/ Det er Jeg
tror at Gud Fader vil miskunde sig offuer mig all eniste i
denne hellige christne kircke/ Thi ath vden faar hende/ er icke
andet en døden formaledidelse oc Gudz vrede offuer alle
mennisske Men ieg wenter mig Gudz miskundhed ved den
Helligaand som skal forny mit hierte met sin naade til al
retuiſhedz kerlighed/ och till at vedersige all wretuiſhed Han
skal oc forlade mig alle mine synder all eniste for Jesu
Christi vor herris død och pine skyld Och icke faar min ægen
skyld eller faar nogen helgens eller mennisſkis/ bon/ fortieniste/
eller gode gerninger skyld/ Men saa tit som ieg kan angre
mine synder aff alt mit hierte da vill min hiemmelske fader
gerne forlade mig dem for Jesu Christi skyld ehuor tit ieg
D iii haffuer fortornit hannem || Jeg skal oc strax forlige mig
met min- ieffn christen som ieg tilforn i nogen maade for-
tørnit haffuer/ ellers fonger ieg icke afflosning aff mine synder

Fe sporssmaall * xv artickel

Jeg tror legemens opstandelse ℨ Suar Jeg tror ath
dette mit legeme som orme oc padder skulle æde/ ath det
skall opstaa igen aff døde/ baade met huld och haar been oc
sener/ lige som det haffuer veret tilforn som Job prophete
och clarlige siger

Fri sporssmaall * xvi artickel

Jeg tror ith euigt liff ℨ Suar/ Jeg tror ath dette samme
mit legeme oc kød som orme haffue forteret och er omwent
til iord/ ath det skal leffue ewindelige met Gud/ Der fore vil
ieg nw dristelige oc mandelige forsmaa dette mit forgengelige
liff oc leffned/ Om ieg skulle en strax forlade mit liff for Gudz ord

och sandhed skyld/ eller for den hellige christelige tro skyld/ Thi ath Christus haffuer bort taget || alle mine synder och Y iii*
giort fyllest for dem met sin død oc pine

xxii sporsmaall

Hwor met er den christelige kircke bygder ☞ Suar/ Met Gudz ord och Euangelio som S. Po. siger til de Epheser. i ca.

xxiii sporsmaall

Huor met bliffuer den Christelige kircke fast oc ved mact ☞ Suar/ Met Gudz ord oc Euangelio i huilke der forkyndis och læris syndernis forladelsse ved troen till Jesum Christum som giorde fyllist for dem met sin haarde død och pine

xxiiii sporsmaall

Huo opholder Gudz lerdom i den christelige kircke ☞ Suar/ Det gør den Helligaand Thi ath dieffuelens porte och slot haffue ingen mact mod det fundamente och grunduall som den Helligaand legger Y iiii

xxv sporsmaall

Hweden kommer den Helligaand som offuer Gudz ord oc troen i off ☞ Suar/ Christus haffuer fortient off hannem met sit blod død och pine som S Pouil siger till de Epheser iiii ca. Christus er opfaren i høyhed/ och han tog fengselet fanget met sig/ Oc gaff menniskene gaffuer det vaar den Helligaandz gaffuer

xxvi sporsmaall

Huorledis bliffuer ith menniske en christen ☞ Suar Naar Gud Fader drager det menniske aff sin vantro/ Oc giffuer hannem sin naade i hans hierte/ ath han kan tro Ath hans Søn Jesus Christus led død oc pine for hans synder/ oc giorde aldelis fyllest for dem Saa bekender han sine synder for Gud oc tocker dem ille ath vere/ Oc angrer oc ruer sig i sit hierte for dem/ Och beder Gud || at han vil Y iiii*
forbarme sig offuer hannem/ Det er den rette bod oc bedring/ Och han tager sig saa vare det beste han kan/ At han skall

icke mere fortørne Gud som haffuer forladet hannem saa mange hans store synder

✿ xvii sporssmaall

Huorledis gaar det till ath Christus toer voss aff vaare synder met sit blod ℟ Suar/ Gud lader predicke for vantro mennisske sin Sons død och pine/ och hans blodis vdstyrtelse/ och hans opstondilse aff døde (at det er skeet alle syndige mennisske till gode beste och bistand) thi de ære der met forlicte met Gud Fader igen/ Huo som det vel behager/ och troer predicken/ Den drager Gud Fader til Jesum Christum/ Oc lærer hannem at all Christi fortieniste hør hannem till

✿ xviii sporssmaall

Met huad ord bliffuer det predicket ℟ Suar/ Der staar Roma. iii ca. At wi bliffue retuise for vden all vor fortieniste aff Gudz naade ved den død oc pine som Christus
e led for vor skyld Oc Gud fader haffuer sat hannem paa naadens øffuerste throne oc sæde/ ath gøre alle salige som tro paa hannem Han er Gudz lam som bort tager all verdens synd Roma. viii ca. Effter thi ath Gud gaff oss sin Son/ Huorlediss skulle han icke da giffue oss alting met hannem

✿ xix Sporssmaall

Haffuer da Jesus Christus byttet met mig oc giffuit mig sit gode och salighed for mine synder oc ondskaff ℟ Suar Ja haffuer han saa

✿ xx Sporssmaal

Huorledis gaar det bytte till ℟ Suar S. Pouil siger i Corinthio i cap. Christus er oss født oc giffuen aff Gud fader till vor visdom oc retuished/ oc til vor hellighed oc igenløselse Saa ath ieg kan rose mig der aff lige som han vaare min egen Oc naar mine synder oc wretuished besware mig Saa forlader ieg mig paa Jesu Christi retuished Oc drister aldelis der paa ath de kunde icke skade mig i naagen maade

e* ✿ xxi Sporssmaal

Aldrig lærde pawen/ Bispen eller deris disciple oc anhengere oss før disse sticke ℟ Suar Ney giorde de icke/

Thi ath Pawen oc hans disciple skulle vel sige Ath mennisken skulle scriffte deris synder for dem/ oc tage plict oc bod aff dem/ Oc selffue gøre fyllist for deris synder met deris egne gode gerninger/ Oc der met bliffue retuise for Gud/ Oc verdige till ath faa Gudz naade oc miskundhed/ Men Euangelium predicker først och siger Ath Christus haffuer giort fyllist for off oc for alle vaare synder/ oc den tid wi waare hans fiende/ Oc viste icke heller ath wi saa suarlige syndede/ Da gierde han off til sine venner/ Och forlicte off met Gud fader ved sin død oc pine Siden predicker Euangelium i anden maade huorledis wi skulle gøre penitentz/ oc anger for synderne/ Som alle Apostlenis Euangelia oc breff vduise

Xxxii spørsmaall

Sig mig en scrifft och Gudz ord der paa ℨ Suar S. E ii
Pouil siger til de Romere xi ca Huorledis cristne mennniske skulle komme til Gudz arff Siden raader han och lærer dem i det xii ca. Huorledis wi skulle gøre ret penitentz oc siger Kere brødre Jeg beder oc formaner eder ved Gudz miskundhed Ath i giffue eders legeme til ith helligt oc leffuende offer/ som er Gud behageligt oc teckeligt Och lader eders tieniste ske fornwmstelige Oc skicker eder icke effter denne verden Værer icke heller lade till ath gøre gaat Men elsker hwer andre/ Oc gører vel emod huer andre lige som Christus gierde vel mod eder Der han forlod off alle vaare synder aldelis forgeffuis for vden all vaar fortieniste och gode gerninger

Xxxiii spørsmaall

Naar denne frihed saa predickis/ och sigis før de Christne/ da bliffue mange aff dem groffue och wduelige/ Och ville siden inted || gaat gøre/ thi de mene ath dem bør inted gaat E iii
ath gøre effter thi ath Christus haffuer giort fyllest før dem Och der fore bruge de den christelige frihed gantske ilde och sige Huad haffue wi behoff ath gøre noget gaat men Christus haffner giort fyllest før alle vaare synder Lader off leffue effter vor egen vellost oc fri vilge/ Ath Gud kan gøre diff store miskundhed mod off Lader off gøre ont oc ille ath der

en tro/ en Herre/ en Gud/ och en aand/ som er den Helligand/ Saa ath alle rette christne som ære i Valland Indie land Franckerige Persen Tyskland oc Danmarck/ oc i alle D ii andre land oc rige offuer all christendommen de haffue alle en tro met hwer anden

✿ Fix sporsmaall * xiiii articket

Jeg tror syndens forladelse ☞ Suar/ Det er Jeg tror at Gud Fader vil miskunde sig offuer mig all enisle i denne hellige christne kircke/ Thi ath vden faar hende/ er icke andet en døden formaledidelse oc Gudz vrede offuer alle mennisske Men ieg wenter mig Gudz miskundhed ved den Helligaand som skal forny mit hierte met sin naade til al retuishedz kerlighed/ och till at vedersige all wretuished Han skal oc forlade mig alle mine synder all enisle for Jesu Christi vor herris død och pine skyld Och icke faar min ægen skyld eller faar nogen helgens eller mennisskis/ bøn/ fortienisle/ eller gode gerninger skyld/ Men saa tit som ieg kan angre mine synder aff alt mit hierte da vill min hiemmelske fader gerne forlade mig dem for Jesu Christi skyld ehuor tit ieg D iii haffuer fortornit hannem || Jeg skal oc strax forlige mig met min- ieffn christen som ieg tilforn i nogen maade fortornit haffuer/ ellers fonger ieg icke affløsning aff mine synder

✿ Xr sporsmaall * xv articket

Jeg tror legemens opstandelse ☞ Suar Jeg tror ath dette mit legeme som orme oc padder skulle æde/ ath det skall opstaa igen aff døde/ baade met huld och haar been oc sener/ lige som det haffuer veret tilforn som Job prophete och clarlige siger

✿ Xri sporsmaall * xvi articket

Jeg tror ith euigt liff ☞ Suar/ Jeg tror ath dette samme mit legeme oc kød som orme haffue forteret och er omwent til iord/ ath det skal leffue ewindelige met Gud/ Der fore vil ieg nw dristelige oc mandelige forsmaa dette mit forgengelige liff oc leffned/ Om ieg skulle en strax forlade mit liff for Gudz ord

och sandhed skyld/ eller for den hellige christelige tro skyld/ Thi ath Christus haffuer bort taget || alle mine synder och giort fyllest for dem met sin død oc pine P iii*

❖ xxii sporsmaall

Hwor met er den christelige kircke bygder ℟ Suar/ Met Gudz ord och Euangelio som S. Po. siger til de Epheser. i ca.

❖ xxiii sporsmaall

Huor met bliffuer den Christelige kircke fast oc ved mact ℟ Suar/ Met Gudz ord oc Euangelio i huilke der forkyndis och læris synndernis forladelse ved troen till Jesum Christum som giorde fyllist for dem met sin haarde død och pine

❖ xxiiii sporsmaall

Huo opholder Gudz lerdom i den christelige kircke ℟ Suar/ Det gør den Helligaand Thi ath dieffuelens porte och slot haffue ingen mact mod det fundamente och grunduall som den Helligaand legger P iiii

❖ xxv sporsmaall

Hweden kommer den Helligaand som offuer Gudz ord oc troen i oss ℟ Suar/ Christus haffuer fortient oss hannem met sit blod død och pine som S Pouil siger till de Epheser iiii ca. Christus er opfaren i høyhed/ och han tog fengselet fanget met sig/ Oc gaff menniskene gaffuer det vaar den Hellig=aandz gaffuer

❖ xxvi sporsmaall

Huorledis bliffuer ith menniske en christen ℟ Suar Naar Gud Fader drager det menniske aff sin vantro/ Oc giffuer hannem sin naade i hans hierte/ ath han kan tro Ath hans Søn Jesus Christus led død oc pine for hans synder/ oc giorde aldelis fyllest for dem Saa bekender han sine synder for Gud oc tocker dem ille ath vere/ Oc angrer oc ruer sig i sit hierte for dem/ Och beder Gud || at han vil P iiii* forbarme sig offuer hannem/ Det er den rette bod oc bedring/ Och han tager sig saa vare det beste han kan/ At han skall

icke mere fortørne Gud som haffuer forladet hannem saa mange hans store synder

✠ Xvii spørssmaall

Huorledis gaar det till ath Christus toer voss aff vaare synder met sit blod ℟ Suar/ Gud lader predicke for vantro menniske sin Søns død och pine/ och hans blodis vdstyrtelse/ och hans opstendilse aff døde (at det er skeet alle syndige menniske till gode beste och bistand) thi de ære der met forlicte met Gud Fader igen/ Huo som det vel behager/ och trør predicken/ Den drager Gud Fader til Jesum Christum/ Oc lærer hannem at all Christi fortieniste hør hannem till

✠ Xviii spørssmaall

Met huad ord bliffuer det predicket ℟ Suar/ Der staar Roma. iii ca. At wi bliffue retuise for vden all vor fortieniste aff Gudz naade ved den død oc pine som Christus e led for vor skyld Oc Gud fader haffuer sat hannem paa naadens øffuerste throne oc sæde/ ath gøre alle salige som tro paa hannem Han er Gudz lam som bort tager all verdens synd Roma. viii ca. Effter thi ath Gud gaff oss sin Søn/ Huorlediss skulle han icke da giffue oss alting met hannem

✠ Xix Spørssmaall

Haffuer da Jesus Christus byttet met mig oc giffuit mig sit gode och salighed for mine synder oc ondskaff ℟ Suar Ja haffuer han saa

✠ Xx Spørssmaal

Huorledis gaar det bytte till ℟ Suar S. Pouil siger i Corinthio i cap. Christus er oss født oc giffuen aff Gud fader till vor visdom oc retuished/ oc til vor hellighed oc igenløselse Saa ath ieg kan rose mig der aff lige som han vaare min ægen Oc naar mine synder oc wretuished besware mig Saa forlader ieg mig paa Jesu Christi retuished Oc drister aldelis der paa ath de kunde icke skade mig i naagen maade

e* ✠ Xxi Spørssmaal

Aldrig lærde pawen/ Bispen eller deris discipler oc anhengere oss for disse sticke ℟ Suar Ney giorde de icke/

Thi ath Pawen oc hans disciple skulle vel sige Ath mennisken skulle scriffte deris synder for dem/ oc tage plict oc bod aff dem/ Oc selffue gore fyllist for deris synder met deris egne gode gerninger/ Oc der met bliffue retuise for Gud/ Oc verdige till ath faa Gudz naade oc miskundhed/ Men Euangelium predicker først och siger Ath Christus haffuer giort fyllist for oss oc for alle vaare synder/ oc den tid wi waare hans fiende/ Oc viste icke heller ath wi saa suarlige syndede/ Da giorde han oss til sine venner/ Och forlicte oss met Gud fader ved sin død oc pine Siden predicker Euangelium i anden maade huorledis wi skulle gore penitentz/ oc anger for synderne/ Som alle Apostlenis Euangelia oc breff vduise

Xxii spørsmaal

Sig mig en scrifft och Gudz ord der paa ☞ Suar S. C ii

Pouil siger til de Romere xi ca Huorledis cristne mennisske skulle komme til Gudz arff Siden raader han och lærer dem i det xii ca. Huorledis wi skulle gore ret penitentz oc siger Kere brødre Jeg beder oc formaner eder ved Gudz miskundhed Ath i giffue eders legeme til ith helligt oc leffuende offer/ som er Gud behageligt oc teckeligt Och lader eders tieniste ste fornwmstelige Oc skicker eder icke effter denne verden Værer icke heller lade till ath gore gaat Men elsker hwer andre/ Oc gorer vel emod huer andre lige som Christus giorde vel mod eder Der han forlod oss alle vaare synder aldelis forgeffuis for vden all vaar fortieniste och gode gerninger

Xxiii spørsmaal

Naar denne frihed saa predickis/ och sigis for de Christne/ da bliffue mange aff dem groffue och wduelige/ Och ville siden inted || gaat gore/ thi de mene ath dem bør inted gaat C iii ath gore effter thi ath Christus haffuer giort fyllest for dem Och der fore bruge de den christelige frihed gantske ilde och sige Huad haffue wi behoff ath gore noget gaat men Christus haffuer giort fyllest for alle vaare synder Lader oss leffue effter vor egen vellost oc fri vilge/ Ath Gud kan gore diss store miskundhed mod oss Lader oss gore ont oc ille ath der

kan komme noget gaat der aff . ꝫ Suar S. Pouil actede icke saadanne onde menniskis ord Men han predickede alligeuel om Christi død och pine for Jøderne oc Hedningene Ath Christus hagde der met giort fyllest for deris synder Saa skulle oc gode predickere en nw gøre Thi ath ville menniskene leffue effter Gudz bud ord/ Oc betencke deris synder oc angre dem i deris hierte Och grwe for Gudz strenge dom oc for den euige fordømelse/ da leffuede de bedre en de gøre/ och de sagde icke heller saadanne onde vanwittige ord som de sige/
C iii Vi ville gøre ille ath der maa komme noget gaat aff oc fordi er deris fordømelse retferdig som S. Pouil siger til de Rommer. iii. ca.

✿ xxxiiii Spørsmaal

Hwor met skulle de cristne hwgsvale dem naar de see ath saadanne cristelige friheder brugis saa ille aff mange onde oc vanuittige mennisker ꝫ Suar. S. Pouil siger ii. Thimo ii ca. Gudz gode grundvall bliffuer fast staaendes/ oc han haffuer det tegen met sig Ath Gud kender dem som hannem tilhøre Alle som ræt kalle paa Christi naffn de giffue dem fra synd och wretferdighed/ Oc de leffue effter hans ord oc vilge Men de onde bliffue i deris forherdede hierte/ oc inted acte Gudz bud/ thi de ære fortwilede

✿ xxxv Spørsmaal

Sig mig huad de ord mercke som S. Pouil siger i det første breff till de Corin ca. i Verden kende icke Gudz visdom met sin visdom Thi vil Gud gøre dem salige ved daarlig predicken
C iii* som tro paa hannem och || hans ord Huad er da Gudz visdom ꝫ Suar Det er Gudz visdom ath han screff i menniskens hierte en naturlig leffuende low och forstand/ ved huilken wi skulle vide huad ont oc gaat er Men der menniskens synd oc ondskaff bleff saa stor ath hwn vndertrøcte hans naturlige gode forstand da ville Gud komme menniskene til hielp/ oc vdualde sig ith eget folk/ och gaff dem en screffuen low som vaar hans budord paa det ath de skulle vide huad hans vilge

vaare ℟ Ath wide hans vilge oc gøre der effter/ Det er Gudz wisdom

✿ Xxvi spørsmaall

Huorledis regerede da Gud det folk ℟ Suar Met retnisshed/ Han truede straffede oc loffuede dem meget ont/ met sorg plaffuer modgong/ om de ville icke holde hannem faar deris Gud och gøre hans vilge oc fly synden Men det vaar altsammen forgeff- || uis Thi lod han mange store plaffuer E iiii komme offuer dem

✿ Xxvii spørsmaall

Huad er verdens visdom ℟ Suar Verdens mennisske tencke och mene saa i deris wisdom och kødelige fornufft Ath vaare Gud deris ven/ da beuisde han sig kerlige mod dem/ Och plaffnede dem icke saa for deris synder/ meth pestilentze/ sot/ siwgdom/ krig/ orloff/ mord/ oc brand/ hwnger oc dyr tid/ sorg oc drøffuelse/ som han kaster dem paa Saadan straff vill menniskken icke lide aff Gud Men de mwe alligeuel haffue low oc ret blant dem Och bruge swerd/ hiwll/ galye oc steyle mod de onde ath straffe dem met/ om de ville icke skellige oc erlige leffue effter Gudz bud Och ath de gode mwe bliffue met frede

✿ Xxviii spørsmaall

Huad er den daarlige predicken ℟ Swar || Gud saa E iiii* at det vaar sant Ath diss mere han straffede och plaffuede menniskken for deris synder/ diss slemmere oc verre bleffue de/ da tenckte han oc sagde Jeg saa vel ath menniskene ville icke bedre dem/ alligeuel ath ieg lod straffe dem met atskellige plaffuer/ Thi wil ieg nw beuise dem stor kerlighed oc see om ieg kan der met drage dem till mig Jeg vill sende dem min eniste oc keriste Søn ned til iorden/ ath han skall anamme mandom Oc obenbare dem mit hierte oc min vilge Det er den daarlige predicken at Gud er worden en dødelig man/ oc pinther till døde/ och at hans død all eniste gør alle salige

¶ Xxix Sporsmaall

Skicker Gud noget gaat i menniskenn met sin daarhed ℟ Suar Ja han skicker alting i dem met sin aandz lerdom oc kaarssens ord som synes daarlige aff menniskenn ath vere

¶ Xxx Sporsmaall

f Hvorledis gaar det till ℟ Suar Der han || slo Israels folck met mange plaffuer/ da bleffue de diss verre oc ville icke bedre dem Men den tid de fornumme Gudz kerlighed som han hagde til dem/ J det at han sende dem sin eniste Søn at han skulle gøre fyllist for deris synder/ Da løbe de met mact till hiemmerige vnødde och wtuc[n]gne Saa ath Gud kunde icke necte dem det/ Oc de som han kunde icke før komme till met straff oc plaffuer at leffue retuiselige de komme nw selffue till hannem met løst och glede Oc sette deris liff oc velfart/ gotz oc penninge i fare for hans skyld/ Och indted acte denne verden

¶ Xxxi sporsmaall

Kan denne verdens visdom dette forstaa ℟ Suar/ Ney kan hwn icke/ Men hwn acter det fore stor daarhed/ ath man vill gøre onde mennisske gode met velgerninger Men det er Gudz største visdom/ ath han giffuer menniskenn naade till
f° ath leffue retuislige/ Och ath han gør dem gode som || før vaare onde och wretwise

¶ Xxxii sporsmaall

Kreffuer da Gud inge gode gerninger aff oss ℟ Suar/ Fore sin egen skyld begerer han inge gode gerninger aff oss/ thi han haffuer dem icke behoff/ och ey heller vort gotz eller penninge/ Thi det hør hannem altsammen tilforn til/ Men det vil han i gode gerninger haffue aff oss at wi skulle elske huer anden Oc saa leffue her i verden ath andre kunde haffue gaat aff oss/ Saa ath de kunde der fore tacke oc loffue Gud Som oss først saa elskte at han gaff sig i døden for vaar skyld thi skulle wi oc elske huer andre/ Oc de gode gerninger kreffuer han aff oss

Xxxiii spørsmaall

Huor meget bor mig ath elske min ieffn christen ☞ Suar Dw skalt elske hannem lige som dig selff

Xxxiiii spørsmaall

Huorledis elsker ieg mig selff ☞ Suar/ Jeg ville gerne at huer mand || skulle elske mig/ och hielpe troste och f ii giffue mig gode raad i all min nød sorg och modgong/ Jeg giffuer mit legeme mad oc dricke klede oc føde/ Jeg thoer och bader det/ Jeg besørger det met alt som det haffuer behoff Saa burde mig och ath gøre mod min ieffn christen/ thi det er Gud behageligt

Xxxv spørsmaall

Huad skilsmaall er der mellem lowen och Euangelium ☞ Suar/ Gudz low siger Dw skalt elske Gud offuer alting eller dw skalt dø Men Euangelium siger/ Ath effter thi ath Gud er dig for høy til ath forstaa/ dog vil han alligeuel ath huer mand skal vide huor kær han haffuer off/ Och huor gunstig och naadelig han er off/ Oc huo som vill gøre min vilge siger Christus och det som mig er behageligt/ han skal elske sin ieffn christen som han daglige seer for sine øgen/ oc serdelis dem som haffuer hans hielp behoff

Xxxvi spørsmaall

Sig mig scrifften der paa Ath Gud i sig selff kan icke f ii* kendis aff menniskene S. Po siger till de Gala. iiii ca. Men effter thi at i haffue nw kent Gud/ oc i kendis fast mere aff hannem Huo vender eder da till de skrøbelige och vedersnyggelige lower igen/ Han siger oc i Corinth. xiii cap. Naar ieg bliffuer død/ da skal ieg kende Gud lige som ieg er kender aff hannem

Xxxvii spørsmaall

Fortiener ieg oc noget der met ath ieg elsker min ieffn christen ☞ Suar/ Ney gør dw icke Thi ath lige som ieg fortien inted der met aff Gud ath ieg elsker mig selff och mit eget legeme (och saa gaat som ieg nødis til ath besørge klede

oc føde det) Saa lidet fortiene ieg oc der met at ieg elsker min ieffn christen Thi mig bør oc ieg er oc plictig til at elske hannem effter Gudz bud/ fordi kan ieg och inted fortiene der met

✿ Lxxviii spørsmaall

ƒ iii Hwor gaar det till ꝫ Suar/ Jeg er bleffuen rig salig/ och Gudz barn ved troen/ som S. Po. siger til de Galater ii capittel Jeg er kaars fest met Christo/ dog leffuer ieg men icke ieg selff men Christus leffuer i mig Effter thi ath ieg leffuer mig icke selff da er mit liff skabt faar andre menniskis skyld/ At ieg skal elske och tiene dem/ oc gore dem gaat aff min formue ehuor ieg kan

✿ Lxxix spørsmaall

Til hwem skulle wi haffue oc øffue vor tro ꝫ Suar/ Till Gud all eniste

✿ Xc spørsmaall

Hworledis och emod hwem skulle wi øffue kerlighed ꝫ Suar/ Emod vaar ieffn christen

✿ Xxi spørsmaall

Hwor i staar ith christeligt leffnit ꝫ Suar/ Udi Troen och i kerlighed Thi at Gud kommer til oss formedelst troen
ƒ iii* Oc han bliffuer hoss oss/ oc oplinser oss/ och || han gaar till vor neste formedelst oss ved hans kerlighed som wi bewise vor ieffn christen

✿ Xxii spørsmaall

Huad hede de rette gode gerninger ꝫ Suar De som komme din ieffn cristen til hielp trøst oc tieniste

✿ Xxiii spørsmaall

Hwem tiene da Presters/ Munckis/ och Nynnerss gerninger ꝫ Suar/ Dem selffue al eniste/ thi de ære icke Gudz gerninger oc ey heller gode gerninger

✿ Xciiii sporſmaall

Sig mig ſcrifften der paa ☧ Suar/ Eſaias ſiger xxix ca. Math xv ca. Marci vii capit. De tiene mig effter menniſkens bud huilket ieg haffuer huerken budet eller befalet dem at gøre/ thi tiene de mig forgeffuis

---

Om menniſkens kaars oc modgong

✿ Xcv ſporſmaall

Hweden kommer al menniſkens modgong ſorg oc drøffuelſe ☧ Suar/ Aff Gud ſom Amos Prophete ſiger

✿ Xcvi ſporſmaall

Kunde oc onde menniſke ſkade oſſ ☧ Suar/ Ney kunde ſ iiii
de icke vden Gudz tilladelſe/ oc vden han vil at det ſkal ſke

✿ Xcvii ſporſmaall

Beuiſſ mig det ☧ Suar/ Gud ſiger ved Job ſin prophete Jeg vil icke opuecke dieffuelen i min haſtighed oc vrede S. Po. ſiger oc Gud er trofaſt han lader eder icke friſte offuer det ſom i kunde fordrage Der ſtaar oc Mathe. iiii ca. Jeſus bleff ført i ørcken aff den Helligaand/ ath han ſkulle friſtis aff dieffuelen

✿ Xcviii ſporſmaall

Hwem ſkeer det till gode ☧ Suar/ Oſſ ſelffue Thi at S. Po. ſiger i Cor. x c. Gud er trofaſt oc han lader eder icke friſte offuer eder formue Men han gør en god vdgong oc ende i friſtelſen Saa at i kunde lide hende Job ſiger Den ſom haffuer ſkabt menniſken han vill ſøge dem met ſit æget ſwerd Det er ath Gud vil lade menniſken lide ſorg och modgong paa det ath de ſkulle bedre deris onde leffnit oc bliffue ſalige

✿ Xcix ſporſmaall ſ iiii*

Skeer da all vaar modgong oſſ aff Gud huad eller han er aandelig eller legemelig ☧ Suar/ Ja gør han ſaa/ Thi ſkulle wi icke knurre eller murre der emod/ Men wi

skulle lide all vor modgong och all vor sorg oc drøffuelse tolmodige

❀ Det Hundrede spørsmaall

Sig mig scrifft der paa ☞ Suar S. Pouil siger till de Rommere i det xii ca. I skulle fornyes i hw oc hierte ved troen oc tolmodighed/ Ath i kunde vide huad Gudz gode och fuldkommelige vilge er oc Dauid siger psalm. xxvii Bie tolmodige effter herren/ Oc haff ith frit hierte i din sorg oc modgong oc toffue effter herrens hielp

❀ Ci spørsmaall

Huo befaler oc beder oss bede ☞ Suar Christus siger Johan. xvi ca/ Her till haffue i indted bedet/ Men huad som helst i bede aff min Fader i mit naffn/ Det skal han giffue eder

❀ Cii spørsmaall

Huad ær ath bede ☞ Suar Det ær ath bede oc begere noget aff Gud met en fast tro

❀ Ciii spørsmaall

Hwor faare skulle wi bede aff Gud met en fast tro ☞ Suar Effter thi ath Gud vill giffue dig det som dw bedis aff hannem Da skalt dw oc gøre hannem den ære/ ath dw skalt fast tro/ ath han er trofast/ och ath han vil oc kan giffue dig det dw beder hannem om Ellers siger dw ath Gud er en løgnere

❀ Ciiii spørsmaall

Huad skall ieg bede aff Gud ☞ Suar Alt det dw haffuer behoff baade til liff och siell

❀ Cv spørsmaall

Hwo lærer mig ath ieg skall bede om det som mig er notteligt ☞ Suar Christus haffuer lært mig ath bede om det som mig er notteligt/ Han siger Mathei vi ca. Naar i ville bede da skulle i saa bede ✱ Vor fader som est i hiemmelen helligt er dit naffn tilkomme oss dit rige Verde din vilge paa iorden/ || som han er i hiemmelen/ giff oss i

dag vort daglige brød / oc forlad oss vaare synder som wi forlade dem som oss bryder emod/ Led oss icke i fristelse/ men frels oss fra alt ont amen

---

Om Pater noster

✠ Cvi spørssmaall

Huad er det Vor fader som est i hiemmelen/ ☞ Suar Han maa vell kallis vor fader Thi han beuiser sig kerlige oc miskundelige mod oss alle/ Oc han haffuer mact offuer alting/ Och han forsmaar oss icke naar wi bede hannem om noget Men han vill gerne giffue oss alt det wi haffue behoff

✠ Cvii spørssmaall

Huad er det helligt vere dit naffn ☞ Suar Det er Gud giffue oss naade till ath wi mwe ræt lære oc predicke hans naffn her paa iorden Oc loffue oc ære hans naffn/ thi ath han beuiser oss all naade oc miskundhed Oc wi skulle kalle paa hans naffn i all vaar nød baade i vaar liffuis tid oc i vaar yderste tid/ oc sette alt vort haab til hannem

✠ Cviii spørssmaall G ii

Huad er det tilkomme oss dit Rige ☞ Suar Det er gør oss gode / Oc giff oss den hellig aand ath wi mwe kende dig/ Oc lade dig aldelis regere oss effter din egen vilge Och tro paa Jesum Christum din kære Son all eniste

✠ Cix spørssmaall

Huad er det/ Vorde din vilge her paa iorden som han er i hiemmelen ☞ Suar Det er O Gud giff oss din naade till ath wi mwe alting lide tolmodige effter din vilge Och ath wi icke bliffue vrede eller knwrre emod dig om oss skeer noget ont som wi icke gerne ville ath oss skulle hende eller ske

✠ Cx spørssmaall

Huad er det/ Giff oss i dag wort daglige brød ☞ Suar Det er giff oss alt det som wi haffue behoff til dette vort timelige liff Ath wi mue her erlige oc skellige leffue/

G ii* regere/ och tiene || vaare ieffn cristne Giff off oc klogheed och fornymstighed till ath leffue effter din vilge Giff Konger oc herrer oc forster fred/ och god samdrectighed Giff off oc vor klede oc fede till off/ oc vore hustruer och born Ath wi kunde bequemmelige slide vor tid hær met andre mennisske kerlige oc retferdelige

Cxi sporssmaall

Hvad er det forlad off vaare synder som wi forlade dem som off bryder emod ℟ Suar Det er kere Gud oc herre kom icke vaare gamle och daglige synder i hw for din miskundhed / oc regne off dem icke till pine / Vi ville gerne forlade alle aff alt vort hierte det de haffue brudet off emod her paa iorden

Cxii sporssmaall

Hvad er det Led off icke i fristelse ℟ Det er kere fader besterme off/ Naar vaare fiende aandelige eller legemelige friste off Oc lad dem icke faa offuerhand offuer off

Cxiii sporssmaall

G iii Hvad er det/ Frelss off fra alt ont || ℟ Det er O Gud frelss off fra alt ont baade til liff oc siel Oc besterme off fra alle vore fiende lonlige oc obenbarlige / Oc bevare off fra stor fattigdom och verdens skam oc fra swar siugdom oc megen plaffue effter din vilge Amen

---

Cxiiii sporssmaall

Skal oc Mosi low tuinge christne mennisske ℟ Suar Ney Thi de christne gore met lost oc glede alt det som Gud begerer och esker aff dem / thi de ære beseglede met den Helligaand / oc fordi skal ingen low twinge dem Thi den retuise er ingen low sat Som S. Po. siger i Thimo. i Men gor man noget met en god vilge da gor han det effter Euangelium Men gor man noget aff tuang oc trengsel / eller han er der til nodder da gor han det effter lowen / oc da fortien han inted der met aff Gud

✿ Cxv spørssmaall

Huorledis skulle wi bruge lowen ℟ Suar/ Lige som
alle gode christne || bruge alle creatur til deris nøttørfft naar G iii
oc huor oc saa tit som dem løster/ och de gøre dem ingen
conscientze eller samwittighed der paa huad heller de æde eller
dricke Men de tacke Gud der fore oc fore alt gaat

Item lige som wi læse oc bruge Grekiske Hebraiske oc Latine
historier/ Saa skulle wi oc læse oc bruge Mosi low i bogstaffuene
oc i vduertis ord/ oc lade off inted twingis aff hende/ oc ey heller
gøre off nogen conscientze der paa/ thi wi haffue inted ath
gore met hende Men wi cristne skulle gøre alting met en god
vilge wnødde oc wtuongne der till

✿ Cxvi spørssmaall

Huor till vor Mosi low Jøderne giffuen/ ℟ Suar
Mosi low vor Jøderne giffuen/ lige som Lowen er Danske folk
giffuen Oc lige som de Romerske oc Tydske haffue Keyser lowen
Saa skulle oc Jøderne holde Mosi low/ oc regere dem der effter
vduertis Thi den vduertis low gør icke menniskèn salig Men
den induertis Gudz low som gode || cristne haffue screffuen i G iiii
deris hierte/ Ath de ville gerne leffue effter Gudz low oc bud/
oc elske huer andre/ oc gøre dem lige som de ville haffue aff dem

---

Om de x Gudz bud ord

✿ Cxvii Spørssmaall ✱ Om det første bud

Huad er det Dw skalt icke haffue fremmede Guder
℟ Suar Gud siger ieg vil vere din Gud Naar dig fattis
nogit till liff eller siel Da skalt dw fly til mig/ thi ieg vil
giffue dig huad dw haffuer behoff

✿ Cxviii ✱ Om det andet bud

Huad er det dw skalt icke bruge din Gudz naffn forfengelige ℟ Suar Der stor i Apostels gerninger i iiii ca.
Det er icke vden ith naffn vnder hiemmelen menniske giffuit
J huilket wi skulle bliffue salige Som er i vor herris Jesu
christi naffn Der paa skulle wi kalle i all vaar nød sorg och

dreffuelse men wi leffue oc i vor dodis time/ oc bruge det nottelige i all vor lycke oc wlycke oc loffue Gud ved samme naffn/ Och sege och finde hielp trost oc hugsualelse der ved/
iiii oc alt || andet som wi haffue behoff aff Gud

Cxix * Om det tredye bud

Huad er det dw skalt helde din Sabbat hellig ʒ Suar/ Det er ath befale oc giffue sig aldelis vnder Gud oc hans vilge/ Oc lade hannem regere sig/ Oc sticke alting met sig i alle hans gerninger som han vil Oc vedersige sig selff/ oc al sin fri vilge lost oc begering Oc lade Gud aldelis der met betemme oc gore som han vill effter sin vilge

Cxx * Om det Fierde bud

Huad er det/ Dw skalt hedre Fader och Moder ʒ Suar/ Det er Dw skalt gore erlige oc vel mod dem/ som de haffue giort for mod dig aff din barndom och fod dig op Saa skalt dw oc klede oc fode dem igen paa deris alderdom/ om de haffue det behoff oc gore dem all ære och dygd/ och vere dem horig oc lydig Thi dw skalt vide at Gud haffuer giffuit dig
g dem/ ath de skulle fode || dig till verden

Cxxi sporss. * Om det v bud

Huad er det/ Dw skalt ingen sla i hiel ʒ Suar/ Det er at dw skalt vere kerlig stille oc sactmodig emod alle mennisske/ och ingen gore ont sla eller hugge/ och ey heller fortorne nogen met ord eller gerninger/ Oc ey heller hade eller bere awind eller vrede til nogen i hw eller hierte i nogen maade/ Oc ey heller tencke hannem noget ont til

Cxxii * Om det Siette bud

Huad er det Dw skalt icke gore hord ʒ Suar/ Det er/ Dw skalt icke beligge nogen mandz hustru/ daatter/ pige eller mo/ Och ey helder begere nogen quinde eller pige/ met hw eller hierte ord eller gerning/ tancke eller tegen vden ath dw vilt haffue hende til din ecte hustrw

✿ Cxxiii ✱ Om det vii bud

Huad er det / Dw skalt icke stiele ☞ Suar / Det er / Dw skalt ingen bedrage i noget køb eller handel / Oc ey heller gøre || hannem skade paa hans gotz heder eller ære Men for- Hᵛ bedre det aff al din mact oc formwe

✿ Cxxiiii ✱ Om det viii bud

Huad er det / Dw skalt icke bære falst vidnesbyrd mod din neste ☞ Suar / Det ær du skalt ingen skade paa sit rette heder eller ære / Men dw skalt tale vel om huer mand och skiule hans skam skendsel och synd saa meget som dig er mueligt

✿ Cxxv ✱ Om det Niende bud

Huad er det / Du skalt icke begere din ieffn christens hwff ☞ Suar / Det er dw skalt vnde huer mand det Gud hannem vnde oc giffue vil / baade hwff gotz oc penninge / Oc dw skalt icke bere awind der ved ath det gaar hannem vel til liff ære gotz oc penninge mere en dig

✿ Cxxvi ✱ Om det x bud

Huad er det / Du skalt icke begere din ieffn christens hustru / dreng / pige / suend / queg / eller noget andet som hannem tilhør ☞ Suar / Det er dw skalt lade dig nøge met det som Gud || dig vnde oc giffue vill / och tacke och loffue hannem H ii der faare / Och icke begere det som en anden tilhør / ehuad som helst det er eller neffnis kan i nogen maade

✿ Cxxvii sporssmaall

Dele mig disse x budord ☞ Suar / De Første Try Bud gelde Gud paa / och de andre fiw gelde vor ieffn christen paa

✿ Cxxviii sporssmaall

Huorledis gelde de første try bud Gud paa ☞ Suar / Det første gelder paa Gudz heder oc ære / Det andet gelder hans helligste naffn paa / Det Tredye gelder Gudz gerninger paa

✿ Cxxix sporsmaall

Huorledis gelde de andre Siw bud vaar ieffn christen paa ✠ Suar/ Det Fierde gelder vaare foreldre paa/ Det Femte gelder vor ieffn christens liff och helbrede paa

Det Siette gelder vaar ieffn christens hwstrw och børn paa/ som er det aller || H ii^v kæriste han haffuer nest sig selff

Det Siuende gelder hanss gotz oc penninge paa/ Det Ottende gelder hanss heder oc ære oc gode røcte paa ✿ Det Niende gelder hanss huss bo oc gotz paa ✿ Det tiende gelder hanss hustru/ bern Pige tienere queg oc fænit paa oc andet hans gotz paa

---

✿ Cxxx sporsmaall

Huor til er den hellige scrifft oss giffuen ✠ Suar/ S. Po. siger ii Thimo. iii/ All den scrifft som Gud haffuer ind-giffuit i mennisken/ Hwn er nottelig til lerdom/ til straff til forbedrelse och till vnderuisning som er i retuisshed Ath ith Gudz menniske skall vere wstraffelict och rede til alle gode gerninger Thi skal man først lære Gudz egne ord oc vilge/ Och siden straffe andre som icke ville effterfolge Gudz ler-domme och leffue effter hanss buderd oc vilge

✿ Cxxxi sporsmaall

Huor aff er man eller kallis man en christen ✠ Suar/ Det er aff At ligeruiss som en || H iii Søn erffuer sin faders gotz oc naffn/ Och der aff kallis oc kendis hans Søn/ Saa er och en/ en christen/ J det ath han arffuer Christi aandelige gotz och hans rigis arff Oc hans naffn till met i det at han kallis en christen aff Christo

✿ Cxxxii sporsmaall

Huilke ere Christi gotz oc arff ✠ Suar S. Po. siger i Corin. i ca. Christus er bleffuen vaar retuisshed/ visshed/ hellighed oc igenløselse aff Gud Fader/ Saa at det er vaart eget Oc wi ære det bleffne aff naade som han er aff nature/ Som Sancte Peder siger i sit andet breff i ca.

✿ Cxxxiii sporsmaall

Hworledis gaar det til ✠ Suar/ Naar mine synder och wretferdighed/ daarhed och vanwittighed/ forferde mig/

Saa ath mig grwer for den pine som ieg skulle met rette lide for dem/ Da lader ieg aldelis det hen fare/ Oc giffuer mig ind til Christum/ som haffuer giort fyllest for alle mine synder Oc han vil gerne forlade mig dem forgeffuis aff sin egen G iii*
godhed/ Thi forlader ieg mig aldelis paa hans miskundhed och naade Oc ieg er fast viss oc tryg i min conscientze ath han haffuer forladet mig dem/ och der met hwgsualer ieg mig i min sorg oc drøffuelse som ieg hagde for mine synder

✿ Cxxxiiii spørssmaall

Haffuer Christus och mere gaat som oss tilhør ✗ Suar/ Ja han er den ypperste och første fødde Søn/ Huilken som det ypperste Konge Rige och Preste dømme hør til/ Men wi ære de andre effter fødde børn/ som och ære Konger och Prester i hannem Som Sancte Peder siger i sit første breff i det andet ca. J ære ith vdualt slecte oc ith kongeligt prestedøme

✿ Cxxxv spørssmaall

J huilcke maade er Christus oc wi Konger ✗ Suar/
Han er en Konge och herre || offuer alle sine fiende/ offuer G iiii
dieffuelen døden helffuede/ Och offuer Jøder och Hedningene/ Och wi ære och herrer och Konger formedelst hannem offuer alle creatur/ Saa ath wi mwe nyde och bruge dem vden vor conscienciess knwr och hinder Gud till loff och ære/ och oss till nøttørfft saa tit oc offte som wi ville/ Och wi skulle icke lade vor conscientze twinge vnder menniskens bud/ sat eller skickelser till nogen serdelis mad eller drick/ kleder/ bøner faste/ hellige dage/ eller læsninger vnder forscreffne Gudz arffuis oc rigis fortabelse Som Sancte Peder siger i hans første breff i det første capi. J ære igenløsde met Jesu Christi dyrbare blod/ Fordi lader eder icke twinge eller binde vnder menniskens bud/ sat och skickelse

✿ Sig mig ydermere beuisning aff scrifften her paa/ Ja Dauid siger i den viii Psalm/ Dw sette Christum til en
herre offuer alle dine gerninger/ Och gaff alting || vnder G iiii*
Christo/ oc christne menniskis mact oc velde/ Som der oc staar i den lxvii Psalm S. Po. siger oc til de Epheser iiii ca.

Christus opfor til hiemmelss/ och tog alle sine fanger løss/ Och gaff mennisken den Helligaandz gaffuer/ Och giorde dem fri fra dieffuelen synden døden oc helffuede/ Oc fra alt aandeligt fengsel/ Christus siger oc Mathei xv Det som indgaar at mwnden/ det besmitter icke mennisken/ oc Mathe. xii ca. Mennistens Søn er oc Herre offuer Sabaten

✿ Cxxxvi spørszmaall

Huor met vilt dw beuise Ath Gudz arff gotz oc Rige hør dig til ☞ Suar/ S Po siger til de Rome. i det viii ca

✿ J det at Gudz Søn er oss giffuen oc skenckt J det er oss och alting giffuen och skenckt met hannem

✿ Cxxxvii spørszmaall

J huad maade er Christus vor ypperste prest ☞ Suar/ J det at han beder for oss och er vaar talssmand och vaar forsaanere hoss || sin hiemmelske fader/ oc forlader oss vaare synder/ Saa ære wi oc allė Prester som ræt tro/ oc bekende ath Christus oc alt hans gode er sandelige oc visselige vort/ Oc wi haffue fwld preste mact formedelst Christum Ath bede fore oss oc for andre till Gud fader Vi haffue oc fuld mact til ath forlade andre det de haffue brødet oss emod Oc ath trøste lære/ oc giffue dem gode raad till deris sielis salighed/ ligeruiss som Christus vaare der selff tilstede Oc den ene Christen maa sige till den anden om hans synders forladelse

✿ Den alsommectiste Gud miskunder sig offuer dig/ oc forlader dig alle dine synder/ faar Jesu Christi død och pine skyld Och han skall indlede dig i det ewige Rige till hiemmerigis glede Amen

✿ Den anden skall fast tro ath alle hans synder ere hannem strax forladne Och ath Gud vill aldrig mere komme dem i hw

✿ Cxxxviii Spørszmaall

Sig mig scrifften der paa ☞ Suar Gud || haffuer sticket oss Christum till naadens støll formedelst troen i hans blodis

vdgydelse Som S. Hans siger i sit første breff ii ca. Er det saa ath wi synde/ da haffue wi vaar talssmand Christum hoss Gud Fader/ som haffuer frelst oss aff vaare synder S. Pouil siger oc til de Hebreer vii ca. Christus haffuer ith wforgengelict prestedome J det ath han bliffuer ewindelige/ Der fore kan han oc gøre dem salige til euig tid/ som komme till Gud fader formedelst hannem Christus leffuer altid/ paa det ath han skall gaa frem oc tale for oss

✿ Cxxxix Spørssmaall

Beuise mig det ath christne mennisske ere Prester/ oc haffue mact till ath bede oc tale for huer andre ✠ Svar S. Pouil siger til de Rommere viii ca. Effter thi ath Gud Fader haffuer giffuit oss sin Søn Hwi skulle han icke da giffue oss alting met hannem

✿ Christus sagde och til S. Peder i alle Christne mennisskis sted de ord som staa Mathei i det xvi capittell

✿ Jeg vil giffue dig hiemmerigis nøgle/ Alt det dw binder ℨ ii
paa iorden det skal bliffue bundet i hiemmelen Oc alt det dw løser paa iorden/ det skal bliffue løst i hiemmelen Her om finder dw fast mere Mathei xviii ca. S. Peder gik till Vor Herre och sagde Om min ieffn christen synder mod mig skal ieg forlade hannem det siw gonge Jesus swarede Icke all eniste siw gonge Men fier hundrede oc halff femtesins tiwe gonge Det er saa tit som han begerer forladelse aff dig

✿ Disse ord sagde Jesus icke all eniste til S. Peder/ Men till alle christne mennisske Thi Sanc. Peder vaar hwercken raget prest eller mwnck/ och ey heller smwrd/ Han hagde hwercken/ cappe/ kwll/ amwtz/ strudhette/ eller lang kiortell/ men han gik som en anden ligmand

✿ Cxl spørssmaall

Her effter følger det vel Ath den som gaar mange pillegrims gonge/ oc løber och || stryger om verden/ Ath han vil ℨ iii
der met bliffue en god cristen oc salig/ han kan det icke gøre

Thi det gør vel en pillegrim/ tyggere oc biddere aff hannem Men det gør hannem icke till en christen

✿ Ath løbe til Rom effter Pauens afflad det gør en vel til en Rommere/ men icke till en christen Ath løbe till S. Jacob/ det gør vel en Jacobs broder/ men icke en christen Ath læse horas Canonicas/ Det gør vel en siw tideris læsere/ men icke en christen Ath sige messe/ oc læse vigilies/ det gør vel en messe sigere/ oc vigilies læsere/ men icke en christen Ath lade bygge eller sticte kircker/ kloster/ eller altere det gør vel en til en kircke/ klosters/ oc alteris byggere eller stictere/ men icke till en christen

Ath faste meget paa serdelis dage oc tider om aarit/ det gør vel en fastere/ men icke en christen Ath bære en kappe/ oc lade sit hoffuit rage/ det gør vel en kappe dragere/ oc J iii raget/ men icke en christen/ Claaster oc aarden || gøre vel Carthuser/ Graa muncke/ Sorte muncke/ Carmeliter/ Benedictiner/ och andre muncke oc Nynner/ men icke rette cristne

✿ Men Gudz aandelige gaffuer/ som før er sagt/ de gøre en ret Christen/ Ved huilke wi haffue anammet Christum/ oc fort oss i hannem ved troen Som S. Pouil siger till de Gallater iii cap. Saa vi ære alle Gudz børn/ thi wi tro paa Jesum Christum Oc i som ære døbte i Jesu Christi naffn J ære iførde i hannem

✿ Men vduertis gerninger/ de gøre ingen christen/ Men huo som gør mange gerninger/ han er vel en gerningis mand/ men han er icke der fore en ret christen

✿ Ligernis som ingen er der fore en christen Ath han er en Skreddere/ Skomagere/ bagere/ bryggere/ glarmestere eller kremmere/ Saa er oc ingen der faare en christen Ath han siger mange messer/ eller læss lange tider eller mange bønner oc vigilies/ Eller fordi ath han løber til Rom oc S. J iii* Jacob/ Eller || ath han gør den/ eller den vduertis gerning Thi Christus siger Mathei vi capittell. Ath phariseerne læse meget oc lenge Oc lade blese i basune naar de giffue almisse/ oc gøre mange andre vduertis gerninger Der faare ere de icke gode cristne Men wi ære rette christne Faar Jesu Christi

dødis och pinis fortieniste skyld Thi Gud fader sparde icke
sin egen Søn Men gaff hannem i døden faar oss Som S Pouil
siger till de Rommere viii ca

✿ Cxli spørssmaall

Huorledis skal en Christen haffue oc regere sig i Gudz
gaffuer ℟ Suar/ Han skal altid øffue sig i dem Oc gøre
alle sine gerninger i troen Oc i kerlighed til Gud/ oc
sin ieffn christen til gode saa lenge han leffuer Som S Pouil
siger til de Rommere xiiii ca. Alt det som icke er/ oc skeer aff
troen/ det er synd

✿ Cxlii spørssmaall

Huorledis skall ieg forsuare mig mod dem som sige/
Skulle Gud ladet kircken saa len=|| ge faret vild i saa mange ℨ iiii
hundrede aar Eller skulle de mange Concilia/ Pawer och deris
vise raad/ Oc de mange hellige Bisper oc prelater/ Och de
ypperste docthere i den hellige scrifft aff Paris/ Colne/ Løwen och
Bononye inted for vist aff denne store vildfarelse/ som her till
dagis alle vegne haffuer veret i den hellige christelige kircke
℟ Suar/ Den hellige christelige kircke som er alle gode christne
mennistis och helgenis samfwnd hwn haffuer icke faret vild/
Och hwn kan icke heller fare vild Thi den helligand haffuer
søget hende til hobe met Gudz ord oc Euangelio/ Oc han
opholder hende der met Saa ath hwn bliffuer daglige foroget
oc fød met hans ord oc hellige Sacramente lige som meth
hennis aandelige mad oc spisning

Denne Christelige kircke er Gudz brud/ som S. Pouil siger
til de Epheser v capi. Vaar herre Jesus Christus gaff sig i
døden for hende Ath han ville gøre hende hellig oc salig Och
han rensede hende met sit blod/ oc daaben i sine ord Ath ℨ iiii v
han ville gøre sig En erlig oc ren menighed/ som hagde
ingen smitte eller wrenhed paa sig Men ath hwn skulle vere
hellig oc wstraffelig

✿ Christus siger till alle christne menniske Som der staar
Osee ii ca.

✿ Jeg vil giffue mig tilhobe met dig ewindelige / Jeg vil giffue mig sammen met dig i Troen i retuisfhed / i miskundhed / dom och barmhertighed Oc dw skalt vide ath ieg er din Herre

✿ Jesus bor i denne Christne kircke Han taler i hende / han er hennis eniste och rette grwnduall Som S. Pouil siger i Co[r]in. iii ca. oc S. Peder ii ca.

✿ J denne hellige kircke Er en Herre En Tro / En daab / En Gud oc en fader til alting oc offuer alting / oc i gennem alting er han i alting Som S. Pouil siger till de Ephe. i oc iiii ca.

A ✿ Men ieg staar det vel till Ath der haff= || uer veret stor vildfarelse i fem hwndrede aar oc mere i den Romske Papistiske kircke Thi hwn haffuer giort mange bud / sæt / och skickelser / lige twert emod Gudz bud och skickelser / Och emod hennis egen gamle kirckelow / Saa ath alle gode christne menniske kwnde det nw obenbare see for deris øgen / oc tage oc føle der paa met henderne

✿ Dw skalt dog icke forundre der paa at saa er skeet / Thi at Gud den Helligand spaade det selff tilforn / Som S. Pouil scriffuer i Thim. iiii cap. Aanden siger sandelige Ath der skulle nogre falde aff Troen / i de siste dage Och giffue dem till vildfarelsis aander / Oc till dieffuelens lerdomme / Och til dem som liwge oc lære met falsk gudelighed oc vd= uertis hellighed / Oc haffue en loss samwittighed betegnit met ith brende / Och de forbinde ath gifftis / Och ath æde aff den mad som Gud skabte

✿ S. Pouil taler oc om dem i det første cap. till de A• Rommere oc siger / Gudz vrede || skal obenbare komme aff hiemmelen offuer de menniskis ondskaff / och synd som dølge sandhed met løgn / Thi det som kan kendis aff Gud / det er dem obenbaret / och Gud haffuer giffuit dem sin wsynlige verelse / och ewige mact och guddom till kende / Om de ville acte hanss gerninger fra verdens begyndelse ✿ Fordi kwnde de icke aarsage dem ath de icke viste ath han vaar Gud / Och de loffuede hannem icke som en Gud Men de vaare forfengelige

i deris sind oc tancker Oc deris wforstandige hierte vaare forblindede/ De sagde dem ath vere vise/ och de vaare daarer/ De forwende den euige Gudz ære till billede/ Icke all eniste till dødelige menniskis lignelser/ Men och saa till fwlis och firefotte diwrff/ Och offrede dem gaffuer/ Och tende liwff oc lamper for dem Och folle paa kne och bade till deris egne henders gerninger/ Och forlode deris Gud oc skabere/ Som de skulle bedet til i aanden och sandhed Thi Christus sagde til den Sa- || maritaners quinde Som der staar Joannis A ii
iiii ca. Den tid skal komme ath i skulle huerken bede paa dette bierg/ eller i Jherusalem til Gud fader/ J bede til det som i icke kende/ Men den tid skal komme oc hwn er och nw Ath de som ret bede/ de skulle bede till Gud fader i aanden oc i sandhed/ thi ath Faderen atspør dem som hannem saa tilbede Gud er en aand/ Oc de som bede til hannem de skulle bede til hannem i aanden oc sandhed

✿ Denne store blindhed oc vildfarelse indførde falske vanuittige predickere i Christendommen Saa ath mand bad til stocke oc stene oc tende vorliwff for dem/ oc klede mange i silke oc gylden stucke Oc huer hagde sine serdelis patroner Der er en nw mange diff ver som icke ville det offuergiffue/ men bliffue i deris vildfarelse/ Oc tiene deris affguder oc ville icke lade dem lære oc vnderuise/ oc tiene all eniste deris rette Gud och frelsere ✿ Der fore lod oc Gud dem bliffue i deris egne hierters onde begerelser oc wrenlighed || til ath A iii
beskemme deris legeme met dem selffue Som forwende Gudz sandhed til løgn Oc dyrckede och tiente creaturene mere en Gud som dem skabte huilken som er velsignet til euig tid Amen Tro fordi all eniste Jesu Christi egne ord som taalde død och pine for dig/ Han kan icke liwge/ thi han er den ewige sandhed

✿ Naar deris lerdom oc bud ære emod Gudz bud Saa lad dem men hen fare/ oc acte dem inted/ Thi Christus siger Mathei xv De tiene mig forgeffuis Thi de lære menniskens bud oc lerdomme. S. Pouil siger til de Colloser ii ca. Alle de ting som skeer effter menniskens lerdom och bud/

de fore mennisken till den euige fordomelse Tenck och paa Christi ord som der staar Mathei xx ca. Mange ere kallede men faa ære vdualde

Cxliii spørssmaall

Haffuer Concilia Pawen Bisper oc andre kaastelige
A iii Doctores i den hellige scrifft no- || git budet och skicket med de gaffuer som christne mennisker kunde bliffue salige vdi
☞ Suar/ Ja de haffue forbudet ecteskaff Oc ath æde aff den mad som Gud giffuer Och ath man skal holde den ene dag mere hellig en den anden/ Oc dette kaller S. Po Dieffuelens lerdomme i Thim. iiii capittel Thi at de vnder trocke christne menniskis tro oc frihed met samme deris bud oc falske lerdom

Cxliiii spørssmaall

Skulle den deylige oc kaastelige Gudz tieniste som er stichtet i Domkircker Claaster oc andre kircker indted hielpe till vaar salighed ☞ Suar/ Der hielper ingen ting faar Gud til vaar salighed/ vden det som Gud haffuer budet oc befalet oss ath gore/ Men ath sige messer/ oc optende mange store vor liwss/ Oc bere kaastelige hagle/ oc kor kapper eller siwnge vigilies for de dode/ Det haffuer Christus icke lært oss eller befalet oss ath
A iiiv gore / Men det er menniskens bud || och skickelse / Thi sagde Christus Mathei xv capitell/ J gore Gudz bud till inted for eders bud och skickelse skyld / O i ogenskalke Esayas spaade vel om eder der han sagde det folck kommer till mig och hedrer mig met mwnden/ Oc ærer mig met læbene Men deris hierte er langt fra mig/ de tiene mig forgeffuis/ thi de lære menniskis bud oc lerdomme

Cxlv spørssmaall

Hwor met skal ieg troste mig naar doden forferder mig ☞ Suar/ Met de ord som Oseas prophete siger xiii capitt. saa / Doden er bort tagen met seyer / Dw dod hwor er dit spiwd/ Du helffuede hwor er din seyer S. Pouil siger i Chorin xv capitell Gud vere loffuit som haffuer giffuet oss seyer med den euige dod ved Jesum Christum vor herre

✿ Cxlvi spørssmaall

Hwad skall ieg gøre naar verden er mig emod/ oc verdens ære/ gotz oc rigdom faller || mig fra/ oc ieg lider modgong K iiii sorg och nød ☞ Suar/ Du skalt bliffue fast ved Christi ord/ Som der staar Joannis xvi capitt. J skulle lide forfølgelse her i verden Men verer ved god trøst/ thi ieg haffuer offuer vondet verden/ Saa skulle wi hugsuale oss der met Ath wi skulle leffue met hannem ewindelige i den euige glede

✿ Cxlvii spørssmaall

Om ieg leffuer christelige. effter Gudz ord och den rette tro/ Da lade Tiranner och Gudz ordz forfølgere mig icke bliffue i deris land och steder som de haffue mact och velde/ Jeg motte och till ewentyr miste alt det ieg hagde til met ☞ Suar/ Ja du mot visselige vente oc formode dig det/ Thi ath saa snart som du rettelige anammer Christi ord oc Euangelium/ Oc giffuer dig aldelis der til och tror det han binder och befaler dig/ Da skalt du sette dit liff i fare/ och alt dit gotz Heder oc ære/ oc all din velfart/ Thi Christus siger Joannis xv capittel. Er det saa || ath verden hader eder/ da K iiii* skulle i vide ath hwn hadede mig tilforn/ Vaare i aff verden da elskte hwn eder/ Men fordi at i ære icke aff verden/ thi hader hwn eder/ Swenden er icke yppermere en hosbonden/ Men de haffue forfølget mig/ da skulle de och forfølge eder

✿ Cxlviii spørssmaall

Hwor faare skall ieg lide saadan modgong oc forfølgelse ☞ Suar/ Fordi at Christus sagde/ At alle som ville effterfølge hannem de skulle lide forfølgelse och modgong/ Ath naar mig saadant skeer/ ath ieg skal oc kan da sige/ Ja ieg viste det vel tilforn/ ath saa skulle ske/ thi acter ieg deth inted men ieg befal det alt sammen i Gudz hender

✿ Cxlix spørssmaall

Det vill och maauel ske kaaste mit liff till met ☞ Suar/ Ja dw skalt visselige sette dit liff i fare om dw vilt vere en ret christen Fordi sagde och Christus som der staar Math. x/

I skulle icke rædis faar dem som || i hiel sla legemet / Thi de kunde icke sla sielen i hiel Men i skulle mere frycte for den som kan fordome baade siel oc liff til helffuede Oss bør oc mere ath lyde Gud en menniſken Som der staar i Apostlenis gerninger v ca.

Cl spørsmaall

Liffuit ær kært ⸫ Suar/ Ja det er vel sant Fordi er oc dit eget kød oc legeme dig / din alderstørste fiende / paa sielens vegne / Thi det vill inted ont lide hwercken / sorg/ armod siwgdom eller forfolgelse Men det vil haffue gode dage met lost oc glede/ oc leffue kreselige effter sin egen vilge

Cli spørsmaall

Huorledis skal ieg det forstaa Iw nermer ven Iw større fiende ⸫ Suar Dit eget legeme er din beste ven/ oc det er altid hoss dig ehuor dw est/ det elsker dw mest/ och kleder oc føder det Som S. Pouil siger til de Epeser v ca. Ingen hader sit eget legeme/ men føder elsker det/ Oc det drager och raader dig altid til vellost oc gode dage som ere emod || din sielis salighed Som S. Pouil siger till de Gallater i det v capittel Legemet begerer mod aanden/ och aanden mod legemit/ Saa ere de altid twert emod hwer anden/ Ath man kan icke gøre hwad man gerne ville Saa er oc din hwstru oc børn/ Fader oc moder / oc beste venner / dine største fiende (paa sielens vegne) Thi sagde Christus Mathei x Hwo som elsker fader eller moder/ son/ eller dotter mere en mig/ han er mig icke verd Och hwo som icke tager sit kaarss paa sig oc effter følger mig han er mig icke verd

Clii spørsmaall

Hwor met skal ieg trøste mig / naar ieg fonger omhw for mit legemis klede och føde ⸫ Swar Met Iesu Christi ord som han siger Mathe. vi I skulle icke haffue omhw fore eders liff / Eller faar det som i skulle æde och dricke/ Icke heller for eders legeme hwad i skulle iføris Er icke sielen bedre en maden Er icke legemit bedre en klæderne/ Seer till

hiemmelens fwle/ thi de icke saa/ || oc ey heller hoste/ De L ii saucke ey heller i laden/ oc eders hiemmelske fader føder dem alligeuel Ere i icke fast bedre en fwlene ære

✿ Cliii spørssmaall

Jeg frøcter storlige for helffuede ☞ Suar Dw tort inted frøcte for helffuede Thi ath Christus vor herre haffuer offuer wundet helffuede oc all dieffuelens mact Som Oseas prophete siger i sit xiii c. Dw helffuede huor er din seyer S. Peder siger oc som der staar i Apostlenis gerninger ii ca. Gud oprejsde Christum aff døde/ der han hagde losd dødens bond/ Thi det vaar wmueligt ath han kunde holdis aff dødzens bond Dauid siger oc i den xv psalm Dw lader icke min siel i helffuede

✿ Cliiii spørssmaall

Jeg er meget swag oc skrobelig til ath tro disse forscreffne suare artickle Ville Gud icke tage mig det til mosticke eller regne mig det til onde Men verdis til faare sin miskundhedz skyld/ ath lære mig dem och den rette christelige tro/ huorledis ieg skal leffue || ☞ Suar Dw est viss der paa ath han vil det L iii gerne gøre/ Oc ath han er velwillig der til i alle maade Om dw ellers vilt tro hans egne ord/ som ere sande/ Och skulle bliffue faste til ewig tid Oc han siger Joannis xvi Hwad som helst i bedis aff min Fader i mit naffn/ det skal han giffue eder/ Oc Math. vii Beder och i skulle faa. Oc Marci xvi Hwo som tror/ han skal bliffue salig S. Pouil siger til de Hebreer v cap. Lader oss gaa til naadens stol met trygħed/ ath wi mwe faa miskundhed Och finde naade paa den tid som oss gøris hielp behoff

✿ Clv spørssmaall

Hielpe da icke gode gerninger oss til vaar salighed ☞ Suar S. Pouil siger til de Gallater ii cap. Jeg forsmaar icke Gudz naade Thi ath er retuished aff Lowen/ Da er Christus forgeffuis død ☞ Summen her paa/ Vi ære bleffne salig aff Gudz naade oc miskundhed/ Thi hielpe inge

gode gerninger off til vaar salighed/ ehwor hellige oc gude- f iii lige de synis vduertis for mennisken Icke hindre heller vaare onde gerninger vor salighed Om wi ville vende off fra dem till Gud/ och tocke dem ille ath vere aff vort hierte Thi Gud vil da gerne forlade off dem oc komme dem aldrig mere i hw som Esaias siger xliii ca. Jesus kom fordi til verden Ath han ville forkynde mennisken/ ath alle deris gerninger vaare synd Oc ath de kunde icke selffue frelse dem / Hagde noget menniske kunde giort fyllest fore sine synder met sine egne gode gerninger Da hagde Christus forgeffuis taald dod och pine fore off alle sammen

Clvi sporssmaall

Skulle wi da inted gaat gore ☞ Suar Jw dw haffuer nock ath gore saa lenge dw leffwer som forscreffuit staar/ Thi der bliffuer altid folk nock som haffue dig behoff i mange maade Somme i deris armod nod oc siugdom Somme begere gode raad oc hwgsualelse aff dig i deris sorg oc droffuelse/ f iiiv somme ville || lene oc borge aff dig / Somme begere mad oc dricke/ klede och fode aff dig/ Somme begere god lerdom oc vnderuisning aff dig til deris sielis salighed Oc effter thi ath dw est nw salig oc rig aff Gudz naade / Och dw seer oc mercker ath din ieffn cristen haffuer dig behoff Thi skalt dw hielpe och troste hannem ehuer dw kant aff din formwe/ naar oc huor han haffuer dig behoff/ Det vil Gud haffue aff dig ath dw skalt gore din ieffn christen ehuad heller han er din ven eller fiende

Clvii sporssmaall

Jeg horer vel aff dine suar / ath dw est vel lærd i vor christelige trois artickle och vist vel huorledis off bor christelige ath leffue/ Thi ville ieg och gerne hore aff dig huad dw siger/ om den store trette oc tuilactighed som mange stedz er Om messer/ vigilies/ faste/ bonner/ sang/ oc lesninger/ Och om ath sticte kircker/ oc Closter/ altere/ och mange euige messer/ vigilies/ och gore andre gode gerninger met faste oc almisser
f iiii ☞ Suar Jeg acter inted den trette och twillactighed som de

haffue emellem der om Thi ieg haffuer Gudz egne rene och clare ord/ oc den hellige scrifft for mig/ Met huilke ieg kan tilbørlige suare dem/ naar de tale der om til mig

✿ Clviii spørssmaall

Skulle wi icke forlade oss paa vaare egne gode gerninger Ath wi kunde bliffue salige for dem ☞ Suar Ney skulle wi icke Men wi skulle gøre gode gerninger/ oc icke forlade oss paa dem Thi S. Pou. siger til de Gallater vi ca. De skulle icke bliffue delactige aff Gudz naade oc Rige/ som forlade dem paa deris egne gode gerninger/ Thi det euige Gudz Rige er Gudz gaffue som oss giffuis ved Jesum Christum vor herre Som S. Pouil siger Roma. vi ca. oc Christus siger Mathei xix capittel. Vilt dw indgaa i det euige liff da holt Gudz bud/ Och Luce xvii Naar i haffue giort alt det som eder er budet/ Da siger/ wi ære wnøttige tienere

✿ Clix spørssmaall f iiii

Huad siger dw da til de ord som Dauid siger i den lxi psalm/ Gud skal løne hwer effter sin gerning S. Pouil siger oc i Corin iii. ca. Hwer skal tage løn effter sine gerninger Hieremias prophete siger oc i sit xxxi ca. Dw skalt fonge løn effter din gerning Oc flere stede i scrifften ☞ Suar/ Dette er inted mod mig/ Eller emod den scrifft som for er der om sagt Thi ieg ved vel ath gode gerninger skulle lønis Men wi kunde dog inted fortiene met dem

✿ Det lære wi aff den effterlignelse som der staar Mathei xx ca. Om dem som arbeyede i vingaarden/ Der gaff han dem effter sin egen godhed oc rundhed/ oc icke effter deris arbeyde oc fortieniste Ellers skulle han giffuit dem mere som komme om morgenen der try/ sex/ oc ix slo/ oc arbeyede den gantske dag En han gaff dem som komme der xi slo och arbeyede icke vden en time/ Oc han gaff dem som komme sist/ saa meget || som de første. Der met M betede han ath Gud vil løne oss effter sin egen godhed miskundhed oc naade/ oc icke effter vor fortieniste

✿ Her aff lære wi ath wi skulle icke gøre gode gerninger

for nogen lon skyld / Men for det haab som wi haffue til Gudz godhed oc miskundhed

✿ Clx sporssmaall

Huad siger dw mig om lesning oc bonner ℟ Suar Huad skal ieg andet sware der til En ath wi skulle altid bede vden affladelse Som Christus siger Luce xviii

✿ Clxi sporssmaall

Da gore de prester mwncke oc nynner ræt som læse mange bonner oc longe tider ℟ Suar De giorde vel ræt / om de saa lesde oc bade i aanden oc i sandhed met en ret tro och ith fast haab till Gudz godhed oc miskundhed / Oc icke for nogen lon / rente eller penninge skyld / som de meste parten læse faare Somme læse meget ath de skulle synis gudelige /
M* Somme nodis til ath siwnge oc læse me- || get / Som mwncke prester och nynner gore Somme læse meget effter menniskens bud oc stickelser och de tiene Gud forgeffuis som Esayas siger xxix ca. oc S. Mathe. xv cap

✿ Clxii sporssmaall

Skulle wi bede till helgene och kalle paa dem i vaar nød ℟ Suar / Jeg finder ingen sted i den hellige scrifft / ath nogen aff de hellige forfedre bad till helgen / Oc ingen sted biuder Gud oss ath wi skulle bede till dem eller kalle paa dem / Men wi skulle all eniste bede och kalle paa Gud i all vor nød / thi han kan all eniste hielpe oc frelse oss och ingen anden

✿ Clxiii sporssmaall

Effter thi ath dw haffuer nw beuist mig met scrifften / Ath ingen kan bliffue salig for sin egne gode gerninger / eller for faste bonner / messer / vigilies / eller for nogen helgens bon skyld / Huad skall ieg da gore ath ieg maa bliffue salig ℟ Suar / Dw skalt gore som Christus lærer dig Math. xix c Vilt dw indgaa til det euige liff da skalt dw holde Gudz bud /
M ii Och gore det han || haffuer befalet dig / Och icke huad dig tockis selff gaat at vere eller meget gudeligt

❦ Clxiiii sporssmaall

Skulle wi icke læse eller siwnge vigilies for de døde ☞ Suar/ Jeg pleyde och før ath læse vigilies/ Men der ieg hagde lenge lest dem/ da fant ieg icke ith ord i dem aff den hellige scrifft som lydde paa de døde Men der er vel nogre bønner i dem som menniskene haffue selffue opdictet effter deris eget gode tocke men icke effter Gudz befalning

❦ Clxv sporssmaall

Skal man icke heller faste faar de døde som man pleyde før ath gøre ☞ Suar Ney skal man icke Men huer skal faste fordi ath han kan spæge sit egit legeme/ at det kan bliffue beqwemmeligt til ath tiene Gud och sin ieffn cristen/ Oc det er den rette faste/ Ath vende sig fra sine synder oc endskaff/ oc leffue retuiselige for Gud som der staar Esai. lviii ca

❦ Clxvi sporssmaall

Skal man icke bede faar de døde ☞ Suar || Jeg M iiv straffuer dem icke som bede for dem aff en ret medynck oc befale dem i Gudz hender och sige/ O Gud forbarme dig offuer dem och giff dem den euige ro och lise faar Jesu Christi død och pine skyld/ Men wi skulle icke mene at wi kunde frelse dem aff nogen pine/ met vaare bønner messer eller almisser thi det hør Gud all eniste till

❦ Clxvii sporssmaall

Skal man icke heller lade sige messer faar de døde ☞ Suar/ Ney thi at Christus befol sine disciple som ære alle cristne menniske/ at brughe messen men de leffuede her i verden til at anamme hans legemis oc blodis Sacramente i sin dødis oc pinis ihwkommelse

❦ Clxviii sporssmaall

Hworledis kant dw det beuise ath messen er all eniste sat faar de leffuende/ oc icke faar de døde ☞ Suar/ Det kan ieg saa beuise thi at Christus vaar herre bød alle cristne menniske at de skulle æde oc dricke dette hoguerdigt

M iii Sacramente i messen til hans dødis oc || pinis ihukommelsse/ Oc det kunde icke de døde gøre Item ydermere befol han oc dem At de skulle kundgøre hans død oc pine/ saa tit som de brugede dette verdige Sacramente/ till saa lenge ath han igen komme paa domme dag Som S. Pouil siger i Corin. xi ca. Oc det kunde icke de døde gøre/ oc ey heller gøris for de døde dem til gaffn vdi nogre maade

✿ Clxix sporssmaall

Closter oc kircker/ altere/ oc Capelle/ ere alligeuel mest stictede fordi/ ath der skulle sigis daglige messer/ oc vigilies faar de døde ℟ Suar/ Jeg staar det vel till Ath de ære saa stictede aff enfoldige oc simpele mennisske som vaare saa bedragne aff dieffuelens/ och hans disciplis falske lerdomme Ath de trode oc mente ath de skulle der fore bliffue salige Oc at de skulle diss snarere frelsis aff skerss ildz pine for samme messer oc vigilies skyld/ Huilken skerssildz pine dieffuelens
M iii v disciple selffue opdictede effter deris eget gode tocke/ lige twert emod Gudz egne rene oc clare ord || ✿ Saa kant dw nw selff obenbarlige see oc mercke Ath alle de messer som sigis faar aarlige eller daglige rente/ eller for penninge/ De sigis Gud til en stor fortørnilse oc bespottelse Først fordi ath de icke sigis och brugis effter hans hellige ordis befalelse oc stickelse Och saa fordi/ ath det høguerdige Sacramente misbrugis saa ynckelige i samme deris messer till alsom størst gerighedz handel Och det er en nw alsom verst Ath de oc selffue obenbarlige sige/ och rose dem der aff hoffmodelige oc dristelige Ath de kunde frelse de dødis siele aff skerss ildz pine met samme deris messer/ vigilies/ lesning oc bønner/ Oc desligest de leffuende mennisske fra Gudz heffn straff oc vrede Oc der met negte de bespottelige Ath Jesus Christus vor herre/ haffuer all eniste giort fyllest faar all verdens synder paa kaarssens galne met sin haarde død oc pine Som S. Pouil siger til de Hebreer x ca

✿ Clxx sporssmaall

M iiii Skal man icke heller sørge faar dem som || dø/ Eller lade ringe/ siwnge oc bede for dem ℟ Suar S. Pouill lærer

dig det gantske vel i hans første sende breff til Tessalonicker iiii ca. oc siger Kere brødre ieg vil icke dølge faar eder om dem som dø/ oc soffue i herren/ Ath i skulle icke sørge for dem/ lige som andre der icke haffue haab til det euige liff/ oc opstondelse/ Thi ath tro wi/ Ath Jesus Christus er død oc opstonden aff døde Da skal oc Gud fore dem met sig som døde ære/ til den euige salighed ved Jesum Christum vaar herre/ Huilken ske loff/ tack heder oc ære aff alle sine creature/ nw oc altid ewindelige Amen

Denne bog er vdsat paa Danske
aff
Christiern Pedersen i Malmø/
och prentet der sammestedz
den første wge i Faste
Aar effter Gudz byrd
Twsinde Femhwndrede paa det
trettende oc tiwe

[Occasio.]

Sat i Malmø

Anmærkninger.

I.

Davids Psalmer.

(A. betegner Original-Udgaven 1531, B. M. Wingaards Optryk 1586.)

Side.

4^{10} lærer f. larer
5^{3} alffuerlige eft. B., for arffuelige
—^{17} behoff f. beghoff
—^{26} gør, B. gaar
$7^{28.29}$ en fegle, Fegler, B. en Fedle, Fedler
—^{31} 2 Paralipom. (2 Krøniker) Cap. 27 er sikkert et urigtigt Citat
11^{4} lyder f. leyder
22^{26} sten trøst, B. steds trøst
—^{28} kringsatte, dg. Udg. kringsatter
23^{6} for hannem, A. for haane, B. for Haanen
25^{20} lærer, dg. Udg. læret
27^{22} drøge, B. droge
28^{16} ære er en Trykfejl i B., som desværre ogsaa har indsneget sig her, for æde
31^{24} ^{25} huem, f. huen
33^{10} tordunde, B. tordnede
—^{18} og 149^{25} bortsper, B. bortsprer, jf. 57^{31}
—^{25} suart, B. snart
34^{12} gaff mig eft. B., A. gaff min
35^{24} frøcte f. frøtte
43^{12} som en f. som er
46^{22} styrcke f. styrske
—^{24} helbrede f. helbedre
57^{31} atsper, B. atsprer
64^{23} frelsere eft. B., f. frelsele
65^{29} røffueris, sagtens Skriv- eller Trykfejl for ræffuenis
66^{15} fra, maaske Trykfejl f. for
69^{32} fengselet eft. B., f. fangselet
70^{5} slicke f. skicke
—^{8} bommer, B. Trommer, ligesaa 86^{7}
72^{13} bliffue eft. B., f. bleffue
—^{20} loffue oc f. oc loffue
78^{1} gaff f. graff
80^{21} fordsti, B. Fodsti
81^{18} som en f. som er
84^{12} gramskaff, B. grumskab
85^{8} off vel eft. B., f. oc vel
86^{29} hwonig sten, B. Honing aff Sten (V. mel de petra)
87^{30} Amoriter skal være Amoniter
90^{16} dig f. tig —^{28} de f. da
103^{13} i verden eft. B., f. i vorden
104^{18} Ath f. Ach

106[19] ret dom f. ret dem
—[27] bleser der aff .. huor der, B. blæser det aff .. huor det
110[16] De singe f. De finde
—[26] og 134[26] hedningene f. hadningene
115[5] børn som bg. Udg. har, burde været rettet til bøn
125[20] midnat eft. B., f. indnat
131[30] hagde (B. haffde) er habe
133[26] fwgleris, B. Fulefengeris
134[27] glade f. glede
147[19. 20] och aff f. aff och
150[26] rimfrost f. rimfromst
153[16] verff och rim f. verff om rim.

Smaaskrifterne.

1.

(A. betegner første Oplag, B. andet)

170[18] Samaritaner, A. Samaritanis
—[20. 29] i B. er tilf. ath wii mwe osv. ... pine, thi; A har kun i det Sted et och | [30] men lad osv. .. Rige, A. men loffue dig euindelige
171[10] istedetf. stadelige tro osv. ... och helgene, har A. elske oc holde dine budord oc leffue met dig euindelige i hiemmerigis glede.
—[28] Hiemmerigis osv. ... tienere, A. hiemmerige
172[12] met alle osv. ... velgerninger, A. vden ende. — Blad cvi har bg. Oplag samme Billede (Jesus renser Templet), men A. følgende Tert og Bøn dertil:

Jhesus sagde til en mand søm vor halff bort tagen, oc vor lagt ned for hannem i sin sote seng stat op oc tag din seng oc gack hiem i dit hwff, Han stod strax op oc tog sin seng oc gick hiem i sit hwff oc loffuede oc tackede Gud almegtiste

O Jhesu Christe Gudz leffuende søn miskunde dig offuer off arme menniske oc forlad off alle vaare synder for din egen godhed skyld, Oc giff off den helligandz naade, Ath wii mwe opstaa aff vaare slemme onde leffned, Oc altid leffue effter dine hellige budord oc vilge i denne forgengelige verden, oc lide tolmodige all siugdom sot oc plaffue, oc verdens armod sorg nød oc drøffuelse som dw off til skicker, oc lad off siden loffue dig i hiemmerige til ewige tid Amen

173[14] i B. er tilf. i Hiemmerige osv. ... helgene | [16] oc brød det, B. oc brødet det | [30] i Hiemmerigis osv. ... ende, A. blot i hiemmerige
174[14] Och lad off osv. ... ende, A. Oc ath loffue dig ewindelige siden i hiemmerige | [27] denne, A. denne din | [29. 30] B. tilf. wii mwe
175[13] haffue, A. haffue naagen tid | [20] fiender, A. fiende
176[18] i Hiemmerigis osv. ... ende, A i hiemmerige ; [27] B. tilf. alle
177[13. 14] B. tilf. oc loffue dig altid
—[28] oc loffue
182[26] B tilf. verdens | [28] i Hiemmerigis Rige
183[11. 12] Thi dw osv. wii mwe, A. Oc vnd off ath wii mwe der faare
—[14] oc tienere for din pine, A. oc

tro tienere | [27] tro, A. ville tro | Gudz Søn, A. Gudz leffuende Søn | [29] tødte, A. all eniste kunde tødte

184[14] der faare euindelige, A. der for vden ende | [28] B. tilf. som dw osv. menniske

185[9. 10. 11] B. tilf. tro stadelige osv. . . . forgeffuis Thi | [14] euindelige i H. Rige, A. siden euindelige i hiemmerige [27] B. tilf. alle | [29] Hiemmerigis Rige, A. hiemmerige

186[14] B. tilf. Giff off osv. . . . paa dig

—[23] B. tilf. i all verden

187[9] B. tilf. oc tienere | [28] ouerste — nederste, A. øuerste — nedeste

—[30] miskundhed oc naade, A. barmhertighed

188[6] B. tilf. alle | [17] alle nw oc, A. nw oc alle | [29] B. tilf. alle

189[6] i ondskaff, A. ondskaff | [13] Bortvent, A Vent | [28] mwnd, A. tunge | dit loff oc ære, A. din ære oc loff | [29] B. tilf. dig og [30] men

190[4] B. tilf. kere | [5] han

—[7] hierte, A. rent hierte, och

191[1] B. tilf. alle | [22] deris | [26] mange

192 A. Denne bogh er prentet i
Andorp oc rettet aff M.
Christiern Pedersen som
vaar Cannick i Lund
Aar effter Gudz byrd
M D xxxi.

2.

195[17] offuertencke f. effuertencke

196[27] høre hel til met, maaske Trykfeil for høre her til met

207[27] dig for din | [29] offuertenckt for offuertencke

208[4] med f. mod

210[1] er f. en.

3.

221[11] ieffn cristen f. neffn cristen

225[2] mod f. motte | [6] lærer f. læret

226[20] det f. der

232[18] sin ieffn cr. f. sit ieffn cr.

233[16] lade for lader [som kunde været beholdt]

234[27] knwrre f. knwrie

235[18] rent f. rente | [19] Siuende f. Siette

237[20] foractede f. foaractede | [24] skulle for skille

239[12] twrker . . keyser f. twrkee . . keysee

241[20] føder f. støder

243[4] mand f. mænd | [22] inted f. indet

245[9] er f. en | [20] met sit hierte som f. met hierte som sit

252[2] siste, skal være [nest]siste

255[18] barn f. bærn

256[9] er f. en

257[28] Ef. lxvi, skal maaske være Ef. xlvi

262[6] glade vere f. vere glade

266[30] Ebreer f. Epheser

267[25] vredens f. verdens

268[5] Cristi f. Criffne

269[17] basuner f. besuner

270[1] handled f. handhed

—[6] og 271[21] Ap. G. x f. Ap. G. xii

272[8] verdskyld f. vndskyld

276[21] medynck f. miedynck

282[5] v capittel f. v c/ capittel

297[20] som vor f. som wr

309[2] off ath f. ath off

319[28] rigdoms, maaske Trykf. f. rigdom

321[26] ere f. eller

324[30] i den xii f. i det xii. Iøvrigt er Citatet selv neppe rigtigt.

4.

339[17] det ewige f. det er ewige

348[21] wi f. wi wii

350[16] kledebon f. bledebon

351[35] wrgeleg f. wrdeleg

363[20] han f. ham | [22] Cor. xi, maaske 2 Cor ii

365[8] Math, maaske Math [ir oc Lucas]
—[26] met f. men
368[21] verdens, er vel Trykf. f. vredens
378[6] venskaff, sagtens Trykfejl for hans venskaff
385[21] Da mwe de f. De mwe de
386[24] at de kunde da f. at de kunde de
387[20] syndigt f. sandigt
388[23] troldkarle f. troldkalke
389[6] den, sagtens Trykf. f. dem
393[6] rensede f. rensende
395[20] egen f. eger
398[9] onde f. odde
401[14] altid f. al altid
402[6] Ecclesiasticus (o: Jesu Sirachs Bog) har kun 51 Cap., saa Citatet er urigtigt. Det samme gielder l[25] St. Hans xvii e
404[12] ath hwor ath Consilium, maaske f. ath hwor eth Consilium
409[19] lettere f. kettere | [24] met f. men
411[31] aand, sagtens Trykfejl for naade
414[24] verden f. venden
419[6] holder, er vel Trykf. f. holde.

5.

427[23] all eniste f. all enike
438[22] met f. men

6.

453[10] dit f. det
458[9] dig f. din
463[26] fee f. fre
465[13] er f. en

7.

474[17] stædt f. stadt
483[7] fornwmstelige f. formwnstelige
485[22] lærde f. larde
486[33] børn, er vist Trykf. f. ørn
490[9, 10] De ere de oc de kister ... De ere oc flasker, rettere: De ere oc de kister ... De ere oc de flasker
492[2] vnøttig f. vdnøttig
495[4] twngemaall . twngeuaall
500[33] Jomfrwer f. Jonfrwer
507[3] fegler f. felger
511[24] oc f. at | [17] Kong Samuel er ingen Trykfejl her, men rigtignok ligefuldt en Feil.
513[20] men f. met
515[33] vdtyde f. vdtyge
516[22] bescriffue f. bescreff ue
517[3] tid f. iid
518[6] er f. en.

8.

552[22] giffue f. giffuer
553[33] Her enten faldet nogle Ord bort, eller der er ialfald glemt at betegne, hvor Svaret begynder, nemlig med Ordene: han kan det
556[21] scriffuer f. screff ue
557[7] forlode f. forlade

II.

A. Davids Psalmer.

Der var intet af de Hellige Skrifter som blev tiere benyttet før Reformationen end Davids Psalter, hvoraf en stor Del brugtes ved den daglige Gudstjeneste, navnlig ved de saakaldte kanoniske Tider. Det var ogsaa det første der enten helt eller dog delvis blev oversat paa Folkesprogene, og Chr. Pedersen havde saaledes i sin Tidebog oversat en ikke ubetydelig Part deraf. Dog var disse Oversættelser snarere frie Omskrivninger; nu da han under sit Ophold i Udlandet havde faaet Øje for den rige Kilde til kristelig Oplysning som fandtes i den Hellige Skrift, kunde han ikke tage sig Sagen saa let, men det maatte være ham magtpaaliggende at kunne fremlægge Psalteren i dens Helhed og gjengive den saa nøje efter Originalen som det var ham muligt. Den nærmeste Vej hertil var ham imidlertid spærret, da han ikke forstod dens Grundsprog, og han maatte derfor gaa den næste: holde sig til de Lærde der havde oversat den umiddelbart efter Hebraisken. Han har i Efterskriften selv udtalt sig om sin Maade at oversætte paa: Latinen er hans Grundsprog (S. 153 jf. III. 288), dog har han ikke sat Dansken lige efter Latinen (S. 154), men søgt og ledt i gode Bøger efter den rette Mening af Ordene (sstds.), navnlig hos Jacobus Faber (Stapulensis f. II 495), Felix Pratensis (en lærd italiensk Rabbiner, som 1518 lod sig døbe i Rom, blev Augustiner-Munk og virkede som Jøde-Missionær), Conrad Pellicanus eller Kürschner (Graabroder og berømt Orientalist, der blev Protestant 1526), og Martinus Luther — Mænd der alle havde udlagt og de tre sidstnævnte selv udsat Psalteren »efter den rette Hebraiske Psalter«. Derhos havde han bestræbt sig for at gjengive Psalmerne paa ren og god Dansk som hver Mand kunde forstaa (S. 154), og fremfor alt havde han bedt Gud om Naade til at Værket maatte lykkes (S. 9). Dette er i Korthed Chr. Pedersens Grundsætninger for Oversættelsen, og vi skal nu se hvorledes han i det enkelte har efterfulgt dem.

Han taler her intet om at Davids Psalmer for ikke ret længe siden (1528) var oversatte paa Danſk af Fr. Wormordſen; men han har heller ikke benyttet denne ſin Forgænger, ſaaledes ſom han gjorde ved Hans Mikkelſens Overſættelſe af det Ny Teſtamente, og han har rimeligvis ej engang kjendt Wormordſens Overſættelſe, der jo rigtignok ogſaa var trykt i Tyſkland, men iøvrigt beſørget og udbredt i Danmark, medens Chr. Pederſen opholdt ſig i Nederlandene. Dette ſtemmer ikke med den almindelige Mening, ifølge hvilken han i Efterſkriften (S. 154) ſkal ſigte til denne Wormordſens Overſættelſe, og kalde den „Flensborger-Danſk“ „uden Hoved og Hale“ o. ſ. v., men nærmere betragtet hviler denne Mening ogſaa paa løs Grund. At han dadler H. Mikkelſens Ny Teſtamente i Fororbet til ſin egen Overſættelſe, det er tydeligt, da han taler rentud om „de Teſtamente ſom førſt vaare ſette i Leipzig“ (II. x). Men her dadler han „de Pſaltere ſom før vaare udſette“ ɔ: overſatte, at de vare ſette ɔ: prentede, taler han ikke om, og endnu mindre om dem der vare ſætte i Roſtok. Nu er det jo bekjendt, at om ogſaa Tiden ikke har levnet os nogen danſk Overſættelſe af hele Pſalteren ældre end Chr. Pederſen, ſaa har vi dog flere Haandſkrifter, ſom indeholde forſkjellige Dele deraf, og baade flere og ſtørre har der uden al Tvivl været til; og dem paſſer hans Anke paa, thi baade er de udſatte Ord for Ord efter Vulgata, ſaa de ofte hverken har Hoved eller Hale, og de kan kaldes Flensborger-Danſk eller hvad Navn man ellers vil give deres tidt uforſtaaelige Blandingsſprog. Dette er ſaa meget rimeligere ſom Chr. P. allerede tidligere, i ſin Tidebog nemlig, var efter dem, forbi „de vare ſaa grovelig udſatte“ (II 274 jf. 198). Derimod rammer hans Bebrejdelſe ikke Fr. Wormordſen, der ligeſaalidt ſom han ſelv havde ſat Pſalteren ordret efter den Latin ſom St. Hjeronymus ſkrev, men netop benyttede de ſamme Kilder til ſin Overſættelſe ſom Chr. Pederſen benyttede. Og hvad den anden Anke angaar, at det var baarligt Danſk, da kan det jo nok være at han ikke vilde kalde Fr. Wormordſens Sprog god Danſke, men han kan dog neppe have tænkt paa ham, ſiden han ſkriver at „de ſiger ſaa almindelige i Danmark“, ſom han ſelv „har hørt af Mange“, thi han havde jo ikke været i Danmark ſiden den Bog var kommen ud, og ved „Mange“ kan han da ikke forſtaa de faa rejſende Landsmænd han i Andorp kunde have talt med derom. — Snarere kunde man formode, at han dog havde kjendt Wormordſens Overſættelſe, deraf, at de nævne omtrent de ſamme Kilder til deres Arbejder. Thi ogſaa W. nævner **Psalterium Gallicum**, **Romanum** og **Hebraicum**, der alle findes i J. Fabers Polyglot-Pſalter, hvorom mere ſiden, endvidere Felix Pratenſis og C. Pellicani Overſættelſer efter

Grundsproget, samt en østertydsk ɔ: Luthers, altsaa ganske de samme Navne som hos Chr. Pedersen*). Men dette beviser dog intet, da det netop var disse Fortolkere, som især Bibeloversættere paa anden Haand, og da navnlig de protestantiske, den Tid snarest søgte til.

Af de her nævnte Fortolkere har Udgiveren ikke haft Adgang til C. Pellicans Psalterium Davidis, der udkom imod Forfatterens Vidende og Villie i Strasborg 1527, og hvoraf han først senere (1532) selv besørgede en Udgave; men det kan heller ikke være meget Chr. P. har hentet derfra. Det samme kan siges om Felix Pratensis, hvis Oversættelse af Psalmerne efter Grundtexten første Gang udkom 1515 i Venedig. Derimod har Faber og Luther været hans Hovedkilder, men de har tjent ham paa forskjellig Vis, den sidste som selvstændig Oversætter, den første mest som Udgiver, og det navnlig af Polyglotten: Quincuplex Psalterium latinum, Gallicum, Romanum, Hebraicum, Vetus, Conciliatum. Da denne Bog aabenbart har frembudt Chr. P. den Text han nærmest oversatte efter, vil en noget nøjere Beskrivelse af den her være passende, men for at forstaa dens Sammensætning, skal jeg først, for de Læseres Skyld der ikke maatte have dem paa rede Haand, tillade mig kortelig at antyde Hovedtrækkene af den latinske Bibel-Oversættelses Historie i Middelalderen.

Der fandtes som bekjendt fra de første kristelige Aarhundreder en gammel Bibeloversættelse paa Latin, som Kirkefædrene citere; i sin Helhed er den tabt og man har paa en temmelig vilkaarlig Maade søgt at sammenstykke den af disse Citater. Imidlertid hører Davids Psalmerne til de bevarede Stykker, og saameget er vist, at det G. Testam. var gjort efter Septuagint. Da den var født med mange Lyder, og ved slette Afskriveres Hjælp havde faaet endnu flere, paatog Hieronymus sig (c. 383) at gjennemse den efter Origenes' berømte græske Bibelpolyglot (Hexapla), og denne forbedrede Text, der vandt kirkelig Anseelse i Rom, hvoraf den fik Navnet Romanum, gik senere med liden Forandring over i den gængse og tilsidst autoriserede Bibel (Vulgata). Faa Aar efter foretog Hieronymus efter Anmodning en ny Revision atter efter Hexapla, og denne saaledes gjennemsete Text vandt Indgang i den franske Kirke, hvoraf den

*) Det paagjeldende Stykke af Wormordsens Fortale findes anført i Biskop Engelstofts, Paulus Eliæ § 18, Anm. 19. Det er imidlertid ikke, som der siges, Psalterium Hebraicum, men Ps. Romanum, der med faa Ændringer er optaget i Vulgata. Efter W.s Ord synes det at være den tredie der nævnte Overs. (Gallicum), skjønt den som Navnet ogsaa antyder, var indskrænket til den franske Kirke (se nedenfor).

fik sit Navn Gallicanum. Endnu hvilede de latinske Oversættelser af G. Testament saaledes paa Septuagint, men da Hieronymus og hans Venner, især i Tvist med Jøderne, følte Nødvendigheden af at bruge Grundtexten, forbi disse ikke vilde lade sig slaa af den alexandrinske Oversættelse, oversatte han det G. Test. fra ny af efter Hebraisken, og det er da denne hans Oversættelse der fører Navn af Hebraicum. Den blev især brugt i Spanien, men vandt ingensinde almindelig kirkelig Anseelse. Af disse fire Texter af Psalteren paa Latin, de tre fra Hieronymus' Haand og den gamle (Vetus), eller som den efter en Ytring af Augustin ogsaa kaldes Itala, dannede Franskmanden J. le Fevre d'Etaples (J. Faber Stapulensis) nu efter Origenes' græske Forbillede sin latinske Polyglot-Psalter, idet han som en femte Text dertil føjede sin egen (den franske) Kirkes Oversættelse, lidt mere lempet efter den hebraiske, og kaldte denne Conciliatum*). Denne Polyglot blev første Gang udgiven i Paris 1509, to nye Udgaver fulgte sammesteds, under Chr. Pedersens første Ophold der, og han kjendte og benyttede den allerede da til sin Tidebog.

Ved Siden af Fabers Polyglot betjente han sig af Luthers Oversættelse af Psalmerne, navnlig hans ældre mere ordrette, som første Gang udkom 1524, og med Smaarettelser flere Gange udgaves, indtil den 1531 blev afløst af den anden mere frie Oversættelse, der gik over i den samlede tydske Bibel. Som i meget andet saa skiller disse to lutherske Oversættelser sig ogsaa deri, at de har forskjellige Fortaler; men skjønt Chr. P. har brugt den ældre af Oversættelserne, har han dog den yngre Fortale, og det kan komme deraf, at denne af Luther allerede indsattes i en Udgave af Psalteren fra 1528.

Naar man nu sammenholder Chr. P.s Danske Davids Psalter med disse Texter, og da navnlig med de to Hieronymiske (Romanum og Hebraicum) og Luthers, som herefter for Kortheds og Nemheds Skyld vil blive betegnede med R, H og L, da vil man ikke finde mange Steder, hvor man ikke enten i Latinen eller Tydsken gjenfinder det tilsvarende Udtryk, eller dog snart opdager hvad der ledede Chr. P. til det Udtryk han har valgt. Et enkelt saadant Sted, hvor han synes at have omgaaet de nævnte Oversættelser og øst en Glosse af anden Kilde, maaske hos Pellican, er f. Ex. Ps. 76, 5**) „over alle som holde dem meget kloge og vise“ (R. a montibus æternis, H. a montibus captivitatis;

*) Se Fortalen til Fabers Værk, jf. L. van Eß og G. Riegler, Geschichte der Vulgata.

**) Psalme og Vers er her anførte efter vores sædvanlige Bibeloversættelse.

denn die Raubeberge); Ps. 105, 19 „som han før spaade efter hans
je“ (R. elogium domini inflammavit eum, H. elogium domini
›bavit eum, L. die Rede des Herrn ihn durchläutert). I Reglen
han fulgt dem, og hvor de afvige fra hverandre, har han i de fleste
fælde foretrukket H, mange Gange L, sjeldnere R, eller ogsaa har
ı ved en Sammensmeltning søgt at benytte de to, stundum dem alle
Fyldestgjørende kan dette kun bevises ved en fortløbende Analyse
hans Oversættelse, men nogle Exempler kunne dog altid oplyse hans
skjellige Valg, og jeg skal dertil føje nogle flere Henvisninger, til
:neste for dem der maatte faa Lyst og Lejlighed til nærmere at under-
;e Forholdet.

Chr. Pedersen følger saaledes H alene Ps. 68, 17 „Hvi trætte i
;e bjerg mod det bjerg, som Gud elskte“. H. quare contenditis
›ntes excelsi adversus montem qvem dilexit deus (R derimod:
quid suspicamini montes coagulatos? mons in quo beneplacitum est deo habitare; og L: Warumb hupfet ihr gehügelte
rge? Gott hat Lust auf diesem Berge zu wohnen). Det samme
Tilfældet 84, 4 „spurgene — fuglene“; 68, 15 „i hende“;
, 12; 29, 6. Endnu hyppigere er de Tilfælde hvor Luther
saa har fulgt H, og hvor Chr. Pedersen altsaa har haft dobbelt
·und til at afvige fra Vulgata, f. Ex. 44, 19 „Vore hjerte vaare ikke
ıvendte fra dig, og vore gange ginge ikke af dine veje“, hvor H har:
n est conversum retro cor nostrum, nec declinarunt gressi
stri a semita tua; og L: Unser Herz ist nicht zurückkehret, noch
ser Gang gewichen von deinem Wege; (men R derimod: et non recessit retro cor nostrum, et declinasti semitas nostras a via tua).
: ligeledes 7, 12 „han høder alle mennifke daglige“; 14, 5-7, hvor
Ilæget fra Septuagint (og Vulgata) er udeladt; 60, 8 „Soccots dal“;
, 7; 76, 3; 84, 6-8.

Han følger L alene 48, 8: „du bryder deris skib sønder i tu,
lader dem forgaa ved østen storm“, L du wirst die Schiff im Meer
brechen durch den Ostwind (medens H har: in vento uredinis conanges naves Tharsis, og R. in spiritu conteres naves Tharsis).
ter L oversætter han ogsaa 124, 5.

Han følger R alene 110, 3: „Begyndelsen vaar hos dig i din
ıgtes dag og helgenes skin, jeg fødde dig før solen“, R. Tecum
incipium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex utero
ıte luciferum genui te; (thi H har: populi tui duces spontanei
unt in die fortitudinis tuæ in montibus sanctis, quasi de vulva
ietur tibi ros adolescentiæ tuæ, og L: Dein Volk wird williglich

da sein am Tage deiner Macht, in heiligem Smuck, aus Mutterleibe mit der Morgenröthe kompt dir der Thau deiner Geburt). Det er forresten besynderligt nok, at han netop paa dette Sted har fulgt Vulgata, da han selv i et af sine samtidige Skrifter anfører Luthers Indvending mod denne Oversættelse (se S. 492[25]). Andre Exempler paa at han har fulgt Vulgata findes 2, 12: „Annammer hans lærdom“, R apprehendite disciplinam, (hvor H har: adorate pure, og L küsset den Sohn); 20, 10; 120, 5.

Der er maaske Spor af Felix Pratensis Oversættelse 139, 17 „deres herre og fyrste“ Felix: principes eorum (R principatus eorum, H pauperes eorum, L ihre Summa); og 144, 13 „fra en Tid til en anden“, som gjenfindes hos Felix, men ikke hos de andre.

Endelig gjenkjendes Fabers Udlæggelse 21, 13 „gør dem forbi til daglige trælle“; 24, 6 „adspørger Gud som Jakob adspurgte Guds ansigte“; og 139, 5 der er et af de mange Steder hvor Chr. P., for ikke at gaa glip ad noget, har sammenføjet de forskjellige Oversættelser, thi medens R her har: tu cognovisti omnia, novissima et antiqua, tu formasti me; og H nosti omnia retrorsum et ante, formasti me; og L ligesom H, undtagen at han flytter Kommaet: „du wissest alles, hinten und vorne machst du mich“ — saa har Chr. P.: „du vedst dem alle, kære Herre, baade lønlige og saumeledes aabenbare, du skabte mig baade fore og bag“. Han følger altsaa L i den sidste Sætning, men skjønt han der har anvendt retrorsum et ante, beholder han ikke des mindre R.s novissima et antiqua, som han da efter Fabers Forklaring gjengiver ved „aabenbare og lønlige“.

De Steder, hvor han paa den Maade har givet en Dobbeltoversættelse, ere meget hyppige. Til Exempler kan tjene: 8, 6, hvor R.s minuisti eum paulo minus ab angelis er forenet med L.s „du wirst ihm ein wenig lassen mangeln an Gott“ til: „du lodst ham føje forlades af englene“; 144, 14 forenes H med L; 58, 89 H (og L) med R, ligesaa 60, 10 „Filisterne og alle udlændige“ H Palæstina, L Philistia, R alienigenæ; 70, 6; 76, 5-6; 85, 9; 104, 12; 122, 7. Somme Steder synes han endog at have villet tage Gavn af dem alle tre, saasom 108, 8, hvor L har Lehrer, H dux og R rex — Chr. P. „Lærer, tugter og konge“. Da han ikke selv var Mester i Grundsproget førtes han uden Tvivl til denne Sammensmelten især af Omhu for at faa alting med, hvad der kunde ligge deri, saa og for at gjøre Læsningen saa opbyggelig og forstaaelig som det stod i hans Magt, uden just at lægge til af sit eget.

Imidlertid holdt han ikke altid sin Oversætter-Frihed indenfor disse Grændser. Engang imellem tillader han sig at indskyde en og anden lille Glosse, som han idetmindste ikke havde Hjemmel for i sine nærmeste Kilder, saasom et „sagde Gudfader“, „siger Christus“ (2, 6; 32, 10; 40, 8; jf. 110, 1), eller „det er de christne“ (32, 7; 44, 5; 128, 6); 87, 1 „Den hellige kirkes“; 121, 5 det uheldige Tillæg „og venstre“; 135, 7 „efter sin vilge“; 137, 7 „og i hiemmerigs“ o. s. fr. — Til saadanne tilladelige Friheder, Læseren til Bedste, regnede han selv (S. 9) Forandring af Person, Tal, Tid og Maade. Det er unegtelig temmelig farlige Friheder at indrømme en Oversætter, thi det er omtrent at opgive Ordet. Imidlertid har han dog benyttet dem med en vis Skjønsomhed, om ikke altid med Held, f.Ex. 27, 3 (til dig); 65, 7; 101, 4; 104, 3. — Af Fejl er der foran (S. 571) eftervist flere, som maaske blot ere Trykfejl; blandt andre har han et Par Gange oversprunget Vers, som 30, 10-11; 116, 10-11; 124, 5; han har 68, 23 faaet „herren af Basan sagde“ (dixit dominus: ex Basan); 105, 23. 27 Chanaan f. Cham; 42, 3 maa han have læst fontem f. fortem; 45, 17 vistnok prophetis f. patribus; 81, 6 testamentum f. testimonium.

Disse Fejl, som Størsteparten ere ubetydelige, udpeges ikke her for at nedsætte Arbejdet; tvertimod er Udgiveren, ved længe og stadig at syssle dermed, kommen til den Overbevisning, at det er udført med stor Flid og Kjærlighed, og Forf.s Tak til Gud, „som undte ham Naade dertil“ (S. 9) er ganske vist kommen ham fra Hjertet. Der er upaatvivlelig intet af hans Skrifter han har anvendt den Omhu paa som paa dette, og intet af dem kan, saavidt jeg skjønner, heller maale sig med det. Der er her mange Steder en Rhytme og Klang i Sproget, som især i Forbindelse med Troskaben mod hans Forbilleder, er mesterlig. Dette var ham ikke ubevidst; det er aabenbart, at naar han benytter sin Frihed til enten at vælge iblandt eller at sammensmelte de Udtryk han forefandt i sine Originaler, da er det ikke sjeldent sket af bestemt Hensyn til Sprogets Velklang, og desuden siger han jo selv, at „denne Psalter sommesteder lyder paa vers og rim“ (S. 153). Hvad der for kort Tid siden blev foreslaaet hos os, at oversætte Psalmerne med Rimstave*), det er det Chr. Pedersen allerede har forsøgt, og „sommesteder“ er det lykkets ham. Det ligger alt i hans egne Ord, at det ikke er holdt helt igjennem, og dernæst maa man naturligvis ikke paa et Dansk Arbejde fra Reformationstiden anlægge en Maalestok som man har hentet fra oldnordiske Vers. Han har ogsaa selv ladet sin Psalter aftrykke med

*) P. A. Fenger i Dansk Kirketidende Nr. 439.

Vers-Linier, som de tre Side 188-191, og Udgiveren beklager at den af Sparsommeligheds Hensyn ikke her er gjengivet paa samme Maade. Læseren vil selv i mange Psalmer let kunne finde Rimstavene, men som Exempler paa, at han, som jeg tror, har valgt mellem Oversættelserne og føjet dem sammen, for at faa „Vers og Rim" frem, udpeges her:

af Ps. 24. Han faar velsignelse af Herren,
og miskundhed af Gud sin salighed.
Denne er den slægt som adspørger Gud,
som Jakob adspurde Guds ansigte:
I høfdinge, opløfter eders hoved,
viger helvedes porte.

Her har H (og L) levate portæ capita vestra, og R. Attollite portas principes vestras;

af Ps. 104. (Du skabte) løverne at vraale efter rov,
og adspørge saa deres føde af dig, Gud.
Naar solen gaar op, da gange de bort,
og lægge dem ned i deres bolige.
Saa gaa menniskene ud til deres arbejde,
og til deres pløjning og sæd om aftenen.
Herre, hvor mange og store ere dine gerninger,
du gjorde dem alle med din egen visdom.
Jorden er fuld af dine gode Gaver,
og af dit megle gods, som du skabde,

hvor det sidste Vers seer ud til at være dannet af R.s terra est impleta tua possessione, maaske den Galliske Oversættelses: terra est repleta creatura tua, og L.s die Erde ist voll deiner Güte;

af Ps. 60. Gud sagde i sin hellige stad: jeg glædes,
jeg vil dele Sichem og Soccots dal.
Galaad og Manasse høre mig til,
og Efraim er mit hoveds styrke.
Juda er min lærere, Moab er mit løvekar,
jeg vil udstrække mine sko over Edom.
Philisterne ere mig og alle lydige,
og alle de andre udlændige allevegne.

af Ps. 108. Gud sagde i sin hellighed: jeg er glad,
og jeg vil skifte Sichem og Soccots dal.
Galaad hør mig til, Manasse er og mit,
og Efraim er mit hoveds sterkhed.
Juda er er min lærere, tugter og konge,
Moab er mit løvekar, handfad og gryde.
Jeg vil kaste mig over Edom,
Philisterne ere mig alle underdanige.

Det er ovenfor oplyst, hvorfra han har hentet Udtrykkene til at oversætte disse to i Originalen omtrent enslydende Steder, og

netop ved det at han har gjengivet dem paa forskjellig Maade, skinner hans Hensigt, at tilvejebringe Vers og Rim, desto stærkere igjennem.

Denne Bestræbelse efter at faa Vers med Strofe og Antistrofe af ligelig Længde fører ham tidt til, hvad han da forresten overhovedet har haft Tilbøjelighed til, at gjengive et Ord med to Synonymer, selv om de ikke altid just udfylde hinanden, især naar de med deres Rimstave giver en vis Velklang ved at sættes sammen. Man se f. Ex. i en enkelt Psalmes (103) første 15 Vers: sot og sygdom, uret og uskjel, veje og bud, vilge og mening, true og høde, miskundhed og naade, frygte og fare, ræddes og frygte, jord og støv, græs og hø. Men sjelden har denne Bestræbelse dog kostet ham saa megen Udfylding som i Ps. 4, 7:

> Herre, optænd dit ansigts lys (og skin)
> over os (arme syndige menniske),
> (med hvilket) du gav mig (lyst og) glæde
> (til at elske dig af alt) [i] mit hjerte,

hvor de fem Parentheser høre dertil. Iøvrigt findes ogsaa Exempler paa, at han har forkortet Udtrykket, og navnlig sammentrukket hvad han ansaa for Gjentagelser f. Ex. 43, 1. 3; 44, 14; 108, 1; 124, 5; 141, 1, og i det hele er hans Stil i intet af hans Skrifter mindre bred end i dette.

Psalmernes Overskrifter har han beholdt efter Vulgata, men han har efter H (og L) optaget deres Inddeling som den er i den hebraiske Grundtext, hvorimod Vulgata som bekjendt følger Septuagint. Dog mærker man, at denne Inddeling er ham uvant, derpaa, at han i sine samtidige Smaaskrifter snart citerer efter gammel og snart efter ny Regning. Luthers Fortale har han benyttet, og som ovenfor bemærket, den yngre, som kom først 1528. Han har behandlet den temmelig frit, omsat, forkortet og forøget den, og fra S. 7[24] tilføjet en Slutning. At han dog ogsaa, idetmindste til første Del af denne, har haft en eller anden skriftlig Kilde, synes at fremgaa af hans Oversættelse af Amos 6, 1 (S. 8[31]) „paa Sencrons bjerg", der maa være en Forvanskning af Samarias græske Navn, for: Semerons bjerg (Septuagint, 1 Kong. 16, 24). — Angivelsen af Melodierne i de korte Indholds-Anmærkninger over hver Psalme („hun lyder som"), maa have Hensyn til Psalmernes Brug ved Gudstjenesten, men Udgiveren har ikke set sig istand til nærmere at oplyse den. Endnu efter Reformationen blev Davids Psalmer i ubunden Stil sungen i Kirkerne, som man da ogsaa af Fr. Wormordsens Fortale ser, at han tænkte sig sin Oversættelse som en aandelig Visebog der kunde fortrænge de verdslige Viser; og Chr. P.s er ialfald ligesaa regelbunden „med Vers og Rim" som de fleste af Tidens Kirkepsalmer.

Chr. Pedersens Oversættelse af Davids Psalmer er her gjengivet efter Udgaven 1531, som uden Tvivl ogsaa er den eneste fra Forfatterens egen Haand. Rigtignok nævner Langebek (i Bibsk. Selsk. hist. Almanak 1764) en Udgave i Andorp fra 1529; men skjønt der ingen Tvivl kan være om, at han maa have haft en Grund hertil, findes der dog ellers intet Spor til en saadan Udgave. Man kan ogsaa se paa Langebeks Angivelse, at han har ikke selv set Bogen, thi medens han anfører den saakaldte anden Udgaves Titel bogstavret, angiver han den førstes frit med sin egen Retskrivning: „Davids Psaltere, udsat paa Danst aff Christiern Pedersen Canik i Lund" osv.; saaledes som den omtrent maatte have hebbet, hvis den havde været til. Desuden er der adskilligt, der taler imod en saadan tidligere Udgave. Chr. Ped. lover nemlig i Fortalen til Ny Testamente, at han ogsaa, om han faar Lykke dertil, vil oversætte det Gamle, og dette Løfte gjentager han i anden Udgave (1531) af N. T., men dersom han dengang allerede før to Aar siden havde udgivet Davids Psalmer, var det dog rimeligt, han havde omtalt denne gode Begyndelse dertil. Fremdeles ymter han hverken i Fortalen eller Efterskriften til Psalteren, i den Udgave vi kjender (1531), et Ord om nogen tidligere Udgave, saaledes som han gjør i anden Udgave af det Ny Testamente om dennes Forgænger. Dernæst ligner det ham ikke, at han skulde have optrykt Psalteren, uden at rette eller forandre noget deri, og ligesaa lidt at han skulde have rettet og ikke omtalt det, især da hans egen tidligere Udgave ellers let — ligesom Tilfældet blev med Wormordsens — kunde blive regnet blandt „de Psaltere som før vaare udsette, paa Flensborger-Danst, uden Hoved eller Hale". Endelig siges der udtrykkelig i det langt senere Optryk af Chr. Pedersens Davids Psalter, som Boghandler M. Wingaard besørgede (1586), at den „blev først prentet i Andorp Aar efter Guds Byrd 1531". Alle disse Grunde tale imod, at den af Langebek nævnte Udgave fra 1529 har existeret, og man maa næsten formode, at her paa en eller anden Maade maa finde en Forvexling Sted med de tvende Udgaver af det Ny Testamente.

Den eneste Udgave vi kjende af Psalteren fra Chr. P.s Haand, den fra 1531, er en lille Oktav (med 24 Linier paa en fuld Side) paa 19 Ark, trykt med samme Skrift som Ny Testamentes (anden) Udgave fra det samme Aar. Ligesom i denne er Titelbladet indfattet i den udskaarne Ramme med Unions-Vaabnene, som er omtalt III S. 537, men Bagsiden af Bladet er prydet med et Billede, i hvis Baggrund man ser den hellige Stad, i Forgrunden knæler Kong David og leger paa Harpe for Herren, som aabenbarer sig i Skyen. Med det omtalte Unionsmærke er

maaske nok nærmest antydet de Planer til at samle Trillingkronen, som Chr. P.s Herre stod i Begreb med at sætte iværk, og med det samme at disse Bøger, som nu indførtes, udgik med hans kongelige Bemyndigelse. Men at de nordiske Rigers Vaaben stod paa Titelbladet, saavelsom at Forfatteren, strax i Begyndelsen af Fortalen til Ny Test., i anden Udgave indskød Tiltalen til alle tre Folkeslag, og at han ogsaa ellers i sine Smaaskrifter tiltaler dem under Et, tyder sagtens tillige paa at han ventede at finde Læsere, som han tidligere havde fundet, saavel i Sverige og Norge som i Danmark. Det lader sig historisk godtgjøre at saavel Postillen som Tidebogen blev læst i alle tre Riger; og det er vel egenlig overflødigt at føre Beviset om en Bog som Davids Psalmer, paa en Tid som Reformationens, med sin stigende Hunger efter boglig Føde for det nye Liv der var vaagnet, og da især efter Oversættelser af den Hellige Skrift. Men vi har netop for denne Psalters Vedkommende et Bevis i et Pergaments-Haandskrift som findes paa det kongelige Bibliothek i Stokholm, og er ligefrem en svensk Oversættelse eller om man hellere skal sige en Omskrivning paa Datidens Dansk-Svenske Skriftsprog, med Ændringer efter Wormordsens Oversættelse og Tillæg af P. Eliæ: Athanasius om Psalterens Kraft. Baade med Hensyn til sin Oprindelse og som et slaaende Bevis for, hvornær det var ved, at Unionen havde frembragt et fælles Skriftsprog for alle tre Folk, er det et mærkeligt Skrift, som Literaturens Venner maa haabe vil engang ved at udgives blive mere almindelig bekjendt.

Herhjemme er jo sagtens en saa vellykket Oversættelse af Luthers „lille Bibel„ bleven modtaget med Glæde; flere Psalmer (70. 95. 140) bleve optagne i den (Tausſenske) Psalmebog til Kirkebrug, som var H. Thomisſens vigtigste Forløber, og selv efterat Bibelen 1550 var udkommen, sank Chr. Pedersens Davids Psalter ikke i Glemsel, men oplevede endnu en Menneskealder senere et nyt Oplag. Sammenligningen mellem de to Oversættelser, Chr. Pedersens og Bibelens 1550, er vel i visse Henseender ikke uden Interesse, men da den sidstnævnte med stor Troskab holder sig til Luther, bliver den i een Henseende kun en Gjentagelse af Undersøgelsen om Chr. Pedersens Benyttelse af Luther, medens den i en anden Henseende — og det des tydeligere jo større Part i Bibeloversættelsen der tør tilskrives Chr. P. — vidner om, at det var ikke til Gavn for Arbejdet, at Oversætteren ved et Kongebud var bundet til strængt at følge et bestemt Forbillede. Thi det er uomtvisteligt, at den ældre Oversættelse i Sprogets Velklang og Kraft bærer Prisen for den yngre, som det da ogsaa maa have været Grunden til at hin

ved Siden af denne, som var kirkelig autoriseret, vedblev at finde Læsere og Velyndere, saa at en kjøbenhavnsk Bogtrykker endog, som ovenfor berørt, i Aarhundredets Slutning endnu kunde finde sin Regning ved at oplægge den paany. Det var navnlig, som vi lære af Tilegnelsen, Hr. Gregers Ulfstand til Torp og Estrup, der tidt og ofte havde begjeret at Mads Wingaard skulde prente Chr. P.s Psalter paany, ligesom han ogsaa gav Penge dertil. Hans Enke, Fru Karine, Erik Banners Datter, til hvem Bogen er dediceret, var ikke mindre nidkjær for at dette kunde ske, og endelig slap den da ogsaa ud af Pressen. Thi at den har været der længe nok, fremgaar af at Titelblad og Fortale bærer Aarstallet 1582, Efterskriften derimod 1586. Hvad der kan have forsinket Arbejdet, veed vi ikke, hvis det ikke var den Frygt Udgiveren ytrer for, at „Zoili og onde Munde" vilde udlægge ham det til det værste; maaske som et Indgreb i den autoriserede Oversættelses Rettigheder? Denne Udgave er i det hele et Optryk med nyere Skrivemaade og enkelte dels Forandringer og dels Fejltagelser, hvoraf de mærkeligste ere angivne foran S. 571 ff. under Mærket B.

A. Smaaskrifterne.

Da Christian den Anden i Nederlandene rustede sig for at vende hjem og gjenerobre sine Fædres Kroner, rustede hans tro Tjener sig ligeledes paa sin Vis. Han havde ingen Konge-Krone at gjenvinde, og var ikke vant til at føre Sværdet; men dog havde han et Klenodie at kæmpe for, og et dygtigt Vaaben i hans Haand var hans danske Pen i Aandens Tjeneste. Evangeliet, hvis Lys nu ret var gaaet op for ham, havde vundet hans Hjerte, og med den Kjærlighed til sit Folk og Fædreland, som han tidlig havde lagt for Dagen, maatte det være hans kjæreste Tanke, at gjøre sit for at udbrede dette Lys blandt sine Landsmænd. Derfor arbejdede han med sin vanlige Flid i de sidste Aar, medens han boede i Lyra eller Antverpen, og da Kongen var rejsefærdig, stod han forsynet med en hel Ladning Skrifter, som alle ved deres Vidnesbyrd skulde understøtte Evangeliets Sag hos Danske Læsere. At han havde udført disse Arbejder efter Kongens Opfordring, kan vi allerede slutte deraf, at det maa vel anses for en Umulighed, at den landflygtige Ex-Kannik skulde kunne haft Midler til paa engang at bekoste Oplag af 9 forskjellige Skrifter. Om den ny Udgave af Ny Testamente er talt i det foregaaende Bind, om Oversættelsen af Davids

Psalmer i dette. Men foruden disse større Bøger, var Chr. Pedersen forsynet til Hjemrejsen med ikke færre end 7 forskjellige Smaaskrifter, for hvilke her skal gjøres noget nærmere Rede.

Med Hensyn til deres Ydre kan det bemærkes under Et, at de alle ere smaa Oktaver, med 23 til 24 Linier paa en fuld Side. De fem af dem (Nr. 1. 2. 5. 6. 7.) er prydet med et til Texten svarende Billede paa Titelbladet, saaledes som angivet er i nærværende Udgave; de to øvrige (Nr. 3. 4.) har derimod Titelen indfattet i den udskaarne Ramme med Unions-Mærket, som Ny Test. og Davids Psalter. Endvidere skiller de sig derved, at fire af dem (Nr. 1. 2. 6. 7.) har Efterskriften, som angiver Oversætter, Aar og Sted, trykt med fed Skrift, de tre (3. 4. 5.) derimod med den sædvanlige hvormed Texten er trykt, og som i dem alle er den samme som er brugt til det Ny Test. og Davids Psalter. Det største af disse Skrifter er (Nr. 3) Ret Vej til Himmerig, som udgjør 15½ Ark, mindst er (Nr. 2. og 6.) Bøgerne Om at betænke Herrens Pine, og om Ægteskab, der hver kun er 2 Ark. Resten ligger derimellem.

---

1. Om vaar Herris død oc pine osv. er en lille bibelsk Billedbog. Billedet staar paa første Side af hvert Blad, og ligeoverfor, paa forrige Blads Bagside, den tilsvarende Text. Man havde tidlig i Middelalderen, men især da Bogtrykkerkunsten opkom, saadanne Billedbøger, dels bibelske, de saakaldte Lægmands-Bibler (eller biblia pauperum), dels Legendebøgerne og Passionalerne udstyrede med Billeder. Luther forstod at skatte denne Maade at undervise „den menige Almue" paa, og han føjede derfor til sin „Bethbuchlein" et saakaldet Passional, der da ikke som de gamle (f. Ex. das deutsche Passional) indeholdt Helgen-Legender eller en legendarisk Udpyntning af Libelfes-Historien, men Bibelsprog, af Mosebøger og navnlig af Evangelierne, med tilsvarende Billeder. Det maa ikke forverles med det polemiske „Paßional Christi und des Antichrists mit Luthers Nachrede" (og Lucas Cranach den Ældres Billeder) fra 1521, der stiller Christi Formaninger til sine Disciple ligeoverfor Antichristens, ɔ: Pavens, Anmasselser, og er optaget i XIV Bind (S. 210) af Walchs Udgave. Da det her omtalte Passional kun indeholder Billeder med Bibelsprog, og en kort Fortale, er kun denne sidste der optaget (sm. Bd. S. 401). I den rige Samling af Luthers Skrifter i originale Udgaver som det store kongl. Bibliothek ejer, findes hans Bedebog i Udgaver fra 1522 og 1539, foruden en plattysk Oversættelse fra 1523, og senere Oplag fra 1549 og 1560. Passionalet findes først i den fra 1539, men, efter Panzer, skal det dog

findes alt i en Udgave af 1530*), og siden det idetmindste 1531 var naaet til Antverpen, kan det heller ikke godt være kommet senere. Luthers Passional begynder med et kort Forord, hvori han opmuntrer til Brugen af bibelske Billeder, til at pynte Hus og Herberg med dem, og blæser ad Billedstormerne som ikke skal være vore Læremestre. Dernæst indeholder Bogen 49 Smaabilleder, 11 af Gamle og 38 af det Ny Testament, med tilsvarende Sprog af den hellige Skrift.

En saadan Bog fik Chr. P. ogsaa Lyst til at skaffe sine Landsmænd, men hvad enten han nu var bunden til den Billedrække han havde ved Haanden, hvad der dog er mindre rimeligt i en By som Antverpen, eller han, som det af flere Grunde synes, har foretrukket at give Bogen en anden Stikkelse; nok er det, han nøjedes ikke med at „udsætte" Luthers Bog med danske Bibelsprog istedenfor de tyske, men „rettede" den i adskilligt mere. Luthers Fortale benyttede han, men den naar kun omtrent til S. 162[v], og istedenfor Luthers korte Afvisning: „Ob aber die Bildenstürmer werden verdammen und verachten, da ligt mir nichts an", udviklede han nøjere den store Forskjel mellem at dyrke Billeder paa afgudisk Vis, og at benytte dem „ulærde Lægfolk til Nytte og Gavn", og gaar saa over til at indskærpe den frugtbare Betragtning af Vor Herres Død og Pine. Dette sidste Tillæg er karakteristisk, thi det viser, hvad Bogen nærmere godtgjør, at Chr. Ped. ikke løsrev sig fra den gamle Opfattelse af et „Passional", som væsenlig en Fremstilling af Lidelseshistorien. Medens Luther har beholdt Navnet, har han egenlig givet en fortløbende Bibelhistorie i Billeder, fra Skabelsen til Apostlernes Gjerninger. Vistnok er Chr. Pedersens Valg stærkt paavirket af Luthers, men Tanken, som ledede ham, har aabenbart tildels været en anden. Han udelader „Verdens Skabelse" og „Menneskets Skabelse"; thi paa den Historie han vilde fortælle, er „Syndefaldet" Begyndelsen, og de Faldnes „Uddrivelse af Paradiset". Han gaar forbi „Syndfloden", „Sodomæ Ødelæggelse", „Paaskelammet", „Overgangen over det røde Hav", „Manna-Regnen" og „Kobberslangen", kort sagt hele den gamle Pagt, og iler til den nye, til Englens Hilsen, hvor „Ave" skal gjøre godt, hvad Eva har forbrudt. Nu følger han Luther gjennem Herrens Barndomshistorie, men ordner den noget anderledes (Luther har „Fremstillelsen i Templet" efter „Barnemordet i Bethlehem"), og vil ikke give Slip paa Billedet der forestiller den hellige Familie paa „Flugten til Ægypten". „Johannes Prædiken" og „Vor Herres Daab" udelader han saavel som „Brylluppet i Kana" og

*) G. W. Panzer, Geschichte der deutsch. Bibelübers. D. M. Luther. 1783. S. 32

„Johannes Halshugning"; men indskyder i deres Sted „Samaritaner-Kvinden ved Brønden", „Opvækkelsen af Marthas og Marias Broder Lazarus" og „den bodfærdige Synderinde som salver Herrens Fødder", ligesom, efter „Indtoget", „den Værkbrudne" (først i andet Oplag ombyttet med „Tempelrensningen"); og endelig i den egenlige Lidelses-historie har han indskudt 8 nye Billeder og Texter, for efter de gamle Passionalers Vis ret i det Enkelte at fremstille Herrens forsmædelige Pine og hans Moders Sorg (S. 183). Ligesaa lidt som han har Johannes Prædiken ligesaa lidt har han et andet Billede der forestiller „Disciplenes første Udsendelse" eller det sidste hos Luther, hvor Apostlene ses vandre ud til alle Verdens Hjørner.

Men ligesom han ikke i Valget af Billederne har fulgt Luther, saaledes heller ikke i Texten; han har især i Lidelseshistorien, skjønt ogsaa andensteds, taget andre Bibelsprog, og at han idetmindste benytter Vulgata, ser man af det allerførste Stykke, hvor han rigtignok ikke har Hjemmel for sin Forverling af „Livsens" og Kundskabens Træ, men vel for sin Oversættelse: „I blive som Guder" (eritis sicut dii). Skjønt Chr. P. i Regelen citerer og virkelig anfører Bibelsprog, ser man jo let, det var ham ikke saa strængt magtpaaliggende at tale med Skriftens Ord, eller at begrændse sin Fremstilling med dem. Dette gjelder ikke blot om Nedfarten til Helvede (S. 182), hvor han dogmatiserer efter Kirkens senere Forklaring, men navnlig Steder som 179²⁰, 180, 181, 183 jf. 177²⁰, hvor han ikke forsmaar at benytte den nærmere Udmaling, med hvilken Legenden saa gjerne vilde smykke Evangelisternes jævne Fortælling. — Endelig er alle Bønnerne Chr. P.s eget Tillæg, saavelsom de tre Davidspsalmer. Dog havde han hvad de sidste angaar ogsaa et Forbillede i Luthers Bedebog, der i nogle af de tidligere Udgaver indeholder et lille Udvalg af Psalteren, og deriblandt Bods-psalmen, den 51de.

Af Chr. Pedersens Passional findes der to Oplag, hvorom mere siden; men først ville vi lægge Mærke til to Efterfølgere han som dansk Bearbejder af Luthers Passional fik i det 16de Aarhundrede. Det er begge To bekjendte Navne, Rasmus Hansen Reravn og Anders Sørensen Vedel. Den Første udgav 1573: „Passional. Vor Herris Ihesu Christi Pinis oc Døds Historie, met skøne oc deylige Figurer, oc Christelige Bøner, huer Christen saare nyttelige at læse. Vdsæt paa Danske". Først kommer Dr. M. Luthers Fortale, noget forøget, dernæst en Tilegnelse til Sten Rosensparres Datter Beritte, og endelig 51 Billeder med bibelske „Sentenser" som han har „vdskreven af vor Danske Bibel, de samme som Dr. Luther har sat hos Passionalens Figurer";

til disse har han selv „sammensanket og forbansket disse smaa Bønner som du hos finder". Til Slutning har han tilføjet „en Bøn for unge Børn" og den 51de Davids-Psalme. Chr. Pedersen nævner han ikke, og de tilføjede Bønner ere ogsaa helt forskjellige fra hans. Derimod er de for en stor Del hentede fra det Passional som danner en Del af P.[hilip] K.[egels]: „Eine schöne klein bedeboek", trykt i Lybæk 1569, der ganske svarer til Luthers, men er forøget med et Par Billeder og Bønnerne. Denne Bog synes at have været Neravs nærmeste Forbillede, og der er ikke bestemte Spor til at han har benyttet Chr. P.s; det skulde da være i det Tillæg Luthers Fortale har faaet, og 51de Psalme.

Da A. S. Vedel blev opfordret til at besørge en ny Udgave af Passionalet, fandtes han villig dertil, og 1592 udkom fra Trykkeriet paa Liliebjerget: „Historien om Jesu Christi, vor Frelseris Pine oc Død. Met Gudelige Bøner, skiøne Figurer, oc merckelige Sententzer, baade aff det gamle oc ny Testamente. Forbedret met nogle ny Figurer, aff Mosis Bøger oc Christi Fødsels Historie", tilegnet Tyge Brahes Moder, Beate Bilde. I Fororbet omtaler han Luthers Bog, som den der „har givet Exemplet", og siger at den „paa det siste" ogsaa er kommen paa vort danske Sprog, hvorpaa den blev modtaget med saa stort Bifald, at „Mange idelig har brugt den saa godt som for en daglig Haandbog". Men da Figurerne nu paany ere forbedrede, har han paataget sig at besørge Texten, og har da „meddelt nogle gudelige Bønner", samt til hvert Billede tillige føjet Sprog af det gamle Testament. Er det ældre Passional, han her omtaler, Chr. P.s, da maa det ikke tages for strængt, naar han siger, det „paa det siste" kom paa Dansk, thi det kom da for næsten to Menneskealdre siden, og Aaret efter Luthers; og er det Neravs, da bestaar Forbedringen af Figurerne ikke i, at de er blevne bedre, thi det er ganske de samme Træsnit der er benyttet i begge Bøger, men Forskjellen er kun, at i Vedels er der kommen to nye til, Isaks Ofring og Lazari Opvækkelse.

At ogsaa Chr. P.s Udgave er bleven modtaget med det Bifald, Vedel siger det danske Passional nød, har vi al Grund til at slutte deraf, at der, som det synes endog i samme Aar, er kommet to Oplag af Bogen, og endda er ikke et eneste Exemplar af dem helt naaet til os. Man har hidtil ikke lagt Mærke til disse to forskjellige Oplag, men naar Langebek (D. S. Alman. 1764), og Worm efter ham, blandt Chr. Pedersens Skrifter opfører: „JEsu Leffnets oc Døds Historie, med Figurer, udsat aff M. Chr. P.", da er denne Titel baade for Øje og Øre hjemmegjort, og Bogen han har laant dette Navn, er ikke andet end et Brudstykke af Passionalet eller „Om vor Herres Død og Pine,

og om billede", tildels i andet Oplag. Sagen hænger upaatvivlelig saaledes sammen: det eneste (tilsyneladende) komplette Exemplar af Chr. P.s Passional der nu findes, er det Hjelmstjernske paa det store kongelige Bibliothek. Derimod er der i Karen Brahes Bogsamling et Exemplar, hvoraf første Ark mangler og det har allerede manglet, da L. Lind (1725) skrev sin Fortegnelse over dette Bibliothek. Med en ældre Haand staar skrevet foran i Bogen: „Paßional-Bogen rettet ved Christen Pedersen Cannike udi Lund Andorf 1531", men Lind har selv gjort en anden Titel og kalder (S. 60) Bogen: „Betænkninger over Christi Levnets Historie". Denne har da vistnok Langebek, der vel selv har set Exemplaret, rettet paa, som ovenfor anført. Hvad der har bidraget til Misvisningen er, at begge Bøgerne — Hjelmstjernes og K. Brahes — har forskjellig Efterskrift, i det den første kaldes: „rettet af Chr. P.", den anden derimod: „udsat paa Danst af Chr. P." Men iøvrigt er det tydeligt nok samme Bog, med samme Billeder og samme Text. Forskjellen, som viser at der maa have existeret to Oplag, bestaar, næst denne Efterskrift, fornemmelig deri, at i andet Oplag ere Bønnerne paa de fleste Steder bleven mer eller mindre øgede, alt som Pladsen tillod det, saaledes som foran i Anmærkningerne (S. 572) er bemærket, hvor første Oplag betegnes med A., andet med B.; dernæst begynder Bønnerne i A. med en ✿ foran ●, hvorimod B. har et større *O*, og ingen ✿; endvidere er første Blad af A. mærket a, b, c osv., i B. derimod a i, b i, c i osv.; og endelig er der i B. vendt op ned paa de Rammer der omfatte Billederne. Da dertil kommer, at de til et og samme Billede (c vi) har forskjellig Text (se S. 572), saa er Oplagene lette nok at skille ad, men der er dog endnu en Knude som maa løses. Hverken det kjøbenhavnske eller det odensesfe Exemplar har nemlig noget af Oplagene ublandet; i det førstnævnte er Arkene a, c, d, g af første, men Arkene b, e, f af andet Oplag; det sidste, som mangler Ark a, har de øvrige Ark af andet Oplag, undtagen Ark f, som er af første. Enten maa Oplagene, skulde man tro, have været trykt samtidig, hvad der ikke er rimeligt, da Forskjellen dog er saa stor; eller der har været en Restbeholdning af første da andet blev trykt, som da ved Indbindingen er bleven blandet dermed; eller de to Bogsamlere, hvis Exemplarer vi har, begge har maattet samle dem af hvad Rester de kunde faa, uanset til hvad Oplag de hørte. Følgen er imidlertid den, at vil man samle første Oplag, kan man faa Arkene a, c, d og g i Kjøbenhavn og laane f i Odense, men b og e kommer til at mangle, de findes ikke længer af første Oplag; vil man derimod have andet Oplag, kan Odense

Exemplaret ode Arkene b, c, d, e og g, og af det kjøbenhavnske kun f faas; a findes ingenstede af andet Oplag. Da dette desuagtet dog er det fuldstændigste, og dertil et nyt og forøget, er det fulgt her, saaledes at Ark a af Nød er taget fra første Oplag.

En Mærkelighed er det forresten, om begge Oplag skulde være trykte i Antverpen i samme Aar (1531), thi Forfatteren kunde dog vel først se sig foranlediget til at besørge det nye Oplag, naar der var Udsigt til at det gamle snart blev udsolgt, men da det efter Alting lader til at Chr. P. først forsynede sig med alle disse Smaaskrifter, da han stod i Begreb med at reise hjem, er det ikke let at se, hvor han kunde have afsat første Oplag, før han forlod Nederlandene. Det var jo tænkeligt, skjønt det er temmelig usandsynligt, at de er sendte i Forveien og at Afsætningen har været saa rivende, at han ufortøvet maatte berede sig paa en frisk Forsyning; men iøvrigt kan man lægge Mærke til at, medens det ellers i Efterskriften paa alle hans Antverpenske Bøger hedder: denne Bog „er prentet i Anborp", staar der i andet Oplag af Passionalet „Och hwn vor prentet i Anborp". Da han upaatvivlelig harført sit Trykkeri med sig hjem, var det maaske muligt, at han herhjemme har gjort sit nye Oplag, førend han i Efteraaret 1532 fik Bogtrykker-Privilegium, og at han derfor indskrænker sig til at berette hvor Bogen (første Gang) vor ɔ: blev prentet. Fra en anden Side er denne Ændring ellers paafaldende, thi skjønt han ved „rettet" neppe vil antyde nogen friere Behandling, men blot hvad han i Tidebogen kalder „corrigeret", saa synes den udtrykkelige Angivelse, som her tilføies andet Oplag, at den „er udsat paa Danskt" og altsaa af fremmed Oprindelse, i dette Tilfælde at skulle tjene Bogen til Anbefaling. Det var fra Udlandet, og da navnlig fra Tyskland, man i de Aar med Rette ventede hvad der var sundt i Læren.

---

2. Blandt de Tillæg Luther efterhaanden gav sin Bedebog var ogsaa en „Sermon von der Betrachtung den heiligen Leiden Christi", som skal være holdt Langfredag 1521, og efter Panzers Angivelse første Gang tilføiet Bedebogen i en Udgave 1523. Den findes paa Kg.s Bibliothek særskilt trykt, uden Aar og Sted (vistnok et Brudstykke af Bedebogen), endvidere i alle Udgaverne af Bedebogen efter 1539, og blev siden optagen i Kirkepostillen over Evangelierne, paa Palmesøndag*). Det er denne Prædiken Chr. Pedersen oversatte, og kaldte den „Huorledis huert mennisske skal betencke vor Herris død oc

*) M. Luthers sämtliche Werke, 11 Bd. S. 144. Her som senere citeret den ny Erlanger-Udgave af Plochmann og Irmischer.

pine osv., men da havde den allerede fem Aar været danske Læsere bekjendt, thi under Navn af „en kort lærdom og prædiken, hvore vi skulle retteligen og frugtsommelige beløbe Jesu Christi død oc pine, skift udi femten parter“ var den alt fulgt med, som en Del af den Luthers Bedebog, Poul Eliæ havde oversat og udgav 1526*).

Her mødes saaledes de to fremragende Forfattere fra vor Reformationstid. Det skulde kunne lønne sig, saavidt Kilderne strække, at anstille en udtømmende Sammenligning mellem disse to jævnaldrende, begavede, men i mange Maader højst forskjellige Klosterlærde, som vare modnede og uddannede under de gamle Forhold, og begge spillede en Rolle i de borgerlige og kirkelige Brydningsaar, der dannede Overgangen fra Middelalderen til den nye Tid. Her er ikke Stedet dertil, men selv dette lille Skrift paa nogle faa Blade, som de begge fremlagde for deres Landsmænd, frembyder flere karakteristiske Træk, som jeg ikke kan undlade at berøre. P. Eliesen holder sig i Reglen nær til sin Originals Ord, saa nær, at naar han ikke tør følge længer med eller ikke nænner at lade Pilen ramme der, hvor Reformatoren just sigter, har han ondt ved at dreje af, forbi hans afværgende lille Tilsætning stikker af som en gammel Lap paa en ny Kjortel. Naar Luther dadler Lærerne (3die Part) for deres døde Betragtning af den hellige Messe som et opus operatum, underskyder P. El. pludselig „simple Folk mener“, for ej at blotte „Lærefædrene“, som Talen dog hidtil har været om. I 9de Part faar han anbragt „eller i Skærsilds Pine“ ved Siden af Døds-Tid; i 15de, hvor Talen falder noget haant om „alle de Messer, der nogen Tid siges“, skynder han sig at føje til: „ikke forbi at Messen er ond .. Messen er i Sandhed god, naar hun retteligen høres“. Et ikke uheldigt Indskud findes sidst i 12te Part, til Forsvar for gode Gjerninger, hvor han omskriver Slutningsverset af den Psalme over de 10 Bud, som han indsætter S. 19 og som han selv formodenlig er Forfatter til**). Naar det gjelder om at anføre den hellige Bernhards Ytringer, da er P. Eliesen rede, og citerer udførligere end hans Original; men naar Ordet skal findes for at udtrykke en christelig Sjæletilstand, da svigter det ham stundum, dog nok ikke saameget forbi han bevidst negter den evangeliske Lærdom, som forbi han selv ikke har erfaret det Livs Virksomhed han

*) P. Eliesens Danske Skrifter ved C. E. Secher S. 42, jf. Dr. C. T. Engelstoft, Paulus Eliæ (Nyt hist. Tidsskr. 2. Bind) S. 94. Det er der en Fejltagelse, naar Forf. mener, at Skriftet ikke hidrører fra Luther.

**) Slutningsverset findes ikke der, men derimod i en haandskreven Samling, se Dansk Psalmedigtning I. XXIV.

skal beskrive. Det er f. Ex. udentvivl Grunden til at Luthers Formaning (i 12te Part) til Bodfærdige, „ikke at lade Synderne blive i Samvittigheden, for ej at fortvivle", hos P. El. er bleven til at „der skal vogtes med stor grandske, at der ingen synd bliver forglemt i vor samvittighed"; thi nøjagtig at opregne dem alle, det var jo den vanlige Skriftestols-Moral, men staar rigtignok stik i Modsætning til Udviklingen der strax følger.

Der er intet Tegn til at Chr. Pedersen har kjendt P. El.s Oversættelse, som vel var udkommen et Par Maaneders Tid før han sidst forlod sit Fædreland, og han havde da heller ikke meget at lære deraf, thi han er sin Forgænger langt overlegen i Magt til at føje Ord og til at føje Tanken efter fremmed Mønster. Dette laa ikke blot i en Naturgave, men deri at han, som man mærker, paa det christelige Livs Omraade vidste hvad Talen er om, saa at medens P. El. omtrent oversætter Luther, som man siger han oversatte Mester Reinhardt i Nikolaj Kirke, Sætning for Sætning, da er det med Chr. P. som om han nylig var kommen hjem fra Wittenberg, og nu gjorde sig Umage for at hans kjære Landsmænd ogsaa maatte kunne fatte og forstaa, hvad Luther vel først havde sagt ham, men hvad han iøvrigt selv i Livet havde fornummet Sandheden og Kraften i. Med andre Ord, de to Mænd, vi her stille sammen, vare, idetmindste til en Tid, begge stemte for en Reformation, men medens Nidkjærheden hos Chr. P. havde fæstet Rod i Hjertet, og derfra gjennemtrængte hans Tanke som hans Skrift, havde den hos P. El. taget Sæde i Hjernen, og deroppe kølnes den lettere.

Chr. Pedersen følger ikke Originalen saa nøje som P. El., hvad Bogstaven angaar. Han gjør baade flere og større Tilsætninger, men de sker ikke for at lægge Fingrene imellem, naar Luther slaar til det Gamle; snarere skærper han Ytringerne (195. 201³²), og gjentager især Advarselen om den fordærvelige Tillid til egne gode Gjerninger (198⁵ 199⁶⁻¹⁷), undertiden tilføjer han flere Skriftsteder (196³ 197²⁷), og giver i det hele længere Udvikling af Luthers stundum noget kortfattede Sætninger.

Dette lille Skrift af Chr. P. er bleven en ligesaa stor Sjeldenhed som hans Passional. Ligesaalidt som dette nævnes det af vore ældre Literærhistorikere, men først af Langebek (D. S. Alm. 1764), og kjendes nu kun i eet fuldstændigt Exemplar, nemlig det i Karen Brahes Bogsamling i Odense, indbundet sammen med det nys omtalte defekte Exemplar af Passionalet. Et andet Exemplar findes i Hjelmstjernes, men det er beskadiget.

3. „Iblandt mange andre skadelige Bøger, med hvilke christne Mennesker have været før bedragne i mange Aar og ilde underviste, ere de Bøger ikke de mindste, som kaldtes **hortulus animæ** og **paradisus animæ**", skriver Chr. P. efter Luther (S. 213). Klagen rettes imod Tidens almindeligste Opbyggelsesbøger, som fandtes dels paa Latin, og tildels ogsaa oversatte paa Folkesprogene. Hvad de to nævnte Bøger angaar, da findes den sidste ikke paa Bibliothekerne her, og jeg har ikke fundet den omtalt nogensteds ellers, med mindre det skulde være den samme som Hain *) kalder **paradisus conscientiæ** (trykt i Cöln 1475), eller den Riederer **) beskriver under Navn af **salus animæ**, en tydsk Bønnebog, trykt i Nyrnberg 1503, og som Chr. P. maaske har tænkt paa S. 214[27] ved „Sjæle-Trøst". Da man imidlertid ogsaa af denne Beskrivelse ser, at deres Indhold er væsenlig den samme, kan vi holde os til den bedst bekjendte og mest udbredte, og derfra slutte til Resten. Af **hortulus animæ** kjendes 11 forskjellige Oplag i Aarene 1498-1520, foruden en tydsk Oversættelse (Strasborg 1503), og det store kongelige Bibliothek ejer endda et Exemplar af et tolvte, trykt i Strasborg 1497, som ikke synes at være bekjendt. Denne Bogs Indhold er, næst et Kalendar, Vor Frue Tider, Vor Herres Pines Tider, Syvpsalmerne og Litaniet, Aften- og Morgenbønner, en stor Samling af Bønner til den hellige Jomfru, til Engle, Apostlene og alle Helgener, Bønner ved Skriftemaal og Messen og Udlæggelsen af samme, Beredelse til Døden. For en Del af Bønnerne loves der som sædvanlig Aflad, fra 6666 Dage indtil 80,000 Aar osv.

De Korn Godt der kunde være gjemt i disse Bøger, var saa skjult af Avner og mænget med Klinte, at saasnart Luther fik Øjet op for det Falske og Fordærvelige deri, blev han betænkt paa at erstatte dem med sundere Føde. Han udgav derfor 1520 et lille Skrift der kan betragtes som den første Forløber for hans Katekismer, nemlig: „kurze Form der zehen Gebote, des Glaubens und des Vater Unsers", som vel for en stor Del i den Skikkelse just ikke var udformede Bønner, men dog i alle Maader indeholdt den frugtbarste Anvisning til saadanne. Da denne Bog i Løbet af et Par Aar havde oplevet en Mængde Oplag, udkom den fra 1522 af i en forøget Skikkelse under Navn af „Bethbuchlein", det er den Bedebog som vi ovenfor allerede oftere har omtalt, og som Aar for Aar stadig blev ved at udkomme, flere Gange forøget med nye

*) L. Hain, Repertorium bibliographicum II.

**) J. B. Riederer, Nachrichten zur Kirchen- Gelehrten- und Bücher-Geschichte II S. 157.

Tillæg, saa at Udgaven 1539 tilsidst indeholdt omtrent en Snes forskjellige Smaastykker, med Bønner og Betragtninger, af hvilke vi ved de to foregaaende af Chr. Pedersens Smaaskrifter allerede har lært at kjende de to.

Den Tjeneste Luther dermed havde ydet sine Landsmænd følte Chr. P. sig nu ogsaa kaldet til at yde sine, og han maatte vel føle sig dobbelt opfordret dertil, for han skar ikke Rem af anden Mands Hud, naar han haardt revsede de gamle Bønnebøger. Han vidste bedst selv hvad Skade „saadant Skarn" med Digt og Fabel som „Sjælens Urtegaard" kunde afstedkomme, thi da vi beskrev denne Bogs Indhold, beskrev vi med det samme omtrent de to Bøger, han selv 17 Aar tilbage havde udgivet (Tidebogen og Om Messen). Derfor griber han ogsaa her Lejligheden til offenlig at aflægge sit Skriftemaal (S. 214), og langt omstændeligere end Luther beskriver han disse Bøger og Bønner og advarer imod dem. Han tænker saaledes vistnok ganske bestemt paa sin Tidebog, naar han af Helgener her blot nævner St. Rasmus og St. Kristoffer, thi det er netop de to som særlig nævnes i Tidebogen (II. S. 412); saavelsom naar han (IV. S. 306)*) taler om St. Gregorii, Pave Alexander og Sixti Bønner (jf. II 396. 432. 410. 406). Men idet han tilstaar sine forrige Vildfarelser, takker han Gud der hjalp ham ud af dem, og stræber nu „at lære og vænne christne Mennesker til at læse og bede den rette Bøn, som er Fader Vor paa deres egne Tungemaal". I det Øjemed oversatte han Luthers Bedebog, som alt i en kortere Skikkelse var oversat af P. Eliesen, men han indskrænkede sig ikke til denne alene. Han føjede dertil, navnlig i Udlæggelsen af Fader Vor, to andre Smaaskrifter af samme Forfatter, og endelig indskød han i Udlæggelsen af Troen en hel selvstændig Bog af Luthers Ven og trofaste Medarbejder Urbanus Rhegius (født 1490, død 1541 som Superintendent i Lyneborg). Denne Mand, som var en flittig Skribent, havde 1523 udgivet en „Erklerung der zwelff articfel Christlichs glaubens, mit anzeigung der heiligen schrifft, darinn sy gegründt seynd, ein jeden gemeinen Christen zu rechten verstandt der schrifft sonder dienstlich". Dette Skrift oversatte Chr. Ped., og kilede det ind i Luthers Udlæggelse af Troen. Anderledes kan man ikke kalde det, thi han begynder paa Luthers Indledning S. 239, men midt i Udviklingen af Forskjellen mellem at tro om Gud og tro paa Gud, bryder han af, indsætter hele Rhegii Bog, og fortsætter saa Luthers Udvikling Side 295 af at tro om og tro paa.

*) Birgittes 15 O er sagtens et folkeligt Navn paa en Krands af 15 Bønner, der hidrørte fra den hellige Birgitte og have alle begyndt med O!

Dette kommer nu saameget mere hovedkulds, som Luther ikke blot andensteds, f.Ex. i Indledningen til sin store Katekismus, erklærer sig mod den ældre, dengang gængse Deling af Troen i 12 Parter (efter Apostlerne), men netop her i Indledningen Side 239 bereder sig og Læserne paa en Udvikling der er knyttet til de tre Artikler; men desuagtet, naar vi vende Bladet, føres vi ind i den Tolvdeling som Rhegius har fulgt.

Bogen er saaledes sammensat:

a, S. 213-239. Indledningen, Udlæggelsen af de ti Guds Bud, samt Indledningen til Troen, efter Luthers „Kurze Form d. z. G." o. s. v., optaget i Bedebogen (se Luthers Werke XXII 3-15 Lin. 10 f. n. „auf ihn zu bauen". Jf. P. Eliesens D. Skrft. S. 4-22 nederst „forlode off ther till").

b, S. 240-295. U. Rhegii Skrift om de 12 Troens Artikler.

c, S. 295-302. Fortsættelse af Luthers ovennævnte Skrift (jf. P. Eliesen S. 22-28).

d, S. 303-307. Et af Luthers første Skrifter, hans „Auslegung des Vater unsers für die einfältigen Layen 1518" (Luthers Werke XXI S. 156), hvoraf dog blot Indledningen her er benyttet.

e, S. 307-320. Slutningen af Luthers „Kurze Form", nemlig Fader Vor (gjenfindes hos P. Eliesen S. 29-41).

f, S. 321-325. Luthers „Kurzer Begriff und Ordnung aller vorgeschriebenen Bitten" der udkom 1520 som et Tillæg til den nysnævnte „Auslegung" (Luthers Werke XLV S. 203).

g, S. 326-332. Ave Mariæ findes i Luthers Bedebog, saavelsom et Udvalg af Psalmerne, hvoraf Chr. P. dog kun har beholdt een.

Disse forskjellige Skrifter har han nu oversat, frit som han plejede, og gjort flere Tilsætninger blandt andet to længere om Nøglemagten (S. 277 og S. 301-2), den ene hos Rhegius, den anden hos Luther.

Han lod denne Bog udgaa under Navn af „Den rette vey till Hiemmerigis Rige Han læris her i de thi Gudz bud ord, och i Credo, och Pater noster, J huilke hwert christet mennisfe finder alt det som staar i schrifften" osv. Bogen er undertiden kaldt, hvad den da ogsaa tildels er: en Katekismus-Forklaring, og som saadan er det udentvivl en Aflægger af dens Navn, naar en Katekismus, Bogtrykker J. J. Erythropilus udgav 1690, kaldes: „Himmel-Vey, det er Huorledis it Barn udi 24 Timer lære kan osv. .. 793 nøttige Spørßmaal". Dersom de to førstomtalte Smaaskrifter af Chr. Pedersen ikke nævnes af vore ældre Literatorer, har dette faaet Oprejsning og opføres af Lyschander (Westphalen III. 451) og efter ham af A. Bartholin som to Bøger, baade som **Copiosa Catechismi**

explicatio og som Tractatus de vera via salutis. Værre Skæbne har Bogen i nyere Tid fristet i Münters Reformationshistorie (II S. 206), hvor den ogsaa er Dobbeltgænger, men den første Del af dens Navn kløjfet op under Bogen om Ægteskab, som derved bliver den rette Vej til Himmerig, medens den anden „de ti Guds Bud Ord" osv. danner en Bog for sig, med Tilføjende: „altsaa en lille Forklaring". Exemplarer findes saavel i K. Brahes, som i Universitetets og det store kgl. Bibliothek, sidstnævnte Sted tre, hvoraf det ene dog er beskadiget.

---

4. Vi har ovenfor haft Lejlighed til at omtale flere Skrifter der kunne betragtes som Forløbere for Luthers Katekismer. Selv havde han udgivet nogle af dem, med Forklaring om Parter af den christelige Børnelærdom. Melanchton udgav 1524 en „Handbüchlein, wie man die kinder zu der geschrifft und lere halten soll"; Urban Rhegii „Erklärung der zwölf Artickel" er allerede nævnt; desuden skrev Præsten Bened. Gretzinger 1524 "Ein unüberwintlich beschirm büchlin von Haupt-Artickeln" som under 19 Artikler (fri Villie, Synden, Loven, Troen, Guds Naade, Præstedømmet, evangelisk Frihed, Helgener osv.) afhandler Børnelærdommen og hvad dermed staar i nærmere Forbindelse, og som der ligeledes kom flere Oplag af, paa højtydsk og plattydsk. Som et Tillæg med ydberligere Forklaring til de to sidstnævnte Skrifter udkom endvidere 1524 af en ubekjendt Forfatter: „Ein trostliche Disputation auf frag und antwort gestellet, den Glauben und die Lieb betreffent, und wie einer den andern Christlich unterweysen soll, gantz nützlich zu den Artickeln D. Urb. Regii und Gretzinger"; og det er dette Skrift Chr. Pedersen har oversat i hans Bog „Merckelige sporssmaall och swar Om Troen och kerlighed och huorledis en cristen skal ret lære och vnderwise den anden" osv.

Ganske kort iforvejen havde dette Skrift allerede fundet en dansk Oversætter i en Jyde, ved Navn Jens Pedersen. Fortalen til denne Oversættelse er skreven Nytaarsdag 1531, og ved Midfaste s. A. var Bogen færdig trykt af Hans Vingarthen af Stuckgarthen. Dr. Engelstoft har i sin Disputats „Reformantes et Catholici" omtalt denne Bog, hvorimod den synes ganske at være undgaaet vore ældre Literatorers Opmærksomhed, skjønt den — og rimeligvis det eneste levnede Exemplar af den — findes i Hjelmstjernes Samling. Grunden dertil har maaske været den, at den i Kataloget (Side 594[18]) har faaet Tilskrift „er samme Bog som forrige" (nemlig Chr. Pedersens), og derfor er den vel ej engang kommen ind i Katalogens Forfatterliste, saa lidt som senere nævnt i Worms eller Nyerups Lexikon. Det er nu ganske

vist „samme Bog som forrige", men Jens Pedersen er en anden Mand end Christ. Pedersen, og det er omtrent ogsaa det eneste man kan sige om ham. Han forekommer, saavidt vides, ikke ellers i Reformationshistorien, men han maa vel have været en af Sadolins eller Skjønnings Medarbejdere i Viborg, der vilde understøtte Bevægelsen ved at oversætte denne Wittenbergske Bog. Den bærer i Oversættelsen Navn af „En merckelig Disputats giort paa Tiltale och Gienswar Troen och Kierlighed anrørendis, udsatt aff tydsch och fordanskedt aff Jens Peerßøn". Han maa have oversat Bogen efter Udgaven 1524, det kan man se paa flere Smaating i Inddelingen af Paragrapherne, hvorimod Chr. P. har haft en senere Udgave for sig. I Bogtrykkerkunstens Historie har Skriftet den Mærkelighed, at det forøger Listen paa de Bøger H. Vingaard trykte i Viborg, før han 1532 drog til Kjøbenhavn; men hvorfor denne J. Pedersøns Oversættelse maaske især fortjener Opmærksomhed, det er fordi den er skreven i en saa stærkt udpræget jydsk Mundart. Der findes i den baade en stor Mængde Lydbetegnelser, Ord og Bøjninger, som utvivlsomt nok røber Forfatterens Tungemaal. Som et Par Prøver: „neer ieth sønbig menisch beklager sig" — „Gud rønser hiertern medt troen" — „Thaa er sodan frij gerninger hannum bude at giøre Gud til behowlighed" — „sodne forknystet hierte" — „thet waar hin wodelig faarlig tiider" — „wij er treyhande wetørines" (vi behøve tre Slags) — „ther er ien iennişte Gud" — ligwall — horsam — indtil disse (hidtil) — „spog eller gast, som man kalder gengong" — sandrøw, wantrow, trowendis, wnowlig — kleer (Klæder), leer (Lærere) — forstoor, indgoor, moo osv. Oversættelsen er ellers udført med Forstand baade paa Sagen og Sproget, og holder sig trolig til Originalen, men dens Forfatter har dog tilladt sig at udelade Stykket, om en Ægtemand maa forlade sin syge Hustru (se S. 416).

Chr. Pedersens Oversættelse er rigtignok mere flydende, og langt friere, især naar det kommer til de Spørgsmaal der lader til at have ligget ham mest paa Hjertet, nemlig om gode Gjerninger og Nøglemagten, thi der indskyder han hele Sider; det er f. Ex. Tilfældet S. 350-52, 353. 361.

Exemplarer af denne Bog findes baade paa Kongens Bibl., der har 4 (hvoraf 1 defect), paa Universitetets og i K. Brahes Samling.

---

5. 6. De tvende følgende Smaaskrifter: „Huorledis huert Christet menniske skal bere sit kaarss" og „Om Ecteskaff oc børn ath opføde" ere to Prædikener eller saakaldte Sermoner af Luther „vom Kreuz und Leiden" med et Tillæg, og „von dem ehelichen Stande".

Den første af disse holdt Luther i Fasten 1531 (Werke, XVII S. 40) altsaa om Foraaret samme Aar som Chr. P. oversatte og udgav den. Det fortjener her at bemærkes, at skjønt han ellers i sine Skrifter griber enhver Lejlighed til at afbede sine forrige Vildfarelser med „de Jærtegn og Fabel han satte i Paris" i sine Vankundigheds Dage, saa er det hos ham ikke nogen aandløs Forkastelse af det Gode og det Onde isfleng. Uagtet Luther af Tidens Vanart blev twungen til at angribe de forfærdelige Misbrug der blev dreven med Helgendyrkelsen, var han for oplyst en Christen og for poetisk en Natur til ikke at skjønne paa det Billedsprog, hvorigjennem navnlig Middelalderens ældre Legende-Digtning taler, og Chr. P. gjentager saaledes her (S. 433) efter ham trøstig hans ypperlige Udlæggelse af Kristoffer-Legenden, til en god Anvisning for dem der maatte have Forstand paa at bruge ogsaa disse Kar til hellig Tjeneste. Til denne Prædiken har han føjet et Tillæg (fra S. 443[17]), hvis Kilde sagtens ogsaa maa søges hos Luther, skjønt det hidtil ikke har villet lykkes nærværende Udgiver at finde den. — Naar Chr. Pedersen S. 442 har ombyttet „Trier" hos Luther med „Acken og Tagen" (to Benævnelser paa samme By, den sidste af det plattydske „to Aken") da er Grunden vel nærmest den, at Aachen var et almindeligere Valfartsmaal herfra end Trier, og han vil da tillige ved Rimet vække Smilet ad saadanne Rejser.

Den anden Prædiken er en Del Aar ældre end den første. Den var allerede bleven trykt uden Luthers Vidende 1519 i Leipzig, efter en af hans Tilhøreres Optegnelse; men da han ikke vilde kjendes ved den i den Form, besørgede han den selv trykt senere samme Aar (Werke, XVI S. 158 jf. 150). Chr. P. har oversat efter Luthers egen Udgave, men tilladt sig flere betydelige Tilsætninger, saaledes findes der til det meste af Bladene 159-163 intet tilsvarende i Luthers Sermon.

Af den første af disse Bøger findes 4 Exemplarer (hvoraf det ene er defekt) paa Kgl. Bibl., og 1 paa Universitetets; af den anden det eneste bekjendte paa Kongens. De har begge været i Karen Brahes Samling, men er tabte.

---

7. Som man vil kunne se Side 512[11], hvor Trykningen af Saxos Danmarks Krønike (1514) omtales, er Bogen Om børn ath holde till Scole och Studium skreven 1530, og Nyerup har allerede paavist, at den er en Bearbejdelse af Luthers Skrivelse „An die Rathsherren aller Städte deutsches Landes, daß sie christliche Schulen aufrichten und halten sollen, 1524". Fire Aar tidligere havde Luther lagt den tyske Adel varmt paa Hjerte, at ikke alene Universiteterne men ogsaa de

lavere Skoler trængte til en grundig Forbedring; nu vendte han sig til Stædernes Øvrigheder for at bede dem virke til samme Formaal. Han viste dem, hvorledes Skolerne bleve mere og mere forsømte, især nu da de indbringende gejstlige Stillinger ikke længer lokkede Forældre til at sætte deres Børn i dem; viste dem, at da Forældrene ikke havde bedre Forstand eller bedre Villie, saa var det en Pligts- og Æres-Sag for Øvrigheden at tage sig af Skolerne; han udpegede hvad han mente det var, der i dem skulde dyrkes; gjendrev den Vildfarelse, at det blot var de Gejstlige der skulde lære noget, da det tvertimod var nødvendigt for det borgerlige Samfunds Bestaaen og Fremvært, at Alle uden Undtagelse, Piger saavelsom Drenge, bleve vel oplærte, og endelig bad han dem at anlægge gode Bogsamlinger i Byerne til offenlig Brug.

Det er dette Skrift Chr. Pedersen overførte paa Dansk, og skjønt det gjelder i større eller mindre Grad om alle hans Smaaskrifter, at de snarere er Bearbejdelser end Oversættelser, saa gjelder det dog især om dette. Man kan sige at der nødte hans Original ham til det, thi Luthers Skrivelse til Raadsherrerne har ikke alene, som hans Skrift plejer, et stærkt subjektivt Præg: det er denne Mand, Reformatoren Dr. Morten Luther i Vittenberg der taler, og ingen anden Samtidig i den vide Verden kunde uforandret gjøre hans Ord til sine; men denne har desuden en aldeles national Retning: den er stilet af en tydsk Mand til Tydskere om tydske Forhold. En ligefrem Oversættelse vilde da i det højeste kunnet vise Nabofolket, hvorledes Luther stræbte at virke paa sine Landsmænd, men en saadan historisk Efterretning var det ikke Chr. P.s Agt at bringe hjem. Sagen selv laa ham alvorlig paa Hjerte, hjemme trykkede det samme Onde, og om muligt at raade Bod derpaa, det var det der var ham magtpaaliggende. Men var det endogsaa almindelig taget det samme Onde, saa var Omstændighederne dog i flere Ting forskjellige, dette kommer da især tilsyne, naar Luther søger at vække sine Landsmænds nationale Følelse ligeoverfor de Fremmede, thi naar Chr. P. skal gjøre ham dette efter, da bliver det netop imod disse Luthers han maa opmande sine egne nordiske Landsmænd (S. 486).

Chr. P. kunde da ikke lade det blive ved enkelte Indskud eller Tillæg, hvor han enten fandt Luthers Udtryk for korte eller ikke tilstrækkelig tydelig for danske Læsere. Ogsaa saadanne findes ved Siden af nogle smaa Ændringer, som Citatet (S. 494) Rom. 12 istf. 1 Cor. 12, Ps. 28 (S. 496) istf. Ps. 104; men han har kun fulgt Luther hvor han med Sandhed turde gjøre hans Ord til sine. Han er ikke bange for Udfaldene mod den gejstlige Stands Lærdom og Levnet, og har flere Steder (S. 469, 470, 474, 477) yderligere forklaret Luthers

Fingerpeg derpaa, men andre Steder mildner han dog Udtrykket betydeligt, saasom (S. 512) naar L. farer i Harnisk over „die Teufelslarven, die Münche .. das ist große grobe Esel mit rothen und braunen Bareten geschmuckt" som han havde samlet „des Drecks und Mistes ihrer unflätigen giftigen Bücher alle Klöster ja alle Winkel voll, das greulich zu denken ist". Chr. Pedersen tør nok beholde Luthers „jeg", naar han tør gjentage hans Raad og Formaninger (S. 473[15.] 479[17]), eller selv har gjort samme Erfaringer (479[23]), men ikke naar der f. Ex. udtales en Dom over den hellige Bernhards Virksomhed (S. 494[27]); og hvor Luther beraaber sig paa sine tidligere Skrifter, der maa Chr. P. enten yderligere fortælle hvad der er „sagt før i andre Bøger" (S. 499), eller ogsaa paa anden Maade omskrive det (S. 509[32.] 517[19]). Hvor L. sætter sin Aand mod Valdensernes Aand, naar det endelig skal komme an paa „Aand", indskrænker Chr. Pedersen sig (S. 497) til nogle faa Ord om „dem i Bøhmen". Ejendommeligt for ham er det ogsaa, at han langt stærkere end L. fremhæver Latinen som Undervisningsgjenstand; thi L. anbefaler den rigtignok, næst Hebraisk og Græsk, men for Chr. P. er det aabenbart det tredie hellige Tungemaal, som han fordrer selv „de gode Jomfruer" skal lære (S. 507[30] jf. 512. 514. 517 og 249[12]). Ligesom dette Træk af vor gamle Lunde-Kannik let finder sin Forklaring i hans egen Dannelse, saaledes gjenkjende vi ham ogsaa i et andet, at han ligeledes lægger stærkere Vægt end L. paa „Kroniker og Historier", som han selv med saa stor Flid og Kjærlighed syslede med (S. 516).

Er det saaledes paa den ene Side klart, at Chr. P. i dette Skrift ønsker at tale i sit eget Navn, saa er det paa den anden Side ikke mindre, at hans Bog var bestemt for en anden Læserkreds end Luthers, og at han stræbte at gjøre den ligesaa passende for denne som Originalen kunde være for sin. Dette er ikke sket blot ved at ombytte Navnet og sætte „Danske" for „Tyske"; eller rettere sætte „Danske, Svenske og Norske", thi C. P. var Skandinav i den Tids Forstand, og desuden havde han, som før bemærket, været vant til at finde Læsere i alle de tre nordiske Riger, saa han kunde vel have Haab om at det skulde disse Skrifter ogsaa faa, som han nu stod i Begreb med at føre hjem, for at give det nye Liv Næring, der sporedes ikke i blot Danmark, men ogsaa i Norge og da navnlig i Sverige. Men der var rigtignok mere end Navnet alene der maatte ændres i Luthers Skrift, for det kunde passe paa de nordiske Forhold. Levemaade og Indretninger vare der anderledes, og den begyndende Reformation stod paa et andet og yngre Trin der end i

Luthers eget Fædreland. Heraf vil man da kunne slutte, at hele Skildringen S. 485-487 deels slet ikke findes hos L., deels hos ham falder anderledes, især da det netop er Tydskerne, vi efter Chr. P.s Klage lade os „flebske, bedrage, svige og baare af", og faa saa Spotten i Tilgift paa Skaden.

Hvad de forskjellige Træk af denne Skildring angaar, da maa Udgiveren tilstaa, han er ikke istand til at gjøre ordenlig Rede for Enkeltheberne i Datidens Ølbryggeri. Det lader sig iøvrigt vente, at vor Tids vorende Øl-Smag vil fremkalde grundigere archæologiske Undersøgelser i den Retning. Skjønt her er nævnt 12 Øl-Sorter, kunde man uden Vanskelighed fordoble Antallet, naar man samlede Navnene af Skrifter fra sextende Aarhundrede, før de forskjellige moderne varme Drikke vare komne i Brug. De fleste af de her opregnede Sorter af Tydsk-Øl har deres Navn efter Stedet hvor de brygge des eller udførtes fra: Stralsund (Sundisk Øl), Rostok, Wismar, Hamborg, Bremen; Prysing udførtes især fra de preussiske Stæder Danzig og Königsberg (jf. P. Eliesens D. Skrifter S. 123). Mumme bryggedes som bekjendt i Brunsvig. Besynderligt er det, at Samsøs Flædie, (som i Ny Saml. til D. Hist. III, 188 nævnes blandt Samsøs Herligheder) her opføres blandt fremmede Varer. Kaberbille eller som det ellers skrives Kakerbille (eller Kakkabille) synes at have været et slesvigsk Produkt, siden det i en Forordning af Christian den Fjerde (N. D. Mag. II S. 159) nævnes ved Siden af Haderslever-, Flensborger- og Eckelunfør-Øl som forbudne Varer fra „Fyrstendommet". Baarsbe[r] [e]r vel det samme som Borst-Øl eller Bardtz-Øl, som man mener blev indført fra Byen Barth i Forpommern, ligesom Bernost-Øl fra Bernau i Brandenborg (K. Rosenvinge Gl. D. Love V, S. 526).

Det maa fremdeles være af egen Erfaring i Hjemmet Chr. P. taler, naar han beskriver det gamle Skolevæsen (S. 475) og navnlig den ubarmhjertige Medfart Drengene led (S. 503. 514), thi denne Skildring findes ikke hos Luther. Istedenfor hans korte Kraftytring om Skolebøgerne „des Teufels Dreck, die Philosophos und Sophisten" har Chr. P. her (S. 505. 511) bevaret os Navnene paa en Del af disse, der saagodt som udelukkende er latinske Grammatiker. De fleste af dem findes paa det store kongl. Bibliothek, og Nyerup har udførlig beskreven nogle af dem*).

*) Se hans Notitia librorum qui ante reformationem in scholis Daniæ prælegebantur, 1784, og Mantissa notitiæ osv. 1785.

Alexander de villa dei var en Graabroder, som levede i det 13de Aarhundrede, og skrev en latinsk Grammatik paa Hexametre, kaldet **Doctrinale.**

Puerilia nævnes ogsaa i Christian den Andens Skolelov (D. Mag. VI S. 306), hvor den befales ombyttet med Ant. Mancinellis **flores verborum**, og har rimeligvis altsaa ligesom denne indeholdt etymologiske og grammatikalske Øvelser.

Donatus eller **Doned** (S. 506) er, som bekjendt, den lille Skolebog, **de octo partibus orationis**, som St. Hieronymi Lærer Ælius Donatus (i 4de Aarhundrede) skal have forfattet, og som brugtes hele Middelalderen igjennem, overlevede Chr. P. og blev endnu benyttet under sit gamle Navn i forrige Aarhundrede, ja i dette.

Composita verborum var en af Englænderen Johan de Garlandia's (11te Aarh.) grammatikalske Skolebøger.

Catholicon er et omfattende dels grammatikalsk dels lexikalsk Værk, forfattet af Johannes de Janua. Kongens Bibliothek ejer to Folio-Udgaver deraf fra det 15de Aarhundrede. Iøvrigt nævner **Hain** ogsaa et **Catholicon abbreviatum sive vocabularius brevidicus**, som vel er det Udtog deraf til Skolebrug, her er ment.

Florista, eller som det hedder **Flores grammaticæ sive Florista cum commento** begynder med den Gudsbespottelse: „Jeg er Døren, den som gaar ind gjennem mig skal frelses“ (**ego sum ostium, si qvis per me intraverit salvabitur**), og er en latinsk Grammatik.

Græcista er egenlig det Hædersnavn som en Franskmand, Eberhard eller Ebrardus i det 13de Aarh. vandt, forbi han paa Vers skrev en latinsk Grammatik, kaldet **Græcismus**.

Labyrinthus var en Slags Rhetorik og Poetik af samme Forfatter.

Foruden disse Skolebøger nævnes Side 511 flere som henhøre under den kirkelige Literatur, men de ere mestendels tilstrækkelig bekjendte. Blandt dem er den engelske Sortebroder Robert Holkot tidligere omtalt (II S. 491). Derimod kunde det maaske her bemærkes af **Averroes** (S. 513[8]) var en berømt arabisk Filosof fra det 12te Aarhundrede, der blandt mange andre Bøger, som den vesterlandske Christenhed studerede, skrev en Commentar til dens Yndlings-Filosof Aristoteles.

Saadanne Bøger som de ovenfor omtalte, og flere af samme Skuffe, f. Ex. **Caser**, eller som Luther kalder den „Caser og Temporalier“, samt de latinske Sentenser i **Peder Laales** Ordsprogsamling — var det, hvormed man i Skolerne plagede de smaa og de store Peblinger i 15 til 20 Aar. Alt dette kjendte Chr. P., men han glædede sig dog ved

at spørge, at lidt Forandring til det bedre var der begyndt at ske, siden han rejste hjemme fra, i de sidste 4 ad 5 Aar (S. 476[25]), og at det navnlig „nu gik anderledes til“ i Malmø, hvor der var stiftet et Gymnasium 1529, i Kjøbenhavn, og i Jylland, hvor J. Sadolins Skole i Viborg havde været i Gang siden 1526 (S. 506[22]).

Det er allerede ovenfor berørt, at Chr. P. lægger større Vægt end Luther paa Krøniken, og det følger af sig selv at der hos Sidstnævnte intet findes om Saxo og hans Danmarks Krønike (S. 485), som atter kommer paa Omtale S. 512.

Luthers Skrivelse til Byernes Raadsherrer skal have haft god Virkning og bidraget til at de mange Steder toge sig af Skolevæsenet. Man sporer ikke, at Chr. Pedersens Bog herhjemme var haft lignende Virkning; hvad der ved Reformationen blev gjort for Ungdommens bedre Undervisning, udgik fra Regjeringen, og den paavirkedes snarere umiddelbart fra Wittenberg, end ved et Ord fra en af Christian den Andens Følgesvende, der endnu en Stund efter sin Hjemkomst betragtedes med Mistanke.

Lyschander anfører denne Bog mellem Chr. Ped.s Skrifter, men han har maaske neppe haft den for sig, siden han kalder den „de liberali puerorum institutione lib I. Danice, Antwerpen, 1533“. Under samme Titel, men med rettet Aarstal, gik den over i A. Bartholins Liste paa danske Bøger, og Langebek fremdrog den paany i Danske Magazin I, hvor han leverede et Udtog af den. Ogsaa Nyerup har senere givet et Udtog i „Borgervennen“ 1820 (Nr. 24 og 25).

Den har delt Skæbne med flere af de andre her omtalte Smaaskrifter, idet der nu kun kjendes eet helt Exemplar af den, som findes paa Kjøbenhavns Universitets-Bibliothek. Hjelmstjernes Exemplar er meget defekt, K. Brahes gaaet tabt. Iøvrigt synes Nyerup at have kjendt to komplette Exemplarer (se Borgervennen 1797 S. 340).

---

8. Da Chr. Pedersen var vendt tilbage til sit Fædreland, og 1532 havde faaet kongelig Bevilling til at nedsætte sig i Malmø og „bjerge sig af Prenteri“, benyttede han denne til i de to næstfølgende Aar at udgive forskjellige Skrifter: 1533 udkom den lille Katekismus, som her nærmere skal omtales, og hans Lægebog; 1534 hans Urtebog og Originaludgaverne af hans Karl Magnus og Holger Danskes Krøniker, som man hidtil urigtigt har henført til et tidligere Afsnit af hans Skribent-Virksomhed. Men naar det derhos almindelig angives, at han allerede 1532 i Malmø udgav et Skrift de gratia divina et confessione, da er der al Grund til at anse dette for en Fejltagelse, hvis Kilde lader sig

opvise. For det første er det ikke meget sandsynligt, da han, saavidt man veed, først i Slutningen af Aaret 1532 fik Bogtrykker-Bevilling, at han allerede samme Aar kunde benytte det; men antager man endogsaa dette, saa strider det i Et og Alt imod hvad vi ellers kjende til ham og hans Virksomhed, at han skulde have skyndt sig med at benytte denne Bevilling til at udgive et latinsk Skrift i det reformerede Malmø; og hvorom? om et jævnt christeligt, hver Dag behandlet, opbyggeligt Emne: om Guds Naade og om Skriftemaal. Hans Virksomhed som Skribent ligger saa aabent for vore Øjne, at vi med fuld Sikkerhed kan sige, at derom havde han intet at betro sine præstelærde Modstandere eller at forfølge sine ulærde Venner; saa, har han skrevet en Bog som svarer til den angivne Titel, da har den bestemt været skreven paa hans Modersmaal. Det er der nu heller intet der strider imod, thi den der først nævner Bogen er Lyschander, og han anfører alle hans Skrifter med latinske Navne; efter ham har alle de senere Literatorer paa Tro og Love gjentaget Titelen. Men meget rimeligere er det, at denne gjelder et af hans andre bekjendte Skrifter, og da navnlig den i Malmø 1533 trykte Katekismus, saa at blot Aarstallet, som Tilfældet er ved andre paa Lyschanders Liste, er urigtig angivet. Denne er som ovenfor allerede paavist, unøjagtig, hvad enten det nu er Forfatterens eller Udgiverens Skyld. Af Chr. P.s Smaaskrifter nævnes 6, men da to af dem er anført med Dobbeltitel, smelter de ind til 4, hvoriblandt denne „de gratia divina et confessione. Malmø 1532". Men naar Aarstallet rettes, kan denne Titel gjerne betegne de „Hundrede och halffierde sinde tiwe merkelige och ret Cristelige spørssmaall met theris Suar osv. Malmø, 1533", der helt igjennem kan siges at handle „om Guds Naade" og da ogsaa særlig handler „om Skriftemaal" (S. 529). Lyschanders Liste gjentoges med enkelte Rettelser af A. Bartholin, indtil Langebek, som selv eftersaa Bøgerne, rettede og udfyldte den, og anførte dem med deres egne danske Navne; men denne latinske Titel lod han staa, sagtens fordi Aarstallet ikke og Navnet kun til Nøds svarede til nogen af de Bøger han forefandt. Langebeks Liste (Vidsk. Selsk. hist. Alm. 1764) gjentoges af Worm og gik derfra videre.

Hensigten med den lille Katekismus, som Chr. P. udgav efter sin Hjemkomst var at tjene „enfoldige christne Mennesker, baade unge og gamle", og han valgte dertil at oversætte Joh. Agricolas: „130 (eller som anden Udgave har, 156) Fragestücke für die jungen Kinder in der deutsche Maydlinschule zu Eisleben" 1527 (anden Udg. 1528). Luthers lille Katekismus var rigtignok allerede oversat Aaret forud af J. Sadolin paa Bisp Gyldenstjernes Opfordring, men at Chr. P. netop valgte

Agricolas er dog paafaldende, da det tildels netop var dette Skrift der gav Anledning til en Splid i Reformatorernes Lejr. Johan Agricola (født 1492, død 1566 i Berlin) havde allerede tidlig sluttet sig til Luther og Reformationen, og var bleven Præst og Skolelærer i Eisleben; men da han syntes at man i Wittenberg lagde endnu for megen Vægt paa Loven, der ikke vedkom os som Christne og frigjorte af Evangeliet, angreb han navnlig Melanchton, og røbede i den her nævnte Katekismus samme Hang til Ringeagt for Loven. Luther irettesatte ham, og foreløbigt blev Uenigheden bilagt paa Mødet i Torgau, men den blussede som bekjendt senere op paany, da Agricola langtfra at give efter, snarere gik endnu yderligere i den angivne Retning, som i andre Skrifter, saaledes ogsaa i en ny meget forøget latinsk Udgave af sin Katekismus, kaldet: „Formulæ et interrogatiunculæ pueriles J. Agricolæ Islebii 331 germanice olim scriptæ, nunc latine versæ", Berlin, 1541.

De tyske Udgaver findes ikke paa vore Bibliotheker, men derimod den sidstnævnte latinske, saa kun denne har jeg kunnet benytte til Sammenligning med Chr. Pedersens Arbejde. Dertil kan den imidlertid ogsaa gjerne benyttes, thi Forøgelsen, hvorved denne er voret fra de oprindelige 130 til 331 Spørgsmaal er ikke en organisk Udvidelse, men en Tilsætning i begge Ender, saaledes at der foran er kommet 67 Spørgsmaal til „om Kirken" og „om Retfærdiggjørelsen", og til Slutningen de øvrige, som dels indeholde forskjellige Morgen- Aften- og Bord-Bønner, dels Stykker „om Treenigheden, om Christi Lidelse, om Sakramenterne og om Daaben". Adskilligt af dette er allerede afhandlet i det mellemliggende Afsnit som har udgjort den tyske Udgave, men overhovedet hersker der ikke synderlig god Orden i den hele Bog, saalidt som fast Overensstemmelse eller tilstrækkelig Klarhed i de forskjellige Ytringer og Udtryk om det Punkt, som vakte Misnøjen, nemlig Lovens Betydning for Christne.

Efter Alt hvad vi kjender til Chr. P., kan man saagodt forstaa, at han maatte føle sig hendragen til denne Retning, der ikke fandt nogen heldig Talsmand i J. Agricola. Selv havde han i Hjertets Oprigtighed tjent og trællet i mange Aar under Pave-Lovens Aag, saa han følte sig som en Fugl der er sluppen ud af Buret, da han havde grebet Evangeliet, og gode Gjerningers Kraftløshed og Syndernes Forladelse af Guds frie Naade, de Themata han stadig vender tilbage til, fandt han i fuld Maade fremhævet hos Agricola; men førtes saa af ham til at stille Mose Lov for Jøderne paa Linie med Kejserloven for Romerne og Tyskerne, eller Danske Lov for os (Spørgsm. 115), ja næsten til at

anse den for et mislykket Forsøg Vor Herrre havde gjort paa at bringe Menneskene til sig (Spørgsm. 78). Med alt det maa Chr. P. dog ikke altid have været tilfreds med Agricolas Fremstilling, thi flere Steder ændrer og mildner han dennes Udtryk, det er navnlig Tilfældet i Sp. 73 og 140, saavidt man tør dømme efter den latinske Udgave; andre Steder har han gjort mindre eller større Tillæg, f.Ex. 43. 45. 139 Sp., og hele Udviklingen S. 555-558. Iøvrigt har denne saakaldte antinomistiske Retning vel heller ikke bidraget til at gjøre Chr. Pedersen vel anskreven hos dem der fuldførte den Danske Reformation.

Skriftet er trykt i Malmø, med samme Typer som de Andorpske, i samme Format, dog med en Linie mindre (22) paa Siden, og med Kvart-Signatur. Titel-Siden er indfattet i den ovenfor omtalte Unions-Ramme. Der kjendes nu kun eet fuldstændigt Exemplar af Bogen, thi rigtignok findes der to hele paa Kongens Bibliothek, men der er den Mærkelighed ved det ene, at det mangler 2den Side af 2det Blad; paa det Sted hvor den skulde staa, findes 1ste Side af 3die Blad, og 3die Blad har saa sin 2den Sides Text paa begge Sider. Det maa være et Korrektur-Ark, eller Begyndelsen til en mislykket Trykning, thi de øvrige Ark svare ellers ganske til det fuldstændige Exemplar, og ere af samme Oplag.

Med dette fjerde Bind af Chr. P.s Danske Skrifter afsluttes Samlingen af dem der nærmest have den religiøse Opbyggelse og Ungdommens Undervisning til Øjemed. De to første Bind indeholde Frugterne af deres Forfatters Virksomhed før Luther fremstod, de to næste skylde paa første eller anden Haand Luther deres Oprindelse.

At nærværende Bind omtrent har været dobbelt saalænge undervejs som dets Forgængere, har nærmest sin Grund i, at Arbejdet er bleven udført af halv saamange Kræfter, idet min tidligere Medhjælper, nuværende Pastor Th. Fenger, blev kaldt fra Byen, før der var lagt Haand derpaa.

I det hele taget er de samme Grundsætninger for Udgivelsen fulgt i dette som i de forrige Bind, kun har jeg tilladt mig at gjøre en Brug af Marginen, som jeg haaber vil være velkommen for Adskillige, og iøvrigt uskadelig, nemlig til at antyde Linie-Tallet paa Siderne for at lette Henvisningen i Anmærkningerne, samt Original-Udgavernes Blade Skifte, for de Citaters Skyld som maatte være hentede fra disse. Ved de tidligere Bind lod dette sig ej engang godt gjøre, selv om Udgiverne havde bestemt sig dertil, da Skrifterne deri, og navnlig Postillen og Testamentet, selv havde Brug for Randen; og desuden vilde Nytten have været endnu mindre der, da der af alle Skrifterne findes dobbelte Oplag, hvoraf snart det ene, snart det andet citeres.